

203

~~Π. 20. 95~~

972

Ο ΓΕΡΩΝ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ. ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ.
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΕΠΕΞΕΙΡΓΑΣΜΕΝΗΣ ΥΠΟ Ν. ΔΥΤΡΑ.

ΤΟΜΟΣ Α'

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» ΑΡ. 1.
1889

« Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης » πληροῖ τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑστίας. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη θὰ περιλαμβάνη παντὸς μὲν εἶδους συγγράμματα δυνάμενα νὰ ὠφελήσωσι καὶ τέρψωσι τὸ πολὺ κοινόν, κατὰ προτίμησιν δ' ἐκεῖνα, ἅτινα συνδέονται πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὡς πρῶτον ἔργον ἐξελέχθη « Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης ». Καὶ δὲν εἶνε μὲν τοῦτο ἀνέκδοτον, ἀλλ' ἡ πρώτη ἐκδόσις, γενομένη τῷ 1851, καὶ σπανιωτάτη εἶνε τὴν σήμερον καὶ κάκιστα ἐκδεδομένη, πλήρης δὲ τυπογραφικῶν σφαλμάτων. Ἐν τῇ ἀνά χειρας ἐκδόσει κατεβλήθη πᾶσα φροντίς ὅπως καθαρθῇ τὸ παλαιὸν κείμενον καὶ ἐγένετο ἡ κατὰ κεφάλαια διαίρεσις ὅπως ἐφαίνεται φυσικώτερον.

Τὸ μεγαλιότερον μέρος τοῦ διτόμου βιβλίου ἀποτελεῖ ἡ « Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς » ἧτοι τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, γραφέντα καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Τερτσέτη. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει αὐτῶν ὁ ἐκδότης ἐσημείου τὰ ἐξῆς, ἅτινα ἀνάγκη νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης ἐκδόσεως : « Προϊδεάζεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ μακαρίτης Θ. Κολοκοτρώνης δὲν γρά-

φει, ἀλλὰ διηγείται καὶ συχνὰ διηγούμενος μικρὰ χειρονομία ἢ ἄλλο νεῦμά του συνεπλήρωνε τὸ νόημα». Καὶ κατωτέρω: «Αἱ σειραὶ τῶν στιγμῶν, αἵτινες ἀπαντῶνται κάποτε δηλοῦσιν ἐλλειψιν τοῦ χειρογράφου, τὴν ὁποίαν ἤλπιζε νὰ ἀναπληρώσῃ ὁ ἐκδότης ζῶντος τοῦ μακαρίτου· ἀλλὰ προέλαβεν ὁ θάνατος καὶ οὕτως ἔμεινεν.— Ἄφινομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐννοήσῃ τὴν λεπτὴν εἰρωνείαν τοῦ ἱστοροῦντος εἰς πολλὰς περιστάσεις».

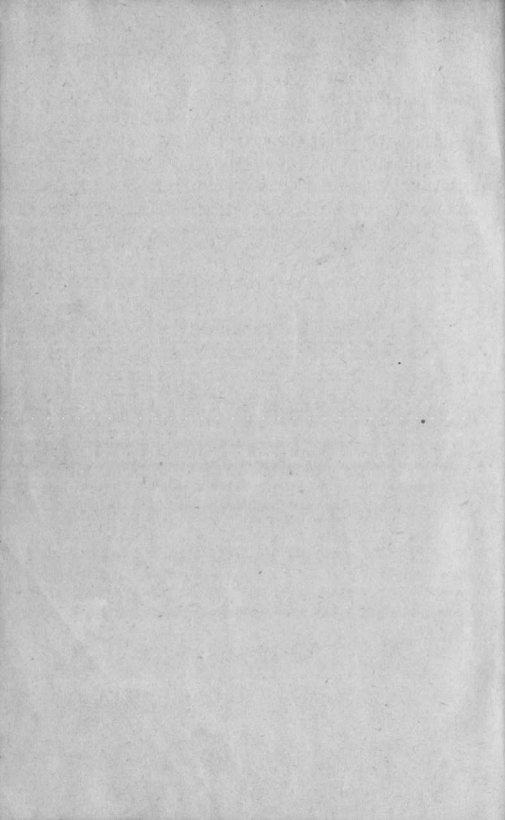
Τὸ δεῦτερον μέρος περιλαμβάνει ῥητὰ καὶ ἀνέκδοτα τοῦ Κολοκοτρώνη· καὶ τὸ τελευταῖον πλουσίαν συλλογὴν δημωδῶν ᾠσμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κολοκοτρωναίων. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιλαμβάνουσα πάντα τὰ ἐκδεδομένα περὶ τῶν Κολοκοτρωναίων ᾠσματα καὶ πλεῖστα ἀνέκδοτα ἐλήφθη ἐκ τῆς μεγάλης ἀνεκδότου συλλογῆς δημωδῶν ᾠσμάτων τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου.

Ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου εἰκὼν, καίπερ μὴ παριστῶσα τὸν Κολοκοτρώνην ὡς ἡ πασίγνωστος ἐκείνη ἢ ἀπεικονίζουσα αὐτὸν κατὰ κρόταφον καὶ φέροντα τὴν ἀρχαϊκὴν περικεφαλαίαν του, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πιστοτάτη, διότι ἐλήφθη ἐξ ἀνεκδότου σχεδιάσματος ἀλλοδαποῦ ζωγράφου ἰδόντος καὶ εἰκονίσαντος τὸν Στρατάρχην τῆς Πελοποννήσου ἐν Τροιζήνι κατὰ Μάϊον τοῦ 1827, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ σχεδιάσματος σημείωσις τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἡ ἐπικυροῦσα ὑπογραφή τοῦ εἰκονιζομένου. Τὸ σχεδιάσμα εὐη-

ρεστήθη προθύμως νὰ ἐπεξεργασθῆ ὁ διακεκρι-
μένος ζωγράφος κ. Ν. Λύτρας.

Τοιοῦτο τὸ ἐθνικώτατον ἔργον, τὸ ὁποῖον πα-
ραδίδομεν εἰς τὸ ἐλληνικὸν κοινὸν ὡς πρῶτον
τῆς «Βιβλιοθήκης τῆς Ἑστίας», βέβαιοι ὅτι
ποιοῦμεν οὕτω τὴν ἀρίστην ἀρχήν.

Ἡ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΗΣ «ἙΣΤΙΑΣ»





Ο ΓΕΡΩΝ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Α.

*Στὸ Ἱεροσολύμων Ἰερουσαλὴμ
Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἱεροῦ*



Генерал
Александр Суворов

“Ένας ἀπὸ τὸ Ῥουπάκι πλησίον τοῦ χωρίου Τουρ-
κολέκα ἀφοῦ ἐχάλασε τὸ χωριό του, ἀνεχώρησε καὶ
ἦλθε εἰς τὸ Λιμποβίσι εἰς τὸν πρῶτον τοῦ χωρίου, ἐδῶ
καὶ τριακόσους χρόνους. Αὐτὸς ἐφάνη ἔξυπνος καὶ ὁ
Δημογέροντας τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς
καταστάσεώς του ὅλης. Ἐλέγετο Τζεργίνης· — μὲ
αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐρίσκονται μία ἐξηνταριὰ οἰκογένειαι
εἰς τὴν Μεσσηνίαν. — Αὐτὸς εἶχε κάμη ἕνα ωραϊό-
τατο παιδί καὶ τὸ εἶχε πιάσῃ ἕνας Μπουλούμπασης
Ἄρβανίτης καὶ τὸ ἀλύσδεσε· ἐλέγετο Δημητράκης.
Οἱ Ἄρβανῖται ὁποῦ τὸν φύλαγαν ἐπηδοῦσαν εἰς τὰς
τρεις καὶ ὁ Μπουλούμπασης τοῦ εἶπε, ἂν πηδᾷ νὰ
τοῦ βγάλῃ τὰς ἀλύσους· ὁ Δημητράκης ἀπεκρίθηκε,
ὅτι πηδᾷ καὶ μὲ τὰς ἀλύσους, καὶ ἂν τοὺς περάσῃ νὰ
τὸν ἀφίνη ἐλεύθερον· ὁ Ἄρβανίτης τὸν ὑποσχέθη νὰ
τὸν ἐλευθερώσῃ, ἂν προσπεράσῃ τοὺς ἄλλους πηδῶντας,
ἀλλ’ αὐτὸς τὸ ὑποσχέθη ὡς ἀνέλπιστον. — Ἐπήδησε,
τοὺς ἐπέρασε καὶ τὸν ἄφηκαν ἐλεύθερον. Αὐτὸς ἐπαν-
δρεύθηκε, ἔκαμε τρία παιδιὰ, ὀνομαζόμενα Χρόνης,
Λάμπρος καὶ Δῆμος· αὐτοὶ ἦσαν νοικοκυρατοὶ μὲ τὰ
χωράφια τους, μὲ πεντακόσια πρόβατα καὶ ἐξῆντα
ἀλογογέλαδα. Ἐπιάσθησαν μὲ τοὺς ἀντιζήλους των
καὶ ἐσκοτώθηκαν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ῥούμελην, δώ-
δεκα χρόνους ἔκαμαν μὲ τοὺς κλέφτας, ἐπιστρέφουν

εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 15 Ῥουμελιώτας· οἱ Τοῦρκοι τὸ μανθάνουν, τοὺς πολιορκοῦν, σκοτόνουν ἓνα, καὶ οἱ ἄλλοι ἐγλύτωσαν. Ὁ Δῆμος ἐπῆρε διὰ γυναῖκά του τὴν θυγατέρα τοῦ καπετὰν Χρόνη ἀπὸ Χρυσοβίτσι, μεγάλο σπίτι. Τότε ἦταν, ὅταν ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὸν Μωρέα. Καὶ ἐπὶ Βενετζάνων δὲν ἦτο παρὰ καπεταναῖοι· τὸ παιδί αὐτοῦ τοῦ Δήμου ὠνομάσθη Μπότσικας καὶ ἄφησε τ' ὄνομα τῆς φαμίλιας του, ὅπου εἶχαν, Τζεργιναῖοι· ὠνομάσθη τοιοῦτος, διότι ἦτο μικρός καὶ μαυρουδερής.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μπότσικα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Μωριά. Οἱ Χρυσοβιτσιῶται, Λιμποβισσιῶται, καὶ οἱ Ἀρκουροδεματίται ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν εἰς τοῦ Ντάρα τὸν Πύργο 6000 Τούρκους. Αὐτοὶ ἐχαλάσθησαν καὶ ἐγλύσωσε ὁ Μπότσικας· αὐτὸς εἶχε ἓνα παιδί Γιάννη, καὶ ἓνας Ἀρβανίτης εἶπε «βρὲ τί Μπιθεκούρας εἶναι αὐτός!» Δηλαδή πόσον ὁ κῶλός του εἶναι σὰν κοτρώνι, καὶ ἔτζι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης. Ὁ Μπότσικας ἐσκοτώθη, ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη εἰς τὴν Ἀνδροῦσαν· ὥστε ἀπὸ τὰ 1553 ὅπου ἐφάνηκαν εἰς τὰ μέρη μας οἱ Τοῦρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἀνεγνώρισαν, ἀλλ' ἦσαν εἰς αἰώνιον πόλεμον.



Ἐγεννήθηκα εἰς τὰ 1770, Ἀπριλίου 3, τὴν δευτέραν τῆς Λαμπρῆς. Ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου ἔγεινε εἰς τὰ 1769. Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα βουνό, εἰς ἓνα δένδρον ἀποκάτω, εἰς τὴν παλαιὰν Μεσσηνίαν, ὀνομαζόμενον Ῥαμαβούνι. Ὁ πατέρας μου ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν εἰς τὴν Κόρινθον. Κάθεται ἐκεῖ τέσσερους χρόνους· ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Κόρινθον διὰ τὴν Μάνην· ἔβγαινε ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐκυνηγοῦσε τοὺς Τούρκους. Εἰς τοὺς 79 ἦλθεν ὁ Καπετάμπεης μὲ τὸν Μαυρογένην, καὶ ἐρχόμενος ἔρρηξεν εἰς τοὺς Μύλους καὶ Ἀνάπλι. Ἔστειλεν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρτί (προσκυνοχάρτι), καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετάμπεη εἰς τοὺς Μύλους. Εἰς τὸν πατέρα μου ἔστειλε χωριστὸ μπουγιουρτί, νὰ ἐλθῆτε νὰ βγάλουμε τοὺς Ἀρβανίταις καὶ νὰ εὕρῃ ὁ ῥαγιας τὸ δίκιο του. Ὁ πατέρας μου ἐκίνησε μὲ χίλιους στρατιώτας, καὶ ἔπικσε τὰ Τρίκορφα, εἰς τὴν Τριπολιτσάν· δὲν ἐπῆγεν εἰς τὸν Καπετάμπεη, διότι ἐφοβεῖτο. Ὁ Καπετάμπεης ἐσηκώθηκε ἀπὸ τοὺς Μύλους, ἐπῆρεν 6000 ταγκαλάκια, καὶ τοὺς κλέφταις 3000 καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Δολιανὰ, Τριπολιτσά, καὶ ἔρρηξεν τὸ ὄρδι. Ὁ πατέρας μου σὰν ἦτον ἔς τὰ Τρίκορφα, τοῦ ἔστειλεν ὁ Καπετάμπεης νὰ πάγῃ σὲ δαύτονε διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ πατέρας μου ἀποκρίθηκε δὲν εἶναι καιρὸς

νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω· οἱ Ἀρβανίταις εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἤμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἄγιον τόπον, καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, *νάχουν τὸν τόπον*. Τότε τοῦ ἔστειλεν 20 *μπιρίσια* γιὰ τοὺς *Καπεταναίους* κ' ἕνα καπότο διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸν καιρὸν ποῦ ἐζύγωσε τὸ στρατεύμα τὸ Τούρκικο εἰς τὴν Τριπολιτσάν κ' ἐπολιορκούσε τοὺς Ἀρβανίταις, ἐχώρισαν 4000 Τούρκοι Ἀρβανίταις νὰ τὸν ἐβγάλουν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, καὶ αὐτὸς ἀντεστάθηκε καὶ τοὺς ἐκυνηγοῦσε, καὶ ἐμβῆκαν πίσω. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Τούρκικα τοῦ Καπετάμπεη ἕως τὸν ἄγιον Σώστην· πάλι βγαίνουν 6000 διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς πάλι τοὺς ἀντέκρουσε. Εἶδανε ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ βαστάξουν οἱ Ἀρβανίταις μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά, διατὶ δὲν ἦτον τότε τειχογυρισμένη· ἐσυνάχθησαν ὅλοι καὶ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐστάθηκε μὲ ὄρμην, καὶ τοὺς ἐγύρισε κατὰ τὸν κάμπον· ἐνώθησαν καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι· ἐμβῆκαν εἰς τὰ χωράφια, εἰς τὸν κάμπον τοὺς ἐσκότωσεν ἢ καθάλα ὡς οἱ θεριστάδες· ἔπεσεν ἡ καθαλαρία μέσα καὶ τοὺς ἐθέρισαν· ἀπὸ τὴν μιὰν μεριὰν ἡ καθαλαρία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πατεράς μου. Ἀπὸ 12000, ἐπτακόσιοι ἐπέρασαν εἰς τὸ Δαδί. Ὅταν τοὺς ἐπολέμησε ὁ πατεράς μου τοῦ ἔλεγον. «Κολοκοτρώνη, δὲν κάμεις ἰσάφι! -Τὶ νισάφι νὰ σᾶς κάμω ὅπου ἤλθετε κ' ἐχαλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακά.» Τοῦ ἀπεκρίθησαν— «Ἐφέτο ἴδικό μας, τοῦ χρόνου ἴδικό σου.» Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἔφτιασαν πύργον εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἦσύχασεν ἡ Πελοπόννησος. Τοὺς 80 ἐκατέβη ὁ ἴδιος ὁ Καπετάμπεης καὶ χάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετσανάκη. Ἦλθεν ἡ ἀρμάδα εἰς τὸ Μαραθωνήσι· τὰ στρατεύματα στερηθῆς καὶ θα-

λάσσης. Ἡ Καστάνιτσα ἀποικία, ὁποῦ ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης κι' ὁ Παναγιώταρος, ἔζη ὥρα μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθωνοῆσι. Ἐρχοντας ἡ ἀρμάδα, ὁ Παναγιώταρος, ὡς Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μανιάταις, καὶ οἱ Μανιάταις ὑποσχέθησαν ὅτι πᾶνε βοήθεια· καὶ ὁ δραγουμάνος ὁ Μαυρογένης ὡς Ἕλληνας καὶ τεχνίτης ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τροπάκη Μπέη καὶ διὰ τὴν καμὴ Μπέη ἀλικότισε τὴν βοήθεια καὶ ἐπῆρε τὸ κάστρο. Ἐπῆγε τὸ ἀσκέρι 14000, καὶ τοὺς ἐπολιόρησε. Μία ὥρα στρατὰ ἀλάργα ἔστησε τὸ ὄρδι. Ἐστειλεν ὁ Σερασκέρης Ἀλήμπεης ἓνα γράμμα διὰ τὴν προσκυνήσουν καὶ τὴν τοῦ δώσουν ἐνέχυρα ἓνα παιδί ὁ ἓνας καὶ ἓνα ὁ ἄλλος, καὶ τὴν τραβῆξῃ χέρι ἀπὸ δαύτους· αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν: «Δὲν προσκυνοῦμεν, θέλομε πόλεμον καὶ ὁποῖος μείνει νικημένος ἄς προσκυνήσῃ.» Αὐτὸς ἤλπιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια. Τοὺς πολιορκήσαν τὰ τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβαις, τοὺς πολεμοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτα· οὔτε οἱ βόμβαις τοὺς ἔκαναν φόβον οὔτε τὰ κανόνια, ὁμῶς ἐπολέμησαν δώδεκα ἡμέρας καὶ δώδεκα νύκτες μὲ ἀνδρεία καὶ γενναιότητα. Ὅταν εἶδαν ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται, ἀπεφάσισαν τὴν φύγουν ἀπὸ τοὺς πύργους· οἱ πύργοι ἦτον δύο, καὶ ὁ ἓνας ἦτον τοῦ πατέρα τοῦ Παναγιώταρου, καὶ ὁ ἄλλος ἦτον τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου· ὁ πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἦτον 80 ἐτῶν, ὡς καὶ ἡ μητέρα του, καὶ μὴν ἡμπορῶντας τὴν φύγουν εἰς τὸ γιουροῦσι μὲ τὰ ἄλλα γυναικόπαιδα, εἶπε τοῦ Παναγιώταρου καὶ τοῦ πατέρα μου, «βάλτε φωτιά εἰς τοὺς ἄλλους πύργους, ἐγὼ μένω ἐδῶ» ἔμεινε μ' ἓνα δοῦλο καὶ μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ μίαν δοῦλα μὲ σκοπὸν τὴν πολεμήσῃ, ἐλπίζοντας τὴν ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὰ παιδιὰ του ἔπειτα. Ὁ πόλεμός του ἦτον μὲ τὸν δοῦλον, ἡ τέχνη του μεγάλη· εἶχε φι-

τίλι νά γυρίση μαζί με τούς Τούρκους. Αὐτοὶ ποῦ ἐπο-
 λεμοῦσαν μέσα ἔπεσαν εἰς τὸ ὄρδι τοῦ Σερασκέρι, με-
 τὰ σπαθία εἰς τὸ χέρι, μόνον τρεῖς ἐσκοτώθηκαν ἄν-
 δρες, καὶ μέρος γυναῖκες, καὶ ἔμειναν πολλὰ παιδιὰ
 σκλάβοι· καὶ ἔτσι ἔμειναν δύο ἀδελφία μου σκλάβοι,
 τὸ ἓνα τριῶν χρόνων, καὶ τὸ ἄλλο ἐνός· ἄλλα δύο
 ἐσκλαβώθηκαν, καὶ ἔπειτα ἐλευθερώθηκαν. Ὅταν ἔκα-
 μαν τὸ γιουρούσι ἔπιασαν τὰ βουνὰ οἱ Τούρκοι διὰ
 νυκτός· ἐβασίλευσε τὸ φεγγάρι εἰς τὴν μέσην νύκτα,
 καὶ βασιλεύοντας τὸ φεγγάρι ἐβγήκαν· νύκτα μικρὴ
 καὶ δὲν ἔλαβαν καιρὸν νά φύγουν κατὰ τὴν Μάνη·
 ἐπῆγαν ἔς τούς λόγκους κ' ἐπῆρε ἡμέρα. Τὸν Παναγιώ-
 ταρὸν ζωντανὸν τὸν ἔπιασαν καὶ ἔπειτα τὸν ἐσκότω-
 σαν οἱ Μπαρδουνιώταις. Ὁ πατέρας μου ἐσκοτώθηκε
 μετὰ δύο τοῦ ἀδελφία, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, ὁ ἓνας
 εἰς τὸν λόγκον, ὁ ἄλλος μοναχός του, διατὶ ἐλαβώ-
 θηκε· ἐγλύτωσεν ἓνας μπάρμπας μου, Ἀναγνώστης ὁ ἀπὸ
 τούς κλεισμένους τέσσαρους ἀδελφούς Κολοκοτρώνη.
 Ἐγὼ, ἡ μάνα μου, ἡ ἀδελφή μου ἐγλύτωσαν μετὰ
 παληκάρια τοῦ πατέρα μου. Εἰς τὸ γιουρούσι ἐλα-
 βώθηκε μετὰ σπαθὶ ὁ Κωνσταντῆς Κολοκοτρώνης, καὶ
 μετὰ προδοσίᾳ ἐνός Τούρκου φίλου ἐσκοτώθηκε, δὲν
 ἐφάνη τὸ κεφάλι του· οἱ φονεῖς του τὸν ἐσκότωσαν
 καὶ τὸν ἐκρύψαν διὰ τὸ βιό του, ὅσα εἶχεν ἀπάνω του·
 σὲ τρία χρόνια τὸν ζήτησαν, τὸν Κολοκοτρώνη Κων-
 σταντῆ· ἀπὸ τὸ μικρὸ δάκτυλον τὸν γινώρισαν ὅπου
 εἶχε γυρισμένο ἀπὸ μία σπαθιά τουρκικὴ· τὸν εἶχαν
 κρύψει εἰς μίαν τροῦπα τῆς Ἄρνης καὶ Κοτζατίνης,
 τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς τὴν Μηλιά. Ἦτον μελαψότε-
 ρος, μονοκόκκαλος, δυνατός, ὀγλήγορος, μετὰ ἓνα καθάριο
 ἄτι δὲν τὸν ἔπιανε· 33 χρόνων, μέτριός, μαυρομά-
 τής, λιγνός· οἱ Ἀρβανῖται τὸν εἶχαν τόσο τρομάξη

ποῦ ἔκαμναν ὄρκον: νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθί· 700 μπουλουκτζίδαις ἐσκότωσε πρὶν.

Ὁ Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σόϊ ἄνθρωπος, ἄσπρος, 37—38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδρουῖσαν ἐσκοτώθη ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἔπειτα τὸν ἐκδίκησε ὁ υἱὸς του. Ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια καὶ τὸν ἐρέμασαν. Ὁ γέρον πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπολέμαε ἀπὸ τὸν πύργον καὶ ἐμαρτύρησε τὸ φυτίλι ὁ δοῦλος ποῦ ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἔπιασαν ζωντανόν. Ὁ Καπετάμπης ἐρώταε: διατὶ δὲν προσκυνᾷ. — Τώρα προσκυνῶ, προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται. — τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν κατράμισαν.

Ἐμείναμεν εἰς τὴν Μάνην ἡμεῖς εἰς τὴν Μηλιά, μὲ τὸν θεῖόν μου τὸν Ἀναγνώστη· ἐξαγόρασα τὰ σκλαβωμένα παιδιὰ, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν Ὑδραν, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Χρῆστο, καὶ ἐκάτσαμεν τρία χρόνια εἰς τὴν Μάνη. Εἶχαμεν ἐλλείψεις, ἦλθαν οἱ ἄλλοι οἱ μπαρμπάδες μας ἀπὸ τὴν μάνναν μου, λεγόμενοι Κοτσακαῖοι καὶ μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν. Ἐπήγαμεν ἀγνώριστοι, μᾶς ἔμαθαν ἔπειτα καὶ ἐφοβούμεθα τοὺς Τούρκους. Ὁ μπάρμπας μου ὁ Ἀναγνώστης ἦλθεν ἔπειτα εἰς τοῦ Λεονταριοῦ τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ἄκραν τῆς Μάνης, Σαμπάζικα. Ἐκαμε συμπεθεριὸ μὲ ἓναν ἰντόπιον προεστόν, τοῦ τουφεκιοῦ ἄνδρα, τὸν ἔλεγον Γεωργάκη Μεταξάν. Ἐδωκε τὴν θυγατέρα του, ἔφτειασε σπίτι. Μανθάνοντας ὅτι ὁ θεὸς μου ἔκαμεν ἀποικίαν εἰς τὸ Ἄκοβον, ἐφύγαμε καὶ ἐπήγαμε ἐκεῖ. Σὰν ἐχαθόμαστε ἐκεῖ, ἀλλὰ μπουλούκια κλέφταις μ' ἔβαλαν ἀρματωλὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταριοῦ κατὰ τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐμπόδιζα τὸ βιλαέτι μὲ χατίρι. Δεκαπέντε χρόνων ἤμουν τότε —

Ἐγείνα εἴκοσι χρονῶν, ὑπανδρεύθηκα καὶ ἐπῆρα ἐνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταριοῦ, τὸν ὁποῖόν τὸν χάλασε ἓνας Πασῆς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκτίσα σπίτια, ἐπῆρα προικιὸ ἐλιαῖς, ἀμπέλι, ἔγείνα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ βιλαέτι· ἐστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ τουφέκι· μᾶς ἐφθόνησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν, δὲν ἤμποροῦσαν ὁμῶς, διότι ὁ τόπος ἤτον σὲ ἄκρη· καὶ ἐπολεμοῦσαν νὰ μᾶς χαλάσουν μὲ κάθε τέχνη· ἐστελνάν μία καὶ δύο φοραῖς ἑκατὸν καὶ διακόσους στρατιώτας διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν· δὲν μᾶς εἶχαν εἰς τὸ χέρι καὶ δὲν μᾶς πείραζαν. Εἶδαν ὅτι δὲν εἶχαν διαφορὰ μὲ τὴν τέχνη, βγήκαν φανερά· ἐπῆραμε χαμπέρι, ἐφύγαμε. Οἱ Τοῦρκοι ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ μᾶς, καὶ ἔδωσαν διαταγὴν· ὅπου ἀκουσθοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν. Ἐμείνα μὲ δώδεκα Κολοκοτρωναίους, μικρότεροι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνην, ἀφήκαμεν ταῖς φαρμίλαις μᾶς καὶ ἔπειτα ἐγυρῆσαμε, ἐσηκωθήκαμε φανερά, ἐσυνάξαμε στρατιώτας, πότε ἐξήντα, πότε ὀλιγωτέρους. Ἐμείναμε δύο χρόνους κλέφταις· ἔπειτα εἶδαν πῶς δὲν ἐμποροῦν νὰ μᾶς κάμουν τίποτε καὶ μᾶς ἔβαλαν πάλαι ἄρματωλούς. Εἶχα τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταινα, ἔκαμα τέσσερους πέντε χρόνους ἄρματωλός. Ὁ Ἀναγνώστης Κολοκοτρώνης δίδεται εἰς τὴν μέθην διὰ νὰ ἀλησημονήσῃ τὰ συμβάντα. Τὸν μεγαλύτερον τοῦ πατρός μου ἀδελφὸν τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὸ Λεοντάρι ἔπειτα, καὶ τοῦ ἐπῆραν τὸ κεφάλι (χέρι κομμένο εἰς τὴν νεότητά του). Ἀπὸ σαράντα χρόνων ἀρχίνισε, καὶ ἀπόθανε εἰς τὰ πενήντα δύο. Ἄφησε παιδιὰ τρία ἀρσενικά, Γιαννάκη, Δημητράκη, Γεωργάκη· ἄφησε καὶ ἑπτὰ θυγατέρες. Ἐνας ἀπόθανε ἀπὸ τὸν θάνατόν· του, ἀπὸ ἐξῆ ἀδέλφια τοῦ πατρός μου.

Ὅταν εἴμεθα ἄρματωλοί, τὰ πικιδιά μᾶς ἦταν εἰς

τὴν Μάνην, εἰς τὴν Καστανιά τὴν μεγάλην· εἰς τὴν Μάνην ἐπηγαίναμε εἰς ταῖς σημαντικαῖς ἡμέραις ὅταν εἴμεθα ἀρματωλοί. Εἰς τὴν Μάνην πάντοτε ἐπηγαίναμεν βοήθεια εἰς τὸν Μπέη Κουμουντουράκη, εἰς ταῖς χρεῖαις τους καὶ ἐβοηθούσαμε τὸ μέρος τους. Ὁ Καπετάνιος Κωνσταντῆς Δουράκης, φίλος τοῦ πατρός μου καὶ οἱ Κιτρινιαραῖοι ἀνοίγουν πολέμους. Ἡμεῖς μεντάτι. Εἴχαμεν κλεισμένον μίαν φορὰν τὸν Νικόλαον Κιτρινιαρῆ, τὸν πολιορκήσαμεν, καὶ σὰν ἐτρώγονταν ἀδελφοζᾶδελφα ἔρρηγχαν τουφέκια εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ Μανιάταις τὸν στενοχώρησαν καὶ ὠμίλησε νὰ παραδοθῆ, καὶ ἐζήτησε ἐμέ. Δὲν ἦτον νὰ παραδοθῆ, ἀλλὰ νὰ μὲ σκοτώσῃ μὲ ἀπιστιά· ἐβγήκε ἔξω εἰς τοῦ πύργου τὴν πόρτα, καὶ εἶχε βάλῃ τοὺς ἀνθρώπους μέσα, νὰ παραδοθῆ. Οἱ ἀνθρώποι του μὲ ἀδειασαν ἔξῃ τουφέκια· ἐγὼ ἤμουν κοφτὰ καὶ δὲν μ' ἐπῆραν, ἔπεσα ἀποκάτω ἀπὸ τὸν θόλον τῆς πόρτας τοῦ πύργου, οἱ ἴδιοί μου ἐνόμισαν ὅτι μὲ σκότωσαν καὶ ἤθελαν νὰ σκοτώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Κιτρινιαρῆ... ἄλλοι λέγουν, «Ὁχι, νὰ πάρωμε τὸν Θεῶδωρον». Ἦλθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κιτρινιαρῆ, καὶ τὸν ἔπῃρα εἰς τὸν ὦμον, κ' ἐπροφυλάχθηκα, καὶ τὴν νύκτα ἔβαλα φωτιὰ εἰς τὸν πύργον καὶ ἐπαρადόθησαν· ὁ ἀδελφὸς του ἦτον μὲ ἡμᾶς. Τότε τὰ ἀδελφιά τους μὲ εἶπαν : νὰ κάμω ὅτι θέλω εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστιά. Ἐγὼ εἶπα, ὅτι ἐὰν ὁ Θεὸς μ' ἐφύλαξε, τοὺς χαρίζω τὴν ζωὴν. Ὁ Ζαχαρίας ἐβοηθοῦσε τοὺς ἄλλους· ἐπολεμούσαμε καὶ ἔπειτα ἐσμίγαμεν ἔξω. Ἐγὼ ὑπεστήριζον τὸν Μπέην. Ὁ Μούρτζινος ἀντιφέρετο μὲ τὸν Μπέην καὶ τὸν καπετάνιο τὸν φίλον μου. Ἐνα ἢ δύο μῆνες τὸ καλοκαίρι ἔπρεπε νὰ βοηθήσω τοὺς ἴδιούς μου.

Εἰς τοὺς ἔξῃ χρόνους ἐπάνου, ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς ἓνα χωριὸ Γιάνιτσα πλησίον τῆς Καλαμάτας,

διατί μου ἤρχετο καλλίτερα διὰ τὴν ζωοτροφίαν. Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν Μπέη· ἦλθε καὶ ὁ Σερεμέτ μπέης, διὰ νὰ βάλλουν τὸν Ἀντωνόμπεη Γληγοράκη. Ἦλθε ὁ Μπέης ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα μὲ ἐξήντα ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα δεκαοκτώ. Μὲ ἐμπόδιζαν νὰ βοηθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας· 3000 Τοῦρκοι καὶ Μανιάται πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουντουράκη. Βλέπω μακρὰν μπαϊράκια εἰς ταῖς Καπετανίαις (ψυχικό)· συμβούλευσα νὰ μὴν πάμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἠθέλαμε νὰ πιάσωμε τὸ κάστρο τοῦ Κουμουντουράκη τέσσαρες ὥραις μακριὰ ἀπ' τὴν Καλαμάτα. Οἱ Καπετανάκιδες καὶ ἄλλοι Μανιάταις μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα . . . τὸ ἄλογον . . . λάφυρα . . . πιάνωμεν ἓνα πύργον . . . ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμε τὸν πύργον, ἔπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ Κάστρο. Οἱ πατσαούραις (τῆς λαθωματοῦρας) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χριστέας, φίλοι πατρικοί, τοὺς γράφω ἓνα γράμμα: μὲ κάθε συμβιβασμὸ νὰ ἔβγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιατρευθῶ. Οἱ Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμέτ μπεη, νὰ ἐβγάλουν τοὺς κλέφταις διὰ νὰ ἀδυνατίσῃ ὁ Κουμουντουράκης, καὶ ἔτσι ἐγέλασαν τὸν Σερεμέτ μπεη νὰ ἔβγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἶπαν νὰ ἔβγω μὲ ὄλους μου τοὺς ἀνθρώπους· ἀνέβαλα διὰ νὰ ἔβγουν καὶ οἱ ἀνθρώποι μου. Οἱ ἀνθρώποι μου μένοντας ὀπίσω, ὁ Πετρούνης ἔγεινε μεσίτης νὰ προσκυνήσῃ ὁ Κουμουντουράκης καὶ δὲν παθαίνει τίποτε, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «ὅταν ἔλθῃ ὁ Πετρούνης νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, ἀλλέως θὰ σᾶς φάγῃ μὲ ἀπιστιά.» Ὁ Κουμουντουράκης δὲν ἠθέλησε. Ἐκαμε τραττάτο, ἐβγήκαν οἱ δικοί μας. Ὁ Κουμουντουράκης ἐπαραδόθη καὶ τὸν πῆρε ἡ ἀρμάδα σκλάβον· ἐγιατρεύθηκα

ἐγώ, ἐπῆγα εἰς τὸ ἄρματωλίκι μου. Μοῦ ἔπесαν οἱ προεστοὶ καὶ ὁ κύρ Γιάννης (Δελιγιάννης), καὶ μοῦ λέγουν: «δὲν εἶναι καλὸν νὰ κινδυνεύης εἰς τὴν Μάνην, καὶ νὰ φέρῃς τὴν φαμίλιαν σου εἰς τὴν Καρύταινα.» Τὰ ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς τὴν Καρύταινα, καὶ ἐκατοίκησα εἰς ἓνα χωριὸν Στεμνίτσα.

Ἐβγήκε φερμάνι νὰ μᾶς σκοτώσουν καὶ τοὺς δύο, Πετιμεζᾶ κι' ἐμέ, 1802.—ἓνας βόϊβοδας τῆς Πάτρας ἐνήργησε αὐτὸ — τὸ φερμάνι ἔλεγε: "Ἡ τοὺς δύο ἡμᾶς ἦ τὰ κεφάλια τῶν Κοτζαπασίδων. Ὁ βεζίρης τῆς Τριπολιτσᾶς κράζει τὸν πατέρα τοῦ Ζαίμη καὶ τὸν κύρ Γιάννη. Ὁ Ζαίμης ἐπῆγε, ὁ κύρ Γιάννης ἐφοβεῖτο· ὁ Πασιᾶς τοὺς ἔκαμεν ὄρκον ὅτι δὲν εἶναι τίποτες δι' αὐτούς· ἐγὼ ἐσυντρόφευσα τὸν Δελιγιάννην ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ὅταν ἀνεχώρησε μὲ εἶπε ὁ Δελιγιάννης τοῦ εἶπα: «δὲν τὸ πιστεύω, διὰ ἡμᾶς εἶναι τὸ φερμάνι.» μοῦ ἀποκρίθηκε: «μὴν φοβεῖσθε.» Ἐκραξε μόνον τοὺς δύο ὁ Πασιᾶς, τοὺς διάβασε τὸ φερμάνι. «Νὰ μᾶς δώσης μουχλέτι (διορία), γιὰ τὸ τοῦτοι εἶναι ἄγριοι ἄνθρωποι.» Ὁ Γ. Ζαίμης, Ἀσημάκης, τὸν εἶχε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ χέρια του, διὰ τὴν ἐπῆγαινε καθημερινῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπῆγαινα εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Χασαμπᾶ. Εἶπαν οἱ δύο προεστοὶ, νὰ βάλουν τὸν ἄγριον εἰς τὸ χέρι, καὶ ἔπειτα τὸν ἡμερον εὐκολα. Ὁ Δελιγιάννης ὀρκώνει δύο προεστοὺς νὰ μὲ σκοτώσουν· ἦτον δύσκολο, διότι ἤμουν πολλὰ προφυλακτικός· ἐσυνακούσθησαν μὲ τὸν Βελεμβίτζα τὸν ὄρκωσαν πρῶτα· αὐτὸς ἀπεκρίθηκε: «δὲν τὸν βλέπω τὸν σκοτομόν τους, θὰ χαλάσωμε τὸ βιλαέτι,» αὐτοὶ δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν γνώμην τους. — Εἶχαν φέρει ἓναν Μπουλούμπαση μὲ Ἀρβανίταις εἰς τὴν Καρύταιναν· ὑπωπτεύθηκα· ἐπῆγα νὰ χαιρετήσω ἓναν προεστὸν εἰς τὴν Στεμνίτσα, τοῦ

λέγω: «τί τὸν θέλετε τὸν Ἀρβανίτη Μπουλούμπαση; δὲν θέλει γένη ἡ γνώμη σας.» Εἰς τὴν Στεμνίτσαν πᾶνε Ἀλβανοί. Ὑπάγω καὶ ἐγὼ μὲ πενήντα. Ἄνταμώθηκα μὲ τὸν Μπουλούμπαση, τοῦ εἶπα: «θὰ μᾶς βάλουν νὰ τσακίσουμε τὰ στουρνάρια, τὰ ἡμερα δὲν θὰ διώξουν τὰ ἄγρια· ὅλα φεύγουν ὁ σπουργίτης πάντοτε μένει.»

Τῆς τύχης ἡ περίστασις ἐκείνη ἔφερε ὁ γέρο Κόλιας νᾶρχεται μὲ τὸν υἱὸν του (τὸν Κολιόπουλον). Ἦρχετο εἰς τὰ ἰστροφία ἡ νόμφη του, ἐγείναμε διακόσιοι· εἰς τὰ Μαγούλια ἀνταμώνονται οἱ ἀνθρώποι μας. Ὁ πρῶτος Ἀναγνώστης Μπακάλης ἀπὸ τὸ Γαρζενίκο, ἐγέλασε τὸν Τοῦρκο. . . . καὶ μὲ ἔδωσεν εἰδήσιν· γράφω εἰς τοὺς προεστοὺς νὰ μὲ στείλουν εἰδήσιν ἂν μὲ ἐπιβουλεύονται; πέρνω ἀπὸ τὸν Δημήτηρ φυσέκια, στουρνάρια· μὲ γράφουν ψεύματα. Μὲ τὰ σπερώματα, μὲ διακόσους νομάτους ὁ Μπουλούμπασης μᾶς πλάκωσε εἰς τὴν Κερπενή· μόνον σαράγχα εἴμεθα, ἐτραβήχθηκα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔξω· κλείομαι εἰς ἓνα μοναστήρι εἰς τὴν Κερνίτζα (ἀναλήφθηκα, μ' ἔχασαν)· ἐπίασα τὸν ἄγριον τόπον· ἐσκότωσαν τότε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ ἔστειλαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Εἰς τὰ Μαγούλιανα ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τοῦρκους (ἔκκια τὰ χωριά). Οἱ προεστοὶ βάζουν τὸν Κόλια, διὰ νὰ προσπέση νὰ συμβιβασθοῦμε, νὰ ἡσυχάσουμε. Μᾶς ἔδωσαν τὸ ἄρματωλίκι. Περᾶσοντας τρεῖς τέσσαρους μῆνες ὁ Δελιγιάννης ἤθελε νὰ μᾶς χαλάση, πλὴν δὲν ἠμπόρουνε.

Τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπῆρα τὸ ἄρματωλίκι. Ὁ Δελιγιάννης ἤυρε τρόπον. — Εἶχε φίλον εἰς τοῦ Λάλα τὸν Χασά· γα Φιδᾶ, καὶ τὸν ἔβαλε νὰ μᾶς σκοτώση (μὲ τὴν ἀπιστίαν, ὅτι εἴμεθα ἄρματωλοί). Ταῖς φαμελιῖς μᾶς ταῖς εἴχαμε εἰς τοῦ Παλούμπα, καὶ ὁ Γερο-

κόλις ἐξάνοιξε τὴν προδοσίαν, ὅτι ἤρχοντο οἱ Λαλαῖοι· ἔστειλε μᾶς εἶπε ὅτι θὰ ἔλθουν οἱ Λαλαῖοι. Λαμβάνοντας καὶ τὴν εἰδησιν, ἤμουν εἰς ἓνα χωριό, λεγόμενον Τουρκοκερπενή, ἐσυλλογούμεν τὴν τρόπον νὰ φανερωθῇ τούτη ἡ μυστικὴ κίνησις διὰ νὰ μᾶς βαρύνουν· ἔμεινα ὅλην τὴν νύκτα συλλογισμένος. Οἱ Τοῦρκοι ἤλθαν κι' ἐπίασαν δύο δρόμους, 200 καὶ 200, νὰ βαρύνουν μὲ χωσιά. Εἶχον κι' ἓνα προδότην, καὶ ἤρχετο καὶ μᾶς εὕρισκε, ἂν κινᾶμε ἢ ἀνκοιμώμασθε· τὸ πρῶτ' ἤθελα νὰ στείλω καταπατητάδες. Τὸ πρῶτ' ἔκλεισαν εἰς τὸ χωριό. Ἐγὼ εἶχα δώσῃ τὰ σκουτιά μου εἰς ἓνα ψυχογιόν. Χαράζοντας τὴν αὐγὴν, βλέπω τοὺς Τοῦρκους. Ἐπιάσαμε τὸ τουφέκι. Κινῶντας νὰ πιάσω τὴν βράχην, πέρνουν τὸν ψυχογιόν μου ὀκτὼ βόλια· ὁ ἀδελφός μου Γιάννης λαβώνεται· κλειόμεθα σὲ τρία σπίτια· εἴμεθα 38. Ἐκλείσθηκα εἰς χαμῶγεο. Ἐρχονται οἱ ἄλλοι 200, μᾶς ἀπόκλεισαν· πολεμοῦμε ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐσκοτώσαμεν καὶ ἡμεῖς· τὸ βράδ' ἄνομε γιουροῦσι καὶ ἐφύγαμε.—Τὸν Μάρτην 7 μᾶς βάρυσαν ἔς τὰ 1804.

Εἰς τὰ 1805 πηγαίνω εἰς τὴν Ζάκυνθον· ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κάμνει πρόσκλησιν διὰ νὰ γραφθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στρατεύματα.

Κάμνομεν ὅλοι μία ἀναφορά, Σουλιῶται, Ρουμελιῶται καὶ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ζητοῦμεν βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν τόπον μας· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἐνήργησε νὰ γίνῃ ἡ ἀναφορά· οἱ Σουλιῶται, Ρουμελιῶται ἦτον ἔς τὴν Πάργαν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἤλθεν εἰς . . . καὶ ἐγράφησαν 5000 στρατιῶται Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἄρματα· ἤλθε ἡ ἀπάντησις, τότε ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὰ 1805 τὸν Αὐγούστο. Ὁμιλῶ μὲ τὸν Ἀρχηγὸν τῶν Ῥωσσιῶν στρατευμάτων καὶ μὲ λέγει, ὅτι ὁ Αὐτο-

κράτωρ τὸν διέταξε νὰ παραδεχθῆ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἔμβουν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι «Ὅσον διὰ τὸ μέρος μου δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ καμῶ μὲ τὸν Ναπολέοντα; Ἄν θέλετε ὁμως στρατιώτας διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ πέντε καὶ δέκα χιλιάδας στρατιώτας· μία φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν μὲ τὸ λάδι, βαπτιζόμεθα καὶ μίαν μὲ τὸ αἷμα καὶ ἄλλη μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας.» Μένω δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ, ἀφίνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα ἀνεψιό μου καὶ τοῦ Γιάννη Κολοκοτρώνη αὐτοῦ. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα γράφονται καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Νεάπολι. Οἱ Τούρκοι βλέπουν αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ γράφουν ἀναφοράς εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ τοῦ ἐξηγοῦν τὰς ὑποψίας των. Ὁ Σουλτάνος λαμβάνει τὴν ιδεάν νὰ κόψῃ τὸν λαόν. Ὁ πατριάρχης κάμνει παρατηρήσεις καὶ λέγει «τί πταίει ὁ λαός; νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταιτίους, τοὺς κακούς» καὶ τὸν ἀντισκόβει. Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τούρκων συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς καπεταναίους τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν καρραβιῶν, διατὶ μία ἡμέρα ἤμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἓνα φερμάνι ὁ Σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔργημα τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῆ ὅλος ὁ λαός, καὶ ἔτσι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι, κατὰ τῶν Κολοκοτρωναίων. Τὸν Αὐγουστον ὑπῆγα εἰς Ζάκυνθον τὸν Σεπτέμβρι ἐβγήκα ἔξω, καὶ Ἰαννουάριον 1806 ἤλθε τὸ διάταγμα καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν. Ὁ Πετιμεζῆς, ὁ Γιαννιῆς καὶ ὁ Ζα-

χαριᾶς ἦτον χαϊμένοι προτήτερα, καὶ εὐρέθηκα μὲ μόνον ἑκατὸν πενήντα.

Ἐπήγαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι Βελανιδιά, πλησίον τῆς Καλαμάτας, καὶ ἀπεκεῖ ἔστειλα ἓνα γράμμα τοῦ Ἡγουμένου διὰ νὰ μοῦ στείλουν ζωοτροφίας· τὸ γράμμα τὸ ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι· καὶ ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦλθε καὶ μᾶς ἐπολιόρησε μὲ 1000. Ἐτραβήξαμεν τὰ σπαθιά καὶ τοὺς ἐχαλάσαμεν· τοὺς ἐπήραμε κυνηγώντας ἕως εἰς τὴν Καλαμάτα, ἐπήραμε τὰς σημαίας τους καὶ ἐσκοτώσαμεν πολλοὺς.

Αὐτὸς ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦτον περίφημος εἰς τὴν Ῥούμελη· ἑκατατρέχθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ κ' ἐκπέφυγε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πασᾶς τοῦ τόπου τὸν ἔδωκε 500 χάρτζια (μισθοὺς) διὰ νὰ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτας· ἐγὼ σὰν τὸ ἔμαθα εἶχα 80, καὶ ἐπῆγα ἐπίτηδες διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν δύναμίν του εἰς τὸν Ἀκοβο (Σαμπάζικα), καὶ ἐφοβήθηκε νὰ πολεμήσῃ μὲ ἡμᾶς. Ἐπήγαμε εἰς τὴν Βλαχοκερασιά καὶ τὴν ἐχαλάσαμε, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Χασεκῆ, ὅπου ἔκαψε τὰ σπίτια μας. Ἄλλη μίᾳ φορὰ ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Τζεφερεμίνη καὶ μᾶς ἔμαθαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀνδρούσας καὶ ἐκίνησαν μίᾳ ἑκατοστῇ διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, καὶ ἐβγήκαμεν, τοὺς ἐκυνηγήσαμεν καὶ ἐτρόμαξαν νὰ γλυτώσουν· τὸ ἴδιον ἐστάθη καὶ εἰς τοῦ Μήλα τὸ Παληόκαστρο, ἀνάμεσα Μήλα καὶ Μπούγα (τῆς Μεσσηνίας). Ὅλ' ἡμέρα ἐπολεμήσαμεν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμε. Ἄλλη μίᾳ φορὰ ἐφάνηκαν εἰς τοῦ Μαρμαριά (Βρουστοχωριά). Ἦλθαν μᾶς πλάκωσαν ἀπὸ ὄλαις ταῖς κοντιναῖς ἐπαρχίαις ὅλοι οἱ Τοῦρκοι, μᾶς ἔκλεισαν εἰς ἓνα βουνό, ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμεν. Εἰς τὸν Ἀκοβο, ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ πολεμήσουν, ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ντελῆ Ἀχμέτη, καὶ ἀφοῦ ἐγύρισεν εἰς τὸν

μπάρμπα του τὸν ἔφτυσε γιατί δὲν ἐπολέμησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη: «Νὰ σὲ κάμη ὁ Θεὸς κιαμέτι νὰ πολεμήσετε μὲ αὐτοὺς καὶ τότε βλέπεις.» Ἀφ'οὗ τοῦ τὸν ἐχαλάσαμεν ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκάθησε τρεῖς μῆνας. Ἐκεῖ φοβούμενος μήπως πάγωμε καὶ τοὺς χαλάσωμε, ἐγραφοφορισθήκαμεν μετ' αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὸν Πασᾶ καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι δὲν εἰμποροῦμεν νὰ τοὺς κάμωμε τίποτες, ἀλλὰ νὰ τοὺς δώσετε τὸ ἀρματωλίκι διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ὁ κόσμος, καὶ ἔτσι ἀπέρασε ἐκεῖνος ὁ χρόνος.

Ἐμάθαμε ὅτι ἦλθε τὸ συνοδικὸ καὶ τὸ φερμάνι ἐμάζωξα ὅλους ἕως 150 καὶ τοὺς εἶπα νὰ ἀναχωρήσωμεν νὰ πάμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον· αὐτοὶ ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι οἱ Ροῦσοὶ εἶχαν πάρει ὅλους τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Νεάπολι, μὲ ἀπεκρίθησαν ὅλοι μὲ ἓνα στόμα: ὅτι «ἡμεῖς δὲν πηγαίνομεν εἰς τὴν Φραγκιὰ καὶ θέλομε ν' ἀποθάνωμεν ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα μας.» Ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης μὲ εἶπε ὅτι «θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ ὄρνεα τοῦ τόπου μας.» Τοὺς ἔδωκα ἄλλη μία γνώμη, νὰ χωρισθοῦμε εἰς μπουλούκια ἀπὸ πέντε ἀπὸ ἕξ, νὰ κρυφθοῦμεν καὶ ἔτσι ν' ἀπεράσῃ ὁ Γεννάρης, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ὅσον νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, καὶ τότε συναζόμεθα καὶ περπατοῦμε καθὼς καὶ προτήτερα· καὶ αὐτὸ τὸ πρόβαλα, διότι εἰς τρεῖς μῆνες ἤθελον σκορπισθοῦν τὰ ὄρδια καὶ ἐγλυτώναμεν ἀπ' ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον· αὐτοὶ μ' ἀπεκρίθησαν ὅτι: «δὲν πάμε νὰ ἐξοδεύσωμε τὰ λίγα γρόσια ὅπου ἔχομε, διατὶ οἱ καπεταναῖοι ἐσεῖς πέρνετε ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας.» καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «κάμετε τοῦτο καὶ ὅταν τὸν Μάρτη σμίξωμεν τοὺς ἀποζημιώνω εἰς ὅσα ἐξόδευσαν.» Αὐτοὶ δὲν ἄκουσαν καὶ ἔτσι ἐκηρυχθῆκαμεν μὲ τὴν σημαίαν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας

τῆς δυνάμεις τοῦ Μωρέως. — Ἡ σημαίᾳ εἶχε ἓνα Χ, εἶχε καὶ ἄστρο καὶ φεγγάρι. — Τοὺς Κοντσαμπασίδες τοῦ Μωρέως τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· τοὺς φίλους μας ὅπου εἶχαμεν εἰς τὴν Μάνη, καθὼς Κουμουντουράκιδες, Μούρτζινους καὶ λοιπούς, τοὺς εἶχεν ὁ Ἀντωνόμπης ἐξορίσῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ δὲν εἶχαμε πλέον καταφύγιον εἰς τὴν Μάνη. Καὶ τὰ βουνὰ ἦσαν γεμάτα χιόνια καὶ δὲν εἰμπορούσαμε νὰ πάμε, ἀμὴ 30 ἐχωρίσθησαν κατὰ τὰ Πηγὰδια καὶ οἱ ἄλλοι ἀνοίξαμεν μπαϊράκι καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ τὸν Ἅγιον Πέτρο. Ἐστείλαμεν εἰς τὰ Βέρβενα νὰ μας στείλῃ ψωμί καὶ ζωτροφίας, καὶ αὐτοὶ μας ἀποκρίθησαν: «Ἐχομε βόλια καὶ μπαροῦτι,» καὶ ἐπήγαμε καὶ τοὺς χαλάσαμε. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπεράσαμεν πίσω εἰς τὰ Σαμπάζικα· τότε ἐπρόσταξε ὁ Πασσῆς ὄλαις ταῖς ἐπαρχίαις διὰ νὰ ἔβγουν Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι νὰ μας βαρέσουν.

Ἀπὸ Σαμπάζικα ἐκατεβήκαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Βελανιδιάς, καὶ ἐστείλαμεν εἰς τὴν Καλαμάτα νὰ μας στείλῃ ψωμί καὶ φουσέκια, καὶ οἱ Καλαματιανοὶ ἐφοβοῦντο νὰ μας στείλουν· ἡμεῖς ἐκινήσαμεν τότε νὰ πάγωμεν μέσα εἰς τὴν Καλαμάτα διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους· τότε οἱ προεστοὶ μας ἔφερον οἱ ἴδιοι ζαερεὶ καὶ μπαρουτόβολο καὶ στουρνάρια εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλία πλησίον τῆς Βελανιδιάς· ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμε τὴν ἡμέραν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Πήδημα, σύνορο Καλαμάτας, καὶ τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Τζεφερεμίνι. Μία ὥρα μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἴμαστε ἡμεῖς, εἰς τὴν Σκάλα ἦλθε ὁ Κεχαγιάμπης μὲ 2000 Τούρκους, μὲ τὰ παλούκια. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἄλιτοῦρι, καὶ ἐκεῖ μας ἐπλάκωσαν Ἀνδρουσανοὶ, Λεονταρίταις καὶ λοιποὶ ἕως 700· ἦλθαν τὴν αὐγὴν, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμο, ἡμεῖς ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριό,

τοὺς πήραμε κυνηγῶντας ἕως μίαν ὥραν μακρῶς, τοὺς ἐπήραμε τέσσαρα ἄτια, πολλοὶ ἐπνίγηκαν εἰς τὸ ποτάμι καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαμε, καὶ ἐπήραμεν πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ἦκουσαν τὸν πόλεμον τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν εἰς τὴν Σκάλα καὶ ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν των. Ἡμεῖς ὀπισωγυρίσαμεν καὶ ἐκλεισθήκαμεν εἰς τὸ χωριὸν Ἀλιτουῖρι, καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ βράδυ ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιά καὶ ἐπήγαμε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας τὰ χωριά· ἐπήγαμεν εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά, καὶ εὐρήκαμε 300 Τούρκους μέσα καὶ δὲν εἰμπορέσαμε νὰ πάρωμε ψωμί. Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ ἐπήγαν εἰς τὸ Ἀλιτουῖρι βλέποντες τὸν τορὸν μας ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν ἀπὸ κοντὰ γυρεύοντάς μας. Ὁ Κεχαγιάς ἀρχισε νὰ παλουκῶνῃ τοὺς Χριστιανοὺς (γιατὰ κηδες), διὰ νὰ δώσῃ φόβον εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθαν οἱ Τούρκοι ἐπάνω μας, ἡμεῖς ἐφκειάσαμε ταμπούρια γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσωμε. Οἱ Τούρκοι ἦταν ἐντόπιοι καὶ μᾶς ἔστειλαν νὰ φύγωμεν, διότι μᾶς ἐφοβοῦντο ἀκόμη. Ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὰ Κοντοβούνια διὰ ψωμί καὶ ἔπειτα ἐπήγαμεν εἰς ἕνα βουνὸ νὰ λημεριάσωμεν· ἐστείλαμεν εἰς τοὺς φίλους μας διὰ νὰ εὔρουν κατίκια νὰ ἔμβουε νὰ φύγωμε, καὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν ὅτι τὰ κατίκια ἀπὸ τὸν Πύργον ἕως τὸ Νεόκαστρον τὰ ἔχουν ἐμποδισμένα ὄλα, διὰ νὰ μὴν περάσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐγυρίσαμε τότε εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου· μᾶς ἐπήραν ἀπὸ κοντὰ οἱ Τούρκοι, ἐπέρναμε ψωμί ἀρπακτά. Εἰς τοῦ Ψάρι μᾶς ἐφθασαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ συντρόφοι μου ἀρχισαν νὰ φεύγουν· ἀποστάνε, ἐπειδὴ καὶ ὄλαις ταῖς ἡμέραις ἐπολεμούσανε καὶ τὴν νύκτα ἐπεριπατούσανε· καὶ μᾶς ἔφυγαν ἕως 40, καὶ ἀπὸ 100 ἐμείναμε 60. Τὴν ἄλλην ἡμέραν

ἐπήγαμεν εἰς τὸ Λεοντάρι ἀποπάνου, καὶ μᾶς εὗρηκαν πάλιν ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐφύγαμεν διὰ τὰ Σαμπάζικα, εὗρηκαμεν ἐκεῖ μία τετρακοσαριὰ Τούρκους, ἐνῶ ἐνομίζαμε ὅτι δὲν θὰ εὗρωμε.

Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, τὸ ψωμί ὀλίγο. Τὸ βράδυ τοὺς εἶπα ὅτι: δὲν ἤμπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ διαμοιρασθοῦμε· καὶ ἔτσι ἐχωρισθήκαμε λέγοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον: «Καλὴ ἀντάμωσι εἰς τὸν κόσμον τὸν ἄλλον». Ἐκράτησα μόνον 19 συγγενεῖς μου καὶ ἓνα καπετὰν Γιωργό ὁποῦ δὲν εἶχε ποῦ νὰ ὑπάγη. Εἰς δεκαπέντε ἡμέραις δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ ἐχώρισαν ἀπὸ ἐμένα· ἀπὸ τοὺς 19 δυὸ μου πρῶτα ἐξαδέλφια μὴν ἤμπορῶντας πλέον νὰ βαστάξουν τὴν πείναν καὶ τοὺς κόπους (ἀπυστασίλα) ἐκρύφθησαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας τοὺς εὗρηκανε καὶ τοὺς ἐσκότωσαν καὶ ἐμείναμε 17. Μὴν ἤξεύροντας, ἐπήγαμεν κ' ἐλημεριάσαμεν ἀνάμεσα εἰς τρεῖς παγανιαῖς. Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν μᾶς εἶδαν παρὰ τὸ βράδυ καὶ ἐξανασάναμεν ὀλίγο. Μᾶς εὗρηκαν, ἐσταθήκαμεν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσωμε ἀνάμεσόν των πολεμῶντας καὶ νὰ γλυτώσωμεν κί' ἀπ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον. Τὴν νύκτα ἐτραβήξαμε κατὰ τὸν κάμπον τοῦ Λεονταριοῦ, ἀκούσαμε πολλὰς μπαταριαῖς καὶ ἔπεφταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ δὲν ἤξεύραμε τί ἦτον. Ἡ μπαταριὰ ἦτο σημεῖον ὅτι ἐδῶθεν ὑπάγουν οἱ κλέφται. Τὴν νύκτα ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι διὰ ψωμί, εὗρηκαμε μόνον ταῖς γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες ἦτανε εἰς τὰ Διάσιλα, καὶ ἐφύλαγαν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ σκυλιὰ ὁποῦ ἀλίκτηαν ἐδῶσαν ὑποψίαν, ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς πολιορκήσαν. Ὅταν ἐζύγωσαν οἱ Τοῦρκοι, ἄρχισαν τὰ σκυλιὰ νὰ γαυγίζουν, ἐκατάλαβα καὶ ἐγὼ ὅτι ἦλθαν Τοῦρκοι· τότε ἐπήρα ταῖς φαμίλιας μαζί ἕως ὅτου

όπου ηῦρα ἀνοικτὸν τὸν δρόμον, ταῖς ἀφήκαμε καὶ ἐπήραμε τὴν δημοσιὰ τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸ Βαλτέτσι ἀποπάνω νὰ λημεριάσωμε. Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐγνώρισαν καὶ εὐθύς ἔδωκαν παντοῦ τὴν εἶδησιν ὅτι: «ἔδωθε πάγει ὁ Κολοκοτρώνης», καὶ μᾶς ἐπήραν κυνηγώντας. Τὸ δειλινὸ ἐφύγαμε καὶ ἔστρεψα κατὰ τὴν Καρύταινα, καὶ διὰ νὰ μὴν γνωρίσουν τὸν τορό, ἀπὸ πέτρα εἰς πέτρα ἐπήγαμεν εἰς μίαν στάνη, καὶ μᾶς εἶπαν πῶς ἦτον γεμάτη Τούρκοι. Τότε ἀπεφάσισα νὰ γεινώμε εἰς τέσσερα μπουλούκια καὶ νὰ ὑπάγωμεν εἰς φίλους νὰ κρυφθοῦμε. Ὁ Ἀντώνιος ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλον ἕνα ἐκρύφθηκε εἰς τοὺς συγγενεῖς μᾶς, τὸν Δημητράκη Κολοκοτρώνη μὲ ἄλλους τρεῖς νὰ πᾶνε νὰ κρυφθοῦν εἰς τὴν Βυτίνα, ὅπου εἶχαμε συγγενεῖς, καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γιάννη μὲ ἄλλους τέσσερους νὰ ὑπάγη ἀποκάτω εἰς τὴν Δημητσάνα, ὅπου εἶν' ἕνα χωριό, διὰ νὰ τοὺς κρύψη ἕνας πιστὸς φίλος ὅπου εἶχαμε. Ὁ Ἀντώνης ἐγλύτωσε καὶ σώζεται ἕως τὴν σήμερον. Ὁ Δημητράκης ἐκάθησε δύο ἡμέραις εἰς τὴν Βυτίνα, ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ. Τοῦ Δημητράκη τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι, τὸ παρρησίασαν ὡς δικό μου, ἐπειδὴ εἶχε γράμματα. Ὁ Γιάννης δὲν εὔρε τὸν φίλον του, ἐπῆγε εἰς τοὺς Αἰμουαλοὺς, μοναστήρι, τοῦ ἔδωκε ἕνας καλόγερος φαγὶ καὶ ἔπειτα ἐπῆγε, ἔδωσε εἶδησιν εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπῆγαν, τὸν πολιόρκησαν εἰς τὸν ληνὸν καὶ τὸν σκότωσαν.

Ἐγὼ ἔμεινα μὲ ἄλλους τέσσερους, ἐπῆγα εἰς ἑνὸς φίλου μου προεστοῦ εἰς τὸ Πυργάκι, ὀνομαζόμενον κῦρ Παρασκευᾶ, εὔρηκα τὸ παιδί του, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν εἶχαν εἰς τὴν Καρύταιναν, διὰ νὰ κρυφθῶ. «Ἐγὼ σὲς ἐφύλαγα τόσον καιρό, τώρα πρέπει νὰ με φυλάξετε καὶ σεῖς.» Μὲ ἐπῆγε εἰς μία τρύπα καὶ τὸν ἔστειλα ἕως τὴν Βυτίνα διὰ νὰ μάθῃ τί γίνεται. Ὁ

μηνας ἦτο Γεννάριος. Εἴκοσι ἡμέραις ἐμείναμε ζωντανοὶ ἀφότου μᾶς κατέτρεξαν. Αὐτὸ τὸ παιδί ἔδωσε εἰδησι τοῦ πατρός του. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὴν Βυτῖνα καὶ ἐπῆρε τοὺς Τούρκους διὰ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν τρύπα νὰ μᾶς πιάσουν, ἀλλὰ ἦλθε ἐμπροστὰ διὰ νὰ ἰδῇ ἂν εἴμεθα ἐκεῖ ἀκόμη· ἦτον ἀρματωμένος, τὸν ἠρώτησα: «Κάτι ἀρματωμένος, Ζαχαριά;» τοῦ εἶπα, καὶ ἔβαλα εὐθύς ὑποψία· τοῦ εἶπα: «Βρὲ νὰ μὴ μᾶς ἐπρόδωσες;» αὐτὸς μοῦ ἀπεκρίθη: «Δὲν γίνεται αὐτό.» Ἐν ᾧ ἐπήγαινε αὐτὸς νὰ τοὺς μιλήσῃ, ἐγὼ μὲ τοὺς ἄλλους τέσσερους ἐπῆρα τὸ βουνό, καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἡ τύχη μας ἔκαμε καὶ δὲν ἦτο πολὺ χιόνι εἰς τὸ βουνό, καὶ ἠμπορούσαμε νὰ περπατοῦμε· μᾶς ἐκυνηγοῦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἕως τὸ Ζυγοβίστι.

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐσκότωσαν τὸν ἀδελφόν μου καὶ ἔκαμαν χαρακὶς οἱ Τούρκοι. Εὐθύς ἐκατάλαβα, ὅτι τοὺς ἐσκότωσαν, ἀφοῦ ἤκουσα ταῖς μπαταριακῆς, τὸ σημεῖον τῆς χαρᾶς των. Ἐτράβηξα λοιπὸν διὰ τὴν Λιοδώρα εἰς τὸν γέρο Κόλια καὶ Δημήτρην γαμβρόν μου· τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Καρύταινα καὶ δὲν εὗρηκα παρὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν Γεωργάκη εἰς τὴν στάνη· ὠμίλησα τοῦ Γεωργάκη, μᾶς ἔφερε ψωμί, καὶ τὸν εἶπα νὰ ὑπάγῃ ἕως εἰς τὴν Ζάτουνα. Ἔμαθε ὅτι ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς ἰδικούς μας.

Οἱ Τούρκοι τοῦ ἔδωκαν μίαν διαταγὴν εἰς τοὺς Ψαράιους, Παλουμπάιους καὶ λοιπὰ χωριά ὅτι, ἂν σκοτώσετε τὸν Κολοκοτρώνη, νὰ εἶναι τὰ χωριά σας τόσους χρόνους ἀσύδοτα, καὶ ἂν δὲν τὸν σκοτώσετε, ἀπὸ ἐπτὰ χρόνους καὶ ἀπάνου θέλει τὸν περᾶσωμεν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί. Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ μ' ἐκυνηγοῦσαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἐστοχάσθησαν ὅτι ἀλλοῦ βέβαια δὲν εἴμπορεῖ νὰ καταφύγῃ, εἰμὴ εἰς τοὺς Κολιαίους,

καί διὰ τοῦτο ἔκαμαν αὐτὴν τὴν διαταγὴν. Ὁ Γεωργάκης μὲ ἔσμιξε καὶ μ' ἐδιηγήθηκε τὰ πάντα καὶ ἔτσι ἔφυγα, καὶ ἀκούσθηκα εἰς τὴν Λαγκαδά. Ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Χρυσοβίτσι Καλύβια, ἐσφάζαμε ἓνα ἀρνί, ἐκεῖ μᾶς ἐπρόδωσαν· ἐπήγαμεν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀραχαμίτες, εὐρήκαμε τοὺς Τούρκους, ἐφύγαμε, ἐπήγαμε εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Καλτεζιάς, βροντοῦμε τὴν πόρταν καὶ μέσα ἦσαν 200 Τούρκοι. Μᾶς ἐκατάλαβαν μᾶς ἐπῆραν κυνηγῶντας, καὶ ἐφθάσαμεν κατὰ τὴν Καλαμάτα, τῇ Γιάννιτσα, ὅπου ἓνας σύντροφός μου ὀνομαζόμενος Μακρυγιάννης ἀπὸ τὴν πείναν τῶν τεσσάρων ἡμερῶν, ἀπόστασε καὶ δὲν εἰμποροῦσε πλέον νὰ περπατήσῃ. Εὐρήκαμεν παντοῦ Τούρκους καὶ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε νὰ πάρωμε καὶ τροφίμα.

Εἰς τὴν Γιάννιτσα ἦτον ὁ Ῥουμπῆς μὲ μιὰ τετρακοσσαριὰ Μπαρδουνιώτας· ἐμβῆκα μέσα εἰς ἓνα σπίτι καὶ εὐρίσκω Τούρκους· ἀγάλια ἀγάλια σηκωμένο τὸ τουφέκι ἐγύρισα ὀπίσω χωρὶς νὰ μ' ἐννοήσουν, διότι ἐκοιμοῦνταν, ἐπῆγα εἰς ἄλλα σπίτια, πλὴν εὐρήκα Τούρκους παντοῦ· εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ, ἐπῆγα εἰς μιὰς κουμπάρας μου σπίτι καὶ μᾶς ἔδωσε τρεῖς ὀκτάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἓνα φλωρί βενέτικο. Ἐτραβήξαμε τότε εἰς τὴν Σέλιτσα. Τὸ ψωμί μᾶς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιά καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ περπατήσωμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτσα ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μεγάλην Καστανίτσα, ἔστου καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη, ὅπου ἦτον ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ προτῆτερα εἶχα τὴν φαμίλιαν μου, καὶ τὸν εἶχα συμπέθερο. Εἶχα ἀρραβωνιάσῃ μία θυγατέρα μου μὲ ἓνα παιδί τοῦ Δουράκη. Ὁ Ἀντωνόμπης τῆς Μάνης μᾶς ἐκυνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς πέντε ὅπου εἴμεθα ἦτον οἱ δύο Μανιάταις, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπίτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ ἄλλοι δύο Ῥουμेलιώται. Ἐκἀ-

θησα κρυμμένος ένα μήνα εις τὸ σπίτι τοῦ Δουράκη. Ἦλθε ἕνας Νικήτας ἀπὸ τοῦ Τουρκολέκα καὶ μὲ ἡῦρε μὲ μίαν εἰκοσιπενταριά, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ εὑροῦμε καίκι καὶ ν' ἀπεράσωμε εἰς τὴν Ζάκυνθο.» Αὐτὸς ἐνόμιζε ὅτι δὲν εἶναι πλέον φόβος διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μεσόγειον τοῦ Μωρέως, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Οἱ Τούρκοι τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, μόνον ἕνας ἐπιάσθη ζωντανός, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν· τὸν ἐζήτησε ἐκεῖ ὁ Πασᾶς ἄν ἐσκοτώθησαν ὅλοι, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλοι ἐχάθησαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη τὸν Κολοκοτρώνη. Τότε ὁ Πασᾶς ἐθύμωσε καὶ ἔκοψε καμπόσους Τούρκους καὶ Ῥωμαίους ὁποῦ ἔβεβαίωσαν ὅτι ὁ Θεοδωράκης ἦτον χαμένος.

Αὐτὴ ἡ φήμη τοῦ χαμοῦ μου ἔκαμε νὰ ἡσυχάσουν τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν ὁ Πασᾶς ὅτι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη καὶ εἶμαι εἰς τὴν Μάνη, ἔστειλε τὸν Παπαζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο μὲ 50000 γρόσια εἰς τὸν Μπέη τῆς Μάνης. Ἀφοῦ ἦλθε ὁ Παπαζογλου εἰς τὴν Μάνη, ἔκραξε τὸν καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη εἰς ταῖς Κυτριάς· ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Μπέης: «Σοῦ δίδω τόσας χιλιάδες διὰ νὰ δώσης τὸν Κολοκοτρώνη· ἔλαβη μίαν σφικτὴ διαταγὴ καὶ μοῦ λέγει, ὅτι ἄν δὲν πιάσω τὸν Κολοκοτρώνη θέλει γράψῃ εἰς τὸν καπετὰν Πασᾶ νὰ σ' ἐβγάλῃ ἀπὸ τὸ μπεϊλίκι.» Ὁ Δουράκης σὰν εἶδε τὰ γρόσια ἔστερξε νὰ μὲ παραδώσῃ· οἱ Μανιάται λησμονοῦν ὅλα διὰ τὰ γρόσια. Προτίτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἶδησι τοῦ Μπέη, ὅτι ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὸ σπίτι του κρυμμένος, καὶ τοῦ εἶχε εἰπῆ ὅτι: «Κρύψε τον, διατί δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσῃ κἀνένας ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαμίλια.» Ἄλλ' ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια τ' ἀλησμόνησαν. Κἀνένας δὲν μὲ ἤξευρε παρὰ ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ὁ Δουράκης, καὶ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργον ἀπάνου. Ἔστειλε καὶ

έπηρε ό Δουράκης τό παιδί του τό μεγάλο και τόν ήγούμενον και τούς έπηρε εις ταις Κυτριάις. Μάρτις ήτον τότε. Τόν Φεβρουάριον ειχα πάγη εκεί. Του ήγούμενου του ύποσχέθηκαν νά τόν κάμουν Δεσπότη και άλλα ταξίματα δια νά με παραδώση ζωντανόν. Ό Μπέης με έγραψε ένα γράμμα και μου έλεγε ότι νά έλθης νά μιλήσωμεν και εγώ θέλει γράψω εις τόν Καπετάνπασα δια νά λάβης τό προσκυνοχάρτι και νά έλθης με τόν συμπέθερόν σου τόν Δουράκη, και ό σκοπός του ήτο νά με πιάση ζωντανόν.

Όταν έπροσκάλεσαν τόν ήγούμενον και τό παιδί του Δουράκη ύπωπτεύθηκα ότι κάτι τεχνεύονται δια έμένα, και δέν ήξευρα τί έτρεχε. Έστειλα λοιπόν ένα παιδί εις τήν μικρή Καστάνιτσα, έξη ώραις μακρὰ από εκεί όπου ήμουν, (έκει ήτον κλεισμένος ό πατέρας μου). Έστειλα εις τόν άνεψιόν του Παναγιώταρου, Βασίλη Βενετσανάκου, και ήλθε δια νυκτός με άλλους τρεις εις τό μοναστήρι όπου εύρισκόμουν, του ειπα τά διατρέχοντα και όλας μου τάς ύποψίαις, του έπρόβαλα νά αναχωρήσωμεν, μου ειπε, ότι : «Νά υπάγω όπίσω νά πωλήσω κάτι λάδι και τό βράδυ έρχομαι.» Τό βράδυ δέν ήλθε· τό πρωί ήλθε ό συμπέθερός μου με τόν ήγούμενον. Έπήγα νά τόν χαιρετήσω τόν ήγούμενον· τόν ειπα : «Καλώς ώρισε», κ' εκείνος μου ειπε, νά μη με ειχε εύρη· τόν έρώτησα νά μου ειπή τίποτε άλλο, και δέν ήθέλησε. Τό βράδυ ήλθε ό συμπέθερός μου με τόν αδελφόν του, δύο συγγενείς του, και μου έδωκε και τό γράμμα του Μπέη. Ό αδελφός του ύπωπτεύθηκε, και δέν ήτον με τήν γνώμην του. Έλαβα τό γράμμα τό εδιάβασα και έκατάλαβα, ότι θέλουν νά με πάρουν ζωντανόν· τους ειπα : «Πώς θα υπάγωμεν τήν ήμέραν, όπου θα μας ιδούν όλος ό κόσμος ;» αυτός μου ειπε, ότι : «Ένδύ-

νεσαι μανιατικά και δὲν σὲ γνωρίζουν.» Ὁ ἀδελφός του μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ ἦμαι προσεκτικός· τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Νὰ συλλογισθῶ ἕως τὸ βράδυ.»

Ἐκαμα τὸ μεσημέρι τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σας και ἄλλη φορὰ θέλει ἔλθω νὰ σᾶς προσκυνήσω, και ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σου και νὰ μὲ ἔχῃς τὴν ἔγνοιά μου. Τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Δουράκη· αὐτὸς τὸ ἐπῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἀνοιξε, και εἶδε ὅτι δὲν ἤθελα νὰ ὑπάγω, και τότε ἀποφάσισε νὰ βάλῃ εἰς τὸ κρασί ἀριόνι. Ἡ γυναῖκά του και ἡ ἀδελφή του τὸ εἶδαν, και τὸν ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸν πύργον· ἕνας ἀνθρωπὸς μου ἤκουσε τὴν γυναῖκα τοῦ Δουράκη νὰ τοῦ λέγῃ τοῦ ἀνδρός της: «Τί εἶναι αὐτὸ ὁποῦ θὰ κάμῃς, δὲν ἐνθυμᾶσαι τὰ καλά τοῦ Θεοδωράκη;» και αὐτὸς τὴν ἔβριξε. Ἐπῆγε μέσα, μὲ ἐπρόσφερε τὸ κρασί, ἐγὼ, μὲ ἔδωσεν εἰδήσιν ὁ ἀνθρωπὸς μου, και, ὅταν μοῦ ἔφερε τὸ κρασί, ἐγὼ ἐκλώτσησα τὸ κανάτι ὁποῦ εἶχε τὸ κρασί, και τὸ ἔχυσα, και τοῦ εἶπα: «Τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί!» και τοῦ εἶπα και ὅτι θὰ φύγω. Μὲ ἐπαραινίησε νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπίτι του νὰ πιοῦμε πρῶτα κρασί και ἔπειτα νὰ φύγω. Αὐτὸς ἐπῆγε ὀμπρός, εἰδοποίησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἦναι ἑτοιμοὶ νὰ τραβήξουν ἀπάνω μας ἐνῶ ἐμεῖς ἐπίναμεν τὸ κρασί. Ὁ ἀδελφός του δὲν μᾶς ἀφῆκε νὰ πᾶμε, ἐμπόδισε τὰ σκυλιὰ νὰ φωνάζουν, και ἐφύγαμε. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτό, ἔκραξε τοὺς χωριανούς, και τοὺς ἐπρόσταξε νὰ βγοῦν μιὰ ἑκατοστή νὰ πιάσουν τοὺς δρόμους. Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον και ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος, και ἐπῆγα εἰς τὴν Μικρὰν Καστάνιτσα διὰ νὰ εὕρω τὸν Βασίλη, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχα συμφωνήσῃ νὰ φύγομε.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰ χωριὰ τοῦ Πασαβᾶ, εἰς ἑνὸς ἀδελφοποιητοῦ μου τὸ σπίτι· ἐκεῖ μᾶς ἐβά-

στάξε δύο ἡμέρας· τὸν ἐστείλαμε καὶ ἐπῆγε νὰ εὔρη τοῦ Τζανετάκη τὴν μάνα, ἡ ὁποία ἦτον θυγατέρα τοῦ Παναγιώταρου. Τῆς εἶπαμεν, νὰ ὑπάγῃ ἡ ἴδια νὰ εὔρη καίτια εἰς τὸ Μαραθωνῆσι, διὰ νὰ βαρκαρισθοῦμε διὰ τὸ Τζηρίγο. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐπήγαμεν μαζὺ μὲ τὴν Μαρία, μάννα τοῦ Τζανετάκη, καὶ ἐβαρκαρισθήκαμε, ἀνάμεσα Μαυροβούνη καὶ Μαραθωνῆσι· μόλις ἐκάμαμε πανιά, καὶ ἐφύσηξε ἕνας βοριάς, ὁποῦ δὲν μᾶς ἄφησε νὰ προχωρήσωμε· ἦτον ζημερώνοντα; τῶν Βαίων. Ἐπιάσαμε εἰς τὴν Συλὴν, ἐκάμαμε πάλι πανιά, καὶ μᾶς ἐμπόδισε ὁ ἐναντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμεν εἰς τὸ Ἐλαφονῆσι. Ἐπήγαμε τέλος πάντων εἰς τὸ Τζηρίγο μὲ μιὰ μεγάλη φουρτοῦνα καὶ ἀράξαμε εἰς ἕνα χωριό, Ποταμὸ λεγόμενον. Ἐκεῖ εὐρήκαμεν ἕναν ἀπὸ τοὺς Γιατρακαίους καὶ μᾶς εἶπε, ὅτι δὲν κάμνει νὰ φανερωθῆτε μέσα εἰς τὴν χώραν ὡς Κολοκοτρώνη. Ἐπήγαμεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Τζηρίγου, Ἀρβανιτάκη λεγόμενον· ἕνα παιδί μᾶς ἐγνώρισε ἀπὸ τὸν Πύργο· καὶ ἐκαθήσαμε ἐκεῖ τὴν μεγάλην πέμπτην ἐφθάσαμεν. Ὁ Πρύτανης μᾶς ἐμάλωσε, διατί εἴμεθα ἀρματωμένοι. Ἐπῆγα εἰς τὸν κομαντάντε τὸν Ῥώσσο, τοῦ ἐδιηγῆθηκα μὲ τὴν ἀλήθεια ποῖοι εἴμεθα, πῶς ἐκαταντήσαμεν, καὶ ἔτσι διέταξε νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ νὰ μᾶς δώσουν ἀπ' ὄλα.

Μιὰ φορὰ ἐπῆγα εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς. Αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἦτον μεγάλο καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην Τουρκιά· ὅταν ἐπέρασα, ἦτον μία μάνδρα χαλασμένη καὶ σκεπασμένη ἐκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων· τότε ἔταξα, ὅτι : « Παναγίᾳ μου βοήθησέ μᾶς νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μᾶς ἀπὸ τὸν τύραννο, καὶ νὰ σὲ φκείασω καθὼς καὶ ἦσουν πρῶτα (1803). » Μὲ ἐβοήθησε, καὶ εἰς τὸν δεύτερον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεώς μᾶς ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ

τὴν ἔφκειασα. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ὅπου ἐκάμναμε μᾶς βόηθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασι, διότι ἤξεύραμεν τὰ κατατόπια, τοὺς δρόμους, τὰς θέσεις, τοὺς ἀνθρώπους· ἐσυνειθίσαμεν νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς Τούρκους, νὰ υποφέρωμεν τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν κακοπάθειαν, τὴν λέρα, καὶ καθεξῆς.

Β΄.

Ζάκυνθος 1806. Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸν Μαΐ. Μετὰ ἓνα μῆνα διατριβῆς ἔμαθα ὅτι ἦρθε εἰς τὸ νησί ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥώσων Παπαδόπουλος, καὶ με ἔκραξε ἔς τοὺς Κορφοὺς γιὰ νὰ μοῦ προβάλη νὰ ἔμβω εἰς τὴν δούλευσιν, καὶ τοῦ εἶπα, ὅτι: «Δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν, διότι ἔχω σκοπὸν νὰ ὑπάγω πάλιν εἰς τὸν Μωρέα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ διὰ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν μου καὶ διὰ τὰς ζημίας ὅπου ἔλαβα, καὶ δὲν εἰμφορῶ νὰ κάμω ὄρκον καὶ ἔπειτα νὰ γίνω ἐπίορκος μετὰ τὸ νὰ φύγω κρυφίως.» Καὶ ἔτσι ἐπέστρεψα εἰς τὸ Κάστρο, καὶ ἐκάθησα δέκα μῆνας χωρὶς δούλευσι· εἶχα δώσῃ γράμμα εἰς τὴν φαμιλιά μου με ἓνα Μαγουλιανίτη Ῥόντικα, γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ ὅσο βιὸ εἶχα εἰς διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνος ἐπῆγε, τὸ ἐμαρτύρησε τοῦ Δελιγιάννη· ὁ Δελιγιάννης τοῦ Βόϊβοντα, καὶ ἔτσι ἐχάθησαν ὅλα μου τὰ πράγματα, 1807.

Ἄλλα τὰ στρατεύματα, τὰ καπετανάτα, τὰ κλέφτικα τῆς Ῥούμελης εἶχαν καταφύγη εἰς τὴν Ἐπτανήσον ἀπὸ τὸν ἴδιον κατατρεγμὸν τὸν ἐδικόν μου. Ἡ Ῥωσσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῆς Τουρκίας καὶ διετάχθησαν ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ ἐβγοῦν εἰς τὴν Ῥούμελην διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἐδοκίμασα καὶ ἐγὼ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἁγιά Μαύρα ὅπου

εύρισκοντο ὄλοι αὐτοί, νὰ πάρω μερικοὺς καὶ νὰ ἔβρω εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ῥωσσίας ἦσαν δύο τάγματα, ἓνα μανιάτικο ἐπὶ κεφαλῆς Πιερράκης Ζανέτμπης, ὁ υἱός, καὶ τὸ ἄλλο πελοποννησιακόν, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ἀναγνωσταρῆς. Αὐτοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Παπαδόπουλος τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φκειάσουν ἓνα πλοῖο πολεμικόν. Ὅταν ἐτοιμαζόμενον διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἁγία Μαύρα μὲ ἔπescαν ἐπάνω ὁ Ἀναγνωσταρῆς, οἱ Πετιμεζαῖοι, ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Μέλιος, καὶ λοιποὶ ὀφικιαλέοι καὶ μὲ εἶπαν ὅτι: «Μὴν πηγαίνης, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἄδειαν νὰ ἔχωμε ἓνα πλοῖο καὶ ἂν θέλῃς ἐμβαινεις εἰς αὐτό»· καὶ ἔτσι εὗρηκαν ἓνα σαμπέκο Τούρκικον μὲ 10 κανόνια, τὸ ἀγοράσαμεν, καὶ ἐμβῆκα καπετάνιος εἰς αὐτό.

Ἐπῆρα διαβατήριον, ἐπῆγα εἰς τὴν καθέδρα τῆς Ῥεπούμπλικας, εἰς τοὺς Κορφοὺς, ἐκεῖ μὲ ἔδωκαν τὴν ἄδειαν διὰ νὰ κτυπῶ στεριάς καὶ θαλάσσης τοὺς Τούρκους, ὅθεν μὲ ἐβόλαε. Ἐπῆρα καὶ μὲ ὀγδοηνταρῖα στρατιώταις τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπῆγα πλησίον τῆς Πάτρας, Ἀχαΐαις λεγόμενον, καὶ ἔκαψα τὰ σπίτια, ταῖς ἰδιοκτησίαις, τὰ μαγαζιά τοῦ Σαίταγα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Οἱ Ζακύνθιοι ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ τροφᾶς φερμένης ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἔκαμαν μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ ἔλεγχαν ὅτι νὰ μὴ κτυπήσουν πλέον τὸν Μωριά, διότι οἱ Τούρκοι δὲν ἐδέχοντο τοὺς πηγαίνοντας ἐκεῖ διὰ ἐμπόριον· ἔτσι ἡ Κυβέρνησις μ' ἐμπόδισε νὰ κτυπήσω τὴν ξηρὰ καὶ διετάχθηκα μόνον νὰ περιορισθῶ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἁγίας Μαύρας.

Εἰς τοὺς Κορφοὺς εὗρηκα τὸν Παπαδόπουλον καὶ τὸν Συνέβη, ὅστις ἐτοιμαζέτο μαζὺ μὲ τὰ ἀγγλικὰ νὰ κτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοῦ ἔδωκα μίαν

γνώμην· ὅτι εἰς τὴν Ἑπτάνησον εὐρίσκονται 1200 Ῥοῦσσοι καὶ 5000 Ἕλληνες εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἑπταννήσου, καὶ εἶχαν καὶ δώδεκα κομμάτια ντελίνια τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἦσαν σαράντα ντελίνια, φρεγάδες καὶ μπρίκια, τὰ ὁποῖα εἶχε βγάλη διὰ τὴν κτυπήσῃ τὸν Βοναπάρτη· καὶ μὲ ἄλλους 10000 νησιώτας, τὰ γίνωμε χιλιάδες 25, καὶ ἕξ καραβία, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῆς Αἰγίνης, τὰ ἀποδιβασθῶμεν ἕξω, καὶ τοὺς ὑποσχόμεν εἰς δύο μῆνας τὰ ἐλευθερώσω τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἐδέχθη τὴν πρότασίν μου, ἔγεινε συμβούλιον ἀπὸ τὸν Συνέβη Μοτζενίγο (γενικὸς διοικητῆς), Μπενάκη, καὶ ἀντιναύαρχον Λέλη, καὶ στρατηγὸν Ἀτρέμ. Ὁ Παπαδόπουλος τὸ ἀνάφερε εἰς τὸ συμβούλιον, καὶ ὁ Μπενάκης ἐναντιώθη, λέγων, ὅτι : « Τὴν Πατρίδα μου, ἐγὼ δὲν τὴν χαλάω ἄλλη μία φορὰ σὰν τὸν πατέρα μου. » Ὁ Μοτζενίγος εἶπε ὅτι : « Πρέπει τὰ ὑπάγουν τὰ κτυπήσουν μὲ τὰ ἀγγλικά τὸ κεφάλι, ὅπου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἔπειτα, ὅταν κτυπήσωμεν τὸ κεφάλι, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ἐδικόν μας. » Ἔτσι ἐδέχθησαν τὴν γνώμην του καὶ ἀπέριψαν τὴν ἐδικὴν μου.

Ὁ Συνέβης ἐπῆγε εἰς τὴν Τένεδο· τὰ ἀγγλικά ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ βίζιτα περισσότερο παρὰ διὰ πόλεμον, καὶ ἔπειτα ἐβγήκαν τὰ Τούρκικα, ἀπαντήθηκαν μὲ τὰ Ῥωσικά εἰς τὴν Τένεδο, καὶ μετὰ ἕνα πόλεμον ἐχαλάσθη ὁ στόλος ὁ τούρκικος. Μετὰ τὴν ἤτλην τοῦ Ὄστερλίτζι, ἡ Ῥωσσία παρέδωκε τὰ νησιά τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἔτσι διετάχθη ὁ μὲν Συνέβης τὰ ὑπάγει διὰ θαλάσσης, καὶ τὰ Ῥωσικά στρατεύματα τὰ ὑπάγουν διὰ ξηρῆς. Τότε ἔπαυσε ὁ πόλεμος καὶ ὅσα καραβία πολεμικά ἦσαν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ῥεπούμπλικης τότε ἐσῆκωσαν

τὰ χαρτιὰ καὶ ἔτσι ἐπῆγα τὸν Αὐγουστο εἰς τὴν Ζάκυνθο. 27 Ἰουλίου 1807 ἦλθε ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσουν τὰ φρούρια οἱ Ῥῶσοι εἰς τοὺς Φραντσέζους.

Ἐπῆγα μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξάνδρῃ εἰς τὸν Λεβάντε δέκα μῆνας ἐναντίον τῶν Τούρκων· ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὸ "Ἅγιον ὄρος" μᾶς ἐπολιόρκησαν τρία καράβια Τούρκικα πολεμικά, δύο κορβέτα καὶ μία φεργάδα εἰς τὴν Σκιαθο· ἐδώκαμεν εἰδησι μίας φεργάδας Ἀγγλικῆς, καὶ ἦλθε εἰς βοήθειάν μας. Τὰ δύο κορβέτα τὰ ἐβούλιαξε καὶ τὴν φεργάδα τὴν ἐπῆρε ζωντανήν· εἰμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες 1400, ὅλοι οἱ καπεταναῖοι τοῦ Ὀλύμπου, καθὼς Παπαμπλαχάδας, Λιόλιος, Λαζόπουλα, τοῦ Τζάρα οἱ καπεταναῖοι. Αὐτοὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν Σκιαθο κατατρεγμένοι ἀπὸ τὸν Μουχτάρπασα καὶ λοιποὺς Τούρκους τῆς ξηρᾶς. Μᾶς ἐπῆρε ὁ χειμῶνας, ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Μάνη, ἀπὸ ἑκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο.

Γ'.

Εἰς τὰ 1808, τὴν ἀνοιξί, ὁ Βελῆ πασᾶς ἐφοβέριζε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, ἢ τὸν πύργο νὰ τοῦ δώσῃ ἢ ὁ ἴδιος νὰ ὑπάγῃ ἢ τὸ παιδί του ἐνέχυρο νὰ δώσῃ. Ἐρεθίζετο ὁ Βελῆ-πασᾶς ἀπὸ τὸν Δελιγιάννη· ὁ Δελιγιάννης μὴ θέλων νὰ ὑπάρχῃ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἔλεγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, ὅτι πρέπει νὰ κρεμισθῇ ὁ πύργος διὰ νὰ τοῦ κρεμισθῇ τὴν δύναμιν· καὶ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη: «Μὴν πηγαίνης, διότι ὁ Βελῆ πασᾶς ἔχει σκοπὸν νὰ σέ σκοτώσῃ.» Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης λοιπὸν ἐτοιμάζετο νὰ ἀντιπαροταχθῇ εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ. Ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ὁ πάππος ὁ ἐδικός μου, Γιάννης Κολοκοτρῶνης, ἦσαν φίλοι καὶ ἀδελφοποιητοί. Ἐσκοτώθηκε ὁ παππούλης μου καὶ ὁ παππούλης τοῦ

Ἄλῃ Φαρμάκῃ καὶ ἔμεινε ἡ φιλία ἡ ἰδία εἰς τὸν πατέρα μου καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκῃ ὡς φίλοι πατρικοὶ ἐλάβαμεν καὶ ἡμεῖς ἀνταπόκρισι, δὲν τὸν εἶχα ἰδῆ προσωπικῶς ἐπιστηριζόμενος λοιπὸν εἰς τὴν φιλίαν μὲ ἔγραψε ἓνα γράμμα, μου ἔλεγε: «Φίλε πατριέ, ὁ Βελῆ πασας ἐτοιμάζεται νὰ μὲ βαρέσῃ, καὶ ἂν ἦσαι φίλος νὰ ἔλθῃς νὰ μὲ βοηθήσῃς.» Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα, ὅτι: «Δὲν ἔρχομαι τώρα, διότι θὰ σὲ βλάψω, καὶ ἂν δὲν ἔχῃ σκοπὸν νὰ ἔλθῃ ὁ Βελῆ πασας, τόμου μάθῃ ὅτι ἦλθα ἐγὼ, θὰ ἔλθῃ τότε, ἀλλὰ νὰ κυτάξῃς μὲ κανένα μέσον νὰ μὴν κηρύξῃς τὸν πόλεμο, ἂν ὁμως καὶ κινήσῃ τὸ στράτευμα ἐναντίον σου τότε ἔρχομαι.» Ὁ Βελῆ πασας, ἰσχυρογνώμων, ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμα. Τότε μὲ ἔγραψε, ὅτι τὰ στρατεύματα ἐκίνησαν, καὶ ἂν ἦσαι φίλος, τώρα φαίνεσαι. Λαμβάνοντας τὸ δεύτερό του γράμμα, ἐτοιμάσθηκα μὲ 100· οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ ἐμπόδιζαν, ἐγὼ ὁμως τοὺς εἶπα ὅτι δὲν εἰμπορῶ νὰ κάμω ἀλλέως, διότι ἔδωσα τὸν λόγον μου, καὶ ἔτσι μου ἐμπόδισαν οἱ Φραντσέζοι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπῆρα μόνον 16 καὶ ἐγὼ 17. Ἐβγῆκα κοντὰ εἰς τὴν Γλαρέντζα εἰς τὸ Κοτίχι καὶ διευθύνθηκα διὰ τὸ Μοναστηράκι.

Τὴν ἰδία ἡμέρα ὅπου ἔφθασα ἐγὼ εἰς τὸ Μοναστηράκι, ἔφθασαν καὶ 8000 τούρκικα ἐναντίον, καὶ ἐστάθηκα ὑποχρεωμένος νὰ περάσω ἀπὸ τὴν μέσῃ τὴν νύκτα. Ὁ Ἄλῃ Φαρμάκῃς εἶχε 400 καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς ἔφυγαν καὶ ἔμειναν 90. Τὴν αὐγὴν ἀνοίχθη ὁ πόλεμος, ἄρχισαν νὰ κάμουν λαγούμι, καὶ εἰς τριάντα ἡμέρας ἐγένετο νύκτα ἡμέρα πόλεμος· εἶχαν καὶ τέσσερα κανόνια. Εἰς τὰς τριάντα ἡμέρας ἐπρότεινε συμβιβασμὸ καὶ ἐπρόβαλε εἰς τὸν Ἄλῃ Φαρμάκῃ νὰ παραδώσῃ τὸν Κολοκοτρῶνη καὶ νὰ τοῦ χάρισῃ τὰ πταισίματά του, τὸν πύργον του, ὅλα τοῦ ἀπεκρί-

θηκε ὅτι : « Ἄν εἶναι τῆς τιμῆς καὶ τῆς παληκαριᾶς νὰ δώσω ἓνα φίλο μου ὅπου ἤλθε νὰ μὲ βοηθήσῃ ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἐγὼ ἠμπορῶ νὰ τὸ κάμω ». Ἀπεκρίθησαν ὅτι : « Ἀληθινὰ εἶναι αὐτό, πλὴν νεντελί, μέγα πρᾶγμα μὲ ἓνα ῥωμαῖο, νὰ χαθῆ τόση Τουρκιὰ διὰ ἓναν ἄνθρωπο. » Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἀπεκρίθη, ὅτι : « Ἄν ἤμουν Πασᾶς ἐγινόμην καὶ ἐγὼ ἄπιστος, πλὴν δὲν τὸ κάμνω, κάμετε λαγοῦμι, καὶ ἂν ἠμπορέσετε ἀναποδογυρίστε μας, καὶ ὁ Θεὸς ἔχει » καὶ πάλιν ἐπιάσθη ὁ πόλεμος. Τὸ βράδυ ἔκαμε συμβούλιο, συνθεμένο ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀγάδες, μπουλουμπασιδες καὶ τοὺς εἶπε, τί τοῦ προβάλλουν οἱ Τοῦρκοι, νὰ παραδώσῃ τὸν Κολοκοτρώνη· ὄλοι ἀπεκρίθησαν μ' ἓνα στόμα : « Χάσια, ὄλοι νὰ χαθοῦμε, μὰ αὐτὸ δὲν εἰμποροῦμε νὰ τὸ κάμωμε » ἐγὼ τοὺς εἶπα, ὅτι : « Ἐρχεσθε νὰ μὲ δώσετε νὰ ξεμπερδεύσουμε ; ἐγὼ τὸ ψωμί μου τὸ ἔφαγα. » Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης μοῦ εἶπε : « Δὲν εἶναι ἐδική σου δουλειὰ, εἶναι ἐδική μας. » ἀπεφάσισαν ὄλοι λοιπὸν νὰ ἀποθάνουν· εἰς ἐξήντα τέσσερες ἡμέρες ἔβαλαν φωτιὰ εἰς τὸ λαγοῦμι, καὶ τὸ λαγοῦμι εἶχε χίλιας ὀκάδες μπαρούτι μέσα· ἐμεῖς ἐσκάφταμε δώδεκα βήματα ἐκτὸς τοῦ πύργου καὶ 3 1/2 πῆχες τοῦ βάθους καὶ ἐσκάφταμε μὲ σκοπὸ νὰ πιάσωμε τοὺς λαγομτζίδες· τὸ λαγοῦμι εὐρέθηκε ξεθυμασμένο ἀπὸ τὸ κόψιμο τῆς γῆς ὅπου εἶχαμε κάμη, καὶ ἔτσι ἀφοῦ ἔτρεμε ἡ γῆ ἓνα τέταρτο, ἔπεσε τὸ χῶμα ἐπάνω του, καὶ ὁ πύργος δὲν ἔπαθε τίποτε. Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντες ὅτι θέλει ἀπογυρισθῆ ὁ πύργος καὶ διὰ νὰ μὴν τοὺς πλακώσουν οἱ πέτραις, ἀλλάργεψαν· ἡμεῖς ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ λαγοῦμι, ἐρρήξαμε μίαν μπαταριά εἰς εἶδος χαρᾶς, ὅτι δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε.

Τότε ἔπεσαν εἰς συμβιβασμό· 3734 κανονιαῖς μᾶς ἐρρήξαν εἰς τὸ διάστημα 65 ἡμερῶν, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι

οὔτε τὰ κανόνιά τους δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε, οὔτε τὸ λαγούμι, μᾶς ἐζήτησαν συμβιβασμόν, τοῦ ἐπρόβαλαν: τί ζητεῖ διὰ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος; καὶ αὐτὸς τοὺς ἐζήτησε νὰ μὴ χαλάσουν τὸν πύργον, ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὑπάγῃ ἀπείραγος μὲ ἐνέχυρα, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης νὰ μείνῃ εἰς τὸν πύργον, ἕως ὅτου νὰ λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθη, καὶ τότε ἐβγαίνω ἀπὸ τὸν πύργον, καὶ πηγαίνω εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ διὰ νὰ τὸν προσκυνήσω.

Αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο μὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ μὲ τὸ στράτευμα, καὶ ὄχι μὲ τὴν γνώμην τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἔστρεξαν ἔκαμαν ἔγγραφον καὶ ὑπογράφησαν ὁ Πασόμπεης, ἀγάδες, μπουλουμπασίδες καὶ ἔκαμαν καὶ ὄρκον· τὴν αὐριον ἀνεχώρησα μὲ ὄλους τοὺς ἐδικούς μου τοὺς Λαλέους, καὶ ἐπήραμε ἐνέχυρο τρεῖς ἀπὸ τοὺς καλλήτε-
ρους, μὲ συμφωνία ὅτι, ἂν μᾶς κτυπήσουν νὰ τοὺς σκοτώνωμεν ἡμεῖς αὐτούς. Ἔτσι ἐβγήκαμε, ἐπήγαμε εἰς τοῦ Λάλα, ἄφησα τὸ παιδί τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκη εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὸν Πύργον τῆς Γαστούνης· ἡ συνθήκη ἐπῆγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, αὐτὸς ἐθύμωσε καὶ ἔδωσε διαταγὴν νὰ πιάσουν ὄλαις ταῖς σκάλιας καὶ νὰ μὲ πιάσουν. Τὸ μπουγιουρτί ἤλθεν εἰς τὸν Ἰβραήμ ἀγᾶ, τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκη, ὁ ὁποῖος ἦτον βόιβοδας· διαβάζοντας τὸ μπουγιουρτί ὁποῦ ἔλεγε, ὅτι νὰ πιάσουν τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν ἐγέλασε τὸν Ἰβραήμ, καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομε τούρκικα, παρὰ νὰ πᾶς εἰς τὴν Γαστούνη, ὅπου εἶναι κατῆς καὶ βόιβοδας νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ὅτι προστάζει μὲ τὸ μπουγιουρτί του ὁ Βεζύρης εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸ κάμωμε.

Ἔτσι τὸν ἐγέλασε τὸν Ἰβραήμ, καὶ εὐθὺς ἐσηκώ-

θηκα μαζί με τὰ ἐνέχυρα καὶ συντροφευμένος ἀπὸ τὸν Ἰβραΐμ ἀγὰ ἐπῆγα εἰς τὸ Πυργί καὶ ἐμδαρκαρισθῆκαμε, καὶ ἀπόλυσα τὰ ἐνέχυρα, καὶ ἔστειλα γράμμα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅτι ἐμδαρκαρίσθηκα ὑγιῆς.

Τὸ Πυργί ἀπὸ τὸν Πύργο εἶναι δύο ὥρας καὶ ἕως τὴν Γαστούνη ἕξῃ. Μόλις εἶχαμεν μακρυνθῆ δύο μίλλια, καὶ τὰ Τούρκικα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Γαστούνη εἶχαν ἔλθῃ νὰ πιάσουν τὸ Πυργί, ἀλλ' εἴμεθα μακρυσμένοι· ἀφοῦ ἐπῆγε εἰδήσις τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη ὅτι ἐμδαρκαρίσθηκα, ἐβγήκε καὶ αὐτὸς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Βελῆ πασᾶ. Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὃ Ἀλῆ Φαρμάκης εὔρηκε τρόπον καὶ ἔφυγε καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Βελῆ πασᾶς μου ἔγραψε νὰ ὑπάγω ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα. Ὁ Βελῆ Πασᾶς δὲν ἐσκότωσε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, διότι ἐπροσπαθοῦσε νὰ μὲ γελάσῃ καὶ ἐμὲ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἐπείραξε. Ἐκαμε τὸν συμβιβασμὸ ὃ Ἀλῆ Φαρμάκης, βιασμένος ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους τοὺς ἐδικούς του, φοβούμενοι τὴν ζωὴν καὶ τὸ βίό τους. Μόλις ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Πύργο, καὶ ἔβαλαν καὶ τὸν ἐχάλασαν.

Ὅλοι οἱ ἀγάδες, ὃ Πασόμπηης, ὃ Βελῆ πασᾶς, μὲ ἔγραψαν διὰ νὰ ἔβγω εἰς τὸν Μωρέα, μὲ ἔγραψε καὶ ἐκεῖνος, πλὴν μὲ ἔβαλε τὴν βουῖλα ἀποπάνω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή του, σημεῖον νὰ μὴν ἔλθω. Ἦλθαν λοιπὸν εἰς τὴν Ζάκυνθο ὃ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὃ ὁποῖος μὲ ἐδάγκωσε εἰς τὸ αὐτί, καὶ ἐκατάλαβα· τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε κ' ἔρχομαι.»

Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἦρθε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐπῆρε τὴν ἀδεια νὰ ἰδῆ τὰ χωριά του, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὃ Κολοκοτρώνης, καθὼς ἔλεγε, καὶ ἔτσι ἐπῆρε μιὰ πενήνταριά χιλιάδες γρόσια καὶ ἐστει-

λαμε καίκι και ήλθεν εις τήν Ζάκυνθο. Έρχόμενος εις τήν Ζάκυνθο, άπεφασίσαμεν να υπάγωμε εις τὸ Παρίσι δια να ευρωμε τὸν Βοναπάρτε, και επήγαμε εις τοὺς Κορφούς, και ὁ τότε γενικὸς διοικητὴς Δονζελὸτ μας εμπόδισε λέγοντάς μας ὅτι: «Μείνετε ἐδῶ και ἐγὼ γράφω και θέλετε ἔχη απόκρισιν· μόνον ἡμεῖς να κάμωμε τὸ σχέδιο ἕως ὅτου να ἔλθῃ ἡ απόκρισις τοῦ Αὐτοκράτορος». Τὸ σχέδιο ποῦ ἐκάμαμε με τὸν Δονζελὸτ ἦτον τὸ ακόλουθο: να μας δώσῃ 500 κανονιέρους με φουστανέλαις ἐνδυμένους, 5000 Ἕλληνας ὁποῦ εὐρίσκοντο εις τήν γαλλικὴν δούλευσι· και μας ἔδωσε γρόσια δια να στρατολογήσωμε εις τήν Τσαμουριά ὁποῦ ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἄλῆ-πασᾶ· ἐπεράσαμεν εις τήν Τσαμουριά, και ἐκάμαμε 3000 μισθωτοὺς Τσάμιδες, και ἤλθαμε εις τήν Πάργα, και τοὺς ἐμβαρκάραμε δια τήν Ἅγια Μαύρα. Ἡ σύναξις ἔμελλε να γίνῃ εις τήν Ἅγια Μαύρα και Ζάκυνθον· ἐπέρασα με 600 εις τήν Ἅγια Μαύρα.

Τὸν αὐτὸν καιρὸν, εις τὰ 9, ἤλθανε οἱ Ἄγγλοι εις τήν Ζάκυνθο, ἔκαμαν τεσβάρκο και ἐπερίλαβαν τήν Ζάκυνθο, τοὺς δὲ Φραντζέζους τοὺς ἔστειλαν εις τοὺς Κορφούς, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἕως τετρακόσους τοὺς ἔβαλαν εις τὰ καράβια ὡς πριζονιέριδες (αἰχμαλώτους). Ἐπῆραν και τήν Κεφαλονιά, Θιάκι και Τσηρίγο, και ἔκαμαν τὸ ἴδιο. Ἐλαβε ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγο τῶν Ἄγγλων, ὁποῦ ἦτον εις τὸ Παλέρμο, ὁ Γκενεράλ Ὀσβάλ διαταγὴ να λάβῃ εις δουλευσιν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, και ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, ὅστις ἦτον τότε ταγματάρχης· ἡμεῖς ἀφοῦ εἶδαμεν ὅτι ἤλθαν Ἄγγλοι εις τὰ νησιά, ἐγράψαμεν ἔς τήν Πάργα να μὴν ἔλθουν πλέον στρατεύματα, διατὶ τὸ σχέδιο ἐχάλασε με τήν παρρησίαν τῶν Ἄγγλων. Τὸ σχέδιον ἦτον ὅτι ὄλα τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνιας, τῆς

Πάτρας, τῆς Μονεμβασίας, ἄμα ἐβγοῦμε νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ἦλθαν ὅλοι οἱ Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὠμίλησαν εἰς τὴν Ζάκυνθο, νὰ κάμωμε μιὰ κυβέρνησι, συνθεμένη ἀπὸ 12 Τούρκους καὶ 12 Ἑλληνας νὰ κυβερνοῦν τὸν λαόν. Οἱ Τούρκοι ἐπίσης νὰ καταδικάζωνται καθὼς οἱ Ἑλληνες· τοὺς νόμους τοὺς εἶχαμε ἐγγράφους εἰς τοὺς Κορφοὺς ἀπὸ τὸν Δονζελότ. Ἡ σημαία μας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὸ φεγγάρι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ Σταυρό, καὶ τὸ σχέδιό μας ἦτον, ἄμα ἐπατούσαμε τὸν Μωρέα νὰ κάμωμε ἀναφοραῖς εἰς τὸν Σουλτάνο καὶ νὰ τοῦ λέγωμεν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀποστατήσαμεν ἐναντίον σου, πλὴν ἐναντίον τοῦ τυράννου τοῦ Βελη πασᾶ, καὶ ὁ Δονζελότ ἤκούετο μὲ τὸν Σερπαστιάνη πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὸν Σουλτάνο διὰ κάθε κίνημα. Ὁ μυστικός μου σκοπός, ἀφοῦ ἐμβαίναμε καὶ ἐπιάναμε ὅλα τὰ φρούρια, τότε τὸ ἐκάμαμε ἐθνικώτερο καὶ ἐχλούσαμε τοὺς Τούρκους, αἱ περιστάσεις ἤθελαν μὲ ὀδηγήσῃ τί ἔμελλα νὰ κάμω. Εἰς τὸ σχέδιόν μας ἦτον ὅτι ἂν μᾶς κάμη χρεία νὰ ἐβγάνωμε ἕως 15000 Ἑπτανησίους. Διὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκταις ἐγώ, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης καὶ ὁ Δονζελότ μὲ ἓνα γραμματικὸ ἐκάμαμε τὸ σχέδιο αὐτό, καὶ προετοιμάσαμεν ὅσα ἔμελλαν νὰ γείνουν.

Εἰς τὸν πύργον εἶχα τὸν Νικήτα, τὸν Νικολάκη Πετιμεζᾶ καὶ ἀδελφὸν τοῦ Μέλιου· 7 ὄργυιαῖς εἶχαν σκάψη τὸ λαγούμι βαθιά.

Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εἶχε 40 χρόνους, μαυρουδερός καὶ κίτρινος καὶ διὰ αὐτὸ τὸν ἔλεγαν Φαρμάκη, κοντότερός μου, λιανός, πολλὰ φρόνιμος, πιστός, σιωπηλός, θυμώδης· ἀπέθανε εἰς τοῦ Λάλα ἀρρώστησε εἰς τὴν Ζάκυνθο ἀπὸ λυσεντερία· οἱ συγγενεῖς του ἔκαμαν νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἀδεια τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη διὰ νὰ

ἔλθῃ εἰς τοῦ Λάλα. Οἱ Ἄγγλοι ἔστειλαν ἓνα ἰατρόν, καὶ ἀφοῦ εἶδαν ὅτι ἀποθνήσκει τότε τοῦ ἔδοσαν τὴν ἄδεια νὰ ἔβγῃ ἔξω εἰς τὸ Μωρέα, διότι οἱ Ἄγγλοι ὄντες φίλοι μὲ τὸν Ἄλῃ πασσάλῃ δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Μωρέα, διὰ νὰ μὴ δυσαρρυστήσουν τὸν Ἄλῃ Πασσάλῃ. Ἀφοῦ ἔμαθα ὅτι ἀπέθανε, ἐβγήκα εἰς τὸ Μωρέα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Λάλα διὰ νὰ περηγορήσω τὴν φαμίλιάν του.

Ἐκαθήσαμε εἰς τὸ Τσιρίγο ἕως τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ· ἐπέρασε ἓνα καράβι Κεφalonήτικο τοῦ καπετάν Ἀλεξανδρῆ Ραυτόπουλου. Ἐμβήκαμε μέσα καὶ ἐκινήσαμε διὰ τὴν Ζάκυνθο. Ὁ καπετάνιος ἔμαθε ποιὸς εἶμαι καὶ μᾶς περιποιήθη πολὺ. Εἰς τὴν Ζάκυνθο μὲ εἶχαν διὰ χαμένον, ἐκεῖ μὲ ἐδέχθησαν ὅλοι οἱ ἔδικοί μας, ὁποῦ ἦσαν ἐκεῖ, Πετιμεζαῖοι, Ἀναγνωσταρᾶς, Μέλιος, Γιάννης Κολοκοτρώνης, Νικήτας, καὶ λοιποὶ ἦτον 1806. Διὰ νὰ γλυτώσω ἄλλαξα φορέματα καὶ δὲν εἶχα παρὰ δυστυχισμένα ἄρματα, ὥστε νὰ μὴν παρακινήθουν ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδειν καὶ μὲ σκοτώσουν.

Ἐγεννήθηκα ἔς τὰ 1770.

Ὅταν ἐγλύτῳσα ἀπὸ τὴν Καστάνιτσα ἡμῶν
 χρόνων 10.

Διαμονὴ Μάνης, χρόνια 2.

Εἰς τὴν Ἀλωνίσθαινα χρόνια 3.

Εἰς τὰ Σαμπάζικα χρόνια 12.

Ἐποχὴ τῆς νεότητος, 5 χρόνια ἀνύπανδρος καὶ ἄλλους 7 χρόνιας ὑπανδρευμένους· 27 χρόνιας εἶχα ὅταν μὲ ἐπρωτοκυνήγησαν.

Ἄρματωλὸς καὶ κλέφτης ἀλληλοδιαδόχως
 χρόνια 5.

Φερμάνι Βασιλικὸ διὰ ἐμένα καὶ τὸν Πετι-

μεζα, 'ς τὰ 1802 1.

Τὸ δεύτερο φερμάνι τὸν Ἰανουάριον 1806,
καὶ τὸ Πατριαρχικὸ Συνόδικὸ 3.

36 χρόνων ἤμουν ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο,
50 χρόνους εἶχα ὅταν ἐβγήκα εἰς τὴν ἐπανάστασι.

Οἱ κλέφταις καὶ ἀρματωλοὶ εἶχαν Ἀ' Τάξιν. Ἡ
ἀξιότης του.

Β' Τάξιν.

Γ' Τάξιν.

Δ' Οἱ ψυχογυιοί.

Οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ ἐγίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν
των ἢ διὰ τὴν φρόνησιν των· ὁ μισθὸς των ὅταν ἦ-
σαν ἀρματωλοὶ, τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων ὅταν ἦσαν
κλέπται· ἐδίδοντο καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύοντας.
Ὅταν ἔσφαλλον ἦτον τὸ κόψιμον τῶν μαλλιῶν, τὸ
ζαρμάτωμα. Σέβας πρὸς τὰς γυναῖκας· ἐδίωχναν ὁ-
ποιος ἤθελε βιάση καμμία γυναῖκα· παιγνίδια, ταμ-
πουράδες, πηδήματα, χορούς, τραγούδια ἠρωϊκά,
ταῖς ἀμάδες· τὰ τραγούδια τὰ ἔκαμναν οἱ χωριά-
τες, οἱ στραβοὶ μὲ ταῖς λύραις· τὰ τραγούδια ἦσαν
ὕμνοι, ἐφημερίδες στρατιωτικαῖς.

Τ' ἄρματά τους ἦσαν πιστόλαις, χαρπὶ (μελου-
δάρι), σπαθιά ζωστά, ζάβες 'ς τὰ ποδάρια, τὸν χει-
μῶνα ἔβαζαν θώρακας (τσαπράσια) κουμπιὰ μεγάλα
εἰς τὰ γελέκια.

Τὰ Καπετανάτα διεδίδονταν εἰς τοὺς υἱούς, εἰς
τὸν ἀξιώτερο καὶ ὄχι εἰς τὸν πρωτότοκο.

Ἡ σημαία μου ἦτον ἔνα Χ, καθὼς ἡ Ῥωσικὴ
σημαία.

Τὰ μοναστήρια τοὺς ἐβοηθοῦσαν· οἱ γεωργοὶ καὶ
οἱ ποιμένες ἔδιναν εἶδησι εἰς τοὺς κλέπτας, ζωτρο-
φίας καὶ πολεμοφοδία. Ὅταν εἰς τὸν πόλεμο ἐλαβώ-

νετο κανένας βαρέως καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν πάρουν τὸν ἐφιλοῦσαν καὶ ἔπειτα τοῦ ἔκοφταν τὸ κεφάλι· τὸ εἶχαν εἰς ἀτιμίαν ὅπου οἱ τοῦρκοι νὰ πάρουν τὸ κεφάλι του. Ἀπὸ 36 πρωτοξαδέλφια, μόνον 8 ἐγλύτωσαν, οἱ ἄλλοι ἐχάθηκον ὅλοι· δὲν εἶναι διάσιλο, ὅπου δὲν εἶναι θαμμένος Κολοκοτρώνης, χωριστὰ τὰ δευτεροξαδέλφια, θετοὶ καὶ λοιποὶ φίλοι χαϊμένοι. Τὸ κλέφτης ἦτον καύχημα ἔλεγε: «εἶμαι κλέφτης», καὶ ἡ εὐχὴ τῶν πατέρων ἐνὸς παιδιοῦ ἦτον νὰ γείνη κλέφτης.—Τὸ κλέφτης ἐβγήκε ἀπὸ τὴν ἐξουσία.—Εἰς τοῦ πατρός μου τὸν καιρό, ἦτον ἱερὸ πρᾶγμα νὰ πειράξουν Ἕλληνα. Καὶ ὅταν οἱ κλέπται ἤρχοντο εἰς συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους ὅλοι οἱ γεωργοὶ ἄφιναν τὸ ζευγάρι, καὶ ἐπάγαιναν νὰ βοηθήσουν τοὺς κλέπτας· εἰς τὰς ἡμέρας ἐπειράζοντο καὶ Ἕλληνες ὁμοφρονοῦντες μὲ τοὺς Τούρκους· ὅταν ἦλθε ὁ Ἄνδρουτσος πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγνωρίσθηκα εἰς τὴν Μάνη, καὶ τὸν ἐσυντρόφευσα ἕως εἰς τὴν Κόρινθο. Εἰς τὸν κατατρογμὸ μας, διὰ δεκαπέντε ἡμέραις οὔτε ἐκοιμώμεθα οὔτε ἐτρώγαμε· ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, καθ' ἡμέρα πόλεμο.

Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο ἕως τὸν Ἰανουάριον ἔμεινα εἰς τὴν Ἁγία Μαύρα (1809). Οἱ Ἄγγλοι ἔβαλαν εἰς φύλαξιν τὸν Γιακούπαγα, τὸ παιδί τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἄλλους. Μανθάνοντας ἡμεῖς αὐτὰ, ἐσκορπίσαμεν τὸ στράτευμα καὶ ἐκρατήσαμεν μόνον 20. Ὁ μινίστρος ὁ Φορέστης καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀγγλῶν Ὁσβάλ, ἐπροσκάλεσαν ὅλους τοὺς καπεταναίους διὰ νὰ τοὺς ἐρωτήσουν ἂν ἤμπορουν νὰ φέρουν τὸν Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Ἄγγλοι, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ μαζευμένοι εἰς Ἁγία Μαύρα, ἐφοβοῦντο, καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι: «Ὅταν θέλετε, ἠμπορεῖτε νὰ τοῦ κάμετε ἕνα γράμμα καὶ τὸ στέλνομε μὲ ἕνα

ἐπίτηδες καὶ μυστικὸν ἄνθρωπον καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀκολουθήσῃ. Ἔτσι μὲ ἔκαμε ἓνα γράμμα ὁ Ὅσβαλ καὶ ὁ Φορέστης καὶ τὸ ἔστειλαν μὲ ἓνα κουμπάρον μου Ζακυνθινόν, λεγόμενον Πομόνη· ἐπέρασε τὴν Γλαρέντζα, ἐμβῆκε εἰς Τουρκικὴ σημεῖα, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα μυστικῶς· τὸ γράμμα μὲ ἐπροσκαλοῦσε, καὶ ἐνταύτῃ ἦτον μία ἐγκύκλιος εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς Ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὅτι ζητήσωμεν νὰ μᾶς δώσουν, ὅπου καὶ ἂν μᾶς ἀπαντήσουν καρᾶβια νὰ μᾶς ἀφήσουν διὰ ν' ἀπεράσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο.

Ἦτον δύσκολο τότε νὰ ταξειδεύῃ κανεὶς, διατὶ εἰς τὰ μισὰ νησιά ἦτον Γάλλοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα Ἄγγλοι· ἐπήγαμε λοιπὸν εἰς τὸν γκενεράλ Καμοῦς, Γάλλον, καὶ ἐπήραμε τὴν ἄδεια διὰ τὰ Μοθωκόρων, ἐναυλώσαμε μία βάρκα μὲ σημαία γαλλικὴ· μόλις ἐβγήκαμε εἰς τὴν θάλασσα, μᾶς ἐμπόδισε ἐνάντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμε εἰς τὸ Θιάκι· ἐκεῖ ἐφύλαγαν βάρδικαις ἀγγλικαῖς· μᾶς ἐρώτησαν τί ἄνθρωποι εἴμεθα, καὶ τοὺς ἀπεκρίθημεν : ὁ Κολοκοτρῶνης· τότε ἄρχισαν νὰ ρίπτουν ἀπάνω μᾶς· ἐγὼ ὠμίλησα ὅτι ἂν ἔχουν κανέναν ἀρχηγόν τους, νὰ ἔλθῃ νὰ τοῦ ὀμιλήσω· ἔτσι ὠμίλησαν ἐνὸς ἀξιωματικοῦ Ἄγγλου ὅπου ἐδιοικοῦσε ἐκεῖ· ἦλθε εἰς τὸ παραθαλάσσιον (1810), καὶ ἐβγήκα καὶ ἐγὼ μὲ τὴν βάρκα, τοῦ ἐπαρρησίασα τὸ γράμμα τοῦ στρατηγοῦ Ὅσβαλ. Ἀφοῦ τὸ εἶδε μὲ ἐρίλησε, μᾶς ἐπεριποιήθη, μᾶς ἔδωσε κονάκια καὶ ἐμείναμε εἰς τὸ Θιάκι· ὁ διοικητὴς τοῦ Θιακιοῦ μᾶς ἐπροσκάλεσε ἐκεῖ καὶ ἐμείναμε τέσσερας ἡμέρας. Ἐγὼ καὶ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐβάλαμεν ὑπόψιν διὰ τοὺς Ἄγγλους, ὡς φίλους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἔτσι ἐσυμφωνήσαμε νὰ μὴν πάγωμε καὶ οἱ δύο εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ὁ ἓνας μᾶς εἰς ἓνα καρᾶβι εἰς ταῖς Σκρόφαις, καὶ νὰ ὑπάγῃ ἐγὼ εἰς τὴν Ζάκυνθο, καὶ ἂν ἰδῶ τὰ πράγματα

στερεά, τότε τοῦ γράφω καὶ ἔρχεται· ἔτσι λοιπὸν ἀκολούθησε, ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἄφησα εἰς τὸ καράβι τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη μαζί μὲ τὸν ἀνεψιόν μου Νικήτα.

Ἀφοῦ ἔφθασα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἐπῆγα εἰς τὸν στρατηγὸν Ὁσβάλ, εἰς τὸν Φορέστη καὶ εἰς τὸν Τζούρτζ, καὶ μὲ ἐζήτησαν διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἀγίας Μαύρας, ἐπειδὴ εἶχα μείνη πέντε μῆνες· ἔλαβα τὴν ἀδεια καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Κάστρο καὶ ἔβγαλα ὅλους τοὺς εἰς φύλαξιν εὐρισκομένους Τούρκους ἐδικοὺς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη· εἶδα τὰ πράγματα ὅτι ἐπήγαιναν καλὰ καὶ ἔστειλα ἐπίτηδες καίτι εἰς ταῖς Σκρόφαις διὰ νὰ εὔρη τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, καὶ ἔτσι ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο· ἐμβῆκα εἰς τὴν δούλευσιν μὲ βαθμὸν καπετάνιου· περάσσοντας δύο τρεῖς ἡμέραις ὁ γκενεράλης μὲ ἔκραξε καὶ μὲ ἐρώτησε, μὲ τί τρόπο νὰ κάμωμε, νὰ τραβήξουμε ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὁποῦ εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσι, καὶ ἔτσι νὰ πολεμήσωμε μὲ μόνους τοὺς Γάλλους· τότε ἦλθε καὶ ὁ Λεπενιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη, μὲ 200 εἰς τὸν Κάλαμο καὶ Μεγανήσι κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασά. — Τὸ Μεγανήσι ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων καὶ οἱ Γάλλοι ἔστειλαν στρατεύματα καὶ τὸν ἔδιωξαν εἰς τὸν Κάλαμο. — Ὁ Λεπενιώτης εἶπε ὅτι: «Ἐπιθυμῶ νὰ δουλεύσω τοὺς Ἀγγλους, ἀλλὰ δὲν δίδω εἰς ἄλλον πίστιν παρὰ εἰς τὸν Κολοκοτρώνη.» Τότε ὁ γκενεράλης μ' ἔδειξε τὸ γράμμα καὶ μ' ἔστειλε εἰς τὸν Κάλαμο καὶ μ' ἔδωκε ἓνα μπρίκι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου· ἐγὼ τοῦ εἶπα, ὅτι εἰς ἓνα μπρίκι φαίνεται, ἀλλὰ θέλω μία βάρκα κανονιέρα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν Κάλαμο, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ εἶπα νὰ μὲ στείλῃ καὶ ἓνα πλοῖο πολεμικὸ διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέραις μετὰ τὸ ἱμπρίκι νὰ κι-

νήση ὁ στόλος μὲ τὰ στρατεύματα· τοῦτο ἦτον τὸ σχέδιόν μας.

Ἐπῆγα εἰς τὸν Κάλαμο, ἀντάμωσα τὸν Λεπενιώτη· μὲ ὄλους τοὺς 200 τοῦ Λεπενιώτη ἐπῆρα τὰ καίκια καὶ ἐκάμαμε τεσβάρκο εἰς τὸ Μεγανήσι, καὶ ἐδιώξαμε τοὺς Φραντζέζους, καὶ ἐκάμαμε στάσιν ἐκεῖ· εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐξημέρωσε τὸ ἱμπρίκι (Μάρτιον)· ἕκαμα λοιπὸν σινιάλο διὰ γὰ ἔλθῃ τὸ ἱμπρίκι· μέσα εἰς τὸ ἱμπρίκι ἦτο ὁ Μούρ, ὁ Λῶβ (δοικητὴς τῆς Ἀγίας Ἐλένης)· μοῦ ἕκαμε σινιάλο νὰ ὑπάγω ἐγώ, καὶ ἔτσι ἐπῆγα μὲ τέσσερους μόνον, καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὸ Μεγανήσι.— Ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Μεγανήσι ἔστειλα καὶ ἦλθαν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα, καὶ τοὺς ᾠδήγησα τί πρέπει νὰ κάμουν.— Ἐπήγαμε νὰ ἰδοῦμε, ποῦ θὰ σταθῇ ὁ στόλος· ἐφθάσαμε εἰς τοῦ Βαγινᾶ τὰ μαγαζιά, καὶ ἐβγήκα ἐγώ, ὁ Λῶβις καὶ ὁ Κωνσταντῆς Πετμεζᾶς. Οἱ Γάλλοι ἀφοῦ μᾶς εἶδαν ἔστειλαν ἓνα τάγμα μὲ 4 κανόνια καὶ μᾶς ἐκανονοβόλησαν, καὶ ἀντάμωσα εἰς ἓνα μέρος τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Γαλλικὴν δούλευσι καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε; ἰδοὺ ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἔρχεται.» Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἴμεθα ὠρκωμένοι καὶ θὰ πολεμήσωμεν.» «Αἱ! τοὺς εἶπα, πολλὰ καλὰ σὰν εἶναι ἔτσι, τραβήχθητε εἰς τὰς θέσεις σας καὶ ἡμεῖς θὰ πολεμήσωμεν.» Ὁ στόλος ἐφθασε καὶ ἐπῆγαμε εἰς τὸ ντελίσι, διὰ νὰ εὕρωμε τὸν στρατηγόν· ἐνῶ τοὺς ἀνέφερα ὅλα τὰ πρακτικὰ μου, ἕκαμναν σινιάλο νὰ κάμουν τεσβάρκο, δύο ὥραις πρὶν νὰ βραδιάσῃ· ἐγὼ σὰν τὸ ἔνοιωσα, εἶπα τοῦ Στρατηγοῦ: «Στρατηγέ, δὲν πρέπει νὰ κάμωμε τεσβάρκο, διότι εἴμεθα μαζευμένοι ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ τὰ στρατεύματά μας δὲν γνωρίζονται καὶ ἠμποροῦμε νὰ σκοτωθοῦμε ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ νὰ ἐβγοῦμε μὲ τὰ χαράματα καὶ ἐγὼ σὰς ὑπόσχομαι ἕως

τὸ μεσημέρι νὰ πάρωμε τὴν χώρα. » Καὶ τότε ὁ στρατηγὸς ἐδέχθη τὴν γνώμην μου καὶ διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα· τὰ στρατεύματα ἔσυνίσταντο ἀπὸ 4000. Ἕλληνοι, Κόρσοι, Σικελιανοὶ καὶ Ἕλληνες. Οἱ Γάλλοι ἐτοιμάσθησαν εἰς τὸν πόλεμον· ἄρχισαν νὰ ἐβγαίνουν τὰ στρατεύματα, ἐβγήκα καὶ ἐγὼ καὶ οἱ Κόρσοι μ' ἔπιασαν καὶ μὲ ὠδήγησαν εἰς τὸν Τζούρτζ ὡς αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου. — Ἔτσι τραβήξαμεν ἔμπρός, ἐπήραμε τὴν χώρα· τοὺς πρόβαλα πάλιν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἐδέχθησαν· ἐπήραμε τὴν πρώτη μπαταρία μὲ ἑννέα κανόνια· ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκάμαμεν οἱ 500 Ἕλληνες ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ. Ἦλθε καὶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὰ ἀγγλικά στρατεύματα καὶ ὁ Λῶβ μὲ τοὺς Κόρσους, ἐπήγαν εἰς τὴν χώραν, ὁ στρατηγὸς ἐπρόσταξε τὸν Τζούρτζ νὰ πάγωμε νὰ πάρωμεν καὶ μίαν ἄλλην μπαταρία πολλὰ δυνατὴ, διότι εἶχε δώδεκα κανόνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος βάλτον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ῥηχὰ καὶ πέλαγος, καὶ ἔτσι δὲν ἦτον παρὰ μόνον ἓνα μέρος ὅπου εἰμπορούσαμεν νὰ προχωρήσωμεν. — Ἐστείλαμεν πεζοδρόμον οἱ ἀρβανίταις τὸν ἔδειραν—ἐβγήκα μὲ 10 ἀνθρώπους εἰς μίαν ῥάχην μου ῥήχνουν: «Τί κτυπάτε; Ἐγὼ εἶμαι.» Ἦλθαν δύο καπεταναῖοι Τζίζης, Χορμόβας· τοὺς εἶπα καὶ ἐτραβήχθησαν καὶ δὲν ἐβάρεσαν· μου εἶπαν: «Θὰ πολεμήσωμεν.» Ἐπιάσθη ὁ πόλεμος καὶ τοὺς διώξαμε. Εἰς τοὺς ἀνεμομύλους ἐκαβαλλίκαμε τὰ κανόνια.—Οἱ Φραντζέζοι πᾶνε εἰς τὴν Γύρα, ποῦ ἔχουν τὴν μπαταρία τὴν δυνατὴ φκιασμένη.

Ἔτσι ἐπροουδεύσαμεν· οἱ Ἕλληνες ἔμπρός, οἱ Σικελιανοὶ οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ Ἕλληνοι ὑστερινοί· πλησιάζοντες εἰς τὴν μπαταρία μᾶς ἄρχισαν μὲ τὰ μάλαμιστραλία καὶ μὲ τὸ τουφέκι· τότε ὁ Τζούρτζ ἐλαβώθη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἓνας καπε-

τάνιος του δελινοῦ, καὶ 35 Ἕλληνες λαβωμένοι καὶ σκοτωμένοι. Ἐπήραμε μὲ ρισάλτο τὴν μπαταρία· εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν οἱ Κόρσοι ἐσύμβαλαν πολὺ ἐπολιορκήσαμεν τὸ κάστρο, ὅπου ἦσαν τραβηγμένοι οἱ Φραντζέζοι. Ἀπὸ ὑπόψια αὐτοὶ δὲν θέλουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐκεῖνοι ἔρχονται καὶ προσκυνοῦν εἰς ἡμᾶς· τριάντα ἡμέραις δὲν τοὺς ἐκτυπήσαμεν, ἕως ὅτου ἐβάλαμε 10 κανόνια καὶ 10 βόμβαις καὶ εἰς ὀκτὼ ἡμέραις δὲν ἐβάσταξε· 400 βόμβαις, ἔπεφταν τὸ ἡμερόνυκτο. Ὁ μαζὸρ Κλάρκ ἀπέθανε· οἱ Φραντζέζοι ἐπροσκύνησαν. Τοὺς μὲν στρατιώτας τοὺς ἔστειλαν αἰχμαλώτους εἰς τὴν Μάλτα, τοὺς δὲ ὀφικιαλέους εἰς τὴν Νεάπολι· τοιαύτη ἦτον ἡ συνθήκη.

Ἐπιστρέψαμεν ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἐκεῖ ἐπροβιβάσθηκα μαγιόρος (ταγματάρχης). 1810 Μαΐου ἦλθαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο· ἕναν χρόνον ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο.—Ἐμβήκαμεν εἰς μίαν φρεγάδα· μὲ 50 Ἕλληνας καὶ μὲ 50 Ἀγγλους, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Παζούς, ἐκάμαμε τεσθάρκο, ἐβγήκαμε δύο κομπανίαις Ἕλληνες καὶ ἐπήγαμε εἰς τὴν χώρα βοηθημένοι ἀπὸ δυὸ φρεγάδες καὶ ἐπροσκύνησαν Ἕλληνες καὶ Γάλλοι. Τοὺς Γάλλους τοὺς ἐκάμαμε πριζονιέριδες καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐβάλαμεν εἰς δούλευσιν. Ὁ Ἀλῆ Πασῆς ἔστειλε κ' ἐπολιορκήσῃ τοὺς Φραντζέζους εἰς τὴν Πάργα, οἱ Παργιανοὶ μᾶς ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐπήγαμεν ἐκεῖ, ὁ λαὸς ἔπιασε τοὺς Φραντζέζους, ἔβαλε σημαία Ἀγγλική· ἐπήραμε τὴν Πάργα. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐγουρίσαμε εἰς τὴν Ζάκυνθο· πηγαίνοντες εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ γκενεράλης ἐφθόνησε τὸν Τζούρτζ, καὶ τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ τάγμα καὶ ἔβαλε τὸν ἀδελφόν του· τότε ὁ Τζούρτζ ἐκίνησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Λόνδρα, καὶ

ἐπαρρησιάσθη με ἑλληνικῶς ἐνδυμένος. Τότε ἐκάμαμε ὅσοι καπετανεῖοι Ἕλληνες εὐρέθημεν εἰς Ζάκυνθο μίαν ἀναφορὰν, με τὴν ὁποίαν ἐζητούσαμεν βοήθεια ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησι διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα· αὐτὴ ἢ ἀναφορὰ εὐρέθηκε εἰς τὰ ἀρχεῖα, ὅταν ἐγράψαμεν εἰς τὰ 1825 μία ἄλλη εἰς τὴν Ἄγγλιαν ζητοῦντες βοήθεια, καὶ δυνάμει αὐτῆς τῆς δευτέρας ἀναφορᾶς ὁ Βελιγκτῶν ἐπῆγε εἰς τὴν Πετροῦπολιν καὶ ἀρχισαν αἱ δυνάμεις νὰ ἀνακατεύωνται εἰς τὰ πράγματά μας. Ὁ Τζούρτζ, ἀφοῦ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἄγγλιαν, ἐπαρρησίασε τὴν ἀναφορὰ καὶ ἔλαβε τὴν ἀδεια νὰ σχηματίσῃ ἓνα ῥεγυμέντο ἀπὸ Ἕλληνας ἀπὸ 1500 καὶ εἰς τὸ διάστημα πέντ' ἕξ μῆνας ὠργάνισε 600 Ἕλληνας, ἀλλ' ἀφοῦ ἔπεσε ὁ Ναπολέων, ἦλθε ἡ διαταγὴ καὶ διέλυσαν τὰ ξένα στρατεύματα καὶ τῶν Ἑλλήνων· τοὺς ἔδωκαν ἀπὸ 800 τάλληρα τοῦ κάθε ἀξιωματικῷ, καὶ τοῦ καπετανίου 1200, καὶ ἔτσι τοὺς διέλυσαν. Καὶ ἐγὼ ἔμεινα ἀκόμη δύο χρόνους εἰς τὸ στάτο-μαγιόρο, καὶ ἔπειτα με ἔβγαλαν καὶ ἐμένα.

Εἶδα τότε ὅτι, ὅ τι κάμωμε, θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμμία ἀπὸ τοὺς ξένους. Ὁ Τζούρτζ ἐπῆγε εἰς τὴν Νεάπολι, ἔγεινε ἐκεῖ στρατηγός. Με ἐπροσκάλεσε με δύο γράμματά του καὶ ἐπειδὴ ἤξευρα τὴν Ἑταιρίαν, δὲν ἐδέχθηκα ἀλλὰ ἐκύταζα πότε νὰ βγοῦμε διὰ τὴν πατρίδα μας.

Τὴν Ἑταιρίαν με τὴν εἶπε ὁ Πάγκαλος· ἔπειτα ἐπέρασε ὁ Ἀριστείδης, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς με ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὴν Ἑταιρία, καὶ τότε ἀρχισα νὰ κατηγῶ καὶ ἐγὼ διαφόρους εἰς τὴν Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, καὶ διαφόρους καπετανεῖους Σπετσιώτικων καραβιῶν καὶ Ὑδραϊκῶν καὶ εἰς τὰ 20 με ἦλθαν γράμματα ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη διὰ νὰ ἤμαί ἔτοιμος, καθὼς

καὶ ὅλοι οἱ ἐδικοί μας· 25 Μαρτίου ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἄγγλοι ἔμαθον ὅτι ἔλαβα κάτι γράμματα, καὶ ἦλθε ἡ ἀστυνομία διὰ νὰ μὲ ἐξετάσῃ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ γράμματα τὰ εἶχα φυλάξῃ.

Εἰς τὰς 3 Ἰαννουαρίου . . . καὶ εἰς τὰς 6 Ἰαννουαρίου ἐβγῆκα εἰς τὴν Μάνη εἰς τοῦ καπετὰν Παναγιώτη τοῦ Μούρτζινου τὸ σπῆτι—Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, πρὶν νὰ ἐβγῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπῆγα εἰς τοὺς Κορφοὺς μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσω 4000 τάλληρα ἀπὸ μισθοῦς μου τοῦ Μέτλαντ, καὶ διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια· τὸν ἀντάμωσα· ἐκάθησα 80 ἡμέρας καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τὴν Ζάκυνθο.—Ἐκεῖ ὠμιλήσαμε πολλὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ζωὴ μου ἡ περασμένη, καὶ ἀρχινᾷ τῆς ἐπαναστάσεως· ὁσάκις ἔμβαινα εἰς δούλειον, ἔμβαινα πάντοτε μὲ τὴν συμφωνίαν, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον νὰ μὴν ἀπομακρύνωμαι, καὶ νὰ μὴν πολεμῶ παρὰ εἰς Τούρκικο τόπο, καὶ τὸ φόρεμα νὰ μὴν ἐβγάλω. Εἰς τὰ νησιά ἐγνωρίσθηκα μὲ τοὺς Βοτσαραίους καὶ ἔκαμα τὸν Μάρκο Βότσαρη ἀδελφοποιητό.

Εἰς τὸν καιρὸ τῆς νεότητος ὅπου ἠμποροῦσα νὰ μάθω κάτι τι, σχολεῖα, ἀκαδημαῖοι δὲν ὑπῆρχαν· μόλις ἦσαν μερικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Οἱ παλαιοὶ κοντζαπασῆδες ὅπου ἦσαν οἱ πρῶτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους· τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀρχιερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ πράξιν, κανένας ὅμως δὲν εἶχε μάθησι· τὸ ψαλτήρι, τὸ ἄκωήχι, ὁ μηνιαίος, ἀλλὰ προφητεῖαι, ἦσαν τὰ βιβλία ὅπου ἀνέγνωσα· δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο ὅπου εὔρηκα τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν· τὰ βιβλία ὅπου ἐδι-

άβαζα συχνά ἦτον ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀριστομένη καὶ Γοργῶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων ἔκαμε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Προτῆτερα τὰ ἔθνη δὲν ἐγνώριζοντο, τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἐνόμιζαν ὡς θεοὺς τῆς γῆς, καὶ ὅτι καὶ ἂν ἔκαμναν, τὸ ἔλεγαν καλὰ καμωμένο. Διὰ αὐτὸ καὶ εἶναι δυσκολώτερο νὰ διοικήσῃς τώρα λαόν. Εἰς τὸν καιρὸ μου, τὸ ἐμπόριο ἦτον πολλὰ μικρό, τὰ χρήματα ἦσαν σπάνια, τὸ τάληρο τὸ ἐπρόφθασα τρία γρόσια, καὶ ὅποιος εἶχε 1000 γρόσια ἦτον πρᾶγμα μεγάλο, καὶ ἔκαμνε κανεὶς δουλειαῖς, ὅσαις τώρα δὲν ἔκαμνε μὲ χίλια βενέτικα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἦτον μικρὴ, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπανάστασις μας ὅπου ἐσχέτισε ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εὐρίσκοντο ἀνθρώποι ὅπου δὲν ἐγνώριζαν ἄλλο χωρὶο μακρὰ μίαν ὥρα ἀπὸ τὸ ἐδικό τους. Τὴν Ζάκυνθο τὴν ἐνόμιζαν ὡς νομιζομεν τώρα τὸ μακρύτερο μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀμερικὴ μᾶς φαίνεται ὡς πῶς τοὺς ἐφαίνετο αὐτῶν ἡ Ζάκυνθος· ἔλεγαν εἰς τὴν Φραγκιά.

Δ'.

Τέλος πάντων τὸ μυστήριον τῆς Ἐταιρίας ἄρχισε νὰ διαδίδεται εἰς κάθε λογῆς ἀνθρώπους καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς, καὶ ἐβιασθήκαμε νὰ κινήσωμε μίαν ὥραν ἀρχήτερα τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ντιόγοσ τὸ ἐμαρτύρησε εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ἐτῆ λοιπὸν εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἔφθασα εἰς τὴν Σκαρδαμουῖλα, εἰς τοῦ πατρικοῦ μου φίλου καπετὰν Παναγιώτη Μούρτζινου. Τὸ κίνημά μας ἔγεινε εἰς τὰς 22 Μαρτίου, εἰς

τὴν Καλαμάταν. Ἀπὸ τὰς 6 τοῦ Ἰανουαρίου ἕως εἰς τὰς 22 Μαρτίου, ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς τὴν Μάνην νὰ ἐνώσωμεν διάφορα σπίτια μανιάτικα κατὰ τὴν συνήθειάν τους, καὶ τοὺς ἐνώσαμεν, τοὺς ἀδελφώσαμεν· ἔστειλα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μεσσηνίας, Μιστρῶς, Καρύταινας, Φαναριουῦ, Λεονταριουῦ, Ἀρκαδίας, τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἦλθαν ἐκεῖ ὅπου εὐρισκόμεον, καὶ τοὺς ἔλεγα, ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ νὰ εἶναι ἔτοιμοι, καὶ κάθε ἐπαρχία νὰ κινηθῆ ἔναντιον τῶν Τούρκων τῶν τοπικῶν, καὶ νὰ τοὺς πολιορκήσουν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, καθὼς οἱ Ἀρκαδιανοὶ νὰ πολιορκήσουν τὸ Νεόκαστρο, οἱ Μοθωναῖοι τὴν Μοθώνη, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀφοῦ ἐπροετοιμάσαμεν καὶ συναγροικήθημεν, ὁ Ζαίμης μὲ τοὺς ἄλλους, ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ ἢ νὰ μείνουν ἔτσι, ἐκτύπησαν τὸν Βόιβοδα τῶν Καλαβρύτων. Οἱ Τούρκοι μὲ ἔμαθαν ὅτι ἦλθα καὶ μὲ ἐνόμιζαν ὅτι ἦλθα μὲ 5 μὲ 6000· ἐγὼ ἤμουν μὲ τέσσερους. Ἦλθαν Ἀρκαδινοὶ καὶ Μιστριῶται Τούρκοι μὲ βαγιάτικα σκουτιὰ ἐνδυμένοι, καὶ ἦλθαν νὰ ἰδοῦν μὲ πόσους ἤμουν, καὶ ἐγὼ ἔπαιζα ταῖς ἀμάδαις καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω καὶ ἔλεγαν, ὅτι : «Εὐρηκαμε ἕνα γέρο καὶ ἔπαιζε ταῖς ἀμάδαις.»—Ἐπῆγα εἰς τὸν Μούρτζινο ὡς φίλο μου πατρικόν. Ὁ Μαυρομιχάλης εἶχε τὸ ὄνομα Μπέης, ἀλλ' ὁ Μούρτζινος εἶχε τὴν δύναμιν εἰς τὴν Μάνην. Ἐρωτήθη τότε ὁ Μαυρομιχάλης διὰ τὸν ἐρχομόν μου, καὶ αὐτὸς ἀπεκριθῆ, ὅτι ἐδυστύχησε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἦλθε εἰς τὴν Μάνη διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ φίλοι του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Καὶ εἰς αὐτὸ ἐφέρθηκε πολλὰ καλὰ, ἀλλὰ δὲν ἦναι ἀληθινὸ ὅτι δὲν μὲ ἐπρόδοσε εἰς τοὺς Τούρκους· δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμῃ καὶ ἂν ἤθελε, καί, ἐκτός τῆς φιλίας ὅπου εἶχαμεν μὲ τὸν

Μούρτζινον, εἶνε συνήθεια εἰς τὴν Μάνη νὰ ὑπερασπίζωνται ὅσους καταφεύγουν εἰς τὴν οἰκίαν των.

Εἰς τὰς 23 Μαρτίου ἐπιάσαμε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Καλαμάτα, τὸν Ἀρναούτογλην σημαντικὸν Τούρκον τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἶμεθα 2000 Μανιάταις, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Μούρτζινος, Κυβέλος· Δυτικὴ Σπάρτη. — 100 ἦτον οἱ Τούρκοι μεινεμένοι, ὡς 10000 ἡ φήμη τους μεγάλη. — Ἡ Ἀνατολικὴ Σπάρτη ἐκινήθη τὴν ἴδιαν ὥρα. Ὁ Τζανετάκης μὲ τὴν Κακαβουλιά ἐκινήθη διὰ τὸν Μιστρά. Οἱ Τούρκοι τῆς Μπαρδούνιας καὶ Μιστρά ὑπάγουν, τραβιοῦνται εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλῃ ὑποψία, ἐπροσκάλεσαν τοὺς προεστοὺς καὶ Δεσποτάδες, καὶ αὐτοὶ ἐπῆγαν— ἦτον ἔμβρα τοῦ Μαρτίου. — Δὲν τοὺς ἐσκότωσαν. Οἱ Σπαρτιάται ἀφοῦ ἐπῆραν λάφυρα, προχωροῦν καὶ πολιορκοῦν τὴν Μονοβασιά.—Εἰς τὴν Καλαμάτα ἐκάμαμε συνέλευσι, πόθεν νὰ πρωτοκινήσωμε τὰ στρατεύματα. Οἱ Καλαματιανοὶ ἐκατάφεραν τὸν Μπέη νὰ πάμε εἰς τὴν Κορώνη διὰ νὰ μὴν βάλουν σπαθί οἱ Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἐγὼ δὲν ἐστρέχθηκα, εἶπα νὰ πάμε εἰς τὴν παλαιὰν Ἀρκαδίαν, εἰς τὸ κέντρο, διὰ νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους· τότενες τοὺς εἶπα: «Ἐὰν μοῦ δώσετε βοήθεια ἀπὸ τοῦτο τὸ στρατεῦμα, καλῶς, εἰμὴ ἀναχωρῶ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ κέντρο.» Εἶχα λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κανέλο, μ' ἐπροσκαλοῦσε, ὅτι εἶχε 10000 ἄρματα, καὶ νὰ ἔμβω ἐπὶ κεφαλῆς. Τοῦ Μούρτζινοῦ ἀρρώστησε τὸ παιδίτου, ὁ Διονύσιος, καὶ ἔτσι δὲν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ Μανιάται· ἔλαβα 200 ἀπὸ αὐτὸν καὶ 70 ἀπὸ τὸν Μπέη μὲ τὸν καπετὰν Βοϊδῆ καὶ μὲ 30 ἐδικούς μου ἐγενήκαμε 300, καὶ ἔκοψα εὐθὺς δύο σημαίας μὲ σταυρὸ καὶ ἐκίνησα. Οἱ Ἀνδρουσιανοὶ Τούρκοι, 360 ἄνδρες, μκνθάνοντας ὅτι εἶμεθα ἀσκέρι φεύγουν, πάνε ἔστὰ κάστρα τῆς Μεσση-

νίας. Κινώντας ἐγώ, εἶχαν μίαν προθυμίαν οἱ Ἕλληνες ὅπου ὅλοι μὲ τὰς εἰκόνας ἔκαναν δέησι καὶ εὐχαριστήσεις. — Μοῦ ἤρχετο πότε νὰ κλαύσω ... ἀπὸ τὴν προθυμίαν ποῦ ἔβλεπα. — Ἱερεῖς ἔκαναν δέησι. Εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Καλαμάτας ἀνασπασθήκαμε καὶ ἐκινήσαμε.

Τὰς 24 τὸν Μάρτι 1821 ἐφθάσαμε εἰς ἓνα χωριὸ τῆς Μεσσηνίας, Σκάλα λεγόμενον, ποῦ εἶναι καμμιὰ πενηνταριὰ οἰκογένειαις. Ὅσοι ἄνδρες ἦτον, τοὺς ἔστειλα πεζοδρόμους, καὶ τοὺς ἔλεγα: «Σύρτε ἔς τὰ κάστρα, πολιορκήσετε, καὶ σᾶς προφθάνω μὲ 3000.» — στρατήγημα. — Τὴν αὐγὴν ἐξημέρωσε εἰς ταῖς 25 τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· ἔμαθαν εἰς τὸ Λεοντάρι ὅτι ἐβγήκα μὲ τόσαις χιλιάδες Μανιάταις, πέρνουν τὰ ζῶα τῶν ῥαγιαδῶν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσά. Κινώντας ἀπὸ τὴν Σκάλα, ἔρρηξα καμμιὰ χιλιάδα τουφέκια, τρεῖς μπαταριαῖς διὰ νὰ τ' ἀκούσῃ ὁ κόσμος νὰ σηκωθῆ κατὰ τὴν παραγγελίαν. Ἀκούοντες οἱ Γαργαντζαῖοι τὰ τουφέκια, ἐσκότωσαν τοὺς κεχαϊάδες — αὐτοὶ ἤθελαν νὰ φύγουν — καὶ ἔγεινε ἀρχὴ τοῦ σκοτωμοῦ. Ἐκίνησα νὰ ἔβγω εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου διὰ τὴν παλαιὰ Ἀρκαδία· ἀπαντάω ἓνα μεζιλὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ μοῦ λέγει, ὅτι οἱ Λεονταρίταις ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν ἴσια τὸ Φραγκόβουσο καὶ ἔπειτα ἐγύρισαν πίσω, καὶ ἔκοψαν δύο τρεῖς Ἕλληνες. Ἐβδομήντα καθαλλαραῖοι ἦτον· εἶπα: «Τρέξετε νὰ τοὺς κλείσετε καὶ ἔφθασα ὀπίσω εἰς τὸ Λεοντάρι.»

Τὴν ἴδια ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ συνάζονται οἱ Φαναρίταις, λέγουν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὴν Τριπολιτσά διατὶ δὲν ἠξεύρουν τί εἶναι· μαζώνονται Φαναρίταις καὶ Μουντριζάνοι κι' ἄλλα μουρτατοχώρια, (ὅπου οἱ Τούρκοι πανδρεύονται μὲ χριστιαναῖς), ἀριθμὸς των 1700 τουφέκια. Ἐσυνάχθη-

καν απέξω από τὴν Ἀνδρίτσαϊνα δύο ὄρας, ἑνὲς μίας βρῦσι Σουλτίνα λεγομένη, εἶχαν 3000 ζῶα τῶν βαγιάδων μαζί τους. Τὴν ἴδιαν ἡμέραν οἱ Ἀρκαδιανοὶ (τῆς θαλάσσης) συναζονται ὀλίγοι, καὶ ὁ Πρωτοσύγγελος καὶ ἄλλοι παρακινουῦν τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ κάστρα, καὶ τοὺς ἔδωσαν ζῶα, τοὺς ξέβγαλαν ἴσια μὲ τὸ Νιόκαστρο καὶ ἐκεῖ τοὺς πολióρησαν, ἀφοῦ ἐσυναχθήκαν καὶ ἀπὸ ἄλλαις ἐπαρχίαις. Ἐπολιόρησαν Ναβαρίνο, Μοθώνη καὶ Κορώνη. Ἐπῆγαν καὶ Μανιάταις. Οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὴν Μονοβασιά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ οἱ Πατραῖοι καὶ οἱ Βοσστισάνοι πολιορκουῦν τὴν Πάτρα καὶ Καστέλι. Ἦτον ἀρχηγοὶ Ζαίμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Λόντος καὶ λοιποὶ. Ὁ Σισίννης μὲ τοὺς Γαστουναίους καὶ οἱ Πυργιώταις μὲ τὸν Βιλαέτη ἐβάρεσαν τοὺς Γαστουναίους Τούρκους· καὶ αὐτοὶ κλείονται εἰς τὸ Χλουμούτζι (Καστέλ-Τορνέζε)· μανθάνοντες τοῦτο οἱ Λαλαῖοι, ὑπάγουν, τοὺς πέρνουν ἀπὸ τὸ Χλουμούτζι μὲ ταῖς φαμέλιας τους, καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τοῦ Λάλα.

Τότε τὰ νησιὰ ἔκαμαν προκλαματσίοναις, νὰ μὴν ἔβγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ νησιὰ εἰς βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ζακύνθιοι κρυφίως ἔφευγαν, χωριάταις καὶ χωραίταις, καὶ ἔγειναν συμβοητοὶ τῶν κινδύνων, καὶ τὸ πρᾶγμα τους τὸ ἐδήμευσαν· τόσο καὶ οἱ Μεταξάδες μὲ ἄλλους πολλοὺς Κεφαλλονήτας κρυφίως ἐβγήκαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ τοὺς δήμευσαν τὸ πρᾶγμα τους. Ἡ Δυτικὴ Ρούμελη, (ἢ Τούρκικη), τότε εἶχε τὴν σκοτούρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διατὶ οἱ Σουλιώταις ἔπιασαν τὸ Σούλι, — Ἡ καταδρομὴ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μᾶς βοήθησε πολὺ· ἔπρεπε πρῶτα νὰ πάγῃ αὐτός· ἦτον μεγάλο θηρίο. — Ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ὁ Ὀδυσσεύς, Γούρας, Διάκος καὶ Πανουριάς ἐκίνησαν ἐνταύτῃ τὸ τουφεκί εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάς (Ἀπρίλιος).

Οί Σπέτσαις έπρωτοσηκώθηκε, έστειλαν εἰς τὴν τὴν Ὑδραν, καὶ οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἤτον ἀκόμη σηκωμένοι· οἱ νοικοκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ σηκωθοῦν, ὁ Κουλοδήμας καπετὰν Ἀντώνης καὶ ὁ Γκίκας τοῦ Θ. γαμβρὸς τοῦ Μιαοῦλη καὶ ὁ Πέτρος Μαρκέζης, ἐσυνώμοσαν μὲ τὸν λαὸν καὶ εἶπαν τῶν ἀρχόντων: «Ἡ σηκώνεσθε καὶ ἐσεῖς, ἡ θὰ βάλωμε φωτιὰ νὰ σὰς κάψωμε, μόνον ὀρδινιάσθε τὰ καράβιά σας.» Τοὺς ὑποχρέωσαν, ἔδωσαν γρόσια καὶ ἐβγήκαν.

Τὰ Ψαρὰ ἐκίνησθν αὐτοθελήτως, καὶ ἡ Σάμος.

Ἐγὼ εἰς τὰς 25 ὁποῦ ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Σκάλα, ἔρχαινοντας εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, ἀπάντησα ἓνα πεζοδρόμο σταλμένον ἀπὸ τὸν Βασίλη Μπούτουνη Καριώτη, καὶ μοῦ ἔγραφε, ὅτι: «Οἱ Τούρκοι τῆς Καρύταινης καὶ ὁ Βόϊβοδας τοῦ Ἰμπλακίου Μουσταφᾶς Ῥιζιώτης ἐκλείσθησαν εἰς τὸ παληόκαστρο τῆς Καρύταινας· καὶ δύο προεστοὶ τῆς Καρύταινας, ὁ Σπήλιος Κουλάς καὶ ὁ Μιχαλῆς, δὲν ἤτον εἰς τὴν Ἐταιρία ἔμβασμένοι καὶ δὲν ἤξευραν τί ἐγίνετο, καὶ ἐπαράκλινησαν τοὺς Τούρκους νὰ μὴ φύγουν, ἀλλὰ νὰ μείνουν εἰς τὸ κάστρο· ὁ κάμπος τῆς Καρύταινας δὲν ἠθέλησε νὰ πιάσῃ τὰ ἄρματα.» ἔτσι μ' ἔγραφε αὐτός.

Ἐγὼ δὲν ἔλειψα νὰ κάμω μίαν προσταγή, καὶ ἐπάτησα τὴν βουλλά μου: «Ὅποιο χωριὸ δὲν ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος τσεκούρι καὶ φωτιὰ.» Μηνθάνοντας ὅτι ἐβγήκα εἰς τὸ Δερβένι, οἱ ἐβδομήντα καβαλλαραῖοι εὐθὺς ἀναχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσᾶ· ἐγὼ ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριὸ Τετέμπεη, ἀνάμεσα Λεοντάρι καὶ Καρύταινα. Οἱ Μανιάταις μοῦ εἶπαν: «Νὰ πᾶμε εἰς τὸ Λεοντάρι.» τοὺς εἶπα: «Νὰ πάρωμε χαλκώματα;» — Τὴν αὐγὴ ἐξημέρωσε, ἔσταῖς 26, ἔρρηξα 1000 τουφέκια· ἔκαμα νὰ πάγω εἰς τὴν Καρύταινα νὰ ἀκκατερέσω τοὺς Φανακρίτας καὶ τοὺς

Καρυτινούς, και άκούοντες τας μπαταρίας ό κόσμος έκινήθησαν όλοι. Είς τόν δρόμον άπάντησα ένα γράμμα του Βασίλη Μπούτουνα, και μου έλεγε: ιδές τό γράμμα των Φαναριτών που κάθονται είς τήν Σουλτίνα· τό έγγραφον είς τους Καρυτινούς Τούρκους, και έγγραφε τό γράμμα, ότι: αύριο περνάμε διά Τριπολιτσά· είμεθα τόσοι· έτοιμασθήτε να ένωθούμε· έβγήκε ό Κολοκοτρώνης μέ τόσαις χιλιάδες Μανιάταις.—

Ό Βασίλης είχε σκοτώση τόν Τούρκο είς τό γεφύρι της Καρύταινας που είχε τό γράμμα. Βλέποντας τό γράμμα έκίνησα να πιάσω τόν τόπο, που ήθελαν να άπεράσουν οι Φαναρίταις. Βγαίνοντας άγνάτια είς τήν Καρύταινα οι Τούρκοι και βλέποντας τά μπαϊράκια, και μήν ξεχωρίζοντας τόν σταυρό, έλεγαν ότι είναι Τούρκοι, και πᾶμε μεντάτι. Έγώ έτράβηξα έναν τόπον στενόν· έλεγα, ότι θ' άπεράσουν τήν ίδια ήμέρα διά να τους κτυπήσω. Έμήνυσα χωριάτων που ήτον είς τό στενό εκείνο, να μου είπουν διά τους Τούρκους τους Φαναρίτας, και μου είπαν: «Δέν έχουν είδησιν· είς τήν βρύσιν κοιμούνται άπόψε και ταχύ θ' άπεράσουν.» Κ' έγγραψα έναν τεσκερέ έως Άνδριτσάνου, Παναγιώτη Γιατροπούλου, να κινήση τά άρματα, να τους φέρνη άποπίσω και έγώ τους καρτερώ άπεμπροστά. Σάν είδα, ότι οι Τούρκοι δέν ήτον τήν ήμέρα εκείνη διά κίνημα, έπῆσα τήν χώρα της Καρυταινης, και εκλεισα τους Τούρκους είς τό κάστρο (ήμέρα 26). Σ τας 27 έσηκώθηκα χραυγή, μέ τά χαράματα, και άφηκα τους Καρυτινούς καμμιά δεκαπενταριά νομάτους, κ' έγώ έπιασα τό στενό· τήν ίδια νύκτα, που ήμουν είς τήν Καρύταινα, μου ήλθε είδησις άπό τόν Παναγιώτη Γιατρόπουλο, ότι: «Στείλε μας στράτευμα, διότι ήμείς δέν έσυναχθήκαμε άκόμα.» —παλιχθρωπιά.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ποῦ ἐκίνησα, ἤγουν 27, μὲ ἔφθασε ἓνας ντεσκερὲς τοῦ μακαρίτου τοῦ μπεϊζαντὲ Ἡλία, ὅτι ἔφθασε μὲ 200 Σπαρτιάτας εἰς τὸ Λεοντάρι, καὶ τοῦ ἔγραψα, ὅτι νὰ φθάσῃ γλήγορα, γιατί σήμερο ἔχομε τουφέκι. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ τοῦ ἔγραφα ἕως εἰς τὸ Λεοντάρι εἶναι 4 ὥραις τραθηκταῖς, καὶ κατὰ τύχη ἔντεσε παληάνθρωπος ὁ πεζὸς καὶ δὲν ἐπῆγε, ποῦ νὰ φθάσουν εἰς τὸν πόλεμον· καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στενό, εἰς τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο. Τὴν αὐγὴ ἐξαγνάντησε τὸ στράτευμα τὸ Φαναρίτικο (οἱ Τοῦρκοι) μίᾳ ὥρᾳ ἀλάργα, καὶ ὁ τόπος στενός, καὶ φορτώματα, καὶ ἐκρατοῦσε δύο ὥραις ὁ μάκρος τους, ἡ σειρά τους· καὶ βλέποντάς μας εὐθὺς ἐμβῆκαν τὸ τουφέκι ὀμπροστά διὰ νὰ πολεμήσουν, καὶ ἡμεῖς εἶχαμε ταμπούρια καὶ ἐπολεμήσαμε ἕξῃ ὥραις. Οἱ Σπαρτιάται ἔκαμαν τότε ἓναν πόλεμον, ποῦ ἐμιμήθησαν τὸν Λεωνίδα· 300 ἦτον οἱ πρῶτοι, 1700 οἱ Τοῦρκοι. Ἀπὸ ταῖς ἕξῃ ὥραις ἔσωσαν τὰ φουσεκιά τους, ἐλαβώθηκε ὁ Βοϊδῆς, ὁ Δουράκης, ἐσκοτώθησαν πέντε, ἕξῃ. Εἰς τὸ μεσημέρι ἔσωσαν τὰ φουσεκί· μοῦ λένε τὸ στράτευμα, νὰ τοὺς ἀνοίξωμεν.—ὁμως τὰ Κολιόπουλα ἦτον 6 ὥραις μακρὰ εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Ῥουφιᾶ, εἰς χωριὸ Τζοῦκα· ἐφύλαγαν διὰ τοὺς Ἀλαίους· ἀκούοντας τὸ τουφέκι ἐκίνησαν πλὴν δὲν ἔφθασαν (εἶχαν τετρακοσίους) εἰς τὴν ὥραν ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ μισὴ ὥρα. Οἱ Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν 15, ἐπολεμοῦσαν μὲ καρδιά, διότι εἶχαν τὸ βιότους καὶ ταῖς γυναῖκές τους. Ἄν ἔφθαναν τὰ Κολιόπουλα, ὁ Γιωργάκης καὶ ὁ Δημήτρης, ἤθελε χαλασθοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἐπῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν θέσιν μας· ἀκούοντας τὴν μπαταρία τῶν Κολιαίων ἐβγήκαν ἀγνάντια νὰ ἰδοῦν. Βλέποντας ὅτι μᾶς ἔρχεται μεντάτι τότενες οἱ Σπαρτιάταις ἐπῆραν τοὺς λαβωμένους καὶ ἔμεινεν μὲ πολλὰ ὀλίγους. Ἀκούοντας τὴν μπα-

ταρία, ἐφράξαμεν τὸν τόπον, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ γεφύρι, μὲ 20 ἀνθρώπους. Ἐκούναγα τὸ μπαϊράκι διὰ νὰ μὲ γνωρίσουν τὰ Κολιόπουλα· εἶχε πιασθῆ ὁ λαιμός μου ἀπὸ ταῖς φωναῖς τῆς ἡμέρας. — Οἱ Τούρκοι ἔβαινον εἰς βοήθεια ἀπὸ τὸ κάστρο, διώχνουν ἐκείνους ὅπου ἦτον ἔς τὴν χώρα. — Κυνηγοῦμε τοὺς Τούρκους μὲ τὰ γυναικόπαιδα, 500 ψυχαῖς ἐχάθησαν εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καρύταινας, μὴν εἰμπορῶντας ν' ἀπεράσουν ἀπὸ τὸ γεφύρι, τὸ ὅποτον τὸ εἶχαμε πιασμένο. Οἱ Ἕλληνες ἔπαιρναν τὰ ζῶα, τὰ ἄτια ὅλα λαβωμένα. Δὲν τοὺς ἐχώραε τὸ Κάστροκι, καὶ ἦτον ἀπέξω σὰν τὸ μελίσι (ἡ πρώτη νίκη κατὰ Τουρκῶν—τῶν Καλαβρύτων πρῶτα).

Ἡμεῖς τοὺς πολιορκήσαμεν. Μετὰ τὸ ἑσπέρας ἔφθασε καὶ ὁ Ἡλίας μπεῖζαντὲς ἀπὸ τὸ Λεοντάρι, ἔς ταῖς 28 ἦλθε καὶ ὁ Κανέλος μὲ 200 Καρυτινοὺς. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐκίνησαν διὰ τὴν Ἀρκαδία μὲ 500 ἀνθρώπους. Σὰν οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἦτον φευγάτοι, ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Καρύταινα μὲ 1000. Σὲ δύο ἡμέραις ἐγινήκαμε 6000. Οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτον κλεισμένοι, ἄφησαν τὰ ζῶά τους ἔξω, τὰ πῆραν οἱ Ἕλληνες. Δὲν εἶχαν νερό, τροφάς. Τὸν Νικηταρᾶ, τὸν εἶχα σταλμένον μὲ 100 νομάτους εἰς τὸ Φραγκόδρυσσο, εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, δυὸ ὥραις ἀπέξω. Ἐκείναις ταῖς δυὸ ἡμέραις ὅπου ἐσυναχθήμεν, ὁ Μουσταφάγας ἐνδύνει δυὸ Τούρκους ῥαγιατικά, τοὺς δίδει 500 γρόσια, ἐπῆγαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ διὰ νὰ ἔλθῃ μεντάτι καὶ νὰ τοὺς πληρώσῃ ὄλους, ὅσοι ἔλθουν εἰς βοήθειάν τους. Ἐξω ἔβαινοντασ οἱ πεζοδρόμοι δυὸ ὥραις, τοὺς ἐκατάλαβαν ἀνθρωποὶ, πλὴν δὲν τοὺς ἔπιασαν. Δίδοντας τὸ γράμμα ὀρδινιάσθησαν 2000, καὶ ἦλθαν βοήθειαν τῶν Καρυτινῶν καὶ Φαναρίτων. Ἐγὼ σὰν ἔμαθα τοὺς πεζοδρόμους, ὑπώ-

πτεύθηκα ὅτι θὰ ἐρθῆ μεντάτι· ἔκαμα εὐθὺς συνέλευσιν εἰς τὸ στρατεύμα, ἔδωκα γνώμη νὰ πάῃ ὁ Ἄναγνωσταρᾶς μὲ 2000 εἰς τοῦ Σάλεσι, μακρὰ ἀπ' τὴν Τριπολιτσᾶ τέσσερες ὥραις καὶ τέσσερες ἀπὸ τὴν Καρύταινα, νὰ ἐμποδίσῃ τὸ μεντάτι ἂν κινήσῃ ἀπὸ Τριπολιτσᾶ, ἂν δὲν εἰμπορέσῃ νὰ τοὺς βαστάξῃ νὰ ἔλθῃ ὀπίσω,—νὰ πάρουν φόβον οἱ Τοῦρκοι, ὅπου νὰ μὴν προσπεράσουν κατὰ τὴν Καρύταινα· αὐτὸς μού ἀποκρίθηκε: «Δὲν κάνει νὰ χαλάσωμε τὸ ὄρδι ὅπου εἴμεθα συναγμένοι»· τοὺς εἶπα ἄλλη μία γνώμη: «Νὰ πάρω ἐγὼ 500...» μὲ ἀντέσκοψεν· ἔτσι ἔμεινεν τὸ πιάνο ἐκεῖνο. Τοὺς Τοῦρκους τόσο τοὺς ἐστενοχωρήσαμεν ὅπου δὲν εἰμποροῦσαν νὰ ἔβγουν ἓνα ἀχνάρι.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ζημερώνοντας, Ἀπριλίου 1η, ἐβγῆκε τὸ μεντάτι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἐβγαίνουον ἐκεῖ ὅπου ἔλεγα νὰ πάγῃ ὁ Ἄναγνωσταρᾶς, καὶ βάνουον φωτιὰ ἀγνάντια. Βλέποντας ταῖς φωτιαῖς λέγομεν. «Τὸ μεντάτι εἶναι.» Ἔστειλαν διὰ νὰ ἔβγουν καταπατητάδες, αὐτοὶ ἐπῆγαιναν καὶ ἀπόκρισι δὲν μᾶς ἤφεραν· ἐπέισμωσα καὶ τοὺς εἶπα: «Νὰ πιάσουν τρία καταράχια διὰ νὰ κρτερέσωμε τοὺς Τοῦρκους, νὰ πολεμήσωμε». Καὶ ἐγὼ ἐπῆρχ ἓνα ἄλογο καὶ ἓνα μπαϊράκι εἰς τὸ χέρι, καὶ τὸ κιάλι, καὶ ἂν ἦναι Τοῦρκοι, νὰ κλείσω τὸ μπαϊράκι, ἂν δὲν ἦναι, νὰ τὸ ἀνοίξω. Μὲ ἀκολούθησαν καιδύο μὲ τὰ πόδια. Ὅσο νὰ ἔβγω εἰς τὴν ῥάχη ἀπόστασε τὸ ἄλογο, τὸ ἔδεσα εἰς ἓνα κλαδί καὶ ἐγὼ ἐβγῆκα εἰς τὴν ῥάχη· ἔβαλα τὸ κιάλι, εἶδα τοὺς Τοῦρκους ὅπου ἤρχοντο καὶ ἔκλεισα τὸ μπαϊράκι. Οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν νὰ φεύγουν ἀφοῦ ἔκαμα τὸ σημεῖον· ἐγὼ, ἔκανε κρῦο, ἀέρας, ἐπέρασε ἀπὸ ἓνα τσοπανάκι, μία καποτίτζα ἄσπρη—ἦμουν ἰδρωμένος—κ' ἐγύρισα πίσω νὰ πάγω 'ς τὸ στρατεύμα· οἱ ἀνθρώποι μου ἔφευγαν· ὁ Καβαδίας

μοῦ ἐπῆρε τὸ ἄλογο· ἐγύρισα πίσω εἰς τὸ ὄρδι ἀποσταμένος, εὐρίσκω τὸν μακαρίτην τὸν Ἠλία ποῦ ἐπολέμαε· τὸ ἄλλο ὄρδι ἐπῆρε τὰ βουνά. Τὰ Κολιόπουλα ἐπολεμοῦσαν τὸ ἀποκαῖθε μέρος τοῦ κάστρου· ἐβγήκα καὶ τὸν ἐσήκωσα τὸν μπείζαντὲ ἀπὸ ἐκεῖ, διατὶ ἔμενε μοναχός του, καὶ ἐβγήκαμε ὅλοι σὲ μία ῥάχη, καὶ τοὺς λέγω : «Νὰ κρατήσωμε τούτη τὴν ῥάχη, διατὶ ἂν τοὺς βγάλουν καὶ τουτουνούς, νὰ τοὺς πέσωμε ἀπὸ κοντὰ ἴσια μὲ τὴν Τριπολιτσᾶ » Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔπιασε τὸ γεφύρι μὲ 1000, ὁ Παπᾶ Φλέσας, ὁ Κανέλος ἐπῆραν τὴν ἀπάνου στρατὰ· ἐγὼ ἔμεινα μοναχός μου, οἱ Ἕλληνες ἐτσάκισαν, ἐκρύφθηκα εἰς κάτι κλαριά, ταῖς δύο πιστόλαις μου ἀσηκωμέναις· 12 Τοῦρκοι ἐκυνηγοῦσαν τὸ ἓνα μέρος τῶν Ἑλλήνων, 10 τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸ γεφύρι τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, καὶ ἄλλοι τὸν Παπᾶ Φλέσσα καὶ Κανέλο. Ἐνόμιζαν οἱ Ἕλληνες ὅτι τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι.—Ἐπροσπέρασαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς εἶδα ἔπειτα κ' ἐγύρισαν ἀπὸ σιμά μου· ἡ καποτίτσα μ' ἐγλύτωσε, γιατί ἐφοροῦσα κόκκινο μεϊτάνι καὶ ἡ καποτίτσα τὸ σκέπαζε.

Εἰς τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐβγήκα ἀγνάντια εἰς τοὺς ἐδικούς μας εἰς τὸ γεφύρι. Καθὼς μὲ εἶδαν... «Ποῦ ἦσουν; — Ἐκεῖ ποῦ μ' ἀφήκατε, κρυμμένος.» — Προβάλλω νὰ τοὺς πάρουν καταπόδι ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· οἱ Ἕλληνες δὲν θέλουν. Τὰ Κολιόπουλα ἐτράβηξαν εἰς τὴν Ἡλιοδώρα, ὁ Παπᾶ Φλέσας καὶ μπείζαντὲς πάγει εἰς τὴν Δημιτσάνα· ὁ Κανέλος εἰς τὰ Λαγκάδια, πάγει ταῖς φαρμυλιαῖς εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον.

Τὴν ὁμιλίαν ὅπου εἶπα μὲ ἄκουσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἦτον εἰς τὸ γεφύρι· ἦτον μία ὥρα νύκτα περασμένη καὶ σκοτάδι καὶ τοὺς λέγω : — ἔκαμα τὸ σταυρό μου — «Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὴν Πατρίδα ἐλάτε κοντά μου » Ἐκίνησα, μὲ ἀκολουθοῦν 200, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς

καὶ ὁ Μπούρας ἀπὸ τοὺς Κωνσταντίνους, καὶ εἶχα νὰ περάσω εἰς ἓνα μονοπάτι εἴκοσι χρόνους· ἴσα εἰς τὸ Μοναστήρι εἰς τὸν Ἅγιο Γιάννη ἀπάντησα τοὺς Στεμνιτσιώτας καὶ ἤφερναν ταῖς φαμιλιαῖς τους νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ Μοναστήρι Ἁγιάννη, τοὺς λέγω: «Ποῦ πάτε, Στεμνιτσιώταις; — Βιαζόμεθα... — Ἐλάτε κοντά, ἐγὼ εἶμαι καλὸς νὰ ἀπαντήσω τοὺς Τούρκους.» Ἀνέβηκα εἰς τὴν Στεμνίτσα, μακρὰ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι μιὰ ὥρα. Ἔβαλα ντελάλι, ὅτι νὰ μὴν σεισθῆ ἀπὸ μέσα κανέννας. Μὲ ἔμαθαν ὅτι ἤμουν εἰς τὴν Στεμνίτσα ὁ Φλέσας καὶ ὁ μπεϊζαντὲς καὶ ἤλθαν καὶ μὲ ἤϋραν. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐξημέρωσε τοὺς εἶπα, ὅτι: «Νὰ πάμε νὰ πιάσωμε τὴν Λαγκάδα, οἱ Τοῦρκοι θ' ἀπεράσουν ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ τοὺς βαρέσωμεν.» καὶ κοντὰ εἰς τὴν Λαγκάδα εἶναι ἓνα χωριὸ Χρυσοβίτσι, καὶ ἐτράβηξα μὲ τοὺς 300. Ἐν τὸν δρόμο ἐκρύφθηκαν οἱ Ἕλληνες, 100 τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι ὥστε νὰ πάμε ἔς τὸ Χρυσοβίτσι. Τότενες τὰ χωριά τὰ Βλαχοχώρια ἔλειπαν ἔς τὰ χειμαδιὰ καὶ δὲν ἦτον ἄνθρωποι· ἤϋραμε ἓναν ἄνθρωπον, τὸν ἐρωτήσαμεν, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Λαγκάδα, καὶ μὰς εἶπε, ὅτι: «Χθὲς ἐπέρασαν 17 νομάτοι, καὶ ἐπήγαιναν πέντ' ἑξηχιλιάδες πρόβατα καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος νὰ τοὺς τουφεκίσῃ.» Ὁ Νικηταρᾶς ποῦ ἦταν εἰς τὸ Φραγκόβρυσσο ἐκτύπησε τοὺς πολλοὺς, ἐπῆρε ζωντανά, ἐσκότωσε πέντ' ἑξή ἄνθρώπους, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐτραβήχθησαν ὅλοι εἰς τὴν Τριπολιτσά. — Τὴν αὐγὴν μὲ τὰ ξημερώματα μου λέγουν: «Τί νὰ κάμουμε ἐδῶ; νὰ ἀναχωρήσωμε, νὰ πάμε εἰς τὸ Λεοντάρι, νὰ συναξώμε στρατεύματα, νὰ ἰδοῦμε τί ἀπογίνεται ἐκεῖνος ὁ κόσμος,» καὶ χίλιας ἀφορμαῖς· ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Δὲν ἔρχομαι, κάθομαι εἰς τοῦτα τὰ βουνὰ ποῦ μὲ γνωρίζουν τὰ πουλιὰ καὶ μὲ τρῶν καλλίτερα, γειτονικά.»

δὲν εἶχα ἄνθρωπο ἐδικόν μου, ἐπαρχιώτη μου· ἓνα ἄλογο εἶχα.

Ὁ Ἀναγνωσταράς, μπεῖζαντές, Μπούρας πᾶνε ς' τὸ Λεοντάρι· ἔμεινα μόνος μου μὲ τὸ ἄλογο μου εἰς τὸ Χρυσοβίτσι· γυρίζει ὁ Φλέσσας καὶ λέγει ἐνὸς παιδιοῦ : «Μεῖνε μαζί του μὴν τὸν φᾶνε τίποτες λύκοι.» Ἐκατσα ἕως ποῦ ἐσκαπέτισαν μὲ τὰ μπαῖράκιά τους, ἀπὲ ἐκατέβηκα κάτω· ἦτον μία ἐκκλησιά εἰς τὸν δρόμον, (ἡ Παναγία 'ς τὸ Χρυσοβίτσι), καὶ τὸ καθισιό μου ἦτον ὀποῦ ἔκλαιγα τὴν Ἑλλάς : «Παναγία μου, βόηθησε καὶ τούτην τὴν φορὰ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν!» καὶ ἐπῆρα ἓναν δρόμο κατὰ τὴν Πιάνα. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα τὸν ἑξάδελφόν μου Ἀντώνιον τοῦ Ἀναστάση Κολοκοτρώνη μὲ ἑπτὰ ἀνηψιδιά μου, ἐγινήκαμε ἐννιά καὶ τὸ ἄλογο μου δέκα· ἐγὼ ἤμουν καὶ χωρὶς τουφέκι. Εἰς τὴν Πιάνα δὲν ἦτον κανεὶς, μὲ λέγει ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, οὔτε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, —φευγάτοι· ἔρρηξα εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, μὲ ἐγνώρισαν, ἐκατέβηκαν καμμιὰ εἰκοσαριά, τοὺς ἔκαμα ὅλους πεζοδρόμους· ἔστειλα εἰς ὅλα τὰ χωριά νὰ κάμω ὄρδι. Σὲ τρεῖς ἡμέραις ἔμασα 300 καὶ ἔρρηξα τὸ ὄρδι μου εἰς τὴν Πιάνα, ἀγνάντια ἀπὸ τὴν Τριπολιτσὰ τρεῖς ὥραις· τότενες τὰ χαρὰτσοχάρτια ἔμβαιναν εἰς τὴν Τριπολιτσὰ καὶ εἶπαν : «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μὲ 300 εἰς τὴν Πιάνα.» Βγαίνουνε 4000 Τοῦρκοι καὶ μᾶς ἐξημέρωσαν ἐκεῖ. Βλέποντας, ἔλεγα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι· τοὺς ἔβλεπα μὲ τὸ κιάλι, τὸ κιάλι δὲν τὸ ἔδιδα εἰς κανέναν· τοὺς παρηγοροῦσα. Ἐδοσαν μία φωτιά, ἐτσακίσανε οἱ δικοὶ μας· ἔμεινα μόνος μου μὲ τὸ ἄλογο μου ὀπίσω· ἐπῆρα τὸν δρόμο τῆς Ἀλωνίσταινας· εἰς τὸν δρόμον ἤυρα τὸν Νικολὸ τὸν Μπούκουρα ἀποσταμένον, καὶ τὸν ἔβαλα πισοκάπουλα. Ἡμεῖς τὴν μιὰ

μεριά, οί Τούρκοι ἀπό τήν ἄλλη ἐπηγαίναμε εἰς τήν Ἄλωνίσταινα. Οἱ Ἄλωνισθιωταίς ἐτουφέκαγαν ἀπό τὸ ψήλωμα νὰ μὴν μβοῦν οἱ Τούρκοι μέσα καὶ ἐχασομέραγαν. Ὅντας ἐπήγαίνα με τὸν Μπούκουρα ἔλεγα: «Ἐλάτε σκυλομουρτάταις!» — ὁ Μπούκουρας ἔλεγε: «Μὴν τοὺς πεισμώνης.» Ὁ Κανέλος Δεληγιάνης ἤρχετο με 100 νομάτους, με φορτώματα ἐμβῆκαν οἱ Τούρκοι τοῦ ἐπῆραν τὰ φορτώματα.

Ἀπαντήθηκα με τὸν Κανέλο ὅσους εἶχε ὁ Κανέλος κοντάτου ἐφοβήθησαν, ἐπῆγαν εἰς τὰ χωριά τους. Ἐμειναν με τὸν Κανέλο ἔνδεκα νομάτοι. Οἱ Τούρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ καὶ ἐγύρισαν πῖσω ἔς τήν Τριπολιτσά. — Παίρνω τὸν Κανέλο διὰ νυκτός, τόπον σὲ τόπον καὶ ἐξημερώσαμεν εἰς ἓνα χωριὸ τοῦ κάμπου, εἰς τήν ἄκρα τοῦ κάμπου τῆς Καρύταινας. Οἱ Καμπίταις κ' οἱ Βουνήσιοι ἐπέρασαν τὸ ἄλλο μέρος κατὰ τὸ Φανάρι, εἰς ἓνα βουνὸ Δραγουμάνο καὶ ἦτον τήν μεγάλην Τετράδη. Ἀπὸ τήν πεινά μας ἐψήσαμε ἓνα ἀρνὶ κ' ἐφάγαμε. Ἀπόλυκα πεζοδρόμους εἰς τὸ Λεοντάρι ποῦ ἦτον συναγμένοι καπετανεῖοι, τοὺς εἶπα: «Νὰ ζυγώσουν κοντὰ εἰς τήν Τριπολιτσά, εἰς τήν Μαρμαριά Παπα Φλέσας, Μούρτζινος, Ἀναγνωσταρᾶς.» Ἐτσι ἤλθανε εἰς τήν Μαρμαριά τὸ μὲν Μιστριώτικο στρατεύμα καὶ ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Βουσθένης καὶ τ' Ἀγιοπετρίτικα στρατεύματα ἦτον καὶ 2000 εἰς τὰ Βέρβενα, καὶ παίρνει καμμιὰ χιλιάδα ἀνθρώπους ὁ Κυριακούλης καὶ ἔρχεται εἰς τήν Βλαχοκερασιά ἔμπροστὰ ἀπὸ ἡμᾶς τοῦ ἐγράψαμε νὰ ἔλθῃ νὰ κάμουμε ἓνα σῶμα, δὲν ἠθέλησε εἶπε: «Καλὸ πόστο κρατῶ, κί' ἂν ἔλθουν οἱ Τούρκοι ἀπάνω μας, νὰ μᾶς ἐλθῆτε μεντάτι.» Ἀνήμερα τήν Λαμπρὴ εἶχανε βάρδια, ὁ Κυριακούλης τοπικοὺς καὶ τοὺς ἐπρόδωσαν, καὶ ἐβγήκαν 2000 Τούρκοι με τὰ χαράματα

της αὐγῆς, καὶ τοὺς ἐπλάκωσαν καὶ ἐπολέμησαν ὀλίγην ὄραν καὶ ἐσκότωσαν καμμιὰ δεκαπενταριά ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐσκότωσαν τὸν περίφημον Ἀντώνιον Νικολόπουλο, τὸν Παναγῆ Βενετσιάνον, καὶ ὁ Κυριακούλης ἀναχώρησε μὲ τὸ λοιπὸ στράτευμα, καὶ πάγει ἔς τὸ Μιστρά· ἀκούοντας ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ἐκινήσαμεν εἰς μεντάτι, ἦτον, δυὸ ὄραις μακρά, καί, ὅσο νὰ πάμε ἡμεῖς, δὲν εὐρήκαμε οὔτε Ἑλληνας οὔτε Τούρκους· τὰ σπίτια καῖμένα, τοὺς 15 κοψοκέφαλους· ἐγυρίσαμε ὀπίσω εἰς τὴν Μαρμαριά.

Ταῖς ἰδίαις ἡμέραις ἦλθε τὸ παιδί μου, ὁ μακκαρίτης ὁ Πᾶνος μὲ τὸν Γενναῖο, μὲ 30 νομάτους καὶ μ' ἐγύρευαν. Τὸ ὄρδι τὸ ἄλλο ἦτον εἰς τὰ Βέρβена μὲ τὸν Βρυσθένη, Π. Γιατράκο, Ζαφειρόπουλο· ἐρχόμενος ὁ Πᾶνος καὶ ὁ Κανέλος Δεληγιάννης, τὸν ἔστειλα νὰ πάγη ἔς τὴν Καρύταινα· ὅποιος δὲν βγαίνει νὰ καίη τὸ σπίτι· νὰ κάμουν ὄρδι εἰς τὴν Ἀλωνίσθαινα καὶ εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Δὲν ἔλειψαν νὰ συναζοῦν ἀπὸ τὰ χωριά ὡς 600, καὶ ὅλο ἐστέλνανε νὰ δυναμώνουν τὸν τόπο.—Τὰ Κολιόπουλα μὲ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, ἦσαν καὶ οἱ Μεταξάδες μὲ κανόνια καὶ ἐπολιορκοῦσαν τοῦ Λάλα· ἐστειλαμεν διαταγαῖς εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Μιστρά, καὶ ἐσυνάχθημεν εἰς τοῦ Μαρμαρά ἕως 1200, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι ὅπου ἦτον ἀγνάντια ἀπὸ τὰ Βέρβена, ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ Ἀλωνίσθαινα (Καρυτινὰ ὄρδια). Ἐν τὸ Βαλτέτσι εὐρίσκοντο ὁ Μούρτζινος, Γιατράκος, Κυριακούλης, Ἡλίας Μπειζαντές, Νικηταράς, Ἀναγνωσταράς, ἐγὼ ἤμουν ἐπὶ κεφαλῆς. Σὰν ἐμαζώχθημεν, ἐγὼ ἐστέκομουν μὲ 200, 300 εἰς τὸ χωριὸ νὰ τοὺς δίδω βοήθειαν. Τὰ ταμπούρια ἦτον πλησίον διὰ νὰ δίδη τὸ ἕνα τοῦ ἄλλου βοήθεια· ἦτον ἀρχαῖς καὶ δὲν ἤξευραν νὰ πολεμήσουν.

Οί Τούρκοι μία τῶν ἡμερῶν (ἔβγα Ἀπριλίου), ἐβγαίνουν εἰς τοῦ Ἀναπλιῶ τὴν πόρταν 10,000. Ἔστο χάσθημεν ὅτι θὰ πάνε εἰς τὰ Βέρβενα· ἀντίκρυζε ἡ πόρτα τοῦ Ἀναπλιῶ· ἐπῆγα εἰς τὸ Καλογεροβούνη διὰ νὰ δώσω σημεῖο ποῦ νὰ τρέξωμε μεντάτι, ἂν πηγαίνουν κατὰ τὰ Βέρβενα νὰ πάγω μεντάτι, καὶ ὅσοι ἦτον εἰς τὰ ὄρδια, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ Πιάνα νὰ πιάσουν τὴν θέσι τοῦ Βαλτετσιῶ· καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἐπῆγαν ἀπὸ τὰ Βέρβενα, ἀλλ' ἦλθαν εἰς τὸ Βαλτέτσι ὅσο ποῦ νὰ γυρίσω ἐπιάσθηκε ὁ πόλεμος εἰς τὸ Βαλτέτσι. Τὸ τούρκικο μέρος ἐκτυπήθη μὲ τὸν Γιατράκο, Κυριακούλη, Νικηταρᾶ· αὐτοὶ ὑποχώρησαν, ἐτραβιούνηταν, ἔφυγαν· ἐγὼ ἦλθα ἀπὸ πίσω, —ἐπῆγα καὶ ἐγὼ τὸν τορὸν ἐκείνων. Φθάνοντας μερικοὶ τοῦ Πέτροβα καὶ Σώρι— οἱ Τούρκοι ἀρχίζαν καὶ ἔκαιναν τὸ χωριό.—Τοὺς φώναζα: «Σταθῆτε γεροὶ, γιατί θὰ μᾶς πνίξουν.» Ἐστάθημεν 30, λαβώνομεν ἓνα μπαϊραχτάρη· ἐτσάκισαν οἱ Τούρκοι· ἔφθασεν ἀπὸ τὰ Βέρβενα Πιάνα καὶ Χρυσοβίτσι μεντάτι, τοὺς γυρίσαμεν, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπον, κάτω ἀπὸ τὴν Βιολέταν, μισὴ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως δύο χιλιάδες εἰς τὸ Λεβίδι, δὲν ἐπῆραν εἶδησι. Ἄν ἤθελε ἔλθουν εἰς βοήθειαν, ἤθελε πᾶμε μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· ἐγυρίσαμε ὀπίσω, πᾶσα ἓνας εἰς τὸ ὄρδι του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν εὐρήκαν ἀφορμὴ πῶς θὰ πᾶμε νὰ εὐρωμε στρατιώταις· φεύγει καὶ ὁ Μούρτζινος, μένω μὲ εἴκοσι ἀνθρώπους ἐδικούς μου. Ὅλοι ἐτράβηξαν εἰς τὸ Λεοντάρι, ἐγὼ μὲ τοὺς εἴκοσι ἐκείνους ἐπῆγα καὶ ἔμασα τοὺς Καρυτινοὺς εἰς δύο, καὶ ἦτον ὅλοι 1200· εἰς τὸ ἓνα ὁ ἀρχηγὸς ὁ Κολιόπουλος, εἰς τὸ ἄλλο ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος.

Σὲ δέκα ἡμέραις περάσσοντας τοὺς ἔγραψα εἰς τὸ

Λεοντάρι, ὅτι «νὰ ἐλθῆτε νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι.» Καὶ τότε ἐκίνησε ὁ Μπεϊζαντές, οἱ Πετροβαῖοι καὶ Μεσσηνιοὶ 1200, Παπατσώνης. Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι, τοὺς λέγω : «Νὰ φτειάσετε τὰ ταμπούρια κλειστά· εἰς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἦτον μία ἐκκλησιά, νὰ γένη ταμπούρι, καθὼς καὶ δύο καταράχια, ποῦ ἐδιαφέντευαν τὸ χωριό, ὅπου ἂν ἔλθουν Τοῦρκοι νὰ κλεισθῆτε μέσα.» Μοῦ ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι : «Χανόμεθα.»—«Ἐσεῖς κλεισθῆτε καὶ ἐγὼ σὰς ἔρχομαι μεντάτι, σὰς παίρνω εἰς τὸν λαιμό μου.» Ἐκείνη τὴν ἴδια ὥρα, ὅπου ἡμεῖς ἐφτειάναμε αὐτό, ἦλθεν ὁ Κεχαῖζς μὲ 4000 εἰς τὴν Βοστίτσα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἔκαψε τὴν Βοστίτσα, ἐπέρασε εἰς τὰ Μαῦρα λιθάρια ἀτουφέκιστος, ἔκαψε τὴν Κόρινθο. Ὁ Φλέσας ἔκαψε τὰ σπίτια τοῦ Κιαμίλ μπέη· ἔκαψε τὸ Ἄργος ὁ Κεχαῖζς, ἐπέρασε ἀπὸ τὸ Τουρνίκι, ἐμβῆκε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Μπαίνοντας εἰς τὴν Τριπολιτσά, τοῦ ἱστόρησαν τὸν πόλεμο τὸν πρῶτον τοῦ Βαλτετσιοῦ — ποῦ ἐκυνηγήσαμεν τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπαινέματα τούρκικα· τοῦ εἶπαν οἱ παλαιοὶ Τοῦρκοι : «Ἦτον Ῥοῦσσοι, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπο τοῦ Σινάνου, ἐπροσκύνησαν.» Τὸ αὐτὸ σχέδιον ἤθελον νὰ κάμουν.

Ὁ Κεχαῖζς, καλὰ τερτιπλῆς καὶ πολεμικός, κάνει ἓνα σχέδιον καὶ στέλνει τὸν Ῥουμπῆ ἀπὸ τὰ Μπαρδούνια ἐπὶ κεφαλῆς μὲ 5000 νὰ πάγῃ ἔς τὸ Βαλτέτσι νὰ κυνηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας· καὶ στέλνει καὶ 1500 χωριστὰ διὰ νυκτὸς γιὰ νὰ πιάσουν τὰ ὄπισθεν τοῦ Βαλτετσιοῦ, ποῦ ἂν τσακισθοῦν οἱ Ἕλληνες, καθὼς τὴν πρώτην φοράν, νὰ τοὺς κτυπήσουν· καὶ ἀτός του παίρνει 2000 καθαλλαραίους εἰς τὰ ὄπισθεν τοῦ Βαλτετσιοῦ· τὸ ὁμοίως νὰ ἀκολουθήσῃ ὅταν τσακίσουνε οἱ Ἕλληνες· καὶ 1000 βάνει εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸ στράτευμα τῶν Βερθενιῶν,

ἂν κινήσῃ μεντάτι. Τὸ ἕνα στρατεύμα, ὅπου ἤμουν, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι εἶχε 800, καὶ τὸ μὲν στρατεύμα τῆς Πιάνας μὲ τὸν Δ. Κολιόπουλο μὲ 700· τὸν Κανέλο Δεληγιάννη τὸν εἶχαμεν ἔφορον μὲ ἄλλους τέσσερους γιὰ τὴν ἔβαλα ἔφορία νὰ οἰκονομοῦν τὰ στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι διὰ τὸ Βαλτέτσι οἱ βάρδιαις ἦτον διὰ νυκτὸς ἀπερασμέναις εἰς ταῖς τοποθεσίαις. Ἐγὼ ἐκοιμούμουν εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐγευμάτιζα εἰς τὴν Πιάναν καὶ ἐδείκναγα εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἐπεριφερόμουν ἔς τὰ τρία ὄρδια καὶ ἔντεσα ἐκείνη τὴν ἡμέραν νὰ ἤμαι εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, ἀπάνω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, εἶχαμε βάρδιαις καὶ ἔδιδαν εἰδησι, πόθεν πᾶνε οἱ Τοῦρκοι. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν μᾶς ἔκαμαν σινιάλο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε εἰς τὸ Βαλτέτσι· — μᾶς ἔκαμαν φωτιαῖς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε εἰς τὸ Βαλτέτσι. Εὐθὺς ἐκίνησα μὲ τοὺς 800 καὶ ἔκαμα διαταγὴν ν' ἀκολουθήσουν κ' οἱ ἄλλοι· ὅσο νὰ ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐφθάσαμε καὶ ἡμεῖς.

Ἄνοιξε ὁ πόλεμος τοῦ Βαλτετσιοῦ. Τοὺς ἑδικούς μας τοὺς πολιόρκησαν οἱ 5000. Ἄνοιγοντας τὸ τουφέκι ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ταῖς πλάταις τῶν Τουρκῶν, ῥήξαμε μιὰ μπαταριά νὰ ἐμψυχωθοῦν οἱ μέσα, καὶ οἱ μέσα ἐχάρηκαν καὶ ἔρρηξαν κ' ἐκεῖνοι, ἔρρηξαν καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἔγεινε κρότος μεγάλος. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ἐμπροστιναῖς φύλαξες περίμεναν νὰ φύγουν οἱ Ἕλληνες, καρτερῶντας δύο ὧραις καὶ ἀκούοντας φρικτὸν πόλεμον ὀπίσω, ἐπέικασαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκλείσθησαν καὶ πολεμᾶν· ἦρθαν κ' ἐκεῖνοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἑλλήνων, ἔπιασαν ἕνα καταράχι δέκα μπαϊράκια καὶ ἐμπόδιζαν τὴν κοινωνίαν μας μὲ τοὺς μέσα. Ἡμεῖς οἱ 800 ἐδυναμώσαμεν τὸν τόπον γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρουν τὰ ὀπίσθια οἱ Τοῦρκοι. Ὁ Κεχαῖας

ἐκαρτέρεσε καὶ αὐτός, δὲν εἶδε τίποτε, ἦλθε εἰς τὸ Βαλτέτσι μὲ δύο κανόνια. Πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες οἱ κλεισμένοι· ἔφθασε καὶ ὁ Κολιοπούλος, ἔκλεισε τὸν Ῥουμπῆ μὲ τοὺς 5000 καὶ δὲν εἶχε ἀνταπόκρισι μὲ τοὺς ἄλλους Τούρκους· τοὺς ἔβαλε (ὁ Ῥουμπῆς) τὸ κανόνι, πλὴν δὲν τοὺς ἔκανε ζημίαν· ὁ πόλεμος ἐστάθη σφοδρὸς ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τούρκοι ἐπρόσμεναν μὲ τὰ ψηφώματα νὰ ἀδειάσουν τὸ Βαλτέτσι οἱ κλεισμένοι, καὶ ἡμεῖς ἀκαρτερούσαμεν νὰ φύγουν οἱ Τούρκοι. Τὸ βράδυ πέρνω μερικοὺς καὶ πάγω εἰς τὸ καταράχι ὅπου ἦτον οἱ σημαίαις τῶν Τούρκων· ἐπῆγα κοντὰ, τοὺς τουφέκια, μὲ δίδουν τέσσερα τουφέκια· — οἱ Ἕλληνες ὀπίσω δὲν ἐκατάλαβαν — : «Ζωντανούς θὰ σὲς πιάσω, ἐγὼ εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». — «Τὶ εἶσαι σύ;» — «Ὁ Κολοκοτρώνης.» Ἀδειασαν τὸν τόπον· τότε ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐδόσαμε φυσέκια, ψωμί, ὅ τι ἀναγκαῖα ἦτον εἰς ἐκείνους. Εἰς ταῖς δύο ὥραις τῆς νυκτὸς ἦλθαν 200 ἐδικοί μας καὶ ἔρρηξαν μία μπαταρία, ἐνομιζάμε ὅτι εἶναι Τούρκοι, καὶ ἦτον Ἕλληνες. Ἐξενυκτίσαμε καὶ τὰ δύο μέρη, ὁ ἓνας πῶς θὰ φύγη ὁ ἄλλος. Ἐξημερώσαμεν εἰς τὸν πόλεμον. Βάνω τὸ κιάλι καὶ τηράω, βλέπω τοὺς Τούρκους εἰς ἓνα μέρος, ὁ Ῥουμπῆς ἦτον ἀποκλεισμένος. Τὴν αὐγὴν ὁ Κεχαῖζς ἔβαλε τὸ κανόνι εἰς τὸ ταμποῦρι τοῦ Μπειζαντὲ τοῦ Ἡλίου· τὸ κανόνι προσπέρναε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ἡλίου καὶ ἔπερνε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ῥουμπῆ. Ἄν τὸ χαμήλωνε θὰ τὸν ἔπερνε.

Ὁ Ῥουμπῆς ἐστενοχωρήθη νὰ γυρίσῃ μὲ γιουρούσι, ἀνάμεσα τῶν δύο ταμπουριῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπέικασα ὅτι θέλει νὰ φύγη· τὸν ἐζυγώσαμεν κοντὰ· κάνει γιουρούσι ὁ Ῥουμπῆς — ἀπὸ τὴν τρομάρα τους ἀφίνουν τουφέκια· πέφτουν ἀνάμεσα τῶν δύο, τοῦ σκοτώνουν ὡς 300, ἡμεῖς ἀπὸ πίσω. Ἐπέσαμε ἀπὸ κοντὰ,

ἐπετάχθησαν καὶ οἱ κλεισμένοι Ἕλληνες, τοὺς μά-
σαμεν μπλαστοί, τοὺς μονομεριάσαμεν, τοὺς ἀκολου-
θοῦσαμεν. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσαν εἰς τὰ λάφυρα καὶ εἰς
τοὺς σκοτωμένους καὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν μὲ προθυμία.
Ὁ Νικηταρᾶς ἔντεσε νὰ εἶναι εἰς τὰ Βέρβενα μὲ 800,
ἔρχεται, δὲν ἔφθασε εἰς ὦρα, τοὺς ἐκυνηγῆσαμεν ἕως
ποῦ τοὺς ἐβγάλαμε εἰς τὸν κάμπον. Ἐκεῖνος ὁ πό-
λεμος ἐστάθη ἡ εὐτυχία τῆς Πατρίδος· ἂν ἐχαλιώμεθα
ἐκινδυνεύαμε νὰ κάμωμε ὄρδι πλέον.

Ὁ Μπειζαντὲς εἰς τὸ καταράχι, καὶ εἰς τὴν ἐκ-
κλησία ἀνθρωποι τοῦ Μπειζαντὲ — ὁ Μητροπέτροβας
εἰς τὸ ἄλλο καταράχι, ἄλλο ταμποῦρι εἶχαν οἱ Λεον-
ταρίταις. Ὁ Κολιόπουλος εἶχεν ἀποκλεισμένον τὸν
Ῥουμπῆ. — Ὅλοι ὁμοῦ ἐκυνηγῆσαμεν τὸν ἐχθρόν.

Δώδεκα δεκατρεῖς Μαῖου ἦτον.

23 ὦραις ἐβάσταζε ὁ πόλεμος.

Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἦτον Παρασκευὴ καὶ ἔβαλα λό-
γον, ὅτι: «Πρέπει νὰ νηστεύσωμεν ὅλοι διὰ δοξολο-
γίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καὶ νὰ δοξάζεται αἰῶνας
αἰῶνων ἕως οὐ στέκει τὸ ἔθνος, διατι ἦτον ἡ ἐλευθερία
τῆς Πατρίδος.»

Ὁ Κεφάλας καὶ ὁ Παπατσώνης ἦσαν εἰς τὴν μάχην
τοῦ Βαλτετσιοῦ. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Βαλτετσιοῦ οἱ
Καρυτινοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, Χρυσοβίτσι
καὶ Πιάνα, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐστάθηκαν εἰς τὸ Βαλ-
τέτσι.

Περάσοντας δέκα ἡμέραις ἡ Μπουμπολίνα, ὁ Τσώ-
κρης καὶ ὁ Σταΐκος μ' ἔγραψαν νὰ τοὺς στείλω βοή-
θεια καὶ ἕναν ἀρχηγό, καὶ τοὺς ἔστειλα τὸν Νικήτα
μὲ πενήντα ἀπὸ τὸ ὄρδι τοῦ Χρυσοβιτσιοῦ, πενήντα
ἀπὸ τὸ ὄρδι τοῦ Βαλτετσιοῦ καὶ πενήντα ἀπὸ τὸ ὄρδι
τῶν Βερβένων, καὶ ἔτσι ἐπῆγε εἰς τὰ Δολιανὰ, διὰ νὰ
πάρῃ καὶ τοὺς πενήντα ἀπὸ τὰ Βέρβενα. Ἐχοιμήθηκε

τὸ βράδῳ ἐκεῖ (Κωνσταντῆς Ἀλεξανδρόπουλος ἦτον ἀρχηγὸς τῶν 50, Στεμνιτσιώτης). Οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν συνέλευσι εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Μιστριώταις καὶ Μπαρδουσιώταις ἐπρόβαλαν: ὡσὺν δὲν ἔκαμαν τίποτε εἰς τὸ Βαλτέτσι νὰ πᾶνε νὰ χαλάσουν τὸ ὄρδι ὁποῦ εἶναι εἰς τὰ Βέρβενα, καὶ ἀπεκεῖ νὰ τραβήξουν διὰ τὸν Μιστρά. Ἔτσι ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν γνώμην αὐτὴν, καὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὰ Δολιανᾶ, διὰ νὰ περάσουν νὰ βαρέσουν τὸ ὄρδι τὸ ἐδικόν μας εἰς τὰ Βέρβενα. Ὁ Νικήτας μόνις εἶχε ἔβγη ἓνα κάρτο μακρὺ ἀπὸ τὰ Δολιανᾶ, καὶ τοῦ εἶπαν: «Τοῦρκοι ἔρχονται.» Καὶ αὐτὸς γυρίζει ὀπίσω καὶ πιάνει τὸ χωριό, καὶ τὸν ἔκλεισαν μέσα οἱ Τοῦρκοι· ἄλλοι ἔκλεισαν τὸν Νικήτα καὶ ἄλλοι ἐστράτευσαν διὰ τὰ Βέρβενα· τῶν Βερβένων τὸ ὄρδι τοὺς ἐκαρτέρεψε, καὶ μὲ πρώτη φωτιᾶ ἐσκότωσαν ἓνα μπαϊραχτάρη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· τὸ ὄρδι τῶν Βερβένων τοὺς ἐπῆρε ἀπὸ κοντὰ· ἀφοῦ ἐζύγωσαν κοντὰ εἰς τὰ Δολιανᾶ ἐτσάκισαν καὶ οἱ Τοῦρκοι ὁποῦ πολιορκοῦσαν τὸν Νικήτα, καὶ ἔτσι ἐβγήκε καὶ ὁ Νικήτας μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, καὶ τοὺς ἐκατέβασαν ἕως εἰς τὸν κάμπον κυνηγώντας. Ἐπῆραν δύο κανόνια, ἐβδομηντα σκοτωμένοι, καὶ ἔτσι ἐμούδιασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ δὲν ἐβγήκαν ἄλλη φορὰ διὰ ἐκστρατεῖαν (Μάιος).

Ὁ Νικήτας ἐτράβηξε εἰς τὸ Ἄργος, ἐχάλασε τὰ τζαμιά, τοὺς μιναρέδες καὶ μας ἔστειλε μολύβι γιὰτι εἶχαμεν ἔλλειψι ἀπὸ μολύβι καὶ χαρτί, καὶ ἐπῆραμε τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Δημιτσάνας καὶ ἄλλων μοναστηρίων καὶ ἐδέναμε φουσέκια· μπαρούτι εἶχαμε, ἔκαμνε ἡ Δημιτσάνα. Τοῦ μπαρουτιοῦ τὴν ὑπόθεσι τὴν εἶχαν πάρη ἀπάνου τοὺς τὰ ἀδελφία Σπηλιωτόπουλοι, καὶ διὰ νὰ δουλεύσουν τὴν μπαρούτι δὲν ἐπέρ-

ναμε πολλούς Δημιτσανίταις εἰς τὸ στρατόπεδο, τοὺς ἀφίναμε δι' αὐτὴν τὴν δούλευσιν.

Σὰν ἄκουσαν ὁποῦ ἐκάμαμεν προόδους οἱ Σπετσιώταις καὶ οἱ Ὑδραῖοι μᾶς ἔστειλαν καὶ πολεμοφοδία καὶ πετσιαὶ γιὰ τσαρούγια* μου τὰ ἔστειλαν ἐμένα καὶ ἐγὼ ἔδιδα ὅπου ἦτον ἀνάγκη. Ἐγὼ ἐσηκώθηκα μία νύκτα μὲ τοὺς Καρυτινοὺς, μετὰ τὸν πόλεμον τῶν Δολιανῶν, καὶ ἔπιασα τὰ Τρίκορφα ψηλά, καὶ τοὺς τζεπχανέδες τοὺς εἶχαμεν εἰς τὴν Ζαράχοβα ὁποῦ ἦτον ἓνας δυνατὸς πύργος, καὶ ταῖς ζωτροφίαις καὶ λοιπά. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν Τρικόρφων ἔφκεισα ταμπούρια, καὶ ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὁποῦ ἐζυγώσαμε τόσο κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· μισὴ ὥρα ἦτον μακριά. Τοὺς φιλοτιμοῦσα νὰ κατέβουν ὀμπρός, καὶ τοὺς ἀνάφερα τὸ παράδειγμα τοῦ φιδιοῦ. Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι τὴν αὐγὴ ὅτι ἐκάμαμε ταμπούρια κοντὰ τους, ἀγνάντια ἔς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐβγήκαν καὶ πολεμήσαμεν ἕως 2000, καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀντικρούσαμεν καὶ τοὺς ἐκυνηγήσαμεν, καὶ ἔτσι ἀκολούθησε πέντε ἕξη ἡμέρας νὰ ἔχωμε πόλεμο κάθε ἡμέρα. Ἡμεῖς 1800 εἴμεθα. Ὁ τόπος μᾶς βοηθοῦσε πολὺ, καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νὰ πέρνουν θάρρος, γιατί ἐκυνηγήσαμεν τοὺς Τοῦρκους καὶ εἰς τὸ Βαλτέτσι, καὶ εἰς τὰ Δολιανά, καὶ εἰς διαφόρους ἀκροβολισμούς. Ὅταν ὁ πόλεμος ἐβάσταε πολὺ μᾶς ἤρχετο μεντάτι ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι.

Εἶχα ἐκτελεστικὴ δύναμι εἰς τὴν ἐπαρχία, καὶ ὅποιος ἔφρευγε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸν ἔπιαναν, τὸν ἔδεναν καὶ τὸν ἔστειλαν ὀπίσω, τοῦ ἔκαιγαν τὸ σπίτι. Ὁ Κανέλος Δεληγιάννης ἐφρόντιζε διὰ ταῖς ζωτροφίαις καὶ ἐγὼ διὰ τὸν πόλεμο. Τόσον ἐνθουσιασμὸν ἄρχισαν νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες ὁποῦ μόνοι των ἄλεθαν, ἐζύμωναν ἔψεναν τὸ ψωμί, καὶ τὰ ἔφερναν μὲ

τὰ ζῶα των εἰς τὸ στρατόπεδο. Εἶχαμε φούρνο ἐθνικὸν εἰς τὴν Πιάναν, Ἀλωνίσθηνα, Βυτίνα, Μαγούλιαναν, Δημιτσάναν, Στεμνίτσαν. Πρόβατα μᾶς ἔφεραν, πότε ἀπὸ τὰ 20, πότε ἀπὸ τὰ 30, ἀπὸ τὰ 40 ἀπὸ τὰ 50 τὸ ἕνα, καὶ τὰ ἔδιδαν μὲ εὐχαρίστησί τους. Ὁ Κυριάκος Τσώλης ἐχάρισεν 120 τραγιά εἰς τὸ στρατόπεδο, ἀπὸ τὴν Ζαράχωβα. Εἶχαμε κόλια στελμμένα καὶ τὰ ἐμάζωναν. Ἀπὸ ἡμᾶς ἐπῆραν παράδειγμα καὶ τὰ ἄλλα στρατόπεδα καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο.

Μετὰ δέκα ἡμέραις ἔκαμα μία διαταγὴ καὶ ἐπαρρακινούσα τοῦ Βαλτετισιοῦ τὰ στρατεύματα νὰ ἔλθουν εἰς τὰ Τρίκορφα, καθὼς καὶ τὸ ἔκαμαν. Ἦλθαν καὶ ἔφκειασαν ταμπούρια ἀποπάνω ἀπὸ τὸν ἀπάνου μύλο τῆς Τριπολιτσᾶς. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Ἠλίας, οἱ Μεσσήνιοι ὄλοι, οἱ Λεονταρίταις, οἱ Σαμπαζιώταις ἕως 1500· τότε ἐπαρρακινήσαμε τοὺς Τσάκωνας καὶ Ἀγιοπετρίταις ὅπου ἦταν εἰς τὰ Βέρβεννα καὶ ἔπιασαν τὴν θέσιν τὸ Στενό. Ἐκεῖ ἔφκειασαν γράναις καὶ ταμπούρια, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ζαχειρόπουλος. Ἔβγαίνουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔκαμαν ἀκροβολισμούς. Ὁ Γιατράκος ἦλθε μὲ τοὺς Μισθριώτας. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως 1200 εἰς τὸ Λεβίδι, καὶ τοὺς ἔγραψα καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Πάνω Χρέπα· ἦτον ἐκεῖ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαίμης, Πετιμεζαῖοι, Σολιώτης, Λεχουρίτης καὶ λοιποὶ καπεταναῖοι τῶν Καλαβρυτινῶν. Εἰς τὴν Πάτραν διέλυσαν τὴν πολιορκίαν διατί τοὺς ἐχάλασαν ἕνα δύο φοραῖς οἱ Τοῦρκοι. Εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐκάμαμεν ἡμεῖς αὐτὰ ἔγραψαν οἱ Λαλαῖοι τοῦ Γουσουχπασια διὰ νὰ τοὺς ὑπάγῃ μεντάτι· ἐπῆγε λοιπὸν ἐκεῖ ἐπολέμησαν πολλοὶ εἰς τοῦ Ἀλάα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πολέμους ἐχάθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κολιόπουλου, ἐλαβώθη ὁ Μεταξᾶς ὁ Ἀνδρέας. Οἱ Λαλαῖοι ἐσηκώθησαν μὲ ταῖς φικμελιαῖς των καὶ ἐπῆ-

γαν ανέγγιαγοι εις τὴν Πάτρα. Ἄδειασε τὸ μεσόγειο τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἡ Πάτρα ἐδυναμώωσε, καὶ τὰ Καλαβρυτινὰ στρατεύματα ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἤλθαν εἰς βοήθειάν μας ἔς τὴν Πάνω Χρέπα· ἐπῆγα εἰς αὐτούς, τοὺς παρακίνησα νὰ φκείασουν ταμπούρια εἰς τὸ Περθῶρι, διὰ νὰ σφίξωμεν στενὰ τὴν Τριπολιτσᾶ. Αὐτοὶ μοῦ ἔβγαλαν ἓνα ψεύτικο γράμμα, ὅτι τάχα ἤλθαν πολλοὶ Τοῦρκοι εἰς τὰ Μαῦρα λιθάρια, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησαν, καὶ ἐπῆγαν ἕξ ἡμέραις μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ. Ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης εἰς τοῦ Γκόζη, καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαίμης εἰς τὸ Παγκράτι. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν στενοχωρηθῆ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Εἰς ταῖς Καλτεζιαῖς, ἐπαρχία Μιστραῶ, ἔγεινε Συνέλευσις ἀπὸ μέρος προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ εὖρηκαν εὐλογον νὰ φέρωμεν τὸν Μαυρομιχάλην, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἐπῆγε ὁ Κανέλος ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Πονηρός, τὸν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν Στεμνίτσα καὶ τὸν ἔκαμαν πρόεδρον τῆς Γερουσίας, καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν Ὑδραν, εἰς ταῖς Σπέτσαις, εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Εἰς τὴν Ρούμελη ἢ Δυτικὴ Ἑλλάς εἶχε ἀποστατήρη τὸν Μάιο, καὶ ἡμεῖς ἐκυττάζαμεν τὴν δουλειά μας. Κάθε ἡμέρα εἶχαμε ἀκροβολισμούς. Μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ ἦσαν 14000 ἄρματα καὶ 8000 καβαλλαραῖοι.

Τὸν Ἰούνιο μῆνα ἤλθε ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ ἄρχοντες τῆς Πελοποννήσου, Ἀνδρέας Ζαίμης, Σωτὴρ Χαραλάμπης, Πετρόμπεης, Ἀναγνώστης Δεληγιαννάδοι καὶ λοιποὶ, καὶ ἐγώ, καὶ ἐπῆγαμεν νὰ προϋπκντήσωμεν τὸν Ὑψηλάντη. Εἰς τὸ ὄρδι ἄφησα τὸν Πᾶνο υἱόν μου, Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Ἀναγνωσταρᾶ, Γιατράκο, Μητροπέτροβα καὶ λοιπούς. Τὸν ἐκαρτερέσαμεν μὲ

παράταξι, και ἔτυχαν και οἱ Σπετσιώταις προὔχοντες ἐκεῖ και ἐπήγαμεν ὄλοι, και τὸν ἐπήγαμεν εἰς τὰ Βέρβενα· ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμη πράγματα ὅπου δὲν ἄρριζαν τῶν ἀρχόντων και ἔτσι ἐφιλονείκησαν.* Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε μαζί του τὸν Βάμβρα, Ἀναγνωστόπουλο, Ἀντωνόπουλο, και μιὰ πενηνταριά μαθητὰς τῆς Εὐρώπης Ἑλλήνας. Ἐκεῖ ἤθελε νὰ κάμη ὡς Ἐπίτροπος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου, οἱ ἄρχοντες δὲν ἠθέλησαν και ἔτσι ἐδυσσαρεστήθη ὁ Ὑψηλάντης και ἀνεχώρησε διὰ τὴν Καλαμάτα. Ὁ Ἀλέξανδρος Κατακουζηνὸς εἶχε σταλθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μονοβασίας.

Εἰς τὰ Βέρβενα ἦσαν συναγμένοι ἕως 5000 στρατιώταις· αὐτοὶ ἐπήραν ὄλοι τὰ ἄρματα διὰ νὰ σκοτώσουν ὄλους τοὺς ἄρχοντας. Ἦλθαν και μᾶς πολιόρκησαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Πετρόμπεη, ὅπου εἴμεθα ὄλοι συναγμένοι. Ἦκουσα τὸν θόρυβο και ἠθέλησα νὰ ἔβγω ἔξω, ὁ Κανέλος Δεληγιάννης μ' ἐμπόδιζε, τοὺς εἶπα : « Ἀφήσετε νὰ ἔβγω, μήπως γένη ἀρχὴ και πῆση κανένα τουφέκι και τότε μᾶς σκοτώσουν ὄλους. » Ἐγὼ στρατιώτας δὲν εἶχα τότες, ἐβγήκα ἔξω και ὠμίλησα : « Ἑλλήνες, τί θέλετε ; ἐλθετε ἐδῶ. » και εὐθύς ἔτρεξαν και μὲ σήκωσαν εἰς τὸν ἀέρα. Μοῦ λέγουν ὅτι : « Θέλομε νὰ σκοτώσωμε τοὺς ἄρχοντας, διότι μᾶς ἐδίωξαν τὸν Ὑψηλάντη. » Ἐγὼ τοὺς εἶπα : « Ἐλθετε νὰ σᾶς εἰπῶ πρῶτον και ἐγὼ, ἔπειτα εἶμαι συμβοηθὸς σας νὰ τοὺς σκοτώσετε. » Τοὺς ἐτράβηξα τίρο τουφέκι εἰς μίαν βρῦσι ὄλους, και ἀνέβηκα ἐπάνω εἰς μίαν πέτρα γιὰ νὰ ἀκοῦν ὄλοι, και τοὺς εἶπα : « Διατί θέλομε τὸν χαῖμό μας μονάχοι μας ; Ἡμεῖς ἐσηκώσαμε τὰ ἄρματα διὰ τοὺς Τούρκους και ἔτσι ἀκουσθήκαμε εἰς τὴν Εὐρώπη, ὅτι σηκωθήκαμεν οἱ Ἑλλήνες διὰ τοὺς τυράννους, και στέκεται ὅλη ἡ Εὐρώπη νὰ ἰδῆ τί

πράγμα είναι τούτο. Οί Τούρκοι ὅλοι εἶναι ἀκόμη ἀπειράγοι εἰς τὰ κάστρα καὶ εἰς ταῖς χώραις, καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ βουνά, καὶ ἂν σκοτώσωμεν τοὺς προεστοὺς θὰ εἰποῦν οἱ βασιλεῖς, ὅτι τούτοι δὲν ἐσηκώθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ σκοτωθοῦν συν-ατοίτους, καὶ εἶναι κακοὶ ἀνθρώποι, Καρβονάροι, καὶ τότε εἴμποροῦν οἱ Βασιλεῖς νὰ βοηθήσουν τὸν Τούρκο καὶ νὰ λάβωμε ζυγὸν βαρύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου εἴχαμε. Γράφομε καὶ ἔρχεται ὀπίσω ὁ Ὑψηλάντης καὶ μὴν ἐπῆρε ὁ νοῦς σας ἀέρι.» Τότε τοὺς ἠσύχασα.

Οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ Μκυρομιχάλης ἔστειλαν τὸν Ἄναγνωσταρᾶ καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω τὸν Ὑψηλάντη, καὶ ἐπῆγε πᾶσα ἓνας εἰς τὴν θέσι του. Τότε ἐπροσκύνησε ἡ Μονοθασιὰ εἰς τὸν Κατακουζηνό· ἐπολιορκούσαν ἐκεῖ οἱ Μανιάται καὶ οἱ Τσάκωνοι διὰ Ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπαρὰδόθη καὶ τὸ Νιόκαστρο· ἐπολιορκούσαν Μανιάταις, Ἀρχαδινοὶ καὶ Μεσσήνιοι διὰ Ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια.

Σὰν ἐπήγαμε εἰς τὰ Τρίκορφα, εἶπαμε τοῦ Πετρόμπεη, νὰ στείλῃ εἰς τὴν Μάνη νὰ φέρῃ βοήθεια, καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι οἱ Μανιάταις δὲν ἐβγαίνουν ἂν δὲν πληρωθοῦν. Τότε ἦλθαν 500 Μανιάταις καὶ τοὺς ἐπλήρωναν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι ὅπου ἐπολιορκούσαν τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἡ Καρύτκινα ξεχωριστὰ ἐπλήρωνε 300 Μανιάταις τοῦ Μούρτζινου. Ἐφέραμεν ἓνα κανόνι ἀπὸ τὸν Μιστρᾶ καὶ ἐκανονιτζάραμε τὴν Τριπολιτσᾶ ἀπὸ μακρυά.

Ἐκεῖναις ταῖς ὥραις ἐκάθοντο οἱ ἄρχοντές μας εἰς τὴν Ζαράκωβα, δὲν ἐνθυμοῦμαι τὴν ἰδίαν τὴν ἐζήτησε ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν τὸν ἐδέχθησαν· τὸ στράτευμα σὰν τὸ ἤκουσε αὐτό, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζαράκωβα νὰ τοὺς σκοτώσῃ· μοῦ ἔκαμε μία

ἀναφορὰ καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι: «Οἱ Ἄρχοντες δὲν θέλουν νὰ ὑπογράψουν ἐκεῖνο ὁποῦ ζητῆ ὁ Ὑψηλάντης», καὶ μοῦ ζητοῦσαν τὴν γνώμην μου διὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν· καὶ ἐγὼ τοὺς ἀπεκρίθηκα: «Μείνετε ἡσυχοὶ καὶ ἐγὼ τελειῶνω καὶ τούτην τὴν δουλειά.» Ἐσηκώθηκα λοιπὸν τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζαράκωβα, ἠύρηκα τοὺς Ἄρχοντας τοὺς εἶπα: «Τί κάνατε; κάμετε ὅ τι κάμετε, ὑπογράψατε ὅ τι σᾶς ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης διὰ νὰ τελειώσῃ καὶ αὐτὸς ὁ βρασμός.» καὶ ἔτσι ἐτελείωσε καὶ αὐτό.

Τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἡλίου, ταῖς 20 Ἰουλίου, οἱ Τοῦρκοὶ ἦλθαν εἰς ἡμᾶς καὶ ἐπῆγαν εἰς τοὺς Ἁγιοπετρίτας καὶ Τσακόνους· ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτον δυστυχησμένη διὰ ἡμᾶς· ἐσκοτώθησαν δεκαπέντε Ἁγιοπετρίταις καὶ δέκα Μιστριώταις. Καθημερινῶς εἴχαμε πόλεμον ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως εἰς τὸ βράδυ, καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐμβάζαμεν μέσα. Ἐσιμώσαμεν τόσο κοντά, ὁποῦ ἐφέραμεν Κοσμίταις διὰ νὰ φτιάσουν λαγούμι εἰς τὴν μεγάλη τάπια τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἄρχισαν οἱ ζωοτροφίαις νὰ ὀλιγοστεύουν ἔς τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἔδιωχναν ταῖς ἐλληνικαῖς φαμιλιαῖς ἀπὸ μέσα διὰ νὰ μὴν τρώγουν τὸν ζαερέ, καὶ ἔτσι εἴχαμεν κάθε ἡμέραν εἰδήσιον, τί ἔκαμναν καὶ δὲν ἔκαμναν μέσα οἱ Τοῦρκοὶ· τοὺς ἔφερναν εἰς τὸ ὄρδι μου καὶ τοὺς ἐξέταζα. Νερὸ τοὺς ἔλειψε, ἐρρήξαμε φλόμο εἰς τὰ τριγυρινὰ νερά.

Οἱ Ἕλληνες ἐπῆγαιναν ἕως εἰς τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς. Μία ἡμέρα ἔμαθα ἀπὸ ἕναν Ἕλληνα, ὅτι ὁ Κιαμίλπεης ἐτοιμάζεται μὲ μιὰ τριακοσαριά ἢ πεντακοσαριά διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἔμελλεν ν' ἀπεράσῃ ἀπὸ τὸ Μύτικα. Ἐγὼ σὰν τὸ ἄκουσα αὐτὸ (μόλον ὅτι ἦτον ψεῦμα), ἐγνοιόσθηκα καὶ ἐπῆρα δέκα καθαλλαραίους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Μύτικα διὰ νὰ

ιδῶ τὸ στράτευμα, καὶ ἀντὶ 200 Τριπολιτσῶταις ὅπου εἶχα διατάξῃ νὰ μένουν ἐκεῖ δὲν εὗρηκα παρὰ τριάντα· τοὺς ὠμίλησα μὲ τὰ χαράματα καὶ ἤλθαν· τοὺς ἐμάλλωσα διατὶ ἦτον τόσον ὀλίγοι, καὶ αὐτοὶ μοῦ εἶπαν, ὅτι, δὲν ἦτον ἄλλοι φερμένοι καὶ ἦτον εἴκοσι ἡμέραις ὅπου ἐφύλαγαν ἐκεῖ. Ὁ Νταγρὲς μὲ 200 ἀνθρώπους ἦτον εἰς τὰ Τσιπιανὰ καὶ εἰς ταῖς ῥάχαις· τότε τοὺς ἔρρηξαν μερικὰ τουφέκια· ἐκατέβηκαν καὶ αὐτοί, καὶ τοὺς ἐπῆρα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ χωρίον Λουκᾶ. Ἐπειτα ἐπῆρα τοὺς 200 τοῦ Νταγρὲ καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ Μύτικα ἀντίκρυ εἰς τὴν Καπνίστρα καὶ ἔφκειασαν ταμπούρια. Κυττάζω τὴν γῆν, καὶ ἦτον εὐκολο νὰ σκαφθῆ ἀπὸ τοῦ Μύτικα ἕως εἰς τὴν πέρα μεριᾶ τῆς Καπνίστρας, ὅπου ἄφηκα τοὺς στρατιώτας τοῦ Νταγρὲ· ἦτον μακριὰ ἓνα μίλι, καὶ τὸ μισὸ ἦτον γράνες ἀμπελιῶν· τοὺς λέγω : «Νὰ φτειάσωμε μίαν γράνα ἐδῶ.» Τότε ἔγραψα μίαν διαταγὴν εἰς τὰ Τριπολιτσῶτικα χωριά· νὰ μαζωχθοῦν 70 ὡς 200 καὶ νὰ σκάψουν μίαν γράνα (χαντάκι), καὶ νὰ ῥήγνουν τὸ χῶμα κατὰ τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐπειδὴ δὲν ἤλπιζα ὅτι θὰ περάσουν τὴν ἄλλη μεριᾶ τῆς γράνας· καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας τὴν ἔφτειασαν, τὴν ἐπῆγαν ἕως τὰ ταμπούρια καὶ τὴν ἄφησαν 700 βήματα ἕως τὴν ῥίζα τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν τὰ ταμπούρια· τὸ ἄφημα αὐτὸ ἔγεινε πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Κεχαῖζς εἰς τρεῖς τέσσαρες ἡμέραις μὲ 6000 στράτευμα ἐβγήκε καὶ ἐπῆγε κατὰ τὰ Δολιανὰ καὶ γυρίζει ἔπειτα καὶ πλακώνει τὸν Νταγρὲ, καὶ τὸ χαλᾶν αὐτὸ τὸ ὄρδι· τοῦ ἐσκότωσαν 27 καὶ 20 λαβωμένους. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶδαν τὴν γράνα, διατὶ ἦτον νύκτα, μόνον εἶδαν τὴν ἄκρην καὶ εἶπαν : «Οἱ Γκιουρίδες σύνορα κάμνουν, μοιράζουν τὴν γῆν.» Ὁ Ντάγρὲς ἐκλείσθη εἰς μίαν σπηλιὰ μὲ τέσσαρους.

Εὐθὺς σὰν ἤκουσα τὰ τουφέκια, ἐκατάλαβα ὅτι ἐκτύπησαν τὸν Νταγρέ καὶ ἐκίνησα· εἰδοποίησα ὅλα τὰ ὄρδια τὰ Καρυτινὰ νὰ τραβοῦν κοντά μου, καὶ ἐγὼ ἐβγήκα μὲ τὸν ἀϊουτάντε μου Φωτάκο εἰς τὸ Χωματοβούνη, καρσί (ἀντίκρυ) ἔς τὸ Μύτικα, καὶ μιὰ τρακοσαριά, οἱ ὀγληγορώτεροι, τοὺς ἔστειλα νὰ πιάσουν τὴν γράνα καὶ νὰ πᾶνε εἰς βοήθεια τοῦ Νταγρέ· ἐπέρασαν αὐτοὶ ἀπὸ κοντά, ἦλθαν ἄλλοι 200 τοὺς ἔστειλα καὶ αὐτούς, καὶ ἦλθαν Καρυτινοὶ 1000.

Οἱ Τούρκοι ὅπου εἶχαν μείνη ἔς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐβγήκαν κ' ἐπολεμοῦσαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Οἱ στρατιώταις ὅπου εἶχα στείλῃ ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀποπάνω, καὶ τοὺς ἐτσάκισαν, καὶ ἐγλύτωσαν τὸν Νταγρέ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος εὐρίσκετο εἰς τοῦ Λουκᾶ τὸ χωριό, καὶ ἐφόρτωναν 600 φορτώματα ζωοτροφίας. Ὁ Κεχαϊᾶς ἔστειλε 300 καθαλλαραίους διὰ νὰ περάσουν τὴν γράνα· τοὺς ἐβάρεσαν οἱ ἐδικοί μας, καὶ ἔπειτα τοὺς ἀνοιξαν οἱ ἐδικοί μας καὶ ἐπέρασαν οἱ 300 Τούρκοι, ἐσκότωσαν 5, λαβωμένοι 10, 15 ἄλογα. Ἐγὼ ἐδυναμώσω τοὺς Ἑλληνας. Τότε ξεκινᾷ ὁ Κεχαϊᾶς 1000. Οἱ Ἕλληνες ἐδιαμοιράσθησαν πλάτη μὲ πλάτη, καὶ ἡμεῖς ἐκτυπούσαμε τοὺς Τούρκους ὅπου ἦτον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος· τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς 1000· ἐσκότωσαν μιὰ πενηνταριά ἀπ' αὐτούς, καὶ πολλοὶ λαβωμένοι, καὶ πολλὰ ἄλογα· ἔπειτα ἦλθε καὶ τὸ μεγάλο σῶμα τῶν Τουρκῶν μὲ τὰ φορτώματα ἕως ἐξακόσια μουλάρια καὶ ἄλογα μὲ τοὺς πεζοὺς καὶ καθαλλαραίους· τὰ φορτώματα τὰ εἶχαν εἰς τὴν ἄκρη.

Οἱ Ἕλληνες ὅπου εἶχα στείλῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Νταγρέ, τοὺς ἔφεραν πολεμῶντας ἀποπίσω κατὰ-

καμπα. Κάμνει γιουρούσι και ἡ περασμένη καθαλλο-
 ριά και ἡ ἀπέροστη· σκοτώνουν 80 καθαλλοκράτους,
 και ὅλα τὰ φορτώματα μένουν εἰς τὴν ἐξουσία τῶν
 Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐδόθησαν εἰς τὰ λάφυρα, και
 ἐγλύτωσαν οἱ Τοῦρκοι, διότι δὲν τοὺς ἐπῆραν κυνη-
 γῶντας. Ἐπάσχισα μὲ τὸ σπαθί, μὲ ταῖς κολακείαις
 διὰ νὰ τοὺς κινήσω, πλὴν δὲν ἄκουαν, και ἔτσι ἐγλύ-
 τωσαν οἱ Τοῦρκοι. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον Τοῦρκοι
 ἦσαν 6000, οἱ περισσότεροὶ καθαλλοκράτοι, Ἕλληνες
 ἦσαν 1000, ὅλοι Καρυτινοί· ἐλαβώθη ὁ ἀδελφός τοῦ
 Κεχαϊάμπεη, Ἕλληνες δύο μόνον ἐσκοτώθησαν και
 δύο τρεῖς λαβωμένοι· οἱ Τοῦρκοι ἑκατὸν εἴκοσι σκο-
 τωμένοι και χωριστὰ οἱ λαβωμένοι. Οἱ Τοῦρκοι πλέον
 δὲν ἐβγήκαν ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦτον ἡ
 ὕστερή τους φορά· ἐπολεμοῦσαν ἀπὸ τὰ τεῖχη, ἀπαι-
 πίστησαν διὰ νὰ εὔρουν πλέον ζωοτροφίας· εἰς τὰς
 δέκα, δεκαπέντε Αὐγούστου ἔγεινε αὐτὸς ὁ πόλεμος·
 ἕνας μῆνας πρὶν νὰ παρθῇ ἡ Τριπολιτσά.

Ἐπῆγα μία νυκτιὰ και ἔπιασα τοῦ Μαντζαγρά.
 Ἐκάμαμε χαντάκια και ἔκαμα και ἦλθε ὁ Δημητρά-
 κης Δεληγιάννης μὲ τὸ σῶμά του και ἔπιασε αὐτὸ τὸ
 χωριό, δέκα λεπτὰ μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Τὰ
 τούρκικα ἄλογα ἄρχιζαν νὰ ἀποσταίνουν, διότι δὲν
 εἶχον πλέον νὰ φάγουν· ἔστειλα τὸν Γενναῖον και ἐμά-
 ζωξε Ἐσακωνίταις και Ἀγιοπετρίταις και τοὺς ἔσμιζε
 μὲ τὸν Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο και Γεωργάκη Ἐσα-
 κωνα κ' ἔπιασαν τὴν Βουλιμήν, — δὲν φθάνει τὸ κανόνι
 ἐκεῖ — παρομοίως ἔστειλα τὸν Κεφάλα μὲ Μεσσηνίους
 κατὰ τὸν Ἅγιο Σῶστη και ἔταμπουρώθη, και ἔτσι
 δὲν τοὺς ἀφίναμε μὲ τελειότητα νὰ σπαράξουν πλέον.

Οἱ Ἀρβανίταις ἄρχισαν νὰ ἔχουν ὀμιλίαις μὲ ἡμᾶς·
 αὐτοὶ ἦτον 3000 και ἐκεῖνη ἦτον ἡ δύναμις τῆς τουρ-
 κικῆς φρουρᾶς. Μὲ ἐπρόβαλαν νὰ τοὺς ἀφήσω ν' ἀπει-

ράσουν και τούς ύπεσχέθηκα, τούς μὲν Τούρκους ἐντοπίους νὰ τούς ἀφήσωμε χωρὶς τὰ ἄρματα τους και τούς Ἀρβανίτας μὲ τὰ ἄρματα τους. Ὁμίλησα μὲ τούς ἄρχοντας, μὲ τὸν Μαυρομιχάλη πρῶτα και ἔπειτα ἔδωσα λόγον τιμῆς εἰς τούς Ἀρβανίταις διὰ νὰ ἀνχωρήσουν.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα ὅταν πολιορκούσαμεν τὴν Τριπολιτσᾶ ἐσήκωσα ἀπὸ τὰ Ντερβένια τὸν μακαρίτην Πάνο. Ὁ Πάνος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος, ὁ Ἀποστόλης ἦτον εἰς τὰ Βασιλικά, ἐπαρχία τῆς Κορίνθου, διότι τούς εἶπαν ὅτι ἦλθαν Τούρκοι.

Τὸ στράτευμα 700, μὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν Ἀγία Εἰρήνη ἀγνάντευαν τὸν στόλο ποῦ καίγει τὸ Γαλαξειδί. Ὅταν πολιορκούσαμε στενὰ τὴν Τριπολιτσᾶ, ἔβγαιναν ἔξω οἱ πολιορκημένοι, ἔς τὸν πόλεμον τούς πιάνουμε, μεταξὺ αὐτῶν ἐπιᾶσθη ὁ Χαντζῆ Χρηστος, ὁ Κότσος· οἱ Βούλγαροι ἦτον σελζίδες· ὡς 200 ἐπιᾶσαμεν, ἦτον χριστιανοί.

Ἐν ταύτῳ ἄρχισαν οἱ Ἀρβανίταις νὰ πραγματεύωνται.— Ἦτον ἓνας γραμματικὸς μὲ τούς Ἀρβανίταις, γραμματικὸς τοῦ Βελήμπεη και Ἀλμάσμπη. Αὐτὸς ἔκαμνε τὸν μεσίτην μὲ τούς Ἀρβανίταις νὰ τούς βγάλωμεν. Οἱ ἐπίλοιποι Τούρκοι μαυθάνοντας τὸ τραττάτο, ἠθέλησαν νὰ πάρουν μέρος και αὐτοὶ ἔβγαίνανε εἰς ἓνα μέρος, ἐπήγαγε ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἀναγνώστης Ντεληγιάννης, Κρεβατᾶς και ἄλλοι, και τούς ἐλέγαμε, νὰ ἀφήσουν τ' ἄρματα, και νὰ τούς μβαρκάρωμε ὅπου θέλουν· ἐκεῖνοι ἔλεγον: «Ὁχι, μὲ τ' ἄρματα μας.» Στέλνουμε ἔς τούς Ἀρβανίταις, διὰ νὰ ἐμπιστευθοῦν νὰ ἐβγοῦν, τὸν Κολιόπουλο ὡς ἐνέχυρον. Βλέποντες οἱ Ἕλληνες ὅτι θὰ πέσῃ ἡ Τριπολιτσᾶ, ἐμαζώχθησαν 20000 (22 Σεπτεμβρίου). Καθὼς ἔδοκίμασαν οἱ Ἀρβανίταις νὰ φύγουν, ἐπήδησαν

οι Έλληνες μέσα από την τάπια του σεραγιού. Οι Άρβανίταις έβγῆκαν έξω, έπῆραν τόν Κολιόπουλο, έτράβηξαν κατά τόν Μύτικα έως 2500. Μπαίνοντας τ' άσκέρι, έβαλα τελάλι νά μῆ σκοτώσουμε τούς Άρβανίταις· έβγῆκαν ώς 2000, και μέσα εις τήν Τριπολιτσά έκοβαν.

Τό άλογό μου από τά τείχη έως τά σαράγια δέν έπάτησε γῆ. Άρβανίταις κλεισμένοι εις τόν πύργο δέν πείθονται εις τήν φωνή μου.

Έκει πού έβγῆκα με τούς Έλληνες, τό πράγμα τους οι Άρβανίταις τό είχαν στελμένο εις τό τσαντίρι μου από ήμέρας μπροστά τρεις. Πηγαινάμενος εκεί, δοκίμασαν οι Έλληνες νά κτυπήσουν τούς Άρβανίταις, έγώ τούς είπα: «Έάν θέλετε νά βαρέσετε τούς Άρβανίταις, σκοτώσετε έμένα πρώτα, ει μῆ και είμαι ζωντανός όποιος πρωτορήξῃ εκείνονε πρωτοσκοτώνω πρώτα.» Κ' έμῆκα μπροστά με τούς σωματοφύλακάς μου, και έμίλησα τών Άρβανίτων και ῆρθαν ό Λιμάμπης και ό Βελήμπης οι δύο άρχηγοί τών Άρβανίτων και τούς έζήτησα δύο έnéχυρα, και τούς έδωσα τό πράγμα τους, δεκατρία φορτώματα.

Εις τό τραττάτο ῆτον οι πρώτιστοι τών Έλλήνων· έγώ έμεινα πιστός εις τόν λόγον τῆς τιμῆς μου.

Έπῆρα τόν Κολιόπουλο από τούς Άρβανίταις και τούς έδωσα τόν Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Χρηστάκη και Βασίλη Άλωνισθιώτη.

Τόν Κολιόπουλο τόν ώρδίνισα με 300 ανθρώπους νά τούς ξεβγάλη· έτσι τούς έπῆρε εις τά Καλάβρυτα και εις τήν Βοστίτσα, και ό Κολιόπουλος έγύρισε όπίσω. Τό άσκέρι όπού ῆτον μέσα τό έλληνικό έκοβε και έσκότωνα από Παρασκευῆ έως Κυριακή, γυναίκες, παιδιά και άνδρες 32000· μία ώρα όλόγυρα τῆς Τριπολιτσῆς. Ένας Υδραῖος έσφαξε 90. Έλληνες έσκο-

τώθηκαν εκατόν ἔτσι ἐπῆρε τέλος. Τελᾶλη, νὰ παύσῃ ὁ σφαγμός.

Τοῦ Σεχνετζίμπη ἡ φανιλιά ἔμεινε μ' ἐμέ, 24 ἄνθρωποι· τὸν Κιαμίλμπη τὸν ἔπῆρε ὁ Γιατράκος — ὁ Κεχαϊᾶς ἔμεινε αἰχμάλωτος μὲ τὰ χαρέμια καὶ τὰ περίλαβε ὁ Πετρόμπης.

Μετὰ τὴν νίκη τοῦ Βαλτετσιοῦ τοῦ εἶχα γράψῃ ἓνα γράμμα καὶ τοῦ ἔλεγα, ὅτι: «Σ' ἐνόμισα τακτικὸν καὶ ἡλθεσ κλέφτικα νὰ πολεμήσῃς. Μανθάνω ὅτι κάνεις προσκυνοχάρτια εἰς τοὺς Ῥωμαίους, δὲν εἶναι τώρα καιρὸς διὰ τοὺς Τούρκους νὰ δίνῃς προσκυνοχάρτια, ἀλλὰ εἶναι τῶν Ἑλλήνων καιρὸς νὰ δίνουν εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐλπίζω νὰ σοῦ δώσω ῥάγι, ἄν γλυτώσῃς, νὰ πᾶς εἰς τὸν τόπον σου: Βάστα ὅσο ἔμπορέσῃς καὶ καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τὸ σαράγι σου.» Καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἤφερε καὶ ἐσμίξαμε εἰς τὸ σαράγι. «Ἦμουν σκλάβος εἰς τοὺς Ῥούσσους, ἔλεγε ὁ Κεχαϊᾶς, καλλίτερα νὰ χαθῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλοῦ θὰ μὲ στείλῃ ὁ Σουλτάνος νὰ χαθῶ». — «Μὴν φοβᾶσαι, δὲν φονεύομε ὅσους ἐπροσκύνησαν.» Τοὺς ἐπαρადῶκαμεν εἰς τὴν φύλαξιν τῶν Μαυρομιχαλέων.

Ὅταν ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτσὰ μὲ ἔδειξαν εἰς τὸ παζάρι τὸν πλάτανο ὅπου ἐκρέμαγαν τοὺς Ἕλληνας. Ἀναστέναξα καὶ εἶπα: «Αἶτε, πόσοι ἀπὸ τὸ σόγι μου καὶ ἀπὸ ἔθνος μου ἐκρεμάσθησαν ἐκεῖ», καὶ διέταξα καὶ τὸν ἔκοψαν· ἐπαρηγορήθηκα καὶ διὰ τὸν σκοτωμὸν τῶν Τούρκων.

Ὅταν ἐκίνησα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Βαλτέτσι, εἰς τὸν δρόμον ἐβγήκαν τρεῖς λαγοὶ καὶ τοὺς ἔπιασαν ζωντανούς οἱ Ἕλληνες· τότε τοὺς εἶπα, ὅτι: «Ἡ νίκη, παιδιά, εἶναι ἐδική μας.» Εἶχαν πρόληψι οἱ Ἕλληνες ὅταν ἔβλεπαν λαγούς καὶ ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ δὲν τοὺς ἐσκότωναν ἢ δὲν τοὺς ἔπιασαν ἢ

καρδιά τῶν Ἑλλήνων ἐκρύωνε, ὅτι θὰ χάσουν τὸν πόλεμο.

Ἀπὸ βουνὸ εἰς βουνὸ εἶχα τουφέκια μὲ φωτιαῖς καὶ εἰς ὀλίγαις στιγμαῖς ἔδίδα εἰδησιν εἰς τὰ μακρινὰ στρατεύματα.

Μία φορὰ εἰς τὰ Τρίκορφα ὁ Ἀναγνώστης Ζαφειρόπουλος ἀπὸ τὸ Ζυγοβίσι, τὸν ὁποῖον εἶχα γραμματικὸν τότε, μὲ ἤβλεπε ὁποῦ ἀγωνιζόμενον εἰς τὰς 24 ὥρας. Εἰς τὰς 20 ἐπήγαινα εἰς τὴν τέντα μου καὶ ἔτρωγα ὀλίγο ψωμί· μοῦ εἶπε: «Ἄϊτε Κολοκοτρώνη παιδεύσου, παιδεύσου, καὶ ἡ πατρίς σου θέλει σὲ ἀνταμείψῃ» ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα ὅτι, «Ἐμένα ἡ πατρίς θὰ πρωτοεξορίσῃ,» καὶ ἡ τύχη τὸ ἤφερε καὶ ἀλήθευσα.

Εἶχαμε σχέδιο νὰ προβάλωμεν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Τριπολιτσᾶς νὰ παραδοθοῦν, καὶ ἔτσι νὰ στείλωμεν ἀνθρώπους μέσα νὰ μαζευθοῦν ὅλα τὰ λάφυρα, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ διαμοιράσουν κατ' ἀναλογίαν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ νὰ βγάλουν διὰ τὸ ἔθνος ἄλλὰ ποιὸς ἤκουσε. Ἡ Καρύταινα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτσᾶς ἕως τὴν πτώσιν τῆς ἔδωσε 48000 σφαχτὰ καὶ ἐράνους ἀπὸ τοὺς εὐκαταστάτους.

Ε΄.

Ἐπειτα ἀπὸ δέκα ἡμέρας ἐβγήκαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ λάφυρα καὶ ἐπήγαν εἰς ταῖς ἐπαρχίας τους σκλάβους, σκλάβαις. Σὲ δέκα ἡμέραις ὁποῦ ἐπαίκασα ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσιγουρεύθησαν τὰ λάφυρά τους, ἐκάμαμε συνέλευσι, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Πετρόμπεης καὶ ἄλλοι, ὁποῦ εἶχαμεν ἀρχὴν· τοὺς εἶπα, ὅτι: «Εἶναι καιρὸς νὰ ἐκστρατεύσωμε τὴν τῶρα καὶ νὰ κινήσω διὰ

τὴν Πάτρα,» καὶ τὸ ἔκριναν εὐλογον. Τότε ἐκίνησα μόνον μὲ σαράντα σωματοφύλακας γιὰ τὴν Πάτρα. Ἔστειλα προσταγὴ εἰς τὴν ἐπαρχία τῆς Καρύταινας, νὰ μαζωθοῦν τὰ στρατεύματα διὰ τὴν Πάτρα· καὶ ὅταν ἔφθασα ἔς τὰ Μαγούλιανα, ἔζη ὦραις ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, ἐσυνάχθησαν 1700 στρατιώταις, καὶ ἕως νὰ κατεβῶ εἰς τὴν Γαστούνη ἐμάζωνα 10000. Ἀκούοντας ὅτι ἐκστράτευα διὰ τὴν Πάτρα οἱ ἄρχοντες, ὁ Α. Ζαίμης, Σωτῆρ Χαλάμπης, Π. Πατρῶν, ποῦ πολιορκίζαν τὴν Πάτρα, γράφουν ἕνα γράμμα τοῦ Ἵψηλάντη καὶ Πετρόμπεη καὶ ὅλης τῆς τότε Κυβερνήσεως (Γερουσίας): «Ἐμάθαμε ὅτι ὁ Κολοκοτρῶνης ἔρχεται εἰς τὴν Πάτρα· ὁ Κολοκοτρῶνης, νὰ μείνῃ, καὶ νὰ ἔλθῃ βοήθεια μιὰ τριακοσαριὰ νομάτοι ἢ μὲ τὸν Δεληγιάννη, ἢ μ' ἕνα Μαυρομιχάλη, διατί σὲ ἔζη ἡμέραις πέρνομε τὴν Πάτρα.» — διατί ἔλεγαν τῶν μικρῶν: «Δὲν συμφέρει, ὅτι ἂν ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρῶνης θὲ νὰ πάρῃ καὶ τῆς Πάτρας τὰ λάφυρα καθὼς καὶ τῆς Τριπολιτσᾶς.» Σκοπὸς τους ἦτον νὰ μὴ πάρω τὴν Πάτρα καὶ δυναμωθῶ ἂν μὲ ἄφιναν νὰ πάγω ἀμέσως, θὰ μοῦ ἔδιδαν ἀμέσως τὰ κλειδιὰ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν φόβον τους. (Ἀνάθεμα νὰ ἔχουν). Οἱ Λαλαῖοι ἦτον μέσα — πρῶην σχετικοὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη· εἶχον ταῖς φαρμιαῖς τῶν εἰς τὸν Ἑπακτο.

Μοῦ γράφουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, νὰ γυρίσω ὀπίσω, διότι ἡ Πάτρα τελειώνει· «νὰ γυρίσης ὀπίσω νὰ πάμε εἰς τὸ Ναύπλιο.» Ἐγύρισα μὲ τὰ στρατεύματα ποῦ εἶχα συνάξῃ· πηγαينάμενος εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐστείλαμε ἕνα γράμμα, νὰ ἰδοῦμε τί κάνουν εἰς τὸ Ἀνάπλι· μᾶς ἀποκρίνονται, ὅτι: «Εἴμεθα ἄξιοι νὰ πάρωμε τ' Ἀνάπλι, διότι ἔχει πείνα.» Ἀρχηγοὶ εἰς τὴν πολιορκία, Τσώκρης, Στάϊκος, Σταματελόπουλος, Παπαῖ Ἀρσένης. Τὴν ἴδια ὥρα ὅπου ἔκαναν

τὸ γράμμα ἔφθασε ἓνα καράβι εἰς τὸ Ἀνάπλι ἀουστριακὸ φορτωμένο σιτάρι ἕως 10000 κοιλὰ. Τὴν ἴδια ὥρα μᾶς στέλνανε ἓνα γράμμα : «Φθάσετε, ὅτι ἦλθε ἓνα καράβι μὲ προβιζιόναις, καὶ δὲν εἰμποροῦμε μόνοι μας.» Ἀμέσως ἐκινήθημεν διὰ τὸ Ἄργος, ὃ Ὑψηλάντης, ὃ Πετρόμπεης, ἢ τότε Γερουσία. Κάνουν μίαν ἀναφορὰ οἱ Τριπολιτσιώταις μοῦ γυρεύουν τὸν Πᾶνο, νὰ μείνῃ φρουρὰ διὰ τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως. Τοὺς ἀπεφάσισα καὶ τὸν ἄφηκα. Ἐκστρατεύσαμε καὶ ἐκατεβήκαμε εἰς τὸ Ἄργος, ἐπήραμε καὶ τὸν Κιαμίλμπεη καὶ ἓνα παιδί τοῦ Κιαμίλμπεη. Σὰν ἐκατεβήκαμε ἔς τὸ Ἄργος εὐρήκαμε τὴν πολιορκία πολὺ καλά.

Ἡ Μπουμπολίνα μὲ τὸν ἀδελφόν της ἐφύλαγε τὸν μπλόκο. Ἐκεῖ ποῦ ἐσυναχθήκημεν ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ὑδρα, Σπέτσαις, Πελοπόννησο, νὰ κάμωμε κυβέρνησι. Τοῖς ἰδίαις ὥραις ἀπεφασίσαμε νὰ κάμωμε ρεσάλτο εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐκείναις ταῖς ὥραις ἐκαθάλικα νὰ πάγω ἔς τοὺς Μύλους νὰ ἰδῶ τὰ καράβια· εἰς τὸν δρόμο μ' ἔρρηξε τ' ἄλογο καὶ ἤμουν ἄρρωστος. Ἐκάναν τὸ συμβούλιο νὰ γενῆ ρεσάλτο. Τὸ στεριανὸ στράτευμα νὰ κτυπήσῃ τὸ Παλαμῆδι καὶ τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα, καὶ τὰ καράβια νὰ κανονιζάρουν τὸ καστέλι καὶ τὰ Πέγντε ἀδέλφια, καὶ 500 μικρὰ Κρανιδιώτικα νὰ κτυπήσουν μέσα ἀπὸ τὸ γιालό. Ἡ γνώμη μου δὲν ἦτον. Μοῦ εἶπαν : «Σὰν ἦσαι ἀνεῖμπορος, κάτσε.» — «Οἱ ἀδελφοί μου πᾶνε νὰ σκοτωθοῦν καὶ ἐγὼ νὰ κάτσω ;» Ἐμαζώχθηκαν τὰσκέρια ἔς τὴν Ἄρειαν. Ὁ Ἰωσαφὰτ ἔβαλε λόγο εἰς τὰσκέρια : «Ὅποιοι σκοτωθῆ, λαβωθῆ ἢ Πατρίς θέλει τοὺς βραβεύσῃ.»

Εἶμασθε ὡς 4000· χωρίζουν ἔς τὸ Παλαμῆδι μὲ 1000 νὰ πάγω ἐγὼ, καὶ ὁ Νικήτας, καὶ Γιατράκος καὶ ἄλλοι, νὰ κτυπήσουν τοῦ γιालοῦ τὴν πόρτα. Ὁ Ταρέλας φιλέλλην εἶχεν ἕως 100.

Τοὺς εἶπα, νὰ κτυπήσουν τὰ καράβια πρῶτα ἕως ἔχουν καιρὸν καὶ ἂν δὲν ἔχουν καιρὸ νὰ μὴ δοκιμάσωμεν· αὐτοὶ ἀποκρίθησαν. Τὰ καράβια εἶναι ποῦ εἶναι, νὰ τοὺς κτυπήσωμεν πρῶτα ἡμεῖς· νὰ κτυπήσω νύκτα τὴν αὐγὴ εἰς τὸ Παλαμῆδι, διὰ νὰ τραβήξουν ἀπὸ τὴν χώρα δύναμιν εἰς τὸ Παλαμῆδι καὶ τότε νὰ κτυπήσουν τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα. Ἐμένα μὲ ἀπεφάσισαν μὲ 1000· τετρακόσιοι μὲ ἀκολούθησαν, οἱ ἄλλοι νομίζοντες νὰ ἐμβοῦν εἰς τὴν χώρα. Μ' ἐκείνους ποῦ ἐπῆγα ἐγὼ τὴν αὐγὴ, ἀνοιξα τουφέκι καὶ ἐβγάλαμε ταῖς σκάλαις ἀπὸ τὴν Πρόνοια, ἐκτύπησαν καὶ ἐπῆγαν ἴσια μὲ τὸ Λεῦκο. Τὰ καράβια ἀπὸ τὸν γιालὸ δὲν τοὺς ἔκανε ἀέρας, ἐφυσοῦσε ἀπὸ τὴν στεργιά, εἶχαν κατὰμπροστα τὸν ἀέρα, δὲν μπουκάριζαν. Οἱ Τούρκοι ἐδυνάμωσαν ἔστὰ μπετένια, οἱ Ἕλληνες ἐχώθησαν ἔστὰ τουρκομνήματα. Δυὸ ὥρας ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Βλέποντας ἐγὼ ὅτι τὰ καράβια δὲν ἔκκαναν δουλειά, ἔστειλα τὸν Φωτάκο νὰ εἰπῆ νὰ ριτιράρουν μὲ μιᾶς· καὶ ἔτσι ριτιράρησαν ὅλοι μιὰ κοπανιά, καὶ ἐσκοτώθησαν ὀλίγοι, —καὶ ἐπαλληκαρεύσαμε τοὺς Τούρκους— Ἐγυρίσαμε ἔπισω εἰς τὸ Ἄργος ἄπρακτοι. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦτον καλοὶ τέτοια κάστρα νὰ πέρνουν μὲ ρεσάλτο, ἦτον μία τρέλλα. Ἐστείλαμε εἰς ταῖς ἐπαρχίαις νὰ κάμωμε συνέλευσι· ἦλθε ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ζαῖμης διὰ νὰ κάμουν συνέλευσι, νὰ κάμωμε κυβέρνησι.

Ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατζᾶ ἦλθον εἰς τὴν Πάτρα, ἐστάθησαν ἐκεῖ μερικὸν καιρὸ, ἔπειτα ὁ Μαυροκορδάτος ἦλθε, καὶ πρωτοανταμώσαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀφοῦ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Ἄργος, ἐμαζεύθησαν ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίαις καὶ νησιᾶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἵψηλάντης:—ἦτον ἓνας ἄνθρωπος σταθερός, τίμιος, ἀνδρείος, μικρόνους, κοῦφος, εὐκολοαπάτητος, μικρὸς εἰς τὸ ἀνάστημα, λιγνός, τὸ ὄνομά του ἐχρησίμευσε πολὺ εἰς τὴν ἀρχήν, εἶχε τὴν φαντασία νὰ ἦναι ἀρχηγός (κεφαλή), πλὴν τὸ μυαλό του δὲν τοῦ ἔσωνε ἀναλόγως μὲ τὰς περιστάσεις ὅπου εὐρέθηκε. Ἄν ἤθελε ἔλθῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ἀδελφός του, ἠθέλαμεν κάμη δουλειά, διατὶ ἤθελα τὸν ὑποστηρίξῃ. Ἐγὼ δὲν ἐγύρευα παρὰ ἓναν ν' ἀκουμβήσω ταῖς πλάταις μου, ἐγὼ δὲν ἔκαμνα καπούλι τοὺς ἄρχοντας, ἐκεῖνοι ἐμένα, καὶ ἔτσι κανέναν τρίτος.—δὲν ἐγίνοντο διχόνοιαι. Ἀναγνωσταρᾶς: ἦτον μὲ πολὺ νοῦ ἄνθρωπος, ἀλλὰ φθονερός, βαρυκίνητος, παχύς. Ὁ Κρεβατᾶς ἦτον ἄνθρωπος μὲ νοῦ καὶ πολλὰ ὠφέλιμος γιὰ τὴν πατρίδα.

Ἐσυμβουλευθήκαμε νὰ κάμωμε κυβέρνησι· ἐφιλονεικήσαμε κάμποσο, ποῦ νὰ γένη ἡ συνέλευσις. Τότε ἔκαμαν τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν ἐκεῖ μιὰ ἀναφορά, καὶ μοῦ ἐζήτηῦσαν νὰ τοὺς δώσω τὴν ἄδεια νὰ σκοτώσουν τοὺς προύχοντας. Κάποιος τοὺς εἶχε ἐρεθίσῃ λέγοντάς τους, ὅτι δὲν θέλουν νὰ κάμουν συνέλευσι, καὶ ἔτσι γελοῦν τὸν κόσμον. Ἐσηκώθηκα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα καὶ τοὺς εἶπα· «Τί κάμνετε αὐτοῦ; κάμνετε τὸν ὄρκον, διότι τοῦτο ἔχουν νὰ σᾶς κάμουν, καὶ ἔπειτα πηγαίνετε εἰς ἓνα μέρος διὰ νὰ ἀρχίσετε τὴν συνέλευσι». Τοὺς ἐπῆρα εἰς τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη· ἔκαμαν τὸν ὄρκον, καὶ ἔτσι ἔπαυσε αὐτὸς ὁ χόχλος τοῦ λαοῦ.—Ὁ λαὸς εἶχε πάντοτε σκοπὸ νὰ σκοτώσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ κάθε παραμικρὰ αἰτία ἐρεθίζοντο.

Ἐτσι οἱ πολιτικοὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Πιάδα (Ἐπίδαυρον), καὶ ἀρχίνησαν νὰ κάμουν τοὺς νόμους, καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Π. Για-

τράκος ἐπῆρε τὸν Κιαμίλπεη καὶ εἴκοσι Ζορμπάδες Λεονταρίταις καὶ Τριπολιτσώταις. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Ἄναγνωσταρῆς, ἦτον ὅλοι ἐκεῖ, καὶ ὁ Γιατράκος μὲ τοὺς Τούρκους ἐπῆγε εἰς τὰ Ἐξαμίλια, καὶ τᾶλλα στρατεύματα ἐπῆγαν μέσα εἰς τὴν χώρα ἔστην Κόρινθο καὶ ἐπολιορκοῦσαν τὸ κάστρο. Μιὰ ἡμέρα σηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐξαμίλια καὶ ἠύρηκα τὸν Κιαμίλπεη, διὰ τὴν γράψην ἕνα γράμμα εἰς τὸν ἐπίτροπόν του καὶ εἰς τὴν γυναῖκά του νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο· ἢ ἐκεῖνος δὲν ἔγραφε καθὼς ἔπρεπε, ἢ ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἤκουσαν, δὲν ἐπαράδοσαν τὸ κάστρο. Ἐγὼ τοῦ ἔκαμ χίλιους φόβους, πλὴν ἐστάθη ἀδύνατο. Ἐστὴν Κόρινθο ἐσκότωσε τὸ στρατεύμα εἴκοσι Τούρκους. Ἦτον μερικοὶ Λαλαῖοι μέσα καὶ Ἀρβανίταις, καὶ ἔβαλα τὸν Καραχάλιο καὶ τοὺς ὠμίλησε μιὰ καὶ δυὸ διὰ νὰ παραδοθῶν, καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἔλεγαν, σήμερον καὶ αὔριο, καὶ ἐπέρασαν εἴκοσι ἡμέραις, διατὶ ἐκκρτέρευαν μεντάτι ἀπὸ τὸν Ὁμὲρ Βριώνη ὅπου ἦτον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐπήγαιναν ἀπὸ τοὺς Κορινθινοὺς καὶ τοὺς ἔλεγαν : «Μὴν παραδίδεσθε εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, διατὶ σᾶς ἔρχεται μεντάτι», καὶ ὁ σκοπὸς τους ἦτον νὰ φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ τότε νὰ μείνουν μονάχοι, νὰ πάρουν τὰ λάφυρα, καὶ ὁ φθόνος ἦτον ἀκόμη.

Μετὰ εἴκοσι ἡμέρας ἔστειλα τὸν Καραχάλιο καὶ ἐμίλησε τῶν Λαλαίων καὶ ἦλθαν δύο εἰς τὸ κονάκι μου, καὶ τοὺς ὠμίλησα νὰ ἐβγοῦν ἐκεῖνοι, καὶ ἄς μείνουν οἱ ἄλλοι Τούρκοι. Καὶ αὐτὸ ἦτον διὰ νὰ κάμω ἀρχὴν, καὶ ἔτσι ἐπῆραν τὰ ἄρματα τοὺς δεκάξη, καὶ ἦλθαν εἰς τὸ σπίτι, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ ὄρδι μου. Ἐστράταραμε καὶ ἔστειλαν, περάσοντας πέντ' ἔξη ἡμέραις ἕνα Λαλαῖο καὶ ἔκραξαν τὸν κεχαῖῃ τοῦ Κιαμίλπεη καὶ τὸν κατῆ καὶ ἄλλους δύο ἀξιωματικούς Τούρκους,

δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματά τους· ἐβγήκην καὶ ὠμιλήσαμεν, τοὺς εἶπα νὰ παραδώσουν τὸ κάστρο καὶ τὰ ἄρματα τους, καὶ νὰ πάρουν δυὸ φορεσιαῖς (σκουτιὰ), καὶ νὰ τοὺς βαρκάρουμε, νὰ τοὺς περάσωμε εἰς τὴν Ῥούμελη, ἄλλοι εἰς τὸ Γαλαξειδί καὶ ἄλλοι κατὰ τὸν Σάλωνα· καὶ μ' ἀποκρίθησαν, ὅτι: «Νὰ πᾶμε ἀπάνω νὰ εἰποῦμε καὶ τῶν τῶν ἄλλων καὶ σᾶς στέλνουμε ἀπόκρισι.» Τὴν ἄλλην ἡμέραν μᾶς ὠμίλησαν πάλι νὰ κουβεντιάσωμε μὲ αὐτούς· ἐκινήσαμε νὰ πᾶμε, καὶ τὸ στρατεύμα ἀπὸ τὴν ἀταξίαν του ἐκίνησε ὄλο σιμά· βλέποντας τὴν ἀταξίαν αὐτὴ ἐπίσμως καὶ δὲν ἠθέλησα κανένα κοντά μου· ἐκαθάλικα καὶ ἐπῆρα τὸν καπετὰν Ἀναγνώστη Πετιμεζᾶ μονάχον, καὶ ἐκίνησα καὶ ἐπῆγα κοντὰ εἰς τὸ κάστρο εἰς κάτι τουρκομνήματα, καὶ εἶπα: «Οἱ ἀρχηγοὶ νὰ γίνουν τριάντα νομάτοι, νὰ ἔλθουν κοντά μου» καὶ ἔτσι τοὺς ἔστειλα.

Πηγαίνόμενος ἐκεῖ, ὁποῦ εἴμεθα οἱ δυὸ, ὠμίλησα διὰ νὰ καταιβοῦν ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ τοὺς εἰπῶ, διατὶ οἱ Τοῦρκοι ἔστρεξαν καὶ τὴν συνθήκη ὁποῦ τοὺς εἶχα κάμη ταῖς περασμέναις ἡμέραις· ἐκατέβηκαν οἱ τέσσεροι καὶ ἐκάτσαμεν ἀντάμα. Τότε ἔστειλα εἰς τὸν κατὴ (σὰν τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ χέρι τούτους) μὲ τοὺς τριάντα ἀνθρώπους μέσα εἰς τὸ κάστρο διὰ νὰ παραδώσουν τὰ ἄρματα τους ὅλοι οἱ Τοῦρκοι καὶ νὰ τὰ βάλουν εἰς ἓνα σπίτι. Ὁ κατὴς ἔκαμε λόγον καὶ τοὺς ὥρκωσε εἰς τὴν πίστιν τους νὰ μὴν κρύψουν κανένα ἄρμα, ἀλλὰ νὰ τὰ δώσουν ὅλα· καὶ ἔτσι ἐξαρματώθηκην ὅλοι καὶ τὰ ἔβαλαν εἰς ἓνα σπίτι. Ἐστὴν συνέλευσιν, ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι ζητοῦν νὰ παραδοθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἐστείλαμε νὰ ἔλθοῦν καὶ πέντ' ἔξῃ πολιτικοί, νὰ ἔλθουν νὰ παρασταθοῦν εἰς τὰ λάφυρα, καὶ νὰ βγάλουμε καὶ τοῦ ἔθνους. Αὐτοὶ ἦσαν ὁ Σωτὴρ Νο-

ταρᾶς, ὁ Κορίνθου καὶ ἄλλοι ἦτον καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρκαδίας ἐκεῖ, ὅπου εἶχε ἔλθῃ ἐκεῖ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν συνέλευσιν διὰ νὰ ὑπογράψουμε τοὺς νόμους, καὶ ἐγὼ δὲν ἤθελα, ἐξ αἰτίας ὅπου ἦτον ἓνα κεφάλαιο ὅπου ἔλεγε, ὅτι : τὸ Ἐκτελεστικὸ νὰ τελειώνῃ μία ὑπόθεσι, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐξῆ ἡμέραις νὰ δίδουν τὴν εἶδησι εἰς τὸ βουλευτικόν· ὅλοι τὸ ὑπέγραψαν, ἔξω ἀπὸ ἐγώ. Τότε ἐπῆγαν πίσω, ἔκαμαν ἐξαίρεσι (παράρτημα) ἀπὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιο καὶ ἔτσι ὑπόγραψα. Σὰν ἔβαλα τοὺς 30 ἀνθρώπους μέσα καὶ ἐξαρμάτωσαν τοὺς Τούρκους, μοῦ ὠμίλησαν, ὅτι, τὰ ἔκαμαν ὅλα· τότε ἔδωκα εἶδησιν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς συνέλευσεως, καὶ ἐπῆρα 300 ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν πόρτα, καὶ ἐσταύρωσα μὲ μία σημαία ἐλληνικὴ τὴν πόρτα καὶ ἔπειτα τοὺς ἔμβασα μέσα καὶ ἔβαλα αὐτὴν τὴν σημαία ἀπάνου εἰς τὸ κάστρο. Τὰ στρατεύματα καὶ ἐγὼ ἐκατεβήκαμε εἰς τὴν χώρα, εἴμεθα 6000· οἱ Τούρκοι ἦσαν 300 : εἰς τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου.

Εἰς τὴν πτώσιν τῆς Κορίνθου ἦσαν Ὑψηλάντης, Μαυρομιχάλιδες, Πετμεζαῖοι, Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης, ὁ υἱὸς μου ὁ Γενναῖος, Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, Ἀναγνωσταρᾶς, Γιατράκος, Κεφάλας, Κολιόπουλος.

Τότε ἦλθε εἶδησις ὅτι ἡ ἀρμάδα τοῦ Καπετὰν πασᾶ μὲ 9000 ἐτράβαε διὰ τὴν Πάτρα. Ἀκούοντας αὐτὸ ἔλαβα διαταγὴ καὶ ἐκίνησα εὐθὺς διὰ τὴν Πάτρα, ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, τὴν Τριπολιτσά, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτσά διέταξα ταῖς ἐπαρχίαις Τριπολιτσᾶς, Καρύταινας, Φαναριουῦ, Ἀρκαδισᾶς, νὰ τραβῆξουν διὰ ταῖς Πάτρας.

Εἰς τὴν Τριπολιτσά ὅπου ἔφθασα, ἐμάθκαμε ὅτι ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἐχάθη, καὶ ἔλεγαν μερικοὶ Γερουσιασταί,

ὅτι: «Τώρα ὅπου ἐχάθη ὁ Ἄλῃ πασας οἱ 80000 ὅπου τὸν ἐπολιορκοῦσαν θὰ πέσουν εἰς ἡμᾶς.» Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχει ὁ Θεός.» Ἐνας Νικολὸς Τζανέτος ἀπὸ τὸ Φανάρει εἶπε: «Ἀξιωθῆκαμεν καὶ ἐκάμαμε Γερουσία καὶ Βουλὴν, καθὼς λέγουν τὰ παλιὰ χαρτιά, ἄς χαθοῦμεν τώρα.»—«Εὖγε σου Κύριε.» Διέταξα τὸν Γενναῖο νὰ πάρῃ τοὺς μισοὺς Τριπολιτσώτας, Φαναριώτας καὶ ἄλλους νὰ τραβήξῃ κοντά. Εἰς τὴν Βυτίνα, ἔλαβα τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως ὅπου ἐπρωτοσυστήθηκε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβα τὸ δίπλωμα τοῦ στρατηγοῦ. Εἰς τὴν 1 Μαρτίου ἔφθασα εἰς τὴν Πάτρα, ἐπέρασα ἀπὸ Καρύταινα, Πύργο, Γαστούνη καὶ Πάτρα ἐσύναξα 6000. Ἀρχηγοὶ Α. Ζαίμης, Κανέλλος Δεληγιάννης, Πετιμεζαῖοι, Σέκερης Τριπολιτσιώτης, Λόντος μὲ τοὺς Βοσνιτσάνους.

2 Μαρτίου διηγῆθηκα ὡς τὰ τώρα 1822.

Ἐναντίον τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ἐπῆγε ὁ Νικηταρᾶς, καὶ ὁ Ἄχολος.

Ὁ Χάντζος καὶ ὁ Ἰβραήμης Λαλαῖτι ἦσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἐδόξαζαν τοὺς Λαλαίους.

Φθάνοντας εἰς τὴν Πάτραν ἐπήγαμε μὲ Καρυτινοὺς καὶ Πυργιώταις ἕως 4000 καὶ Καλαβρυτινοὺς, ὁ Ζαίμης, ὁ Λεχουρίτης ἕως 1000, καὶ ἀπὸ τὴν Πάτραν οἱ ντοπικοὶ ὡς 500, καὶ ἦτον οἱ Κουμανιωταῖοι ἐπὶ κεφαλῆς ἦτον καὶ μὲ 300 Βοσνιτσάνους ὁ στρατηγὸς Λόντος ἔς τὰ Σελά κατὰ τὸ καστέλι τῆς Πάτρας. Ἐγὼ πηγαινάμενος δὲν ἤξευρα τὸν τόπον τῆς Πάτρας, 28 Φεβρουαρίου καὶ ἐρχόμενοι ἡμεῖς οἱ Τοῦρκοι ἕως 5000, ἐβγήκαν νὰ λαφυραγωγῆσουν εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἔντεσε ἡ ἐμπροστινέλα τοῦ Γενναίου. Ἐφθασε καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ τοὺς ἐκυνήγησαν ἕως ἔξω τῆς Πάτρας, καὶ ἀπὸ πίσω ἤρχόμουν ἐγὼ καὶ ἐμαζωχθῆκαμε ὅλοι εἰς τὸ Σαραβάλι, καὶ

εὐθὺς ἔστειλα 100 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὸ μοναστήρι τοῦ Γεροκομειοῦ, τίρο κανονιοῦ ἀπὸ τὴν Πάτραν. Καὶ βλέποντας οἱ Τούρκοι ὅτι ἐπιάσθηκε τὸ μοναστήρι ἐβγήκαν εἰς πόλεμον, νομίζοντες ὅτι εἶναι καθὼς πρῶτα· καὶ τὰ στρατεύματα κινήθηκαν τὰ ἐδικὰ μας καὶ ἔγινε ὁ πόλεμος σφοδρὸς καὶ ἐπήραμε κεφάλια καμιὰ ὀγδονταριά.

Ἐμβήκαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν μισὴ χώρα (1 Μαρτίου 1822.) — Μοῦ ἐπαράγγειλαν νὰ μείνουν εἰς τὴν χώρα, τοὺς εἶπα νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ πόστα τους. Τὸ μὲν Καλαβρυτινὸ στρατεύμα, οἱ 100, ἔμειναν εἰς τὸ Γεροκομειό· ἔστου Σαίταγα τὸν ληνό, οἱ Τροπολιτσιώταις 400. Ὁ Κανέλος Δεληγιάνης μὲ 600 ἔπιασε τὸ Πουρναρόκαστρο ἀποκάτω. Τὸν Γενναῖον μὲ τοὺς Φαναρίτας 300 ἔστου Παληόπυργο, τοὺς Γαστουναίους τοὺς εἶχα ἔς τὴν Ὀβριά, τὸ μὲν δυνατώτερο λοιπὸν στρατεύμα τὸ εἶχα εἰς τὸ Σαραβάλι νὰ δίδῃ μεντάτι. Τὸ Σαραβάλι μακρὰν ἀπὸ τὰ ταμπούρια μισὴ ὥρα, ἀπὸ τὴν Πάτρα τρία κάρτα. Εἶδαν οἱ Τούρκοι τὰ ὄρδια, καὶ ἀκούοντας ὅτι ἦλθε καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης, ἔστειλαν τοῦ Γιουσοῦφ πασᾶ, ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ καστέλι, ὅτι ἦλθαν πολλὰ στρατεύματα καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης. Πρὶν κάμωμεν τὸν πόλεμον εἶχε ἔλθῃ ὁ Μιαούλης καὶ ἔκαμε μεγάλη χαλάστρα εἰς τὰ καράβια, καὶ ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολι, καὶ τὰ ἐδικὰ μας ἔμειναν ἐκεῖ ἕως ὅπου ἐπήγαμεν καὶ ἡμεῖς κ' ἐκάμαμε τὸν πόλεμο. Ἀγαχώρησαν τὰ καράβια, ὁ Γιουσοῦφ πασᾶς ἔστειλε εἰς τὸν Ἐπακτο καὶ εἰς τὸ καστέλι τῆς Πάτρας καὶ τοὺς ἐσήκωσε ὅλους τοὺς Τούρκους καὶ ἐκίνησε καὶ ἦλθε εἰς τὴν Πάτρα. Οἱ Τούρκοι ἐσυνάχθησαν ἕως 12000· 9000 Ἀνατολίταις καὶ 3000. Καὶ εἰς τὰς 9 Μαρτίου ὅλοι ἐκινήθησαν εἰς πόλεμον, καὶ ἐγὼ βλέποντας ἀπὸ τὸ

Σαρθάλι ὅτι ἐκινήθηκε ἀσκέρι πολύ, ἐτεμπίχιασα ὄλα τὰ στρατεύματα νὰ κινήθωυν· οἱ Καλαβρυτινοὶ ὁποῦ ἦταν εἰς τὸ Γεροκομεῖο, καὶ οἱ Τριπολιτσιώταις εἰς τὸ Σαίταγα.

Ἐκινήθηκαν νὰ πιάσουν τὸν πόλεμον ἔξω ταῖς βράχαις, καὶ ἀνοίγοντας τὸν πόλεμον ἔστειλα τὸν Γενναῖο μὲ τοὺς Φαναριώτας, καὶ οἱ Γαστουναῖοι ἔστειλαν, καὶ ἀπὸ τὸ ὄρδι τὸ δικό μου. Ὅσο νὰ πάγη τὸ μεντάτι νὰ τοὺς κάμη βοήθεια ἐτσακίσθησαν ἐκεῖνοι καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 600 ἐκλείσθη εἰς τοῦ Σαίταγα τὸ ληνό, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦτον πολλοὶ καὶ τοὺς ἔκλεισαν καὶ ἐπροσπέρασαν οἱ Τοῦρκοι κυνηγώντας. Ὁ μὲν Κολιόπουλος μὲ τὸ λοιπὸν στράτευμα ἔπεσε κατὰ τὴν σταφίδα ποῦ ἦτον ληνοί, καὶ ἔπιασαν μὲ τοὺς Γαστουναίους, τοῦ Κανέλου τὸ στράτευμα καὶ τῶν Πατραίων ἐκόλλησαν εἰς τὸ Πουρναρόκαστρο, ὁ δὲ Ζαίμης ἔντεσε ἐκεῖ μὲ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν ἐκυνήγησαν ἕως μισὴ ὥρα, καὶ ἐτράβηξε μὲ ὀλίγους κατὰ τὴν ποταμιὰ κατὰ τοὺς μύλους· καὶ ἐγὼ ἤμουν μοναχός μου, διατὶ τὸ στράτευμα τὸ ἔστειλα ὄλο, καὶ ἔντεσε νὰ ἦναι καὶ ὁ δεσπότης Ἄρτης ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Καλαμογδάρτης ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ γραμματικὸς ὁ Μιχαλάκης.

Βλέποντας ὅτι τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθησαν καὶ ἔπιασαν τὸ ληνό καὶ τὸ μοναστήρι λέγω : « Ἀρίνω τὰ μουλάρια μὲ τὸν τσεπχανὲ ἐδῶ, ἂν τσακίτωμε τοὺς Τούρκους ἐλάττε, ἂν μᾶς τσακίσουν, φύγετε μὲ τὰ μουλάρια, καὶ ἐγὼ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθεια καὶ τὴν ἐδική σας πηγαίνω. » Καὶ ἐπῆγα μόνος μου χωρὶς νὰ ἔχω οὔτε ψυχογυιὸν κοντά μου, καὶ ἐκίνησα· εἰς ἓνα κάρτο ἀπήντησα τὸν γέρο Ἀνγκινώτη Λεχορίτην, τὸν ἔστειλε ὁ Ζαίμης.— « Τρέξε, ἀδελφέ, διατὶ τὴν ἐχάσαμε τὴν μπατάλια » καὶ ἔκαμα σύν-

τροφον τὸν γέρο Ἀναγνώστην εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐπήγαινα εἰς τὸν Παληόπυργον. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν Παληόπυργο βλέπω ἓνα μπαϊράκι μικρό· ἦτον ὁ Εὐαγγέλης ὁ Κουμανιώτης μὲ δεκαπέντε καὶ ἐκάθοντο καὶ ἔκανε σείρι· τοὺς ὠμίλησα καὶ τοὺς εἶπα: «Τί ἀνθρωποὶ εἶσασθε ἐσεῖς;» καὶ μοῦ ἀποκρίθησαν:— «Ἕλληνες.» ἐγὼ τοὺς εἶπα:— «Μὲ γνωρίζετε; εἶμαι ὁ Κολοκοτρῶνης, ἔλατε ἐδῶ.» καὶ τότενες ἐφοροῦσα φορέματα κόκκινα καὶ φουστανέλλα κόκκινη, καὶ ἐκατέβηκαν καὶ τοὺς ἔβαλα ὀμπροστά, καὶ ἐπήγαινα ἴσια εἰς τὸ κέντρο τῶν Τούρκων, καὶ ζετρουπώνοντας Ἕλληνας, ποῦ μὲ ἄκουαν ποῦ ἐπήγαινα, καὶ τοὺς ἔκαμα καρμιὰ πενηνταριά, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς ἓνα πόστο εἰς τὸ κέντρον τῶν Τούρκων ἐμπρός· τοὺς εἶπα: «Μπήχτε τὸ μπαϊράκι ἐδῶ.» — «Χανόμεθα.» — «Σὰς στέλνω μεντάτι ἐγώ,» καὶ ἐγὼ ἐγύρισα καθὰλλάρης κατὰ τὴν σταφίδα τοῦ Κόλ· καὶ τοὺς εἶπα νὰ πάρουν τὸ μπαϊράκι τους καὶ νὰ πάνε εἰς τὸ ἄλλο τὸ μπαϊράκι.

Ὁ Γενναῖος καὶ οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἀποκλεισμένοι. Τηράω ὀμπρὸς ἀπὸ τὰ μπαϊράκια καὶ ἦτον ἓνα χορηγοκάμινο, καὶ στέλνω τὸν Παρασκευᾶ, τοῦ Κολιόπουλου τὸν ἀδελφὸ, μὲ εἴκοσι νομάτους νὰ τὸ πιάσουν ποῦ ἦταν κάρμιὰ ἐξηνταριά καθὰλλαραῖοι Τούρκοι νὰ τοὺς ἐμποδίσουν· μοῦ λέγουν: «Χανόμεθα» — «Σύρτε καὶ ἐγὼ ἔχω τὴν ἔγνοιά σας.» — «Ὅσο ποῦ δυνάμωσαν τὸ κέντρον καλὰ, ἔντεσε ἐκεῖ καὶ ὁ Καραχάλιος καὶ ὁ ἀγιουτάντες μου Φωτάκος, διατὶ ἐπαρატήρησα τὸν πόλεμο καὶ ἀπὸ τὸ κέντρο δὲν ἤμπορούσαμε νὰ τοὺς τσακίσουμε τοὺς Τούρκους, ὁμῶς ἂν τοὺς χαλάσωμε θὰ τοὺς χαλάσωμε ἀπὸ τὰς πτέρυγας. Τότε ἐπῆρα τὸν Καραχάλιο καὶ τὸν Φωτάκο, καὶ ἐπῆγα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅπου οἱ Τούρκοι ἐκρατοῦσαν ἕως εἰς τὴν μάννα τοῦ νεροῦ (τοὺς δύο μόνον).

Ἐμπηξα τὴν φωνήν: «Ποῦ εἶστε, μωρὲ Ἕλληνες; κάτω, κάτω.» Ἀκούοντας τὴν φωνήν μου οἱ φευγάτοι κατέβαιναν, ἀφοῦ ἐκατέβηκαν κάτω βάνω τὸ κιάλι, δὲν εἶδα, καὶ ἐφώναζα (στρατήγημα): «Ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι.» Χουμοῦν οἱ Ἕλληνες, ἐτσάκισε τὸ πρῶτο τζογκάρι, ὅπου ἦτον οἱ Τοῦρκοι ποῦ εἶχαν ἀποκλεισμένον τὸν Γενναῖον εἰς τοὺς ληνοὺς.

Καβχλλάρης ἤμουν, ἡ τύχη ἦτον καλή, ὄχι τὸ ἄλογο, ζωντανούς νὰ τοὺς πιάσωμε. Ἐτσάκισε ἡ πτέρυγα τῶν Τουρκῶν ποῦ ἦτον εἰς τὴν μάννα τοῦ νεροῦ, τοὺς πήραμε μπλαστούς. Εἰς τοὺς Τριπολιτσιώταις ὁ Σέκερης ἦτον κουμάντο. Τὸ κέντρο τὸ δικό μου ἐκτύπησε τὸ κέντρον τῶν Τουρκῶν, ἐσχότωσε ἓνα πῖμπασι· οἱ Κουμανιώταις τοὺς κτυποῦν, ἐπήραμε κεφάλια 250, τί ἔγειναν οἱ λαβωμένοι δὲν ἤξεύρω· καὶ ἐγυρίσαμε ὀπίσω εἰς τὸ καρτέρι τους. Ἀπὸ τότε δὲν ἐξεμάχρυναν πίσω νὰ πολεμήσουν, ἔλεξαν ὅτι ἡ φεύγούλα μας ἦτον στρατήγημα.

Τοὺς πήραμε ἀπὸ κοντὰ ὀλημέρα ἐγίνοντο ἀκροβολισμοὶ μὲ ζημία τῶν Τουρκῶν. Ὁ Καραχάλιος ἐλάβωθη εἰς τὴν κεφαλὴν, ἔδωσε τὸ μπαϊράκι: «Πηγαίνετε ὀμπρός, μοῦ ἦλθε σκοτοῦρα».

Ἡ τροφή ὄλου τοῦ στρατεύματος ἤρχετο ἀπὸ Γαστούνη· τόσον τακτικὴ ἦτον ἡ ζωοτροφία, 4000 σφαχτά, 80 κεφάλια γελάδια, ψωμί ἀπὸ τὴν Γαστούνη. Ἡ Γαστούνη ἦτον μελίσι ἄτρυγο, καὶ μᾶς τὰ ἔστελνε ὄλα ὁ Σισίνης. Ὅσα ἐτρώγαμε τὴν ἐβδομάδα, μᾶς τὰ ἔμβαζαν ὀπίσω καὶ ἦτον πάντοτε οἱ 4000. Τότε εἶχα γραμμένο εἰς τὴν Ἀρκαδίαν νὰ ἔλθουν. Οἱ Ἀρκαδιανοὶ βάνουν ἀρχηγὸ τὸν Μῆτρο Ἀναστασόπουλο, ἐκίνησαν 1200. Ἐκίνησε καὶ ὁ Πονηρός, καὶ ἤθελε νὰ πάρῃ τὰ ἄρματα τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἤθελε νὰ τὰ πάρῃ ἐκεῖνος, καὶ ἀνακάτωνα τὸ στρατό.

Ἐν πρώτοις ἐρχάμενοι οἱ Ἀρκαδιανοὶ εἰς τὸ Σαραβάλι ποῦ εἶχα τὸ ὄρδι ἐγώ, μὲ εἶπε ὁ Πονηρὸς νὰ τὸν κάμω ἐπικεφαλῆς. «Δὲν ἔμπορῶ νὰ τὸ κάμω, νὰ ἐρωτήσω.» Ἐρώτησα καὶ δὲν τὸν ἐδέχθησαν. — «Τί νὰ σοῦ κάμω ;» Ἐπῆγαν οἱ Ἀρκαδιανοὶ μόνοι τους καὶ ἔκαμαν ἓνα πόλεμον καλόν, καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρειωμένα, καὶ ἐσκότωσαν καμμιά δεκαριά Τούρκους, 1200 ἦτον Ἀρκαδιανοί. Ἦτον Παπατσωραῖοι, Γρίτζαλης, καὶ ἄλλοι. Εἰς δεκαπέντε ἡμέρας ἔφυγαν ὅλοι κρυφίως μπουλούκια μπουλούκια· ἔμειναν οἱ καπεταναῖοι· — πιασα μερικούς, τοὺς ἐντρόπιασα.

Οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἀνεχώρησαν, ἔμειναν μόνον οἱ καπεταναῖοι, καὶ τοὺς ἔδιωξα καὶ αὐτούς. Ἐλαβα μίαν διαταγὴν ἀπὸ τὸν Μινίστρο τοῦ πολέμου διὰ νὰ περάσω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ στρατεύματα, καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι δὲν ἔμπορῶ νὰ ἀφήσω 12000 Τούρκους εἰς τὴν Πάτρα, καὶ νὰ ὑπάγω ἐμπροστά· πρέπει πρῶτον νὰ σβύσουμε τὴν φωτιὰ ποῦ εἶναι μέσα, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγῃς καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ γειτόνου σου. Καὶ αὐτὸς μοῦ δευτεροαποκρίθηκε, ὅτι: «Τὸ γράμμα ὅποῦ μοῦ ἔστειλες δὲν τὸ ἔδειξα εἰς τὴν κυβέρνησιν, διότι ἤθελες κακοπέση, ὅμως τώρα ἄμα λάβῃς τὴν παροῦσα διαταγὴν νὰ ἐκστρατεύσης.» Καὶ ἐγὼ ἄφηκα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὰ στρατεύματα ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τρεῖς ἡμέρας. Πηγαινάμενος, πέντε ὥρας μακρὰ, ἔστειλα εἰδήσεις τῆς κυβερνήσεως ὅτι πηγαίνω, καὶ ἀπόκρισι δὲν ἔλαβα. Ἐγὼ ἐκίνησα. Ἐνα τέταρτο μακρὰν ἔλαβα μία διαταγὴ καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι νὰ ἀφήσω τοὺς 80 ἀνθρώπους ὅποῦ εἶχα μαζί καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὴν Κόρινθο μὲ πέντε ἀνθρώπους. Ἐγὼ ἐβῆκα μέσα, μοῦ ἔδωκαν ἓνα κονάκι χωρὶς πάτωμα· τὸ βράδυ μᾶς ἄφηκαν ἀπεριποίητους καὶ ἔτσι ἀνε-

χώρησα, και ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριό τὴν νύκτα.

Σὰν μὲ ἀκουσαν ὁποῦ ἀνεχώρησα, τὸ Βουλευτικὸ μὲ τὸ Ἐκτελεστικὸ ἀρχησαν νὰ τρώγωνται και νὰ λένε ὅτι : « Ὁχι σεῖς φταῖτε », « Ὁχι σεῖς, και δὲν ἔπρεπε νὰ φερθοῦμε ἔτσι ». Ἐστειλαν μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὸν Κωλέττην, ἀπὸ τὸν Κορίνθου, τὸν Σωτῆρ Νοταρᾶ και μέρος Ὑδραίων. Ἐρχάμενοι ἐκεῖ τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι : « Σὰν δὲν δέχεσθε ἓναν στρατηγὸν ὁποῦ ἔρχεται νὰ σᾶς ὀμιλήσῃ, ἐγὼ ἀναχωρῶ και πηγαίνω εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἰς τὴν Γερουσίαν, και ὅτι ἔχω νὰ εἰπῶ, θέλει τὸ εἰπῶ εἰς αὐτήν. » — « Ὁχι, μὲ λέγουν, νὰ γυρίσης ὀπίσω, νὰ προβάλης ὅτι θέλης διατι ἐστάθη ἓνα λάθος και ἦτον ἔλλειψις κονακιῶν. » Ἐγὼ ἀποκρίθηκα τοῦ Κωλέττη, ὁποῦ μοῦ ὠμιλοῦσε ὅτι : « Νὰ πᾶς νὰ γίνῃς Μινίστρος ἔς τὰ Γιάννινα και ὄχι ἐδῶ. » Μοῦ ἔπεσε ὁ δεσπότης ὁ Κορίνθου και οἱ λοιποὶ και ἐπῆγα μέσα, ἔκαμα τὰς προτάσεις μου και τὰς ἐδέχθηκε ἡ κυβέρνησις. Τοὺς ἐπαράστησα ὅτι ἂν περάσω εἰς τὴν Ῥούμελη, οἱ Τοῦρκοι τῆς Πάτρας ὁποῦ ἦτον 12000 θέλει σκορπισθοῦν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον και θὰ τὴν χαλάσουν. Ἐτσι ἡ κυβέρνησις αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην και μὲ ἔδωσε νέαν διαταγὴν διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰς Πάτρας.

Ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, Τριπολιτσά και ἐπῆγα εἰς τὴν Πάτρα ἀρχὰς Μαΐου. Εἰς τὴν Κόρινθο ἀντάμωσα τὸν Μάρκο Μπότσαρη, ὁ ὁποῖος ἐπρόσμενε ἐκεῖ διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς φαμιλιᾶς του. Αὐτὸς μοῦ εἶπε νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα και νὰ μὲ κάμουν ἀρχηγὸν ὄλων τῶν στρατευμάτων, ἐγὼ τοῦ ἔκαμα ταῖς ἰδίας παρατηρήσεις, ἐπρόβαλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ὑπάγῃ ὁ Μαυροκορδάτος ὁποῦ ἦτον τότε πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, νὰ πάρῃ 1000 τακτικοὺς Φιλέλληνας και νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἔτσι ὁ Μαυροκορδάτος ἐπῆρε τοὺς τακτικούς καὶ Μάρκο Μπότσαρη καὶ ἀπέρασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς Πάτρας ὅπου εὐρισκόμουν ἐκεῖ· ἀφοῦ ἀπέρασαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, μὲ ἔγραψαν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἔχουν ἀνάγκη καὶ νὰ τοὺς στείλω βοήθεια, καὶ ἀπεφάσισα καὶ ἔστειλα τὸν υἱόν μου Γενναῖον μὲ 200 στρατιώτας διαλεκτούς· τότε ὁ Γιατράκος εἶχε ἔλθῃ ἐκεῖ καὶ τὸν ἔστειλα καὶ ἐκεῖνον μὲ μιὰ σαρανταριά· τοῦ εἶχαν φύγη οἱ ἄλλοι — καὶ τὸν Κανέλο Δεληγιάννη μὲ 200. Ἐγὼ ἔμεινα ὀπίσω καὶ ἔφερα στρατιώτας διὰ νὰ ἀναπληρώσουν ὅσους εἶχα στείλῃ εἰς τὴν Ῥούμελην 6000 εἶχα. Ἐβαλα ἀλώνια διὰ ταῖς σταφίδες, καὶ εἶπα τῶν Ἑλλήνων νὰ τρυγοῦν τὴν σταφίδα, νὰ πάρουν τοὺς κόπους τους, καὶ νὰ ἐβγάλωμε καὶ τὸ ἐθνικὸν δικαίωμα· καὶ ἤρχησαν οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ βάλλουν εἰς πρᾶξιν. Οἱ Τοῦρκοι ἐστενοχωρήθησαν πολὺ εἰς τὸ κάστρο καὶ ἀπὸ νερό, καὶ κατὰ τὸν τρόπο ὅπου τοὺς ἐστενοχώρησα εἰς ἓνα μῆνα ἤθελε παραδοθῶν.

Σκοτωμένοι Τοῦρκοι εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ πολέμους ἦτον 1000, καὶ ἄλλοι τόσοι λαβωμένοι καὶ ἄρρωστοι. (Τὸν Κανέλο τὸν εἶχαν κρυφίως ἀφήσῃ στρατηγὸν τὸ Ἐκτελεστικόν. — 7 ἢ 8 Μαρτίου ἦτον ὁ πόλεμος ὁ μεγάλος τοῦ Σαραβαλιού). Ἐστειλα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὴν Καρύταινα διὰ νὰ κάμῃ νέα στρατολογία. Τότε τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, ἀφοῦ ἀκούσθη ὁ Δράμαλης εἰς τὰ Τρίκαλα τῆς Ῥούμελης, ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πάγῃ ὁ Κρεβατζῆς εἰς τὸ Μίστρα νὰ πάρῃ 1000 στρατιώτας καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σωτῆρ Νοταρᾶς νὰ πάρῃ τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ ἐκεῖνος διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ὁ Ζαίμης, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμπης μὲ τοὺς Κα-

λαβρυτινούς να υπάγουν και εκείνοι εις τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸν Ἀναγνώστην Δεληγιάννη μὲ 200 Καρυτινούς. Ἡ διαταγὴ λέγει ὅτι: «Ὅποιος παρακούσῃ καὶ δὲν κινήσῃ μὲ τοὺς ἄρχοντας νὰ ᾖναι τὸ ἓνα τρίτο τῆς περιουσίας του ἐθνικό.» Ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρκαδίας μὲ 1000 Ἀρκαδιανούς καὶ Φαναρίτας νὰ περάσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ ὁ Σισσίνης μὲ ἄλλους 1000 Γαστουναίους καὶ Πυργιώτας.

Ἀφοῦ ἔλαβαν τὴν διαταγὴν οἱ ἄρχοντες, ἔστειλαν εἰς διαφόρους καπεταναίους ποῦ εὑρίσκοντο μὲ ἐμὲ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας νὰ ἀναχωρήσουν καὶ νὰ υπάγουν μὲ αὐτούς. Οἱ καπετανεῖοι μὲ ἔδειξαν ταῖς διαταγαῖς τους, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «Δὲν συμφέρει νὰ διαλύσωμεν τὴν πολιορκίαν, διότι οἱ Τούρκοι θὰ ἔβγουν καὶ θὰ χαλάσουν ταῖς ἐπαρχίαις· νὰ ποῦ κοντεύει νὰ πέσῃ ἡ Πάτρα.» Αὐτοὶ μὲ ἀποκρίθησαν ὅτι: «Δὲν ἠμποροῦμε νὰ μείνωμε, διατὶ ἡ διαταγὴ λέγει ὅτι, ἂν δὲν πάμε, θὰ μᾶς κυριεύσουν τὸ ἓνα τρίτο τῆς ἰδιοκτησίας μας.» Τότε ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Σὰν εἶναι ἔτσι, δόσετέ μου το διαγράφως, ὅτι ἐγὼ δὲν σᾶς διαλύω, παρὰ φεύγετε σεῖς, καὶ πηγαίνετε ἔς τὸ καλό.» Καὶ ἔτσι μὲ τὸ ἔκαμαν διαγράφως. Αὐτὸ ἦτον εἰς τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου· τὰ στρατεύματα ἀνεχώρησαν καὶ ἔμεινα μὲ μόνον 600· οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν καὶ ἔκαψαν τὰ καρτέρια μας· ἐγὼ τοὺς ἐκτύπησα ὀλίγο· ἔπειτα τὸ μεσημέρι ἐκίνησα διὰ τὸ Γαστόνι. Ὁ σκοπὸς τους ἦτον νὰ μὴ πάρω τὴν Πάτρα καὶ νὰ μῶ σηκώσουν τὴν δύναμι τὴν στρατιωτικὴν.

Εἰς τὴν Γαστόνη, ὅπου ἐπῆγα, ἐφοβήθηκε ὁ Σισσίνης καὶ ἐκλείσθηκε εἰς τὰ σπίτια του μὲ 300· τοῦ ἔστειλα ἓναν ἄνθρωπον καὶ ἦλθε· τοῦ εἶπα: «Σισσίνη, τοῦτος εἶναι ὁ σκοπὸς μου, νὰ μαζευθοῦμε ὅλο τὸ

στρατιωτικὸ εἰς τὴν Κόρινθο, ἂν ἦναι ἀλήθεια πῶς ἔρχεται ὁ Δράμαλης, νὰ τὸν καρτερέσωμε εἰς τὰ Δερβένια καὶ νὰ κυττάζωμε καὶ τὰ πράγματα τοῦ "Ἐθνους". Ὁ Σισσίνης ἐσυμφώνησε μαζί καὶ μοῦ εἶπε ὅτι: «Εἶμαι ἕτοιμος, καὶ μὲ δευτέραν σου διαταγὴν ξεκινᾶω.» Ἔστειλα ἐγκύκλιον διαταγὴν εἰς ὅλαις τὰς ἐπαρχίαις Ἀρκαδίας, Φανᾶρι, Λεοντᾶρι, Μεσσηνία, νὰ συναξοῦν τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἐκίνησα διὰ τὴν Καρύταινα· ἡμέρα καὶ νύκτα ἐπεριπάτησα καὶ ἔφθασα εἰς τὴν Δημητσάνα μαζώνοντας στρατιώτας· φθάνοντας εἰς τὴν Δημητσάνα ἔρχεται ἓνας ταχυδρόμος μὲ μία διαταγὴ τοῦ Μινίστρου τοῦ πολέμου καὶ μοῦ ἔγραφε: «Γενναϊότατε στρατηγὲ Θ. Κολοκοτρώνη· λαμβάνοντας τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως νὰ κτυπήσῃς τὴν σιδηρᾶν ῥάβδον τὴν συνειθισμένην, νὰ συνάξῃς τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Πάτρα. Ἡ Κυβέρνησις τῆς ἐκακοφάνη πολὺ διατὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας, καὶ ὅσο διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν Δερβενίων ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα.»

Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸ, ὁ ἴδιος ταχυδρόμος ἔφερεν ἓνα γράμμα τοῦ κῦρ Ἀναγνώστη καὶ τοῦ ἔλεγε: «Φιλογενέστατε κῦρ Ἀναγνώστη, νὰ πάρῃς τὰ στρατεύματά σου καὶ νὰ ὑπάγῃς εἰς τὰ μεγάλα Δερβένια, διατὶ ὁ Δράμαλης ἔφθασε εἰς τὰς Θήβας.» Καὶ ὁ κῦρ Ἀναγνώστης ἦτον εἰς τὰ Λαγκάδια μὲ τὸν δοῦλό του. Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε τὸν Ῥήγα Παλαμῆδη εἰς τὰ μεγάλα Δερβένια μὲ 1800 Κορινθίους καὶ Τριπολιτσώταις, (καὶ εἰς τὸ Ἄργος ἐμοίραζεν 8000 ταῖνια) καὶ 1000 Μανιάταις νεοφερμένοι. Ὁ Λουκόπουλος ἔδωσε 1000 μαχμουντιέδες καὶ τοὺς ἔδωσαν εἰς τοὺς Μανιάταις ὅπου δὲν ἐξεκινουῦσαν χωρὶς χρήματα. Μὲ 2000 ἔφθασα εἰς τὴν Τριπολιτσά· ἡ Γερουσία εὐρί-

σκετο ἐκεῖ· μέρος ἀπὸ τοὺς Γερουσιαστὰς φοβούμενοι τὸν ἐρχομὸν μου ἔφυγαν· ἀφοῦ ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἔβαλα ἄλλους ἀπὸ ταῖς ἴδιαις ἐπαρχίαις καὶ ἐδυναμωσα τὴν Γερουσίαν.

Ἡ Γερουσία δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκ φήμης τὸν ἐρχομὸν τοῦ Δράμαλη· ἔβγαλα πεζοὺς εἰς ὄλαις ταῖς ἐπαρχίαις νὰ ἐτοιμασθῶν. Ἐμεινα τέσσερες ἡμέρας εἰς τὴν Τριπολιτσά· ἤρχοντο ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ μὰς ἔλεγαν, ὅτι ὁ Δράμαλης ἔρχεται, καὶ εἰς ἐμένα ὁποῦ μὲ ἀκουαν εἰς τὴν Τριπολιτσά δὲν μοῦ ἔγραφεν τίποτε ἢ Κυβέρνησις, οὔτε ἔστειλε ταῖς 6000 ἔςτὰ Δερβένια. Ἐπειδὴ καὶ δὲν εἶχα εἶδησιν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, δὲν ἔστελνα καὶ τὰ στρατεύματα, ἐνόμιζα ὅτι ἦτον ψεύματα ὅλα· ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν μου στέλνω δύο καθαλλαραίους νὰ πᾶν εἰς τὸν Ἀγιώργη καὶ τὸ ὅτι μάθουν νὰ μοῦ στείλουν· νὰ πᾶνε ἔςτὴν Κόρινθο, ἔςτὰ Δερβένια ἕως εἰς τὰς Θήβας νὰ εὔρουν τὸν Ὑψηλάντη καὶ Νικήτα, καὶ νὰ μοῦ στείλουν καθαρὰ εἶδησι τί τρέχει. (Εἰς τὸν μῆνα Ἰανουάριον 1822 ἐβγήκε ὁ Νικήτας καὶ Π. Ζαφειρόπουλος.) Ὅσο νὰ νὰ πᾶν εἰς τὴν Κόρινθο, ἀπάντησαν τοὺς Τούρκους καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τοὺς πιάσουν ζωντανούς, καὶ ἐγύρισαν πίσω.

Ὁ Ῥήγας ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ Δερβένι, κινῶντας οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ἄφηκαν δύο τρεῖς σημαίας καὶ ἔφυγαν χωρὶς νὰ ρῆξουν τουφέκι. Οἱ Τούρκοι ἐνόμιζαν, ἀφοῦ εἶδον τὰς σημαίας ἀνοικτάς, ὅτι ἦτον στρατεύμα καὶ ἀργήσαν νὰ προχωρήσουν· ἀφοῦ εἶδαν ὅτι δὲν ἦτο στρατεύμα, οἱ καθαλλαραῖοι Τούρκοι ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλοι ἔφυγαν κατὰ τὴν Αἴγινα καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ Σοφικό. Οἱ Τούρκοι ἐσκότωσαν Ἕλληνας.... Ὁ Ῥήγας ἐπῆρε τὸ φύσημα εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἔδωσε τὴν εἶδησι ὅτι ὁ

Δράμαλης έμβήκε εις τὸ Δερβέτι μὲ 60000, ὡσὰν νὰ τοὺς εἶχε μετρήσῃ· τὸν ἐρώτησαν: «Τί ἔγεινε τὸ στρατεύμα;» καὶ τοὺς ἀποκρίθηκε, ὅτι: «Ὅλοι ἐχάθησαν μόνον ἐγὼ ἐγλύτωσα.» Ἡ Κυβέρνησις εἶχε φρούραρχον εἰς τὴν Κόρινθον ἕνα καλόγηρον λεγόμενον Ἀχιλλέα, διδάσκαλον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ βλέποντας τοὺς Τούρκους ἔφυγε μὲ τοὺς στρατιώτας, ἀφοῦ ἐσκότωσε τὸν Κιαμίλμπεη. Ὁ Δράμαλης ἔστειλε καὶ ἔπιασε τὸ κάστρο· τότε ἔστειλε σκράντα ἐννιά καθαλλακραίους νὰ φέρουν τὰ συγχαρίκια εἰς τὸ Ἀνάπλι.

Τὸ Ἀνάπλι, πρὶν ἕνα μῆνα εἶχε κάμη συνθήκη μὲ τὴν Κυβέρνησι νὰ δώσουν οἱ Τούρκοι τὸ καστέλι καὶ δέκα Τούρκους ἀξιωματικούς ἐνέχυρον καὶ ἐδικούς μας τριάντα, καὶ νὰ τοὺς στέλνουν ζωτροφίας ἕως ὅτου νὰ ἔλθουν τὰ ἑλληνικὰ καράβια νὰ τοὺς πάρουν καὶ νὰ βάλουν εἰς τάξιν τὰ λάφυρα. Ἡ Κυβέρνησις βλέποντας τοὺς Τούρκους ὅπου ἔφεραν τὰ συγχαρίκια ἔφυγαν καὶ ἐμβήκαν εἰς τὰ καράβια (τὸ Βουλευτικόν), καὶ τὸ στρατεύμα ὅπου ἦτον ἐκεῖ συναγμένον διελύθηκε. Οἱ δύο καθαλλακράτοι μὲ ἔδωσαν εἰδήσιν ὅτι ὁ Δράμαλης ἐμβήκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἦλθε εἰς τὴν Κόρινθον· δὲν ἤξευραν ἀκόμη ὅτι τὸ κάστρο ἦτον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐλπίζαμε νὰ τοῦ πάμε βοήθειαν. Ὁ πεζὸς ἦλθε μιὰ ὥρα πρὶν νὰ βασιλεύσῃ ὁ ἥλιος. Λαμβάνοντας τὸ γράμμα ἐπήγα εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ τοὺς εἶπα ὅτι, «Νὰ ἔλθουν ὅσοι εἰξεύρουν γράμματα.» Καὶ ἔτσι ἐγράψαμε ὅλη τὴν νύκτα καὶ ἐστείλαμεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ προφθάσουν μιὰν ὥραν ἀρχήτερα, διότι ὁ Δράμαλης ἐμβήκε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶπα τῆς Γερουσίας, «Νὰ σταθῆς ἐδῶ καὶ νὰ μάς βοηθῆς ἀπὸ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ἐγὼ παίρνω τὰ στρατεύματα καὶ πηγαίνω ἐμπρός, καὶ ἂν ἰδῶ ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ βασταξῶ, τότε σὰς

στέλνω εἶδησι καὶ ἀναχωρεῖτε.» καὶ ἔτσι ἐβάσταξαν τὴν θέσι.

Τὴν αὐγὴν ἔβαλα λόγο εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς εἶπα: «Ἕλληνες, Τούρκους μὴ φοβεῖσθε! ἡμεῖς ἐσκοτώσαμε τόσους ἐντόπιους, καὶ τούτους ἔτσι θὰ τοὺς κάμωμε. Δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ Τούρκοι ὅσους τοὺς λέγουν. Νὰ ὑπάγωμε νὰ σκοτωθῶμε μακρὰν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μας καὶ ταῖς φαμελιαῖς μας· μὴν παίρνετε μαζί σας οὔτε μουλάρια, καππώταις, ὅλα μᾶς τὰ φέρνουν ἐκεῖνοι.»

Ἐδιώρισα τὸν Κολιόπουλο καὶ Ἀντώνη Κολοκοτρώνη μὲ 1700 νὰ τραβήξουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ νὰ ὑπάγουν ἀντίκρυ νὰ ρῆξουν δύο τρεῖς μπαταριαῖς, νὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες ὅπου ἦτον εἰς τὸ κάστρο τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν· ἔλπιζα ὅτι τὸ κάστρο ἐβάσταγε ἀκόμη. Ἐβάσταξα μόνον 300 καὶ ἐκίνησα διὰ τὸ Ἄργος ὅπου ἤξευρα ὅτι ἦτον ἐκεῖ πέντ' ἕξη χιλιάδες στρατιώταις καὶ νὰ τοὺς πάρω καὶ νὰ ὑπάγω ἐμπρὸς εἰς τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Δερβένια. Ἐρχοντας εἰς τὸ Παρθένι ἀπάντησα τὸν Ῥήγα μὲ τὸν Κολιὸ τὸν Δακρειώτην. Τοὺς ἐρώτησα τί ἤξεύρουν καὶ αὐτοὶ μοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἐμβῆκαν 60000 Τούρκοι μέσα, ὅτι μόνον αὐτὸς ἐγλύτωσε. Τὸν ἐμάλλωσα, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ μὴ ματασιπῆς τέτοια λόγια εἰς τὴν Τριπολιτσά.» Αὐτὸς μόλις ἐπῆγε ἔς τὴν Τριπολιτσά ἔδωσε τὴν εἶδησι καὶ ἔφυγε ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, μόνον ἡ Γερουσία ἔμεινε.

Οἱ στρατιώταις ὅπου εἶχα μαζί, ὡσὰν ἤκουσαν αὐτὰς τὰς εἰδήσεις, ἐδείλιασαν, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνω ἄρχισα καὶ ἐτραγοῦδαγα. Παρακάτω ἀπάντησα τὸν Λυκοῦργον Κρεστενίτη μὲ δεκαπέντε καὶ τοὺς εἶπα: «ποῦ πηγαίνουν;» καὶ αὐτοὶ «πηγαίνουν εἰς τὸν Πύργον καὶ πάλιν ἔρχονται.» Οἱ Μανιάταις ἐγδυσαν τὸ Ἄργος καὶ ἔφυγαν. Τοὺς ἀπαντᾶω εἰς τὸν

εἰς τὸν δρόμο· τοὺς ἐρωτάω ποῦ πηγαίνουν, καὶ αὐτοὶ μοῦ ἔλεγον ὅτι: «Ἐχομεν ἄρρωστο, καὶ πᾶμε καὶ γυρίζομε.» τοὺς ἔλεγα: «Τὸν ἄρρωστο τὸν πάει ἓνας δύο, ὅχι τόσοι.» Εἰς τὸ Ταβούλι ἀπάντησα τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κρεβατζᾶ, τὸν υἱόν μου Πᾶνο ὁποῦ ἦτον μὲ τὴν Γερουσία, τὸν Μαυρομιχάλη· τοὺς ἐρωτῶ: «Ποῦ πάτε; τοὺς εἶδατε μὲ τὰ μάτια σας τοὺς Τούρκους;» — «Ὅχι· μᾶς εἶπαν πῶς ἐμβῆκαν πενήντα καβαλλαραῖοι εἰς τὸ Ναύπλιον.» — «Ἔσεῖς ποῦ πάτε; ἔχομε κανένα κάστρο νὰ ἐμβοῦμε; ἔχομε καμμίαν δύναμιν νὰ τραβηθοῦμε καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ Τούρκοι νὰ σκλαβώσουν τὸν κόσμον;» Καὶ ἔτσι τοὺς ἐκράτησα.

Ἐκραζα τότε τὸν Πέτρο Μπαρμπιτσιώτη καὶ τὸν Θεοδώρη Ζαχαρόπουλο καὶ τὸν Ἀντώνη Κουμουστιώτη, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ πάτε νὰ μοῦ πιάσετε τὸ κάστρο τοῦ Ἄργους μὲ 100 ἀνθρώπους διαλεκτούς, καὶ πιάνοντας τὸ κάστρο, νὰ κάμετε φανό, ὅτι ἔπιασαν τὸ κάστρο.» Μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Πᾶμε, μὰ χανόμεθα.» Τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε κ' ἐγὼ σᾶς παίρνω εἰς τὸν λαϊμό μου.» Καὶ ἔτσι ἐπῆγαν καὶ ἔκαμαν τὸν φανό. Εὐθύς στέλνω τὸν Πᾶνο μὲ 150 στρατιώτας νὰ ὑπάγῃ νὰ πιάσῃ τοὺς Μύλους καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὰ καράβια τῆς πεθερᾶς του νὰ πλησιάσουν κοντά, κ' ἂν τὸν εὖρη πόλεμος νὰ τὸν βοηθήσουν μὲ τὰ κανόνια. Τρεῖς ἡμέρας ἐκαθίσαμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον, καὶ ἐγράψαμεν νὰ ἔλθουν στρατεύματα· ἦλθαν οἱ Ἀγιοπετρίται μὲ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ Μιστριώταις κ' ἐγινήκαμε ὡς χίλιοι. Τότε εἶπα τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Ὑψηλάντη νὰ πᾶν νὰ πιάσουν τοὺς Μύλους καὶ νὰ στείλουν βοήθεια εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ νὰ τραβῆξω κατὰ τὴν Κόρινθο, νὰ ἰδῶ πόθεν πηγαίνουν οἱ Τούρκοι. Καὶ ἔγειναν δυὸ κολλώ-

ναις, ἡ μία νὰ ὑπάγῃ κατὰ τὰ Βασιλικὰ καὶ ἡ ἄλλη κατὰ τὸ Ἄργος.

Ἐπῆγαν εἰς τοὺς Μύλους· ὁ Πᾶνος, ὁ Μπεϊζαντέ Γεωργάκης, ἐπῆγαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐγὼ ἐτράβηξα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Κόρινθο· ἤρξα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὸ Σκηνοχώρι· ὁ Ἀντώνης ἦτον εἰς τὸν Ἅγιο-Γεώργη· οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ κατατρεφῶνται εἰς τὸ Ἄργος. Οἱ Τούρκοι μὴν εὐρίσκοντας ἐναντιότητα ἐξαπλώνονται. Ὁ Κολιόπουλος ἀπαντᾷται εἰς τὸ Χαρβάτι μὲ τοὺς Τούρκους, ἐσκότωσαν 20. Ὁ Κολιόπουλος μονομαχεῖ μ' ἓναν καθαλλάρη καὶ τὸν φονεύει· τότε ἐγύρισε εἰς τὸ Σκηνοχώρι, ἐκατέβηκαν καὶ ἀπὸ τὸ κάστρο τοῦ Ἄργους μερικοί, καὶ ἐπολέμησαν μὲ τοὺς Τούρκους ποῦ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ ἐσκοτώθηκαν κάμμιὰ δεκακαρὶά, Μανιάταις καὶ Πελοποννήσιοι.—Οἱ Κουμουτουραῖοι, ὁ Σισσίνης, ἔμειναν ὅσοι ἦτον μὲ τὸν Μπέη· ὁ Ἀντώνης ἐκαρτέρευσε εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο τοὺς Τούρκους ἐστὴν Κόρινθο καὶ ἐσκότώσε 17. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπῆγαν 2000 καὶ τὸν ἐπολέμησαν καὶ τὸν ἐδιώξαν καὶ ἔκαψαν σπίτις.

Ἐγὼ, σὰν ἔστειλα τοὺς ἄλλους νὰ πᾶνε ἔς τοὺς Μύλους, ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Σκηνοχώρι, καὶ ἐπῆγα καὶ ἤρξα τὸν Κολιόπουλο, καὶ μοῦ εἶπε τὸν ἀναχωρισμὸν τοῦ Ἀντώνη ἀπὸ τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Καὶ ἐκίνησα νὰ πάγω ἔς τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ πηγαινάμενος εἰς τὸ Μαλανδρίνο, ἤρξα δέκα καθαλλαράτους Τούρκους, καὶ βλέποντάς μας ἐκλείσθησαν εἰς ἓνα σπίτι· δὲν ἠθέλησαν νὰ παραδοθῶν, τοὺς ἐκάψαμεν. Ἐνας στρατιώτης ἔπιασε τὸ τουφέκι ἑνὸς Τούρκου ἀπὸ τὴν θύραν, τοῦ τὸ πήρε. Τραβάω καὶ πάγω εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον· τὸ χωριὸ ἦτον γεμάτο ἀπὸ λάδι κτλ. Τὸ ἔ-

πιασα, ἀγνάντευσα καὶ εἶδ᾽, ὅτι ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐκίνησαν τὰ τούρκικα στρατεύματα διὰ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι· ὅταν ἐκατέβηκαν οἱ Τούρκοι, ἐπῆγαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ παληόκαστρο τοῦ Ἄργους, καὶ οἱ Τούρκοι ἦτον δύο πασάδες. Οἱ πασάδες ἔλεγαν τῶν στρατιωτῶν, ὅτι : « Ἐδῶ εἶναι τὸ βίος τοῦ κόσμου· τὸ Ἀνάπλι τὸ ἔχομε, τᾶλλα τὰ πέρνομε ὄλα ». Τὸ πολιορκησαν.

Ἦτον συναγμένα στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους ἕως 5000. Ὁ Κολιόπουλος ἦτον κλειστός εἰς τὸ παληόκαστρο μὲ Φαναρίτας καὶ Καρυτινοὺς, μὲ τὸν Δημητράκη τὸν Δεληγιάννη. Μοῦ γράφουν ἕνα γράμμα· ὅτι νὰ φθάσω, διατὶ ἔκλεισαν τὸ κάστρο καὶ δὲν ἔχουν προβεζιό· τὴν ἄλλην ἡμέρα ἔκαμαν ἀρχηγὸ τοῦ στρατεύματος τὸν Ἀντωνάκη Μαυρομιχάλη, τοῦ στρατεύματος ποῦ εἶναι ἔς τοὺς Μύλους. Σὰν τὸν ἔκαμαν ἀρχηγόν, ἠθέλησαν νὰ κάμουν ἕνα πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν Κολιόπουλον δὲν τὸν ἐτεμπίχισαν ποῦ ἦτον εἰς τὸ πλευρό τους, καὶ ὁ πόλεμος ἐπιάσθη ἔστην ἀκρὴν τὰμπέλια, καὶ ἐβγήκαν Τούρκοι 10000 καθαλλαραῖοι καὶ ἐτσάκισαν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐχάθησαν 150 Ἕλληνες. Σὰν ἔχασαν τὴν μπατάλια, μοῦ στέλνουν ἕνα γράμμα καὶ μοῦ λένε· ἂν τρώγω ψωμί νὰ τὸ ἀφήσω, νὰ τοὺς βοηθήσω— ἤμουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον — διατὶ ἡ πατρὶς ἐχάθη.

Δὲν ἔλειψα εὐθύς νὰ κινήσω μὲ 100 στρατιώτας καὶ τὸν Ἀντώνη Κολοκοτρώνη τὸν ἀφίνω ἔς τὰ Δερβενάκια μὲ κάμμινὰ χιλιάδα. Πηγαίνάμενος εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους ἤῤα ὄλους τοὺς στρατιώτας λυπημένους ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς ἄλλης ἡμέρας ποῦ ἐχάθησαν στρατιώταις· δὲν ἔλειψα νὰ τοὺς ὀμιλήσω καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνω, ὅτι ἂν οἱ Τούρκοι ἐσκό-

τωσαν 150, ἡμεῖς χιλιάδες, καὶ νὰ ἐκδικηθοῦμε, καὶ ἄλλα πολλὰ τοὺς εἶπα καὶ ἐμψυχώθησαν· τοὺς ἐμάλλωσα πολὺ μὲ τὴν ἀταξία τοῦ πολέμου ὅτι δὲν ὠμίλησαν καὶ τοῦ Κολιοπούλου. Ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Κρεβατᾶς ἦτον εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς (Μῦλοι Ἀργίτικοι, Μῦλοι Ἀφεντικοὶ διαφορὰ). Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐπλάκωσαν 1200 Ἀρκαδιανοί. Οἱ Τοῦρκοὶ ἔρρηχναν βόμβαις ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἔβαναν δύο κανόνια ἀπὸ μία ῥάχη καὶ ἐπολιορκοῦσαν τὸ παληόκαστρο. Οἱ κλεισμένοι δὲν εἶχαν τίποτε μέσα καὶ ἦτον στενοχωρημένοι. Σταῖς 20 τοῦ Ἰουλίου, ἔς τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, ἔκραξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικούς καὶ τοὺς ὠμίλησα δυὸ ὥραις: «Νὰ πολεμήσωμε, νὰ βγάλωμε τοὺς κλεισμένους, οἱ Τοῦρκοὶ εἶναι ὅλοι σαβοῦρα».

Ἀπεφάσισα νὰ κτυπήσωμε τὸ βράδυ ἀπὸ ὄλαις ταῖς μεριαῖς τοὺς Τούρκους, διατὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ πάγη ἄνθρωπος νὰ τοὺς ἰδῇ ἄλλ' ὅτι ἔκαναν τὰ σινιάλα. Τότενες διατάττω ταῖς ἐπαρχίαις νὰ κτυπήσουν τὸν ἐχθρὸ εἰς τὴν θέσι καθεμιὰ ποῦ εἶχε. Τόσο καὶ τὸν Κολιοπούλου καὶ τοὺς Ἀρκαδιανούς τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ κέντρον νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους ὅπου εἶχαν τὰ κανόνια. Καὶ οἱ Ἀρκαδιανοί, καθὼς ἐπῆγα τὸ βράδυ καὶ ἐκτύπησα ἀπὸ ὄλαις ταῖς μεριαῖς, ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν μὲ τὰ πόδια τὰ ταμπούρια. Ἀναχωροῦν πάλιν διὰ νυκτός, διότι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐκινήθησαν. Ἐκεῖνοι ἔμειναν ἀκόμη κλεισμένοι εἰς τὸ παληόκαστρο. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἔστενοχωρήθηκα διὰ τοὺς μέσα, νὰ μὴ βλαφθοῦν ἕκαστα ἓνα στρατήγημα· νὰ πᾶμε ὅλοι ὀλοτρόγυρα ν' ἀδειάσωμε ἀπὸ δύο τουφέκια, νὰ κάμωμε φανὸ καὶ ἐκεῖνοι νὰ κάμουν τρόπον νὰ ἔβγουν ἀπὸ τὸ παληόκαστρο. Ἔτσι ἐζυγώσαμεν κοντὰ, ἐκεῖνοι ἐβγήκαν τότε ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὸ παληό-

καστρο και ἄφηκαν μέσα ἓνα ἄσκι τυρί, και ἐβγήκαν ὄλοι εἰς τοὺς Μύλους τοῦ Ἄργους ὑγιεῖς.

Τὴν αὐγὴν ἔμβαινουν οἱ Τοῦρκοι ἔς τὸ κάστρο και δὲν εὗρισκαν οὐδέν. Αὐτοὶ (οἱ δικοὶ μας) εἶπαν ὅτι ἀναχωρήσαμεν τὰ στρατεύματα τὴν αὐγὴν βγαίνουν κάμμιά δεκαριὰ χιλιάδες καθαλλαραῖοι και βγαίνουν εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους νὰ ἰδοῦν. Βλέποντας ἡμεῖς τὴν καθαλλαρία, ἐγὼ ἔκαμα τοὺς δικούς μου κολῶνα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου και κατέβηκαν κάμμιά εἰκοσαριὰ καθαλλαραῖοι και ἔκαμαν ἀκροβολισμοὺς εἰς τοὺς κάμπους, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν νὰ ἰδοῦν, ὄχι νὰ κάμουν πόλεμο. Ἐγύρισαν εἰς τὰ ἀμπέλια, ὅτι ἦτον προβαλμένα τὰ σταφύλια και ἐπῆραν. Δίδαξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικοὺς νὰ πιάσουν ἐκεῖ και νὰ ἀνάψῃ ἀπὸ καθέννας εἴκοσι φωτιαῖς, και τὸ τριπολιτσώτικο τὸ ἔβαλα ἀντίκρυ εἰς ταῖς ῥάχαις νὰ κάμουν και αὐτοὶ τὸ ἴδιο. Ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸ στρατεύμα του νὰ πιάσῃ τὸ Σκηνοχώρι ἀνάμεσα εἰς ταῖς δύο δημοσιαῖς ποῦ πᾶνε εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι ὅτι τόσαις φωτιαῖς ὀλοτρόγυρα, ἀπεφάσισαν ὅτι δὲν ἔμποροῦν νὰ περάσουν διὰ Τριπολιτσά. Εἶχαν ἔλλειψι ἀπὸ τροφάς, διότι ὁ Τσώκρης εἶχε κάψῃ ἔμπροσθήτερα τὸν κάμπον τοῦ Ἄργους. Ἐκαμαν συμβούλιο νὰ γυρίσουν πίσω ἔς τὴν Κόρθο, ν' ἀπεράσουν ἔς τὴν Βοστίτσα, νὰ πᾶνε ἔς τὴν Γαστούνη διὰ τροφάς, διότι δὲν εἶχαν. Ἐγὼ ἔκαμα συνέλευσι μὲ ὄλους τοὺς ὀπλαρχηγούς εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους τοὺς εἶπα: «Οἱ Τοῦρκοι θε νὰ γυρίσουν ὀπίσω κατὰ τὴν Κόρθο· τὸ βλέπουν, ὅτι ἀπὸ ἐδῶ δὲν ἔμποροῦν νὰ περάσουν, μόνον σταθῆτε ἐδῶ νὰ πάγω νὰ πιάσω τὸ Δερβενάκι, διατι οἱ Τοῦρκοι θε ἀπεράσουν.» Ἀφίνω τὸν Γιατράκο τὸν Π. εἰς τὰ σώματα

όπου ἦτον εἰς τοὺς Μύλους, καὶ αὐτοὶ δὲν ἤθελαν, ἔλεγον νὰ κάτσω ἐγώ, τοὺς ἔλεγα νὰ πάγουν αὐτοὶ. Ἀναχώρησα πὲρ βίας νὰ πιάσω τὸ Δερβενάκι, ἀπὸ ἐκεῖθε ἤμουν βέβαιος ὅτι θὰ περάσουν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἔλεγε ὁ Πετρόμπεης, πάγει κλέφτης εἰς τὰ βουνά. * Καὶ ἀνεχώρησα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο.

Σταῖς 26 τοῦ Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶχε τὴν αὐγὴν ὁμιλήσῃ ἢ βάρδια τοῦ Ἀντώνη μὲ 300 νομάτους· οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολλώναις. Τῆς εὐθὺς ὀρδινάρησα ἐγὼ εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο νὰ μαζώξουν ὅλαις ταῖς ζωτροφίαις εἰς τέσσερα σπίτια οἱ Τσαουσάδες, ὅπου ἐὰν ἰδοῦν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολλώναις νὰ σᾶς κάμω σινιάλι νὰ κάψετε ταῖς τροφαῖς καὶ νὰ μὴν τὰ λάβουν οἱ Τοῦρκοι. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸ λοιπὸ στράτευμα καὶ ἔπιασα τὸ Δερβενάκι. Ὁ Νικήτας καὶ ὁ ΠαπαΦλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης μὲ 500 στρατιώτας τοὺς εἶχα βάλῃ καὶ εἶχαν πιάσῃ τὸ Κινάρι, χωριὸ δυνατὸ εἰς τὸν δρόμον τῶν Κορινθίων. Οἱ Τοῦρκοι, ἡ μπροστὲλα ἔφθασε εἰς τὸν Ἀντώνη καὶ καθὼς εἶδε τοὺς Ἕλληνας ἐμπρός, ὠμίλησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοὺς ἀφήσουν τὸν δρόμο, διατὶ θὰ ἀπεράσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ρούμελη, ἔς τὴν πατρίδα μας. Ἐγὼ ἔστειλα πεζὸ νὰ πάγῃ εἰς τὸ Σηληνοχώρι ποῦ ἦταν ὁ Κολιόπουλος, νὰ ἔλθῃ νὰ μᾶς δώσῃ βοήθεια· ἀπὸ ἐκεῖ ἦτον ὄραις ἔξῃ, ἀπὸ τὸ Δερβενάκι ἕως τὸ Κινάρι ὄραις δυὸ ὅπου ἦτον ὁ Νικηταρᾶς, ἦταν καὶ ἀπὸ τὸν Ἅγι Γεώργη, ὁ παπα Νίκας ἀπὸ τὴν Κόρινθο μὲ τὰ κορινθιακὰ στρατεύματα εἰς ἕνα χωριό, ἔς τὴ Μάγκα. Ἐστειλα καὶ εἰς ἐκείνους νὰ ἔλθουν μεντάτι.

Ἐγὼ πηγαινάμενος εἰς τὸ Δερβενάκι ἔκλεξα 800 στρατιώτας εἰς τὸ γελέκι, καὶ τοὺς ἔκκμα τέσσερες

κολλώναις, καὶ τοὺς ἐκατέβασα κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πόστο ὅπου ἐκρατοῦσα εἰς τὴν ῥάχη, καὶ ὁ Ἀντώνης ἐκρατοῦσε τὸ κεφάλι, ἦτον ὀμπροστά. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐβγαίνανε ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ οἱ ὀμπροστινοὶ ἐκαρτεροῦσαν νὰ συναχθοῦν ὅλοι. Ὅσο νὰ συναχθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἔβαλα ταῖς σημαίαις καὶ τὰ ζῦα καὶ καπώταις, τὰ ἔβαλα ὅλα εἰς μίαν ῥάχη, διὰ νὰ νομίσουν ὅτι ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ στρατιώταις καὶ νὰ κάμουν κάτω νὰ μὴν ἔλθουν ἐπάνω μας καὶ μᾶς χαλάσουν. Ἐγὼ ἐστεκόμουν μὲ δέκα ἀνθρώπους ἑστὴν κορφῇ· οἱ ψυχογοὶ μὲ τὰ μουλάρια ἀράδα. Τοῦ δὲ Νικίτητα ὁ πεζὸς τοῦ εἶπε, ὅτι ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὄχι ὅτι ἔρχονται ν' ἀπεράσουν εἰς τὸ Δερβενάκι. Οἱ Κορίνθιοι ἐσκόρπισαν. Ὁ Κολιόπουλος ἔζη ὦραις ἀλάργα· ἐνύκτωσε ἕως νὰ πάγη ἐκεῖ ὁ πεζός. Σταῖς τρεῖς ἡ ὦρα συναχθησαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι, καὶ οἱ πασάδες ἦτον ἑστὴν πίσω μεριά. Οἱ δὲ ἔζη χιλιάδες, ποῦ ἦταν εἰς τοὺς Μύλους, δὲν εἶχαν βάρδια διὰ νὰ ἰδοῦν ὅτι ἄδειασε τὸ Ἄργος νὰ ἔλθουν ἀπὸ κοντά. Οἱ τέσσερες κολλώναις τοὺς εἶχα τεμπίχι νὰ μὴ κάμουν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, παρὰ ἀφοῦ ἀκούσουν τὰ δέκα τουφέκια, καὶ ἔτσι ἐστέκονταν.

Οἱ Τοῦρκοι σὰν ἐσυνάχθησαν ὅλοι, διέταξε ὁ πασὰς νὰ κινήσῃ ἡ μπροστέλα· καὶ ἔτσι οἱ Τοῦρκοι ἐξεκαθάλικαν διὰ τὸν τόπο, καὶ ἐκίνησαν μὲ τὰ πόδια· καὶ ὁ Ἀντώνης ἦτον ταμπουρωμένος. Ὁ Ἀντώνης ἐκτύπησε ἀφοῦ ἔφθασαν ἑκατὸν βήματα οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκράτησαν κάμμιὰ δεκαριά Τοῦρκους· ἐκεῖνοι ἔδωσαν ταῖς πλάταις καὶ ἔκαμαν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστη, καὶ ἐκεῖ εἶναι ρεύματα, καὶ ἐπῆρε τὸ ἀσκέρι τὸ τούρκικο ταῖς ῥάχαις. Ὁ Ἀντωνάκος δὲν ἔπεσε κοντὰ εἰς ἐδάυτους, πέρνει ἕνα μπαῖράκι μὲ 30 νομάτους καὶ πέφτει εἰς τὸν ἅγιον Σώστη ἐμπρός, οἱ Τοῦρκοι ἐγένηκαν τρεῖς

κολλώναις, μία ὀπίσω, οἱ πασάδες, μία ἔστην μέση, ἡ ἄλλη κατὰ τὸν Ἀντωνάκη, ἕως 10000 ἐκίνησαν κατὰ τὸν Ἀντωνάκη, οἱ 30 ἐσκοτώσαν πολλούς, δύο μόνον ἐσκοτώθηκαν, ἀνέψια μου.

Οἱ Τοῦρκοι ὅσοι ἔμειναν ἐπέρασαν κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν στάσι. Ἀκούοντας ὁ Νικήτας, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Φλέσσας ἔφθασαν εἰς τὸν ἅγιον Σώστη καὶ ἔπιασαν τὸν δυνατώτερον τόπον εἰς τὸν ἅγιον Σώστην. Τὸ μεσιανὸ στράτευμα ὅπου ἐσκοτώναν οἱ Ἕλληνας ἔδωσε νὰ περάσῃ καὶ ἐκεῖνο, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν Νικήτα, ἐκεῖ ἐσκοτώσαν ἕως 1000· ἐπέρασε καὶ αὐτήνῃ ἡ κολλῶνα κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἔσμιξε μὲ τοὺς ἀλλουνοὺς· οἱ δὲ πασάδες ποῦ ἔμειναν ὀπίσω ἐνύκτωσε καὶ δὲν ἠμπόραγαν ν' ἀπεράσουν. Ὁμίλησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς εἶπαν: «Ποιὸς καπετάνιος ὀμπροστά;» Ἀποκρίθηκε ἕνας παπᾶς ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι.» Ἀποκρίθηκαν οἱ πασάδες: «Νὰ κάμωμε μπέσα νὰ ἀπεράσωμε καὶ τοῦ δίνωμε ὅτι ζητήσῃ» καὶ τότενες ἔστειλε ὁ Παπαῖ Δημήτρης ἕναν ἀνθρωπον νὰ τοῦ ὀμιλήσῃ λαμβανοντας τὴν εἰδήσι, καὶ ἐκίνησα νὰ ὑπάγω. Εἶχα ἔστην μου νὰ τοὺς χασομερήσω ὥστε νὰ ἔλθῃ τὸ πρωί, νὰ τοὺς χάσωμε. Μέσα εἰς τὸ στράτευμα εἶχαμε καὶ μερικοὺς καθαλλαραίους, ὁ Φωτάκος καὶ ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ ὁ Βούλγαρης ὁ Κότσος, καὶ ὁ Κωστ. Ἀναστασόπουλος, καὶ ἄλλο ἕνα ἀνεψίδι μου. Ἐκεῖνοι ἐκίνησαν· οἱ πασάδες βλέποντας καθαλλαραίους δικούς μας, ἐνόμισαν ὅτι ἔχομεν καθαλλαρία πολλή· γυρίζουν πάνε ἔστην Τίρυνθαν, ἀφίνουν ὅτι εἶχαν, ἐνύκτωσε, τὸ μπουχό τους ἐβλέπαμε. Ἐξημέρωσε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ 2000 μὲ τὸν Δημ. Δεληγιάννην καὶ μὲ τοὺς Φαναρίταις.—Οἱ ἐδικοί μας ἔπεσαν ἔστα λάφυρα καὶ εἰς τοὺς λόγκους.

Οἱ Τοῦρκοὶ ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν Κουρτέσα ἐδοκίμασαν νὰ μάθουν τί ἔγειναν οἱ πασάδες, καὶ ἐκίνησαν 1000 νὰ ἔλθουν εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη. Τοὺς ἐκαρτέρεσαν οἱ δικοὶ μας, τοὺς ἔρρηξαν μίαν μπαταρία τουφέκια, τοὺς πηλοδρόμησαν. Οἱ πασάδες ἐπῆγαν, ἐστάθησαν εἰς τὴν Τίρυνθο, εἰς τὴν Γλυκειά, καὶ ὁ Νικήτας ἐτραβήχθη μετὰ τὸν Παπαῦ Φλέσσα ἔς τὸ Ἅγιονόρι, πρῶτα ἦταν εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη. — Τὸ Δερβενάκι εἶναι πλευρὰ ἀπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὸ μνημα. — Ἐκείνη τὴν ἡμέραν ἐξημέρωσε καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐγενήκαμε ἡμεῖς 4000 εἰς τὸ Δερβενάκι. Ὁ Γιατράκος μετὰ τὸν Τσώκρη ἦλθαν εἰς τὸ Δερβενάκι, τοὺς λέγω: «Ποῦ εἶναι τὰ ἄλλα στρατεύματα;» — «Εἶναι εἰς τὸ Κουτσοπόδι καὶ ἔως εἰς τοῦ Χαρβάτη.» Τοὺς εἶπα: «Οἱ πασάδες ὁποῦ εἶναι εἰς τὴν Τίρυνθο ταχιά θὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν Κόρινθο, μόνον ἐσεῖς νὰ πάρετε τὰ στρατεύματά σας καὶ νὰ πάτε εἰς ἓνα χωριὸν εἰς τὸν δρόμον ποῦ πηγαίνει ἀπὸ τὸ Ἅγιονόρι εἰς τὴν Κόρινθο, καὶ νὰ σταθῆτε ἐκεῖ νὰ βάλετε καρπούλι, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τοῦρκοὶ ἀπὸ τὸ Ἅγιονόρι ἂν ἔλθουν κατ' ἑμᾶς, νὰ ἐλθῆτε ἀπὸ πίσω καὶ ἡμεῖς τοὺς καρτεροῦμεν ἐμπρός — ἐσεῖς ἔρχεσθαι ἀπὸ πίσω, σὰν προσπεράσουνε κατὰ ἡμᾶς — διὰ νὰ πιᾶσωμε τοὺς πασάδες ζωντανούς· ἂν κάμουν κατὰ σας, νὰ ἡμᾶς κάμετε σενιάλο νὰ ἔλθωμε κατὰ σας βοήθειά σας.»

Αὐτοὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ στρατεύμα, καὶ τὸ στρατεύμα ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς (ὁ Γιατράκος ὡς φαίνεται τοὺς παρεκίνησε νὰ φύγουνε). Ὁ Γιατράκος, σὰν ἀνέχώρησε τὸ στρατεύμα, δὲν μοῦ τὸ ἐμήνυσε, ὅμως ἐγὼ ἤλπιζα ὅπως θὰ πάγῃ ἐκεῖ ὁποῦ τὸν διώριζα καὶ ἔμεινα ἀναπαυμένος, καὶ εἶχα βάρδιας νὰ ἰδῶ τὸ σενιάλο ποῦ θὰ μοῦ κάμουν. Οἱ Τοῦρκοὶ ἐκίνησαν καὶ ἐτραβήξαν

Ίσια τοῦ Ἀγιοιοριοῦ τὴν στρατά, οἱ πασάδες. Ἐπῆγαν ἐπάνω ἔστην ἑπροστοφυλακὴν τοῦ Νικήτα ἀρχινῶντας ἢ ἑπροστοφυλακὴ τὸν πόλεμο, ἔβγαίνειν ὁ Νικήτας νὰ τοὺς πάγη μεντάτι, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ βαστάξουν, ἀλλὰ ἐγύρισε ὅλο τὸ στρατεύμα καὶ ἔπιασε τὸ χωριό. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν ἔστην ἄκρη ἔστο χωριὸ πολεμῶντάς τους. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν σκοπὸν νὰ πολεμήσουν τὸν Νικήτα, ἀλλὰ εἶχαν σκοπὸ κατὰ τὴν Κλένια νὰ ἀπεράσουν, καὶ καθὼς ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πᾶνε κάτω, ἐκίνησε ὁ Νικήτας καὶ οἱ ντοπικοὶ καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμα· τότε μᾶς ἔδωσαν εἶδησι εἰς τὰ Δερβενάκια (δυὸ ὥραις μακρὰν ἀπὸ τὸ Ἀγιοιόρι τὰ Δερβενάκια). Ἐστειλα τὸν Δημήτρη Κολιόπουλον νὰ πιάσῃ τὴν Κλένια, ὅταν ἄκουσα τὸν πόλεμο, μὲ 2000. Ὁ Νικήτας τοὺς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καί, ὡς τὴν Κλένια ποῦ τοὺς ἐπῆγε, 500 ἐσκότωσε καὶ ἕνα πασά. Ἀπαράτησαν τὰ καμήλια τους, τὰ φορτώματά τους. Ὁ Κολιόπουλος δὲν ἔφθασε νὰ πιάσῃ τὴν Κλένια. Τὸ ἀσκέρι ποῦ ἦταν ἔστους Μύλους βλέποντας τοὺς Τοῦρκους ποῦ ἔφυγαν, ἐκίνησαν ἀπὸ κοντὰ, πλὴν δὲν ἔκαμαν πόλεμο. — Γιατράκος. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθο ὅσοι ἔμειναν. Μανθάνοντας ἐγὼ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπέρασαν, καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθο καὶ οἱ πασάδες, ἐπέικασα ὅτι θ' ἀπεράσουν τὰ Μαῦρα λιθάρια διὰ Βοστίτσα καὶ Πάτρα, διὰ Ζαερέδες· εὐθὺς διέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ μὲ ἀκολουθήσουν καὶ ἔπιασα τὰ Βασιδικά· τὸ στρατεύμα μᾶς ἔως 7000.

Τὸ βράδου ὁποῦ ἐνύκτωσε ἐτεμπίχισα τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν ἀπὸ δέκα ἢ δεκαπέντε φωτιαῖς, ποῦ εἴμεθα ἀντίκρου τῆς Κορίνθου, καὶ ἐφωτολόγησαν τὰ βουνά, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνόμισαν ὅτι εἴμεθα τόσαις χιλιάδες στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν οἱ Τοῦρκοι κινᾶν

15000 νὰ δοκιμάσουν τὸ πέρασμά τους· ἐπολεμήσαμεν, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ περάσουν, ἐσκοτώθηκαν ὀλίγοι, τὸ βράδυ ἐγύρισαν πίσω εἰς τὴν Κόρινθο. Ὅποτεν ἔβγαιναν ἐκεῖ, τοὺς ἄκαρτεροῦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἐπολεμοῦσαν μὲ ἀκροβολισμούς. Μία ἡμέρα κινῶν 2000 ὄλοι διὰ νὰ ἀπεράσουν μὲ πόλεμο καὶ τοὺς ἀντιστάθηκαν οἱ Ἕλληνες πεισματωδῶς καὶ ἡ καθαλλαρία κάνει γιουρούσι καὶ ἐτσάκισε ἓνα ταμπόρι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς πλάκωσε κάτω ἔς τὰς ῥίζαις, ἐσκοτώθηκαν τριάντα, μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀναγνώστης Πετιμεζῆς καὶ τὸ παιδί του, ποῦ ἦτον κουμάντο καὶ ἓνας παπᾶς σημαντικὸς ἀπὸ τὸ Μιστρά. Ἐκατέβηκαν τᾶλλα ταμπόρια κ' ἐβοήθησαν τοὺς φευγάτους. Οἱ Τούρκοι ἐγύρισαν ἀπρακτοὶ κ' ἐκείνην τὴν ἡμέρα.

Ὁ Δράμαλης ἐδιάλεξε 400 Τούρκους, καὶ τοὺς ἄφησε μὲ τὸ ζακερὲ τους ἕξ ἡ μῆνες μ' ἓνα κουμάντο εἰς τὸ Παλαμῆδι, καὶ οὔτε ἔμβαινε οὔτε ἔβγαινε κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους Τούρκους. Ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ τοὺς ἔλθῃ μεντάτι, — ἐπρόσμεναν τὴν ἀρμάδα — ἔβγαιναν μόνον κ' ἔκαναν ἀκροβολισμούς. — Μπροστήτερα οἱ Κορινθιοὶ μὲ εἶχαν εἰπῆ νὰ τοὺς στείλω ἓνα κουμάντο, καὶ στρατολόγησε τοὺς Κορινθίους καὶ ἐβασάνιζε τοὺς Τούρκους. Μοῦ ἤλθε μία διαταγὴ ἀπὸ τὴν Γερουσία νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ εἰς τὸ μέρος τὸ Βασιλικὸν ἄφησα τὸν Γενναῖο καὶ Ἄπ. Κολοκοτρώνη (εἶχα καὶ ὄρδι ἔς τὴν Κλένια.)

ῤ.

Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὴν Γερουσίαν. Οἱ ἄρχοντες ἐφθόνησαν διὰ

τὰ κατορθώματα ὅπου ἔκαμα εἰς τὸν Δράμαλη, ἐφθόνησαν καὶ τὴν Γερουσία ὅπου μὲ ὑποστήριξε. Ὅταν ἐτσακίσα τὸν Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια, τὸ στρατεύμα μὲ ὑπόγραψε Ἀρχιστράτηγο καὶ ἔλαβα καὶ τὸ δίπλωμα ἀπὸ τὴν Γερουσία. Τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ δὲν εἶχε κάμμιν δύναμιν, οὔτε ἐνέργησε τίποτε εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. (Ὁ Κανακάρης ἔλεγε: «Τὰ ἀρχεῖα ἄς γλυτώσωμε καὶ τὸ ἔθνος ἄς πάγη!» — παραξενιά!).

Οἱ ἄρχοντες ἐνέργησαν διὰ νὰ γίνῃ συνέλευσις μὲ σκοπὸν νὰ γκρεμίσουν τὴν Γερουσία, (ἡ ὁποία εἶχε κάμῃ τὰς μεγαλητέρας ἐκδουλεύσεις) καὶ τὴν ἐδικήν μου Ἀρχιστρατηγίαν, καὶ ἔτσι ἐκήρυξαν τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ εὐρισκόμενος εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἔμαθα ὅτι ἐπέρασαν 200 φορτώματα ἀπὸ τὰ Δερβενάκια καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἡμῶνα ἄρρωστος καὶ ἐστενοχωρούμην· ἔπειτα ἀπὸ πέντ' ἕξ ἡμέρας ἐκίνησαν μιὰ δεκαριὰ χιλιάδες μὲ 400 φορτώματα καὶ ἔπιασαν τὴν θέσιν τοῦ ἀγίου Σώστη, καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπρόσμεναν νὰ ἐπιστρέψουν ὀπίσω. Εἰς τὰ Δερβενάκια εἶχα ἀφημένον τὸν Νικήτα, Πᾶνο, τὸν Κεφάλα, τὸν Γενναῖον, τὸν Μῆτρον Ἀναστασόπουλον, τοὺς Φαναρίτας. Τότε σὰν ἤκουσα δυὸ φοραῖς νὰ βάζουν ζωοτροφίας, ἐκίνησα καὶ ἐπῆγα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, καὶ ἔγραψα ἕνα γράμμα τῶν πασάδων καὶ τῶν μπέιδων εἰς τὸ Ἀνάπλι, ὅτι «Ἄν θελήσουν ν' ἀδειάσουν τ' Ἀνάπλι, καὶ τοὺς βαρκάρω, νὰ πάγουν ὅπου θέλουν τώρα ὅπου ἔχουν ζαερέ, εἴτε μὴ καὶ σταθοῦν εἰς τὸ πείσμα ἀκόμη, θέλει πάρουν τὰ παιδιὰ τους καὶ ταῖς φαμιλιαῖς τους εἰς τὸν λαϊμόν τους, διατὶ πλέον ἐγὼ τραπτάτα δὲν κάμνω, καὶ μὴν καρτερεῖτε πλέον ζαερέδες ἀπὸ τὴν Κόρινθον, διατὶ πηγαίνω ἀτός μου εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ δὲν

θ' ἀφήσω νὰ σὰς περάσουν ζωοτροφίας, καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε, ἄς ἔχετε τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν σας.»

Ἀπὸ τοὺς Μύλους ἐπῆγα εἰς τὰ Δερβενάκια· εἶχα ὄρδι καὶ εἰς τὴν Κλένια καὶ ὄρδι εἶχα εἰς τὸ Στεφάνι, μία ὥρα ἀλάργα ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη· εἰς τὸ Στεφάνι ἦτον ὁ Χατζῆ Χρῆστος καὶ εἰς τὴν Κλένια ὁ Ζαφειρόπουλος, καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιατράκου μὲ 300 Μιστριώταις καὶ ὁ Νικήτας μὲ τοὺς Κρανιδιώταις εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη,—εἰς τοὺς Τριπολιτῆταις Ἀλέξης Κολιὸς ἀρχηγός. Εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη εἶχα φέρῃ μαστόρους καὶ ἔφτειανα ἕναν πύργο καὶ ταμπύρια διὰ νὰ μὴ μεταπεράσουν ζαερέ. Ὁ Γενναῖος, ὁ Πᾶνος μὲ τὰ καρυτινὰ στρατεύματα ἀποπάνω ἀπὸ τὸ Δερβενάκι, καὶ ἐγὼ ἤμouνα εἰς ταῖς πλάταις των.

Ὅταν ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ τοὺς ἔφεραν ζαερέ καὶ ἐπέστρεψαν, ἐπῆραν μαζί τους καὶ Ἀναπλιώτας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς στείλουν πίσω μὲ ζαερέδες. Οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι ἤξευραν τὸν τόπο, καὶ ἐκίνησαν 10000 διὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη, καὶ στέλνουν 500 διὰ νὰ πᾶνε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν Νικήτα καὶ τὰ φορτώματα ἤρχοντο ἀπάνω εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη· καὶ ἄρχισε ὁ πόλεμος, καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ ἦτον ἀπὸ ταῖς πλάταις τοὺς ἔπεσαν ἀπὸ πίσω, καὶ ἔτσι τὰ στρατεύματα ἐτσάκισαν τὰ ἐδικά μας καὶ ἐσκοτώθη ὁ παπᾶ Ἀρσένιος. Ὁ Νικήτας ἐκλείσθη μέσα εἰς τὸν πύργο. Ὁ Χατζῆ Χρῆστος προφθάνει βοήθεια καὶ τοὺς βαρεῖ ἀπὸ ταῖς πλάταις. Τότε ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι, ὁ Νικήτας βγαίνει ἀπὸ τὸν πύργο, (ὁ πύργος τοὺς ἐγλύτωσε)· ἐπλάκωσαν καὶ τὰ ἐδικά μας στρατεύματα, καὶ ἔτσι τοὺς ἐπῆγαν κυνηγῶντας ἕως δύο ὥρας· ἐσκοτώθηκαν μιὰ σαρανταριά καὶ ἐμποδί-

σθηκαν νὰ πάγουν ζωοτροφίας, καὶ ἀπὸ τότε δὲν ἐμπόρεσαν πλέον νὰ ὑπάγουν οἱ Τοῦρκοι βοήθεια εἰς τὸ Ναύπλιον, διότι εἶχαμε ὅλα τὰ πόστα πιασμένα, καὶ ὁ Γιαννάκης καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης ὅπου ἦσαν εἰς τὰ Βασιλικὰ ἐπήγαιναν καὶ τοὺς ἔπαιρναν εἰς ἓνα μῆνα διάστημα περισσότερο ἀπὸ 3000 ἄλογα. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου ἐστενοχωρήθηκαν· ἦλθεν ὁ φθινόπωρος· εἰς τὰς 26 Νοεμβρίου ἀπέθανε ὁ Δράμαλης· ἔμειναν οἱ ἄλλοι πασάδες καὶ ὅλο ἀδυνατίζαν. Ὁ θάνατος καὶ ὁ σκοτωμὸς τοὺς ἐπερικύκλωσε, καὶ ἔμειναν πολλὰ ὀλίγοι Τοῦρκοι. Ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα ὅλον τὸν Δεκέμβριον ἕως τὰς 27.

Εἰς τὸ Ναύπλιον εἶχα ἀφήκῃ τὸν Νικόλα, ἀνεψιὸν μου ἀρχηγὸν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ κάστρου. Μία ἡμέρα εὐγῆκαν οἱ Τοῦρκοι, ἐπολέμησαν καὶ ἐσκοτώθη ὁ Νικόλας καὶ ἔμεινε ὁ Σταΐκος ἀρχηγός. Πρὶν μερικὸν καιρὸ, ἦλθε καὶ ἡ ἀρμάδα ἡ Τούρκικη, ἦλθε ἕως τὸ Ἄστρο, τὰ ἐδικά μας τὴν ἐφοβέρισαν μὲ τὰ μπουρλόττα καὶ τὴν ἔβγαλαν ἔξω ἀπὸ ταῖς Σπέτσαις κυνηγώντας. Εἰς τὰς 27 τοῦ Δεκεμβρίου ἐβγῆκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐμίλησαν τοῦ Σταΐκου, νὰ στείλῃ ἔς τὸν Κολοκοτρώνη νὰ κάμουν τραττάτα, καὶ ὁ Σταΐκος μοῦ ἔστειλε αὐτὴν τὴν εἶδησιν μὲ τὸν ἀδελφὸν του. Τοὺς ἔγραψα ἐγὼ ἓνα γράμμα, ὅτι: «Σεῖς ζητεῖτε τραττάτο, καὶ ἡ θέλησίς μου εἶναι νὰ παραδώσετε ὅλα τὰ φρούρια καὶ νὰ ἀφήσετε καὶ τὸ βίος σας καὶ νὰ σᾶς μπαρκάρω εἰς τὰ ἑλληνικὰ καράβια καὶ νὰ σᾶς στείλω ὅπου θέλετε, ἀφοῦ μᾶς δώκετε τὰ ἐνέχυρα· ὅταν σᾶς ἔγραφα ἀπὸ τοὺς Μύλους, σᾶς ἔλεγα, ὅτι νὰ φύγετε καὶ νὰ πάρετε καὶ τὸ πρᾶγμα σας, τώρα ὅμως ὅπου ἐπεινάσατε καὶ ἐστενοχωρηθήκατε, νὰ φύγετε ἔτσι· τέτοια εἶναι ἡ θέλησίς μου καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε καὶ τώρα, οἱ Τοῦρκοι τῆς Κορίνθου ἔλειωσαν ὅλοι καὶ εἰς

δέκα ἡμέραις τὰ στρατεύματα θὰ γυρίσουν καὶ θὰ ἔλθουν νὰ σᾶς πάρουν μὲ ρεσάλτο καὶ θὰ σᾶς περάσουν ὄλους ἀπὸ τὸ σπαθί.»

Ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀδυνατήσῃ οἱ Τοῦρκοι εἰς τ' Ἀνάπλι, εἶχα ἀφήκῃ πολλὰ ὀλίγους ἐκεῖ μὲ τὸν Στάϊκο, καὶ ἐβάσταγα τὰ Δερβενάκια διὰ νὰ μὴν ἔρθουν βοήθεια ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Τὸ γράμμα τὸ ἐπῆγαν τοῦ Στάϊκου, ὁ Στάϊκος ἔκραξε τοὺς Τοῦρκους καὶ τοὺς ἔδωσε τὸ γράμμα εἰς τὰς 29 τὸ ἑσπέρας· τὸ γράμμα ἀφοῦ τὸ ἔλαβαν, ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἔκραζαν τὸν Τεζτάραγα καὶ ἄλλους σημαντικούς νὰ καταιβοῦν ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι διὰ νὰ δώσουν τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἄφηκαν ἐννιὰ ἀνθρώπους εἰς Μπεζεϊράν τάπια καὶ κάμμιά δεκαριὰ τζεταρτάσια καὶ δυὸ τρεῖς Ἀρβανίταις εἰς τὴν Γιουρτάπια». Ἄφηκαν τόσους ὀλίγους εἰς τὸ Παλαμῆδι, διατὶ δὲν εἶχαν φόβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὅπου ἦτον ἀπέξω διατὶ ἦτον ὀλίγοι. Δύο Ἀρβανίταις κρεμοῦνται ἀπὸ τὴν τάπια καὶ πᾶνε εἰς τὸ Στάϊκο καὶ τοῦ λένε, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώρα καὶ πᾶμε νὰ πάρωμε τὸ κάστρο καὶ ἂν δὲν σᾶς λέμε ἀλήθεια βαστάτε τὸν ἕνα ἐδῶ καὶ σκοτώστε μας ἔπειτα, ἂν εὐγῆ ψεῦμα. Ὁ Στάϊκος ἐπῆρε τοὺς στρατιώτας καὶ ἐπήδησε μέσα. Οἱ Τοῦρκοι ὅπου ἦσαν εἰς ταῖς ἄλλαις τάπιας, ἐκατέβηκαν, εἰς τὴν χώραν, καὶ μερικοὶ ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Τζοτάρ...

Ἐμβῆκαν τὰ μεσάνυχτα ζημερώνοντας τοῦ ἀγίου Ἀνδρέως. Ἐρρηξε κανόνια καὶ ἐκατάλαβα ὅτι ἐπῆραν τὸ Παλαμῆδι. Ἐκαβάλλικα εὐθύς, ἐπήγαινα ἔς τὸν δρόμο, ἀπάντησα τὸν πεζοδρόμο ὅπου ἔστειλε ὁ Στάϊκος διὰ νὰ μὲ δώσῃ τὴν εἶδησι. Εἰς τὸ ὄρδι εἶχα ἀφήκῃ τὸν Πᾶνο, τὸν Γενναῖο κτλ. Τὸν πεζοδρόμο τὸν ἔστειλα εἰς τὸ στρατεύμα διὰ νὰ δώσῃ τὴν

εἶδῃσιν καὶ τῶν ἄλλων. "Ὅσο νὰ πάγω εἰς τὸ Παλαμῆδι, ὁ Σταῖκος εἶχέ το παστρέψη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀνέβηκα εἰς τὸ Παλαμῆδι, ῥήχνοντας οἱ ἐδικοί μας πενήντα κανόνια. Ἀμα ἐπῆγα, ἐπρόσταξα καὶ ἐγύρισαν τὰ κανόνια κατὰ τὴν χώρα καὶ τὸν Ἴτς Καλέ. Ἐστειλα εἰς τὴν χώραν καὶ εἶπαν τῶν Τούρκων ἀρχηγῶν νὰ ἔλθουν νὰ ὑμιλήσωμε· ἦλθαν εἰς τὸ Παλαμῆδι οἱ μπεΐδες καὶ ἓνας Ἀρβανίτης ἀρχηγὸς τῶν Ἀρβανιτῶν· τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε τώρα; νὰ μοῦ παραδώσετε ὅλα τὰ κάστρα καὶ τὰ ἄρματα σας, καὶ νὰ σας γλυτώσω τὴν ζωὴν καὶ τὰ παιδιὰ σας, νὰ πάρετε δυὸ μόνον ἀλλαξαῖς καὶ νὰ σας βαρκάρω εἰς καράβια ἑλληνικὰ, καὶ νὰ πάτε ὅπου θέλετε· ὅταν μοῦ δώσετε τὰ κλειδιὰ ὅλων τῶν κάστρων καὶ βάλω ἀνθρώπους μου, τότε σας δίδω στρατιώτας καὶ σας συντροφεύουν καὶ σας βαρκάρουν ἀπὸ τὰ Πέντε Ἀδέλφια».

Ὁ Ἀρβανίτης λέγει: «Τὰ ἄρματα μας δὲν τὰ δίδομε καὶ θὰ πολεμήσωμε, θὰ κάψωμε τὴν χώρα, καὶ νὰ μὴν ἀφήσωμε πέτρα εἰς τὴν ἄλλην πέτρα.» Τοῦ ἀπεκρίθηκα: «Βρὲ Ἀρβανίτη, τίνος τὰ λὲς αὐτὰ; ἄς πολεμήσωμε καὶ μιὰ φορὰ καθάλλα καὶ τότε βλέπετε! τὴν χώρα ἂν τὴν κάψετε, οἱ προγόνοι μας τὴν ἐφκείασαν, καὶ πάλι τὴν φκείανουμε· ἐσεῖς ὅμως θὰ σας ἑπεράσωμε ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί.» Οἱ μπεΐδες μὲ εἶπαν: «Μὴν τὸν ἀκοῦς αὐτόν, διότι εἶναι ἐργένης, ἄς ἐρωτήσῃ καὶ ἡμᾶς ὅπου εἴμεθα φαμελίταις· ἐμεῖς πάμε κάτω, κάμνομε τὸ τραττάτο, τὸ ὑπογράφομε καὶ σας τὸ στέλνομε μὲ τὰ κλειδιὰ, καὶ νὰ μας δώκῃς τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ μέρος σας καὶ τὸν ὄρκον σου.» Ἔτσι ἐκατέβηκαν κάτω, ἔκαμαν συνέλευσι, ὑπόγραψαν τὴν συνθήκη, καὶ τὴν ἔστειλαν μὲ τὰ κλειδιὰ. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ ἄλλος ἓνας πασᾶς δὲν ὑπόγραψαν,

διατί έφοβοῦντο ἀπὸ τὸν Σουλτάνο, καὶ ἐκείνους μὲ σαρανταπέντε ψυχὰς τοὺς ἐβάσταξα αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου.

Μετὰ τοῦ ἀγίου Ἀνδρέως τρεῖς τέσσερες ἡμέραις ἔστειλα στρατεύματα ἔπιασα τὸν Ἴτς Καλέ, τὰ Πέντε Ἀδέλφια, τοῦ γιαιλοῦ, τῆς ξηρᾶς τὴν τάπια καὶ ἔστειλα ἀνθρώπους κ' ἐμάζωναν τὰ πράγματα τὰ τούρκικα εἰς τὰ τζαμιά. Ἐγραψα νὰ ἔρθουν ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ Σπέτσαις καὶ ἔστειλαν καράβια. Τὸ κάστρο τὸ εἶχαν κλεισμένο διὰ νὰ μὴ γενοῦν καταχρήσεις. Εἰς τὰ φρούρια ἔστειλα ἀπὸ ὅλα τὰ σώματα τοὺς ἐμβαρκάρισα τοὺς Τούρκους διὰ τὴν Σμύρνην καὶ ἔστειλε καὶ ἡ Γερουσία διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὴν πτώσιν καὶ εἰς τὰ λάφυρα. Τὰ καράβια τὰ ἔκαμα παζάρι 110000 γρόσια ὅσο πρᾶγμα ἔμεινε τὸ ἔβαλαν εἰς τὰ τζαμιά, τὸ λοιπὸν τὸ ἄρπαξαν οἱ Ἕλληνες. Χρήματα μετρητὰ δὲν εὐρέθησαν, διότι τὰ εἶχαν ἐξοδεμένα διὰ ζωοτροφίας εἰς τὴν πολιορκίαν ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ ἦσαν πολλὰ τοὺς ἔδωσα ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ διὰ τὸν ναυλὸν τους τῶν καραβιῶν. Εἰς τρεῖς ἡμέραις ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι εἰς τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ τὰ σπίτια. Τὰ λάφυρα τὰ ἔβαλαν εἰς δημοπρασία, καὶ κάθε ἐπαρχία καὶ τὰ νησιὰ ἐπῆραν τὸ ἀνάλογόν τους. Ἔτσι ἐγλύτωσα καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἔγνοιαν τοῦ Ἀναπλιοῦ.

Τὸν ἴδιον καιρὸ οἱ μεινεμένοι Τούρκοι ἕως 3000 εἰς τὴν Κόρινθον ἔμαθαν τὴν πτώσιν τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ ἐκίνησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Πάτρα καὶ ἄφηκαν εἰς τὸ κάστρο τῆς Κορίνθου 400. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐτρώγοντο μεταξύ των. Ὁ Ζαίμης, Σωτῆρ Χαραλάμπης καὶ Πετιμεζαῖοι, αὐτοὶ ἐτοιμάζοντο νὰ κτυπηθοῦν, ἔμαθαν τοὺς Τούρκους, ἀφίνουν ταῖς διχόνοιαις των καὶ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, τοὺς γαλοῦν καὶ

τούς έπολιόρκησαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Τὸ στρατεύμα ὅπου εἶχα ἀφήσῃ εἰς τὸ Δερβενάκι τὸν Πᾶνο, Γενναῖο, ἔμαθον ὅτι ἔφυγαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴν Κόρινθον, καὶ ἦλθον καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μανθάνοντες ἡμεῖς, ὅτι τοὺς Τούρκους τοὺς έπολιόρκησαν εἰς τὴν Ἀκράτα, ετοίμασα τὸν Νικήτα, τὸν Γενναῖο, τὸν Πᾶνο, διὰ νὰ τοὺς στείλω εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι (οἱ ἄρχοντες) μᾶς γράφουν νὰ τοὺς στείλωμεν πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴ στείλω στρατεύμα, — καὶ ἡ ἕπιθεσίς των ἦτον διὰ τὰ λάφυρα. Εἰς τὴν Ἀκράτα τοὺς έπολιόρκησαν δυὸ μῆνας. Οἱ Τούρκοι στενοχωρημένοι ἔκαμνον συμφωνίας χωρὶς νὰ ταῖς ἐκτελοῦν. Τὰ καράβια τὰ τούρκικα ἔφθασαν μὲ μεντάτι, τοὺς ἐπῆραν καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτραν, ὥστε ἀπὸ 32000 τοῦ Δράμαλη μὲ 7 πασάδες ἐγλύτωσαν 4000 ὅπου ἔμειναν εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ Εὐβοία καὶ 2000 ὅπου ἐγλύτωσαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Ἐρωτοῦσα τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἄλλους σημαντικούς Τούρκους, καὶ μοῦ εἶπαν 28000 ἐμβῆκαν εἰς τὴν Πελοπόννησον 20000 ἄλογα τῆς σέλλας καὶ 30000 ἀλογομουλάρια φορτηγὰ καὶ 500 καμήλια. Ὅλα αὐτὰ ἔμειναν εἰς τὴν Πελοπόννησον, θησαυρούς καὶ ἄρματα ὠραῖα τὰ ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες. Αὐτὸ τὸ στρατεύμα ἦτον ὄλο πλούσιο, διότι τὰ εἶχαν πάρῃ ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὅπου τὸν έπολιορκοῦσε.

Ἀνάπ.λ. Οἱ Τούρκοι τοῦ Ἄργους ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Οἱ Ἀργῖται μαζὶ μὲ τὸν Τσώκρη, καὶ ὁ Κακάννης, ὁ Νέζος, ὁ Στάϊκος καὶ οἱ Κρασιδιώταις ἐπὶ κεφαλῆς Ἀρσένης, Ἀναγ. Λέκας καὶ λοιποί, καὶ ἀπὸ τὸ Καστρί ὁ Γιάννη Μῆτσος καὶ ὁ Σταμάτης έπολιόρκησαν τ' Ἀνάπλι· έπολιορκεῖτο ἀκόμη ἕως ὅπου ἔπεσεν ἡ Τριπολιτσά. Μᾶς ὠφέλησε τὸ Ἄργος πολὺ ἀπὸ τὸ μολύβι, ἀπὸ τὰ τζαμιά. — Ἡ Κόρινθος

ἐπολιορχεῖτο ἀπὸ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, Ἀναγ. Πετιμεζᾶς, Γ. Χελιώτης καὶ Νικολάκης Σολιώτης. Τὰ 1822 εἰς τὸν Ἰανουάριον μῆνα ἐπῆγε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἐπολιορχήσῃ τὴν Μεθώνη, τὴν Κορώνη μὲ Λεονταρίταις, μὲ Σπαρτιάταις, μὲ Ἀνδρουσάνους, μὲ Καρυτινοὺς· οἱ Καρυτινοὶ πάντοτες ξεχειμαζαν ἐκεῖ καὶ ἦτον κάμμιὰ διακοσαριά. Ἦτον λαδιά. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἐπρόσταξε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Νικηταρᾶ καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸν Ὀδυσσεά καὶ μὲ τὸν Π. Ζαφειρόπουλον μὲ τοὺς Ἀγιοπετρίταις.—Πόλεμος τοῦ Νικηταρᾶ μὲ τὸν Ζαφειρόπουλο.

Πάντοτε ἐπροσπαθοῦσα καὶ ἐπὶ Ῥώσσω καὶ ἐπὶ Γάλλων (καθὼς καὶ ἐπὶ Ἀγγλων) διὰ γὰ ἀποστατήσω τὸν Μωρέα, ὄχι διότι περιωριζόμεν μόνον εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ἀλλὰ τότε ὁ κόσμος δὲν εἶχεν εἰδησιῶν· τὸ πρᾶγμα δὲν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ γενικόν, διότι δὲν ἦτον προετοιμασμένον· τὰ μέσα τὰ ἐβλεπα ὀλίγα, ἀλλ' ὁ σκοπός μου ἦτον, μίαν φορὰν νὰ ἐλευθερώναμεν τὴν Πελοπόννησον ἐκάμναμεν μίαν βάσιν, ἓνα quartier, καὶ ἔπειτα προωδεύαμεν καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειτα ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὡς νησί καὶ ἦτον εὐκόλον νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὸ τὸ μέρος. Ἡ ἐποχὴ τοῦ 1821 μὲ τὴν ἐποχὴν τῶν 1805, 1806 καὶ 1807 ἦτον πολλὰ μεγάλη ἡ διαφορά. Ὄταν ἐκατέφευγα τὴν πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ζάκυνθον, 1806, ἦλθε ἓνας ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν νὰ μὲ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς Ῥώσσους καὶ ἔδιδαν 50000 γρόσια. Ὁ Ῥώσσος Διοικητὴς μὲ εἶπε νὰ κρυφθῶ καὶ ἔκαμα κρυμμένος ἓνα μῆνα· τοῦ Τούρκου τοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἔφυγε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ δὲν εὐρισκόμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησεν. Μίαν φορὰν μὲ ἐζήτησε ὁ Ἀλῆ πασᾶς διὰ τοῦ Μάνθου καὶ μὲ

ἔκαμε μυρίας καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐδέχθηκα.

Ζ'.

Αἱ ἐπαρχίαις ἐτοίμαζον τοὺς Πληρεξουσίους διὰ τὴν Β' Συνέλευσιν· τοὺς ἔγραφα νὰ ἔλθουν νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις εἰς τὸ Ναύπλιον. Τὸ κόμμα τῶν ἀρχόντων δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ, πρῶτο, διότι ἦτον φρούριο, καὶ δεύτερο, διότι τὸ εἶχα ἐγώ. Ἔφησα τὸν Κολιόπουλο φρούραρχο καὶ ἐπέρασα εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἀντάμωσα τὴν Γερούσια καὶ τὸν Μαυρομιχάλη, ἐκάμαμε συμφωνία διὰ νὰ βαστάξωμε εἰς τὴν Συνέλευσιν τὴν Γερούσια καὶ νὰ μείνῃ ἡ Ἀρχιστρατηγία· ὠρκωθήκαμε διὰ νὰ βαστάξωμεν τὴν σειράν. Τέλος πάντων ἀποφασίσθη εἰς τὸ Ἄστρος νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις. Ἐσυναχθῆκαν μέρος. Ἐκεῖ ἔγραψαν εἰς τὸν Μαυρομιχάλη τάζοντές του νὰ τὸν κάμουν πρόεδρον φθάνει νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀλησμόνησε τοὺς ὄρκους μας καὶ ἐπῆγε, τόσοσ καὶ ὁ Παπᾶ Φλέσας καὶ λοιποὶ· ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος· ἐκεῖ εἴμεθα χωρισμένοι φανερὰ δύο κόμματα, τὸ ἓνα ἐλέγετο τῶν Προεστῶν καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Κολοκοτρώνη. Τῶν προεστῶν ἦτον οἱ περισσότεροι, ἦτον 150 Πληρεξούσιοι καὶ 6000 στρατιώταις (Ἀπρίλ. 1823). Ἐγὼ εἶχα τὸν Ὀδυσσεά, τὸν Μούρτζινο καὶ ἄλλους σαράντα Πληρεξουσίους μὲ 800.

Αὐτοὶ ἔφεραν στρατιώτας γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν γνώμην τους μὲ τὴν δύναμιν καὶ ἐγὼ μὲ τὴν δύναμιν ἐγύρευα νὰ τοὺς ἀνατρέψω τὴν γνώμην. Ἐμεῖς ἐκαθήμεθα εἰς τὰ Μελεγιτικά κονάκι καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὰ Ἀγιαννήτικα, μίᾳ τουφεκιά μακρᾷ. Ἐκεῖνοι ἔκαμαν συνεδρίασιν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπηγαίναμε. Αὐτοὶ ἤθελαν

καὶ ἐψήφισαν νὰ γίνουν 50 Στρατηγοὶ καὶ 150 Βουλευταί. Αὐτὴ ἡ πολυαρχία δὲν μὲ ἀρεζε ἐμένα διατὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς ἤθελε μᾶς χάσῃ καθὼς καὶ μᾶς ἔχασε· ἐψήφισαν τόσους Στρατηγοὺς διατὶ ἐνόμισαν νὰ γκρεμίσουν μὲ τοῦτο τὴν ἐπιρροὴν τὴν ἐδικήν μου· ἐψήφισαν νὰ ἐκποιήσουν τὴν γῆν, μὲ σκοπὸν νὰ βγάλουν ὅ τι εἶχαν ἐξοδεύσῃ ὅσα ἤθελαν, καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν εἰς γῆν καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν λαὸν γυμνὸν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα τῆς γῆς. Τότε ὁ λαὸς ἐγύρισε μὲ τὴν γνώμην τὴν ἐδικήν μου· αὐτοὶ σὰν εἶδαν τὴν κακὴν ἐντύπωσιν ὁποῦ ἔκαμεν ἡ ἐκποίησις, ἐβιάσθησαν νὰ τὸ σβύσουν αὐτὸ τὸ ἄρθρον. Αὐτοὶ ἀρχισαν νὰ κολακεύουν τοὺς φίλους μου καὶ τοὺς ἔπαιρναν ἕναν ἕναν μὲ τὸ μέρος των.

Μὲ ἐπροσκάλεσαν νὰ ὑπάγω· ἐπῆγα εἰς ἕνα περιβόλι ὁποῦ ἔκαμναν τὴν Συνέλευσιν καὶ ἀρχισα νὰ τοὺς εἰπῶ : « Σεβαστῆ Συνέλευσις, δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα ὁποῦ ἐκάματε, νὰ εἶναι τόσο πολλοὶ Βουλευταὶ καὶ τόσο πολλοὶ Στρατηγοί, διατὶ θὰ μᾶς φέρουν τόσα ἔξοδα καὶ τόσαις ζημίαις, διότι τὸ ἔθνος μᾶς εἶναι πτωχὸ καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πληρώσῃ τόσους πολιτικούς καὶ πολεμικούς ἀνωφελεῖς. » Ὁ Ζαίμης ἐσηκώθηκε τότε καὶ λέγει : « Κολοκοτρώνη ! Κολοκοτρώνη ! εἰς τὸ χέρι σου στέκεται νὰ χαθῇ ἡ Ἑλλάς, ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ ἂν ἐνωθῆς μαζί μας. » Τὸν ἐρώτησα τρεῖς φοραὶς « Ἐγὼ κῦρ Ἀνδρέα ; » μὲ ἀπεκρίθηκε, « Ἐσὺ ! » Ἔτσι ἐπῆγα καὶ ἐγὼ καὶ ὑπόγραψα, λέγοντας : « Ἄς ὕψεσθε διὰ ἐκεῖνα ὁποῦ θὰ ἀκολουθήσουν κακὰ εἰς τὴν Πατρίδα μας διὰ τὴν πολυαρχία. »

[Εἶχαν ψηφίσῃ πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸν Μαυρομιχάλη, μέλη, τὸν Ἀνδρέα Ζαίμη, Σωτῆρη Χαραλάμπη, Ἀνδρέα Μεταξά, καὶ Ἀρχιγραμματέα τὸν Μαυροκορδάτο· εἶχαν ψήφισμα νὰ μὴ βάλλουν ἄλλον

εἰς τὴν δούλευσιν κανέναν ἀπὸ τοὺς νεοφερμένους ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ παρὰ μόνον τοὺς αὐτόχθονας. Ὁ Παπᾶ Φλέσας, Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν, Βάρβογλης Μινίστρος τοῦ Δικαίου, Περραιβός, Ἀναγνωσταράς Μινίστροι τοῦ Πολέμου, τὸν Αἰνιὰν Μινίστρο τῆς Ἀστυνομίας, Περούκα Μινίστρο τῆς Οἰκονομίας. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶχε καὶ τὰ χρέη τοῦ ἐξωτερικοῦ· τότε ἐπροβάλαμε τὸν Γ. Κουντουριώτη Πρόεδρον καὶ τὸ ἐδέχθη, Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν Ὀρλάνδο, ἀντιπρόεδρο τὸν Βρυσηνὴς καὶ ἐτελείωσε ἡ Συνέλευσις, ἀφοῦ ὑπόγραψα ἐγὼ καὶ οἱ ἐδικοί μου.

Ἐπήγαμε εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐκεῖ ἔκαμαν διαταγὴν Βουλευτικὴ καὶ Ἐκτελεστικὴ καὶ ἐδιώρισαν τὸν Πᾶνο φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐβγήκε ὁ Κολιόπουλος. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἔβαζον ὄλους ἐδικούς τους καὶ ἐκατάτρεχαν τοὺς δικούς μας. Ἐπῆρα τὸν Νέγρη. Ἐβγαίνομε εἰς τὴν Σιλήμνα καὶ κάνομε νόμους· αὐτοὶ ἔμειναν μονάχοι εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ὁ σκοπός μας ἦτον, νὰ στείλωμεν ἀνθρώπους εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ οἰκονομοῦν τοὺς στρατιώτας καὶ ἐμεῖς νὰ κινήσωμεν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ μὴ γνωρίζομε τὴν Κυβέρνησι· αὐτοὶ εἶδον τὴν ἀδυναμίαν τους, ἔκαμαν συμβούλιον, ἔκραξαν τὸν κῦρ Ἀναγνώστη Δεληγιαννη ὡς μεσίτη, διὰ νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις των· ὁ Ὑψηλάντης ἦτον μὲ ἡμᾶς· ἡ γνώμη τους ἦτον νὰ μὲ βάλουν Ἀντιπρόεδρο τοῦ ἐκτελεστικοῦ διὰ νὰ ἔβγω ἀπὸ τὰ ἄρματα, νὰ μὲ ἀδυνατίσουν· ἔστειλαν πρέσβεις, μὲ εὗρηκαν εἰς τὴν Πιάνα· ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς δυσκολίας ἔρχονται, ἐπέστρεψα εἰς τὴν Τριπολιτσά.¹]

¹ Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπαναλαμβάνονται πληρέστερον ἐν τοῖς ἐπομένοις παραγράφοις. Σ. τ. Ε.

1823. Ἀπρίλιος, στοχάζομαι, Ἄστρος.

Εἰς τὴν Συνέλευσιν ἔγεινεν Πρόεδρος ὁ Μαυρομιχάλης τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὁ Ζαῖμης ἔστο Ἐκτελεστικό, ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς· ὁ Ἀρχιγραμματεὺς καὶ Ἐξωτερικῶν καὶ Ἐσωτερικῶν ὁ Μαυροκορδάτος. Εἰς τὸ Βουλευτικὸν Ὁρλάνδος, καὶ Ἀντιπρόεδρος ὁ Βρυσηνῆς καὶ 70 Βουλευτικοί. Ἐκάμαμεν τὸν ὄρκον εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐκινήσαμεν διὰ τὴν Τριπολιτσάν. Μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης ὁ Μπαρμπογλούς· Μινίστρος Ἐσωτερικῶν ὁ Παπᾶ Φλέσας· τῆς Ἀστυνομίας ὁ Γ. Αἰνιάν· Μινίστρος τοῦ Πολέμου ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Περραιβός, ὁ ἕνας διὰ τὴν Ῥούμελην καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν Πελοπόννησον.

Πηγαيناίμενοι εἰς τὴν Τριπολιτσά ἀρχίνησαν τῆς ραδιουργίας, ὅτι ἤθελαν νὰ βάλουν ἀπὸ τὸ μέρος τους εἰς ὅλα τὰ ὑπουργήματα, πολιτικὰ καὶ στρατιωτικά, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους. Ἐκάμαμεν τὴν συνέλευσιν διὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐκεῖνοι τὸ καταμέρισαν εἰς τὴν συγγένειαν καὶ εἰς τὰ κόμματα. Ἐπῆγα ὁ ἴδιος μία βολὰ καὶ τοὺς εἶπα: «Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ κάνουνε οἱ Μνίστροι, ὅτι σᾶς προβάλλουν κάνουνε. Ἡ συνέλευσις σᾶς ὠρκώσε νὰ τηρᾶτε τοῦ ἔθνους τὴν ὑπόθεσι καὶ νὰ βάλλετε εἰς τὰ ὑπουργήματα ἀπὸ ὅλους νὰ δουλεύουν τὴν Πατρίδα καὶ νὰ πορεύωνται καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐγὼ βλέπω τοὺς ὑπουργοὺς νὰ κάνουνε κατὰ μέρος, καὶ ἔτσι διαίρουνται καὶ οἱ πολιτικοί, διαίρουνται καὶ τὰ ἄρματα.»

Μοῦ ἀπεκρίθησαν: «Καὶ ἀφτοῦνο τὸ διορθώνομε». Μὲ λόγῳ, καὶ μὲ ἔργον ἦτον ἡ γνώμη των νὰ βάλουν ἀπὸ τοὺς ἐδικούς των, καὶ ἐγὼ νὰ ἀδυνατίσω. Βλέποντας ἐγὼ τὸ πρᾶγμα ὅσον ἐπῆγαινε τόσο χειρότερα, ὠμίλησα καὶ κάμαμε συνέλευσι.

Στὴν συνέλευσιν ἔγεινε ψήφισμα ὅτι νὰ μὴ βάλουν ἄλλους ξένους, εἰμὴ τὸν Μαυροκορδάτον διὰ τὰ ἐξωτερικά. Ἀρχίνησαν καὶ ἔβαλαν φιλικῶς, καὶ ἐκεῖνα ποῦ ὑπογράψαμεν τὰ ἀλησμόνησαν. Τότενες σὰν ἔκαμα συνέλευσι, εἶπαμε : «Τί εἶναι τοῦτο ποῦ γίνεται, πατριώταις ; Ἄλλα ὑπογράψαμε καὶ ἄλλα βλέπομεν νὰ κάνουν. Ἡμεῖς εἶπαμεν ὅτι πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἀξίους, καὶ ἐκεῖνοι νὰ ὀμιλοῦν ὅλοι συμφώνως, καὶ ἔτσι νὰ τοὺς διορίζουν, καὶ αὐτοὶ τὸ ἐναντίον.» Τότε ἐκίνησα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριὸ ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσὰ μία ὥρα, καὶ εἶχαμε καὶ τὸν Νέγρη (τὸ χωριὸ Σιλλίμνα) ὁ Ὑψηλάντης ἦτον. Οἱ βουλευταὶ πλείοτεροι ἦλθαν. Ἀποφασίσσαμεν καὶ ἐκάμαμε ἓνα νόμο νὰ μὴν ἀκούομεν τὰς διαταγὰς, καὶ ὅσοι εἴμεθα στρατιωτικοὶ νὰ πᾶμε κατὰ τοὺς Τούρκους· ὅσοι πολιτικοὶ νὰ μᾶς προβλέπουν ἀπὸ τροφὰς νὰ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα μας, καὶ ἐκεῖνοι ἄς κάθωνται. Βλέποντας τὴν πανουργίαν ὅπου εἶχαν διὰ νὰ μὲ ἐξοντώσουν ἐκεῖνοι μὲ ἐδυνάμωσαν.

Τότε ἄρχισαν καινούριο σχέδιο, καὶ βάνουν μεσίτας, καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δεληγιάννη, ποῦ ἐκράταε τὸν μέσον ὄρο, νὰ ἰδῆ ποῖος νικάει καὶ στέλνει τὸν διδάσκαλον τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Γιάννην Ῥάγκον νὰ ἔλθουν νὰ μοῦ εἰποῦν νὰ γυρίσω ὀπίσω, νὰ μὴ χαλάσῃ ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἔμβα καὶ σὺ Ἀντιπρόεδρος. Παρακινῶντας ὁ Ἀναγνώστης ὁ Δεληγιάννης, καὶ διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἐμφύλιος πόλεμος ἐγύρισα νὰ ἰδῶ τι θὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ τούτην τὴν Κυβέρνησι. Ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὸ Ἐκτελεστικό. Τὴν πρώτην ἡμέρα ποῦ ἐπῆγα ἐχαιρέτησα τὸν Μαυρομιχάλη καὶ λοιποὺς καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Πετρόμπεης ὅτι : «Ὡς πότε θὰ χορεύῃς, Κολοκοτρώνη;» Καὶ τοῦ εἶπα : «Ὅσο τρα-

γουδᾶτε σεῖς χορεύω ἐγώ· παῦτε τὰ τραγούδια καὶ παύω τὸν χορόν.»

Ἀκολουθοῦσαμεν τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἀρχιγραμματέας μας βάνει τὸν Περραιβὸν καὶ τὸν Αἰνιᾶν νὰ κάμουν μίαν ἐταιρίαν διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὐβοϊαν, ὅτι νὰ ἔλθουν ἐδῶ νὰ κάμουν ἄλλο Γκυβέρνο. Κάνουν ἕνα μῆνα Συνέλευσιν μυστικῶς· κάνουν δεκατέσσερα κεφάλαια, τὰ ὅποια δὲν τὰ ἐνθυμοῦμαι, καὶ ὑπογραφήκανε πολλοί, καὶ οἱ δύο Μινίστροι, ὁ ἕνας τῆς Ἀστυνομίας, καὶ ὁ Περραιβός, καὶ ἄλλοι ὅπου ἔκαναν τὸ μυστικοσυμβούλιον· νὰ τὸ ὑπογράψωμεν καὶ ἡμεῖς. Τότες τὸ ἐπῆρε ὁ Μαυροκορδάτος νὰ τὸ διαβάσῃ, ὡς Ἀρχιγραμματέας. Ἀρχίνησε καὶ ἐδιάβασε τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ἀργά· τὸ δεύτερον κεφάλαιον, ποῦ εἶχε τὴν δύναμι, τὸ ἐδιάβασε ὀγλήγορα, διὰ νὰ μὴ καταλάβωμε τίποτε· τοῦ λέγω ἐγώ: «Γιὰ διάβασε αὐτὸ τὸ κεφάλαιον νὰ μᾶς τὸ ἐξηγήσῃς καλὰ, νὰ ἰδοῦμε τί εἶναι.» Τὸ ἐκατάλαβα ὅτι ἐμούδιασε, — τὸ ἐδιάβασε τσάτρα πάτρα, — διάβασε καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιον — τὸ ἐδιάβασε, τὸ ἐτελειώσε. Τελειώνοντας τὰ κεφάλαια, ἔγραφαν ὅτι ὅλα τὰ κεφάλαια νὰ ἀλλάξουν, ἂν ἀνάγκη, ὄχι ποτὲ τὸ δεύτερον, νὰ μὴ ἐγγιχθῇ (εἶχαν καὶ τσεκούρι μέσα). Ἐγὼ ἐμβῆκα σὲ ὑποψία· ἀκαρτερῶ νὰ ὁμιλήσουν ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ συντρόφοι μου· δὲν ὁμίλησε κανεὶς. Τότε ἐπετάχθηκα ἐγὼ καὶ λέγω: «Κύριε Αἰνιᾶν, σὺ εἶσαι Μινίστρος· αὐτὰ τὰ γράμματα—ξεύρω ποῦ μαζώνεστε τριάντα ἡμέραις—διὰτὶ δὲν εἰδοποιούσατε τὴν Κυβέρνησιν; καὶ τὰ φέρετε τώρα νὰ ὑπογραφοῦμε· δὲν εἶσαι ἀξίος τῆς Ἀστυνομίας· κόπιασε στὸ καλόν.»—καὶ τὰ γράμματα ἐκεῖνα τὰ ἐκρατήσαμε.—Τὸ ἴδιον ἔκαμα καὶ τοῦ Περραιβοῦ. Δὲν ἐπέρασε καὶ ἐκεῖ ἡ ῥαδιουργία τους.

Μετὰ ἡμέραις κάνουνε ἄλλο σχέδιον, ὅτι ἦτανε γέν-

νημα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ Ζαίμη. Τὸ Ἐκτελεστικὸ εἶναι εὐλογο νὰ βγῆ εἰς τὰ Δερβένια, νὰ βρῆ στρατεύματα καὶ νὰ τὰ βαστάξῃ.—τὸ ἔφτιασαν μόνοι τους· πρῶτα τὸ ἐστόλιζαν καὶ ὕστερα τὸ ἔβγαναν ἔξω ἓνα ἓνα πρόβλημα.—Παράστησαν τὴν ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑπάγῃ τὸ Ἐκτελεστικὸ ἔς τὰ Δερβένια, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Νὰ στοχαστῶ ἄς μείνῃ διὰ αὐριον αὐτὴ ἢ σκέψις. Ἐρώτησα καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δεληγιάννη, καὶ τὸν Παπα Φλέσα, καὶ ἄλλους τοῦ κόμματός μου, καὶ πρῶτα δὲν τὸ εὗρηκαν εὐλογο. Γυρίζω ἐγὼ καὶ τοὺς λέγω: «Δὲν ἐβγήκα μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὴν Ῥούμελην, δὲν ἐβγήκα οὔτε πολιτικός· μῶλον τοῦτο ἄς πᾶμε.» Ἔτσι ἀποφασίσαμε τὴν δευτέρην ἡμέρα διὰ τὸν πηγαϊμόν μας. Ὅσο ποῦ ἔστερξα τὸν πηγαϊμόν μου, ἄρχισαν ἄλλο σχέδιο, ὅτι νὰ πάγῃ ὁ Ἀνδρέας ὁ Ζαίμης διευθυντὴς εἰς Βοστίτσα καὶ Καλάβρυτα καὶ Πάτρα, διὰ νὰ πολιορκήσῃ τοὺς Τούρκους μὲ ἄρματα, καὶ νὰ πάρῃ καὶ τὸν Ἀνδρέα Μεταξᾶ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης φοβούμενος μὴ πάγῃ εἰς τὴν ἐπαρχία του, εἶπε: «Νὰ ὑπάγω καὶ ἐγώ», καὶ ἐμείναμε οἱ τρεῖς, καὶ ἦτο πλήρες τὸ Ἐκτελεστικόν. Ἀποφάσισε νὰ ὑπάγῃ καὶ ὁ Χαραλάμπης, καὶ ἔπειτα νὰ γυρίσῃ ὅπου εἴμεθα ἡμεῖς.—Λογαριάζαμε νὰ πᾶμε ἔς τὰ Δερβένια, ἔτσι ἀνεχώρησαν διὰ τὰ Καλάβρυτα.

Ἐκεῖναις ταῖς ὥραις ποῦ ὀρδινιαζόμεθα ἡμεῖς νὰ πᾶμε ἔς τὰ Δερβένια μὲ τὸν ἀρχιγραμματέα, τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου ἦτον ἀγοραστὴς ἓνας Κορθινὸς κελόγηρος μὲ ἄλλους συντρόφους, καὶ οἱ Νοταράδες τοὺς κακοφάνηκε ὅτι ἔβαλε περισσότερο καὶ τὴν πῆρε· καὶ πηγαϊνάμενος ἔς τὴν Κόρινθο νὰ συνάξῃ τὰς προσόδους τὸν ἐσχότωσαν καὶ ἔδιωξαν καὶ τοὺς συντρόφους του· ἦλθε εἰδήσις εἰς τὴν Κυβέρνησι. Μοῦ εἶπε ὁ

Πρόεδρος και οι άλλοι οι συντρόφοι μου δια να πάγω με δύναμι δια να παιδεύσω τους φονεΐς και να συστήσω τους αγοραστὰς και είχαν και ἑπτὰ χιλιάδας γρόσια ἔρανον εἰς τὴν ἐπαρχίαν, και να τὰ συναΐξω και αὐτά· και ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα : « Δὲν πάγω μοναχὸς μου, διατί, ἂν καλὸ κάμω, κακὸ θὰ εἰποῦνε· δόμου τε και τὸν Μεταξᾶ, ποῦ εἶναι μέλος τῆς Κυβερνήσεως, να ἦναι αὐτόπτης και εἰς τὸ καλὸ και εἰς τὸ κακὸ, να δώση τῆς Κυβερνήσεως λόγον τῶν πράξεών μου. » — Φεύγοντας ἐγὼ δὲν ἔμεινε πλήρης ἡ Κυβέρνησις, ὅμως πᾶμε οἱ δύο· και ὁ Πρόεδρος και ὁ Ἀρχιγραμματεὺς συναΐζουν τὰ πρακτικὰ και τὰ ἀρχεῖα και ἔρχονται εἰς τὴν Κόρινθο και τραβᾶμε δια τὰ Δερβένια. Ἔτσι ἀποφάσισα να κινήσω με τὸν Μεταξᾶ, και ἐκίνησα με 400 στρατιώτας. Ἀναχωρῶντας ἐγὼ με τὸν Μεταξᾶ δια τὴν Κόρινθο, ἐγύρισε και ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις τὸ Βουλευτικὸ και τὰ δύο ἄτομα, ὁ Πρόεδρος και ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης, και ὁ Ἀρχιγραμματεὺς, ποῦ ἔμεινε ἐκεῖ με τὸ Βουλευτικὸ (τὸν Πρόεδρον ποῦ εἶχε τὸ Βουλευτικὸ, ὁ Ὀρλάνδος, ἀνεχώρησε· ἔμεινε ὁ Βρυσθένης Ἀντιπρόεδρος) ἔκαμαν συνέλευσι και ἀποφάσισαν να στείλουν πρέσβυν τὸν Δεληγιάννην και ἄλλους, να στείλουν εἰς τὴν Πορτογαλίαν να ζητήσουν Βασιλέα· ὁ Δεληγιάννης τοὺς ἀπεκρίθηκεν ὅτι : « Ἄν δὲν ῥωτήσω τὸν ἀδελφόν μου τὸν Κανέλλο και τὸν Κολοκοτρώνη, δὲν ἔμπορῶ να σὰς δώσω λόγον, διατί εἶμαι φαμελίτης. »

Ὁρδινιάστηκε τὸ Ἐκτελεστικὸ να ἔλθῃ ἔς τὴν Κόρινθο, να πᾶμε ἔς τὰ Δερβένια και ἐσυντροφεύθηκε ὁ κῦρ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης να ἐλθῇ δια ἡμᾶς, δια τὴν ὀμιλίαν ποῦ τοῦ ἐκάμαμεν· και ὁ Μαυροκορδάτος τοὺς εἶπεν ὅτι : « Δὲν εἶμαι ἔτοιμος . . . ἔρχομαι και

ἐγώ» ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ μᾶς συνεβγάλη. Ἐκίνησαν καὶ ἦλθαν καὶ μετ' ἡῶν ἐστὶ Κλημεντοκαίσαρι μετὸν Μεταξᾶ, καὶ εἶχα καὶ τοὺς ἀγοραστὰς βαλλένους εἰς τάξιν, καὶ τὸν ἔρανον μαζωμένον. Ἐξετάζοντας ποῖος ἐσκότωσε τὸν καλόγερον ὑπογράφηκαν ὅλοι ἡμεῖς καὶ ὁ Σωτὴρ Νοταρᾶς· ἐκράτησε τὸ γράμμα ἢ Κυβέρνησις νὰ θεωρήσῃ τοῦτο τὸ φονικόν· οἱ ἐνοικιαστικὶ ἐκουβάλασαν τροφὰς διὰ τὰ Δερβένια, ἔφθασε καὶ ὁ Πετρόμπης, καὶ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης καὶ Δεληγιάννης· ἔφθασαν τὴν Παρασκευὴν· τοὺς ἐρωτήσαμεν ποῦ εἶναι ὁ Ἀρχιγραμματεὺς. — «Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς δὲν εἶχε φορτηγόν, καὶ ἔμεινε νὰ ἔλθῃ τὴν Δευτέρα μουτουλάκ εἶναι ἐδῶ» — μετ' αὐτὸν τὸν λόγον ἐμείναμε ἡσυχοί. Ἐρχάμενη Δευτέρα τὸ βράδυ καὶ δὲν ἦλθε, ἐγὼ ἔλαβα ὑποψία. Τὴν Τρίτην ἕως τὸ γεῦμα δὲν ἦλθε καὶ τότες ἔβαλα ἓνα ζύλο καὶ ἐτήραγα κατὰ τὴν Τριπολιτσά — ποῦ ἢ Κόρινθος, ποῦ ἢ Τροπολιτσά. — Μὲ ἐρώταγαν: «Τί τηρᾶς;» «Τηρᾶω ἐστὴν Τριπολιτσά.» «Ἄμ' τί βλέπεις;» «Βλέπω τὸν Μαυροκορδάτο, τὸν Δεσπότη Ἄρτης καὶ Σπετσιώταις καὶ Ὑδραίους καὶ πλέκουν ἓνα γαϊτάνι ἐστὸς Ἀναπλιῶ τὴν πόρτα, μὰ τὸ τί γαϊτάνι εἶναι δὲν τὸ ἤξεύρω». Αὐτοῖνοι ἐγελάγανε· τρεῖς ἡμέραις κοντὰ κοντὰ ἔκανα τούτῃ τὴν τέχνην· ὁ Μαυροκορδάτος ἔμεινε γιὰ νὰ γείνη Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ὄχι νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ χρέος τοῦ.

Ὄντας ἡμεθεὶς εἰς τὴν Τριπολιτσά ἀποφασίσαμε τὸν Παν. Γιατράκο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Πάτρα μετ' Ἐμιστριώταις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις ταῖς εἶχαμε νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Δερβένι, καὶ ἔφθασε εἰς τὴν Τριπολιτσά μετ' ἀλαῖ πασαλίτικο, μετ' ἑκατὸ ζυγιαῖς ταβούλια καὶ μετ' ἄλλα μασκαραλίκια τοῦ Γιατράκου. — Τὴν ἴδιαν ὥραν ἦλθαν εἰς τὴν Τριπολιτσά τετρακόσιοι Ἄρ-

καδινοί με τὸν Γρίτζαλη, Μῆτρο Ἀναστασόπουλο, Παπατσώρη, νὰ ἐλθοῦν εἰς τὰ Δερβένια. Εἰς τὸ παζάρι ἐπιάσθησαν οἱ Ἀρκαδιοὶ καὶ οἱ Μιστριώταις, ἐπάνω εἰς τὸ κρασί, καὶ σκοτώνονται δεκαπέντε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἄλλο. Τῆς εὐθὺς τὸ Βουλευτικὸ ἔστειλε ταχυδρόμο καβαλλάρη καὶ μᾶς τὸ εἶπαν. Ἐκράταγαν τὴν μιστὴν χώραν οἱ Ἀρκαδιοί, τὴν ἄλλην Μιστριώταις, καὶ τὸ τουφέκι ἐδούλευε. Ἀκουοντας ἡμεῖς αὐτὸ, με ἀποφασίζουσι νὰ πάγω ἔς τὴν Τριπολιτσά τὸ γληγορώτερον νὰ παύσω τὴν φωτιάν· τοὺς εἶπα : « Δὲν πάγω » — με φορτώθηκα διὰ νὰ πάγω ἀπεφάσισα. Τοὺς ἄφησα μὴ ἐντελεῖς.

Ἐκίνησα με τὰ ἡλιοβασιλεύματα, ὀλονυκτις καὶ με βίαν ἔφθασα εἰς ἓνα χωριό, τρεῖς ὥραις μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἔστειλα ἓνα γράμμα : « Σακίμ, ὅποιος ῥήξῃ τουφέκι εἶναι ἐχθρὸς μου, καὶ ἄς με καρτερῇ » Πηγαίνοντας ἡ διαταγὴ μου ἐσκόλασε τὸ τουφέκι· μετὰ δύο ἡμέραις ἐπῆγα καὶ ἐγώ. Πηγαίνόμενος ἐκεῖ ἔκραξα τοὺς Ἀρκαδιοὺς· τὴν ἄλλην ἡμέραν τοὺς ἔστειλα, πᾶνε ἔς τὸ Δερβένι. Τὴν ἄλλην ἡμέραν πάγει καὶ ὁ Γιατράκος ἔς τὴν Πάτρα.

Ἐμεινα ἐγὼ ἐκεῖ καὶ ἔστειλα ταχυδρόμο καὶ ἔδοσα εἰδήσιν τῆς Κυβερνήσεως τὰ ὅσα ἔκαμα. Μία ἡμέρα βλέπω καὶ ἔρχεται ὁ Μαυροκορδάτος νὰ με χαιρετήσῃ, ὅταν ἔπαυσαν τὰ δεινὰ τῆς πόλεως. Τοῦ εἶπα : « Γιατὶ κῦρ Ἀρχιγραμματέα, δὲν ἤλθες κοντὰ εἰς τὴν Κυβέρνησι ; » Μοῦ ἀποκρίθηκε προφάσεις ποῦ δὲν εἶχαν τὸν τόπον τους, καὶ μοῦ βγάνει ἓνα γράμμα προσκλητικόν, ποῦ τὸν προσκάλει διὰ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ· μοῦ ἔβγαλε καὶ μία κόπια τῆς ἀπαντήσεώς του ποῦ δὲν ἤθελε γιατί εἶναι Ἀρχιγραμματέας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐγὼ τοῦ εἶπα : « Ἐκαμεις ὡς πατριώτης, καὶ στέκεσαι καὶ εἰς τὸν λόγον σου, γιατί

ἂν ἔμβαινες εἰς τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐχάλαγε, γιατί ἡ ψυχὴ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶσαι ἡ εὐγενία σου, καὶ ἀποκριθῆκες πολὺ καλά.» Ἐγὼ ἐξέγνοιασα καὶ ἡ δουλειὰ ἐδούλευε εἰς τὸ Βουλευτικόν.

Μία τῶν ἡμερῶν τὸ Βουλευτικὸν ἔκλεξε τὸν Ἄρτης καὶ ἄλλους νὰ μοῦ ὁμιλήσουν διὰ νὰ δώκω γράμμα νὰ τοὺς δεχθῆ ὁ μακαρίτης ὁ Πᾶνος, ποῦ ἦτον εἰς τὸ Ναύπλιον φρούραρχος, διὰ νὰ κάτση τὸ Βουλευτικὸν εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸν Ἀναγνώστη Δεληγιάννη καὶ τὸν Παπαῖ Φλέσα διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν χωριστὰ εἰς μίαν κάμαραν τοῦ Βουλευτικοῦ. Σὺν ἐπήγαμε, ἄρχισε ὁ Ἄρτης τὴν ὁμιλίαν νὰ τοὺς δώσω τὸ γράμμα: «Τὰ ἀσκήρια τουφεκίζονται κτλ.» Ἀποκρίθηκα: «Δὲν εἶναι καιρὸς νὰ πάτε 'ς τ' Ἀνάπλι» τὸ Ἐκτελεστικὸν πάει 'ς τὰ Ντερβένια, καὶ νὰ πάη τὸ Βουλευτικὸν 'ς τὸ Νάπλι δὲν φθάνει νὰ παρακινήταις ἐπαρχίαις. Ὅταν γυρίση καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, συναζόμεθα καὶ πάμε 'ς τ' Ἀνάπλι.» Ὁ Ἄρτης ὠμίλησε μὲ θυμὸ καὶ ἐβάρεσε τὸ χέρι του εἰς τὸ μηρί του· λέγει: «Ἔτσι τὸ θέλει τὸ ἔθνος», μὲ πεισματώδη ὁμιλία. καὶ ἐγὼ ἐσηκώθηκα διὰ νὰ τοῦ ἀποκριθῶ καθὼς ἔπρεπε, ὅμως μὲ ἐμπόδισεν ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Παπαῖ Φλέσας, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησε καὶ ἔπαυσε αὐτοῦνο τὸ ζήτημα.

Σὲ δύο ἡμέραις ἀκοῦμε ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος καθέται ἐπὶ θρόνου πρόεδρος· ἀκούοντας ἡμεῖς ὅτι ἔκατσε πρόεδρος, μᾶς ἐφάνη παράξενο, γιατί οὔτε τὰ ἀρχεῖα ἔδωσε, καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν θὰ ἐχάλαγε· λέγει ὁ Δεληγιάννης: «Ἄσε νὰ τὸν ῥήξωμε πολιτικῶς.» Τοῦ εἶπα «Καλὰ πολιτικῶς δὲν ῥήχνεται, μόνε ἐγὼ, ἐγὼ ἔχω τὸν τρόπον, θέλει βία τὸ ῥήξιμό του.» Κάθεται τρεῖς ἡμέραις κοντὰ κοντὰ Πρόεδρος. Ἐπάνω

σὲ τούταις ταῖς τρεῖς ἡμέραις ἡ γνώμη τοῦ Βουλευτικού ἦτον νὰ τὸν κάμουν Πρόεδρον καὶ νὰ τὸν στείλουν μὲ τὸν Α. Δεληγιάννην εἰς τὴν Πορτογαλίαν διὰ βασιλέα καὶ μᾶς προσκάλεσαν νὰ κάμωμε συνέλεψιν εἰς τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ τὸ σπίτι. Ἐκάλεσαν καὶ μένα· μέρος Βουλευτικῆς συνάχθη, ὁ Δεσπότης Ἄρτης, ὁ Παπᾶ Φλέσας, Δεληγιάννης, ἐμαζώχθησαν ἕως τριάντα ὄλοι· ἐγὼ κάτι ἔχασομέρησα καὶ ἐπῆγα ὄλο στερνά. Ὁμιλοῦσαν μέσα· ἐπῆγα καὶ ἐγὼ σὰν μὲ προσκάλεσαν. Μπαίνοντας μέσα ἐπροσηκώθηκα καὶ μοῦ εἶπαν νὰ κάτσω ἔστην ἀπάνω μεριὰν ὡς Ἄντιπρόεδρος· τοὺς εἶπα: «Κάθομαι ἐδῶ,» καὶ ἕκατσα ἔστην πόρτα. Παύουν τὴν ὀμιλίαν καὶ κάμνουν σιωπὴν ἕως δέκα λεπτά· τοὺς εἶπα: «Ἄν ἔχετε καμμία μυστικὴ δουλειὰ καὶ σᾶς ἀντίσκοψα, νὰ πάγω νὰ σεργιανήσω ἐγὼ.» Μοῦ ἀπεκρίθησαν «Ὅχι, ἔχομεν ὀμιλίαν νὰ εἰποῦμεν, καὶ σὰν ἔντεσες ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ Ἄντιπρόεδρος, νὰ εἰπῆς τὴν γνώμην σου.» Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Τὶ ἀνάγκη ἡ γνώμη μου νὰ τὴν δώσω; εἰς μερικὰ ἐρωτᾶτε τὸ Ἐκτελεστικὸ, εἰς ἄλλα ὄχι, τί πάει νὰ εἰπῆ αὐτό;» Ἐπετάχθη ὁ Ἄρτης: «Σὲ ποιοῦ δὲν σ' ἐρωτήσαμε;» — «Δὲν μ' ἐρωτήσατε ὅταν ἐβάλετε καὶ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικῆς.» — «Ἐνα μῆνα προτῆτερα ὁ Ἄρτης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτον εἰς τὰ μαχαίρια. — «Τὸ Βουλευτικὸ, λέγει ὁ Ἄρτης, ἦτον χηρευάμενο.» Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχάθησαν τόσοι πατριῶται νὰ βάλετε, μόνε νὰ βάλετε τὸν Ἀρχιγραμματέα;» Με ἀπεκρίθη: «Δὲν εἶναι κανένας προκομμένος σὰν τὸν Μαυροκορδάτον.» Καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Μοῦ φαίνεται καὶ κουβεντιάσαμε. καὶ μοῦ λεγες τόσα γιὰ τὸν Μαυροκορδάτο... πῶς εἰς ἕνα μῆνα ἔγεινε καλός;» Ἀπεκρίθη: «Ὁ καλὸς εἶναι καὶ καλός.» — «Σὰν τὸν ἐκλεξες γιὰ καλόν, πάρ-

τον εις τὴν Ἄρταν, ὄχι ἐδῶ εις Ἑλλάδα, καὶ μὴ μου βροντᾶς τὸ πόδι, γιὰτι βροντῶ τὸ σπαθὶ καὶ σοῦ κόβω τὸ κεφάλι.»—Εἰς τὸν θυμὸν μου λέγω τέτοια.—Ἀκούοντας ὁ Δεσπότης σηκώνεται νὰ φύγη : «Σὰν δὲν μᾶς θέλετε τοὺς ξένους...» καὶ φόρεσε τὰ πασουμάκια του.—«Προφάσεις εἶναι αὐταῖς διὰ τοὺς ξένους, αὐτὰ εἶναι τῆς φαντασίας σου λόγια»· καὶ ἔτσι ἐδιαλύθηκε ἡ ὀμιλία.

Τὴν ἴδιαν ὥραν ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Δεληγιάννης, καὶ ὁ Δεληγιάννης ἔβαλε ἀστυνομία ἔςτὸ σπίτι μου νὰ μὴ κράξω τὸν Μαυροκορδάτο. Ἔστειλα νὰ ἔλθῃ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὸ κονάκι μου ἦτον τὸ βράδυ βράδυ. Μπαίνοντας ὁ Μαυροκορδάτος, ἦλθε καὶ ὁ Ἄνα γνώστης· ἐκάτσαμε οἱ τρεῖς, καὶ ἐκλείσαμε τὴν πόρτα καὶ ἀρχήνησα νὰ εἰπῶ τοῦ Μαυροκορδάτου : «Διατὶ νὰ κάμῃς αὐτό ;» Αὐτὸς ἀρχήνησε νὰ μοῦ ἀπολογηθῇ μὲ τὰ γέλοια τὰ συνειθισμένα, καὶ μοῦ λέγει ὅτι : «Εἶναι συμφερώτερον διὰ τὸ ἔθνος τὸ Βουλευτικὸ παρὰ τὸ Ἐκτελεστικόν.» «Σοῦ λέγω τοῦτο, κύριε Μαυροκορδάτε, ὅτι ἐσυναναστράφημεν σαράντα ἡμέρας εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, καὶ δὲν ἤμπορῶ ... σοῦ λέγω, μὴ καθίσης Πρόεδρος, διότι ἔρχομαι καὶ σὲ διώχνω μὲ τὰ λεμόνια, μὲ τὴν βελάδα ποῦ ἦλθες.»—Καὶ ἐβγήκα εἰς σουλάτσο· ὁ κῦρ Ἄνα γνώστης, ποῦ ἔμεινε ὀπίσω, τοῦ εἶπε : «Ἐντεσα ἐγὼ καὶ ἐγλύτωσες, εἰμὴ, θὰ σὲ ἐσκότωνα.»—καὶ ἔρρηξε τὸ φαρμάκι του καὶ αὐτός. Τὴν ἴδια νύκτα ἐπῆρε τὰ πλυμένα του· ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἐπέρασε ἔςτὸ Κρανίδι καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ὑδραν.

Ὅταν ἦτον εἰς τὰξιν τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ δάνειον. Ἐκάμαμεν τὴν πράξιν διὰ τὸ δάνειον πρὶν νὰ διαιρεθῶμεν τὸ Βουλευτικὸ μὲ τὸ Ἐκτελεστικόν· ἔμεινα με-

ρिकाῖς ἡμέραις εἰς τὴν Τροπολιτσά καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ συνάξω τὸν ἔρανον ὁποῦ εἶχαμεν ῥῆξιν διὰ νὰ βαστάξωμεν τὰ στρατεύματα εἰς τὰ Δερβένια. Εἰς τὴν Δημητσάναν ἦτον συναγμένοι διὰ τοὺς προσόδους, καὶ ἐκεῖ ἐπιάσθησαν τοῦ Κολιόπουλου οἱ ἄνθρωποι μὲ ἄνθρώπους τῶν Δεληγιανναίων· ἐκεῖ ἔρρηξεν ἓνας στρατιώτης τοῦ Κολιόπουλου καὶ ἐλάβωσε τὸν Ἀνάστο Δεληγιάννη· ὁ Κανέλος, ὁποῦ ἦτον διωρισμένος διὰ τὰ Δερβένια, ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὴν Καρύταιναν. Εἰς τὴν Καλαμάταν ἀρρώστησα ἐγώ, ἀρρώστησε καὶ ὁ Κανέλος, καὶ ἐγύρισα εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν ἀναφανδὸν νὰ ἐχθρεύωνται οἱ Δελιγιανναῖοι μὲ τὸν Κολιόπουλον· ἐγὼ δὲν ἤθελα τὸ κακὸ οὔτε τοῦ ἑνός, οὔτε τοῦ ἄλλου· ὁ ἓνας ἦτο συγγενής μου, καὶ ὁ ἄλλος συμπέθερός μου.

Τὸ Ἐκτελεστικὸ, συνθεμένον ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, Σωτῆρ Χαραλάμπην καὶ Μεταξᾶν ἔμεινε τρεῖς μῆνας εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Ἐκεῖ ἐσμίξαμεν ἡμουν ἀκόμη ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἓνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἄργος· ὁ Πᾶνος ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸν νὰ πάρῃ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Βουλευτικοῦ· ὁ Θεοδωρῆς Ζαχαρόπουλος, ὁ ὁποῖος ἦτον φρούραρχος τοῦ Βουλευτικοῦ τοῦ κόμματός των, ὑπερασπίσθη καὶ δὲν τὰ ἔδωκε τὰ ἀρχεῖα· ἀπ' ἐκεῖ τὸ Βουλευτικὸ ἀνεχώρησε διὰ τὸ Κρανίδι. Ἐκεῖ ἔρρηξαν τὸ Ἐκτελεστικὸ, ὁποῦ ἦτον ἐκλεγμένον ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἄστρους, καὶ ἐδιώρισαν τὸν Κουντουριώτην, Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Ἰωάννην Κωλέττην, Π. Μπότασην καὶ Α. Σπηλιωτάκη· ἔπειτα ἐμβῆκαν εἰς τὰ καράβια· καὶ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ παραδώσῃ ὁ Πᾶνος τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου· αὐτὸς ἀπεκρίθηκεν: ὅτι

«Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἔθνους τοῦ ἐμπιστεύθηκε καὶ εἰς τὸ Ἔθνος μόνον χρεωστεῖ νὰ τὸ δώσῃ.» Καὶ ἔτσι ἄρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Αὐτοὶ ἦταν ἓνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἐνόμιζαν ὅτι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ κηρυνίσουν τὸ Ἐκτελεστικό· τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔλεγεν, ὅτι αὐτοὶ παρέλαβαν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸ Ἔθνος, καὶ δὲν ἔχει δικαίωμα ἓνα μέρος βουλευτῶν νὰ κάμῃ ἄλλην Κυβέρνησιν· —τὸ ἄλλο μέρος τῶν βουλευτῶν ἦτον εἰς τὴν Τριπολιτσά· τὸ Ἐκτελεστικὸν ἦτον τότε ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, Πρόεδρον, τὸν Σωτῆρ Χαραλάμπην, Ἀνδρέαν Ζαήμην καὶ Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Ἐγώ, ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Ναύπλιον, πρὶν νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχα δώσει τὴν παραίτησίν μου ὡς Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διότι ἐπρόβλεπα αὐτὰ τὰ πράγματα· ἡ παραίτησίς μου ἔλεγεν ὅτι, εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου ἄς βάλουν ἄλλους πατριώτας, μόνον τὸν Κολοκοτρώνην δὲν ἤμποροῦν νὰ μὴ βγάλουν.

Ἄπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἐπολιορκεῖτο καὶ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους καὶ Σταίικον. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κορίνθου ἐζητοῦσαν νὰ ἐλθῇ ὁ Κολοκοτρώνης νὰ παραδοθοῦν. Ἔτσι ἐπῆγα καὶ ἔκαμα συνθήκην, ν' ἀφήσουν ὅλα τοὺς τὰ πράγματα καὶ νὰ πάρουν τὰ ἄρματα τοὺς καὶ νὰ τοὺς μπαρκάρω νὰ τοὺς στείλω εἰς τὴν Σάλονικην. Ἔτσι ἐδέχθησαν. Τοὺς ἐμπαρκάρησα εἰς τὸ Καλαμάκι εἰς δύο Σκλαβούνικα καὶ ἓνα Κεφαλλονήτικο. Οἱ Κορινθιοὶ μὲ ἐζήτησαν νὰ βάλουν φρούραρχον τὸν Χελιώτην· τὸν ἔβαλαν προσωρινῶς, ἕως ὅτου νὰ διαταξῇ ἡ Κυβέρνησις. Τὰ χρήματα, τὰ ὅποια εὐρήκαμεν εἰς τὴν Κόρινθον τὰ διεμοίρασα εἰς ὅλους τοὺς Κορινθίους· 1823, μῆνα Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον.

Ἄπὸ τὴν Κόρινθον ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταιναν νὰ

συμβιάσω τὸν Κολιόπουλον μὲ τοὺς Δεληγιανναίους ὅπου ἦτον εἰς πόλεμον· ὁ Δημητράκης Δεληγιάννης ἐμάζωξε στρατιώτας καὶ ἐπῆγε νὰ χαλάσῃ τὸ χωριὸ τοῦ Παλούμπα, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ σπίτια τοῦ Κολιόπουλου· ἐσκοτώθη καὶ ἓνας γαμβρὸς τοῦ Κολιόπουλου. "Ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταιναν ἔγραψα νὰ ἔλθῃ ὁ Μεταξᾶς διὰ νὰ εἰρηνεύσουν ὅπου ἐτρώγοντο· ἦλθεν. "Ἐτσι εὗρηκεν ἀφορμὴν τὸ Βουλευτικὸ ὅτι ἐπῆγεν ὁ Μεταξᾶς εἰς τὴν Καρύταιναν χωρὶς τὴν ἀδειαν τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸν ἔκαμαν ἔκπτωτον, καὶ ἔτσι τὸ Ἐκτελεστικὸ δὲν ἦτον πλήρες, καὶ ἔκαμαν τὸ ἄλλο Ἐκτελεστικόν.

Πρὶν νὰ γείνη αὐτὸ εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Ζαΐμης, Λόντος καὶ ἄλλοι ἔκαμαν μίαν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν. Ὁ Σισίνης δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην τους καὶ ἦτον ἐνάντιος· αὐτοὶ ἐμάζευσαν στρατιώτας καὶ ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Σισίνη διὰ νὰ τὸν χαλάσουν καὶ νὰ ἐνώσουν τὴν Γαστούνην μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν τους συμμαχίαν. "Ἐτσι ἄρχισε ὁ πόλεμος· μαθαίνοντας ἐγὼ αὐτό, ἐπῆγα εἰς βοήθειαν τοῦ Σισίνη. Οἱ Ἀνδρείδες ἄμα μὲ ἤκουσαν ὅτι πηγαίνω ἐναντίον τους, ἀνεχώρησαν καὶ ἄφησαν τὴν Γαστούνην ἐλεύθερη. Ἄπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν· εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἔλαβα γράμματα ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ μὲ ἔλεγε νὰ προφθάσω, καὶ ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὴν Τροπολιτσά. Ἐγὼ ὑπεστήριξα τὸ Ἐκτελεστικὸ αὐτὸ ὡς τὸ μόνον νόμιμον, ἔτσι τὸ ἐνόμιζα. "Ἀρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος· πολιορκοῦν τὸ Ναύπλιον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, στέλνουν καὶ στρατεύματα εἰς τὴν Τριπολιτσά· μᾶς πολιορκοῦν· κάμνωμεν ἓνα μῆνα πολιορκημένοι. Ὁ Λόντος, Νοταρᾶς, Ζαφειρόπουλος, Μπάρμπογλης, Γιατράκος, ἔκαμαν τὴν πολιορκίαν. "Ὅταν μᾶς ἐπολιορκήσαν μᾶς ἐπρόβαλαν νὰ τοὺς δώσωμεν τὸ Ἐκτελεστικόν,—Πετρόμπεη, Σωτῆρ

Χαραλάμψη και Μεταξά—νά τούς πᾶνε κάτω ἡμεῖς τούς ἀπεκριθήκαμεν, ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται, πλὴν, ἂν θέλετε, νὰ πάρωμεν καὶ τὸ ἓνα Ἐκτελεστικὸ καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τούς κρίνωμεν, καὶ ὅποιος ἔχει ἄδικον ἐκεῖνος νὰ παιδευθῇ. Δὲν ἤκουσαν· ἀκολούθησαν διάφοροι ἀκροβολισμοί. Ὁ Κολιόπουλος ἦλθεν ὡς μεσίτης καὶ ἐσυμφωνήσαμεν ὁ Πετρόμπεης νὰ μείνῃ ἀπείραγος καὶ νὰ πάῃ εἰς τὴν Μάνην, καὶ τὴν Τριπολιτσᾶν νὰ τὴν ἀφήσωμεν εὐκαιρῆ, καὶ νὰ μὴν ἔμβουν μέσα οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλουνοῦ μέρους στρατιῶται. Ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμψης εἰς τὰ Καλάβρυτα· τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ἀκόμη· ὁ Νικήτας ἦτον ἔς τοῦ Μπουγιᾶτι· ἀκουσθήκε μὲ τὸν Κουντουριώτη, ὁ Κουντουριώτης τοῦ ἐπρόβαλε νὰ γυρίσῃ μὲ τὸ μέρος του, αὐτὸς ἀποκρίθηκε: «Εἰσακουσθῆτε μὲ τὸν μπάρμπα μου, καὶ ἂν ἐνωθῇ, ἐνωνομαί καὶ ἐγώ.» Τοῦ ἔγραψα νὰ ὑπάγῃ νὰ ὀμιλήσωμεν· μὲ ἔγραψε νὰ ὑπάγῃ ἔς τὸ Τσιβέρι μὲ μόνον 50 ἀνθρώπους καὶ νὰ περάσω ἀπὸ ἐδικούς του ἀνθρώπους· ἐγὼ ὑπωπτεύθηκα καὶ δὲν ἐπῆγα.

Εἰς τὴν Καρύταινα ἐσύναξα στρατιώτας καὶ τούς ἐκτύπησα εἰς διάφορα μέρη. ἔπιασα 300 ζωντανούς, χωρὶς νὰ χυθῇ αἷμα. Ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ τούς ἐπολιορκεῖσα· ὁ Γενναῖος ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Νικήτας ἐπῆγαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πάνου εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπέστρεψαν ὀπίσω. Τότε ἦλθε ὁ Ἄνδρέας Ζαήμης καὶ ἐσμίξαμεν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ. Μὲ εἶπε νὰ γράψω τοῦ Πάνου νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο· ἐγὼ τούς ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ παραδώσω εἰς τούς τυχοδιώκτας, εἰς ἐσᾶς ἂν εἰσθε ἱκανοὶ νὰ τὸ βαστάξετε, σᾶς τὸ παραδίδω, καὶ ἔχω καὶ 300000 γρόσια ἔξοδα, εἰς μισθούς.» αὐτὸς μ' ἀπεκρίθηκεν ὅτι: «Εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ τὸ βα-

σταζόμεν και ἀποκρινόμεθα ὅλα τὰ ἔξοδα ὅπου ἔχετε καμωμένα.» Καὶ ἔτσι ἔγραψα τοῦ Πάνου καὶ τὸ παρέδωσε τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἀνδρείδες, ὄχι εἰς τὴν Κυβέρνησιν· τοὺς προεῖπα νὰ βάλ्लουν φρουρὰν εἰς τὸ Παλαμῆδι ἐδικούς τους καὶ ὄχι χαϊμένους· καὶ ἐκεῖ ἔβαλαν τὸν Φωτομάρα καὶ ἔπειτα ὁ Γρίβας καὶ ἔγειναν ἐκεῖνα τὰ κακὰ ὅπου ἔγειναν.

Ὁ Πᾶνος ἦλθεν εἰς τὴν Καρύταιναν, ἔγεινεν ἀμνηστία διὰ τὸν Πᾶνο καὶ ἔτσι ἔλαβε διαταγὴν διὰ τὴν Πάτρα νὰ τὴν πολιορκήσῃ. Ἐκεῖ ἔσμιζεν ὁ Πᾶνος μὲ τὸν Ζαήμην καὶ Λόντον· αὐτοὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι ἀπὸ τὸν Κουντουριώτην· ἐνώθησαν μὲ ἡμᾶς· ὁ Παπᾶ Φλέσας ἐβγήκε διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἐπαρχίας Ἀρκαδίας, Φανάρι καὶ λοιπᾶς. Τὰ δάνεια ἐδυνάμωσαν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτη, καὶ ἡ δύναμις τὴν ἔκαμε νόμιμη· ἔγραψα νὰ ἔλθῃ ὁ Πᾶνος καὶ ὁ Γενναῖος εἰς τὴν Καρύταιναν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν, τὸν Παπᾶ Φλέσα τὸν ἐκυνήγησαν (ἐπολέμησαν εἰς τοὺς Κωνσταντίνους) αἱ ἐπαρχίαι καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ναύπλιον· ἔστειλαν δύναμιν τὸν Βάσον μὲ 800, ἀπαντήθηκαν οἱ στρατιῶται μὲ τὸν Πᾶνο καὶ ἐσκοτώθη.

Ὁ Ζαήμης ἔφθασε διὰ νὰ ἐμβοῦμεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Οἱ Τριπολιτσιώταις ἐφοβήθησαν διὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ Πάνου καὶ ἀντιστάθησαν, τοὺς ἐφοβέρισε καὶ ὁ Κανέλος Δεληγιάννης· ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη ἐδυνάμωσεν, ἔστειλεν εἰς τὴν Ροῦμελην, ἔφερε τὸν Γκούρα, καὶ οἱ ἄλλοι καπετανατοὶ τῆς Ροῦμελης ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἐκυνήγησαν τὸν Νοταρᾶν, ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κερπενή, χωρὶ τῶν Καλαβρύτων, ἔκλεισαν τὸν Ζαήμη, ἦλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐναντίον τοῦ Ζαήμη, τὸν ἐχάλασαν τὸν Ζαήμη, καὶ ὁ Ζαήμης, Λόντος καὶ Νικήτας κατέφυγαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ

Καραϊσκάκης και ο Τζαβέλας μ' ἔγραφαν διὰ νὰ μείνω νὰ ὀμιλήσωμεν και μὲ πέρνουν ἀπάνω τους ἂν πάθω τίποτε. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἤμουν πλέον εἰς τὴν Καρύταιναν, διότι ἤλθεν ὁ Κολιόπουλος σταλμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι και μοῦ εἶπεν ὅτι νὰ πάμεν εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ συμβιβασθοῦν τὰ πράγματα.

Ἐπήγαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν· ἐκεῖ ἦτον μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Σκούρτην, τὸν Γ. Μαυρομμάτην και Κ. Ζαφειρόπουλον, και μὲ ἔκαμαν ὄρκους ὅτι νὰ πάγω κάτω νὰ συμβιβασθοῦν τὰ πράγματα και ἀπὸ αὐτά. Ἐνεμπιστεύθηκα ἐγὼ, ἐπῆγα εἰς τὸ Ναύπλιον· ἐκεῖ εἰς ἓνα δύο ἡμέραις βλέπω νὰ διώχνουν τοὺς ἀνθρώπους μου και νὰ μὲ ἀφίνουν μοναχόν, in arresto, ἕως ὅτου νὰ μαζώξουν και τοὺς ἄλλους· μᾶς ἐμβαρκάρησανεἰς μίαν γολέταν, Γοργώ, ἦτον και ὁ Σκούρτης και μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκαθήσαμεν δύο ἡμέραις και μᾶς ἐστείλαν ἔς τὸν Προφήτην ἅγιον Ἡλίαν, ἓνα μοναστήρι. Ἐκαθήσαμεν τέσσερους μῆνας. Εἴκοσι ἡμέρας μετὰ τὸ πιάσιμόν μας ἤλθεν ὁ Μπραϊμης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Ὑδραν ἄρχισε νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν λαὸν μία ἐταιρία διὰ νὰ μᾶς βγάλουν· ὁ Κουντουριώτης ἐτοιμάζετο διὰ τὴν Πάτρα, ἔπειτα σὰν ἤκουσε ὁ Μπραϊμης ἤλθεν εἰς τὰ Μοθωκόρωνα, ἔκαμαν διαταγὰς διὰ νὰ γυρίσουν τὰ στρατεύματα διὰ τὸ Νεόκαστρον. Ἐπῆγεν ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσάν και ἔστειλε τὸν Σκούρτην ἀρχιστράτηγον εἰς ὅλα τὰ στρατεύματα· εἶχε μαζί ἓνα ἥμισυ μιλλιοῦνι γρόσια. Τὰ ρουmeliώτικα στρατεύματα ἐκίνησαν και αὐτά, πηγαίνουν εἰς τὸ Νεόκαστρον· ἐκεῖ βάζουν φρουράρχους τὸν Π. Γιατράκο και Γεωρ. Μαυρομιχάλη. Ὁ Ἰμπραϊμης ἐπολιορκήσε τὸ Νεόκαστρο, ἔπειτα ἐξεμβαρκάρησεν εἰς τὸ παλῆν Ναυαρίνο, ἐκεῖ ἐκλείσθησαν 1000 Πελοποννήσιοι, στενοχωρημένοι ἀπὸ ζωστρο-

φίας ἐπροσκύνησαν, καὶ ὁ Ἰμπραϊμῆς τοὺς ἄφησεν ἐλευθέρους. Ἦτον ἐκεῖ ὁ Τσώκρης καὶ ὁ Τζανέτος καὶ ἄλλοι. Ὁ Ἰμπραϊμῆς ἐφέρθηκε μὲ γλυκὸ τρόπο εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν διὰ νὰ τραβήξῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ προσκυνήσουν. Ὁ λαὸς ἄρχησε νὰ λέγῃ ὅτι δὲν πολεμοῦμεν ἂν δὲν βγάλετε τοὺς ἀρχηγούς μας· τὰ ρουmeliώτικα καὶ σουλιώτικα στρατεύματα, μάλιστα ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐπρόβαλαν διὰ νὰ μὲ βγάλουν· ἐκεῖ ἔκαμαν ὅλα τὰ στρατεύματα μίαν ἀναφορὰν καὶ ἐζητοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν μας· ἐπαρουσίασαν τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Ἀναγνωσταρὰν ὁποῦ ἦτον Μινίστρος τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὸς τὴν ἔσκισε λέγοντας: «Μὴν ἀνακατώνεσθε ἔς αὐταῖς ταῖς δουλείαις, ἀφήσετε αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Κυβέρνησι.»

Γίνεται εἰς τὸ Κρεμῦδι πόλεμος καὶ νικῶνται οἱ ἐδικοί μας. Ὁ Καρατάσσος ἔκαμεν ἓνα καλὸν πόλεμον. Τότε ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ Ῥουmeliώται ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ὑπάγουν νὰ βοηθήσουν τὴν Ῥούμελην, καὶ μάλιστα τὸ Μεσολόγγι ὁποῦ ἄρχισε νὰ πολιορκηθῆται· τότε ἐπῆγαν εἰς τὸν Κουντουριώτην, ἐπῆραν τοὺς μισθοὺς των καὶ ἀνεχώρησαν ἄλλοι διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι διὰ τὴν Δυτικὴν. Ὁ Ἰμπραϊμῆς ἔκαμε ντεσμπάρκο καὶ εἰς τὴν Σφακτηριάν, καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καθὼς καὶ ὁ Τσαμαδός. Ἐπιάσθησαν εἰς τὴν Σφακτηριάν μερικοὶ ζωντανοί, ὁ Π. Ζαφειρόπουλος ἐπιάσθη σκλάβος εἰς τὸ Κρεμῦδι, πηγαίνει καὶ ὁ Κ. Ζαφειρόπουλος, πιάνεται καὶ αὐτός, καὶ ὁ Χατζῆ Χρήστος. Τὸ Νεόκαστρον σὰν ἐστενοχωρήθη πολὺ, ἔκαμε συνθήκας καὶ παρεδόθηκεν· ὁ ἐχθρὸς τοὺς μὲν στρατιώτας, χωρὶς τὰ ἄρματα τους, τοὺς ἄφησεν ἐλευθέρους, εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τοὺς τὰ ἄφησε, καὶ μόνο ἐβάσταξε αἰ-

χμαλώτους τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ Παναγιώτην Γιατράκον.

Μανθάνοντας ὁ Κουντουριώτης ὅτι τρατάρει τὸ Νεόκαστρον ἐμβαρκαρίσθηκεν εἰς τὸ Ἄλμυρὸ καὶ ἤλθεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ ἐκατέβημεν καὶ ἡμεῖς. Σὺν εἶδαν τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἐπιμονὴν ὁποῦ ἔδειχεν ὁ λαὸς διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν, μᾶς ἐλευθέρωσαν. Ἦλθαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐρχόμενοι εἰς τὸ Ναύπλιον ὠρκοθήκαμεν τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι νὰ ἀφήσωμεν τὰ περασμένα νὰ τὰ λησμονήσωμεν, νὰ ἐνωθῶμεν καὶ νὰ μὴν ἔχωμεν ἄλλην ἰδέαν παρὰ νὰ δουλεύσωμεν τὴν πατρίδα μας. Ἔτσι μ' ἔκαμαν γενικὸν ἀρχηγόν· ἐσυνάχθηκε τότε τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν εἰς ἓνα μέρος καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγώ.

Εἰς τὴν Ὑδραν εὐρισκόμεθα ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, Κανέλος Δεληγιάννης, Νικολάκης καὶ Δημητράκης Δεληγιάννης, Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Νοταρᾶς, Γέρο Σισίνης, Χρῦσανθος Σισίνης υἱὸς του, Μῆτρος Ἀναστασόπουλος, ὁ Γρίτζαλῆς, ὁ Ἀναστάσης Κατσαρός, ὁ Δημήτριος Παπατσώνης, ὁ Θεόδωρος Γρίβας.

Εἰς τὴν Σφακτηρίαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἦτον ἀρχηγός, ὁ Ἀναστάσης Τσαμαδὸς μὲ δέκα κομμάτια καράβια εἶχε τὴν θάλασσαν.

Η΄.

Καθὼς ἐσυνάχθηκε τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ Βουλευτικὸ μὲ προσκάλεσαν ἐμέ, κ' ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Σεβαστὴ Διοίκησις, ν' ἀκούσετε τὴν γνώμην μου ὁποῦ θέλει σᾶς εἰπῶ· ἴσθην Πάτρα, ἴσθην Κορώνην καὶ ἴσθὰ Μοθοκόρωνα Τοῦρκος νὰ μὴν ἀκούετε πουμενά, μόνον νὰ

είναι ὅλο ἑλληνικό· τῆς Τριπολιτσᾶς τὸ κάστρο πρέπει νὰ τὸ χαλάσωμε, διατι δὲν συμφέρει μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ ᾔηται μία τέτοια μάνδρα, διατι βγάνει ἀπὸ μέσα ὅλο ἐμφυλίους πολέμους, καὶ ὄχι τώρα ὅπου ὁ Ἰμπρατῆς εἶναι μὲ πενήντα χιλιάδες στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ κρατεῖ τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας τρία, καὶ κρατεῖ καὶ τὴν Πάτραν, καὶ ἔκαμε καὶ τόσαις νίκαις εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐσκότωσε καὶ τὸν Φλέσαν μὲ τοὺς πεντακοσίους, καὶ ὁ Φλέσας ἤμπορεῖ νὰ ἐσκότωσε 1000, καὶ ἔκαψε καὶ τὴν Καλαμάτα καὶ τὰ στρατεύματα ἔφυγαν, καὶ ἔχει τόσαις νίκαις καμωμέναις· θὰ ἔλθῃ καὶ ἔς τὴν Τριπολιτσά, καὶ σὰν ἔλθῃ ἔς τὴν Τριπολιτσά πιάνει καὶ τὸ κάστρο, καὶ τότε χαλαίει καὶ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, διατι εἶναι εἰς τὸ κέντρον.» Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Δὲν ἔχουν ἔξοδα.» Ἀπεκρίθηκα ἐγώ: «Δότε μου τὴν ἄδειαν, καὶ μὲ τὸν λαὸν τὸ χαλῶ διὰ πέντε ἡμέραις· καὶ τότε δὲν εὐρίσκει ὁ Ἰμπρατῆς νὰ κάμῃ φωλιά· καὶ τὸν κτυπῶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ἄν πιᾶσῃ τὴν Τριπολιτσά, δὲν τοῦ χρειάζεται ἄλλη φωλιά διὰ νὰ χαλάσῃ τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν καὶ χαλάσωμεν τὴν Τριπολιτσά, δὲν εὐρίσκει φωλιά καὶ τὸν κατατρέχω μὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πελοποννήσου· τότε ἐνώνονται τὰ στρατεύματα, ἀλλέως δὲν θὰ ἐνώνονται διατι θὰ φοβοῦνται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη.» Καθὼς καὶ ἔγεινε.

Αὐτοὶ ὑπωπτεύθησαν ὅτι ἔχω μῖσος νὰ χαλάσῃ ἡ Τριπολιτσά τὰ τείχη, καὶ ἀπεκρίθησαν: «Νὰ ἰδοῦμεν.» Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμα ἀναφορὰν, ἔκαμαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, καὶ δὲν ἀκούσθηκα. Τότενες ἔμασα 8000 στρατεύματα ἦλθαν τὰ στρατεύματα εἰς συναπάντησίν μου. Οἱ Ἄργῆται εἰς τὸ Ναύπλιον, οἱ Τριπολιτσῶται εἰς τὸ Ἄργος· τοὺς ἔλεγα: «Τρέ-

ξατε ἀδελφιά μου, νὰ μὴν μᾶς πάρουν σκλάβους οἱ Ἄρχπαδες, δὲν ἔχομεν βοήθειαν εἰμὴ ἀπὸ τὰ ἄρματα μας.»—Δοξολογίαις εἰς τὸν ὕψιστον ἄνδρες καὶ γυναῖκες.— Ἔστειλα διαταγὴν εἰς ὄλας τὰς ἐπαρχίας καὶ ἐσυναχθηκάν διὰ τρεῖς ἡμέραις 8000.

Ὅταν ἤμουν ἀκόμα ἔστην Τριπολιτσὰ ἤλθεν ἡ εἰδησις τοῦ Φλέσα. Ἐκαψε τὴν Καλαμάτα ὁ ἐχθρός, δυνατός· ἐκυρίευσε τὴν Μεσσηνίαν. Ἐγὼ ἔπιασα τὰ Δερβένια, ἐπέρασα καὶ ἀπὸ τὸ Λιοντάρι, ἔφτιασα φούρνους, διὰ νὰ κουβαλοῦν τροφὰς εἰς τὸ Δερβένι, ἔφτιασα ταμπόρι· δυνατό διὰ νὰ τὸν πολεμήσουν. Αὐτὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ εἶδε ὅτι ἤθελε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ Δερβένια μὲ χαλασμόν. Ἐνας Τοῦρκος Λιονταρίτης, σκλάβος εἰς τὴν Μπολιανήν, ἦτον φευγάτος εἰς τὸν Ἰμπραήμην, εἶπε: «Ἐγὼ ἤξεύρω ἓνα τόπον νὰ πᾶμεν ἀπὸ τοῖς πλάταις, νὰ ἀναβοῦμεν εἰς τὸν ἀπάνω κάμπον.» Ἐτσι ἐγὼ μὴν ἤξεύροντας ὅτι θὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μονοπάτι, ὅπου ἐγὼ δὲν ἤλπιζα ποτέ·— ὅμως μὲ παρεκίνησε ὅτι οἱ Μεσσηνιοὶ ἦτον τραθημένοι εἰς τὰ βουνά, καὶ ἐκίνησα, νὰ πιάσω ἐκείνην τὴν θέσιν ὅπου ἐπέρασε.

Οἱ Τοῦρκοι ἐντόπιοι σκλάβοι ἔφευγαν καὶ ὠδηγοῦσαν τὸν Μπραήμην. Ἔστειλα τὰ ἀνιψίδια μου νὰ τὸ πιάσουν· ἐγὼ ἐκίνησα εἰς τὰ Σαμπάζικα μὲ 80 ἀνθρώπους νὰ μαζώξω τὰ χωριά, νὰ πιάσω τὰς θέσεις· Ἐξημέρωσα εἰς ἓνα χωριό, εἰς τὸν Ἄκοβο, ἤλθαν καὶ ἀπὸ ἄλλα χωριά νὰ πιάσωμεν τὴν θέσιν· δὲν ἔφθασαν τρεῖς ὥραις τῆς ἡμέρας, καὶ μὲ τοὺς ὀδηγούς τοὺς Τοῦρκους ἔπιασε τὸ βουνὸ πρὶν νὰ πᾶμεν ἡμεῖς μὲ στρατεύμα. Ὁ κόσμος ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριὸν σὰν εἶδαν καὶ ἐκαθαλίκευε τὸ βουνό, ἐτσάκισαν κ' ἔφευγαν· καὶ ἐγὼ ἤμουν σὲ μίαν ῥάχην, κ' ἔφυγαν ἀπὸ ἴμπροσθὰ μου.

Οί Τούρκοι έμβαίνουν εις τήν Μπολιανήν, χωριό από 250 οικογένειαις· οί πεζοί έβαλαν φωτιά εις τó χωριό, οί καθαλλαραίοι έκυνηγοῦσαν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ σκλαβώσουν, άπ' όπίσω ήρχετο τó στρατεύμα. 'Ρήχνω μιὰ μπαταριά τουφέκια· οί Τούρκοι έφοβήθησαν και έγλύτωσαν εκείνος ό λαός, και ήτον τó μεσημέρι. 'Εκείνο τó βουνό όπου ήμουν έγώ ήτον δυνατό, και τής εύθους έστειλα διαταγήν εις τó Δερβένι νὰ γυρίση όλο τó στρατεύμα κατ' έμέ, διατι οί Τούρκοι ήλθαν από τήν Μπολιανήν, και τρέξατε νὰ μὴν πιάσουν τόν κάμπον. Τó στρατεύμα ήτον ώραις έξ μακράν· ένύκτωσε· και έγώ έμεινα τοποτηρητής, νὰ ιδώ οί Τούρκοι πού θά κάμουν. Λαβαίνοντας τó γράμμα μου έκίνησεν ό Γ. Γιατράκος με 800, και τὰ άλλα εκίνησαν από κοντά, Γενναίος, Κολιόπουλος, Κανέλος Δεληγιάννης, Παπατσώνης, 'Αρκαδινοί, Γκρίτζαλης, οί Τριπολιτσάταις. ό Κολιός (έσκοτώθη). 'Εγώ ώπισθοδρόμησα μιάν ώραν κατὰ τόν δρόμον όπου ήρχονταν οί δικοί μας. Με τὰ χαράγματα έφθασε ό Γιατράκος, έκαμε νὰ πιάση ένα χωριό, Δυρράχι, έπειδή ύπωπτεύθηκε μὴ περάσουν οί Τούρκοι κατὰ τó Μιστρα· άνεχώρησε και επήγε. 'Εγώ έμεινα εις τήν ιδίαν τοποθεσίαν. 'Ο 'Αντώνης ό Κολοκοτρώνης πού ήξευρε τόν τόπον επέρασεν από ένα μονοπάτι και έβγήκε μπροσθά από τούς Τούρκους. Τὰ στρατεύματά μας έρχόντανε κομματιαστά. 'Ηλθαν άλλοι 1000 και τούς έστειλα και επιασαν κάτι καταράχια, καρσί τών 500 (Κανέλλος, Γενναίος, Γρίτζαλης, Παπατσώνης,) ό Κολιόπουλος έρχόντουσε από κοντά με τούς 'Αρκαδινούς και με άλλα στρατεύματα, οί Τούρκοι έβγήκαν πρωτ και έκαμαν κατὰ μας· όχι κατὰ τó Δυρράχιον· άπαντήθησαν, και τὰ δικά μας δέν τούς βάσταξαν, και έκαμαν ρετιράδα κατ' έμένα.

Ἐρχόμενοι εἰς ἐμένα τοὺς ἀποφασίζω, στέλνω 3000 εἰς τὴν ῥάχην νὰ τοὺς βαστάξωμεν ἐδῶ. Οἱ Τοῦρκοι ἤλθαν ἴσια μὲ τὸν Γενναῖον καὶ ἐστάθηκαν. Δὲν τοὺς ἔδιδε χέρι νὰ περάσουν ἐμπρός, διότι ἄφιναν τὸ στράτευμα πίσω. Ἐπιάσθησαν πόλεμον μὲ Γενναῖον, Κανέλλον καὶ λοιπούς. Οἱ δικοὶ μας ἔφτειασαν ταμπούρια οἱ 3000, καὶ τοὺς ἔβαλε εὐθύς τὸ κανόνι, μὰ δὲν τοὺς ἔκαμε τίποτες. Ἐγὼ ἐπέρασα μισὴν ὥραν μακρυσά, διὰ νὰ ἤμακ ἀγνάντια τοῦ πολέμου, καὶ ἐπρόσταξα τὸν Κολιόπουλον νὰ πάγη βοήθεια εἰς τὸ πρόποδον τοῦ βουνοῦ, ποῦ ἦτον ὁ Γενναῖος ἀπάνω, καὶ ἐπῆγε καὶ ἐπολέμαε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ τοὺς Τοῦρκους. Ὁ Γενναῖος κατεβαίνει καὶ τοῦ λέγει: «Μπάρμπα, τραβήξου ἀπ' αὐτὴν τὴν θέσιν, καὶ πήγαινε ἔς τοῦ πατέρα μου, νὰ δυναμώσετε ἐκεῖ.» Ἦλθε ὁ Κολιόπουλος εἰς ἐμέ. Ἦλθαν καὶ Ἀρκαδιανοί, καὶ εἴμεθα ἓνα σῶμα καλὸ. Ὁ Γενναῖος μὲ τὸ στράτευμά του πολεμεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ἔρρηχναν μπόμπαις καὶ κανόνια, πολεμᾶν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὁ Γιατράκος ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριὸ σὰν ἤκουσε τὸν πόλεμον ἦλθε μεντάτι ἀπὸ ἓνα μέρος· καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τοῦ ἔπεσαν ἐπάνω καὶ τὸν χάλασαν. Δὲν μᾶς βόλειε νὰ τοῦ δώσωμεν βοήθειαν, διότι ἦτον βράχοι ἔς τὴν μέσην. Λαβῶθηκε ὁ Γιατράκος, ἐσκόρπισε ἐκεῖνο τὸ στράτευμα. Περιμένομεν βοήθειαν καὶ ἀπὸ τᾶλλα χωριά, πλὴν δὲν ἦλθαν. Ὁ Γενναῖος μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ καταράχι ἐπολέμησε καὶ ὅλην τὴν νύκτα· μὰ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπῆραν τὰ ὀμπρός.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν στέλνω τοὺς Ἀρκαδινούς νὰ πιάσουν ἓνα μονοπάτι, διατὶ εἶδα τοὺς Τοῦρκους καὶ ἔπιασαν ὅλα τὰ καταράχια. Βλέποντας ὅτι ἔστειλα νὰ πιάσω τὸ μονοπάτι, ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ. Οἱ Ἀρκαδινοὶ ἀφοῦ ἐπολέμησαν δὲν τοὺς βάσταξαν καὶ

ἦλθαν κατ' ἐμένα. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὸν κάμπον. Ἡ καθαλλαρία ἢ τουρκικὴ ἦλθεν ἕως εἰς τὸ Λεοντάρι, καίοντας τὰ χωριά. Καμμιά δεκαριά χιλιάδες ἐτέντωσαν ἀπὸ ταῖς πλάταις τοῦ Γενναίου ἔς τὸν κάμπον. Βλέποντας ἐγὼ ἐκείνους ὅτι ἐπλεύρωσαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μας, ἐκατέβηκα μὲ τὸν Κολιόπουλον ἕνα κάρτο μακρὰν ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς φοβίσω. Δύο μέραις καὶ τρεῖς νύχτες ἀπαυτα ὁ πόλεμος. Σὰν εἶδα ὅτι δὲν ἐμποροῦσα νὰ τοὺς κάμω βοήθεια,—μιὰ βρυσούλα ἦτον, δὲν ἐκότταγαν νὰ στείλουν νὰ πάρουν νερό, διατὶ τοὺς ἔφευγαν· δὲν εἶχα πολεμεφῶδια τροφῆς καὶ νερό—τοὺς ἔκαμα σινιάλο νὰ φύγουν μὲ φωτιαῖς. Εἰς ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἐσκοτώθηκαν πέντε δικοὶ μας, Τοῦρκοι ἀρκετοί· ἔφυγαν οἱ ἐδικοὶ μας καὶ ἐτραβήξαν κατὰ τοῦ Τουρκολέκα, κ' ἐπῆραν τὰ Δερβένια. Ἡμεῖς ἐτραβηχθήκαμεν κατὰ τὴν Καρύταιναν, ὅπου ἦτον τόπος δυνατός. Οἱ Τοῦρκοι ἐτραβήξαν κατὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐμπῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ὅταν ἐφύγαμεν τὸ βράδυ ἔστειλα νὰ κάψω τὴν Τριπολιτσά τὸν Τσώκρη, καὶ δὲν ἐπρόφθασε. Ἀρχίνισε νὰ κάψῃ τὴν πόλιν, ἔφθασε ὁ Μπραζίμης καὶ ἐπῆρε τῆς Τριπολιτσᾶς τὸ πρᾶγμα ὅλο.

Ἐκατσε ἡμέραις δέκα διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν τὰ στρατεύματά του. Ἐκεῖναις ταῖς δέκα ἡμέραις ἐγὼ ἐσύναξα Κολιόπουλον, Κανέλλον Δεληγιάννην, Παπατσώννην—τὴν νύχτα ὅπου ἔφυγαν ἐσκοτώθηκε ὁ Κολιός, ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς—καὶ ἐγινήκαμεν ὡς 4500. Ἐζυγώσαμεν κοντὰ διὰ νὰ πιάσωμεν τὰ πόστα, νὰ μὴν τραβήξῃ κατὰ τὴν Καρύταιναν καὶ χαλάσῃ ταῖς χώρας. Ὁ Ζαΐμης καὶ τὸ Ἀρχοντόπουλον ἦτον εἰς εἰς τὸ Τορνίκι, ὡς 2000. Οἱ Μιστριώταις καὶ οἱ Ἀγιοπετρίταις μὲ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ μὲ τὸν Π. Μπαρπιτσιώτην. Ὁ Ἰμπραζίμης ἐκίνησε, καὶ πάγει εἰς τὸ

Ἄργος. Ἄφινει στρατεύμα εἰς τὴν Τριπολιτσά, πάγει εἰς τὴν Γλυκειά (περιβόλι τοῦ Μισούλη).

Ἡμεῖς σὰν ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Μπραζίμης ἐκατέβηκε εἰς τὸ Ἄργος, τοὺς ἔκαμα ἓνα στρατήγημα νὰ ἐβγοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ πηδήσωμεν μέσα· ἔστειλα τὸν Κολιόπουλον μὲ 1000 νὰ πιάσῃ τὴν μάννα τοῦ νεροῦ κρυφίως, ποῦ νὰ μὴ φανεταὶ τὸ στρατεύμα του· τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Περιθῶρι μὲ 2000, καὶ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην, Παπατσώνην καὶ λοιποὺς εἰς τὸ κέντρον, ψηλὰ εἰς τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τὴν πόρταν, κρυμμένοι κ' ἐκεῖνοι· ἐγὼ στεκούμουν εἰς τὸ κέντρον. Ὁ Κανέλλος, ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν μέσσην, νὰ βγάλῃ πενήντα ἀνθρώπους. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντές τους ὀλίγους νὰ βγοῦν· ὁ Κολιόπουλος, Γενναῖος νὰ ἐμβοῦν ἀνάμεσα Τούρκους καὶ Τριπολιτσά, καὶ νὰ ἐμβοῦν μέσα ἀπὸ τοῦ Λεονταριοῦ τὴν πόρταν. Τὸ στρατήγημά μου ἔγεινε ἀνωφελές. Οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν ὀλίγοι καὶ δὲν ἄφησαν τὸ κάστρο. Ἐγεινε κάμμιὰ ὥρα ἀκροβολισμός, εἶδαν οἱ Ἕλληνες ὅτι δὲν ἔβγαιναν καὶ ἐφανερώθηκαν, κ' ἔπιασαν ταῖς τάμπικαις οἱ Τοῦρκοι.

Τὴν ἰδίαν ὥραν λαβαίνω ἓνα γράμμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι. Ἡ Κυβέρνησις μᾶς ἔγραφε ὅτι ὁ Ἰμπραζίμης πάγει εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον, καὶ τὰ στρατεύματά μας νὰ πᾶν κοντά. Ἡμεῖς οὔτε πολεμοφόδια εἶχαμεν οὔτε τροφάς, ἐτρώγαμεν κριάρια καὶ ψάνη, διατὶ τὰ χωριὰ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν τρομάρα τους. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπολιτσᾶς γράφουν εἰς τὸν Ἰμπραζίμην νὰ φθάσῃ. Σὰν ἔλαβα καὶ τὸ γράμμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, διορίζω τὸν Δημήτριον τὸν Κολιόπουλον νὰ πᾶμε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάρωμε τζοπχανὲ καὶ τροφαῖς. Ἀφίνω τὸν Κανέλλον καὶ τὸν Παπατσώνην μὲ 1500, νὰ φοβίζουν τοὺς

Τούρκους· ἐγὼ μὲ 300 ἐκίνησα νὰ κάμω κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔρρηξε ἓνα νερὸ καὶ ἔγεινε ἓνα πέλαγος. Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν ἀπὸ μερικὰ χωριά, πίνουν κρασί, τοὺς πιάνει καὶ ἐμέθυσαν, καὶ ἀργοπόρησαν νὰ βγοῦν εἰς τὸ Παρθένι. Ἔστειλα τὸν Κωνσταντῖνον Ζαφειρόπουλον, νὰ μετρήσῃ τ' ἀσκέρι τοῦ Κολιόπουλου ἀπὸ κοντὰ· ἐπῆγα καὶ ἐγὼ. Ἐτράβηξα νὰ ξεμεσημεριάσωμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον. Ἐγὼ ἐκατέβηκα εἰς τὸ χάνι τοῦ Ἀχλαδόκαμπου, νὰ ξανασάνουν τὰ στρατεύματα καὶ ἐγὼ νὰ κινήσω. Ἐγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μοῦ βγάλουν τσοπχανέδες καὶ ψωμί εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάγω ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον.

Ὁ Ἰπραίμης ἐκίνησε ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἐκοιμήθηκε εἰς τὰ Βρυσάκια· ὁ τόπος ἦτον σκάπετα· ὅταν ἐστείλαμεν τοὺς ταχυδρόμους, αὐτοὶ συναπαντήθηκαν μὲ τὴν μπροστέλαν τοῦ Ἰπραίμης, καὶ ἐγύρισαν φεύγοντας ὀπίσω, καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι ἔφθασαν οἱ Τούρκοι. Ὁργάνισα εἰς τέσσερες κολώναις τὸ στρατεῦμα· τὸν Βασίλην τὸν τουρμπειτέρη τὸν ἔστειλα νὰ μᾶς κάμῃ σημάδι· ἂν οἱ Τούρκοι εἶναι ὀλίγοι, νὰ βαρέσῃ τὴν τρουμπέτα, ἂν ὅλο τὸ στρατεῦμα, νὰ ρήξῃ ἓνα ντουφέκι. Ἐπῆγε κ' ἔρρηξε τὸ ντουφέκι. Ὁ Κολιόπουλος νὰ πάγῃ εἰς τὴν Γύρα, ὁ Γ. Ἀλωνιστιώτης νὰ πάγῃ ἔς τοῦ Μπέγη τὴν σκάλαν, καὶ ὁ Γενναῖος νὰ πιάσῃ τοῦ Παρθενιοῦ τὴν στρατάν, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἄκραν. Βλέπομεν καὶ ξαγναντάει ὅλο τὸ στρατεῦμα τοῦ Ἰπραίμης ἕως 3000, καὶ ἔπεσε ἔς τὸν κάμπον τοῦ Ἀχλαδόκαμπου. Τοὺς ἔκαμε τέσσερες κολώναις κ' ἐκεῖνος, ἐμοίρασε τὴν πλειότερη καθάλλαρία κατὰ τὴν Γύρα.

Οἱ Ἕλληνες ἔμου ἀποσταμένοι, ἔμου δὲν εἶχαν

ταμπούρια, ἐπέικασα ὅτι θὰ χαλασθοῦμεν. Ἄν εἴχα-
 μεν τὴν εἶδησιν ἀπὸ τὴν νύχτα, καὶ ἤθελε ταμπουρω-
 θοῦμεν καὶ ἔλθῃ καὶ ὁ Ζαήμης θὰ ἐπολεμούσαμεν καλά.
 Ἐστοχάσθηκα, τὸ στράτευμα νηστικό καὶ χωρὶς τσοπ-
 χανέ· ἐβάρεσα ριτιράδα νὰ γλυτώσω τὸ στράτευμα.
 Ὁ Κολιόπουλος ἐτράβηξε κατὰ τὸ μοναστήρι τὸν
 ἅγιον Νικόλα, ὅπου ἦτον δυνατὸς ὁ τόπος. Βαρῶ
 τὴν τρομπέτα νὰ σηκωθῇ καὶ ὁ Γενναῖος, δὲν θέλει
 νὰ σηκωθῇ. Βλέποντας ὁ Ἰμπράιμης αὐτὸ ὅτι μένει,
 ἔβαλε κολώναις κολώναις εἰς τὸν ἄγριον τόπον· ἐγὼ ἐκ
 νέου διέταξα τὴν ριτιράδα. Βγαίνοντας εἰς τὸ Παρθένι
 μὲ κάμμιὰ εἰκοσαριὰ καβαλλαραῖους ἐπῆγα νὰ πιῶ νερὸ
 εἰς ἓνα χωριό, ἔστα Περτσοβά. Ὁ Γενναῖος ἔπιασε ἔν
 καταράχι ἀντίκρυ τοῦ χωριοῦ ἔστην κορφήν τοῦ βου-
 νοῦ μὲ 1500· ἐκεῖ ποῦ ἐπῆγα νὰ πιῶ νερὸ δὲν εὔρα,
 καὶ ἦτον σκάπετα μιὰ βρυσούλα, καὶ ἐπῆγα νὰ πιῶ
 νερὸ. Οἱ Τοῦρκοι ἐστάθηκαν ἔς τὰμπέλια τὰ Μπερ-
 τσοβίτικα, ἕως ὅπου νὰ βγοῦν ὄλοι· καὶ ἡ καβαλλαριὰ
 ἡ τούρκικη ἐσκόρπισε ἔς τὸν κάμπον, καὶ μᾶς πλάκω-
 σαν ἔστην βρύσιν. Τοὺς βάλλομεν ἔς τὸ τουφέκι, κ' ἔφυ-
 γαν. Ἐτουφεκίσθημεν, ἔστους Ἀγίους ἐπῆγα
 καὶ ἐκάθισα ἀντίκρυ τοῦ Γενναίου. Οἱ Τοῦρκοι δὲν
 ἐστράτευσαν· ἔμειναν ἐκεῖ ἔς τὰμπέλια· τὸν ἔβλεπν
 τὸν Γενναῖον, καὶ δὲν τοῦ πῆγαν ἀπάνω. Τὸ δειλινὸ
 ἐκάλεσα τὸν Γενναῖον μὲ τὴν τρομπέτα νὰ ἔλθουν ἔς
 ἐμᾶς, καὶ μὲ τὸ ἐσπέρας ἀνταμωθήκαμεν· ἀνταμώ-
 νοντας τοὺς λέγω : «Ὁ Κανέλλος εἶναι ἐκεῖ θαρρευ-
 μένος καὶ ὁ Παπατσώνης ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι,
 νὰ πᾶμε ἐμπρὸς νὰ τοὺς σηκώσωμεν, διὰ νὰ μὴν τοὺς
 κλείσουν οἱ Τοῦρκοι.» Ἐφθάσαμεν, τὸν ἐσηκώσαμεν,
 καὶ ἐπῆγαμεν κατὰ τὴν Ἀλωνίσταινα ὄλοι.

Ὁ Ἰμπράιμης ἔμεινε ἔστην Τριπολιτσά· ἔγραψα εἰς
 ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐσυναχθῆκαν εἰς τὰ Δερβένια 7000.

ἦλθε τὸ Ἀρχοντόπουλο, ὁ Ζαΐμης, καὶ ὁ Λόντος, καὶ εἶχαν τὸ Λεβίδι μὲ 2000 καὶ ἐγὼ εἶχα 5000 τὸν Κολιόπουλον, τὸν Κανέλλον, τὸν Παπατσώνην, καὶ τὰ καρυτινὰ στρατεύματα μὲ τὸν Γενναῖον. Ἐμαθάμεν ἀπὸ ἓνα Τοῦρκον, ὅτι τοῦ ἦλθε μεντάτι ὁ γαμβρός του μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Μοθώνην, καὶ θὲ νὰ κινηθῆ διὰ βοήθειαν τοῦ Ἰμπραῖμη καὶ τότε ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Δερβένια, διὰ νὰ μὴ περάσῃ πρὸς βοήθειαν. Ἐγραψα ἓνα γράμμα εἰς τὰ Δερβένια, νὰ ἔλθουν κ' ἐκεῖνοι εἰς βοήθειαν, διατὶ θὰ πιάσω τὰ Βέρβενια, καὶ νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν, τόσον καὶ τοῦ Ζαΐμη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, καὶ τὸν Κολιόπουλον τὸν ἔστειλα μὲ 2000 νὰ πιάσῃ τὰ Βαλτέτσια, καὶ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Παπατσώνην τὸν ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Τρίκορφα.

Καὶ τὸ βράδῳ ἦλθε ὁ Ζαΐμης εἰς τὴν Ἐπάνω Χρέπα καὶ ἀναψαν φωτιαῖς, ταῖς εἶδαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ὑπωπετεύθησαν μήπως πιάσουν τὰ Τρίκορφα οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν αὐγὴν ἀπεφάσισε ὁ Ἰμπραῖμης, καὶ ἔστειλε ἓνα δύο χιλιάδες νὰ πιάσουν διὰ νυκτὸς τὰ Τρίκορφα. Ὁ Γενναῖος ἐκίνησε, δὲν ἐπρόφθασε νὰ πιάσῃ τὰ ταμπούρια ὅλα, παρὰ τὰ μισά, καὶ τὰ μισὰ ἔπιασε ὁ Μπραῖμης ἀρχίνησε τὸν πόλεμον ἐγὼ ἤμουν εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, ὅπου εὕρισκοντο τὰ καλαβρυτινὰ καὶ κορινθιακὰ στρατεύματα ὁ Κολιόπουλος ἐκίνησε νὰ ἔλθῃ μεντάτι εἰς τὸν Γενναῖον. Ἐστειλε ὁ Μπραῖμης τὴν καθαλλαρίαν, ὅπου ἐθέρισε ἔς τὸν κάμπον. Ἐπῆγε ἔς τὴν Σύλιμνα ὡπισθογύρισε τὸν Κολιόπουλον ἦτον κάμπος καὶ δὲν ἤμποροῦσε ν' ἀντισταθῆ ὁ Κολιόπουλος. Τὰ στρατεύματα ἦσαν εἰς τὰ Βέρβενια 7000 ἄκουσαν τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειαν ἂν αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς βοήθειαν, δὲν ἔστειλε ὁ Μπραῖμης ὅλον τὸ στρα-

τευμα έναντίον τοῦ Γενναίου. Ὁ Ἰμπραήμης ὅσον ἔστειλε ἀπὸ Τριπολιτσᾶ βοήθειαν, τόσον ἔστειλε καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν μας. Ὁ πόλεμος διήρκεσε ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἕως δύο μετὰ τὸ μεσημέρι, ἐννιά ὥραις· κανόνια ἔρρηχναν ἐναντίον τὸ ταμπούρι τοῦ Γενναίου· ὁ Γενναῖος ἐβγήκε δύο φορὰς ἀπὸ ταμπούρι διὰ νὰ τοὺς πάρῃ κανόνια· ἀλλ' εὗρισκε πολλὴν δύναμιν καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν δὲν ἐπροξενούσαν βλάβην. Εἰς τὸ ταμπούρι ἐσκοτώθη ὁ Παπατσώνης, καὶ ἄλλοι δύο τρεῖς σημαντικοί.

Τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμπραήμη ἦτον ἕως 20000· τὸ ταμπούρι ὅπου ἦτον ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε φόβον, καὶ ἀφοῦ εἶδαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι δὲν κάμνουν τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐξαπλώθηκε εἰς ταῖς πτέρυγες. Ὁ Παναγιωτάκης Νοταρᾶς ὅπου βαστοῦσε τὴν πλάτην τοῦ Γενναίου ἀνεχώρησε καὶ ἔτσι ἔφυγε καὶ ὁ Γιάννης Νοταρᾶς μὲ μεγάλον κίνδυνον· ἐπῆραν τὰ ὀπίσθια τοῦ Γενναίου, καὶ ἀφοῦ εἶδαν, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ ταμπούρι καὶ ἔκαμαν κατὰ μας. Ἡ καρβαλλαρία τοῦς ἔφθασε, καὶ ἐκεῖ ἐχάθησαν 180, καὶ πολλοὶ σημαντικοὶ ἀξιωματικοί, καθὼς Γεώργιος Ἀλωνιστιώτης, Κώστας Μπούρα, Ν. Ταμβακόπουλος, Χριστόδουλος Ναύτης, Χρῆστος Παναγούλιας, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἦτον διαλεκτοί, 110 ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, καὶ 70 ἀπὸ ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις· ἔστειλα ἕναν μπαϊρακτάρην Μιχαλάκην τοῦ Ζαήμη μὲ 30 ἀνθρώπους· ἐβάσταζε τοὺς Τοῦρκους, καὶ ἐγλύτωσαν οἱ ἐδικοὶ μας. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα.

Ὁ Ἰμπραήμης ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἦτον ἐκεῖ στρατεύματα ἑλληνικά, ἔπιασε τὴν Πιάνα καὶ τὸ Χρυσοβίτσι μίαν ὥραν μακρὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ εἰς τὴν μέση εἶναι οἱ μῦλοι τῆς Νταβιάς· ἄφηκε τὸν

Σουλεϊμάν μπέη με 5000, και ἔφκειασε δώδεκα ταμπύρια, διὰ νὰ φυλάγη τοὺς μύλους· ὁ Ἱμπραϊμης ἐξοπλώθηκε εἰς τοὺς κάμπους και ἐθέρισε τὰ γεννήματα, και τὰ ἔμβασε εἰς τὴν Τριπολιτσα, και ἐπῆγε και αὐτὸς ἐκεῖ. Εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα ἐβγήκαν 100 Ἀράπηδες, τοὺς ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες και τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους ἐκτὸς ἀπὸ τρεῖς τέσσερους ὅπου ἔφυγαν και ἔδωσαν τὴν εἶδησιν. Ὁ Ἱμπραϊμης ἔμαθε ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς Ἀλωνίσταινα, ἐκίνησε με ὄλον του τὸ στράτευμα εἰς πέντε κολώναις, καθαλλαραίους και πεζοὺς· εἶχαμεν σκοπὸν νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Δημισσάναν, ἀλλὰ δὲν ἐκαταφθάσαμεν.

Τὴν αὐγὴν ἐφύγαμεν και ἀφήκαμεν τὸν Κολιόπουλον με 1000, και ἐκεῖ δὲν ἔμπόρεσε νὰ βαστάξῃ και ἦλθε ἔς τὴν Βυτίνα, και ἀπὸ τὴν Βυτίνα εἰς τὰ Μαγούλιανα. Ὁ Ἱμπραϊμης ἔκαψε τὴν Βυτίνα και ἦλθε εἰς τὰ Μαγούλιανα· ἐκεῖ δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ τὸν βαστάξωμεν και τὸ στράτευμα ἐσκορπίσθη. Οἱ Καρυτινοί, σὺν ἐμβῆκεν ὁ Ἱμπραϊμης εἰς τὴν ἐπαρχίαν τους, ἐπῆγε ὁ καθένας νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν φαμελιάν του· οἱ Κορινθιοὶ ἀνεχώρησαν· ὁ Λόντος ἀνεχώρησε και αὐτὸς, ἐμείναμεν κατὰ περίστασιν ἐγὼ, ὁ Ζαήμης, Κανέλλος Δεληγιάννης, Κολιόπουλος, Ἀναγνώστης Παπασταθόπουλος, και Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης. Ἐπῆγαμεν εἰς τὰ Λαγκάδια. Ἦλθε ὁ Ζαχαριάδης με τὰ γράμματα, διὰ νὰ ὑπογράψωμεν τὴν ἀναφοράν, και νὰ ζητήσωμεν τὴν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἐπειδὴ και δὲν ἠμπορούσαμεν ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι και νὰ ὑπογράψωμεν τὴν ἀναφοράν, ὑπογράψαμεν οἱ ἕξ και ἐβάλαμεν και ὄλων τῶν ἄλλων τὰς ὑπογραφάς. Εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν εἶμεθα ἀπελπισμένοι, τὰ ὑπογράψαμεν, τὰ ἐδόσαμεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον ἄνθρωπον, και ἐπῆγε ἔς τὴν Ζάκυν-

θον. Ὁ Ζαήμης ἀνεχώρησε διὰ τὰ Καλάβρυτα· ὁ Γενναῖος ἐπῆγε διὰ νὰ εὔρη τὸν υἱόν μου Κωνσταντῖνον εἰς τοῦ Ψάθαρη μὲ τὸν Κανέλλον καὶ ἐπῆγαν, ἐπῆραν ταῖς φαμελιαῖς, καὶ ταῖς ἐπῆγαν εἰς Ναύπλιον. Ὁ Κολιόπουλος ἐπῆγε εἰς τὸ Παλούμπα, ἐπῆρε τὴν φαμελιάν του καὶ ἐπῆγε ἔστην Μονεμβασία, καὶ ἔτσι διελύθη αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ ἔμεινα μὲ 30 ἀνθρώπους, καὶ ἐπέρασα κατὰ τὸ Φανάρι.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἔστειλα διαταγὰς, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐμαζώχθησαν 2000· ἐκεῖνο ὁποῦ ἐχάλαγε τὸ μυαλὸ τοῦ Μπραϊμῆ ἦτον ποῦ μοῦ χάλαγεν ἓνα στρατόπεδον καὶ εἰς δύο ἡμέρας ἐσύσταινα ἄλλο. Ὁ Ἰμπραϊμῆς ἐπῆγε ἔστην ἐπαρχίαν Καρύταινα, ἐπῆγε ἔως ἔστα Καλάβρυτα, Στρέζοβα, καίονγτας καὶ σκλαβόνωντας· ἐλεηλάτησε ἔως ἐκεῖ, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω ἔστην Τριπολιτσά· ἀπὸ ἐκεῖ μονονυχτὶς ἐπῆγε εἰς τὸν Μιστρά, ἐσκλάβωσε, ἐλεηλάτησε, καὶ ἐκεῖ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκίνησε διὰ τὰ Μοθοκόρωνα· ἄφηκα ταῖς 2000 εἰς ταῖς Καρυαῖς· ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὰ Βέρβενα, διὰ νὰ ἐμποδίσω νὰ διαλυθοῦν οἱ 5000 συναγμένοι ἐκεῖ· μόλις εἶδαν τοὺς Τούρκους ἐτσάκισαν· εἰς τὰ Βέρβενα ἐκλείσθησαν καὶ μερικοὶ· ὁ Ἀνδρέας παιδί τοῦ Κοντάκη, ἐπολέμησαν, ἐσκότωσαν 15, καὶ οἱ Τούρκοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐπῆγαμεν εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον, καὶ διελύθη τὸ στράτευμα. Ὁ Ἰμπραϊμῆς καταβαίνοντας εἰς τὰ Μοθοκόρωνα, ἐκτύπησε τὸ στράτευμα ὁποῦ εἶχα ἀφήση εἰς ταῖς Καρυαῖς· τοὺς ἐκτύπησε, δὲν τοὺς ἔκαμε τίποτες, καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Κορώνην. Ἐσκοτώθησαν Τούρκοι 70.

Ἴδου πῶς ἐστάθηκε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλίας· μία φορὰ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν Ῥώμαν, καὶ μοῦ ἔλεγε· ὅτι ὠμίλητε μὲ τὸν Ἄδαμ. Ὁ Ἄδαμ τοῦ εἶπε· «Δὲν ἦτο δυνατὸν

νὰ ἀποσπᾶσωμεν τὸν Κολοκοτρῶνην ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸν κόμμα;» Τὸ κόμμα αὐτὸ ἐνομιζέτο ἀγγλοδιωκτικὸ καὶ ῥωσσολάτρικον καὶ αὐτὸ τὸ διέδιδαν οἱ Μαυροκορδατισταί. Μοῦ ἔγραψε ὁ Ῥώμας καὶ μοῦ ἔλεγε τὰ ὅσα τοῦ εἶπε, καὶ νὰ τοῦ γράψω ἰδιοχειρῶς τὸ φρόνημά μου· ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα, ὅτι: «Δὲν εἶμαι ἀγγλοδιωκτικὸς καὶ ῥωσσολάτρης, ἀλλὰ εἶμαι φίλος ἐκείνου ὁποῦ θέλει νὰ κάμῃ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μου καὶ γίνου ἐγγυητὴς εἰς τὴν ἐξοχότητά του τὸν Ἄδαμ, καὶ ὁ Ἄδαμ ἄς γείνη εἰς τὴν αὐλήν του διὰ τὰ φρονήματά μου.» Ὁ Ἄδαμ ἔστειλεν εἰδήσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ μὲ μερικὸν καιρὸν ἔκραξε τὸν Ῥώμα, ἐκλείσθηκε δύο ἡμέραις, ἔκαμε τὸ σχέδιον τῶν ἀναφορῶν, καὶ τὴν ἔστειλε τὴν μίαν νὰ τὴν ὑπογράψω ἐγὼ, καὶ τὴν ἄλλην ὁ Μιαούλης· τὴν ὑπογράψαμεν. Ἐννοεῖτο τὸ ἔθνος συνασμένον εἰς Συνέλευσιν, καὶ ἔτσι τὸ Βουλευτικὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ ὑπόγραψαν ὡς ἄτομα, ὄχι ὡς διοικήσεις· ἔλεγε ὅτι τὸν παρόντα νόμον νὰ ἐκτελέσουν οἱ πρόεδροι τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης· ὑπογράφηκα Πρόεδρος τῶν ἐνωμένων ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος· Μιαούλης πρόεδρος τῶν νήσων, καὶ ναύαρχος τῶν κατὰ θάλασσαν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Αὐτὴν τὴν πρᾶξιν τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν Λόνδραν, τὴν ἐπικύρωσε τὸ ἔθνος εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Τροιζῆνος.

Ἐκαμα διατρυφᾶς Μιστρά, Μονεμβασιά, Ἅγιο Πέτρο καὶ ἐσύναξα δέκα χιλιάδες, καὶ ἦλθα καὶ ἔπιασα τὰ Βέρβενα, καὶ ἡ γερόντισσα ἡ μάνα μου (εἶχα ἓνα καπετάνιο Χιμαριώτη μαζί της) ἦλθε ἔστὸ Γεωργίτσι καὶ ἐπέρασε ἔστην ἄκραν τοῦ Μιστρά, διὰ νὰ περάσῃ ἔστ' Ἀνάπλι, καὶ εἶχαμε καὶ τὰ δύο τοῦ Σε-νετζίμπεϊ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσὰ ἐνέχυρον, τὰ

ἔβαλα εἰς ἓνα τόπον καὶ ἐφυλάχθησαν ἕως τοῦ τ' ἀλ-
λάξαμεν μὲ τοὺς δύο Ζαφειρόπουλους ἀπὸ τὸν Ἰμπρατ-
μη, καὶ ἐπῆγα καὶ ἄφηκα τὸ στράτευμα εἰς τὰ Βέρ-
βενα, καὶ ἐπῆγα νὰ ἐπισκεθῶ τὴν φημελιάν μας· δύο
ῶραις τὰ Βέρβενα ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρον. Τὸ στρά-
τευμα εἶδε μπουχὸ τῆς Τριπολιτσᾶς ἔστον κάμπο καὶ
εἶπε πῶς εἶναι στράτευμα, καὶ ἐσκόρπισαν, καὶ ὅταν
ἐγύρισα τοὺς ἀπάντησα· εἶδα ὅτι δὲν ἔκανα δουλειά,
ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι νὰ κάμουν στρατιώ-
τας ἔτ' Ἀνάπλι, καὶ νὰ δώσουν τοῦ Λόντου, Γενναίου
Κανέλλου πληρωματικούς καὶ τότε στέλνω, ἔχοντας
ἐκτελεστικὴ δύναμι, καὶ μαζώνω καὶ ἄλλα στρατεύ-
ματα. Ἔτσι ἦλθαν καὶ ἐσυνάχθημεν ἕως τέσσαρες
χιλιάδες· ἦλθε ὁ Λόντος, ὁ Κανέλλος, κ' ἐγινήκαμεν
ὡς τέσσαρες χιλιάδες· ἦτον εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον.

Τότενες ἔδωκα διαταγὴ τοῦ Ἀντώνη Κολοκοτρώνη
τοῦ νὰ ἔρχωνται νὰ παίρνουν τσοπχανέδες, νὰ κτυ-
ποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη· καὶ ἔπαιρναν σημαίαις, ἐσκό-
τωναν, μᾶς ἤφεραν κεφάλια, καὶ ἐπλήρωνα ἓνα τάλ-
λαρο τὸ κεφάλι· ἓνα τάλλαρο τ' ἀγόραζα ἀπὸ τοὺς
στρατιώτας, καὶ τὰ ἔστειλα. Καὶ τότενες ἦλθε ὁ
Μπρατμης μὲ ὅλον του τὸ στράτευμα εἰς τὴν Τριπο-
λιτσά, καὶ ἄφηκε τὴν δύναιιν εἰς τοὺς Μύλους Δα-
βιά, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐκίνησε μὲ τρεῖς χί-
λιάδες κατὰ τοῦ Μιστρά. Ἐγὼ ἐκείναις ταῖς ῶραις
ἔτυχα νὰ ἦμαι ἔτ' Ἀνάπλι, διὰ ὑπόθεσιν τοῦ στρα-
τεύματος καὶ νὰ δώσω γνώμην καὶ τῆς Κυβερνήσιως
διὰ τροφᾶς καὶ πολεμεφόδια. καὶ ἔτσι ἀποφάσισα μίαν
ἐπιτροπὴν τὸν Κωνσταντῖνον Δεληγιάννην κ' ἓναν ἄλλον
Ῥουμελιώτην μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ Ἀναστάση Λόν-
τον, καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἔκαναν
τρσφαῖς καὶ ἐπλήρωσαν καὶ τοὺς λουφεντζίδες, καὶ

ὄσοι μπουλουξίδες ἔρχοντο, τὸ μηνιατικὸ τους ἔπερναν τεσκερέ, καὶ ἐπληρώνονταν εἰς τὸ "Ἄστρος.

Ἐγὼ ἐβγῆκα εἰς τὸ "Ἄστρος· ἐκεῖ μοῦ ἦλθε ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἰμπραῖμης πάει εἰς τὸν Μιστρᾶ, καὶ ἔγραψα τοῦ στρατεύματος νὰ κινήσῃ διὰ τὸν Μιστρᾶ· καὶ ἐμβῆκα εἰς ἕνα καῖκι, καὶ ἐβγῆκα εἰς τὸ Λενίδι διὰ νὰ συνάξω στρατεύματα. Ἔτσι ἠκολούθησε· ὅταν ἐπῆγα εἰς τὸ Λενίδι ἔκαμα 200 Λενιδιώταις, καὶ ἐβγῆκα ἐμπρός, καὶ ἀντάμωσα καὶ τὸ ἄλλο στρατεύμα, ἕως 4000· Ζαήμης, Λόντος, Γενναῖος, Παναγιωτάκης Νοταρᾶς. Ὁ Ἰμπραῖμης ἐπῆγε ἕως ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Μονεμβασίαν καίοντας· ἐγύρισε εἰς τὴν Ἀπιδιά, ἐχώρισε τὸν γαμβρόν του μὲ 1000, καὶ ἦλθε εἰς ἕνα χωριό· ἡμεῖς τὸν ἐβαρέσαμεν, τέσσερες σκοτωμένοι, καὶ ἐτράβηξε ἔς ἕνα βουνό· ἔκαμε σενιάλο, καὶ ἦλθε τακτικὸ εἰς βοήθειάν του· ἐπολέμησε μὲ τὸν Γενναῖον, καὶ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶ.

Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθησαν εἰς τὸ Γεράκι, καὶ οἱ ἐδικοί μας εἰς τοῦ Κοσμᾶ· ἐδιέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα κατὰ τὸν Ἅγιον Βασίλειον νὰ ἀναχωρήσουν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶμεν εἰς πόλεμον ὅλοι οἱ μισθωτοὶ ἀνεχώρησαν μὲ τὰ φορτηγὰ ἕως 3000, καὶ ἐμείναμεν μόνον μὲ 1000· οἱ Τούρκοι δὲν ἦλθαν νὰ πολεμήσωμεν· ἐτράβηξαν εἰς τὸ Μαραθωνήσι, ἐπῆγε εἰς τὸν Πολυτζάραβον· ἐκεῖ ἀπάντησαν τοὺς Μανιάταις, ἔκαμαν πόλεμον δυνατὸν, καὶ οἱ Τούρκοι ὠπισθοδρόμησαν· εἰς διάφορα μέρη δυνατὰ ἐκλείσθησαν οἱ ἐδικοί μας, καὶ πολέμησαν χωρὶς νὰ τοὺς κάμουν οἱ Τούρκοι τίποτε· Ἐτράβηξαν ἔπειτα διὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐβγήκαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ Βέρβενια καὶ τότε ἀνεχώρησε ὁ Ζαήμης κατὰ τὰ Καλάβρυτα, ὁ Νοταρᾶς διὰ τὴν Κόρινθον καὶ ἐσύναξαν στρατιώταις διὰ νὰ ἀντισταθοῦν τοὺς Τούρκους ἂν

πήγαιναν εις τὰς ἐπαρχίας των· ἕως ὅπου ἔπιασαν τὰ Τσιπιανὰ Κορίνθιοι· ἐγώ, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Λόντος ἐμείναμεν εἰς τὰ Βέρβενα. Ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἔρχεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιον μὲ 300 ἀνθρώπους εἰς τὰ Δολιανά.

Τότε ἀποφάσισα καὶ πέρνω 200 ἀνθρώπους διὰ νὰ πάω εἰς τοὺς Μύλους τῆς Δαβιζς· ἄφηκα τὸν Γενναῖον, τὸν Λόντο καὶ τὸν Κανέλλον εἰς τὰ Βέρβενα καὶ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Εἰς τόσαις ἡμέραις θὰ ἰδῆτε φωτιαῖς, νὰ ἔχετε βάρδια καὶ ὅσαις φωτιαῖς ἐδῆτε μὲ τόσαις χιλιάδες εἶμαι καὶ νὰ κάμετε καὶ σεῖς φωτιαῖς διὰ νὰ καταλάβωμε ὅτι τὰς εἶδατε. Καὶ αὐγὴν θὰ κτυπήσω τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐσεῖς ὀλονυκτὶς νὰ πιάσετε τὰ Τρίκορφα, καὶ νὰ ἐμποδίζετε κάθε βοήθεια ὅπου θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσαί.» Ἐπῆγα εἰς τὰ Δολιανά, ἐπῆρα τὸν Θ. Γρίβα κοντὰ μὲ τοὺς 300 ἀπὸ τὰ Δολιανά, ἐπέρασα εἰς τὰ Τσιπιανὰ καὶ τοὺς εἶπα: «Ἄν ἰδῆτε εἰς τὸ δεῖνα βουνὸ φωτιαῖς νὰ κινήσῃ ἐκεῖνο τὸ στράτευμα διὰ νὰ πιάσῃ τὴν Πάνω Χρέπα.» Ἐπῆγα εἰς Ἀλωνίσταινα, ἔστειλα πεζοδρόμον εἰς τὸν Ζαήμην ὅπου ἦτον εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ τοῦ ἔγραφα, μιὰ ὥρα ἀρχήτερα νὰ ἔλθῃ μὲ ὅσους εἰμπορέσῃ· ἦλθε μὲ 600 ὁ Ζαήμης καὶ εἶχα καὶ 1400 καὶ ἐγινήκαμεν 2000. Εἶχα σκοπὸν νὰ κτυπήσω τοὺς Μύλους τῆς Δαβιζς διὰ νὰ τοὺς κόψω ταῖς ζωτροφιαῖς· ἐρώτησα μερικοὺς Τούρκους, ὅπου ἔπιασαν οἱ Ἕλληνες, πόσοι ἦτον εἰς τὰ ταμπούρια τὰ τούρκικα, καὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἦτον μόνον 800.

Ἐκάμα τὰ σημεῖα καὶ τὰ διάφορα στρατεύματα ἦλθαν καὶ ἔπιασαν τὰς θέσεις ὅπου τοὺς εἶχα εἰπῆ, μὲ τὰ χαράματα. Ὁ Θ. Γρίβας ἐζήτησε τὴν θέσιν ὅπου ἦτον ὁ Χασάνμπεης, τοῦ ἔδωκα ὁδηγούς καὶ ἐπῆγε· ὁ Βασίλης Ἀλωνιστιώτης μὲ τοὺς Ἀλωνιστιώτας ἐ-

πήγε εις τὸ πλευρό του, καὶ τὸν Ἀντώνη τὸν Κολοκοτρῶνη τὸν ἔστειλα εἰς τὸ Χρυσοβίτσι μὲ 500 διὰ νὰ τοὺς πέσουν ἀποπάνω ἂν δοκιμάσουν οἱ Τούρκοι νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὰ ταμπούρια διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν ἄλλων Τούρκων ὅπου ἔμελλε νὰ κτυπήσῃ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀναστόπουλος, τῆς ἀδελφῆς μου τὸ παιδί. Ἐγὼ καὶ ὁ Ζαήμης μὲ 200 ἐσταθῆκαμεν εἰς τὴν μέσην τῆς Πιάνας καὶ τῶν Ἀλωνιστιωτῶν ἐμοιρασθῆκαμεν εἰς πέντε θέσεις. Εἰς τὴν Πιάνα εἶναι ἕνας παλιόπυργος καὶ οἱ Τούρκοι τὸν εἶχαν φκείασει ὡς κάστρο· ἦτον 130 Τούρκοι· ἐκείνους εἶχα εἰπῆ νὰ βάρουν τὴν νύκτα ἢ εἰς τὴν ῥάχην ἢ εἰς τὸ χωριό· ἢ μιὰ θέσις ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅπου ἐβαστούσαμεν ἦτον μακριὰ δέκα λεπτά.

Ὁ Κωνσταντῆς καὶ ὁ Λεχουρίτης ἐκατέβηκαν μὲ τὰ χαράματα εἰς τὸ χωριό, τὸ ὅποιον ἦτον χαλασμένον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπίτηδες, διὰ νὰ μὴ τὸ πιάσουν οἱ Ἕλληνες· εἰς τὰ πρόποδα τοῦ χωριοῦ ἦταν δύο λόχοι Τούρκοι.

Ἄνοιξε τὸ τουφέκι εἰς τὴν Πιάνα, ἡμεῖς ἐκινήσαμεν εἰς βοήθειαν, οἱ δύο λόχοι ἦλθαν ἐπάνω εἰς ἐμᾶς. Οἱ Τούρκοι βλέποντας ἐμᾶς δέκα καβαλλαραίους ἐνόμισαν πῶς εἴμεθα πολλοὶ καὶ ἐτρήθηξαν· οἱ Ἀλωνιστιωταὶς ἦλθαν ἀπὸ ταῖς πλάταις τῶν Τουρκῶν, ὁ Γρίβας δὲν ἐστάθηκε νὰ πολεμήσῃ ἀφ' οὗ εἶδε τὸν Σουλεϊμάνμπεη· ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρῶνης μὲ τὸν κολφῖνον Πετιμεζᾶ ἐρρήχθησαν νὰ πιάσουν τὸ Κεφαλόβρυσον, τοὺς Μύλους· δὲν ἠμπόρεσαν νὰ περάσουν ἀπὸ τὰ τούρκικα ταμπούρια· ὁ μπαϊρακτάρης ὁ ἐδικός μου καὶ τοῦ Ζαήμη πλησιάζουν εἰς τὰς πτέρυγας τῶν Τούρκων, ὁ μπαϊρακτάρης τοῦ Ζαήμη τοὺς ἐπρωτοτσάκισε, ἀφοῦ ἐσκότωσε τρεῖς μὲ τὴν λόγχην τοῦ μπαϊρακιοῦ. Οἱ Τούρκοι ἐμβῆκαν εἰς ἀταξίαν, ἀπὸ τοὺς δύο λό-

χους τέσσαροι μόνον ἐγλύτωσαν, ἐπήραμεν δεκαέξη ταμπούρλα καὶ τὴν σημαίαν των· οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτον κλεισμένοι εἰς τὸν παληόπυργο ἐτσάκισαν, καὶ τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, 130.

Τὸ σῶμα τῶν Βερβένων ἦλθε εἰς τὴν προσδιωρισμένην θέσιν τῶν Τρικόρφων· ἦτον ἀρχηγοὶ Λόντος, Γιατράκος, Κανέλλος, Γενναῖος καὶ Χατζῆ Μιχάλης μὲ τὴν καθαλλαριάν. Εἴκοσι καθαλλαραῖοι ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἀρχήσαμεν νὰ κάμωμεν καθαλλαριάν. Οἱ Τούρκοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἐκίνησαν εἰς βοήθειαν τῶν Τούρκων ὅπου ἐπολεμούσαμεν ἡμεῖς· ἐκτυπήθησαν καὶ ὠπισθοδρόμησαν ἀπὸ τὴν καθαλλαριάν τὴν ἐδικὴν μας. Τότε ἐπρόφθασε καὶ ὁ Νοταρᾶς εἰς τὴν Ἀπάνω Χρέπα· ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἀπὸ τὴν Συλίμνα ἐβγήκαν καὶ ἐκτύπησαν τὸν Γενναῖον εἰς τὰ Τρίκορφα ἀντικρυ τῆς Συλίμνας· ἔπειτα ἀπὸ μίαν πεισματώδη μάχην ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐσκοτώθηκαν ἕως 70· ἐπιάσθησαν ἐννιά καὶ τέσσερα ταμπούρλα· τοὺς ἐπήραν καὶ ἔνδεκα ταμπούρια καὶ τὸ καστράκι τῆς Συλίμνας· ἀπὸ τὸν χαλασμόν των δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἔμβουν εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τουρκῶν ἔστειλε τέσσερους καθαλλαραῖους διὰ νὰ δώσῃ εἶδησιν τοῦ Ἰμπραήμη, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτοιμάζετο νὰ πάῃ νὰ χαλάσῃ τὰ Σουλιμοχώρια. Ὁ Ἰμπραήμης ἐκίνησε εἰς βοήθειαν τῶν ἀποκλεισμένων Τούρκων εἰς τὴν Δαβιά. Ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε πλέον πολεμοφόδια καὶ ψωμί καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας. Τὴν τρίτην ἡμέραν διέταξα τὸν Γενναῖον νὰ πάρῃ τὸ σῶμά του καὶ νὰ πάῃ εἰς τοὺς κάτω Μύλους κατὰ τὴν Συλίμνα. Ἐκεῖ ἐπῆγε, ἐπολέμησε τέσσεραις ὥραις καὶ ἐκυρίευσεν τὰ ὀχυρώματα

καίοντας και τούς Μύλους. Ἐφρονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πενήντα και ἐκυρίευσαν τὰ ταμπούρια.

Τὸ ἄλλο μέρος ἡμεῖς και ὁ Ἄντωνης Κολοκοτρώνης, Γκολφίνος, Γρίβας, Νοταρόπουλο, Τσώκρης ἐχαλάσαμεν τοὺς ἐπιλοιπούς μύλους, και τοὺς ἐκλείσαμεν εἰς ἓνα παληόκαστρο, εἰς ἓνα βράχο ὁποῦ ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀνέβῃ κανέναν· εἶχαμεν γνώμη νὰ τοὺς κόψωμεν τὸ νερὸ και εἰς δύο ἡμέρας νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' εἰς αὐτὴν τὴν στιγμήν μᾶς κάμνει φανὸ ὁ Γενναῖος ὅτι ἔφθασε ὁ Ἰμπραϊμης, και ἐτράβηξε κατὰ τὰ Βέρβενα ὁ Γενναῖος· ἦλθαν 2000 καθάλλαραῖοι, ἐπῆραν τοὺς Τούρκους τοὺς κλεισμένους και τὰ στρατεύματα τοὺς ἐπήγαιναν πολεμώντας ἀπὸ τὰ πισινά· ἐπήγαμεν, ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὰ Βέρβενα, και τὸ Νοταρόπουλο και ὁ Τσώκρης ἔμειναν εἰς τὰ Τσιπιανά. Εἰς τὸν κάμπον τῆς Ταβιάς ἐχαλάσαμεν ὀκτὼ ἡέννια μύλους· ἀπὸ ἐκεῖ ἄλεθαν και ἐπήγαιναν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Τακτικοὶ Τούρκοι ἐχάθησαν εἰς τρεῖς ἡμέρας και εἰς τὰς διαφόρους θέσεις 500, ταμποῦρα 20, πολλὰ μουσκέτα, σημαίαις τέσσερες, ἄλογα, ἀξιωματικοὶ πολλοί.

Ἡμεῖς ἐπολεμούσαμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη, εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἐκτυποῦντο οἱ Τούρκοι και δὲν ἔλειπε ἡμέρα ὁποῦ νὰ μὴ σκοτώνωνται Τούρκοι. Γράφω ἐγὼ ὅμως ἐδῶ ὅσας μάχας ἤμουν παρὼν και ὠδηγοῦσα ἐγὼ. Αὐτὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος νὰ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ διὰ νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον δὲν ἤμποροῦσα, ἀ' διότι δὲν εἶχα ζωοτροφίας, β' πολεμοφόδια και γ' διότι ἦτο τὸ μόνον ἀδύνατον νὰ νικήσωμεν τοὺς Τούρκους μὲ παρατεταγμένη μάχη διὰ τὸ πολυάριθμον τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ εἶχα δώση ὀδηγίας νὰ κτυποῦν πάντοτε τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ ἐμπρός, ἀπὸ πίσω, ἀπὸ τὰ πλευρά, τὴν νύκτα νὰ τοὺς πέφτουν εἰς

τὸ ὄρδι, νὰ καίουν οἱ ἐδικοί μας ταῖς ζωοτροφίαις ὅταν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ταῖς πάρουν διὰ νὰ μὴ ταῖς κήσουν εἰς τοὺς Τούρκους· καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐχαλιῶντο πολλοὶ Τούρκοι χωρὶς νὰ χάσωμεν Ἑλληνας.

Πολλοὶ ἐφώναζαν τότε, καὶ ἡ ἰδία ἡ Κυβέρνησις μὲ ἔγραφε νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον, καὶ νὰ καμῶ ἓνα γενικὸν πόλεμον· αὐτοὶ ὅμως δὲν ἤξευραν τὴν κατάστασίν μας· διότι οἱ Τούρκοι εἶχαν πιάσῃ τὸ κέντρον καὶ δὲν μας ἄφηναν ποτὲ νὰ συγκεντρωθῶμεν δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες νὰ ἀντιπαραταχθῶμεν εἰς τὸν ἐχθρόν· καθὲ ἐπαρχία ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὑπεράσπισίν της· ἔπειτα ὁ τόπος εἶχε ἐρημωθῆ, ὁ πόλεμος δὲν ἄφινε νὰ καλλιεργῆται, ψωμί δὲν εὕρισκαμεν, ἡ Κυβέρνησις ἦτον μόνον διὰ τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶχε καὶ ἐκείνη καὶ δὲν μας ἔστειλε· μόνον μὲ ἀστάχια, ψάνι, καὶ μὲ κρέας ἐζούσαμεν εἴκοσι καὶ τριάντα ἡμέραις. Καὶ ἐκάμαμεν καὶ ἓνα γενικὸν πόλεμον καὶ ἐχάνοντο τέσσερες ἢ πέντε χιλιάδες· ἦτον ἀδύνατον νὰ ματαμαζεύσω στρατεύμα, ἐν ᾧ ἐὰν ἐχάνοντο καὶ δέκα, δεκαπέντε χιλιάδες παλιαραπάδες ἔφερνεν ἄλλους ὁ Ἰμπραίμης.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν οἱ τσοπάνιδες μᾶς ἐβοήθησαν πολλοί, διατὶ ὅλο μὲ τὰ ζωντανὰ τοῦ κόσμου ἐβαστιέτο στρατόπεδο. Εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀκροβολιστικούς πολέμους ὅλοι εὐδοκίμησαν, ὅλοι πλὴν κατ' ἐξουχὴν ὁ Ἀντωνάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Κορέλας ἀπὸ τὸ Ἀρκοδόρεμμα, ὁ Παπᾶ Δημήτρης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι· ἐσκότωναν πότε 20, πότε 30, 40, 50. Εἰς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις ἀπαντοῦσε ἀντίστασι· οἱ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Κοντοβουνήσιοι καὶ ὅλοι οἱ Μεσσήνιοι ἐπίγαιναν εἰς τὰ Μοθωκόρων καὶ τοὺς ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐσκότωναν καὶ τοὺς ἔπαιρναν πότε

20, πότε 30, 40 μουλάρια, και ἔτσι ἐζούσαν, διατί μισθὸν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπῆραν παρὰ ἀπὸ τὰ τούρκικα λάφυρα ἐζούσαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπήγαιναν εἰς ἓνα βουνό, ἐρχόντανε οἱ Τοῦρκοι, ἔφευγαν και ἐπήγαιναν εἰς ἄλλο βουνό, ὅλα αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ 1862.

Ἐπειδὴ τοῦ ἐχάλασα τοὺς μύλους τοῦ Ἰμπραϊμῆ δὲν εἶχε πλέον πῶς νὰ ἔχη ζωοτροφίας· ἀνοιξε δρόμον ἀπὸ τὰ Μοθωκόρωνα ἕως τὴν Τριπολιτσά, και ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν ἔστειλε φορτηγὰ μὲ ζωοτροφίας, ἔπιασε εἰς τοῦ Ἰσσαρι και ἔκαμε στρατόπεδον. Ἀφοῦ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφοδίασε διὰ κάμποσον καιρὸν τὴν Τριπολιτσά και ἄφηκε και 5000 φρουρά, αὐτὸς ἐσυνάχθηκε εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ἀφοῦ ἔμαθα ἀπὸ ζωντανούς ἀράπιδες ποῦ ἔπιαναν οἱ Ἕλληνες ὅτι ὁ Ἰμπραϊμῆς ἐτοιμάζεται διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Γαστούνην και νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μισολόγγι, ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν και τοὺς ἔδιδα γνώμην μὲ δύο γράμματά μου, ὅτι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἀδειαν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Γαστούνην ἢ ἄλλον νὰ στείλουν διὰ νὰ σηκώσουν ὅλαις ταῖς ζωοτροφιαῖς ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Γαστούνην και νὰ ταῖς ἐμβάσουν εἰς τὸ Μισολόγγι, και ἂν ἤθελαν μὲ ἀκούσῃ, ὁ θεὸς ἤξεύρει πῶς ἤθελε γυρίσουν τὰ πράματα, διατί τὸ Μισολόγγι δὲν ἤθελε πέσῃ ἔχοντας ζωοτροφίας. Εἶχαν καιρὸν εἴκοσι ἡμέραις, τοὺς ἔδοσα τὴν εἶδησιν προτῆτερα. Ἐφοδίασε τὰ τρία φρούρια μὲ στρατεύματα και ζωοτροφίας, και ἐκίνησε διὰ τὴν Γαστούνην· οἱ Γαστουναῖοι, ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνά, και ἄλλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλομουτζι, ἀπὸ ταῖς ζωοτροφιαῖς ἄλλαις ἔκαψε και ἄλλαις ἐβάσταξε και ταῖς ἐπῆρε ἔς τὸ Μισολόγγι.

Τότενες οἱ Γαστουναῖοι σὰν ἐκλείσθησαν εἰς τὸ

Χλουμούτζι δὲν εἶχαν τ' ἀναγκαῖα, καὶ εἶχαν πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ ὀλίγαις τροφαῖς. Βλέποντας ἀπὸ τὸ Χλουμούτζι οἱ Γαστουναῖοι ὅτι εἶναι πολιορκημένοι, ἀπεφάσισαν τριακόσιοι νὰ πέσουν εἰς τὸ στράτευμα τοῦ ἐχθροῦ, νὰ πέσουν ἕξαφνα, νὰ βαρέσουν τοὺς ἐχθρούς, καὶ νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸ κάστρο. Καὶ τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐχάλασαν πολλούς· ὁμῶς ἔπιασε ἓνα νερὸ τὸ βράδῳ, καὶ ἐγύρισαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς ἓνα χωριὸν καὶ τοὺς ἔκοψαν ὅλους. Τούρκους ἐσκότωσαν ὅσους ἠμπόρεσαν καὶ ἐκεῖνοι ἐχάθηκαν, ἐπαρὰδόθησαν καὶ εἰς τὸ Χλουμούτζι· ἦτον καὶ ὁ Μιχαλάκης Σισίνης ἐκεῖ.

Ἐσύναξε τ' ἄρματα τοῦ ὁ Ἰμπραϊμῆς κ' ἐπῆγε 'ς τὸ Μισολόγγι· τὸ τί ἐγένηκε 'ς τὸ Μισολόγγι εἶναι γνωστό, καὶ ἄλλη ἱστορία τὸ λέγει. Ἐσμιξε μὲ τὸν Κιουτάγιαν· ἄλλη ἱστορία θέλει σημειώσῃ τὴν γενναϊότητα τοῦ Μισολογγιῶ. Παίρνοντας τὸ Μισολόγγι ἐχασομέρησε πολλὰ ὀλίγαις ἡμέραις. Ἡμεῖς εἶχαμεν συνέλευσιν εἰς τὴν Πιάδα.

Ὦντας ὁ ἐχθρὸς ἔλειπε 'ς τὸ Μισολόγγι, ἐπεριφερόμενα ἓνα γύρο τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐπῆγα καὶ εὗρηκα τὸ στενὸ ἀπὸ τὰ Ἀγιγεωργίτικα καὶ Μπερτζοβά, ἀκαγα τὰ σπῖτα ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἐμέτρησα διὰ νὰ κάμω ὄρδι ἐκεῖ, διατὶ ἦτον χειμῶνας, καὶ ἐκατέβηκα 'ς τοὺς Μυλους τοὺς ἐθνικούς, καὶ ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μὲ δώκῃ τροφάς, καὶ πολεμοφόδια, νὰ συνάξω στρατιώτας εἰς ἐκεῖνα τὰ χωριά, ποῦ εἶναι μάμιση ὦρα ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, ποῦ νὰ εὗρω καιρὸν νὰ πηδήσω μέσα. Καὶ ἡ Κυβέρνησις μοῦ εἶπε νὰ ἐμβῶ μέσα εἰς τὸ Ἀνάπλι· καὶ ἐγὼ τῆς ἀπεκρίθηκα:

« Δὲν εἶναι ὦρα νὰ ἐμβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, πλὴν ἂν μοῦ δίνετε ἐκεῖνο ποῦ θὰ εἶπῳ, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ κάμω βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν, εἰς τὴν Τριπολιτσά. — Καὶ

ἔτσι μοῦ ὑπεσχέθηκαν, καὶ ἄρχισαν νὰ μοῦ στέλνουν ζαῖρέ, καὶ τὸν ἐμετακόμιζα εἰς τὸ χωριὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἔφτειανα τὸ ὄρδι.

Ἐκαμα προσταγὴ εἰς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐσυνάζοντο, τὴν μίαν μεριά ἐσύναζαν στρατιώτας, καὶ τὴν ἄλλην τοὺς ἔστελναν τροφάς· τότενες εἶχαν τὸν Κωνσταντὴ Μαυρομιχάλη στελμένον, ποῦ ἦτον ἓνα μέλος τῆς Διοικήσεως, μὲ κάμμιὰ ἐκκτοστὴ ἀνθρώπους, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο ἔστην μέσην καὶ τοῦ ἔδιδα κ' ἐκεينوῦ τροφαῖς, καὶ ἀκούοντας οἱ ἐφημερίδες ὅτι μοῦ στέλνουν ζαῖρέδες διὰ τὴν Τριπολιτσά — διὰ τὸ ῥεσαλτο — τὸ ἔβαλαν ἔσταῖς ἐφημερίδες καὶ ἔλεγαν, ὅτι ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς ἐσυμφώνησε μὲ τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοῦ δώσουν ζαῖρέ καὶ πολεμοφοδία νὰ ῥεσαλτάρη τὴν Τριπολιτσά, καὶ οἱ ἐφημερίδες ἐξεδόθηκν πρὶν ἐτοιμασθῶ τέτοια μυστικότητα εἶχαν, ἔδιδαν εἰδήσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ποῦ ἐγὼ ἐσύναζα τὰ στρατεύματα στέλνουν γράμματα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ υἱὸς του Γεωργάκης, ποῦ εἶχαν συμφωνήσῃ εἰς τὸ Νιόκαστρον ὅταν τὸν ἀλικότασαν ὅτι μὲ τρόπον κατὰ τὸν σκοπὸν τοὺς ἐστάθη ἀνθρωπος, διὰ νὰ τοὺς ξεπατήσῃ εἰς τὴν Τριπολιτσά· (ἐδώκαμεν τοὺς δύο πασάδες, καὶ ἐπῆραν τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ Γιατράκον). Στέλνουν τὸν Φιλήμονα καὶ περνάει ἀπὸ τοὺς Μύλους καὶ πάγει ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Κωνσταντὴς ὁ Μαυρομιχάλης μὲ τὰ γράμματα καὶ κάθεται ἓνα ἡμερόνυκτο εἰς τὴν Τριπολιτσά νὰ τοῦ κάμῃ τὴν ἀπάντησιν ὁ Τοῦρκος κουμαντάτης ὅπου ἦτον ἐκεῖ. Καὶ τοὺς ἔκαμε τὴν ἀπόκρισιν κλειστήν, ὡς τοῦ ἔγραφαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ ἐγύρισε εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον μὲ τὰ γράμματα καὶ ἦλθε νὰ ἐμπαρκαρισθῇ εἰς τοὺς Μύλους διὰ τ' Ἀνάπλι.

Ἐγὼ τὸν ἐρώτησα: «Ποῦ ἦσουν;» — «Εἰς τὴν Τριπολιτσά μὲ γράμματα.» — «Ποιὸς σ' ἔστειλε;» — «Ἡ Κυβέρνησις.» Τότενες εἶπα ὅτι: «Ἐγὼ συνάζω στρατεύματα καὶ τροφαῖς καὶ εἶμαι ἀρχηγός, καὶ κάνει μυστικαῖς ὁμιλίαις μὲ τοὺς Τούρκους;» Σχίζω τὰ γράμματα, δέρνω καὶ τὸν Φιλήμονα. Ἀκούοντας ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἔκαμα τοιοῦτο πρᾶγμα, τῆς κακοφάνηκε καὶ μοῦ ἔγραψε πληκτικὸ γράμμα: ἐγὼ τοὺς ἀπεκρίθηκα, ὅτι τὸ χρέος μου εἶναι ὡς ἀρχηγός νὰ γνωρίζω τί κάνει ἡ Κυβέρνησις μὲ τὸν ἐχθρόν· ἐγὼ νὰ παιδεύωμαι....

Ἐγὼ ἄρχισα τὴν δουλειάν μου καὶ εἶχα συναγμέναις 5000 στράτευμα, καὶ σκάλαις καὶ ἀνέβηκα ἔς τὸ στρατόπεδον, καὶ διαμοίρασα μίαν ἡμέραν, ἀνήμερα τὰ Χριστούγεννα, γιατί ἦτο σκάπετα ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά τὸ στράτευμα τὸ δικό μας, ἐμοίρασα τὸ στράτευμα μὲ ἀρχηγούς· ἔστειλα τὸν Νικήτα ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Μιστρά, τὸν Γενναῖον ἀπὸ τῆς Καρύταινας τὴν πόρταν, τὸν Κωνσταντὴ Μαυρομιχάλη ἀπὸ τῶν Καλαβρύτων τὴν πόρταν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον μὲ τοὺς Ἀγιοπετρίταις ἀπὸ τοῦ Σαραιοῦ τὴν πόρταν, καὶ ταῖς ἄλλαις πόρταις μὲ ἄλλα κουμάντα, καὶ ἐδιαμοίρασα ταῖς σκάλαις εἰς τὰ κουμάντα, ὅπου ν' ἀνεβοῦν εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐγὼ ἔμεινα μ' ἓνα σῶμα διὰ νὰ δίδω βοήθειαν. Καὶ ἐκινήσαμεν ὄλοιμαζί, καὶ ὅταν ἐζυγώσαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσά κάποιοι προδόταις, ἦτον νύκτα, ἔρριψαν δύο ντουφέκια, σενιάλε τοῦ ἐχθροῦ· ἐμπῆκαν καὶ δύο Βούλγαροι, ποιὸς τοὺς ἔστειλε, ἀγνωῶ· εἶπαν οἱ προδόταις: «Ἀπόψε θὰ σὰς γένη ρισάλτο». Ἐβγήκαν οἱ Τούρκοι ἔς τὰ τεῖχη, παιδιά, γυναῖκες καὶ ἔσκουζαν ὡς τὴν αὐγὴν. Ὁ Νικήτας ἔβαλεν ἀποκάτω σκάλαις· — καὶ βλέποντας ὅτι εἴμεθα προδομένοι μὲ τὰ ξημερώματα ριτιράραμεν. Οἱ Τούρκοι τὸ πρῶτ' εἶδαν ὅτι δὲν εἶναι στρατεύματα,

καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τριπολιτσιώταις Λάμπρο, Ῥιζιώτην ὁ Γενναῖος τοὺς ἐπῆγε μεντάτι, εἶχαν σκοτωθῆ ἀπὸ τοὺς Τριπολιτσιώταις δέκα· ὁ Γενναῖος ἀπὸ ταῖς Ῥιζαῖς βλέποντας ἐκίνησε μεντάτι. Ἔτσι ἀπετύχαμεν ἀπὸ ταῖς προδοσιαῖς, δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ κάμωμεν δουλειά. Ἐσυνάχθημεν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά, καὶ ἀρχισε ὁ κόσμος νὰ φεύγη.

Ἐγὼ ἐτράβηξα νὰ κατεβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, νὰ ὀμιλήσωμεν διὰ νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν, διότι ἡ Κυβέρνησις στανικῶς ἔναν χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν διορίαν ἐκυβέρνησε. Νὰ εἰπῶ: «Τί προδοσιαῖς εἶναι τούταις;» καὶ νὰ ὀμιλήσωμεν τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος. Ἡ Κυβέρνησις κάνει μίαν διαταγὴν, ὅτι κανεὶς στρατιωτικὸς νὰ μὴν πάγη ἔς τὸ Ἀνάπλι, διότι δὲν εἶναι δεκτός. Τότενες, βλέποντας τὴν διαταγὴν, ἔγραψα εἰς τὸν Ζαίμην καὶ εἰς ταῖς ἐπαρχίαις νὰ συναχθοῦν νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν εἰς τὸ Ἄργος· ἀρχήνισαν καὶ οἱ πληρεξούσιοι, ἤρχοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ συνακούσθημεν νὰ πάμεν εἰς τὴν Πιάδα, καὶ ἐκινήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν ἤλθαν καὶ ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ ἐκάμαμεν Συνέλευσιν — τότε ἐκαταράσθη ἡ Συνέλευσις τὸν Ὑψηλάντην.

Ἐρχόμενοι ἐκεῖ ἀρχίσαμεν ταῖς ἐργασίαις, καὶ εἶχαμεν ἐκτελεστικὴν δύναμιν τὸν Ἀνδρέα Λόντον, πρόεδρον τὸν Γέρο Πανοῦτσον, — διατὶ ἤθελαν μέρος νὰ βάλουν τὸν Πετρόμπεην, μέρος τὸν Ζαίμην, διὰ νὰ πιάσουν τὴν φαγωμάρα ἐβάλαμεν τὸν Πανοῦτσον πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως. Καὶ εἰς ταῖς ἐργασίαις ἐπάνω εἶχε μέρος Ῥουμελιώταις εἰς τὸ μέρος του καὶ εἶπε ὁ Ὑψηλάντης: «Δὲν δεχόμεθα τὴν πρόσκλησιν ὅπου ἐκάματε ἔς τὴν Λόνδραν». Μὲ μιὰ φωνὴ ἀπεκρίθησαν: «Τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ὅπου θέλει ἔκαμε, καὶ ἐκεῖνος δὲν μπορεῖ νὰ κάμη τῆς γνώμης του πράγματα.» — Δὲν τὸν ἤ-

θελαν με τελειότητα δια "Ελληνα" οι "Ρουμελιώταις με τον "Υψηλάντην, ήταν ο Γκούρας κτλ.

Τότε έσηκώθηκα όρθός και είπα: «Δέν είναι δίκαιον να καταδιώξωμεν τον "Υψηλάντην" διότι, με φαίνεται, αρχής να έχετε γραμμα από τον μακαρίτην τον αδελφόν του, και πώς να καταργήσωμεν τον αδελφόν του από την "Ελλάδα»;» Και με άλλους λόγους τούς κατέπεισα: «'Αλήθεια αντιστάθηκε, άλλ' ας ιδούμεν και τὰ καλά.»—'Εκατόρθωσα και έγεινε συγκατάβασις, έπεριωρίσθη εις ένα χρόνον ή κατάργησις, και ακολουθούσαμεν τὰς πράξεις μας.

Τήν ημέραν των Βαίων έκαμαν γιουρούσι 'ς τὸ Μισολόγγι οι ήρωες του Μισολογγιού, σε τόσαις χιλιάδες ασκέρι, σε τόσα κανόνια, χαντάκια, καθαλλαριά· έγλύτωσαν 2000, και τὸ γυναικόπαιδο έγεινε θύμα· μας ήλθε ειδησις, μεγάλη Τετράδη, εις τὸ δειλινό, που είχε παύση ή Συνέλευσις, και είμεθα εις κατι ίσκιους. Μας ήλθε ειδησις ότι τὸ Μισολόγγι έχάθη. "Έτσι έβάλαμεν τὰ μαύρα όλοι, μισή ώρα εστάθη σιωπή που δέν έκρινε κανένας, άλλ' έμέτραε καθένας με τον νοῦν του τον άφανισμόν μας. Βλέποντας έγὼ τήν σιωπήν έσηκώθηκα εις τὸ πόδι, και τούς ώμίλησα λόγια δια να έμψυχωθούν· τούς είπα ότι τὸ Μισολόγγι έχάθη ένδόξως, και θα μείνη αιώνας αιώνων ή άνδρεία· εάν βάλωμεν τὰ μαύρα και όκνεύσωμεν θα πάρωμεν τὸ ανάθεμα και θα πάρωμεν τὸ άμάρτημα των άδυνάτων όλων. Με άπεκρίθησαν: «Τί να κάμωμεν τώρα, Κολοκοτρώνη;» «Τί να κάμωμεν, τούς λέγω; Τήν αύγήν να κάμωμεν συνέλευσι, να αποφασίσωμεν Κυβέρνησιν πέντε, έξη, όκτώ άτομα δια να μας κυβερνήσουν, και να διαλέξωμεν και άτομα να αποφασίσουν να ανταποκρίνονται με τὰ έξωτερικά, (που τότε ήτο περασμένος και ο μινίστρος Κάνιγγ εις τήν Κωνσταν-

νούπολιν') ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως διὰ τὰ ἐξωτερικὰ νὰ δίδῃ λόγον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ εἰς τὸν λαόν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ σκορπίσωμεν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις καὶ νὰ πιάσωμεν γενικῶς τὰ ἄρματα, ὡς τὰ πρωτοπιάσαμεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.»

Καὶ ἔτσι τὴν αὐγὴν, τὴν μεγάλην Πέμπτην, ἐσυνεδριάσαμεν καὶ ἀποφασίσασαμεν ἕνδεκα μέλη ἐπιτροπὴν Κυβερνήσεως, καὶ πρόεδρον τὸν Ζαχίμην, Π. Μαυρομιχάλην, Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, Γεώργιον Σισίνην, Ἀν. Χ. Ἀναργύρου, Δ. Τσαμαδόν, Σ. Τρικούπην, Α. Μοναρχίδην, καὶ Π. Δημητρακόπουλον, Ἀνδρέαν Ἴσκον καὶ Ἰωάννην Βλάχον· ἡ διάρκεια τῆς Ἐπιτροπῆς ἕως εἰς τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1826· καὶ τότε, ἂν γλυτώσωμεν, συναζόμεθα καὶ τελειώνομεν τὴν συνέλευσιν.

—26 Ἀπριλίου ἡ προκήρυξις. Ἐκαμαν καὶ μίαν ἄλλην Ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται μὲ τὰς ξένας δυνάμεις, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, Ἄρτας Πορφύριον, Π. Νοταρᾶν, Α. Κοπανίτσαν, Ἀναστ. Λόντον, Γ. Δαρειώτην, Σ. Καλογερόπουλον, Γ. Αἰνιάν, Βασ. Μπουδούρην, Ἐμ. Ξένον, Ν. Ρενιέρην.

Θ'.

Εἶχαμεν τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ μὴν γείνη ἀντίστασις· ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν ἀπάντησεν ἐναντιότητα καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸ Ἀνάπλι· μπαίνοντας μέσα ἀρχίνησαν τὰ ἐδικὰ τους. Ἐβγήκα ἄς τὸ Ἄργος, ἐσύναξα στρατεύματα καὶ πάω ἐμπρός· ἔταξαν τοῦ Γενναίου νὰ τὸν κάμουν φρούραρχον καὶ τότε ἤθελαν νὰ κάμουν τὸν Λόντον. Ἐγραψα τοῦ Γενναίου: «Ἐβγα νὰ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα, καὶ αὐτοὶ ὅτι θέλουν ἄς κάμουν.» Καὶ ἔτσι ἐκίνησε καὶ ὁ Γενναῖος. Ἐσύναξα

ἕως χιλίους στρατιώτας καὶ ἔπιασα ἓνα χωριὸν εἰς τὸ Μπουγιατί, ἔξ ὧρας ἀπὸ τὸ Ἄργος, κατὰ τὴν. Ἀπόλυσα τσκουσάδες καὶ ἐμάζωναν σφακτά, ἔγραψα καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ συναχθοῦν, διότι ὁ Ἰμπραίμ πασῆς θὰ ἐβγῆ ἀπὸ τὸ Μισολόγγι. Ὁ Ἰμπραίμης ἐβγήκε μὲ ὄλο του τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα καὶ εἰπώθηκε ὅτι ἐβγήκε καὶ μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ· εἰδήσεις ψεύτικη, γιὰτὶ ὁ Κιουταχῆς ἐκίνησε διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Σὰν ἐπέρασε ὄλο τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα, ἐκίνησεν ἀμέσως καὶ ἔκαμε ὄλα του τὰ στρατεύματα κατὰ τὴν Πάτρα· ὁ κόσμος καὶ ὁ λαὸς ἐσυνάχθηκε καὶ ἔπιασε τὰ βουνὰ μὲ παιδιὰ τους, γυναικόπαιδά τους καὶ πράγματά τους, καὶ ἔφυγαν δύο Τοῦρκοι Πελοποννήσιοι ἀπὸ τὸ βουνὸ Χελμὸ καὶ ἐπρόδοσαν εἰς τὸν Ἰμπραίμην. Ἐπῆγε ὁ Ἰμπραίμης εἰς τὸ Χελμὸ καὶ τουφέκι δὲν ἀπάντησε πουθενά, καὶ ἐσχλάβωσε περίπου ἀπὸ δύο χιλιάδες γυναῖκες καὶ παιδιὰ, καὶ ἐπῆρε καὶ 4000..... καὶ ἄλλοι ἀνέμοσκορπίσθησαν, καὶ ἐδόθηκε φήμη ὅτι ἐσκότωσαν 5000. Οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Λεοντάρι, εἰς τὴν Μάνην κατέφευγαν οἱ ἐπαρχίαις καὶ ἐπῆρε φρίκη ὅλη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὁ Ἰμπραίμης ἦλθε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Καὶ ἐγὼ μαθαίνοντας τὴν εἰδήσιν τούτην εἶχα δύο χιλιάδες καὶ ἐπεράσαμεν ἀντίκρου ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, νὰ ἰδοῦμεν ποῦ θὰ κινήθῃ, καὶ ἐτραβήξαμεν ἔς τῆς Καρύταινας τὴν ἐπαρχίαν.

Ὁ Ἰμπραίμης μὲ τὸ στράτευμα κατέβηκε Καρύταινας κάμπο καὶ Λεονταριουῦ· ἐγὼ ἔστειλα τὸν Γενναῖον μὲ 500 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὴν Στεμνίτσα, χωροπούλα δυνατῆ, διὰ νὰ κλεισθῇ μέσα, ἂν ἔλθῃ ὁ Ἰμπραίμης ἀπάνω του. Ἀπὸ τὴν Στεμνίτσα ἕως τὸ ὄρδι τέσσερες ὧραις. Καὶ ἐγὼ ἐκρύφθηκα μὲ τὸ λοιπὸν

στράτευμα, ἂν ἰδῶ τοὺς Τούρκους νὰ κτυπήσουν τὸν Γενναῖον, νὰ τοὺς πάρω ἀπὸ πίσω. Ὁ Ἰμπραϊμης δὲν ἤλθε διὰ τὸν Γενναῖον· ἔμαθε ὅτι τὰ γυναικόπαιδα ἐπῆγαν κατὰ τὴν Μάνην καὶ ἐκεῖ ἀκολούθησε· τὸ ὄρδι τὸ εἶχε εἰς τὸν κάμπου. Ὁ λαὸς ἀκούοντας ὅτι ὁ Ἰμπραϊμης ἐβγήκε εἰς τὰ πισινὰ χωριὰ καίοντας, ἐτραβήξανε κατὰ τὴν Μάνη, ὡς ὅπου ἐγύρισε τὸ στράτευμά του· ἐτραβήξε διὰ τὴν Μεσσηνίαν, καὶ Ἀρκαδιοὶ καὶ οἱ Ἀνδρουτσάνοι ἀκούοντας τὴν φθορὰν τοῦ ἀπάνω κάμπου, ἐτραβοῦσαν κατὰ τὴν Μάνην· κάπου ἔγεινε καὶ τουφέκι, κάπου ἐσκλάβωνε· ἔρρηξε τὸ ὄρδι του εἰς τὸ Νησί τῆς Καλαμάτας.

Ὅταν ἔλειπε ὁ Ἰμπραϊμης εἰς τὸ Μισολόγγι, οἱ Μανιάταις ἔφκειασαν εἰς τὸν Ἀρμυρό, ὅπου εἶναι τῶν Καπετανιάνων τὰ σπίτια, ἓνα ταμπούρι δυνατὸ ἀπὸ τὸ πέλαγος ἕως εἰς τὸν βράχον, ἐκράτειε ἕως ἓνα μίλλι, καὶ ἐκίνησε μία φορὰ καὶ ἐπῆγε καὶ τὸν ἀντέκρουσαν οἱ Μανιάταις, καὶ ἐσκότωσαν ἀρκετούς, καὶ ὠπισθοδρόμησεν. Ἐγὼ ἐκατέβηκα μὲ τὸ στράτευμα ἕως 3000 εἰς τὰ Δερβένια, καὶ τοὺς ἄφηκα ἐκεῖ, καὶ ἐπῆρα μόνον 80 ἀνθρώπους καὶ ἐκατέβηκα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτραβήξα ὅλο τὴν ἄκρη, διότι ἦτον τὸ ὄρδι τοῦ Ἰμπραϊμη εἰς τὸ Νησί. Καὶ εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐπάγαινα ἔβανα τὴν τρουμπέτα διὰ νὰ μὲ γνωρίσῃ ὁ κόσμος, καὶ μὲ ἐγνώρισαν καὶ τοὺς ἐμψύχωνα νὰ πᾶνε πίσω ἔς τὰ σπίτια τους, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀρμυρό καὶ ἔγραψα εἰς ὅλους τοὺς τόπους ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι γυρίζουν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὅλοι, τὰ γυναικόπαιδα ἔς τὰ σπίτια, οἱ ἄνδρες εἰς τὸν πόλεμον.

Ἐστάθηκα ὀκτὼ ἡμέραις μὴ ματαδοκιμάσῃ ὁ Ἰμπραϊμης νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν βέργα. Ὁ Ἰμπραϊμης ἐτραβήχθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὰ κάστρα διὰ νὰ ἀνασάνῃ τὸ

στράτευμά του και να αφήσουν τὰ γυναικόπαιδα. Ἐγὼ ἐγκαρδίωσα μὲ λόγους τοὺς Μανιάταις καὶ ἐσυνάχθησαν πολλοὶ εἰς τὸ Ἀρμυρό, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στράτευμα, ἔστὰ Δερβένια τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ τὸ ἐσήκωσα τὸ στράτευμα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Μάνεσι, ἀνάμεσα Λεονταριοῦ καὶ Μιστρά, καὶ ἔστειλα καὶ ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ μιστριώτικα, ὅλοι ἤμεθα 4000· τροφὰς εἶχα ἀπὸ τὸ Μιστρά.

Ὁ Ἰμπραήμης ἔστειλε τὸν κεχαγιᾶ του νὰ ματακτυπήσῃ τὴν βέργα εἰς τὸ Ἀρμυρό, καὶ ἀπὸ πίσω ἔστειλε δύναμι ἕως νὰ ἐβγῆ καὶ ὁ ἴδιος. Μαθαίνοντας ὅτι ὁ Ἰμπραήμης ἔχει νὰ πάγῃ εἰς τὴν βέργαν νὰ πολεμήσῃ, ὅτι «ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται ἐπάνω μας καὶ νὰ ἐλθῆτε μεντάτι» λαβαίνοντας τὴν εἶδησιν τούτην ἐκίνησα μὲ 2000· τὸ διάστημα ὅμως εἶναι μακρινό, δέκα ὥραις. Τὴν εἶδησιν μου ἔστειλαν. — Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν, ἀντικρούσθησαν ἀπὸ τοὺς Μανιάταις καὶ ὠπισθοδρόμησαν — οἱ Τοῦρκοι μισὴν ὥραν ἀπὸ τὴν βέργαν κατὰ τὴν Καλαμάταν. — Ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Γιάννιτσα, μακρὰ ἀπὸ τὸ στράτευμα τὸ τούρικο μία ὥρα. Κινῶντας ἡμεῖς, ἐβάρεσα τὴν τρουμπέτα διὰ νὰ κινήσῃ τὸ στράτευμά μας· δὲν ἠλπίζαμεν νὰ ἀκούσουν οἱ Τοῦρκοι τὴν τρουμπέτα, διότι ἦτον σκάπιτο. Ἀκούοντας οἱ Τοῦρκοι τὴν τρουμπέτα ἐτραβήχθησαν μίαν ὥραν μακρύτερα εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καλαμάτας, ὅπου ἦτον κάμπος. Ἄν ἐπρόφθανα εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐπολεμοῦσαν οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Μανιάταις ἠθέλαμεν τοὺς κλείσῃ καὶ ἠθελαν σκοτωθῆ πολλοί.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Νησί. Ἀνεχώρησα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Μάνεσι ὅπου εἶχα τὸ ἐπίλοιπο στράτευμα, διατὶ δὲν εἶχα τροφὰς νὰ σταθῶ ἐκεῖ. Περάσοντες δέκα ἢ δεκαπέντε ἡμέρας ὁ Ἰμπραήμης ἐκίνησε τὴν καθάλλαριάν νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν

Μάνην ἀπὸ τὸ Ἄρμυρό· καὶ τὸ πεζικὸν στράτευμα τὸ ἐμβαρκάρισε εἰς τὰ καράβια καὶ τὸ ἐξεμπαρκάρισε εἰς τὸ Βηρό, εἰς τὴν Τσίμοθαν πλευρά. Οἱ Μανιάταις ἐπετάχθησαν καὶ οἱ γυναῖκες, καὶ ἐπελάγωσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἔκαμαν πολὺ ἀφανισμόν. Ἄντεστάθησαν καὶ εἰς τὴν βέργαν εἰς τὴν καθαλλαριάν, καὶ ἀφοῦ εἶδε ὁ Ἰμπραϊμης ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἐτραβήχθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Εἰς τὸ Μάνεσι ἔκαμα δέκα ἡμέραις. Ἐκεῖ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τοὺς Ῥουμελιώταις, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ναύπλιον· Καραϊσκάκης, Τζαβέλας, Κώστας Μπότζαρης, Λάμπρος Βέϊκος, Γεώργιος Δράκος καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀπὸ τὴν φρουρὰν τοῦ Μισολογγιῦ, καὶ μὲ ἔγραψαν νὰ ὑπάγω νὰ ὁμιλήσωμεν νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι, καὶ νὰ πάρωμεν μέτρα ὅλοι συμφώνως, καὶ νὰ βαρέσωμε τὸν ἐχθρόν. Ἄφηκα ἀντιπρόσωπόν μου εἰς αὐτὸ τὸ στράτευμα τὸν Γεωργάκην Γιατράκο, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα πενήντα νομάτους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ ἔστειλα εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἦλθε εἰς τὸ Ἄργος ὁ Καραϊσκάκης, Τζαβέλας καὶ λοιποὶ· ὁ Κώστας Μπότζαρης καὶ μερικοὶ ἄλλοι τοὺς κράτησε ὁ Ζαΐμης καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ μὴν ἐλθοῦν νὰ ἐνωθοῦμεν τὰ στρατεύματα. Οἱ σταφίδες ἐκόντευαν νὰ γενοῦν, ὁ Γιάννης καὶ ὁ Παναγιώτης Νοταράδες ἄρχισαν νὰ τρώγονται· ἡ αἰτία ἦτον, αὐτὴ ἡ ἐπαρχία τῆς Κορίνθου· τὸ μεγαλύτερον μέρος ἤθελε ἀρχηγὸν τὸν Παναγιώτην, ὁ Γιάννης ἐπῆρε μισθωτοὺς καὶ ὑποστηριγμένους καὶ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἤθελε νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν ἐπαρχίαν νὰ εἶναι ὑπὸ αὐτόν, καὶ ὄχι ὑπὸ τὸν Παναγιωτάκη, καὶ ἔτσι ἄρχισαν καὶ πολεμοῦσαν ἀνάμεσόν των.

Μὲ ἔκραξε ἡ Κυβέρνησις νὰ πάω μέσα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔμβω μέσα,

ἀλλὰ νὰ ἐλθοῦν εἰς τὴν Ἄρεια νὰ ὁμιλήσωμεν· ἦλθε ὁ Ζαίμης, ὁ Π. Μαυρομιχάλης, Βασίλης Μπουδούρης, καὶ ἄλλοι διοικηταὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ἄρεια. Μοῦ ἐζήτησαν γνώμην τοῦ νὰ ἔβγῃ ὁ Ζαίμης νὰ πάῃ νὰ σβύσῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα, νὰ μὴν ἔβγῃ ὁ Ζαίμης, ἀλλὰ νὰ γράψουν μίαν διαταγὴν εἰς τὸν Γιάννη, καὶ μιὰ εἰς τὸν Παναγιώτη, καὶ νὰ λέγῃ ὅτι: «Αὐτοῦ ἔρχεται ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς καὶ νὰ τὸν ἀκούσετε εἰς ὅτι σὺς εἶπῃ· καὶ ὁ Ζαίμης ὡς πρόεδρος νὰ μὴν εὐγῆ διὰ νὰ μὴ χαλάσῃ καὶ ὄχι νὰ φκειάσῃ». Δὲν μὲ ἀκουσαν. Πηγαίνοντες μέσα ὀρδίνιασαν τὰ στρατεύματα τὰ Ῥουμελιώτικα, καὶ ἐκίνησε ὁ Ζαίμης νὰ πάῃ εἰς τὴν Κόρινθο. Ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὸ Ἄργος.

Ὅταν ἀνταμώσαμεν μὲ τὸν Καραϊσκάκη καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ὠρμισθήκαμεν νὰ εἴμεθα ὅλοι ἐνωμένοι, νὰ νικήσωμεν τὸν ἐχθρόν, νὰ στείλωμεν μίαν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Βοστίτσα καὶ Κόρινθον, καὶ ὅσα συναχθοῦν νὰ πληρωθοῦν ὅσοι κινήσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἰμπραίμης ἦλθε τότε εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐκίνησε κατὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο καὶ ἐκατέβηκε εἰς τὸ Ἄστρος· ὁ Παναγιώτης Ζαφειρόπουλος μὲ ἔδωσε εἰδησιν, ἔστειλα τὸν Νικήνα μὲ 200 καὶ ἐκλείσθηκε εἰς τὸ Καστράκι. Οἱ Τούρκοι ἐπῆραν ὅλον τὴν Τζακωνιά πλαστρί· ἐγὼ παίρνω 100 ἀνθρώπους καὶ πηγαίνω εἰς τὰ χωριὰ τῆς Κορίνθου ὅπου εἶχα γράψαι νὰ ἔλθῃ ὁ Γενναῖος καὶ Κολιόπουλος· τὸν Γενναῖον τὸν ἔστειλα μὲ 1000 εἰς βοήθειαν εἰς τὸ Ἄστρος, ἦλθε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ ἄλλους 1000, τὸν ἔστειλα καὶ αὐτὸν, ἔφθασε καὶ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης μὲ 500· τριακοσίους ἔστειλε εἰς βοήθειαν τοῦ Παναγιωτάκη, διότι οἱ Δεληγιανναῖοι ἐβοηθοῦσαν τὸν Παναγιωτάκη ἐ-

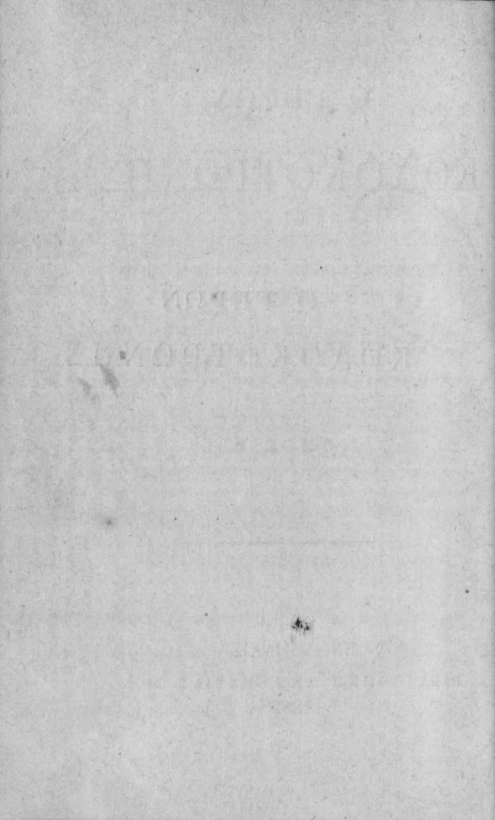
πειδὴ τὸν εἶχαν συμπέθερο, καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ Λόντος τὸν Γιάννη.

Εἰς τὰ Κλημεντοκαίσαρα ἐσμίξαμε μὲ τὸν Ζαΐμη καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς, ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κινήσῃ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ῥούμελης.—Ὁ Παναγιώτης εἶχε μερικοὺς ἀνθρώπους του εἰς τὸ Σοφικό, πηγαίνει ὁ Γιάννης καὶ διὰ νὰ τοὺς βγάλῃ καίει ὄλο τὸ χωριό· τοιοῦτης λογῆς ἐφέροντο. Ἐπιάσαμεν ὀμιλίαν διὰ τὴν σταφίδα· οἱ στρατιωτικοὶ ὅπου ἦτον βγαλμένοι ἀπὸ τὸ Μισολόγγι, ἤλπιζαν νὰ λάβουν τοὺς μισθοὺς των ἀπὸ ταῖς σταφίδες, διατὶ ἄλλον πόρον δὲν εἶχαμεν. Τοὺς εἶπα νὰ στείλωμεν μίαν ἐπιτροπὴν νὰ τὰ συνάξῃ, καὶ ἡμεῖς νὰ μετρηθοῦμεν, ὅπου εἴμεθα ἕως ἕξῃ χιλιάδες, καὶ νὰ πᾶμε κοντὰ εἰς τὸν ἐχθρό, καθὼς ἔστειλα τὸν Γενναῖο, τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Νικήτα, καὶ ὅταν κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους, ὅποιος δουλεύσῃ νὰ πάρῃ τὸν μισθὸν του. Δὲν ἐστέρχθηκα τὴν γνώμην μου, μόνον εἶπαν: «Νὰ μείνωμεν ἐδῶ νὰ πάρωμεν τοὺς λουφέδες μας, καὶ στερνὰ ἐνωνόμεθα καὶ πᾶμε κοντὰ εἰς τοὺς Τούρκους.» Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ πᾶμε ὅπου καίουν οἱ Τούρκοι τὰ χωριὰ καὶ σὰν τὰ κάψουν τί χρειάζεται νὰ πᾶμε.»

Ἐμαλλώσαμεν μὲ τὸν κῦρ Ἀνδρέα, καὶ ἤλαμεν εἰς λόγια. «Διατὶ κῦρ Ἀνδρέα δὲν ἔστειλες εἰς τὸν ἀνεψιόν σου τὸν Γιάννη νὰ μὴν κάψῃ τὸ Σοφικό ὅπου ἦτον τὸ πρῶτο χωριὸ τῆς ἐπαρχίας;» Μὲ ἀπεκρίθηκε ὅτι δὲν εἶχε ἀνθρωπον νὰ στείλῃ. Τοῦ λέγω: «Τίνος τὰ λές αὐτά, κῦρ Ἀνδρέα; Ἐσὺ εἶχες μαζί σου 4000 ἀνθρώπους καὶ δὲν ἔστειλνες ἕνα καβαλλάρη διὰ νὰ μὴν καοῦν 200 σπίτια;» Ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ἄλλα, μοῦ εἶπε, ἐμπρὸς εἰς ὄλους τοὺς ὄπλαρχηγούς: «Κολοκοτρώνη, Κολοκοτρώνη, ἕξῃ χρόνους πασχίζεις νὰ ἐνώσῃς τὰ ἄρματα καὶ εἶδὲ σὲ ἄφησα νὰ τὰ ἐνώ-

σης είδε θέλει σὲ ἀφήσω.» Δὲν τοῦ ὠμίλησε κανεὶς. Τοῦ ἐβάρεσα τὰ παλαμάκια, (ἐχειροκρότησα) λέγοντάς του: «Εὖγε, καλὴ πατριώτη, ὁποῦ δὲν ἀφίνεις νὰ ἐνωθοῦν τὰ ἄρματα, καὶ ἂν ἦτον ἐνωμένα δὲν ἔκαιε ὁ Ἰμπραϊμης τὰ χωριά καὶ νὰ σκλαβώνη τὸν κόσμον.» Εἶδα ὅτι δὲν εἶχα διάφορο ἀπὸ αὐτούς. Τότε μὲ ἔστειλε ὁ Ζαίμης τὸν Κίτσο Τζαβέλα, καὶ τὸν Νότη Μπότζαρη καὶ ἄλλους, καὶ μὲ εἶπαν νὰ πάρω 70 χιλιάδαις γρόσια διὰ τὰ ἔξοδά μου ἀπὸ ταῖς σταφίδες. Τοὺς εἶπα ὅτι ὄχι μόνον 70 χιλιάδαις νὰ εἶναι, οὔτε 70 μυλλιούνια νὰ εἶναι δὲν παίρνω, ἐδούλευσα τὸν τόσον καιρὸν χωρὶς μισθὸν τὴν Πατριδα μου, θὰ τὴν δουλεύσω καὶ τώρα, τὸ κατὰ δύναμίν μου. Ἐμεινα πέντε ἕξ ἡμέραις καὶ ἀνεχώρησα. Εἶχα τὸν Χατζῆ Μιχάλη μὲ πενήντα καβαλλαραίους μαζί μου. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐμάζωξαν 400 χιλιάδες γρόσια καὶ τὰ ἐμοιράσθηκαν.





Ο ΓΕΡΩΝ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ. ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ.
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΕΠΕ ΞΕΙΡΓΑΣΜΕΝΗΣ ΥΠΟ Ν. ΔΥΤΡΑ.

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ», ΑΡ. 2.
1889

1870

MEMORANDUM

TO THE HONORABLE SECRETARY OF THE INTERIOR

FROM THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE

RE: [Illegible]

DATE: [Illegible]

[Illegible]

I.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀφοῦ ἐβγήκε εἰς τὴν Ῥούμελη ἔγραψε καὶ ἐζητοῦσε βοήθειαν, καὶ τότε ἐκίνησαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ῥουμελιῶται, καὶ ὁ Γιάννης Νοταρᾶς ἦλθε εἰς τὸν Φαληρέα. Ὁ Ἱμπρατμης ἔκαψε ὄλα τὰ χωριὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ Πραστοῦ, (ὁ λαὸς ἐγλύτωσε εἰς τὸ Λενίδι), καὶ ἐπῆγε ἕως τὸ Μιστρά καίοντας καὶ ἐγύρισε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Γενναῖος, Νικήτας, Κολιόπουλος, δὲν ἔλειπαν νὰ πηγαίνουν ἀπὸ κοντὰ μὲ ἀκροβολισμοὺς πολεμοῦντές τον. Ὁ Γενναῖος ἦλθε εἰς τὰ χωριὰ τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Κολιόπουλος τοὺς ἔστειλα πάλιν ὀπίσω. Ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα ἦτον ἐκεῖ καὶ ὁ Μελετόπουλος καὶ ὁ Νικολάκης Πετιμεζᾶς, ἔκαμαν ἕνα καλὸν ἀκροβολισμὸν καὶ ἐσκοτώθηκαν ἀρκετοὶ Τοῦρκοι. Ὁ Κολιόπουλος ἔπιασε τὸν Ἀτσίχων, κοντὰ εἰς τὴν χώρα Καρύταινα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τοῦρκους νὰ ὑπάγουν κατὰ ταῖς Λιοδώραις. Ἐγὼ ἐκράτησα τὸν Νικήτα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔστειλα τοῦ Ἀλμείδα ὁποῦ ἦτον ἀρχηγὸς τακτικῶν καθαλλαραίων ἕως 90, χωριστὰ οἱ 50 ἄτακτοι. Ἐπῆγα μὲ αὐτοὺς εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρο, ἐσύναξα Ἁγιοπετρίταις, Τσακῶνους, Μιστριώταις, Τριπολιτσιώταις ἕως δύο χιλιάδες.

Οἱ Τοῦρκοι ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν Τριπολιτσά εἶχαν συνήθειαν κάθε ἡμέραν κατὰ ταῖς ρίζαις καὶ ἐθέριζαν καὶ ἐμάζευαν καὶ χορτάρια. Ἐστειλα καταπατητάδες καὶ ἐπαρατήρησαν. Σηκῶνομαι διὰ νυχτός, χωρίζω τὴν ἄτακτη καθαλλαρία, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Χατζῆ Μιχάλης, καὶ παγαίνει μὲ τὸν Νικηταρὰ μὲ 1000, νὰ πά-

γουν να χωσασθούν κρυφά, και ὁ Παναγιωτάκης Γιατράκος μὲ ἄλλους 1000 και μὲ τὴν τακτικὴν καθάλλαριαν, ἀρχηγὸς Ἀλμείδας. Ἐγὼ ἐβάσταξα τέσσαρους και ἔμεινα εἰς τὸ κέντρο, μὲ συμφωνίαν νὰ ἰδῶ τοὺς Τούρκους και ἅμα τοὺς κάμω σινιάλο νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ ταῖς χωσαῖς νὰ περιζώσουν τοὺς Τούρκους.

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν δὲν ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ ὅπου τοὺς προσμέναμεν. Οἱ Τοῦρκοι ἔβγαλαν 300 τακτικούς καρμπινιέριδες μὲ σκοπὸν νὰ περιφέρωνται εἰς τὰ χωριά νὰ κυτᾶζουν μήπως οἱ Ἕλληνες εἶναι χωσασμένοι και πειράξουν τοὺς πολλοὺς Τούρκους, ὅπου ἐθέριζαν εἰς τοὺς κάμπους· διατὶ οἱ Ἕλληνες ἔκαμναν χωσιαῖς κάθε ἡμέραν και ἐσκοτώνοντο πέντε ἐξ τὴν ἡμέρα, και ἔδιδαν εἰς κάθε Ἕλληνα ὅπου μου ἔφερε ἀπὸ ἓνα κεφάλι και ἓνα τουφέκι, ἢ ζωντανὸν ἀπὸ ἓνα τᾶλλαρο. Ἐκίνησαν διὰ νὰ περιέλθουν· ἦλθαν εἰς ἓνα χωριὸ Μειμέταγα ὀνομαζόμενον· ἦτον ἐκεῖ ἓνας πύργος και διὰ νὰ μὴν κλεισθῶν ἐκεῖ δὲν ἔκαμα τὸ σινιάλο, παρὰ ἀφοῦ τοὺς ἄφησα και ἐβγήκανε ἀπὸ τὸ χωρὶὸ κάμποσο· τοὺς κάμνω τὸ σημεῖον και εὐθὺς πετάεται ἡ καθάλλαρία ὅπου ἦτον μὲ τὸν Νικήτα και ἀπαντοῦται ἔξαφνα μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ σταθοῦν εἰς τὸν κάμπον κάμνοντες τετράγωνον, ὅμως βλέποντες τὴν καθάλλαρία και τὸ πεζικὸ ὅπου τοὺς ἐπλάκωσε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγύρισαν εἰς τὸ χωριὸ· δὲν ἐμπόρεσαν νὰ πιάσουν τὸν πύργον· εἰς μισὴ ὥρα μόνον τέσσαρες ἐγλύτωσαν ἀπὸ 300, τέτοιο σκότωμα δὲν εἶδα ποτέ μου. Ὅλοι οἱ καθάλλαραῖοι Τοῦρκοι ἤκουσαν τὸν πόλεμον και ἦλθαν πρὸς βοήθειαν, ἀλλὰ δὲν ἐκατάφθασαν κανένα ζωντανόν. Τοὺς εἶχα εἰπῆ ἀπὸ τὸ βράδυ ὅτι ἂν ἰδῶ στρατεύματα νὰ ἔρχωνται τούρκικα σὰς κάμω σινιάλο και τραβιέσθε κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἤμουν· τοὺς ἔκαμα τὸ σημεῖον·

ὁ Νικήτας δὲν ἀκολούθησε καθὼς τοῦ εἶχα εἶπῃ, οἱ Τοῦρκοι τοὺς πηγαίνουν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸ βράδυ, ὁ Νικήτας ἐστάθη με μιὰ τριανταριά, ἐσκότωσεν ἕνα σημαντικὸ Τοῦρκο καὶ ἔτσι ἐγύρισαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡμεῖς ἀνταμώθημεν ὅλοι ὑγιεῖς εἰς τὸν "Ἅγιον Πέτρο" τὰ μουσκέτα καὶ τὰ ταμποῦρλα τὰ ἔστειλα εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ἐπῆγα εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ πάρω πολεμοφόδια καὶ νὰ ἐπιστρέψω ὀπίσω διὰ νὰ κάμνω ἀπὸ αὐταῖς ταῖς χωσιαῖς· οἱ Ἕλληνες ἐθάρρουν καὶ ἐκατέβαιναν εἰς τὸν κάμπον, ὅταν εἶχαμεν καθαλλαρία. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐφέρθησαν ὅλοι με ἀνδρείαν, ὁ Θεοδωρῆς Ζιχαρόπουλος διακρίθηκε περισσότερο· διότι ἔπεσε μέσα εἰς ἕνα σπίτι ὁποῦ ἦτον εἴκοσι Τοῦρκοι καὶ τοὺς ἐχάλασε· ὁ Σταμάτης Μήτσας ἐλαβώθηκε εἰς τὸ ποδάρι ἀπὸ μπαγιονέτα. Ἡ καθαλλαρία ἢ τακτικὴ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἄρεια· ὁ Ἀλμέιδας με ὑποσχέθηκε ὅτι ἐπιστρέφει, καὶ αὐτὸς ἔλαβε διαταγὴ καὶ ἐπῆγε εἰς τοῦ Δαμαλα.

Ὁ Ἰμπρατῆς ἐτραβήχθηκε εἰς τὴν Μεσσηνίαν· ἦλθε ὁ Σεπτέμβριος μῆνας, καὶ εἰς τὸν Ὀκτώβριον ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ ὀμιλήσωμεν διὰ τὴν Συνέλευσιν. Εἶπα τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως νὰ συναχθοῦν νὰ τοὺς εἶπῶ μιὰν ὀμιλίαν· ἐσυνάχθησαν καὶ ἐπαρησιάζθηκα εἰς τὴν Συνέλευσιν τοὺς καὶ ἐπῆγα καὶ καὶ ἐγὼ καὶ τοὺς ὀμίλησα τοιούτως, ὅτι: «Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ προκηρῦξετε, ὡς ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως, νὰ συναχθοῦν οἱ πληρεξούσιοι ὁποῦ ἦτον γνωρισμένοι, νὰ τελειώσωμεν τὴν Συνέλευσιν τοῦ ἀπερασμένου Ἀπριλίου καὶ θέλει χασωμερίσωμε· τώρα εἶναι καιρὸς, εἶναι χειμῶνας καὶ οὔτε ἡμεῖς πολεμοῦμε, οὔτε ὁ Ἰμπρατῆς.» Ἐκεῖνοι μοῦ ἀποκρίθηκαν: «Ποῦ νὰ γένη ἡ Συνέλευσις;» καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἀπάνω ἔστην Πε-

λοπόννησον νὰ γένη ἡ Συνέλευσις, νὰ ἔχωμε καὶ ἔγνοι-
 αν τὸν Ἰμπραίμη ὁποῦ νὰ δίνωμε εἰς τὸ στρατιωτικὸ
 βοήθειαν εἰς κάθε ἀνάγκη, διότι ἔχομε τὸν ἐχθρὸν εἰς
 τὴν πόρτα μας.» Καὶ εὐτοῦνοι μὲ ἀπεκρίθησαν: «Ποῦ
 νὰ κάμωμε συνέλευσιν εἰς σίγουρον τόπον», καὶ τοὺς
 ἀπεκρίθηκα: «Εἶναι τὸ Λενίδι, εἶναι τὸ Κρανίδι, εἶναι
 τὸ Καστρί, εἶναι καὶ ἡ Πιάδα, ἀπὸ τοὺς τέσσερους
 τόπους ὅποιον θέλετε ἐκλέχτε.» Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Νὰ
 ῥωτήσωμεν καὶ τὴν διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν.» Καὶ ἀν-
 ταμώσαμεν, καὶ ὠμίλησαν τὰ δύο σώματα, καὶ ἀπο-
 φάσισαν μὲ δόλο, ἢ εἰς τὸν Πόρο, ἢ εἰς τὴν Αἴγινα,
 διὰ νὰ κάμουν τὴν Συνέλευσιν κατὰ θέλησίν τους, ὅ-
 ποιον πληρεξούσιον θέλουν νὰ ἐμβάζουν, ὅποιον δὲν
 θέλουν νὰ μὴ τὸν δέχωνται εἰς τὸ νησί. Καὶ μοῦ ἀπο-
 κρίθηκε ἡ ἐπιτροπὴ τὴν ὀμιλίαν ὁποῦ ἔκαμε μὲ τὸ
 ἄλλο σῶμα τὸ Κυβερνητικὸ, ὅτι νὰ γένη ἡ Συνέλευ-
 σις εἰς τὸν Πόρο, ἢ εἰς τὴν Αἴγινα. Καὶ ἐγὼ δὲν τὸ
 ἐδέχθηκα, καὶ τοὺς ἐπροφασίσθηκα ὅτι: «Ἐγὼ εἰς τὸ
 γιὰ δὲν ἐμπαίνω γιατί ἔκαμα ὄρκο ὅταν μὲ εἶχαν
 εἰς τὴν Ὑδρα, καὶ δὲν μπαίνω πλιὸ ἔς τὸ πέλαγο· ἂν
 δὲν ἦμαι εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐγὼ ποῦ ἤμουν ἓνα ἄτομο
 δὲν ἔβλαβε· ὅμως εἶχα πολλοὺς ψήφους, καὶ ἀπὸ τὰ
 ἄρματα καὶ πολιτικούς, εἶχα καὶ ἄλλους ποῦ δὲν ἤ-
 θελαν νὰ πᾶνε.»

Καὶ μὲ αὐτὸ ἐσηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ κῦρ
 Ἀνδρέα νὰ τοῦ ὀμιλήσω περὶ τοῦ τόπου τῆς Συνε-
 λεύσεως· ἦτον πρόεδρος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς,
 καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι του καὶ ἀρχίνισα τὴν ὀμιλίαν,
 καὶ τοῦ ἔλεγα: «Ἡ συνέλευσις εἰς τὰ νησιὰ δὲν εἶναι
 εὐλογο διὰ τὴν Πελοπόννησο, οὔτε δι' ὅλο τὸ ἔθνος·
 διότι ἀλαργεύοντες ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἡ
 Πελοπόννησος κρυώνει· καὶ ὅσο εἴμεθα εἰς τὴν ξηρὰ
 τοὺς ἐμψυχώνουμε.» Ὁ κῦρ Ἀνδρέας ἐκάθουσαν εἰς τὸ

παράθυρο και εκύταζε έξω και ὄχι ἐμέ· ἐκούνεις και τὸ πόδι. Τότες γυρίζω: «Κῦρ Ἀνδρέα, ἐγὼ σοῦ κουβεντιάζω και σὺ κυτᾶς ἀλλοῦθε· ὑγείαινε, ἀδελφέ, και πλέον δὲν σοῦ ὀμιλῶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση.» Και τῆς εὐθὺς ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου και ἐκαβάλληκα και ἐπῆρα και τὸν Τσώρη μὲ διακοσίους ἀνθρώπους και τὸν Νικολάκη Πονηρὸ και Ἀναγνωστάκο, ἀνήμερα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου· και ὅσο νὰ πάγω ἔστην Ἐρμιόνη ἐσύναξα τετρακοσίους. Και μαθαίνοντας ὅτι ἐγὼ πάω ἔστην Ἐρμιόνη σηκώθηκαν και αἱ δύο ἐπιτροπαὶ και ἐπῆγαν εἰς τὴν Αἴγινα και ἐπροκῆρυξαν τὴν συνέλευσιν. Και ἐπροκῆρυξα και ἐγὼ νὰ μαζωχθοῦν νὰ κάμωμε τὴν συνέλευσιν ἔστην Ἐρμιόνη. Ἔστειλα τὸν Νικολάκη Πονηρὸ εἰς τὴν Ὑδρα, εἰς τὸν κῦρ Γεώργη και λοιποὺς Ὑδραίους και ἦλθον οἱ Ὑδραῖοι και ἡ Συνέλευσις ἡ ἐδικὴ μας ἦτον ὡς ἐνενηντα πληρεξούσιοι και εἰς τὴν Αἴγινα ἦτον πενήντα μὲ ταῖς δύο ἐπιτροπαῖς

Ἡ διαίρεσις ἀκολουθοῦσε τρεῖς μῆνας. Ὁ Ἀμιλτων εὐρισκότουνε τὸν τότε καιρὸ ἐκεῖ, ἐπῆγαινε και εἰς τὴν Αἴγινα και ἔρχονταν και εἰς ἡμᾶς νὰ μᾶς ἐνώση νὰ κάμωμε τὴν συνέλευσί μας, και ἡμεῖς ἐλέγαμε: «Ἄς ἔλθουν ἐδῶ οἱ Αἰγινῆται, ποῦ εἴμεθα πλειότεροι και τοὺς δεχόμεστε.» ἐκεῖνοι ἔλεγον τὸ ἴδιο. Και ἐφιλονεικοῦνταν τὸ πρᾶγμα και ἔγραφαν εἰς τὸν μινίστρο Κάνιγγ ὡς ἐπιτροπῆ, και ἐγὼ ἔγραφα ἀτομικῶς. Και ἐλάβαιναν και ἐκεῖνοι ἀπόκρισι. ἐλάβαινα και ἐγὼ. Ἐγείνε ἓνας καυγᾶς εἰς τὴν Ὑδρα μὲ τὸν Ἀμιλτων και ἐσκοτώθηκαν, και ὁ Ἀμιλτων ἦτον ἐνοχλισμένος μὲ τοὺς Ὑδραίους.

Ἦλθε μία ἡμέρα ὁ Ἀμιλτων εἰς τὸ κονάκι ὁποῦ ἐκρατοῦσα εἰς τὴν Ἐρμιόνη και πάντα εἶχα διερμηνευτὴ τὸν κόντε Ἀνδρέα Μεταξᾶ, μὴν ἡξεύροντας τὴν

γλώσσα. Μοῦ λέγει μία ἡμέρα ὁ "Αμιλτον: «Έμαθα ὅτι ἡ δική σας συνέλευσις ἔχει γνώμη νὰ καλέσῃ τὸν Καποδίστρια» καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα: «Ὁποῖος σὲ τὸ εἶπε σὲ ἐγέλασε· διατὶ ὁ Καποδίστριας ἦτον μινίστρος τῆς Ῥωσσίας καὶ δὲν μᾶς δίδει χέρι κατὰ ὄρας νὰ προσκαλέσωμεν τοιοῦτον ἄνθρωπον, καὶ ὁ καιρὸς θέλει μᾶς ὀδηγήσῃ· διατὶ κρεμιώμαστε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ποῦ ὑπεσχέθη τὴν διαφέντεψί μας». Καὶ ἔτσι ἀναχώρησε ὁ "Αμιλτον.

Καὶ ἡμεῖς τὸν Μάρτιον μῆνα, σὰν ἐγινήκαμε πλήρεις ἐνενηντα, ἀρχίσαμεν ταῖς ἐργασίαις μᾶς καὶ ἐβάλαμεν πρόεδρον τὸν Σισίην. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Κόχραν καὶ τὸν ἐψηφίσαμεν ἀρχιθαλάσσιον εἰς ταῖς τρεῖς μοίραις Σπετσῶν, Ὑδραίων καὶ Ψαρῶν. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἦλθε καὶ ὁ Τσοῦρτς· διατὶ ἔλεγε ἡ συνέλευσις τῆς Αἰγίνης, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης γυρεύει πάντα νὰ γείνη ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος κ' ἐγὼ ἀποφάσισα, διὰ νὰ μὴν εὐρίσκουν αὐτὴν τὴν πρόφασιν, ἔρρηξα τὴν φιλοτιμία μου κάτω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔρρηξαν κάτω τὴν φιλοτιμίαν τους καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι· καὶ ὑπόγραψαν ἀρχιθαλάσσιον τὸν Κόχραν.

Καὶ ἐρχόμενος ὁ Κόχραν εἰς τὸν Πόρον, ἐπῆρα τὸν Μεταξᾶ νὰ τὸν ἀνταμώσω εἰς τὸ καράβι καὶ ὠμιλήσαμεν τὰ ὅσα ἀπεφάσισε ἡ συνέλευσις μᾶς. Αὐτὸς ἐζήτησε τὴν ἔνωση καὶ ἡμεῖς ἐλέγαμεν τὴν ἴδιαν ὁμιλίαν: «Ἄς ἔλθῃ ἡ συνέλευσις τῆς Αἰγίνης καὶ ἐμεῖς τὴν δεχόμεθα». Καὶ εἶδα εἰς τὴν ὁμιλίαν του τὴν φαντασίαν ὅπου εἶχε ὁ Κόχραν καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὡς Ἕλληνα, φαντασμένον. Βγαίνοντας ἀναχωρήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν πίσω ἔς τὴν Ἑρμιόνη καὶ ἐκρατήσαμε καὶ τὸ γκενεράλη Τσοῦρτς εἰς τὴν Ἑρμιόνη· καὶ τότε ἔσμιξε ὁ Κόχραν μὲ τὸν Τσοῦρτς καὶ ἔγειναν μία γνώμη διὰ νὰ μᾶς συμβιβάσουν.

Ἐκείναις ταῖς ὥραις ἔγραφαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅτι εἶναι στενοχωρημένοι ἀπὸ στρατεύματα, καὶ τότε ἡ συνέλευσις μ' ἐπεφόρτισε νὰ στείλω στρατεύματα, καὶ διέταξα τὸν Γενναῖον καὶ ὄλαις ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ σὲ εἴκοσι ἡμέραις ἔγεινε μὲ τρεῖς χιλιάδες, καὶ μὲ ὑποσχέθηκε ἡ συνέλευσις ὅτι νὰ τοὺς πληρώσῃ ἡ συνέλευσις, τὸ ἔθνος, τοὺς λουφέδες, καὶ ἔτσι ἐμείναμε ἡσυχοί. Τότες ἤθελαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῆς θαλάσσης καὶ ξηρᾶς νὰ μᾶς ἐνώσουν, καὶ νὰ εὗρουν ἕνα τρίτον τόπον, διὰ νὰ τελειώσουν τὴν συνέλευσιν, καὶ ὁ τρίτος τόπος ἦτον ἡ Τροιζήνα, λεγόμενη Δαμαλᾶ. Ὅμως ἀποκριθῆκαμε τῶν ἀρχηγῶν: «Ἡμεῖς πηγαίνομεν, ὅσα πρακτικὰ ἔχομεν κάμῃ νὰ ἦναι ἐπικυρωμένα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἢ φρουρὰ νὰ μείνῃ ἡ ἰδία (τὸν Νικητὰρὰ εἶχαμεν) καὶ ἂν στερχθοῦν ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Τροιζήνα.» Καὶ ἔτσι ἐστέρχθησαν οἱ Αἰγινήταις. Καὶ ἐσηκώθημεν καὶ τὰ δύο μέρη καὶ ἐσμίξαμεν εἰς τὴν Τροιζήνα καὶ ἐνώμενοι εἰς τὴν Τροιζήνα, ἀρχίσαμεν τὰ πρακτικὰ (ὅσα εἶχαμεν καμωμένα ἡμεῖς ἔμειναν ἀσάλευτα) καὶ ἀρχίσαμεν ἐμπρός. Ἀπεφασίσαμε νὰ ψηφίσωμεν τρία ἄτομα ἐπιτροπὴ κυβερνητικὴ διὰ νὰ τηρᾷ τὰ στρατεύματα, δεκαπέντε τόσα ἄτομα διὰ τὸ Βουλευτικόν· καὶ ἐψηφοφορήσαμεν καὶ οἱ πλέον ψηφοὶ ἔπесαν εἰς τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, Μαρκῆ καὶ Νάκο· νὰ ἦναι ἐπιτροπὴ προσωρινή, ὅσο νὰ ἐκλέξωμε πρόεδρο. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐσηκώθηκε καὶ ὑπῆγε εἰς τὸν Πόρο, καὶ ἔμεινε ἡ συνέλευσις νὰ τελειώσῃ τὰ πρακτικὰ τῆς.

Ἡμεῖς εἶχαμεν γνώμην νὰ προβάλωμε τὸν Καποδίστριαν (1827)· ὅλοι ἐδοκιμάσθησαν ἔσταις Κυβέρνησας, καὶ ὅλο εἰς τὸ χειρότερο ἐπηγαίναμεν τὸ ἔθνος ἀπὸ ταῖς διχόνοιαις μας· τότε ἐξεφώνησα καὶ εἶπα: «Ἡμεῖς τὰ ἄρματα ἐρρήξαμεν τὴν φιλοτιμίαν μας, καὶ ἔβαλαν τὸν Τσοῦρτς Ἀγγλον, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θα-

λασσινοί μας τὸν Κόχραν, τώρα, καὶ οἱ πολιτικοὶ πρέπει νὰ ῥήξετε καὶ ἐσεῖς τὴν φιλοτιμίαν σας, νὰ ἐκλέξωμεν ἕνα Πρόεδρον νὰ μᾶς κυβερνήσῃ νὰ ἰδοῦμεν οἱ Ἕλληνοὶ ὅπου ὑποσχέθησαν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν μας.»

Μία τῶν ἡμερῶν ἔβλεπαν ὅτι ἤθελαν νὰ προσκλήσουν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ ἔθνος, καὶ ἐκίνησαν ὠπλισμένοι νὰ ἐλθοῦν ἂν ἤμπορέσουν καὶ μᾶς φοβίσουν νὰ πάρουν τὰ πρακτικά· (ἦτον γραμματικὸς ὁ Σπηλιάδης) κ' ἐγὼ τοὺς ἐκατάλαβα μὲ τί σκοπὸν ἦλθαν. Καὶ ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τοῦ Μαυρομιχάλη τὸ σπίτι· ἐπροσχάλεσαν κ' ἐμένα, καὶ ἐπῆγα μόνος μου· καὶ ἀρχίνησαν νὰ μὲ ὀμιλήσουν περὶ τῆς συνελεύσεως, ὅτι δὲν βλέπουν καλὰ πράγματα εἰς τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ ἀποκρίθηκα μὲ πείσμα, ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ θέλει, καὶ ὅποιος δὲν τοῦ ἀρέσῃ ἄς τὸ χαλάσῃ ἂν ἤμπορέσῃ, καὶ ἐβγήκα χωρὶς ἄλλον λόγον ἔξω. Βλέποντας ὅτι δὲν εἶχαν δύναμιν, καὶ ἂν εἶχαν δοκιμάσῃ ἤθελε ἐντροπιασθοῦν, ἐδιαλύθησαν.

Σὲ δύο ἡμέραις ἐκάμαμεν συνέλευσιν καὶ ἀποφασίσσαμεν τὴν αὐγὴν, ὅτι τὸ ἀπόγευμα νὰ ὑπογράψωμεν τὸν Καποδίστριαν· καὶ ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὸ κονάκι μου, ἔφαγα ψωμί καὶ ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ. Βλέπω καὶ ἦλθε ὁ κύριος Γεώργιος Κουντουριώτης καὶ Καρακατσάνης Σπετσιώτης καὶ Μαρκῆς Φαριανὸς νὰ μοῦ ὀμιλήσουν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Καποδίστρια, ὅπου θέλει ἀπογράψωμεν ἀπομεσήμερα. Μοῦ λένε, ὅτι: «Τὸ ἀπομεσήμερον θὰ ὑπογράψωμεν διὰ τὸν Καποδίστριαν.» — «Τί μ' ἐρωτᾶτε ἐμένα, ἐγὼ δὲν εἶμαι Πρόεδρος, οὐδὲ ἔθνος· ἔτσι ἀποφασίσανε τὴν αὐγὴν ὁ Πρόεδρος Σισίνης καὶ τὸ ἔθνος.» Μοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἶναι καλὸ νὰ στείλωμεν νὰ πάρωμεν γνώμην ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον ἀραμένον εἰς τὸν Πόρον, ὅτι ἦτον φερμένος ἀπὸ τὴν Σμύρ-

νην.» «Τί, νὰ στείλωμεν κανένα τυχοδιώκτην νὰ λέγη, ἄλλα καὶ ἄλλα νὰ μᾶς λέγη, καὶ νὰ χαλάσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους· ποῖον εὐρίσκετα εὐλογον νὰ στείλωμεν· ἂν ἐμπιστεύεσθε εἰς ἐμένα νὰ πάγω ἐγὼ ὁ ἴδιος.» «Σ' ἐμπιστευόμεθα τρεῖς φοραῖς, μὲ εἶπαν· σ' ἐμπιστευόμεθα.» Ὁ Κουντουριώτης ἦτον μὲ μίαν γνώμην, ὅτι εἶχα εἰπῆ τοῦ Ἀμιλτον, ὅτι δὲν θὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν, καὶ ἐνόμιζε ὅτι θὰ εὕρω ἀντίστασιν ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον. Καὶ τότενες τοῦ εἶπα: «Σύρτε εἰς τὸ καλό.»

Καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἔκραξα τὸν Μεταξᾶν, καὶ ἐπήρα καὶ δέκα νομάτους τὸ μεσημέρι, καὶ δὲν ἤξευρε ἄλλος κανένας ποῦ ὑπάγω, μόνον τὸν Νικητάρην ἔκραξα, καὶ τοῦ εἶπα νὰ ἔχῃ τὴν ἔγνοιαν, νὰ μὴ γείνη κανένα σκάνδαλον, ἕως ὅπου νὰ ἔλθω· ἡ συνέλευσις τῆς ἤρχετο θαῦμα, μὴν ἠξέύροντας ποῦ ὑπάγω. Καὶ ἐπήγα εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Πόρου, καὶ οἱ βάρκαις τοῦ Ἀμιλτον ἔκαναν νερό, καὶ ἐμπήκαμεν εἰς μίαν βάρκα, καὶ ἐπήγαμεν ἐπάνω ἰστὴν φεργάδα. Μᾶς ἐδέχθηκε ὁ Ἀμιλτον καὶ ἐκάτσαμεν εἰς ὀμιλίαν. Τοῦ λέγω: «Πῶς σοῦ φαίνεται τώρα, ποῦ ἐνώθηκε ἡ Συνέλευσις καὶ κοντεύει νὰ τελειώσῃ;» — «Χαίρομαι τὴν ἔνωσίν σας, ἐκάμετε πολλὰ καλά.» Τοῦ εἶπα: «Καπιτὰν Ἀμιλτον, ἤλθαμεν νὰ πάρωμεν τὴν συμβουλήν σου, ὡς μᾶς συμβούλευες πάντοτε διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, σὲ γνωρίζομεν ὡς ἕναν εὐεργέτην ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καλλίτερον.» Μᾶς εἶπε: «Πέστε τὴν γνώμην σας, καὶ ἂν δύνωμαι κ' ἐγὼ νὰ σας ἀποκριθῶ εἰς τὴν γνώμην σας.» — «Στοχάζομαι, καπετὰν Ἀμιλτον, ὅτι τοὺς γνωρίζεις τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους· τοὺς βάλουμεν ὅλους νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ ποτὲ δὲν μᾶς κυβέρνησαν καθὼς ἔπρεπε, καὶ βλέποντας ὅτι δὲν ἔχομεν ἄνθρωπον πολιτικὸν νὰ μᾶς κυβερνήσῃ ἤλ-

θαμεν νὰ σὲ πάρωμεν εἰς γνώμην· διατὶ ἐκεῖνο ὁποῦ ἤρχετο τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ τὸ χέρι τῆς, τὸ διωρθώσαμεν, ἔβαλε τὸν Κόχραν ἀργιθαλάσσιον, τὸν Τσοῦρτς ἀρχιστράτηγον, τῶρα χρειαζόμεθα ἕναν πολιτικόν· τάχα δὲν μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἕνα πρόεδρον, ἕνα Βασιλέα;» Μᾶς ἀποκρίθηκε: «Ὁχι, ποτὲ δὲν γίνεται.» — «Δὲν μᾶς δίδει ἡ Φράντζα;» — «Ὁμοίως» μᾶς ἀποκρίθη — «Ἡ Ρουσία;» — «Ὁχι.» — «Ἡ Προυσία;» — «Ὁχι.» — «Ἡ Ἀνάπολι;» — «Ὁχι.» — «Ἡ Ἰσπανία;» — «Ὁχι, δὲν γίνεται.» Ἀφοῦ ἐμελέτησα ὅλα τὰ βασιλεία. — «Σὰν δὲν μᾶς δίδουν τούτοις οἱ αὐλαίς, τί θὰ γείνωμεν ἡμεῖς;» — Μᾶς ἀπεκρίθηκε, ὅτι: «Τηρᾶτε νὰ εὐρῆτε κανέναν Ἑλληνα.» — «Ἡμεῖς ἄλλον Ἑλληνα ἀξιώτερον δὲν ἔχομεν, μόνον νὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν.»

Ἐγύρισε καὶ μ' ἐκύτταξε ἀκούοντας τὸ ὄνομα Καποδίστρια, καὶ μοῦ εἶπε: «Δὲν ἤσουν ἐσὺ ποῦ μοῦ εἶπες δὲν τὸν δεχόμεθα τὸν Καποδίστρια, διατὶ εἶναι τῆς Ῥουσίας μινίστρος;» «Ναί, ἐγὼ τοῦ εἶπα· ἄλλος καιρὸς ἦτον τότε, καὶ ἄλλος τῶρα· διατὶ τὴν Ἀγγλίαν ποῦ ἔχομεν ὑπεράσπισιν, τὸ δεξιὸ χέρι τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θάλασσα, καὶ ἐβάλαμεν Ἄγγλον ἐπὶ κεφαλῆς· καὶ τὸ ζεῖν χέρι Ἄγγλον, ὁποῦ εἶναι ἡ δύναμις τῆς ξηρᾶς· καὶ ἂν μᾶς ἔδιδε ἡ Ἀγγλία καὶ ἕναν πολιτικόν, καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐβάνκαμεν καὶ δὲν ἐτσάκιζαμεν τὸ κεφάλι μας ἔς τὸν ἕναν καὶ ἔς τὸν ἄλλον, καὶ δι' αὐτό, ὡς μοῦ λές, δὲν γίνεται· πρέπει νὰ καλέσωμεν τὸν Καποδίστρια.» Μοῦ ἀποκρίθηκε ἐκ καρδίας: «Πάρτε τὸν Καποδίστρια ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διατὶ ἐχαθήκατε.»

Αὐτὸ ἤθελα νὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα του, τὸ ἀκουσα, καὶ ἀπέκει ἐτελείωσε ἡ ὁμιλία μας, καὶ τῆς εὐθὺς ἀνεχώρησα. Ἐχασομέρησα πολὺ εἰς τὴν φρε-

γάδα, και τὸ ταμποῦρλο τῆς Συνελεύσεως ἀρχίναε νὰ κτυπᾷ. Ἀκούοντας τὸ ταμποῦρλο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν νησιῶν ἀνεχώρησαν, και ἐτράβηξαν και ἐπῆγαν κοντὰ εἰς τὴν Παναγίαν διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν Ἀμιλτον· και ὁ Ἀμιλτον τοὺς εἶδε μέ τὸ κιάλε, και ἐμπῆκε εἰς τὴν φελούκα, και ἤλθε εἰς τὴν Παναγίαν. Και ἐπῆγαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσουν, και ὁ Ἀμιλτον τοὺς ἠρώτησε: «Πῶς ἐφύγατε ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν;» — «Ἦλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν διὰ μίαν γνώμην.» Και αὐτὸς τοὺς ἀποκρίθηκε, «Ἐγὼ τὴν γνώμην τὴν ἔδωσα τοῦ Κολοκοτρώνη, και κάμετε ὅτι σᾶς εἶπῃ», και ἀνεχώρησε κατὰ τὴν φρεγάδαν.

Μισὴ ὥρα ἦτον μακρὰν ἡ Παναγιὰ ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, οἱ Ὑδραῖοι γυρίζουν. Ἐστειλαν και μ' ἔκραξαν, και τοὺς ἐδιηγήθηκα ὅτι εἶπα. Τὴν αὐγὴν ἐσυναχθήκαμεν και ὑπογράψαμεν διὰ τὸν Καποδίστρια. Ἀρχησαν και ἔκαμαν τὰ γράμματα τῆς προσκλήσεως, τὰ ἔστειλαν ἀπὸ τρία μέρη, και ἔτσι ἐτελείωσε ἐκεῖνη ἡ ὑπόθεσις. Ἐσυναχθήμεν τὴν ἄλλην ἡμέραν, ν' ἀποφασίσωμεν πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, νὰ ψηφηφορηθοῦν τὰ ἄτομα διὰ τὴν προεδρείαν. Ἐπετάονταν ἔς τὴν Συνέλευσιν τὴν ἄλλην ἡμέραν, τὸν Ζαίμη, ἄλλος τὸν Μπαρλα, ἄλλος τὸν Κουντουριώτη, ἄλλος τὸν Πρασά ἀπὸ τὴν Ἀνδρούσα, και ἔγεινε χασμωδία. Τὴν ἄλλην ἡμέρα πάλιν τὸ ἴδιο, εἴκοσι νὰ ψηφηφορήσουν, τὴν ἄλλην δεκάξη. Εἶδα τὴν χασμωδίαν και τὸ παράξενον τοῦ κόσμου. Ἐσηκώθηκα ὀλόρθος: «Σεβαστὴ Συνέλευσις, ἡμεῖς καθήμεσθε και φιλονεικοῦμεν διὰ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, και ἡ πατρίς μας κινδυνεύει νὰ χαθῆ και ἔχομεν συνέλευσιν ἐπτὰ μῆνες, και πρόεδρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ Κιουταχῆς, και πρόεδρος τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἰμπραίμης, και ἡμεῖς καθήμεθα και φιλονεικοῦμεν, και

τώρα ἦλθε ὁ Μάϊς, καὶ ἡ Ἀθήνα κινδυνεύει καὶ ἡ Πελοπόννησος κινδυνεύει· ἐχάθηκεν ἕνας ἀπὸ τόσους ἔλληνας πληρεξούσιους νὰ κάμωμεν Πρόεδρον; ὅμως καθήμεθα καὶ φιλονεικοῦμεν;» Ἐκύταξα τριγύρω μου, καὶ εἶδα ἕνα γεροντάκι, καὶ ἐκάθητο μὲ τοὺς Κρητικούς, ἀλλ' οὔτε τὸ ὄνομά του ἐγνώριζα, οὔτε τὸν εἶδα καὶ πηδάω μέσα ἀπὸ τὴν συνέλευσι, καὶ τὸν ἀρπάχνω, καὶ τὸν πηγαίνω εἰς τὸ κάθισμα τοῦ Προέδρου Σισίνη, καὶ τὸν ἵκθισα στὸ σκαμνί. Εἶπα: «Τοῦτος δὲν εἶναι ἄξιος;» καὶ ὅλη ἡ Συνέλευσις ἔβαλε τὴν ρωνήν: «Ἄξιος, ἄξιος», καὶ ἐχειροκρότησε, καὶ ἐτελείωσε. Τὸν πατέρα μου συγχωροῦσαν. Ὁ Ρενιέρης σὰν νὰ ἐφοβήθηκε. Ἔτσι διελύθηκε ἡ συνέλευσις.

Μιὰ φορὰ ἐπὶ Κουντουριώτη ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ εἶπα τῆς Κεβερνήσεως, ὅτι: «Οἱ Ρουμελιώταις πληρώνονται, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐγδύθησαν ἀπὸ τὸν Ἰμπραήμη, καὶ δὲν ἔχουν ποῦ τὴν κεραλὴν κλῖναι, δὲν τοὺς πληρώνετε ὅπου ἐχάθησαν;» Καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν 12000 πρακτικούς, καὶ ὁ ἀριθμὸς νὰ εἶναι διὰ 15000, ὅπου τὸ περιπλέον νὰ γίνωνται ἀναλογία διὰ νὰ τοὺς ἔρχωνται 30 γρόσια τὸν μῆνα. Μοῦ εἶπανε, νὰ δουλεύουν τρεῖς μῆνες, καὶ εἰς τρεῖς μῆνες νὰ ἔλθουν νὰ πάρουν τὰ μηνιαῖα. Ἦλθανε τρεῖς μῆνες, καὶ ἔστειλα νὰ πάρω τὸ μηνιαῖο· μοῦ ἀποκρίθησαν, ὅτι: «Μία μικρὴ δόσις ἦλθε ἀπὸ δύο μισὴ μιλλιούνια, καὶ ἡ Κυβέρνησις εἶχε ἄλλαις ἀναγκαίαις ὑπόθεσαις, καὶ ἐδόθησαν· ἡ ἐμπειρία σου ὅμως θὰ καταπραύνη τοὺς στρατιώτας νὰ λάβουν ὑπόμονήν».

Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐδική μας δὲν ὁμοιάζει μὲ καμμιάν ἀπ' ὅσαις γίνονται τὴν σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην. Τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν δι-

οικήσεών των εἶναι ἐμφύλιος πόλεμος· ὁ ἐδικός μας πόλεμος ἦτον ὁ πλέον δίκαιος, ἦτον ἔθνος μὲ ἄλλο ἔθνος, ἦτον μὲ ἓνα λαὸν ἀποῦ ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς τοιοῦτος, οὔτε νὰ ὀρκισθῆ, παρὰ μόνον ὅτι ἔκαμνε ἢ βία· οὔτε ὁ Σουλτάνος ἠθέλησέ ποτε νὰ θεωρήσῃ τὸν ἐλληνικὸν λαὸν ὡς λαόν, ἀλλ' ὡς σκλάβους. Μιὰν φορὰν, ὅταν ἐπήραμεν τὸ Ναύπλιον ἦλθε ὁ Ἄμιλτον νὰ μὲ ἰδῆ· μοῦ εἶπε ὅτι: «Πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ ζητήσουν συμβιβασμὸν, καὶ ἡ Ἀγγλία νὰ μεσιτεύσῃ.» Ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα, ὅτι: «Αὐτὸ δὲν γίνεται ποτέ, ἐλευθερία ἢ θάνατος· ἐμεῖς καπετὰν Ἄμιλτον ποτὲ συμβιβασμὸν δὲν ἐκάμαμεν μὲ τοὺς Τούρκους· ἄλλους ἔκοψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μὲ τὸ σπαθὶ καὶ ἄλλοι καθὼς ἐμεῖς, ἐζούσαμεν ἐλεύθεροι ἀπὸ γενεὰ εἰς γενεὰ· ὁ βασιλεὺς μας ἐσκοτώθη, καμμία συνθήκη δὲν ἔκαμε· ἡ φρουρὰ του εἶχε παντοτεινὸν πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δύο φρούρια ἦτον πάντοτε ἀνυπότακτα». Μὲ εἶπε: «Ποῖα εἶναι ἡ βασιλικὴ φρουρὰ του, ποῖα εἶναι τὰ φρούρια;» — «Ἡ φρουρὰ τοῦ Βασιλέως μας εἶνε οἱ λεγόμενοι Κλέφται, τὰ φρούρια ἡ Μάνη καὶ τὸ Σούλι καὶ τὰ βουνά.» Ἐτσι δὲν μὲ ὠμίλησε πλέον.

Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελλοὺς· ἡμεῖς ἂν δὲν εἴμεθα τρελλοί, δὲν ἐκάναμεν τὴν ἐπανάστασιν, διατὶ ἠθέλαμεν συλλογισθῆ πρῶτον διὰ πολεμοφόδια, καθαρὰ καὶ ἄκαμα, πυροβολικὸ μας, πυριτοθήκαις μας, τὰ μαγαζιά μας, ἠθέλαμεν λογαριάσῃ τὴν δύναμιν τὴν ἐδικὴν μας, τὴν τούρκικη δύναμη. Τώρα ὅπου ἐνικήσαμεν, ὅπου ἐτελειώσαμεν μὲ καλὸ τὸν πόλεμό μας, μακαρίζομεθα, ἐπαινῶμεθα· ἂν δὲν εὐτυχούσαμεν ἠθέλαμεν τρώγη κατάραις, ἀναθέματα. Ὅμοιάζαμεν σὰν νὰ εἶναι εἰς ἓνα λιμένα πενήντα ἐξήντα καράβια φορτωμένα, ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ξεκόβει, κάνει πκνιά, πηγαίνει εἰς τὴν δου-

λειά του με μιὰ μεγάλη φορτοῦνα, με μεγάλο ἄνεμο, πηγαίνει, πουλεῖ, κερδίζει, γυρίζει ὀπίσω σῶν· τότε ἀκοῦς ὅλα τὰ ἐπίλοιπα καράβια καὶ λέγουν: «Ἴδου ἄνθρωπος, ἰδοὺ παλληκάρια, ἰδοὺ φρόνιμος καὶ ὄχι σὰν ἡμεῖς ὅπου καθόμεθα ἔτσι δειλοί, χαϊμένοι,» καὶ κατηγοροῦνται οἱ καπεταναῖοι ὡς ἀνάξιοι. Ἄν δὲν εὐδοκίμοῦσε τὸ καράβι ἤθελε εἰποῦν: «Μὰ τί τρελλὸς νὰ σηκωθῆ με τέτοια φορτοῦνα, με τέτοιον ἄνεμο, νὰ καθῆ ὁ παληάνθρωπος, ἐπῆρε τὸν κόσμον εἰς τὸ λαϊμὸ του».

Ἡ ἀρχηγία ἐνὸς στρατεύματος ἑλληνικοῦ ἦτον μία τυραννία, διατὶ ἔκαμε καὶ τὸν ἀρχηγό, καὶ τὸν κριτή, καὶ τὸν φροντιστή, καὶ νὰ τοῦ φεύγουν κάθε ἡμέρα καὶ πάλιν νὰ ἔρχονται· νὰ βαστάῃ ἓνα στρατόπεδον με ψέμματα, με κολακείαις, με παραμύθια· νὰ τοῦ λείπουν καὶ ζωτροφίαις καὶ πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴν ἀκοῦν καὶ νὰ φωνάζῃ ὁ ἀρχηγός· ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ ἀρχιστράτηγος διατάττει τοὺς στρατηγούς, οἱ στρατηγοὶ τοὺς συνταγματάρχας, οἱ συνταγματάρχαι τοὺς ταγματάρχας καὶ οὕτω καθεξῆς· ἔκανε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐξεμπέρδευε. Νὰ μοῦ δώσῃ ὁ Βελιγκτῶν 40000 στρατεύμα τὸ ἐδιοικοῦσα, ἀλλ' αὐτουνοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἕλληνας δὲν εἰμποροῦσε οὔτε μία ὥρα νὰ τοὺς διοικήσῃ. Κάθε Ἕλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του, τὸ θεὸ του, καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ κανεὶς δουλειὰ με αὐτοὺς, ἄλλον νὰ φοβερίζει, ἄλλον νὰ κολακεύῃ, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.

ΙΑ΄.

Εἰς τοὺς 1826 Νοέμβριον, σὰν ἐκατέβηκα ἐγὼ εἰς τὴν Ἑρμιόνην γιὰ τὴν Συνέλευσιν, εἶχα τὸν Γενναῖον

πίσω ἀφειμένον διὰ νὰ ἐμποδάῃ τοῦ Ἰμπραίμη τὴν καταδρομὴν. Τότε ἡ ἐπαρχία τῆς Καρύταινας, καπεταναῖοι καὶ πρόκριτοί, τοῦ λένε ὅτι: «Ἄν ἡμπορῆς νὰ ἔφκειανες τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, Γενναῖε, ἡμπορείς νὰ φυλαχθῇ τριγύρω ἡ Καρύταινα, τὸ Φανάρι καὶ ὄλαις οἱ μεσόγειαις ἐπαρχίαις.» Τὸν ἐκατάπεισαν τὸν Γενναῖον, καὶ εἶπε: «Νὰ στείλω τοῦ Πατέρα μου νὰ πάρω τὴν γνώμην καὶ νὰ ἰδοῦμε τί λέγει.» Καὶ μοῦ ἔστειλε πεζὸν διὰ τοῦ κάστρου τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ ἔδωσα τὴν ἀδειαν νὰ τὸ φτειάσῃ. Λαμβάνοντας τὴν ἀδειαν, ἔβαλε τῆς εὐθὺς καὶ ἐπλήρωσε τοὺς καμιναραίους διὰ χορήγι καὶ τοῦ ἔβγαλαν τέσσαρα καμίνια χορήγι, καὶ ἔστειλε καὶ ἔφερε καὶ μαστόρους, καὶ ἀρχίνησε καὶ τὸ φτεיאνε· καὶ ἐκεῖ ποῦ ἀρχίνησε νὰ τὸ φτειάσῃ ἤυρε τέσσαρα πέντε μάσκουλα καὶ τὰ ἐγέμιζε μπαρούτι καὶ τὰ ἔρρηγνε, καὶ εἰπώθη ἠύρηκε κανόνια, καὶ ἡ φήμη οὕτω διεδίδετο. Κάνέναν ἀνεγνώριμον δὲν ἄφινε ν' ἀνέβῃ ἀπάνω διατὶ ἦτον ὁ κόσμος προδότης. Καὶ ἀκούοντας ὁ Ἰμπραίμης ὅτι εὔρε κανόνια καὶ τὰ ἔρρηγνε καθημερούσιον, δὲν ἐκίνησε νὰ πάῃ, διατὶ ἐστοχάζετο ὅτι κανόνια ἦτον. Ἐφκειασε πρῶτα ταῖς πύρταις, ἔφκειασε ταῖς στέρναις, καὶ ἀρχινῶντας ἔφτειασε καὶ ἀπὸ τὸ κάστρο ὅπου ἦτον ἀδύνατο κατὰ ὥρας, καὶ τότενες ἔβαλε φούρνους καὶ ἔκαμε καὶ παξιμάδι, καὶ ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Δημητσάνα καὶ ἐπῆρε καὶ τρία τέσσαρα φορτώματα μπαρούτι· μολύβι ἔστρωντας καὶ δὲν εὐρίσκονταν, ἔστειλε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἀγόρασε πέντε ἕξ καντάρια μολύβι, καὶ ἀγόρασε καὶ δύο κανόνια, καὶ τὰ ἐκουβάλητε. Καὶ ἤφερε μαστόρους καὶ ἔφκειασε τὰ λέτα, καὶ τὰ ἔβαλε ἀπάνω ἔς τὸ κάστρο.

Καὶ τότε δυναμώνοντας τὸ κάστρο, ἡ ἐπαρχία Φαναριοῦ καὶ Καρύταινας ἤφεραν τὰ πράγματά τους, καὶ

τὰ ἔβαλαν μέσα διὰ φύλαξιν· καὶ ἐδούλευσε ὅλο τὸν χειμῶνα ἕως τὸν Ἀπρίλιον, καὶ ἔφθιασε τρεῖς καζάρμες μέσα, καὶ τὸ ἐτελείωσε τὸ μέσα. Καὶ εἰς τὸν καιρὸν, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Λάλα, εἶχαν δύο κανόνια φερμένα ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἦτον καρφωμένα εἰς ἓνα τόπο, τὰ ἤφεραν μὲ πολλὰ ἔξοδα, καὶ τὰ ἔβαλε εἰς τὸ κάστρο. Τότενες ἔβανε φρουρὰ διακοσίους στρατιώτας.—εἶναι ἀνάμεσα σὲ δύο ποταμούς—εὐρέθησαν περικεφαλαίαις τῶν σταυροφόρων.—Εἶχε βάρδια εἰς ἓνα βουνὸ εἰς τὴν Τριπολιτσὰ κοντά, καὶ ὄντας ἔβγαιναν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν, ὁποῦ ἐπήγαιναν πανταχοῦ λεηλατῶντας εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ξάφνου ἐσκόλαθωναν—ἦτον τότε βάρδιες, ἂν ἔβγαιναν Τοῦρκοι, ἔδιδαν σημεῖον. Τὸ κάστρο ἔδιδε σημεῖον καὶ ὀλόγουρα οἱ φαμελιαῖς, τὰ ζῶα ἔπεφταν κατὰ τὸ κάστρο· καὶ πάλιν εἶχε βάρδια εἰς τὸ Ντερβένι τοῦ Λεονταριουῦ, καὶ ὅταν ἔκαναν φανὸ εἰς τὸ βουνό, ἔρρηχναν δύο κανόνια, καὶ ἤξευραν ὅτι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν οἱ Τοῦρκοι. Καὶ ἔτσι ἐφυλάονταν ὁ λαός· διατὶ ἐπήγαιναν γεωργοὶ καὶ ἐγεωργοῦσαν τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι φυλαγμένοι ἀπὸ τὴν περίστασιν αἰφνίδιαν τοῦ ἐχθροῦ· διατὶ ἀπέθανον ἀπὸ τὴν πείναν· ὅτι οἱ γεωργοί, ἂν εἶχαν καὶ κἀνένα βόδι, δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ κατέβουν νὰ τοὺς βοηθήσουν, καὶ τότε κατέβαιναν μὲ τὴν προφύλαξιν τοῦ κάστρου· καὶ αἱ βάρδιας ἡμέρα νύκτα ἦτο παντοῦ διὰ νὰ κάμουν φανούς, καὶ ἔκτοτε δὲν ἐλεηλάτησε διόλου αὐταῖς ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἐμψύχωσε τὸν λαὸν πολὺ, καὶ ὀλοένα ἐδούλευαν μέσα οἱ μαστόροι, καὶ τότενες ἕως τὸν Ἀπρίλιον ἐδούλεψε· τότε κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον ἔλαβε τὴν διαταγὴν καὶ ἐπῆγε ἔς τὴν Ἀθήνα.

Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζήνης τοῦ ἐστείλαμεν τοῦ Καραϊσκάκη εἰκοσιπέντε χιλιάδες γρό-

σια και καθαλλαρία τὸν Χατζῆ Μιχάλη μὲ 120 ἀλογα· τοῦ ἔγραφα ὅταν ἤμουν εἰς τὴν Τροιζῆνα: «Κατὰ ταῖς σέδραις ποῦ κάνεις μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἢ τοὺς ὀπλαρχηγούς θὰ φᾶς, ἢ τὸ κεφάλι σου »

Τὸν Μάϊον μῆνα ἐλευθερώθηκα και ἐγὼ ἀπὸ τὴν Συνέλευσι και ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Ἄργος και διελύθηκε τὸ στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων, και ἐγύρισαν τὰ στρατεύματα τὰ πελοποννησιακά. Σὰν ἐβγήκα εἰς τὸ Ἄργος, ἔστειλα διαταγαῖς εἰς ὄλαις ταῖς ἐπαρχίαις, ὅσαις δὲν εἶχαν Τούρκους. Εἰς τὴν Μεσσηνίαν δὲν ἔστειλα, διατι ἦταν τὰ τρία φρούρια και πάντοτε ἐμποδοῦσαν τὰ ἄρματα τὰ μεσσηνιακά τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τὴν Τριπολιτσά ἄφησα τὰ γειτονικά ἄρματα ἀπὸ φόβον τοῦ Μπραίμη. Ἐστειλα διαταγὴν εἰς τὸν Μιστρά, διατι δὲν εἶχαν φόβον ἀπὸ τὸν Ἰμπραίμην ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν Πάτρα· και ἔστειλα εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς Μονεμβασιάν, και μου ἀπεκρίθησαν ὅτι νὰ φθειάσω στρατόπεδον και τότε νὰ τοὺς διατάξω και ἔρχονται. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθον. Ὁ Γρίβας ἦτον ἔς τὸ Ἀνάπλι φρουρά, και ὄλοι οἱ λοιποὶ Ῥουμελιώταις, και δὲν ἐκίνησαν· και εἰς τὴν Κόρινθον ἦτον ὁ Νικολὸς Τζαβέλας, και ἐκράτουν και ἐκεῖνοι τὰ κάστρα, τὴν Κόρινθον, και δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ κάστρο, — ἔκαμαν τὰ κάστρα κληρονομικά. Και ἐγὼ εὐρέθηκα εἰς τὸν λόγγο (Ἄϊ Γιώργι) τῆς Κορίνθου μὲ 250 σωματοφύλακας μου, και ὁ Ζαίμης εἶχε και στρατεύμα, ὁ Παναγιώτης ὁ Νοταρᾶς, και ἐκύταζαν νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Ἄφης τους νὰ κάθωνται, μόνε νὰ συναῶμεν στρατεύμα νὰ βοηθήσωμεν τὴν πατρίδα». Τὴν ἴδιαν ὥραν ἔβγαινε ὁ Ἰμπραίμης ἀπὸ τὴν Πάτρα και ἔκραξε τὸν Νενέκο, και ὁ Νενέκος ἐπροσχύνησε, και τὸν ἔβλε ὀμπροστὰ νὰ κάμῃ νὰ προσκυνήσουν,

καὶ ἐπροσκύνησαν τὰ δύο μέρη τῶν Καλαβρύτων, καὶ ἡ Πάτρα ὅλη, καὶ μέρη Βοστίτσας, καὶ ἦλθε τὸ προσκύνημα ἕως τὰ Καλαβρυτα, δύο ὥραις ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Καλαβρυτα τὴν μητρόπολιν.

Ὁ Ἰμπραῖμης τόσο ἔλκυσε πολὺ τὸν λαόν. Τοῦρκος δὲν ἐκόταε οὔτε ἀστάχυ νὰ κόψη, καὶ ὅλα μὲ τὸν παρᾶ, καὶ τοὺς ἔδιδε προσκυνοχάρτια καὶ μέρος. Καὶ ἐπροσκύνησαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι — καὶ ἐπροσκύνησαν οἱ καπεταναῖοι τῶν ἀρχόντων. Οἱ Πετιμεζαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐπῆγαν καὶ ἐσωματώθηκαν, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἀπροσκύνητος ἐπῆγαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, καὶ ἄλλοι ἔς τὰ βουνά, καὶ ἐκλείσθησαν μέσα. Τότενες, σὰν ἦταν ἀδύνατοι, ἐπῆγαν μίαν νύκτα καὶ ἐπρόδοσαν τὸν Βασίλη Πετιμεζᾶ, καὶ μόλις ἐγλύτωσε. Τότε ἔστειλε τὸν Νικολάκη τὸν ἀδελφὸ του καὶ ἦλθε καὶ μὲ εὔρηκε εἰς τῆς Κόρθος τὰ χωριὰ καὶ μοῦ εἶπε: «Τρέξε νὰ πάμε εἰς τὸ Σπήλαιο, γιατί τότε παραδίδεται τὸ Σπήλαιο καὶ χάνεται ὅλη ἡ ἐπαρχία.» Τότενες ἀποφάσισα τὸν Φῶτο ἀγιουτάντε μου, καὶ τὸν μπκίρα-χτάρη μου Καραχάλιο, καὶ τοὺς ἔδωσα τοῦ Νικολάκη τοῦ Πετιμεζᾶ νὰ πάνε εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιο. Ἐγὼ ἐμάζωνα τὰ Κορινθιακὰ στρατεύματα. Ἐκεῖνοι ἐμπῆγαν εἰς τὸ μοναστήρι.

Διὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμασα 1500 καὶ τοὺς ἔστειλα τὸν Παναγιώτη καὶ Γεωργάκη Χελιώτη, μὲ τοὺς καπεταναίους τους, νὰ πάνε ἔς τῆς Βοστίτσας τὰ χωριὰ, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα ἔς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔς τοῦ Φονιά, καὶ ἀκόμα δὲν ἤμεθα ζυγωμένοι κοντά, καὶ τὰ στρατεύματα τὰ προσκυνημένα ἐπῆραν καὶ Τοῦρκους καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν τὸ Διακοφτὸ καὶ ἐπῆραν σκλάβους καὶ πράγματα ἀρκετά. Καὶ εἰς τὸ γύρισμα ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι, τοὺς κτύπησαν καὶ ἐσκότωσαν καμμιά σαρανταριὰ Τοῦρκους καὶ ἐπῆγαν πίσω ἔς τὸ

ὄρδι, ἔτὰ Καλάβρυτα, καὶ ὁ Μπραίμης ἐπῆρε καμμιά πενηνταριά καθάλλαραίους καὶ ἀγνάντευε τὸ μοναστήρι· τὸ θεώρησε μὲ τὸ κιάλε· εἶδε πῶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ πολιορκήσῃ διατι ἦτον τόπος κακός, καὶ ἐγύρισε πίσω. — Ἀπὸ τοὺς σκλάβους κακοπαθήσαμεν ἔσθην Πελοπόννησον· εἰς τὸ Χελμὸ Τούρκοι ἐπρόδοσαν τοὺς Πετιμεζαίους.

Ἐγὼ ὄντας ἐβγῆκα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔγραψα γράμματα εἰς τὸν Γενναῖον καὶ εἰς τὸν Κολιόπουλον, ὅπου ἦτον συναγμένοι, καὶ ἐπετάχθησαν εἰς τὸ Λιβάρτζι, τὴν ἐπαρχία τὴν προσκυνημένη (Καλαβρύτων) καὶ τοὺς διέταττα: «Τσεκούρι καὶ φωτιά ἔστους προσκυνημένους.» Καὶ ἔτσι ἐπέρασαν εἰς τὸ Λιβάρτζι. Τότε ἔστειλεν ὁ Μπραίμης καταπατητάδες νὰ ἰδῆ ποῦ εἶμαι καὶ τί ἀσκέρι ἔχω, καὶ ἔδωσε ἐνὸς ῥωμιοῦ 300 μπαρμπούτια διὰ νὰ μάθῃ ποῦ εἶμαι νὰ μοῦ ῥηχθῇ ἐπάνω· καὶ ἐγὼ τὸν ἔπιασα καὶ ἔστειλα εἰς τὴν δημοσιὰ καὶ τὸν ἐκρέμασα, εἰς τὰ Καλάβρυτα, δύο ὥραις ἀπ' ἔξω· τὸν ἐκρέμασα μὲ ἓνα χαρτί ποῦ ἔλεγε τὸ φταιξιμὸ του «προδότης τοῦ ἔθνους» καὶ τοὺς ἄλλους δύο τοὺς ἔστειλα εἰς τὸ μοναστήρι, εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, διότι δὲν ἦτον βεβαιωμένοι προδότες, καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Σπήλαιον.

Καὶ μαθαίνοντας ὁ Μπραίμης ὅτι ἦλθαν στρατεύματα εἰς τὸ Λιβάρτζι, ὡς πέντε χιλιάδες, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ δύο χιλιάδες, καὶ τὸ Σπήλαιο μακρὰ ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα ὅπου ἦτον δύο ὥραις, καὶ τέσσερες ὥραις ἦτον ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸν Γενναῖον, τὸ ἄλλο στρατεύμα. Μαθαίνοντας ὁ Μπραίμης ὅτι ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Καρυτινά, ἐτραβήξε διὰ Τριπολιτσὰ καὶ Καρύταινα τὰ στρατεύματά του, καὶ ἔστειλε τὸν Ντελὴ Ἀχμέτ Πασάν, καὶ ἐτραβήχθηκε ἔσθην Πάτρα μὲ τοὺς προσκυνημένους, καὶ εἰς τὸν δρόμον ὅπου ἀπέρνας

εὗρθηκε τὸν κρεμασμένον, καὶ ἔβαλε καὶ ἐδιάβασε τὸ χαρτί ποῦ τοῦ εἶχαμε ἔσταῖς πλάταις καὶ εἰς τὸ στήθος, καὶ ἔπιασε τὰ γένεια του καὶ ἐφοβήρισε τὴν Καρύταινα, καὶ ἐχώρισε ὀκτῶ χιλιάδες καβαλλαραίους καὶ πεζούς, διαλεχτὸ στράτευμα, διὰ νὰ περάσῃ ἔσταῖς Ἄκοβες καὶ Λαγκάδια, νὰ κάψῃ ταῖς χώραις Δημητσάνα, Ζυγοβίστι καὶ Στεμνίτσα, ὅτι, ἔλεγε, οἱ Ἕλληνες εἶναι τραβηγμένοι μὲ τὸν Γενναῖον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος ὅτι ἀνεχώρησε ὁ Ντελὴ Ἀχμέτ Πασᾶς καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Πάτρα, καὶ ὁ Μπραϊμης τραβάει κατὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐγύρισαν μὲ τὸ στράτευμά τους πίσω καὶ ἔφθασαν τὴν μπροστέλα τοῦ Μπραϊμη, καὶ ἔκαμαν ἕναν ἀκροβιλιισμόν καὶ ἐσχότωσαν καμμιά δεκαπενταριά.

Καὶ ὁ Μπραϊμης ἐτράβηξε διὰ τὴν Τριπολιτσά, καὶ τὸ στράτευμα ὁποῦ εἶχε στελμένο ἔσταῖς Ἄκοβες καὶ ἔστὰ Λαγκάδια διὰ ταῖς χώραις — ἡ Ἄκοβες καὶ τὰ Λαγκάδια ἦτον καϊμέναις, καὶ ὅτι ἦτον ἀκόμη τὸ ἀπόκαψε — καὶ ἐβγήκε τὸ τούρκικο στράτευμα εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο· καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος μὴν εἰζέυροντας ποῦ εἶχε νὰ τραβήξῃ, ἐγίρισε ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐπῆγε τὴν Ἡλιοδώρα, καὶ ὁ Γενναῖος ἐτράβηξε διὰ νυκτός, καὶ ἔπιασε μὲ πεντακοσίους μόνον τὴν Δημητσάνα, καὶ ἔκτισε ταμπούρια διὰ νὰ πολεμήσῃ, καὶ τὸ λοιπὸ στράτευμα Καρυτινὸ διεσκορπίσθη εἰς τὰ βουνά, ὅπου ἦτον οἱ φαμελιαῖς, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν φαμελιῶν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν, ἐπέρασαν ἀπὸ ταῖς φαμυλιαῖς καὶ ἐνύκτωσαν εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο. Οἱ στρατιώταις κατόπι τοὺς ἐπῆραν νὰ τοὺς κλέψουν, νὰ τοὺς τουφεκίσουν, — οἱ στρατιώταις ποῦ ἔταν εἰς τὰ βουνά — καὶ νὰ πάνε μεϊτάτι εἰς τὸν Γενναῖον ἢ εἰς τὸν Κολιόπουλον. Καὶ ὁ Γενναῖος μὴν εἰζέροντας ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι τριγύρω εἰς

τούς Τούρκους, βλέποντας τούς Τούρκους εἰς τὸν κάμφο, ἀποφάσισε διὰ νυκτὸς νὰ τούς κτυπήσῃ μὲ τούς πεντακοσίους, καὶ ἔτσι ἐκίνησε, καὶ ἐπῆγε διὰ νυκτὸς εἰς τὸν κάμφο, καὶ ἐζύγωσε κοντὰ εἰς τὸ στρατεύμα τὸ τούρκικο, καὶ τούς ἔρρηξε μιὰ μπαταρία τουφέκια, καὶ βλέποντας οἱ Ἕλληνες τὴν μπαταρία τὸ πείκασαν ὅτι εἶναι ὁ Γενναῖος, καὶ τότε ἔρρηξε ὁ πάσα Ἕλληνας τὴν μπαταρία του, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν εὐρέθη ἀγνάντια εἰς τούς Τούρκους· καὶ τότε οἱ Τούρκοι ἀκούοντας ὅτι εἶναι περιτριγυρισμένοι, ἐσυνάχθησαν εἰς τὸν κάμφο, ἔβαλαν βάρδιας τὴν καθαλλαρία καὶ ἐξενύκτησαν εἰς τὸ πόδι, — οἱ Τούρκοι ὀκτὼ χιλιάδες. — Ἐτραβήχθη ὁ Γενναῖος καὶ ἔπιασε τὸν δρόμον ὅπου εἶναι κατὰ τὴν Δημητσάνα, διὰ νὰ ξημερώσῃ νὰ ἰδῇ ποῦθενε θὰ πάνε οἱ Τούρκοι, καὶ ἂν ἔρθουν κατὰ τὴν χώρα νὰ ἴμπῃ μέσα, ὅπου εἶχε τὰ ταμπούρια φθειασμένα, διὰ νὰ πολεμήσῃ.

Οἱ Τούρκοι βλέποντας τὴν μπαταρία τῶν Ἑλλήνων, ἐπείκασαν ὅτι εἶναι τὰ στρατεύματα ποῦ ἔτον μὲ τὸν Γενναῖον καὶ Κολιόπουλον. Ἐφοβήθηκαν καὶ γύρισαν πίσω κατὰ τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Γενναῖος μὲ τούς Ἕλληνας τούς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καὶ ἐτραβήξαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας διὰ νὰ περάσουν. Οἱ Ἀλωνιστιώταις ἐβγήκαν ἔμπροστὰ εἰς τὸ διάσελο καὶ τούς πεισοδρόμησαν εἰς ἄλλον δρόμον, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπέρασαν κοντὰ εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμμα, καὶ οἱ Ἕλληνες τούς πῆγαν ἀπὸ κοντὰ, καὶ τούς ἐπῆγαν ἴσια εἰς τὰ Τρίκορφα· εἰς ἐκεῖνον τὸν κυνηγημὸν ἐσκοτώθησαν μερικοὶ Τούρκοι, καὶ τούς πῆραν καὶ ἄλλα, καὶ ἐμπῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά οἱ Τούρκοι.

Σὰν ἐσυνάχθηκε ὅλο του τὸ ἀσκέρι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐτραβήξεν νὰ πάγῃ εἰς τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 4000 Καρυτινοὺς τούς ἐπῆρε

ἕως εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ μὴ σκλαβώσουν κόσμο εἰς τὸ πέραμά τους, καὶ ὁ Γενναῖος ἐπῆγε ἴσια μὲ τὰ Φρουτζαλοκάμαρα, ἀπὸ τὴν Καλαμάτα δύο ὄρκις, καὶ ἔκαμε στάσι. Ἐγὼ μαθαίνοντας ὅτι ὁ Ἰμπραήμης ἀνεχώρησε διὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐτράβηξα κατὰ τοῦ Καλαθρύτου τὰ χωριά, ὅπου ἦτον προσκυνημένα, καὶ ἔστειλα τὸν Βασίλη τὸν Πετιμεζᾶ κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάση, τὰ χωριά τὰ προσκυνημένα, μὲ 1500, διὰ νὰ πάρῃ τὰ προσκυνοχάρτια καὶ νὰ στείλῃ τοὺς προὔχοντας καὶ νὰ τοὺς δώσω προσκυνοχάρτι τοῦ γένους. Τὴν ἴδιαν ὥραν ἤλθαν καὶ 500 Ἀργεῖοι, καὶ τοὺς ἔστειλα ἔς τὸν Βασίλη Πετιμεζᾶ· κεφαλὴ αὐτῶν εἶχε ὁ Τσώκρης τὸν Νέζον καὶ τὸν γυναικαδελφόν του. Καὶ ἔπιασε τὸν Ἅγιο Βλάση καὶ μοῦ ἔστειλε τὰ προσκυνοχάρτια.

Τότενες εἴμεθα εἰς τὸ Σπήλαιον ἐγὼ, ὁ Λόντος, οἱ Πετιμεζαῖοι ὅλοι, Λεχουρίτης, Σωτῆρ Θεοχαρόπολος, καὶ Μπενιζέλος Ρούφος. Ἦτο καὶ τὸ χηρευάμενον εὐαγγέλιον τοῦ Γιάννη Νοταρᾶ μὲ τὸν Λόντο. Τοὺς εἶπα: «Αἰτεστε νὰ πάμε εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ νὰ τραβήξωμεν κατὰ τὴν Πάτρα.» Αὐτοὶ μοῦ εἶπαν, ὅτι: «Τράβα ἐμπρὸς καὶ αὔριον ἐρχόμεθα», καὶ ἔμειναν ἕως 400 εἰς τὸ μοναστήρι. Ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς ἐδικούς μου καὶ ὁ Γκολφῖνος Πετιμεζᾶς 400 καὶ ἐπήγαμε εἰς ἕνα χωριὸ λεγόμενον Πατζάκου. Ἐστειλα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά νὰ μοῦ στείλουν τὰ προσκυνοχάρτια τῶν Τούρκων καὶ νὰ τοὺς δώσω τοῦ Ἔθνους. Πρὶν νὰ κινήσω διὰ τὰ προσκυνημένα χωριά, ὅπου ἤμουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔγραψα ἕνα γράμμα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τῆς ἔλεγα: «Νὰ μὲ στείλουν στρατεύματα, πολεμοφόδια, διατὶ ἡ πατρίς κινδυνεύει ἀπὸ τὸ προσκύνημα, καὶ ἂν εἰξεύρετε καμμιά μηχανὴ νὰ τρέφονται μὲ τὸν ἀέρα τὰ στρατεύματα, σὰς παρα-

καλῶ νὰ μοῦ τὴν στείλετε. "Αν ἤξεύρετε ὅτι εἶναι καμμιὰ μηχανὴ νὰ κάνη τὸ χῶμα μπαρούτι καὶ ταῖς πέτραις μολύβι, στείλετέ μου τὸν μηχανικὸν διὰ νὰ τὸ κάμωμεν· ἐπειδὴ καὶ ἀκόμη τέτοια ἐφεύρεσι δὲν τὴν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, σὺς λέγω στείλετέ μου ὅλα αὐτά».

Τὸ γράμμα τὸ ἔδωσα ἐνὸς καλογήρου καὶ τὸν ἐπιφόρτισα νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησι διὰ τὸν κίνδυνος τῆς Πατρίδος. Ὁ καλόγερος ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ τοὺς εἶπε νὰ συναχθοῦν εἰς τὸ Βουλευτικὸ νὰ τοὺς διαβάσῃ ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένοι νὰ τοὺς εἰπῇ ἀπὸ μέρος μου. "Ἐτσι ἐσυνάχθησαν, ἐδιάβασαν τὸ γράμμα, τοὺς εἶπε ὅσα τοῦ εἶχα παραγγολῆ νὰ εἰπῇ στοματικῶς. "Ἐνας βουλευτῆς εἶπε: «Τί τὰ θέλει τὰ πολεμοφόδια, αὐτὸς ἔχει πενήντα ἄνθρώπους». Ὁ καλόγηρος τοὺς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἔχω 4000, πλὴν δὲν τὸν ἐπίστευσαν. "Ἐστειλε τὸ Βουλευτικὸ τὸν Ἀναγνώστη Ζαφειρόπουλον ἀπὸ τὸ Ζυγοβίσι καὶ τὸν Ἀναγνώστη Παπαγιαννακόπουλον διὰ νὰ ἴδουν τὴν κατάστασιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν· αὐτοὶ ἦλθαν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον· τοὺς εἶπα ὅτι: «Ἡ Πατρίς μας κινδυνεύει»· μὲ εἶπαν τὰ ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένοι νὰ μοῦ εἰποῦν: «Νὰ κατέβω εἰς τὸ Ἄργος νὰ ἐνωθοῦμεν καὶ ἔπειτα νὰ κινήσουν ὅλοι πανστρατιᾷ». Ἐγὼ ἂν τοὺς ἤκουα καὶ ἐπήγαινα εἰς τὸ Ἄργος, ἡ Πατρίς ἐχάνετο· διατὶ αἱ περισσότεραις ἐπαρχίαις ἤθελαν προσκυνήσῃ ἀκούοντες ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης πάει κατὰ τὸ Ἄργος. Τοὺς εἶπα: «Νὰ πάτε πίσω νὰ τοὺς εἰπῆτε στοματικῶς, καὶ τὸ κάμνω καὶ διαγράφου· ὅτι νὰ κινήθουν ὅσοι βαστοῦν ἄρματα καὶ πιστεύουν Χριστὸ καὶ ἀγαποῦν τὴν Πατρίδα· Κρητες, Ἀιθαλιώταις, ὅτι εἶδος στρατεύματα καὶ ἂν ἦτον, καὶ ἄς ἔλθουν νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν μεγάλον

κίνδυνον, και ἐγὼ γίνομαι μικρότερος ἀπὸ ὄλους· νὰ μοῦ στείλουν και πολεμοφόδια και διὰ ζωοτροφίαις θὰ κάμω ὅ τι εἰμπορέσω· μὲ νερό και μὲ τὰ λείψανα τῶν προβάτων εἰμποροῦμεν νὰ περάσωμεν». — Ἐπῆγαν και οὔτε ἀπόκρισιν μοῦ ἔδωσαν, οὔτε ζωοτροφίαις, οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε χαρτὶ νὰ γράφω διαταγαῖς, οὔτε τοῦλάχιστον ἓνα παρηγορητικὸ γράμμα δὲν ἔστειλαν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις, και ἀμπαντονάρησαν και ἐμένα και τὸν λαὸν τῆς Πελοποννήσου. Σὰν εἶδα αὐτῆ τους τὴν ἀδιαφορίαν ἐκίνησα διὰ τὸ Μέγα Σπήλαιον και ἐνέργησα ὅσα εἶπα προτῆτερα.

Ὁ Ντελὴ Ἀχμέτ πασῆς ἀπὸ τὴν Πάτρα ἐβγήκε, ἐπλάκωσε μὲ τὰ προσκυνημένα στρατεύματα τοὺς Κορινθίους και μέρος ἀπροσκυνήτων Βοσστιτσανῶν εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευή, και ἐσκότωσε περίπου τῶν 100 Ἑλλήνων — οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Χελιώτης — ἐσκοτώθηκαν και δύο καπεταναῖοι καλοὶ· ὁ πασῆς ἐγύρισε εἰς τὴν Πάτρα. Ὅταν ἐβγήκα εἰς τοὺς Πετζάκους, ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτρα οἱ προσκυνημένοι και εἶπαν τοῦ Πασῆ, ὅτι ὁ Κολοκοτρῶνης ἔχει ὀλίγους στρατιώταις και ὁ Βασίλης Πετιμεζῆς, και νὰ ἔλθουν νὰ μᾶς χαλάσουν. Ὁ Ντελὴ Ἀχμέτ Πασῆς ἐδέχθη τὴν γνώμην τους, ἐκίνησε μὲ 6000 Τούρκους, και ὁ Νενέκος μὲ 2000 προσκυνημένους Ἑλληνας. Ἦλθαν εἰς ταῖς Λάπατες, τρεῖς ὥραις μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ὁ Πετιμεζῆς, και μία ὥρα ἀπὸ ἐμένα. Εἶχα γράψῃ εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον νὰ ἐλθοῦν ὁ Λόντος, Σ. Θεοχαρόπουλος, Ν. Πετιμεζῆς, Λεχουρίτης, και μοῦ ἔλεγαν σήμερον αὔριον, και ἀκόμα δὲν ἦτον φερμένοι. Ἐνας καπετάνιος ἀπὸ τοὺς προσκυνημένους ἐκίνησε ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ ποῦ ἤμουν ἐγὼ, ἀπὸ τοὺς Πετζάκους, ἐπῆγε εἰς τοὺς Τούρκους· εἶπεν ὅτι: «Ὁ Κολοκοτρῶνης εὐρίσκεται μὲ μόνον 400

εἰς τοὺς Πετζάκους καὶ νὰ πᾶμε νὰ τὸν κτυπήσωμεν». Ἀκούοντας ὁ Πασᾶς τοῦ καπετάνιου τὰ λόγια εὐθὺς τὸ βράδυ ἐσύναξε ὅλους τοὺς καπεταναίους νὰ κάμουν συμβούλιον διὰ νὰ ἐλθοῦν νὰ μὲ βαρέσουν. Ἐκεῖ ὁποῦ ἐσυνάχθησαν ὠμίλησε ὁ Πασᾶς καὶ τοὺς εἶπε ὅτι: «Μοῦ ἦλθε εἶδησις ὅτι ὁ Κολοκοτρῶνης εἶναι εἰς τοὺς Πετζάκους μὲ 400 καὶ νὰ πᾶμε νὰ τὸν κτυπήσωμεν». Ἐνας καπετάνιος προσκυνημένος λεγόμενος Σταματῆς Μποτιώτης εἶπε: «Δὲν πᾶμε εἰς τοὺς Πετζάκους· ἐμεῖς ἓνα βασιλέα ἔχομε δὲν πᾶμε νὰ τὸν χαλάσωμε καὶ αὐτόν». Τοῦ τὸ εἶπαν τοῦ Πασᾶ καὶ ὁ Πασᾶς ἐγέλασε, καὶ τοὺς εἶπε: «Ποῦ θέλετε λοιπὸν νὰ πᾶμε νὰ βαρέσωμε;» Ὁ ἴδιος καπετάνιος ἀποκρίθηκε, ὅτι: «Νὰ πᾶμε νὰ κτυπήσωμεν τὸν Πετιμεζᾶν ὁποῦ εὐρίσκεται μὲ 2000 εἰς τὸν Ἅγιο Βλάση». Ἔτσι ἔμειναν μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ πᾶν νὰ κτυπήσουν τὴν νύκτα τὸν Β. Πετιμεζᾶ.

Δύο ἀδελφία ἀπὸ τοὺς προσκυνημένους κόβουν καὶ μοῦ λέγουν, ὅτι: «Θὰ ἔλθουν ἐπάνω σου». Ἐγώ, καὶ δὲν τὸ εἶπα τῶν Ἑλλήνων, ἀφίνω τὸν ἀγιουτάντε μου καὶ Οἰκονομόπουλον ἀπὸ Στεμνίτσαν καὶ τὸν Καραχάλιο μπαϊρακτάρη μου, καὶ τοὺς ἄφηκα εἰς τὸ χωριό, καὶ τοὺς εἶπα, βγαίνω ἔξω νὰ κοιμηθῶ,—καὶ τὸ χωριὸ ἦτον δυνατὸ νὰ πολεμήσῃ—μὲ τὸν στοχασμό· ἂν ἤμαι ἔξω τοὺς βγάνω, ἂν δὲν ἤμαι δὲν ἔρχονται εἰς βοήθειάν μου. Καὶ ἔτσι ἐβγήκα εἰς τὸ κεφάλι τοῦ χωριοῦ, εἰς ἓνα καταρράχι, καὶ ἐστάθηκα καραούλι, βάρδια, ὅλη τὴν νύκτα μὲ δέκα νομάτους· καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξημερώθηκαν ἔς τὸν Ἅγιον Βλάση, ἔς τὸν Βασίλη τὸν Πετιμεζᾶ, καὶ εἰς τοὺς Ἀργεῖους, καὶ ἔκαμαν ὀλίγον ἀκροβολισμόν, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ δικοὶ μας. Αἷματα δὲν ἐχύθησαν εἴτε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος.

ὁ Βασίλης Πετιμεζᾶς δὲν τοὺς εἶδε· οὔτε ἐγώ. Ἔτσι ὁ Βασίλης ἔμεινε εἰς ταῖς θέσαις, Ἄγιον Βλάση, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπίστρεψαν εἰς τὴν Πάτραν μ' ὅλους τοὺς προσκυνησμένους.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦλθεν ὁ Λόντος, ὁ Νικολάκης ὁ Πετιμεζᾶς, ὁ Θεοχαρόπουλος, ὁ Ροῦφος, ὁ Λεχουρίτης μὲ τοὺς τετρακοσίους ποῦτον εἰς τὸ μοναστήρι, καὶ ἐγὼ ὀρδινιαζόμενα ἀπὸ τοὺς Πετσάκους νὰ φύγω γιατί δὲν εἴξευρα ποῖοι οἱ προσκυνημένοι καὶ ποῖοι ὄχι, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κερπινὴ ποῦ ἔναι δυνατώτερος ὁ τόπος· καὶ ὁ Λόντος μου εἶπε μὲ τοὺς ἄλλους: «Γέροντά μου, νὰ κάτσωμε ἐδῶ». Τοὺς εἶπα: «Εἴσθε ὅλοι ἄπιστοι καὶ δὲν ἠξέυρω τί νὰ κάμω· ἐγὼ ἀναχωρῶ νὰ κάμω στρατεύμα ἐδικό μου, καὶ σεῖς μείνετε εἰς τὴν θέσιν τὴν ἐδικὴν μου». Πηγαينάμενος ἔς τὴν Κερπινὴ, ἔστειλα τὸν ἀγιουτάντε μου τὸν Φωτάκο, καὶ ἐπῆγε γυρεύοντας διὰ νὰ φθάσῃ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος. Καὶ ὁ Γενναῖος ἦτο εἰς τοῦ Φρετζᾶλη, καὶ ὁ Κολιόπουλος ἐσύναξε στρατεύματα καὶ σὲ πέντε ἡμέραις ἔφθασαν μὲ πέντε χιλιάδες.

Μαθαίνοντας ὁ Λόντος καὶ ἡ συντροφιά του, ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικὰ μου, ἀναχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος, καὶ ὄχι ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικὰ μου, ἀλλ' ἔμαθαν ὅτι ὁ Ντελὴ Ἀχμέτ Πασᾶς ἐπῆγαινε νὰ συνάξῃ τὴν σταφίδα· ἀφοῦ ἀπελπίσθησαν νὰ συνάξουν αὐτοὶ τὴν σταφίδα τότε ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἐκάθοντο. Ἄπλωσα τὰ στρατεύματα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ ἔκαμα διαταγαῖς· ὅτι ὅγιο χωριὸ δὲν γυρίσῃ πίσω εἶναι τὰ σπίτια του καϊμένα, τὰ ἀμπέλια τους καϊμένα, θὰ τοὺς ἀφανίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ ὅτι ἂν ἐπιστρέψῃ, τὸ ἔθνος θὰ τοὺς συγχωρήσῃ, καὶ ἄλλα περισσά, φοβέrais. «Ἐὰν στοχασθῆτε ὅτι ὁ Ἰμπρακί-

μης θὰ σὰς δώσῃ ἀπὸ 500 νὰ φυλάτε τὰ χωριά σας εἶσθε γελασμένοι, διατὶ δὲν ἔχει τόσο στράτευμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ φεύγουν ἐκεῖνοι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο θὰ ἐρχόμεθα ἡμεῖς νὰ καιμε, καὶ νὰ σκοτώνουμε». — Λαμβάνοντας ταῖς προσταγαῖς, ταῖς ἔδειξαν τοῦ Ἰμπραίμη, καὶ εἶπε, ὅτι: «Ἐγὼ θὰ δείξω πόλεμο τοῦ Κολοκοτρώνη.» Καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὀπίσω τὰ χωριά, ὅπου ἦτον προσκυνημένα, καὶ ἐπαίρναμε ὀπίσω τὰ προσκυνοχάρτια, καὶ τοὺς δίδαμε τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά τους διὰ νὰ μὴ τοὺς κάψουν τὰ σπίτια τους.

Καὶ ἐτράβηξα μὲ 8000, καὶ ἐτραβήξαμε κατὰ τὴν Βοστίτσα, καὶ βγαίνοντας ἔστην Βοστίτσα ἀγνάντια ἔστὰ ψηλώματα, ἐβγάλαμε ἀνθρώπους νὰ τοὺς πλανέσωμε διὰ νὰ ἐβγοῦν εἰς πόλεμον. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ νὰ τρυγήσουν καὶ εἰς τὴν ἄκρη τοῦ κάμπου εἶχαν τὴν καθάλλαρία τους διὰ νὰ μὴν κατεβαίνουμε. Καὶ ἐκαθήσαμεν δύο ἡμέρας καὶ ἐπροκάλεσα, καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τὸν νοῦν τους διὰ πόλεμον· βλέποντας ὅτι ἡμεῖς ἀχρηστοὶ καὶ δὲν ἔχομε καὶ προβιζιόνες νὰ σταθοῦμε ἐκεῖ, ἐπῆρα τὸν Γενναῖον μὲ τὸ μισὸ στράτευμα, καὶ ἐτράβηξα εἰς τὸν Ἅγιον Βλάση, καὶ τὸν Κολιόπουλον, Μελετόπουλον, Πετιμεζάδες, τοὺς ἄφηκα Πάτρας καὶ Βοστίτσας χωριά.

Πηγαινάμενος εἰς τὸν Ἅγιον Βλάση, λαβαίνοντας ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ φρούριο τῆς Καρύταινας, καὶ λέγει ὅτι: «Ἡ Μεσσηνία πραγματεύεται νὰ προσκυνήσῃ — τὸν Νικήτα εἶχα ἀφίση ἔστην Μεσσηνία μὲ στράτευμα καὶ οἱ στρατιώταις τοῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πείναν — μόνον νὰ φθάσετε τὸ γληγορώτερο νὰ μὴ πάθουμε καμμία». Ἄφηκα τὸν Γενναῖον, καὶ ἐπαράγγειλα καὶ τοῦ Κολιόπουλου νὰ σταθοῦν νὰ παρατηροῦν τὰ κι-

νήματα τοῦ Ντελῆ Ἀχμέτ πασᾶ, καὶ τὸ προσκύνημα, ποῦ ἀρχίνησαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ Πύργον, καὶ καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα μὲ διακοσίους σωματοφύλακας.— Ὁ πασᾶς ἀπὸ τὴν Πάτρα συνάζει τὰ στρατεύματα, καὶ τοὺς προσκυνημένους, καὶ πάει κατὰ τὸν Κολιόπουλο εἰς τὴν Καυκαριάν, δυνατὸς τόπος—μόνον ἓνα ἔκαμε ὁ Κολιόπουλος, ὅπου δὲν ἔδωσε εἶδησιν τοῦ Γενναίου, ποῦ ἔτον ἕξ ὥραις μακρά· πλὴν ὁ Κολιόπουλος δὲν ἐνόμισε ὅτι πάνε ἀπάνω του οἱ Τούρκοι — καὶ ὡς ἐπήγαιναν ἀπάνου του ἔκαμε ἓναν πόλεμον δυνατὸν. Ἐσκοτώθηκαν ὡς 150 Τούρκοι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδικούς μας δὲν ἔπαθε κανεὶς τίποτε. Ἦτον μὲ τὸν Κολιόπουλον ὁ Χρῆστος Φωτομάρας, ὁ Μελετόπουλος, ὁ Νικ. Πετιμεζᾶς, καὶ ἄλλοι, ἦτον 2000, καὶ οἱ Τούρκοι 8000· καὶ ἔτσι ἐτράβηξε πάλιν ὁ πασᾶς Ντελῆ Ἀχμέτης καὶ ἐκατέβη εἰς τὴν Πάτραν καὶ εἰς τὴν Γαστούνην, ἔκαμε κατὰ τὴν Δίβρην, ἀμέσως καὶ ἡ Δίβρη καὶ τᾶλλα χωριὰ ἐπροσκύνησαν.

Ἀφοῦ ἔμαθεν ὁ Γενναῖος, ποῦ ἦτον εἰς τὸ Λιθάτζι ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τῶν προσκυνημένων, καὶ ἐστρατοπεδεύθη εἰς τοὺς Παραλόγγους, ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου τοῦ Τούρκου μίαν ὥραν. Μαζὶ ἦτον καὶ ὁ Χρῦσανθος τὸ Σισινόπουλο καὶ ὁ Θάν. Κουμανιώτης· βλέποντας οἱ Τούρκοι τὸν Γενναῖον σηκώθηκαν καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τοῦ Λάλα. Ἐστείλεν ὁ Γενναῖος κοντὰ τοὺς διάφορα σώματα καὶ ἐκτυπιῶνταν, καὶ ἐβάρησαν τὴν πισινέλα τοῦ Τούρκου, καθὼς ἐκτυπήθηκε καὶ μ' ἓνα μπουλούκι εἰς τὸ γεφύρι τῆς Νεμούδας. Εἰς αὐτὸν τὸν ἀκροβολισμὸν ἐσκοτώθηκαν 40 Τούρκοι, πέντε ἐπιάσθηκαν, καὶ τρεῖς Ἕλληνες ἐσκοτώθηκαν. Ἐτράβηξεν ἐκεῖ ὁ Πασᾶς βιαίως ἀπὸ Γαστούνην καὶ Πάτρα, ὁ δὲ Γενναῖος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Δίβρην διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προσκυνημένους καὶ νὰ

τούς γυρίση εἰς τὸ ῥωμαϊκόν, καθὼς καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ αὐτοὶ καὶ ὅλα τὰ περίξ χωρία. Ἐπροσκύνησε καὶ ὁ Πύργος καὶ τοὺς ἔγραψε δύο γράμματα ὁ Γενναῖος, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἤκουσαν, ἀλλ' ἐπροσκάλεσαν καὶ τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ Φαναριοῦ νὰ προσκυνήσουν καὶ αὐτοί. Ὅθεν ἐδιάσθη ὁ Γενναῖος διὰ νὰ πάγη νὰ κάμη μερικαῖς ζημίαις, ἔκαψε σπίτια διὰ νὰ παραδειγματισθοῦν καὶ ἄλλοι πρὸς σωφρονισμόν.

Ἐγὼ ἐτράβηξα, ὡς εἶπα, καὶ ἐπέρασα τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτου, Καρύταινας καὶ Λεονταριοῦ καὶ ἐπέρασα ἔς τὴν Μεσσηνίαν, ὅπου ἦτον ὁ Νικήτας, εἰς τὸ χωριὸν Ζαβάζικα, κάτου εἰς τὰ καλύβια, ἔστην Καλαμάτα δύο ὧραις. Καὶ εἰς τὸν πηγαϊμὸ μου ἐμάζευα στρατεύματα καὶ ἐγινήκαμε ὡς χίλιοι Ἀρκαδιανοί, Ἀνδρουσανοί, ἢ ἄλλα κλιώταις διὰ τρεῖς ἡμέραις χίλιοι τροφαῖς δὲν εἶχα, ἐδιάταξα τὰ χωριά καὶ ἐπῆρα διακόσια πινάκια γέννημα καὶ χίλια σφαχτὰ διὰ τὸ στρατεύμα. Οἱ Πατραῖοι, οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ μέρος Φαναρίταις, ὅπου ἦτον προσκυνημένοι, γράφουν τοῦ Ἰμπραίμη νὰ μὴ μᾶς τυραννῆ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο ἢ Καρύταινα ὅσο ἢ Καρύταινα ζωντανὴ δὲν ἡσυχάζομεν τὸ προσκύνημά μας δὲν ὠφελεῖ.

Ὁ Ἰμπραίμης ἐπῆρε ἓνα μέτρο, καὶ ἔστειλε τὸν Κεχαγιά του μὲ χιλίους μὲ τσεκούρια καὶ μὲ ἄρματα καὶ ἔστειλε ἔς τὴν Μεσσηνίαν νὰ βάλουν φωτιά καὶ τσεκούρι ὅσα δὲν ἐκάιονταν νὰ βάνη τσεκούρι, ἐλαιῶνες, συκαῖς, μουριαῖς ἔστειλε καὶ πέντε χιλιάδες καθάλλαραίους γιὰ νὰ στέκουν εἰς τὴν ἄκρη, ἔστους κάμπους νὰ μὴν καταϊθαίνουν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς πολεμοῦν. «Καὶ ἡ ζωὴ σου, ἔλεγε ἔς τὸν Κεχαγιά, θὰ μὲ πληρώσῃ τὴν ζωὴν ὅποιουδήποτε φονευθῇ διότι δὲν σὲ στέλνω νὰ πολεμήσῃς, ἀλλὰ νὰ καύσῃς.» Καὶ ἐκεῖνος ἐσύναξε τὸ στρατεύμα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ζα-

χάρω, τὸ λοιπὸ ποῦ τοῦ ἔμεινε· καὶ ἐπρόσταξε νὰ συναχθοῦν αἱ προσκυνημέναις ἐπαρχίαις νὰ πᾶν' νὰ χαλάσουν τὴν Καρύττειναν. Τοῦ Κεχαγιᾶ του τοῦ ἔδωκε μίαν προσταγὴν νὰ στείλῃ νὰ προσκυνήσουν εἰς τοὺς Μεσσηνίους, εἰμὴ καὶ δὲν προσκυνήσουν νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον του, καὶ τὴν προσταγὴ τὴν ἔδωσε εἰς δύο σκλαβωμένους Γαστουναίους σκλάβους καὶ τὴν ἤφεραν ἐκεῖ ὁποῦ ἔντεσα καὶ ἐγώ.

Διαβάζοντας τὴν διαταγὴν ποῦ ἦτον τόσον σφοδρά, τοῦ ἀποκρίθηκα, ὄχι ἀπὸ μέρος μου, ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Μεσσηνίας, ὅτι: «Αὐτὸ ὁποῦ μᾶς φοβερίζεις, νὰ μᾶς κόψῃς καὶ κάψῃς τὰ καρποφόρα δένδρα μας δὲν εἶναι τῆς πολεμικῆς ἔργον· διατὶ τὰ ἄψυχα δένδρα δὲν ἐναντιώνονται εἰς κανένα· μόνον οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ ἐναντιώνονται ἔχουνε στρατεύματα καὶ σκλαβῶνεις· καὶ ἔτσι εἶναι τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου· μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μὲ τὰ ἄψυχα δένδρα· ὄχι τὰ κλαριά νὰ μᾶς κόψῃς, ὄχι τὰ δένδρα, ὄχι τὰ σπίτια ποῦ μᾶς ἔκαψες, μόνον πέτρα ἀπάνω ἔστην πέτρα νὰ μὴ μείνῃ, ἡμεῖς δὲν προσκυνοῦμεν· τί τὰ δένδρα μας ἂν τὰ κόψῃς καὶ τὰ κάψῃς, τὴν γῆν δὲν θέλει τὴν σηκώσης καὶ ἡ ἴδια ἡ γῆς ποῦ τὰ ἔθρεψε, αὐτὴ ἡ ἴδια γῆ μένει δική μας καὶ τὰ ματακάνει. Μόνον ἓνας Ἕλληνας νὰ μείνῃ, πάντα θὰ πολεμοῦμε καὶ μὴν ἐλπίζῃς πῶς τὴν γῆν μας θὰ τὴν κάμῃς δική σου, βγάλτο ἀπὸ τὸ νοῦ σου.

Λαβαίνοντας τὴν ἀπόκρισιν ὁ Κεχαγιᾶς, τῆς εὐθὺς ἔβαλε τὸ ἔργον του, φωτιά καὶ τσεκούρι. Καὶ ἡμεῖς τὸ κεντήσαμε τὸ στρατεύμα του εἰς πόλεμον, καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκινιόνταν εἰς πόλεμον, μόνον τὸ ἔργον τους. Καὶ πᾶνε τὴν νύκτα μερικοὶ Ἕλληνες καὶ ἔπιασαν τέσσαρους Βουλγάρους ζωντανούς καὶ τοὺς ἐξέτασα καὶ μοῦ εἶπαν τὴν προσταγὴν νὰ μὴ κάμουν πόλεμον μόνον

νά κυτάξουν τὴ δουλειά. Ἐγὼ τότενες ἐπέρασα εἰς τὸ Ἄρμυρὸ καὶ ἐκεῖ ἐσυνωμίλησα μὲ τοὺς καπεταναίους καὶ ἄλλους Μανιάταις, νὰ βροῦμε ἓνα καΐκι νὰ στείλωμε εἰς τοὺς ναυάρχους τὸ γράμμα τοῦ Ἰμπραίμη καὶ τὴν ἀπόκρισι τοῦ λαοῦ, ὅπου ἦτον ἀνοικτὰ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Μεσσηνία, ἣ ὅπου τοὺς ἔβροῦν. Καὶ εἶχε ὁ Παναγιώτης Καπετανιάνος Γιαννέας μία σκαμπαβία καὶ τῆς δώκαμε δέκα πέντε τάλλαρα καὶ τὰ γράμματα καὶ ἓνα γράμμα μου· καὶ ἔλεγα: «Ἴδου τί κάμνει ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων.» Καὶ ἐπῆγε γυρεύοντας ὅθεν τοὺς εὔρη.

Καὶ ἐγὼ ἐτράβηξα καὶ ἐπῆγα μὲ τὸν Μούρτζινο καὶ εἶπα: «Τί κάνετε ἀδελφια; νὰ πιάσωμεν τὸν Ἄρμυρὸ ποῦ ἔχω καὶ χιλίους στρατιώτας Πελοποννησίους». Καὶ ἔτσι ἐσυνάχθησαν καὶ ἐκίνησαν, καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι τῆς Μάνης καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν Ἄρμυρὸ. Τὴν ἴδια ἡμέρα ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ Καρύταινα ἀπὸ τὸν Βασίλη Ἀλωνιστιώτη, ὅτι: «Τὸ Φανάρι ἀρχίζει νὰ προσκυνῆ, μόνε πάρε μέτρα». Τῆς εὐθὺς ἔκραξα τὸν Μούρτζινο καὶ τοὺς καπεταναίους καὶ τὸν Νικῆταν, καὶ ἐγὼ παίρνω διακοσίους νὰ περάσω ἀπὸ τὴν Καρύταινα, Λιοντάρι νὰ μάσω στρατεύματα νὰ πάω κατὰ τὸ Φανάρι, νὰ ἔχω καὶ ἔγνοια ὅτι ὁ Ἰμπραίμης ἦτον εἰς τὴν Ζαχάρω καὶ ἐσύναζε στρατεύματα. Καὶ ἔτσι σὲ εἰκοσιτέσσαρες ὥραις εὑρέθηκα ἔς τὴν Καρύταινα, καὶ ἔστειλα στρατεύματα κατὰ τὸ Φανάρι.

Ἡ μὲν σκαμπαβία ἔντεσε νὰ εὔρῃ τὴν γαλλικὴν ἀρμάδα καὶ δίνοντας τὰ γράμματα τοῦ ναυάρχου τοῦ Γάλλου, ἔκαμε σινιάλο καὶ ἐμαζώχθησαν καὶ οἱ τρεῖς ναύαρχοι καὶ ἐδιάβασαν τὰ γράμματα καὶ δὲν ἐπίστευσαν, ὅτι εἶναι ἀληθινὸ ἐκεῖνο ὅπου κάνει ὁ Μπραίμης· γιὰτὶ αὐτοὶ τοῦ εἶχαν στείλῃ πρῶτα νὰ παύσῃ τὸν πόλεμο, πλὴν ἐκεῖνο τὸ σκυλὶ δὲν ἄκουε καὶ

έτῆραε τὴν ἔχθρα, τὸ πάθος ὁποῦ εἶχε εἰς τοὺς Ἑλληνας. Τότε ἔκραξαν τὸν αἰμίμηστον καὶ μακαρίτην Ἄμιλτον καὶ μία φραντσέζικη καὶ βούσικη φρεγάδα, καὶ ἤλθαν εἰς τ' Ἄρμυρὸ νὰ ἰδοῦν ἂν τὰ γραφόμενα ἦτον ἀληθινά. Καὶ ἤλθαν εἰς τὸ Ἄρμυρὸ καὶ ἐβγήκαν καὶ εὗρηκαν τοὺς καπεταναίους ποῦ ἦτον μεινεμένοι ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸ Ἄρμυρὸ ἕως τὴν Καλαμάτα εἶναι μιάμιση ὥρα ὁ τόπος ποῦ ἔκοβαν καὶ ἔκαιαν, καὶ οἱ καπιταναῖοι τοὺς ἐδειχναν τὸ τί κάνει ὁ Ἰμπραίμης.

Ἐμβῆκαν σὲ τρεῖς φελούκαις οἱ τρεῖς κομαντάντιδες καὶ ἐβγήκαν εἰς τῆς Καλαμάτας τὸ ποτάμι, ποῦ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἄρμυρὸ ὥρα μιάμιση, καὶ ἔκραξαν τὸν Κεχαγιᾶ καὶ τοῦ εἶπαν, νὰ παύσῃ τὴν φωτιά καὶ τὸ τσεκούρι. Καὶ αὐτὸς τοὺς ἀπεκρίθηκε: «Ἡ προσταγή μου εἶναι νὰ καίω καὶ νὰ κόβω ἀπὸ τὸν μεγαλειτέρον μου.» — «Διατί οἱ τρεῖς δυνάμεις τοῦ ἔστειλαν γράμμα νὰ κάμῃ ἀνακωχή, καὶ αὐτὸς κάνει πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶναι πρᾶγμα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος;» — «Ἐγὼ δὲν τὸ ἐξεύρω αὐτό, τὴν προσταγή τοῦ ἀνωτέρου μου κάνω, καὶ οἱ Ναύαρχοι καὶ ὁ Ἰμπραίμης ἄς κάμουν ὅ,τι θέλουν». Καὶ τότε ἀνεχώρησαν οἱ κομαντάντιδες καὶ εὐθὺς ἔκαμαν πανιὰ καὶ ἐπῆγαν εἰς τοὺς Ναυάρχους, καὶ τοὺς ὠμολόγησαν τί εἶδαν καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τὸν Κεχαγιᾶ τοῦ Ἰμπραίμη.

Καὶ τότενες ἀπεφάσισεν ὁ γενναϊότατος Κόδριγκτων καὶ οἱ γενναϊότατοι Ροῦσσοι καὶ Γάλλοι καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Νιόκαστρο, καὶ τοῦ ἔκαψαν τὴν ἀρμάδα· καὶ τότενες ὁποῦ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ναβαρίνο νὰ ἤθελε εὗρεθοῦν καὶ δύο χιλιάδες Ἑλληνας ἤθελαν σκοτώσουν ταῖς δεκαπέντε χιλιάδες Τούρκους· γιατί ἔμεναν εἰς ἀπελπισίαν καίοντας τὴν ἀρμάδα. Καὶ τότενες ἔπαυσα καὶ τὴν φωτιά, καὶ ἀναχώρησε διὰ τὸ Νιόκαστρο· καὶ ὁ Ἰμπραίμης ποῦ ἦτο στρατοπεδευμένος, καὶ

νά πάη 'ς τὴν Καρύταινα, ἦλθε 'ς τὸ Ναυαρίνο, καὶ τότες ἔπαυσεν ὁ θυμὸς τοῦ πολέμου, 'ς τὸν Ὀκτώβριον μῆνα.

Ἐκείνην τὴν χρονιά ἔδωσε ἡ Καρύταινα 900,000 γρόσια εἰς τοὺς στρατιώτας διὰ μισθοὺς διὰ πέντε μῆνας ἀπὸ τὸν Ἰούνιον Ἰούλιον Αὐγούστον Σεπτέμβριον Ὀκτώβριον· δὲν ἐστεκόμουν πουθενά, πότε εἰς τὴν Καλαμάταν, πότε εἰς τὴν Μεσσηνίαν, εἰς τὸ Λεοντάρι, Πάτρα, Καλάβρυτα, ποτέ δὲν ἐξεκαβάλληγα· διὰ ἕξ μῆνας εἶχα 200 σωματοφύλακας, οἱ ὅποιοι μὲ ἀκολουθοῦσαν παντοῦ· ἀπὸ τὴν πολλὴν καβάλλα ἀρρώστησα, ἐφούσκωσαν τὰ πόδια μου καὶ τὰ ἀχάμνά μου ὅπου ἂν δὲν εἶχα τὸν Ἀγαμέμνον ἐχάνουμουν. Αὐτὸ τὸ καλοκαίρι ἐχάλασα εἰκοσι ρίζιμα χαρτί εἰς γράμματα καὶ εἰς διαταγὰς· ἡ Κυβέρνησις ἐτραβήχθηκεν εἰς τὴν Αἴγινα καὶ δὲν τὴν ἔμελλε τίποτε, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε, καὶ εἶχε μόνον τὰς ἐλπίδας τῆς εἰς τὴν μεσιτείαν τοῦ Στρατηφῶρ Κάνιγχ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχα ἕξ γραμματικούς καὶ ἔγραφαν ἡμέρα νύκτα, καὶ δὲν ἐπρόφθαναν.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ προσκυνήματος ἐφοβήθηκα μόνον διὰ τὴν πατρίδα μου, ὄχι ἄλλη φορά, οὔτε εἰς τὰς ἀρχάς, οὔτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Δράμαλη, ὅπου ἦλθε μὲ 30000 στρατεύματα ἐκλεκτό, οὔτε ποτέ· μόνον εἰς τὸ προσκύνημα ἐφοβήθηκα· ἡ Ῥούμελη ἦτον ὅλη προσκυνισμένη, ἡ Ἀθῆνα πεσμένη, τὰ Ῥουμελιώτικα στρατεύματα διαλυμένα· μόνον ἡ Πελοπόννησος ἦτον μεινεμένη μὲ τὰ δυὸ νησιά Ὑδρα καὶ Σπέτσαις ὅπου εἶχαν δύναμιν. Ὁ Κιουταχῆς εἶχε πάρη προσκυνοχάρτια· ἐπάσχιζε νὰ πάρη καὶ ὁ Ἰμπραϊμῆς διὰ νὰ τὰ στείλῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὅταν ἦ ὁ μινίστρος τῆς Ἀγγλίας ἢ ἄλλης δυνάμεως ἐμεσίτευαν εἰς τὸν Σουλτάνον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ τοὺς

ἀποκριθῆ, ποία Ἑλλάδα; ἡ Ἑλλάς εἶναι προσκυνημένη, νὰ τὰ προσκυνοχάρτια τους· ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὶ κακοὶ ἄνθρωποι, ἰδοὺ οἱ ἄλλοι ἐπροσκύνησαν· τότε αἱ δυνάμεις δὲν εἶχαν τίποτε νὰ ἀποκριθοῦν, καὶ ἡμεῖς ἐχανόμεθα. Διότι ἂν δὲν ἐπρόφθανα τὸ προσκύνημα, καὶ ἐπροσκύναε ἡ Πελοπόννησος, τότε τί ἤθελε κάμη καὶ ἡ Ἰδρα καὶ οἱ Σπέτσαις; ἤθελε χαθοῦν· ἐβάσταξα τὸν κόσμον ἕως οὗτου ἔγινε ἡ ναυμαχία εἰς τὸ Νεόκαστρο, ἦλθεν ὁ Κυβερνήτης καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Φραντσέζων. Εἰς τὰ 1826 ἀρχίνησα διὰ νὰ θαρρύνω τὸν κόσμον, καὶ ἔφτειασα τὰ σπίτια ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ πύργον, καὶ ὁ κόσμος ἔλεγε ὅτι ἂν ὁ Κολοκωτρῶνης δὲν ἤξευρε ὅτι θὰ ἐλευθερωθοῦμε δὲν ἐκτιζε σπίτια, οὔτε ἔβαζε ἀμπέλια 'ς ἐθνικὴ γῆ. Καὶ διὰ νὰ ἰδῆ ὁ κόσμος αὐτόν, ὅτι ἔκανε σπίτια, ἐμψυχώνετο ὁ κόσμος, ἐλάμβανε ἐλπίδες, καὶ ἔτσι τοὺς ἐνθάρρυνα.

IB'.

Εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἦλθεν ὁ Κυβερνήτης εἰς τὸ Νάπλι, καὶ ἐστάθηκε μίαν ἡμέραν (διατὶ ἦτον κομάντο ὁ Θεόδωρος Γρίβας), καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Αἴγινα. Τὸν ἐδέχθη τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ, ὡς Καποδίστριαν· καὶ τότες ἔκαμαν συνέλευσιν, καὶ τοῦ ἔδωσαν τὰ ἡνία τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ περάσοντες πέντε ἕξ ἡμέραις ἐδιέλυσε τὸ βουλευτικὸ, καὶ ἔκαμε συμβούλους, Πανελλήνιο, καὶ ἄλλα συστήματα ποῦ εἶχαν οἱ Ἕλληνες· τὸ σύστημα τὸ πολιτικὸ καὶ ἀρχίνησε νὰ ὀδηγήσῃ καὶ τὰ στρατεύματα καὶ ἔκαμε στρατάρχη τὸν Ὑψηλάντη, καὶ τὸν ἔστειλε 'ς τὴν Ἐλευσίνα, 'ς τὰ Μέγαρα, καὶ ἐστάθηκε μερικὸν καιρὸν. Καὶ ἔστειλε καὶ ἔβαλεν Ἀστυνόμον, ἀλλάξεν ὅλα τὰ συστήματα, ἔβαλε τὸν Κουντουριώτην εἰς τὸ Οἰκονομικόν·

καί τότε ποῦ ἐκατάφθασεν ὁ Κυβερνήτης ἦτον τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα κατεβασμένα ἕως τρεῖς χιλιάδες μὲ τὸν Γενναῖο διὰ νὰ πολεμήσουν τὴν τυρραννίαν τοῦ Γρίβα, — διατι ἐλογάριαζε νὰ πάη νὰ χαλάσῃ τὸ Κρανίδι..... ἔγραψε ἡ ἐπαρχία. Ὀλίγαις ἡμέραις ἀρχήτερα ἦτον σκοτωμένοι οἱ Ἀργεῖοι μὲ τοὺς στρατιώτας τοῦ Γρίβα, καὶ ἐσκότωσαν δέκα· οἱ στρατιώταις τοῦ Γρίβα εἶχανε πάρη καὶ ἔνδεκα χιλιάδες γιδοπρόβατα ἀπὸ τοὺς Βαλτιτσαίους ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ τους, διατι ἐκρατοῦσε τὸ Παλαμῆδι ὁ Γρίβας, (τότε ἐχάλασαν καὶ τὸν ἐλαιῶνα, ἔκαψαν καὶ τὸ χωριὸ Φράρη) καὶ τὸ Ἴτς—Καλε ἐκρατοῦσε ὁ ἐξάδελφός του Στράτος. Καὶ ὁ Γ. Στράτος ἐκυνήγαε τοῦ Γρίβα τὸ κόμμα, καὶ ὁ Γρίβας ἐκυνήγαε τὸ δικό μας. Τότε ἔπιασε τὸν Γ. Τσόκρη καὶ τοῦ ἐπῆρε δέκα χιλιάδες γρόσια, καὶ ἔπιασε τὸν Ν. Μπούκουρα καὶ τοῦ ἐπῆρε εἴκοσι χιλιάδες, καὶ ἄλλα τόσα κακὰ ἔκαναν.

Ἐγὼ ἄργησα διὰ νὰ πάω ἔς τὴν Αἰγίαν, καὶ ἔγραψε ἕνα γράμμα διὰ νὰ πάω· εἶπε τοῦ Ἀναστάση Λόντου, τότε Ἀστυνόμου, νὰ τὸ στείλῃς χωρὶς νὰ τὸ δώσης εἰς ἄλλου χέρι. Καὶ ἐγὼ ἤμουν κινημένος ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, καὶ ἦλθα εἰς Ἄργος ποῦ ἦτον ὁ Γενναῖος καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν Γενναῖον ὁ ἀπεσταλμένος, —: «Δόμου το», καὶ δὲν τοῦ τὸ ἔδωκε, καὶ ἔτσι ἦλθε εἰς τὸ κονάκι μου καὶ μοῦ τὸ ἔδωκε. Λαβαίνοντας τὸ γράμμα ἐκίνησα μὲ διακοσίους καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἄλλους καπεταναίους, Τσόκρη καὶ ἄλλους πολλούς. Καὶ ἄφησα τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Αἰγίαν· πηγαινάμενος καὶ ἐπαρρησιάζσθηκα καὶ μ' ἐδέχθηκε, γιὰτι ἤμασθε γνωρισμένοι ἀπὸ τὰ 1807, ὅταν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ῥωσίαν, καὶ δευτέρα τὸν εἶχα ἀνταμώσῃ εἰς Κορφοῦς, ὅταν ἦλθε καὶ ἐπι-

σκέφθηκε τὸν πατέρα του. "Όταν ἐκατέβηκε εἰς τὴν Πίζα, καὶ ἔκαμε στάσιν ἐκεῖ, οἱ μερικοὶ φίλοι μας, τοὺς τόσους χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχαν γράμματα ἐναντίον μου, καὶ ἡ φήμη ἀπὸ ταῖς ψευτικαῖς τοῦ κόσμου, (ὡς καὶ τώρα ὁποῦ ἦλθε ὁ Βασιλέας μας) ὅτι ἔκαμα καλὸ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ περισσότερο κακὸ. "Ἐτσι τοῦ εἶχαν γεμίσει τὴν ἀκοήν του μὲ φήμη ψεύτικη, ὅτι ἔγδυσα τὸν κόσμον, ὅτι ἐτυραννοῦσα, καὶ ἄλλαις κακουργίαις τοιαύταις, καὶ δὲν μὲ ἐτήρησε μὲ καλὸ μάτι. Καὶ ἐγὼ τὸ ἐκατάλαβα, ὅμως εἶπα τώρα ποῦ ἦλθε, ὡς τοιοῦτος ἄνθρωπος ποῦ εἶναι προκομμένος, θέλει καταλάβῃ εἰς ἓνα δύο μῆνες ἂν καλὸ ἢ κακὸ ἔκαμα εἰς τὴν πατρίδα.

'Απὸ ἐκεῖ μ' ἐπῆρε, διορθώνοντας τὰ πράγματα τοῦ καλά, τῆς Κυβερνήσεώς του, καὶ τότε μ' ἐπῆρε καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸν Πόρο μὲ τὴν φρεγάδα τὴν 'Εγγλέζικη, ὁποῦ ἦτον φερμένος μὲ δαύτην, καὶ ἐχασομερήσαμε εἰς τὸν Πόρο δύο, τρεῖς ἡμέραις, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμβῆκε πάλιν εἰς τὴν φρεγάδα καὶ ἐτραβήξαμε καὶ ἐπήγαμε εἰς τ' 'Ανάπλι. "Ὀντας ἀριθάραμε εἰς τ' 'Ανάπλι μ' ἐπρόσταξε νὰ ἔβγω ἔξω εἰς τ' 'Ανάπλι καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι: «'Στ' 'Ανάπλι δὲν βγαίνω, γιατί εἶμαι μαλλωμένος μὲ τὸν Γρίβα, καὶ ἀντὶς νὰ κάμω καλὸ, εἴμπορῶ νὰ κάμω κακὸ τῆς Κυβερνήσεώς σου μὲ τέτοιους τρελλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ἐξοχότης σου κάμε μὲ τὸν ἀκατάστατον Γρίβα. Ὑπάγω εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ὅταν τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις τ' 'Αναπλιοῦ πρόσταξέ με ποῦ νὰ πάγω».

Καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐβγήκεν ἔξω καὶ ὠμίλησε τοῦ Γρίβα, καὶ ἐκατέβη ἀπὸ τὸ Παλαμήδι, τοῦ ἐπαράδοσε τὸ Παλαμήδι, καὶ τοῦ ἔταξε διὰ νὰ παρκδώσῃ τὸ Παλαμήδι νὰ τοῦ συμπαθήσῃ ὅσα σφάλματα ἔκαμε. Καὶ ὁ Γρίβας ὑποσχέθη νὰ πάρῃ τέσσερες χιλι-

άδες και να πάγη εις τὸν Τσούρτζ, και ἄλλα πολλὰ ταξίματα εις τὸν Κυβερνήτην· και ὁ Γρίβας ἐσκιάζονταν νὰ πάη εις τὸν Πόρο διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τὰ κακὰ ὁποῦ εἶχε καμωμένα, ἐφοβοῦνταν και τὸν Ἰσκιον τους· τὰ στρατεύματα δὲν ἦτον ἀκόμη διαλυμένα, και τὸν ἔτρωγε ἀκόμη ὑποψία. Ἐδιόρθωσε τὰ κάστρα ὁ Καποδίστριας, και εἶπε τοῦ Γρίβα, ὅτι: «Πάμε μαζί εις τὸν Πόρο, ἂν φοβᾶσαι, μὲ ὄρκο».

Και ἔτσι διορθώνοντας τὰ κάστρα τὸν ἐπῆρε και ἐκεῖνον διὰ ξηρᾶς, και τότε ἔστειλε εις τὸ Ἄργος τὸν γέροντα Βλασόπουλο, διὰ νὰ τοῦ εἰπῆ νὰ πάω εις τὸν Πόρο και νὰ λύσω ὅσα στρατεύματα και ἂν ἔχω, τὰ στρατεύματα ὁποῦ εὑρίσκοντο εις τὸ Ἄργος και εις τὰ Ἐπίδαυρα, τὰ στρατεύματα τὰ Πελοποννησιακὰ ὅλα. Δὲν ἔλειψα νὰ διατάξω τὰ στρατεύματα νὰ λυθοῦν, διὰ νὰ πάη κάθε ἓνα εις τὸν τόπον του, και ὅσους εἶχα λουφετζίδες Ῥουμελιώταις ἔστειλα, εἶπα τοῦ Γενναίου νὰ τραδηχθοῦν εις τὴν Καρύταιναν και νὰ τοὺς δίδω τροφάς, ἕως νὰ λάβω δευτέρα διαταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην. Και ἔτσι ἐμπῆκα εις τὴν φρεγάδα και ἐπῆγα εις τὸν Πόρο.

Σὰν ἐπῆγε μὲ τὸν Γρίβα εις τὸν Πόρο τὸν ἄφησε ἔξω τοῦ Πόρου, και ἔστειλε και ἦλθε ὁ Ὑψηλάντης και τὰ στρατεύματα εις τὴν Ἐλευσίνα, ὁ δὲ Γρίβας ποῦτον ἐκεῖ και ἄλλα στρατεύματα (ποῦ τοῦ ἔταζε νὰ δώσῃ 4000) τοῦ εἶπε, νὰ συνάξῃ ὅσους στρατιώτας δύναται και τὸν ἀδελφόν του τὸν Γαρδικιώτη νὰ πάη εις τὴν Βόνιτσα. Και ἐπῆγε ὁ ἴδιος Καποδίστριας διὰ νὰ ἐμπαρκαρισθοῦν ἔς τὸ καστέλι τοῦ Πόρου, ποῦ εἶχε φτειασμένο ὁ Ἐιδέκ. Και ἀπὸ ταῖς 4000 ποῦ τοῦ ἔταζε, ἐπαρρησίασε νὰ ἐμπαρκάρῃ 270, και ἐν παρρησίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἄρχισαν τὴν ἀκαταστασίαν, και ἐγύρευαν τοὺς λουφέδες πρὶν μισεύσουν. Και

ἐθύμωσε καὶ ἐστράφη εἰς τὸν Πόρον, καὶ ἐκεῖνοι ἐβαρκαρίσθησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν γκενεράλ Τσοῦρτς. Καὶ ἐχασομέρισε πέντε, ἕξ ἡμέραις διὰ νὰ διορθώσῃ καὶ ἄλλα πράγματα. Καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἐλευσίνα ὅπου ἦτον ὁ Ὑψηλάντης μὲ τᾶλλα στρατεύματα, καὶ ἔκαμε στρατάρχη τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ἐβγήκε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Καὶ τότες ἐγύρισε πίσω εἰς τὴν Αἴγινα νὰ διοργανίσῃ τὸ ἔθνος, καὶ ἐδιοργάνισε 20 τάγματα ἀπὸ τὰ Ῥουmeliώτικα στρατεύματα, καὶ ἀπὸ τὰ Μωραίτικα κἀνένα. Τότενες, ὅταν ἐγύρισε, τοῦ εἶπα, ὅτι: «Ἐξοχώτατε, διατί δὲν κάνεις καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον τάγματα; τὰ ἄρματα τῆς Πελοποννήσου τί θενὰ γένουν; τί θενὰ γένουν οἱ κόποι τους;» — Τότε μὲ ἀπεκρίθηκε: «Θοδωράκη (διατί ἔτσι μὲ ἔλεγε πάντα) δὲν καταλαβαίνεις τὰ ἐξωτερικά, διατί τὸ κάνω αὐτό. Νὰ ἡξεύρῃς οἱ τρεῖς δυνάμεις ἀποφασίζου μόνον τὴν Πελοπόννησον καὶ μέρος νησιᾶ, καὶ δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ μᾶς πλατύνουν τὰ σύνορα· καὶ ἐγὼ τὸ κάνω μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι νὰ εὐρίσκωνται τὰ στρατεύματα τὰ Ῥουmeliώτικα εἰς τὰ ἄρματα εἰς τὰ σύνορά τους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἂν κάμουν ἄρματα Πελοποννησιακὰ οἱ σύμμαχοι θὰ εἰποῦν, τί θέλει ὁ Κυβερνήτης τὰ ἄρματα εἰς τὴν Πελοπόννησον ποῦ ἡ Πελοπόννησος εἶναι ἐλεύθερη· τηράει νὰ δυναμώνῃ τὰ στρατεύματά του, καὶ δὲν τηράει ἐμᾶς ποῦ εἴμαστε διαφεντευτάδες τῶν Ἑλλήνων, καὶ κάνω κακὸ καὶ ὄχι καλὸ. Ὅμως εἶπέ εἰς τὰ στρατεύματα καὶ καπεταναίους τῆς Πελοποννήσου, νὰ ἰδοῦμεν τί ὁ καιρὸς μὲ διδάσκει καὶ νὰ 'ναι ἡσυχοί».

Καὶ τότενες μ' ἔκαμε ἓνα γράμμα διὰ τοὺς προσκυνημένους Πάτρα καὶ λοιπὰ καὶ τοὺς συγχωράει ἡ Κυβέρνησις, καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Καί τήν ἔκαμε τῇ διαταγῇ ἐπάνω εἰς ἐμένα καί ἐγὼ νὰ γράψω νὰ ἡσυχάσουν καί νὰ μὴν ἀνακατώνονται πλέον μὲ τοὺς Τούρκους. Τὴν διαταγὴν μὲ τὴν ἔδωκε ἔστὰ ἔβγα τοῦ Γενναρίου, καί ἔκαμα διαταγὰς εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καί ἔτσι οἱ προσκυνημένοι ἐτραβήχθη- καν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ Νενέκος εἰς τὰς 26 τοῦ Μαρτίου ἐπῆρε τοὺς Τούρκους καί ἐπῆγε κ' ἐχάλασε μία οἰκογένεια Καρυτινὴ ὁποῦ ἦτον ἀπὸ παλαιὰ εἰς τὴν Πάτρα, ἐσκλάβωσε τὰ παιδιὰ, οἱ ἄνδρες ἐγλύτωσαν μόνον μὲ τὸ κορμὶ μὲ τὸ τουφέκι ἔς τὸ χέρι, τοὺς πῆρε 6000 σφαχτά. Εἰς τὰς 26, ὅταν ἐπρωτοπροσκύνησε, εἶχα διατάξῃ ἕνα λεγόμενον Σαγια νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ὁ Σαγιας μού ἐζήτησε τὴν ἀδειαν καί ἐγὼ εἶχα τὴν ὄρεξιν, καί πάλιν ὅταν ἄκουσα καί ἐσκλάβωσε τοὺς Ἕλληνας τὸν ἐντεμπίχιασα μὲ ἕνα γράμμα: «Ἄπιστε, διατί δὲν τὸν σκοτώνεις ποῦ ἀκόμη μὲ τοὺς Τούρκους εἶναι, ἀφοῦ ἦλθε ὁ Κυβερνήτης;» — Τότε ὁ Σαγιας ἔσμιξε τὸν Νενέκο καί ἐσκοτώθη ὁ Νενέκος· εἰς τὰς 1828 ἔγειναν παράπονα· ὁ Νενέκος εἶχε φερμάνι ἀπὸ τὴν Πόλι καί τὸν ἔλεγαν Μπέη Νενέκο.

«Διατί τοὺς Ῥουμελιώταις τοὺς ἔκαμα τάγματα καί τοὺς ἔβαλα ἔς τὰ σύνορα; Διὰ νὰ λέγουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι εἰς τοὺς τάφους τῶν γονέων τους, εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, καί δὲν ἤμπορῶ νὰ τοὺς ἐμποδίσω διὰ ταῖς φαμελιαῖς τους, βίος ποῦ ἔχασαν· καί διὰ τοῦτο δὲν βάνω Πελοποννησίους· πλὴν καί τοῦτοι θὰ εὔρουν τὸν καιρὸν τους, καί θὰ εὔρουν τὰ δίκαιά τους». Ἦτον τέχνη του διὰ νὰ μακρύνῃ τὰ σύνορα καί νὰ ἔχη καί τὰ συνόρατα δυναμωμένα ἀπὸ ταῖς καταδρομαῖς τῶν Τούρκων. Τοῦτοι ὠρκόθησαν εἰς τὰς συνελεύσεις νὰ πεθάνουν ὅλοι μαζί ὅσοι σηκώθηκαν ἔστὰ ἄρματα καί ἂν κινδυνεύσουν οἱ Ῥουμελιώταις νὰ πᾶνε οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς βοήθειάν τους.

Τὸν Μάϊον μῆνα ἔφθασαν καὶ τὰ στρατεύματα τὰ γαλλικά, ἀρχηγὸς ὁ Μαιζὼν μὲ 14,000 καὶ μὲ ὄλην τὴν ὕλην τὴν πολεμικὴν, θαλάσσιον καὶ ξηρᾶς. Τότες ὁ μακαρίτης ὁ Κυβερνήτης ἦλθε διὰ θαλάσσης ἔς τὸ Πεταλίδι, καὶ ἀκούοντας κ' ἐγὼ, ποῦ ἤμουν εἰς τὴν Καρύταινα, ἐπῆρα κάμμιὰ ἑκατοστὴ ἀνθρώπους καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἦτον καὶ ὁ Νικηταρᾶς. Ἐσυνομίλησε καὶ ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸν γκενεράλ Μαιζὼν καὶ ὁ γκενεράλ Μαιζὼν ἔστειλε γράμματα εἰς τὸν Ἰμπρατμῆ, πῶς εἶνε προσταγμένος ἀπὸ τὰς τρεῖς Δυναμίεις νὰ ἔλθῃ μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀκόμη προσταγμένος νὰ σοῦ γράψω νὰ συνάξῃς τὰ λείψανα τῶν καραβιῶν σου καὶ τὰ στρατεύματα, νὰ τραβηχθῆς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, κι' ἂν παρακούσης καὶ δὲν τραβηχθῆς εἶμαι προσταγμένος νὰ σὲ πολεμήσω στεριᾶς καὶ θαλάσσης. Καὶ τὸ στρατεῦμα ὅλο τὸ εἶχε βγαλμένο εἰς τὸ Πεταλίδι ἔξω εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἀρχίνησε καὶ ἔφθιανε ἐργαλεῖα, κοφίνια καὶ ἄλλα διὰ μπαταρίας. Καὶ ἐζήτησε τοῦ Κυβερνήτου νὰ τοῦ ἀφήκῃ ἓνα στρατηγὸν μὲ ὀλίγους διὰ ὁδηγόν, νὰ ἦναι ὁδηγὸς τοῦ στρατεύματος διὰ τὸν τόπον, καὶ τοῦ ἄφηκε τὸν Νικηταρᾶ. Καὶ ἐπῆρε τὰ στρατεύματα καὶ ἐπῆγε μέρος κατὰ τὴν Κορώνη καὶ μέρος κατὰ τὸ Νεόκαστρον· καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα διὰ τὴν Καρύταινα.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὅσοι ἦτον εἰς τὴν Κορώνη Τουρκοὶ, δύο τρεῖς χιλιάδες, ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμπρατμῆ βλέποντας τὴν δύναμιν τῶν Φραντσίζων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἰμπρατμῆ, καὶ ἐτραβήχθησαν μὲ σκοπὸ νὰ ὁμιλήσουν μὲ ἐμένα καὶ νὰ τοὺς σιγουρᾶρω τὴν διάβασιν ἀπὸ τὸ δερβένι νὰ περάσουν τὴν Ρούμελην, καὶ ἐτράβωζαν καὶ ἦλθαν ἴσια μὲ τὴν Ἀρκαδίαν—τὸ σύνορον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Ἰμπρατ-

μης ὅτι ἐβγήκαν, ἔστειλε καὶ τοὺς ἐπολέμησε καὶ ἐσκοτώθηκαν κάμμία ἑκατοστὴ τακτικοί. Καὶ μοῦ ἔστειλαν νὰ μιλήσωμεν νὰ κάμωμε τρατάτο διὰ νὰ περάσουν· καὶ ἐγὼ ἐδέχθηκα τὸ τρατάτο καὶ ἔστειλα τὸν Γενναῖο καὶ τὸν Κολιόπουλο εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ ἀνταμώθηκαν καὶ ὠμίλησαν· ὅσους σκλάβους ἔχουν νὰ τοὺς ἐλευθερώσουν. Καὶ ἐστρέφθησαν καὶ ἐβγήκαν εἰς τῆς Καρύταινας τὸν κάμπο μαζὶ μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικὰ μας, εἰς τὴν Καρύταινα 2000 καθαλλάρια καὶ 1000 πεζοί. Εἰς τὴν Καρύταινα ἦλθαν οἱ μπέηδες καὶ μὲ ἀντάμωσαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτράβηξαν διὰ τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐτέντωσαν ἀπέξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Καὶ αὐτοὶ ἐσκόπευαν νὰ πιάσουν τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Κολιόπουλον διὰ ἐνέχυρον, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶχα τεμπίχι νὰ μὴ πηγαίνουν ἔς τὸ ὄρδι. Καὶ ὁ Γενναῖος μίαν ἡμέραν ἐπῆγε μόνος του ἔς τὸ ὄρδι — (κάλλιο νὰ τὸν σκοτώσω ἐγὼ παρὰ νὰ τὸν πᾶνε σκλάβο), καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐπολέμαε.....Καὶ ἐπῆγε ἕνας Ἕλληνας τασσίτης καὶ τοὺς εἶπε: «Αὐτοῦ ποῦ πατε διὰ τὰ Δερβένια σας ἔχουν χωσιαῖς νὰ σας σκοτώσουν». Καὶ τότε ἐγύρισαν οἱ Τοῦρκοι ἔς τὸν κάμπο νὰ πᾶνε εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ μὲ τὸ στρατεύμα ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο· τοὺς πῆγαινα πάντοτε πίσω ἔς τὸ πλευρό. Καὶ κατέβηκαν εἰς τοὺς Μύλους τοὺς ἀφεντικούς, καὶ ἔρριξαν τὸ ὄρδι τους.

Ὁ γκενεράλης ὁ Φραντσέζος μὲ τὸν Κυβερνήτη ποῦ ἦτον εἰς τὴν Μεσσηνίαν τοῦ εἶπε, ὅτι: «Νὰ μὴ σκοτώσουν οἱ Πελοποννήσιοι τοὺς Τοῦρκους, μόνε νὰ στείλῃς τὸν ἀδελφόν σου». Τότε ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τὸν ἀδελφόν του ἔς τοὺς Μύλους καὶ ἔκαμε γράμμα νὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι ἀπείραγοι. Ἐρχόμενος ὁ Αὐγουστίνος μὲ ἀντάμωσε καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν διαταγὴν

τοῦ Κυβερνήτου ὅπου ἔγραψε νὰ πᾶνε σάϊκοι, καὶ στέλνω καὶ τὸν Αὐγουστῖνο νὰ τοὺς συνοδεύσετε. Τότενες λέγω τοῦ Αὐγουστίνου : « Ἐχομε τρατᾶτο νὰ ἔβγουν, πλὴν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς σκλάβους. » — « Αὐτὸ ποῦ ἔχετε μιλημένο κάμετέ το. » Τότε ἔκραξα τοὺς μπέηδες, τὰ κουμάντα τῶν Ἀρβανιτῶν, νὰ τοὺς ὀμιλήσω διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν σκλάβων, καὶ μοῦ ἀποκρίθησαν ὅτι : « Στείλε ἀνθρώπους μέσα καὶ ὅσα παιδιὰ εὔρουν ἄς τὰ πάρουν. » Ἔστειλα δύο καπεταναίους καὶ ἔβγαλαν κάμμιὰ ὀγδονταριὰ παιδιὰ ποῦ εἶχαν τουρκεμένα καὶ εἴκοσι γυναῖκες, ἕκατὸ καὶ εἶχαν δύο τρεῖς τέσσαρες γυναῖκες ἐνδυμέναις ἀνδρῖκια καὶ ταῖς ἐπῆρα στανικῶς καὶ τοὺς ἐλευθερώσαμε ὅλους. Καὶ τοὺς ἔδωκα ὀδηγοὺς κοντὰ καὶ ἀπὸ ἴσω μὲ τὸν Αὐγουστῖνο καὶ ἐπηγαίναμε νὰ περάσουν τὴν Κόρινθο, καὶ ἐτράβηξαν τὴν ἡμέρα. Καὶ ἔρρηξαν τὸ ὄρδι τοὺς ἔστὸν ἅγιον Βασίλη. Καὶ ὁ Αὐγουστῖνος μοῦ λέγει : « Νὰ πᾶμε καὶ ἐμεῖς ἔστὸν ἴδιον τόπο. » Ἐγὼ τοῦ εἶπα : « Δὲν εἶναι δική σου δουλειὰ ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάμουνε ἀπιστιά, πιάνοντες ἐμᾶς ἡμποροῦν νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν, καὶ τὸ δικό μας στράτευμα 400 ἀνθρώποι. »

Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον μίαν ὥραν ἀλάργα, καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐτράβηξαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπῆγαν ἀπὸ κάτω ἔστην χώρα διὰτὶ ἔστὸ κάστρο ἦταν φρουρὰ ἐλληνικὴ καὶ τὴν χώραν τὴν κρατοῦσαν Ἕλληνες. Καὶ ἔτσι ἐπήγαμε καὶ ἐμεῖς μὲ τὸν Αὐγουστῖνον καὶ εἶχαμε κονάκι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο διὰτὶ πάντοτε ἐφοβούμαστε. Καὶ ἐστείλαμε τοῦ Ὑψηλάντη ποῦ ἦτον ἔστην Λευσίνα νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Λουτράκι μὲ τοὺς ταγματάρχας διὰ νὰ ὀμιλήσωμεν κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Κυβερνήτου νὰ ἐλθοῦν νὰ περάσουν εἰς τὸ Δερβένι καὶ ἐρχόμενοι ἐπήγαμε καὶ

ταὺς ἀνταμώσαμε εἰς τὸ Λουτράκι μὲ τὸν Αὐγουστῖνο. Τότενες οἱ Φραντσέζοι ἔστειλαν ἓνα κορβέτο διὰ νὰ ἰδῆ ἐὰν τοὺς Ἀρβανίταις τοὺς ἀφίνωμε νὰ περάσουν (ἀπὸ τὴν Πάτρα τὸ ἐβάρεσαν), καὶ ἦλθε νὰ παρατηρή τὰ κινήματα τὰ ἐδικὰ μας· καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ ἀφήκουν τὰ ἄρματα τους καὶ τ' ἄλογά τους καὶ τότε νὰ περάσουν· ὅτι καὶ ἐμεῖς δυναμέθα νὰ τοὺς βαρέσωμε ἔς τὴν Πελοπόννησο· ἂν ἠθέλαμε νὰ τοὺς σκοτώσωμε, τοὺς σκοτώναμε εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλὰ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως εἶναι νὰ περάσουν, ἐγὼ τοὺς εἶχα ἐνέχυρα διὰ τὴν διάβασίν τους. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντας τὴν ἀκαταστασίαν ἐκίνησαν μὲ τὰ ἐνέχυρα μίαν αὐγὴν διὰ τὰ Μαῦρα Λιθάρια, περνοῦν ἀπὸ Βοστίτσα εἰς Πάτρα. Καὶ ἡμεῖς ἐκινήσαμε στρατεύματα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσωμεν, ἐπειδὴ ἐπαράβηκαν πέρνοντες τὰ ἐνέχυρα. Ἄν ἐπιάναμε τὰ Μαῦρα Λιθάρια δὲν ἐπέρναε κανεὶς.

Ὁ καπετὰν Χρῆστος Ἀλεξανδρόπουλος ἀπὸ Στεμνίτσα μὲ λέγει τὰ ἀκόλουθα: Οἱ Τοῦρκοι στρατοπεδεύονται ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Πάτρα· ἔστειλε ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἓναν ἄνθρωπό του νὰ πᾶνε οἱ ἀρχηγοὶ νὰ κουβεντιάσουν· ἐσηκώθησαν οἱ δύο μπέηδες οἱ χαλδούπιδες ποῦ ὠρίζαν τὴν καθαλλαρίαν, καὶ ἐπῆγαν μέσα διὰ νὰ τοὺς κουβεντιάσῃ, τοὺς ρώτησε «διατί φεύγετε ἀπὸ τὸν Ἰμπραλίμη;» — «Δὲν μας ἔδωκε τοὺς μισθοὺς μας.» — «Ἐγὼ σας δίδω τοὺς μισθοὺς σας νὰ καθήσετε μεταμένα.» Ἦλθε καὶ ὁ μπέης ὁ Ἀρβανίτης καὶ ὠμίλησε μὲ τὸν πασᾶ διὰ νὰ μείνῃ, αὐτὸς δὲν τὸ ἔστερξε διὰ νὰ μείνῃ, ἔτσι τὸν ἐκτύπησε ὁ πασᾶς, τὸν ἐβάρεσε μὲ τὸ σπαθί· τότε τοῦ φωνάζει, «Μὴ βαρῆς», καὶ ἔβγαλε τὴν κουμποῦρα καὶ τὸν ἐφόνευσε· τότε καὶ οἱ ἄλλοι νεοφερμένοι ἐπῆραν τὸ κάστρο. Ὁ Μπέης ποῦ ἐσκοτώθηκε ὀνομάζετο Μουσαμί-

πης Γαρδικιώτης· οί Ἀρβανίταις καί οί χαλδούπιδες ἔπειτα ἀπὸ ἕξ ἡμέραις ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πάτρα· πᾶνε εἰς τὰ Ἰωάννινα· τὰ ἐνέχυρα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀρβανιτιά.

Τότες ἐγὼ καί ὁ Αὐγουστῖνος ἐπήγαμεν ἕως τὰ Τρίκαλα καί ἐγυρίσαμε πίσω εἰς τ' Ἀνάπλι. Τότε ἐπαρρακίνησε καί τὸν Κυβερνήτη καί ἐσήκωσε τὴν κυβέρνησι καί ἦρθε εἰς τ' Ἀνάπλι.

Ἀλησμόνησα νὰ εἰπῶ, ὅτι τὸν Ἀπρίλιον εἰς τὰ 1827 ὅταν ἤκουσε ὁ Ἰμπραίμης ὅτι ἔρχονται στρατεύματα φραντσέζικα ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτσά μὲ ὄλα του τὰ στρατεύματα, ἐρέμισε τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς ἐκ θεμελιῶν, καί ὄλα τὰ σπίτια τῆς Τριπολιτσᾶς, καί ἔσπειρε ἀλάτι. Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά ἔπιασε 25 ἐδικούς μας Ἀλωνιστιώτας, ὄλους συγγενεῖς μας· ὅταν ἐπήγαινε εἰς τὸν κάμπον τοῦ Λεονταριοῦ ὁ Σεχνετσίπης εἶπε τοῦ Ἰμπραίμη, καί τοὺς ἔστειλε μὲ ἕνα γράμμα εἰς τὴν Καρύταινα τοῦ Γενναίου· ὁ Γενναῖος ὀρδίνιασε ὅπου εἶχε μιὰ ἑκατοστή σκλάβους, καί τοὺς ἔστειλε εἰς τὴν Μοθώνην.

Ὁ Ἰμπραίμης μοῦ ἐπαράγγειλε μιὰ φορὰ διατι δὲν στέκω νὰ πολεμήσωμεν· ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι ἄς πάρη πεντακόσιους, χίλιους, καί παίρνω καί ἐγὼ ἄλλους τόσους, καί τότε πολεμοῦμε, ἢ ἂν θέλῃ ἄς ἔλθῃ καί νὰ μονομαχήσωμεν οἱ δύο· αὐτὸς δὲν μὲ ἀποκρίθηκε εἰς κανένα· καί ἂν ἤθελε τὸ δεχθῆ τὸ ἕκαμνα μὲ ὄλην τὴν καρδιάν· διότι ἔλεγα: ἂν ἕκανόμουν, ἄς ἐπήγαινα· ἂν τὸν χαλοῦσα, ἐγλύτωνα τὸ ἔθνος μου.

ΙΓ'.

Ὁ Κυβερνήτης ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰα-

νουάριον, πηγαίνει εις την Αίγιναν όπου ήτον ή 'Αντικυβερνητική έπιτροπή και τὸ Βουλευτικόν· εκεί επήγαν εις την εκκλησίαν, έγινε δοξολογία και δὲν ήθέλησε νὰ ὀρκωθῆ πρὶν νὰ κάμῃ τὰς παρατηρήσεις του· εἶπε: ὅτι ἂν θέλετε νὰ διοικήσω, νὰ διαλυθῆ τὸ Βουλευτικόν, διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ νὰ δουλεύσω· ἔχει ή πατρίς μας και ἔχθρους και φιλους, ή ἂν και δὲν θέλετε ἐγὼ μένω και θέλει δουλεύσω ὅσον εἶναι δυνατόν, ὡς μερικός· τοὺς εἶπε αἴτια ἐξωτερικά· διελύθηκε μόνον τὸ Βουλευτικόν, και ἂν ήτον κάνας βουλευτής, δυσαρεστημένος ήτον περισσότερο διὰ τοὺς μισθοὺς του. Ὁργάνισε τὸ κράτος, ἔστειλε ἐπάρχους, ἐκτάκτους ἐπιτρόπους, ἄρχισε ἀνταπόκρισι τακτική, ὁ καθένας νὰ γνωρίζῃ τὰ χρέη του· ὁ στρατιωτικός ὡς στρατιωτικός, ὁ πολιτικός ὡς πολιτικός. Ἐσύστησε τὸ Πανελλήνιον και τοὺς ἔβαλε ὅλους τοὺς ἄρχοντας μέσα, τὸν Κουντουριώτην τὸν ἔκαμε πρόβουλον τῆς Οἰκονομίας, τὸν Ζαήμην πρόβουλον τοῦ Ἐσωτερικοῦ· μ' ὄλ' αὐτὰ ἄρχισαν κάτι νὰ μιλοῦν, κάτι νὰ ἀντενεργοῦν, παρὰ μυστικά. Και πρὶν νὰ ἔλθῃ ὁ Κυβερνήτης, ἐγύρευαν νὰ ἀντενεργήσουν μερικοί, διατί ἐπρόβλεπαν ὅτι ὅταν συστηθῆ μία τακτική Κυβέρνησις δὲν ἤμπορεῖ ὁ καθένας νὰ κάμῃ ὅ τι θέλει.

Ὁ Κυβερνήτης αὐτοὺς ὁποῦ τοῦ ἀντιστάθηκαν, αὐτοὺς εἶχε ἀγκαλιάσῃ πρῶτα· τὰ ζιζάνια ἄρχισαν νὰ ἐμβαίνουν· οἱ ἀδελφοί του ποῦ νὰ εἶχαν κόψῃ τὸ ποδάρι τους ἐκεῖ ποῦ ἐκίνησαν διὰ νὰ ἔλθουν εις τὴν Ἑλλάδα, ἔφθασαν και ἐκεῖνοι. Ἦλθε και ὁ Ῥιμπωπιέρος και ὁ Καλεμινότ, ὁ πρέσβυς ὁ Γάλλος διὰ νὰ λάβουν πληροφορίας διὰ ταῖς γαίας ταῖς ἔθνικαίς και διὰ τὰ λοιπά· ἔκαμε ὁ Κυβερνήτης και ἐπιτροπή διὰ νὰ ἐξετάσῃ αὐτὰ· ἐδιορίσθησαν και ὅλοι οἱ ἔπαρχοι διὰ νὰ δώσῃ ὁ καθένας πληροφορίας· μία ἡμέρα επήγα

ἐγὼ καὶ ὁ Ῥίζος . . . εἰς τὸν Ῥιμπωπιέρον ἐκεῖ ἦλθε ἡ ὀμιλία καὶ ὁ πρέσβυς μᾶς λέει ὅτι τοῦ Σουλτάνου πόσον θὰ τοῦ παραξενοφαίνεται νὰ βλέπῃ τὴν σημαίαν τὴν Ἑλληνικὴν νὰ περνᾷ ἀπὸ ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια του, καὶ ἀπὸ τέτοια. Ἄρχισε καὶ ὁ Ῥίζος νὰ τοῦ λέγῃ, πλὴν φοβισμένα ἀλλὰ πολίτα. Ἐγὼ τοῦ λέγω: «Κύρ Ῥίζο, ἄφησέ με νὰ εἰπῶ καὶ ἐγώ. Ἐξοχώτατε, λέγετε πῶς θὰ ὑποφέρῃ ὁ Σουλτάνος νὰ βλέπῃ τὴν σημαίαν μας νὰ περνᾷ ἀπὸ ἐμπροστά του, καὶ ὅτι τοῦ κακοφαίνεται—καὶ δὲν μᾶς κακοφαίνεται καὶ ἐμᾶς ὅπου τοὺς ὑποφέραμεν τόσον καιρὸν εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων μας, καὶ κάθεται ἀκόμη εἰς τὰ πατρικὰ μας σπίτια καὶ τοὺς ὑποφέρομεν ἀκόμη, καὶ ἐκείνου θὰ τοῦ κακοφανῇ διατὶ θὰ περνᾷ ἡ σημαία μας; αὐτὰ ὅλα νὰ τὰ εἰπῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, σὲ ὀρκίζω εἰς τὴν τιμὴν σου νὰ τοῦ τὰ εἰπῆς.»

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Κυβερνήτης μου λέει: «Θεοδωράκη, τί εἶναι αὐτὰ ποῦ ποῦ εἶπες!» «Ἄν δὲν ἦναι καλὰ, νὰ μὲ συμπαθήσετε, τέτοιας λογῆς εἶμαι μαθημένος.»—«Ὅχι, καλὰ ἀποκρίθηκες.»

Ὁ Κυβερνήτης μὲ εἶπε καὶ ἐχαϊρέτησα τοὺς τρεῖς μινίστρος ἔστὸν Πόρο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἰγγλέζο καὶ ἦτον ἓνας συγγενῆς του πεθαμένος καὶ ὅσο ποῦ τὸν ἐχαϊρέτισα μόνον. Καὶ ἔπειτα ἐπῆγα εἰς τὸν Γκιλμινὸ καὶ μὲ ἐρώτησε διὰ τὴν ἐθνικὴν γῆν καὶ τοῦ ἀπεκρίθηκα μὲ τὴν τρόπο λέγεται ἐθνικὴ γῆ. Ὄντας ἦλθε ὁ Τοῦρκος καὶ ἔκαμε ζάπι τὴν Πελοπόννησο ἔστὰ 1717, ποῦ ἐπῆρε τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ἔκαμε ζάπι, ἔμειναν Τοῦρκοι καθ'αυτὸ ἕως εἴκοσι φαμιλιαῖς μεγάλαις· ἄφηκε εἰς τὴν Πάτρα δύο φαμιλιαῖς, ἄφηκε ἔστὴν Γαστούνη τοὺς Χωτομαναίους, ἄφηκε εἰς τὸ Νιόκαστρο τὸν Ἄμμο, ἄφηκε εἰς τὴν Κορώνη τὸν Σαλῆμ Χαντζῆ, τοὺς μπέηδες τῆς Κορώνης, ἄφηκε

εις τὴν Μοθώνην ἄλλη μία οἰκογένεια, ἄφηκε εἰς τὴν Ἄνδρουσα τὸν λεγόμενον Μουσαῖα, ἄφηκεν εἰς τὸ Λεοντάρι Πιγλί καὶ Σελδαρόγλη, ἄφηκε εἰς τὸ Μιστρά τοὺς μπένδες, ἄφηκε εἰς τὴν Τριπολιτῶν τὸν Ἄρνα-ούτογλη καὶ Δεφτέρ-Κεχαγιά καὶ ἄλλους, ἕνα, δύο φαμιλιαῖς, ἄφηκε εἰς τὴν Μονεβασιά δύο οἰκογένειαις, ἄφηκε εἰς τ' Ἀνάπλι ἄλλαις τρεῖς οἰκογένειαις μπένδες, ἄφηκε εἰς τὴν Κόρθο τοὺς Χαλιμπένδες, εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Βοστίτσα καὶ Καρύταινα. Ἐπῆγαν στερνότερα Τούρκοι καὶ κατοίκησαν καὶ ἐστὴν Καρύταινα ὁ καθένας ἀπὸ ἑκατὸν ψυχαῖς, καὶ τοὺς ἐχάρισεν ὁ τότε Σουλτάνος μέρος γῆς γιὰ τοὺς κήπους τοὺς καὶ ὁ ἄλλος ἔμεινε εἰς τὸν λαόν. Ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὴν δοξομανίαν ἀρχί-νησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐγένονταν Τούρκοι καὶ ὡς ἐτούρκιζαν ἐκεῖνοι, ἐλέγετο καὶ ὁ τόπος τοὺς τούρκικος. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ βαρύτατα δασύματα τῶν Τούρκων τοὺς ὑποχρέωναν καὶ ἔπαιρναν τὸν τόπον τοὺς καὶ τοὺς ἄφηκαν σκλάβους· τοὺς πῆραν ὅλον τὸν τόπον μὲ δυναστείαν· εὐρίσκετο ἕνας τρίτος τόπος ἑλληνικός, τὰ βουνά· καὶ ὁ ὀμφαλὸς τῆς Πελοποννήσου, ὁ κάμπος, ἔγεινε τούρκικος, καὶ ἂν εἶχε μείνουν ἀκόμη οἱ Τούρκοι, βέβαια δὲν εὐρίσκετο σπιθαμὴ γῆ ἰδιόκτητος, διατὶ οἱ Τούρκοι τὸ κυρίευσαν· διατὶ οἱ Ἕλληνες τόμου ἐτούρκιζαν εἶχαν τὴν ἡσυχίαν τοὺς καὶ ὅσοι ἦταν χριστιανοὶ πάντα τοὺς ἀδικοῦσαν. Καὶ ἂν ἦτον κανένα ἔθνος ἄλλο, ἤθελε τουρκίσουν ὅλοι, μόνον ἦτον σκληρογνώμονες, διατὶ οὔτε ὠρκώθησαν ποτὲ νὰ τὸν γνωρίσουν βασιλέα, οὔτε ἐπροσκύνησαν ὅλοι, διότι εἶχαν τὴν Σπάρτη ἀπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησο, καὶ δὲν τὰ ἔδωκε ποτὲ τὰ ἄρματα τῆς, καὶ τότενες εἶχαν καταφύγιον καὶ οἱ Ἕλληνες, λεγόμενοι κλέφταις, καὶ ἐτρώγονταν μὲ τοὺς Τούρκους ἀπάνω

εις τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐφυλάγονταν ἀπάνω εἰς τὴν Μάνην ἕως τὰ 1780. Ἐτότενες ἦλθεν ὁ Καπετὰν Πασᾶς, καὶ ἄρχησε μπεηλίκι καὶ ἐπλήρωναν 43 πουγ-για ἄσπρα τὸν χρόνον λεγόμενον χαράτσι, καὶ τὰ ἔπαιρ-νεν ὁ Καπετὰν Πασᾶς, καὶ ἔπειτα ποῦ ἔγειναν ὀκτῶ ἐννέα Μπέηδες, ἕως ὅτου ἐσηκώσαμεν τὰ ἄρματα, καὶ ἔφθασε νὰ δίδουν ἕως 200,000 γρόσια. Ποτὲ τὰ ἄρ-ματα δὲν τὰ ἔδωκαν οἱ Μανιάταις, διατὶ καὶ πρῶτα ὁποῦ ἐπῆραν τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἔμεινε νὰ πάρουν καὶ τὴν Μάνη. Πλὴν τί νὰ κάμουν εἰς τὴν Μάνη ποῦ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ δίψα, καὶ δὲν τοὺς ἔδιδε χέρι νὰ κατοικήσουν· ἐγύρευσαν τὸν ἡμερον τόπον καὶ ὄχι τὸν ἄγριον, καθὼς εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅλοι οἱ ἄγριοι τόποι ἔγειναν ἰδιόκτητοι· τί διάφορον εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν πετρώδη τόπον; Οἱ ἴδιοι κάτοικοι ἐτρόμαζαν νὰ τὸν δουλεύουν. Ἐτσι ἐτελείωσεν ἡ ὁμι-λία μας· εἶπε: «Δὲν τὸ γνωρίζει ἡ Εὐρώπη ἔτσι.»

Ἐτσι ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν ὁ Κυβερνήτης ἐβγήκε εἰς τὴν Καλαμάτα, καὶ φοβούμενος ὅτι ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι ἦτον εἰς τὰ κάστρα, διὰ νυκτὸς ἐπέρασε εἰς τὸ Λον-τάρι, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἦλθεν εἰς τ' Ἀνάπλι, καὶ ἔκανε ταῖς ἐργασίαις τῆς Κυβερνήσεώς του. Σὰν ἐκουθέντιασε ὁ Μαιζὼν μὲ τὸν Ἰμπραήμη, ἔστειλε στρατεύματα εἰς τὴν Πάτρα διὰ νὰ ἀναχω-ρήσουν οἱ Τοῦρκοι τῆς Πατρὸς, ἢ ὅσοι ἔχουν ἰδιοκτη-σίαις, ἂν εὔρουν μουστερίδες νὰ ταῖς πουλήσουν· καὶ ἔτσι ἐπούλησαν μερικοί, ὅμως ἡ πούλησις τοὺς ἦτον κακὴ, ἐπειδὴ δὲν ἦτον ἀκόμη τρατᾶτο μὲ τὸν Σουλ-τάνο, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Πάτρα. Μερικοὶ Τοῦρκοι ἐργένιδες ἔπιασαν τὸ Καστέλι, καὶ εἶπαν εἰς τοὺς Φραντσέζους: «Δὲν τὸ δίνομε, θέλομε τόσαις χιλιάδες γρόσια, εἴτε μὴ ἔχομε τουφέκι.» Τῆς εὐθὺς οἱ Γάλλοι ἀρχίνησαν μὲ τὴν πολεμικὴν τοὺς

τέχνη και τούς ἐπῆγαν ἴσια μὲ τὰ τείχη, και τούς ἔβαλαν τὸ κανόνι και ἐκρήμνισαν ἓνα μέρος τοῦ Καστελιού, και τότε ἐπαρουσιάσθησαν και τούς πῆραν τ' ἄρματα και τούς ἐπέρασαν εἰς τὸν Ἑπακτο, εἰς τὸ Καστέλι ἀντικρυς. Καὶ ἔτσι ἐλευθερώθη ἡ Πάτρα ἀπὸ τούς Τούρκους και ἔμειναν Φραντσέζοι. Καὶ ὁ Κυβερνήτης ἔστειλε φρουρὰν διὰ τὸ κάστρο τὸν Βρέδ, και ἔπιασε τῆς Πάτρας τὸ κάστρο, και ἔμειναν και οἱ Φραντσέζοι ἐκεῖ. Τὸν δὲ Ἰμπραῖμην τὸν ἐβαρκαρίσαν εἰς τὸ Νεόκαστρο και ἐτρέβηξε διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν Νεόκαστρο και Μοθώνη τὸ ἐκράτησαν οἱ Γάλλοι, τὴν δὲ Κορώνη ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τακτικὴ φρουρά. Ἔτσι ἔμειναν οἱ Γάλλοι ἔως 3000 ἔως ποῦ ἦλθεν ὁ βασιλέας και οἱ ἄλλοι ἐμβαρκαρίσθησαν διὰ τὰ Παρίσια.

Ὅσο ἦταν ἀκόμη εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἐσηκώθηκεν ὁ Μαιζὼν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Ἀνάπλι και ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὴν Καρύταινα, και μοῦ ἔστειλεν ὁ Κυβερνήτης νὰ ἔβγω εἰς τὸ Ντερβένι τοῦ Λιονταριοῦ μὲ ἕκατὸ ἀνθρώπους διὰ νὰ τούς συντροφεύσω ἔως εἰς τ' Ἀνάπλι. Καὶ ἦταν τὴν μεγάλη ἐβδομάδα, και ἐγὼ μὴν ἤξεύροντας ποίαν ἡμέραν ἤθελε νὰ ἔλθῃ, ἔστειλα βάρδια εἰς τὸ Δερβένι, και μαθαίνοντας ὅτι ὁ Μαιζὼν ἔρχεται νὰ μοῦ δώσουν εἶδησι μὲ σεσιάλο νὰ ἔβγω εἰς τὸ Λοντάρι. Τὰ φορτώματα τοῦ Μαιζὼν ἦλθαν εἰς τὸ Ντερβένι, και ἐρώτησαν οἱ ἀνθρωποῖ μου και τούς εἶπαν ὅτι ἐπῆγε εἰς τὴν Μεσσηνία, εἰς τὴν Ἰθώμη, νὰ ἰδῇ ταῖς παλαιότηταις, και αὐριο θὲ νὰ ἐλθῇ. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε βίαια εἰς ταῖς παλαιότηταις, και ὥστε νὰ μοῦ κάμουν σεσιάλο ὅτι ἔρχεται, ἐπροσπέρασε εἰς τὴν Τριπολιτσά, και ἔστησε τὰ τσαντήρια του εἰς τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα, και δὲν ἐμβῆκε εἰς τὴν χώρα. Καὶ ἐπῆγα και ἐγὼ ἀπὸ κοντὰ και ἐκόνεψα εἰς τὴν χώρα, και ἐπῆρα πεντ' ἔξη κοντὰ μου και

ἐπῆγα νὰ τοῦ πάρω τὰ συμπάθεια, ὅτι εἶχα προσταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην νὰ τὸν περιμείνω εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταρίου, καὶ μὲ ἐγέλασαν οἱ βάρδιαις καὶ προσπέρασες, καὶ νὰ μὲ συμπαθήσης. Καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι : « Ἐγὼ δὲν πάω ὡς Γκενεράλης, ὑπάγω ἀγνωστος καὶ δὲν βλάθει. »

Τὴν αὐγὴ ἐκαθάλληκε διὰ τ' Ἀνάπλι, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς στρατιώτας μου καὶ ἐπῆγα κοντὰ καὶ τὸν ἐπῆγα ἕως εἰς τὸ Παρθένι. Καὶ τότενες ἐξεκαθάλληκε καὶ μὲ ἐπαρακάλεσε πολὺ διὰ νὰ γυρίσω ὀπίσω, καὶ ἐγὼ λέγω τοῦ Κυβερνήτου, τὸν παρακάλεσα ἐγὼ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἐγύρισε πίσω.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα ὁποῦ ἦτον Λαμπρὴ τὴν ἄλλη ἡμέρα, καὶ ὁ Μαιζὼν ἐπῆγε εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ τὸν προῦπάντησε ὁ Κυβερνήτης, καὶ τοῦ ἔκαμαν δεξίματα πολλὰ. Ἐπῆγε καὶ εἰς τὴν Αἴγινα· ἔπειτα πάγει εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἀναχωρεῖ.

Ὁ Κυβερνήτης ἐνέργει τὴν κυβένησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸ Πανελλήνιον ἔρρηξαν τὰ ποίμνια νὰ δώσουν εἴκοσι παράδες τὸ ἓνα, καὶ μὴν ἠξεύροντας τὸν τρόπον τῆς μετρήσεως καὶ τῆς πληρωμῆς, ἔβγαλαν ἀνθρώπους ἀδοκίμαστους νὰ μετρῶν καὶ νὰ μαζώνουν γρόσια, καὶ μὴν ἠξεύροντας τί θεὸ νὰ μαζώνουν καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ δέκα ἓνα τὰ μαζωκτικὰ τους· ἓνα πρᾶγμα τυφλὸ διὰ νὰ καζαντήσουν ἀνθρώποι καὶ εἰς τὴν κάσα νὰ μὴν πάγη τίποτε. Ἐγὼ ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἔφθασα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο, καὶ ἐπῆγαινα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Βγαίνουν οἱ Ἀχλαδοκαμπίταις μικροὶ καὶ μεγάλοι καὶ μὲ πιάνουν εἰς τὸν δρόμον, καὶ μοῦ λέγουν : « Τί ἀδικο εἶναι τοῦτο, διὰ τὰ ἀπομείναντα πράγματα ποῦ μᾶς ἔμειναν νὰ δώσωμεν μισὸ γρόσι τὸ ἓνα, καὶ μετρῶντας καὶ παίρνοντας ; Ἐμεῖς μᾶς ἐμέτρησαν 16,000 πρό-

βατα και θα δώσωμεν 8000 γρόσια, ποῦ θὰν τὰ εὔρωμε ; πρέπει νὰ τὰ σηκώσωμε μὲ διάφορο, νὰ μᾶς κάτση τὸ διάφορο ἓνα γρόσι τὸ ἓνα ; και τότε ἀποφασίζομεν και τὰ πουλοῦμε, γιατί ἀπὸ αὐτὰ προσμένομε νὰ τὰ κουρέψωμε νὰ πάρωμε τὸν καρπὸ (τὸ φρούτο) τὸν Μάη, και νὰ κάμη ἡ κυβέρνησις ἔλεος.»

Ἐκραξα ἐκεῖνον ὅπου εἶχε τὴν διαταγὴ λαβωμένην τὸν μεγαλείτερον : « Δόσε μου τὴν διαταγὴν. » Και καθὼς τὴν ἐδιάβασα τοῦ τὴν ἔδωκα ὀπίσω και τοῦ εἶπα : « Σὲ παρακαλῶ, νὰ προσμείνης δύο ἡμέραις, νὰ μὴν πειράξης τὸν λαὸ νὰ δώση τὰ γρόσια, και ἂν δὲν σοῦ ἔλθῃ δεύτερη διαταγὴ, κάμε ἐκεῖνο ὅπου προστάζειςαι. » Και ἔτσι ἔμεινα ἡσυχος ταῖς τρεῖς ἡμέραις.

Και πηγαينάμενος εἰς τ' Ἀνάπλι ἐγὼ ἐπήγα εἰς τὴν Οἰκονομίαν ὅπου ἦτον ὁ Βιαρέτος, και ἀρχινῶ νὰ τοῦ ὀμιλήσω : « Τὶ ἀδικο γίνεται εἰς τὸν λαόν, ποῦ ἐστείλετε ἀνθρώπους και οἱ ἴδιοι νὰ μετροῦν και οἱ ἴδιοι νὰ παίρνουν (ποιμνία)· τιγὰρ τὰ εἶχετε ἄλλη φορὰ μετρημένα, και νὰ ξεύρετε ἀπάνου κάτου ; Ἐκεῖνος ὅπου θὰ μετράῃ θὰ γείνη ὑπέρπλουτος, και ἡ κάσα δὲν θὰ ἔχη παράδες. Και ὁ τσοπάνης θὲ νὰ τσερμευθῇ ἀδίκως και ἡ κάσα δὲν θὰ ἀπολαμβάνη. » — Μὲ ἀποκρίθηκε : « Ἐτσι μὲ εἶπαν και ἔτσι ἔκαμα. » — « Ποῖος σὲ τὸ εἶπε ; » — « Τὸ συμβούλιον. » — Τοῦ εἶπα : « Κακὰ ἐκάμανε, διατι ὁ λαὸς δὲν ἔχει παράδες εἰς τὸ χέρι νὰ δώση τώρα και πρέπει νὰ σκώση μὲ διάφορο. » — Τότενες μου λέγει : « Μὲ τί τρόπο νὰ τὸ κάνωμε ; » — « Νὰ διατάξῃ ἡ κυβέρνησις τοὺς μετρητάδες νὰ μετρᾶν τὰ πράγματα και νὰ παίρνουν ἓνα δεφτέρι ἐκεῖνοι και ἓνα οἱ χωριάταις, και τὸν Μάιον μῆνα ποῦ πουλᾶν τὸ μαλλί τους, τὸ βούτυρό τους, νὰ πληρώση εἰς τοὺς διοικητὰς εἰς κάθε ἐπαρχίαν, νὰ παρουσιάξῃ τὸ δεφτέρι τοῦ μετρητῆ και τὸ ἄλλο τὸ

δεφτέρι τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὸν κόπον τῶν μετρητᾶδων εἶναι νοικοκύρης ἡ Κυβέρνησις νὰ πληρώσῃ, ὡς θέλει.» — Καὶ ἔτσι ἔκαμε δεύτερη διαταγή, καὶ ἔτσι ἀκολούθησε τὸ μέτρο.

Μανθάνοντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι θὰ δώσουν 20 παραδες τὸ ἓνα, ἐβογγοῦσαν, διατὶ δὲν εἶχον ποτὲ πληρωμένο εἰς τῆς Τουρκίας τὸν καιρό· ἔδιδαν δύο παραδες, καὶ ἓνα παρὰ τοῦ σπαῆ, ἐγίνοντο τρεῖς. Τὸ μέρος τὸ ἀρχοντικὸ ποῦ δὲν τοὺς ἔβαλε εἰς δουλειά, μὴν εὐρίσκοντες ἄλλο σκαρί, ἔλαβαν αἰτίαν, καὶ εἶπαν τοῦ λαοῦ, μὴν πληρώνετε! Οἱ Δεληγιανναῖοι καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ συνειθισμένο τους ὅπου δὲν ἔπαυσαν ποτὲ καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, ἔστειλαν ἀνθρώπους εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τοὺς ἐσήκωσαν τὸ μυαλό, καὶ εἶπαν ὅλοι ὅτι δὲν πληρώνομε, καὶ ἐτήραγαν οἱ ἄλλαις ἐπαρχίαις τὴν Καρύταινα, καὶ ἡ Καρύταινα ἐκύταε τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὸ Ἀρκουδόρρεμμα, καὶ ἔτσι ἦτον ἔτοιμοι νὰ ἀντισταθοῦν μὲ τὸ τουφέκι. Ἐγὼ βλέποντας τὴν ἀκαταστασία, ἤμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἔγραψα τοῦ Κυβερνήτη νὰ φέρῃ ἓνα δύο τάγματα ἀπὸ τὴν δυτικὴ Ἑλλάδα νὰ τοὺς βιάσουν νὰ πληρώσουν, διατὶ ἂν δὲν πληρώσουν τώρα ποτὲ λαὸν δὲν κάμνεις ὑπήκοον. Οἱ δὲ Ἀναπλιώταις, ὅσοι ἦταν παντοῦ ψεύταις, ἔλεγαν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς βάνει νὰ μὴν πληρώσουν.

Ἐστειλε διαταγαῖς καὶ ἐμβῆκε ὁ Ἐσαβέλας μὲ τὸ τάγμα του, καὶ ὁ Κώστας Βλαχόπουλος μὲ τὸ ἐδικό του· τρία τάγματα ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Πάτρα. Καὶ τοὺς ἔλεγεν ἡ διαταγή τους, ὅπου σὰς διατάξῃ ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πᾶτε, νὰ ἀκοῦτε ταῖς ὁδηγίαις του· γιὰτὶ ἐκείνους ὅπου ἤθελε μεταχειρισθῆ εἰς ἐστρατεῖαν ἦταν ἐναντίοι, διατὶ δὲν ἤθελον νὰ πληρώσουν· ὅθεν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔλθουν ξένοι. Ἐστειλα ταχυδρόμους νὰ ἔλθῃ τοῦ Κίτσου τὸ

τάγμα εις τὴν Τριπολιτσά, καὶ τοῦ Κώστα Βλαχοπούλου νὰ μένη εἰς τὴν Γαστούνη ἕως τὴν δεύτερη διαταγή, καὶ τὸ τρίτον τάγμα νὰ ἔλθῃ ἔς τὰ Τριπόταμα ἀνάμεσα Καλάβρυτα, Καρύταινα καὶ Γαστούνη.

Ἐρχόμενος ὁ Τσαβέλας, δὲν ἔλειψα νὰ κινήσω εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ εἰς τὸ Ἀρκουδόρρεμμα, γιατί ἐκεῖ οἱ ἄλλαις ἐπαρχίαις ἐκύταζαν. Σὰν ἐπῆγα, βλέποντας τὴν βίαν, ἢ τόσαις χιλιάδες γρόσια θέλω ἀπὸ κάθε χωριὸ διὰ τὰ ζωντανά σας, ἢ νὰ τὰ μετρήσω· καὶ ἔτσι ἄρχισα νὰ μετρήσω, τότες ἄρχιζαν καὶ ἐπλήρωναν, καὶ τοῦ ἔστελνα εἰς τὴν Καρύταινα εἰς τὸν Διοικητὴ τί πληρώνουν, καὶ ὁ Διοικητὴς νὰ μοῦ στέλνῃ ἀπὸ κάθε χωριὸ ποῦ ἔλαβε τὴν πληρωμὴν τί σηκώνομε. Ἀκούοντας ὅτι πληρώνει ἡ Καρύταινα ἔστελναν οἱ Διοικηταὶ καὶ τοὺς ἔστελναν δύναμι καὶ ἐσυνάχθηκεν ὅλη ἡ πληρωμὴ τῶν ζωντανῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔμειναν οἱ ῥαδιοῦργοι μὲ ταῖς ῥαδιουργίαις τους, ὡς ψεῦσται καὶ κατεργαρέοι ποῦ ἦταν. Ἐμετρήθησαν τὰ ζωντανὰ ὅλα καὶ ἐπλήρωσαν ἀπὸ εἴκοσι παράδες παρ' ἑξὼ τὰ μικρά. Ἔγεινε τὸν Ἀπριλομᾶν.

Ἐκεῖνον τὸν χρόνο ὅσοι ἦταν δυσαρεστημένοι ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη, ἐπειδὴ εἶδαν ὅτι δὲν ἀνεκατώθηκε ὁ τόπος, ἐστοχάσθησαν νὰ κάμουν συνέλευση καὶ νὰ περιορίσουν, ἢ νὰ πετάξουν τὸν Κυβερνήτη καὶ νὰ μείνωμεν εἰς ἀναρχία, ὡς πρῶτα. Ὁ Κυβερνήτης ἄκουσε ὅπου ἔλεγαν Συνέλευση, Σύνταγμα, ἐπρόσταζε εἰς τὴν ἐπικράτειαν νὰ γείνη Συνέλευσις εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἀρχίνησαν καὶ ἐμαζωνόντανε. Ἔστειλε καὶ μένα καὶ ἐκατέβηκα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ κόνευσε εἰς τοῦ Τσώκρη τὸ σπίτι. Ἐβγήκαμε μίαν ἡμέρα καὶ τοῦ ἔδειχναν οἱ τοπικοὶ διὰ νὰ κάμωμε συνέλευσιν εἰς ἓνα περιβόλι ποῦ τότες ἦταν ἀρχαῖς Ἰουλίου καὶ ἔκανε κάψαις πολλαῖς, καὶ τοῦ ἔδω-

κα γνώμη νὰ μὴ γείνη εἰς τὸ περιβόλι· μόνη νὰ διορίσωμε τὸ θέατρο ποῦ 'ναι 'ς τὴν Παναγιὰ κοντά, καὶ μοῦ ἀπεκρίθη: «Θέλει ἔξοδα». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα: «'Ας πᾶνε τόσα ἔξοδα· διατὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ ἐξοδεύουν νὰ βλέπουν ἐκείναις ταῖς πέτραις, καὶ ἐμᾶς εἶναι τιμὴ νὰ καθαρίσωμεν ταῖς πέτραις νὰ φαίνωνται καὶ νὰ κάμωμε τὴν συνέλευσίν μας.» Καὶ ἔτσι ἔστερξε καὶ ἔβαλε ξυλικὴ καὶ ἄλλα, καὶ ἔφτειασε ἕναν ὠραιότατον τόπον τῆς συνελεύσεως· ἔτσι ἐσυνάχθηκεν ὅλη ἡ συνέλευσις καὶ ἤρχισε ταῖς ἐργασίαις τῆς καὶ ἐπεκύρωσε τῆς Τροϊζήνος τὰ πρακτικὰ καὶ τοῦ Κυβερνήτου τὰ ὅσα ἔκαμε· ἡ βᾶσις ἦτον τῆς συνελεύσεως ὅτι ἐκυρίευσεν ἡ γνώμη ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Εἰς μίαν ἀπὸ ταῖς συνεδριάσεις ἔγεινε λόγος περὶ παρασῆμων τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐγὼ ἀντιστάθηκα· ὁ σταυρὸς εἶναι τοῦ καθενὸς ἡ ἐκδούλευσις, καὶ σὰν ἀποκτήσωμε βασιλέα τότε ἄς κάμῃ ὅτι θέλει.

Καὶ ἔτσι μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὴν γνώμην ὅλης τῆς κυβερνήσεως τὸν ἀπεφασίσαμεν Κυβερνήτην πληρεξούσιον, ὡς ἦτανε καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς δυνάμεις, καὶ νὰ δώκῃ τὸν λογαριασμὸν εἰς τὴν συνέλευσιν, τί ἔλαβε, τί ἔδωκε. Καὶ ἡ συνέλευσις εὐχαριστήθηκε μὲ τὰ πρακτικὰ του καὶ πάλαι τὸν ἀπεφάσισε. Ἐνήμερα τοῦ Σωτῆρος ἐτελείωσεν ἡ συνέλευσις, καὶ ἔμεινε νὰ ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος τοὺς Γερουσιαστὰς, διατὶ τοῦ ἔδωκε ἡ συνέλευσις ὀνόματα. Τὰ 20 νὰ ὀρίξῃ ἡ Συνέλευσις καὶ τοῦ ἄφησεν ἑπτὰ ἐκείνου. Τότε ἀπεφασίσθη τὸ δάνειον.

Ἦθελαν οἱ ἀντενεργοῦντες 'ς τὴν συνέλευση νὰ τοῦ δώσουν νὰ ῥωτάῃ. Καὶ τί κάμνει; τοῦ ἔδωκε τέλεια πληρεξουσιότητα· γιὰτὶ ἦτον ὁ μόνος ἄνθρωπος ἰκανός.

Ἡ ἀκόλουθος σημείωσις ἐγράφη κατὰ δευτέραν ὑπαγόρευ-
σιν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ δὲν κατεχωρίσθη εἰς τὸ κείμενον
διότι διεκόπητο ἢ σειρὰ τῆς διηγήσεως :

Κλέφταις εἰς Γαστούνη, Πάτρα, Βοστίτσα καὶ Κα-
λάβρυτα καὶ πέρα μεριὰ τῆς Καρύταινας καὶ Φανάρι,
καὶ ἐμαζώνοντο ὅλοι 'ς ὄλαις ταῖς ἐπαρχίας 120, καὶ
αὐτοῦνοι ἐγδεναν εἰς τοὺς δρόμους, καὶ ἦταν τοῦ Κω-
σταντῆ Πετμεζᾶ ἓνα παιδί, καὶ τοῦ Ἀναγνώστη Πε-
τμεζᾶ, καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ Σουδενά, καὶ ὁ Κοντοβου-
νήσιος, καὶ Περραμερήσιοι, τοῦ Καρκαλῆ τὰ παιδιὰ,
Γαστουναῖοι, καμμιὰ δεκαπενταριά, καὶ Πάτρα οἱ
Χαρπιλαῖοι, καὶ ἀπὸ Φανάρι δύο τρεῖς τέσσαρες. Καὶ
ἦταν βαλμένοι ἀπὸ ἐκείνους ποῦ γυρεύουν τὰ σκάν-
δαλα, διὰ τὸ νὰ ἀκούωνται κλέφταις πολλοί, διατὶ ἦτανε
ᾧρα νὰ δώσουν τοὺς προσόδους καὶ νομιστροποπιάτικα
τῶν ζωντανῶν. Καὶ ἐπῆγαν τριάντα νομάτοι εἰς τὸ
Κατάκωλο ὑποῦ ἦτον ἓνας δεσμοτελώνης ὁ Φραγκού-
δης καὶ τοῦ ἐπῆραν ἐθνικά, φοίνικαις.... καὶ τοῦ
ἐγδυσαν καὶ τὴν φαμελιάν του, καὶ ἐπῆραν ὅτι καὶ
ἂν εἶχε, καὶ ἦτανε κλεφταπόδοχος ὁ πατέρας τοῦ Λυ-
κούργου ἀπὸ τὸν Πύργο.

Καὶ ἀκούοντας ταῖς ἀκαταστασίαις τῶν Πελοπον-
νησίων ὁ μακαρίτης ὁ Κυβερνήτης μου ἔδωσε μίαν
διαταγὴν σφοδράν, ἢ νὰ τοὺς σκοτώσω ἢ νὰ τοὺς φυ-
λακίσω, ἢ νὰ τοὺς προσκυνήσω· διατὶ ἡ φήμη ἐδια-
δόθηκε ὅτι ἦταν τριακόσιοι καὶ πεντακόσιοι. Ἐγὼ
ἔστειλα διαταγὴν εἰς τοὺς καπιταναίους ὅπου εἶχε εἰς
δούλευσιν ὁ Κυβερνήτης, καὶ τοὺς ἐσύναξα εἰς Τριπο-
λιτσά, ἀπὸ τὴν Μονοβασίαν τὸν καπετὰν Γεωργάκη
Δρίβα, ἀπὸ τὴν Τσακωνιά, τὸν Πραστόν, τὸν καπετὰν
Γεωργάκη καὶ ἄλλον ἓνα καπετάνιο, καὶ ἀπὸ τὸ Κρα-
νίδι τὸν Νικόλα Λάμπρο, καὶ Σταμάτη Μήτσα ἀπὸ
τὸ Καστρί, τὸν Τσώκρη καὶ τὸ Νέζο ἀπὸ τὸ Ἄργος,

ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι ἓνα καπετὰν Ἀναγνώστη ποῦ ἦταν εἰς τὴν δούλευση, ἀπὸ τὴν Κόρθο τὸν Γεωργάκη τὸν Χελιώτη καὶ λοιπούς, καὶ ἀπὸ Τριπολιτσὰ καὶ ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐμαζώχθησαν καμμιά ἑκατοστὴ νομάτοι ἀξιωματικοί. Ἔδωκα διαταγὴν τοῦ Κολιόπουλου, καὶ ἦταν καὶ ἓνα τάγμα, τὸ τάγμα τοῦ Τσαβέλα εἰς Καλάβρυτα, καὶ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Γιανούσης καὶ ἔδωκα διαταγὴν τοῦ Γενναίου καὶ ἐσύναξε τοὺς καπιταναίους Καρυτινοὺς καὶ λοιπούς καὶ ἐπέρασε Λαγκάδια καὶ Ἀκοβαῖς καὶ ἐκυνήγησε τῆς πέρα μεριᾶς τοὺς κλέφταις, καὶ ἐδιέταξε καὶ τὸν Θάνο Κουμανιώτη ἀπὸ τὴν Πάτρα καὶ ἐβγήκε καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς Πάτρας τὸ σύνορον, καὶ ἐγὼ ἐκίνησα καὶ εἶχα καὶ καμμιά εἰκοσαριὰ καθαλλαραίους ἀτάκτους κοντά μου ἀπὸ τὴν καθαλλαρία.

Παγενάμενος εἰς τὸ Φανάρι ἔπιασα δύο καὶ τοὺς ἐφυλάκισα εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν. Καὶ ἐτράβηξα εἰς τὸν Πύργο διατὶ ἦταν δύο, τρεῖς, τέσσαρες κλέφταις μέσα ἀπὸ τὸν Πύργο, διατὶ ἦταν γιατίι ὁ πατέρας τοῦ Λυκούργου, καὶ ἐπροσκάλεσαν τὸν Κοντοβουνήσιο καὶ ἔγδυσαν τὸν Φραγκοῦδη. Ἀκούοντας ὁ πατέρας τοῦ Λυκούργου ὅτι ἐκατέβηκα εἰς τὸν Πύργο ἐτράβηξε νὰ παῆ ᾿ς τὸ Ἀνάπλι, καὶ ἔστειλα τέσσαρους καθαλλαραίους, τὸν ἔπιασαν εἰς τὴν Τριπολιτσὰ καὶ τὸν ἔφεραν ὀπίσω ᾿ς τὸν Πύργον. Εἶχα μάθη ὅτι ἔσμιξε μὲ τοὺς κλέφταις πρὶν πᾶνε ᾿ς τὸ Κατάκωλο οἱ κλέφταις. Καὶ ἀκούοντας οἱ κλέφταις ἐμέ, τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Γενναῖο, ἐδιασκορπίσθησαν. Ἐτράβηξα εἰς τὴν Γαστούνη, ἔσφιξα τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔπιασαν ἕξη καὶ τοὺς ἐφυλάκωσα καὶ ἐκείνους. Καὶ ἔρχεται ὁ λαὸς ποῦ τοὺς εἶχαν κλεμμένα βόδια καὶ ἄλογα προσκλαιόμενοι εἰς ἐμέ, καὶ τοὺς κλέφταις τοὺς ἤξευρα καὶ ἔγεινα καὶ κριτῆς, διατὶ ἡ περίστασις ἔτσι τὸ ἤθελε καὶ

ελάβανε ὁ καθένας τὸ δίκαιό του. Ἔτσι ἐτραβήξαμε διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Πάτρα, καὶ εἰς τῆς Πάτρας τὸ σύνορο εἶχαν γδυμένους κάτι πραγματευτάδες Πυργιώταις καὶ οἱ κλέφταις ὅπου ἐγδυσαν τοὺς Πυργιώτας ἦταν ἀπὸ τὰ Ζουμπάτα, ἀπὸ τοῦ Νενέκου τὸ χωριό, λεγόμενοι Χαρμηλατοί.

Τότενες ἦτανε διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως ἰσόγιο σύνορο γδυθῆ εἰς τὴ στρατὰ (δημοσίᾳ) στρατηλάτης, νὰ ἦναι ἀποκριζάμενα τὰ χωριὰ τὰ τριγυρινὰ ἐὰν δὲν παραδώσουν τοὺς κλέφταις. Καὶ ἔσφιξα τὰ χωριὰ ποῦ ἐγδυσαν τοὺς Πυργιώταις πραγματευτάδες, ἢ τοὺς κλέφταις, ἢ δέκα χιλιάδες γρόσια ποῦ τοὺς εἶχαν παρμένα μὲ τὸ δεφτέρι τοῦ πραγματευτῆ ποῦ εἶχαν ἀγοράσῃ ἔσθην Πάτρα. Καὶ οἱ γδυμένοι ἤλθον κοντά μου ἔσθην Πάτρα. Καὶ ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ποῦ διέτριβα ἐκεῖ, ἓνας Χαρμηλάς ἦτον ἀπὸ τοὺς κλέφταις καὶ ἐσυριάνιζε ἀνεγνώριστος ἔσθην Πάτρα μέσα· καὶ ἐκεῖ ποῦ ἦτον καὶ οἱ γδυμένοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἔτσι μου ἔδωκαν χαμπέρι καὶ ἔστειλα τὸν Χαραχάλιο καὶ τὸν ἔπιασε, καὶ ἐμαρτύρησε καὶ τοὺς ἄλλους, ποῦ ἦταν ἀπὸ τὸν ἴδιον τόπο. Καὶ ἔτσι οἱ κλέφταις ἀκούοντες τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Γενναῖον ἀπὸ ἄνω, ἔπεσαν εἰς τῆς Πάτρας τὸ σύνορο καὶ ἔστειλα στρατεύματα, ἄλλους ἔπιασα, ἄλλους ἐκυνήγησα καὶ ἔπεσαν κατὰ τὰ Καλάβρυτα. Καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸ τάγμα του καὶ μὲ τοὺς Πετμεζαίους τοὺς ἐκυνήγησαν καὶ τοὺς ἔδοσαν μπέσα καὶ ἐπροσκύνησαν· ἦτο δέκα πέντε τὰ Πετιμεζόπουλα, (ἢ νὰ προσκυνήσουν, ἢ νὰ τοὺς πάρουν ὅτι καὶ ἂν ἔχουν.)

Καὶ ἔτσι ἔστειλα ταχυδρόμον καὶ ἐζήτησα γνώμην τί νὰ κάμω, νὰ τοὺς στείλω ἔστ' Ἀνάπλι, ἢ νὰ βάλουν κεφίλιδες νὰ μὴν ἀκολουθοῦν πλέον εἰς τέτοιον δρόμον. Ἐλάβα διαταγὴ ὅτι ἂν ἦναι σίγοῦροι κεφίλιδες

όπου νά μὴν μετακάμουν τρέλλα νά τοὺς συγχωρέση ὄλους, εἶδεμὴ ὅσοι καὶ δὲν ἔχουν κεφίλιδες καλοὺς νά τοὺς στείλω 'στ' Ἀνάπλι. Ἐγὼ ἐκεῖνον ποῦ ἔπιασα 'στὴν Πάτρα τὸν πῆρα διὰ νυκτὸς καὶ ἐξημέρωσα 'στὸν τόπο τους μὲ 300 νομάτους, γιὰτὶ οἱ Ζουμπαταῖοι τὸ εἶχαν πάρη ἀπάνω τους διὰ τὸ προσκύνημα. Διὰ νυκτὸς τοὺς ἔζωσα, τοὺς ἔπιασα καὶ ἐπῆρα τὸ πρᾶγμα ποῦ ἦτον ἀμοίραγον· ὁ καπετάνιος εἶχε πάη νά εὖρη πραγματευτὴ νά τὸ πουλήσῃ διατὶ δὲν ἦτον χωριάτικο. Καὶ τότενες ὁποῦ ἐπῆγα εἰς τὰ Ζουμπάτα ἀπεφάσισα νά κρεμάσω ἕνανε, καὶ μοῦ ἔπεσαν οἱ καπιτανάιοι νά μὴν τὸ κάμω. Καὶ ἐπῆρα αὐτὸν καὶ ἕναν ἄλλον δεμένους, μαζί μου. Καὶ τότενες ἐπρόσταξα εἰς ταῖς ἐπαρχίαις καὶ οἱ κεφίλιδες ἔδοσαν λόγον καὶ ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἦναι φρόνιμοι. Κεφίλιδες ἦταν οἱ γειτόνοι τους.

Καὶ ἔτσι ἐτελείωσεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη καὶ ἔκαμα καὶ 500 κρίσεις, ποῦ ἂν ἤθελε πέσουν εἰς ἀβουκάτους καὶ κριτήρια ἤθελα κονταναρισθοῦν 300 χρόνους, καὶ ἐδιόρθωσα ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἡσύχασαν. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ δύο Ζουμπατιώταις ὁ ἕνας μοῦ ἔφυγε μὲ τὰ σίδηρα καὶ ὁ ἄλλος τὸν ἔστειλα εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ ἔκαμε δύο χρόνους 'στὴν φυλακὴ, ἦταν ἀδελφὸς τοῦ φευγάτου· καὶ ὅταν ἐγύρισα ὀπίσω καὶ ἐπῆγα 'στὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἤρσεν ὁ τρόπος τοῦ Κυβερνήτου ποῦ κατεπράϋνα τὸν λαὸν καὶ ἔτσι διέλυσε τοὺς καπιτανάιους.

Καὶ ἡ παροῦσα σημείωσις ἐγράφη κατὰ δευτέραν ὑπαγόρευσιν τοῦ ἰδίου Θ. Κολοκοτρώνη:

Εἰς τὸν Πόρον εἶχε στείλῃ ἡ Κυβέρνησις στρατιώτας ἕνα μέρος Ποριωτῶν· ἠθέλησαν νά ἀντισταθοῦν εἰς τὰ στρατεύματα τῆς Κυβερνήσεως· ἔγεινε πόλεμος

ἐχάλασθησαν οἱ Ποριώταις καὶ ἐσκοτώθη ὁ Χριστόδουλος Ποριώτης. Τότε ἐκάη ἡ ἀρμάδα. Εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔλαβα τὴν ἀδειαν ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην καὶ ἔκαμα στρατιωτικὴν συνέλευσιν καὶ ἐμαζεύθησαν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐβάλαμεν ἄλλους διακοσίους εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἀξιωματικῶν.

ΙΔ΄.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως εἰς τὸ Ἄργος ἔβαλε βάσεις συνταγματικῆς κυβερνήσεως. Ἀποῦ ἐκλέχθη ἡ Γερουσία ἐσύστησε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ σύνταγμα. Μερικοὶ προὔχοντες ἐδυσχερестήθησαν· κοντὰ εἰς αὐτοὺς οἱ Ὑδραῖοι, διατὶ δὲν τοὺς ἔδιδε ὁ Κυβερνήτης εὐθύς τὰ ὅσα εἶχαν ἐξοδεύσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν· οἱ Χῖοι, διατὶ τοὺς ἐζήτησε λογαριασμόν· ἐκακοφάνηκε καὶ μερικῶν λογιστῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐφημερίδος· ἐζήτησαν σύνταγμα, καὶ ἔτσι οἱ προὔχοντες οἱ παραπονεμένοι, ἐνωμένοι μὲ τοὺς Ὑδραῖους καὶ ἄλλους δυσχερестημένους, ἔβγαλαν ἐμπροστὰ διὰ πρόφασιν τὸ σύνταγμα. Εἰμπορεῖ μεταξὺ τῶν προκομμένων νὰ ἐπίστευαν ὅτι εἶναι καλὸ τὸ σύνταγμα διὰ νὰ ἔμβῃ εἰς ἐνέργειαν εὐθύς, πλὴν οἱ κοτσαμπασίδες καὶ μερικοὶ ἄλλοι τὸ μετεχειρίσθησαν ὡς πρόσχημα. Ἐμβῆκε μέσα καὶ ξένος δάκτυλος καὶ ἐρέθιζε τὰ πράγματα.

Ἐβγαλαν κλέφταις, ἐπήγα, ἠσύχασα τὸν τόπο· ἔστειλαν οἱ Ὑδραῖοι νὰ ἀποστατήσουν τὰ νησιά, ἐστάθησαν ὑποχρεωμένοι νὰ γυρίσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ὑδραν· ὑποπτευόμενοι οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ μὴν ἐτοιμάσῃ τὴν φρεγάδα τὴν Ἑλλάδα ὁ Κυβερνήτης ἐναντίον τῶν Ὑδραίων, ἔστειλαν τὸν Μιαοῦλην καὶ τὴν

ἔκαψε, ἔκαψε καὶ ἄλλα δύο καράβια, ἔβαλε φωτιά εἰς τὸν Ναύσταθμον εἰς τὸ Βαπόρι, πλὴν ἐκατάφθασαν ἄνθρωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ ἔσβυσαν. Ὁ Μιαούλης μὲ αὐτὸ τὸ κάμωμα ἀμαύρωσε τὴν ὑπόληψίν του, διότι ἕως τότε ὁ Μιαούλης δὲν εἶχε ἀνκικτευθῆ εἰς κανένα ἐσωτερικό, καὶ ἦτον ἡ ὑπόληψίς του καθαρή. Τὰ καράβια ἦτον ἰδιοκτησίαι τοῦ ἔθνους, καὶ ὄχι τοῦ Καποδίστρια. Ἐμποροῦσε νὰ ρήξῃ τὰ κατάρτια, νὰ τὰ γιομίσῃ θάλασσα καὶ ἔτσι ἔμεναν ἐκεῖ.

Ἐπειτα ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθη εἰς τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831, ὅταν ἐπήγαινε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάληδες. — Αὐτὴ ἡ φαμελιά εἶναι μιὰ φαμελιά ὅπου ἔχυσε πολὺ αἷμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας· ἀλλ' εἶναι φαμίλια ὅπου ἔκλινε εἰς ταῖς δολοφονίαις. Ὁ μακαρίτης Ἡλίας ἐσκότωσε τὸν θεῖόν του Θεόδωρον Κουμουνδουράκη, ὅπου εἶχε τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατέρα του διὰ γυναῖκα. Ὁ Γεωργάκης μὲ τὸν Κατσακο ἐπροσκάλεσαν νὰ ὀμιλήσουν μίαν ἡμέρα τοῦ Νικολάκη Πιεράκου ξαδέλφου τους, καὶ ἀφοῦ ὠμίλησαν καὶ ἐκατέβαιναν εἰς τὴν σκάλαν τοῦ ἔρρηξαν καὶ τὸν ἐλάβωσαν εἰς τὴν κοιλιάν, καὶ ἐτρόμαξε νὰ γλυτώσῃ· ἐγιατρεύετο διὰ ἕξ μῆνας.

Πρὶν νὰ σκοτωθῇ ὁ Κυβερνήτης ἠκολούθησαν καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὴν Ὑδραν ἔστειλαν μίαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Παπαλεξόπουλον, τὸν Σπηλιωτόπουλον καὶ ἄλλους εἰς τὴν Μάνην, ἰδώθησαν μὲ τὸν Κατσακο, ἐκήρυξαν τὸ σύνταγμα, ἔστειλαν καὶ τρία καράβια οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν. Ἦμουν εἰς τὴν Καρύταιναν, τότε ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην διὰ νὰ στείλω στρατεύματα εἰς τὴν Καλαμάταν, διὰ νὰ φυλάξω αὐτὴν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν Μανιατῶν. Ἐστειλα τὸν

Γενναῖο μὲ ἓνα τάγμα ρουμελιώτικο καὶ μὲ πολλοὺς Πελοποννησίους. Ἐπῆγε εἰς τὴν Καλαμάταν, ἦλθαν οἱ Μανιάταις ἐπολιόρκησαν τὸν Γενναῖον. Τὸ τάγμα τὸ ρουμελιώτικο τοῦ Ἀλεξάνη, (καὶ ὁ Κώστας δὲν ἦτον ἐκεῖ) ἀπίστησε καὶ ἐγύρισε μὲ τοὺς Μανιάταις· ἔρχεται ὁ Ῥικόδος, τότε ἡ ἰδία ἐπιτροπὴ καίει τὰ δύο καράβια τὰ ἐθνικὰ καὶ ἓνα ὑδραϊκὸ τὸ περιλαβε ὁ Ῥικόδος.

Κινῶ μὲ 400 καβαλλαραίους τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους, καὶ ἔστειλαν καὶ ἦλθαν ἕως 4000 ἀπὸ ταῖς ἐπαρχίαις. Οἱ Φραντσέζοι σὰν ἔμαθαν ὅτι ἐγὼ ἐσύναξα στρατιώταις διὰ νὰ βαρέσουν τοὺς Μανιάταις, ἔστειλαν ἓνα τάγμα χωρὶς πρόσκλησι τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔπιασαν τὴν Καλαμάτα καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους δέχονται. Ἐπῆγα εἰς τὸ Νησί καὶ ἦλθε ἓνα τάγμα γαλλικόν, καὶ μοῦ εἶπε ὁ ἀρχηγός των, ὅτι εἶναι προσταγμένους ἀπὸ τὸν στρατηγόν του νὰ ἔμβη μέσα εἰς τὸ Νησί. Ἐγὼ τοῦ εἶπα : «Ὅταν ἐσὺ εἶσαι προσταγμένος ἀπὸ τὸν στρατηγόν σου, ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ πιάσω τὸ Νησί. Ἄν θέλετε, σὰς δέχομαι μέσα, καὶ σὰς δίδω ὅτι σὰς χρειάζεται.» Αὐτὸς μοῦ λέει ὅτι εἶναι προσταγμένος νὰ ἀναχωρήσετε καὶ νὰ ἐμβοῦμεν μέσα. Ἐγὼ τοῦ εἶπα ὅτι : «Εἶμαι διαταγμένος ἀπὸ τὴν κυβέρνησίν μου νὰ μείνω καὶ ἂν θέλετε ἄς γράψῃ ὁ στρατηγός σας εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν μὲ διατάξῃ ὁ Κυβερνήτης, ἀναχωρῶ.» Ἐκεῖνοι μὲ ἀπεκρίθησαν : «Θὰ ἐμβοῦμεν καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ πόλεμος εἶναι εἰς βάρους σου.» Ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα ὅτι : «Ἄν ἀρχίσω ἐγὼ τὸν πόλεμον εἶναι εἰς βάρους μου, εἰδὲ καὶ ἂν ἀρχίσετε ἐσεῖς εἶναι τὸ βάρους ἐδικόν σας.» Ἐνόμιζαν νὰ μὲ φοβίσουν καὶ νὰ τραβηθῶ. Ἐκαθίσαν τρεῖς ἡμέραις ἀπέξω ἀπὸ τὸ Νησί καὶ ἔβρεχε,

τούς είπα να έμβουν μέσα και να πιάσουν ένα μαχαλά, και γράψετε εις την Κυβέρνησιν, και αν αυτή με διατάξη να αναχωρήσω, εὐθὺς ἀναχωρῶ και ἀπὸ τὸ σπίτι μου ἀνῆτο. Βλέποντες ὅτι δὲν εἰμποροῦν νὰ με βγάλουν, ἐτραβήχθησαν ὅλοι εις τὴν Καλαμάτα.

Ὅταν ἀνεχώρησε ὁ Γενναῖος ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὴν ἐγδυσαν οἱ Μανιάταις, και μόνον ἐγλύτωσαν τὰ σπίτια μερικῶν συνταγματικῶν. Οἱ Ὑδραῖοι ἀφοῦ εἶδαν τὸν Ῥικὸρδο νὰ ἔρχεται ἔκαψαν τὰ δύο κхраβια ὁποῦ ἦτον ἔθνικα, και τὸ τρίτο κхраβι ὁποῦ ἦτον ιδιόκτητον τὸ ἄφησαν σῶο και τὸ ἐπῆρε ὁ Ῥικὸρδος. Οἱ Μανιάταις ἐγδυσαν τὴν ἐπιτροπὴν τὴν σταλμένη ἀπὸ τὴν Ὑδρα και ὅλους τοὺς Ὑδραῖους ὁποῦ εἶχαν φύγη ἀπὸ τὰ κхраβια· τοὺς περίλαβαν τὰ φραντζέζικα και τοὺς ἔστειλαν εις τὴν Ὑδραν. Αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ ἦλθε εις τὴν Μάνη και ἐκήρυξε σύνταγμα, ἐλευθεριά, νὰ μὴ πληρώνη παρὰ ἕνα ἔστα δέκα, και τοὺς ἔπαιρναν ἐννέα ἔστα δέκα, και ἐζημίωσαν και τὴν Καλαμάτα με 500,000 γρόσια· τέτοιο σύνταγμα ἐκήρυτταν, σύνταγμα ἀρπαγῆς. Ἐμαθα ὅτι ἦλθε τότε ὁ Ῥικὸρδος εις τὸ Ἄλμυρό, και ἐκίνησα με ὄλην τὴν καθαλλαρίαν τακτικὴν και ἀτακτὴν· εις τὴν τακτικὴν καθαλλαρία ἦτον ὁ Καλέργης, εις τὴν ἀτακτὴ ὁ Χατζῆ Χρήστος. Τὸν ἀντάμωσα και ἐπέστρεψα εις τὸ Νησί, ὁ Ῥικὸρδος ἐπῆγε εις τὴν Τζίμοθα· ἐκατέβηκε ἡ μάνα τοῦ Μαυρομιχάλη, ὠμίλησε με αὐτὸν και ἔπειτα ἐκίνησε διὰ τὸ Ναύπλιον.

Ὅταν ἔκαψε ὁ Μικούλης τὰ κхраβια ἐβόγγισε ὄλο τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἀδικίαν ὁποῦ ἔκαμε νὰ κάψη τὰ ἔθνικα κхраβια. Μερικοὶ βλέποντες ὅτι οὔτε με ἐπιτροπὰς οὔτε με ἀποστασίας δὲν ἔκαμναν τίποτε, ἐσυμβουλευθήσαν μερικοὶ και ἀπεφάσισαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτη. Ἐκεῖναις ταῖς ὥραις ἔλαβα δια-

ταγή να υπάγω εις τὸ Ναύπλιον καὶ νὰ πάρω μαζί μου καὶ τὴν τακτικὴν καθαλλαρία, καὶ τὴν ἀτακτὴν μὲ τὸ πεζικὸν στρατεύμα νὰ τὰ ἀφήσω μὲ τὸν Γενναῖον εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν νὰ μὴν ἔβγουν καὶ λεηλατήσουν τὸν τόπον. Ὁ Πέτρος Μαυραμιχάλης εἶχε φύγη τὸν χειμῶνα κρυφίως ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ νὰ υπάγῃ εἰς τὴν Μάνην. Ὁ καιρὸς τὸν ἔρρηξε κατὰ τὸ Κατάκωλο· ὁ ἐκεῖ τότε διοικητὴς Ἀναγνωστόπουλος τὸν παρέλαβε, καὶ τὸν ἔστειλε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ τὸν ἔβαλεν εἰς φύλαξιν ἀναπαυτικὴν, καὶ εἶχε ὅλα του τὰ ἀναγκαῖα πλουσιοπάροχα· τὸν Γιάννην Κατσὴ τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἔβαλε εἰς τὸ Παλαμῆδι, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάλην καὶ Κατσάκο εἶχε ὑπὸ φύλαξιν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀναπλιοῦ. Ὁ Κατσάκος ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Μάνην καὶ ἔκαμνε τὰ συντάγματα αὐτὰ· εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν εἶναι ὁποῦ ἐσυμβουλευθήκαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Τοὺς ἐγύρισαν τὰ μυαλὰ τάζοντές τους χιλιάδες τάλαρα καὶ ἄλλα· καὶ ἂν δὲν ἐπαραινοῦντο αὐτοὶ ἀπὸ μεγάλας ὑποσχέσεις, καὶ νὰ ἦναι βέβαιοι ὅτι θὰ γλυτώσουν, δὲν τὸ ἀποφάσιζαν ποτέ.

Ἔτσι ὡς προεῖπα ἐπῆγαν εἰς τὴν πόρταν τῆς ἐκκλησίας τὴν Κυριακὴν τὴν αὐγὴν, ἐχαιρέτησαν τὸν Κυβερνήτην, ὁ Κυβερνήτης εἶχε μόνον δύο, ἓνα κουλοχέρη καὶ ἓνα ἄλλον. Ἐμβαίνοντας εἰς τὴν πόρταν, ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ ἔρρηξε μία πιστόλα εἰς τὸ κεφάλι, ὁ Γεωργάκης μιὰ μαχαιριὰ εἰς τὴν κοιλιὰ καὶ ἔμεινε ὁ Κυβερνήτης νεκρὸς ξαπλωμένος εἰς τὴν πόρταν. Ἀφοῦ ἔκαμαν αὐτὰ ἔτρεξαν νὰ φύγουν, ὁ Κωνσταντῖνος ἐλαβῶθηκε θανατηφόρα ἀπὸ τὸν κουλοχέρη τὸν Κρητικὸν, ὁ δὲ Γεωργάκης κατέφυγεν εἰς τοῦ Βα-

λιάνου τὸ σπίτι· εἶδε ὅτι ἐκεῖ δὲν ἔμπορεῖ νὰ βασταχθῆ καὶ ἐπῆγε εἰς τοῦ Ῥοῦν τὸ σπίτι. Ὁ πολιτάρχης Παναγιώτης Κακλαμάνος δὲν ἐταράχθηκε διόλου διότι ἦτον καὶ αὐτὸς μπασμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ζερὰρ ὁποῦ ἐδιοικοῦσε τὰ ἑλληνικὰ τακτικὰ στρατεύματα εὐρέθηκε καθάλλα μὲ τὸν ἀγιουτάντε του εἰς τὸν Πλάτανον ὁποῦ ἦτον ὁ στρατῶνας καὶ ἔλεγε: «Τίποτε τίποτε, μείνετε ἡσυχιοι». Ὁ Ἀλμέτας ποῦ ἦτον φρούραρχος μὲ τὸ πιστὸν στρατεύμα ὁποῦ ἦτον ὠρωμένο ἔκλεισε ταῖς πόρταις, ἐδιαμοιράσθησαν εἰς ὅλαις ταῖς τάπιας καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς πόλεως, ἔπιασαν καὶ διάφοροι ἄλλοι πολῖται τὰ ἄρματα, καὶ ἔτσι ἐφυλάχθη ὁποῦ ἐκινδύνευσε νὰ χαθῆ τὸ Ἀνάπλι.

Τῆς εὐθὺς συνάχθη ἡ Γερουσία μὲ τοὺς Γραμματεῖς καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τριμελῆ ἐπιτροπὴ τὸν Αὐγουστῖνον, ἐμένα καὶ τὸν Κωλέτη. Ὁ Αὐγουστῖνος μὲ ἔστειλε εὐθὺς μὲ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἓνα πεζοδρόμον διὰ νὰ μοῦ δώσῃ εἶδησιν καὶ νὰ πάγω εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἦμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά· ἐκείναις ταῖς ὥραις εὐρέθηκα εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἡ Γερουσία ἐκοινοποίησε τὴν ἀπόφασίν της εἰς τὸν Αὐγουστῖνον, ὁ Αὐγουστῖνος εἶπε ὅτι δὲν δέχεται αὐτὴν τὴν θέσιν ἂν δὲν ἔλθῃ πρῶτον καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐγὼ ἔλαβα τὴν εἶδησιν τὸ βράδυ τὴν ἴδια Κυριακὴ ἀπὸ τὸν πεζοδρόμον, ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχάληδες καὶ ὁ ἓνας ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ ἄλλος ἐπῆγε εἰς τὸν Ῥοῦν, δὲν ἤξευρα τίποτε ἄλλο περισσότερον. Τότε ἐσυλλογίσθηκα ὅτι εἶχε ἀποφασίσῃ ὁ Κυβερνήτης ὅτι ἂν ἀποθάνῃ ἕξαφνα νὰ γένη εὐθὺς συνέλευσις ἀπὸ τὸ Ἔθνος. Εὐθὺς ἔκραξα τὸν διοικητὴν τῆς Τριπολιτσᾶς ὁποῦ ἦτον ὁ Καρόρης, καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἔγραψα παντοῦ διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματα ὁποῦ ἦταν μὲ τὸν

Γενναῖον νὰ τραβηθοῦν, καὶ ἐγὼ νὰ μείνω εἰς τὴν Τριπολιτσά. Διατὶ ἐγὼ δὲν ἤξευρα ποῦ θὲ νὰ τραβήξω, οὔτε τί νὰ κάμω, οὔτε ἤξευρα τί ἐγίνετο εἰς τὸ Ἀνάπλι, μὲ τὰ γράμματα ἔστελνα παντοῦ καβαλλαροαίους καὶ πεζοὺς, καὶ τοὺς ἀνάγκαζα νὰ ἔλθουν μίαν ὥρα ἀρχήτερα. Τὴν αὐγὴν ζημερώνοντας Δευτέρα μὲ ἦλθαν δύο πεζοὶ ὁ ἕνας κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον καὶ μοῦ ἔφεραν τὰς εἰδήσεις ὅτι ἡ Γερουσία ἐψήφισε τριμελῆ ἐπιτροπὴ, ὅτι ὁ λαὸς ἐπολιόρκησε τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη εἰς τοῦ Ῥουάν τὸ σπίτι, ὅτι τὸν ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ῥουάν, ὅτι τὸν ἐπαράδωκε καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμῆδι καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ φθάσω μίαν ὥραν ἀρχήτερα.

Τὸ βράδου εἶχα βαστάξη μυστικὸ καὶ δὲν τὸ ἐκοινοποίησα εἰς τὴν πόλιν τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου. Τὴν αὐγὴν ὅπου τὸ ἔμαθαν οἱ πολῖται τῆς Τριπολιτσᾶς ἔμειναν νεκροί, ἄφησαν τὰ ἐργαστήριά των, ταῖς δουλειαῖς τους καὶ ἐπερπατοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους ὡσὰν τρελλοί. Ἐγὼ ἔστειλα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ταχυδρόμους μὲ δεύτερα γράμματα νὰ μείνουν ἡσυχοὶ αἱ ἐπαρχίαι, νὰ σταθοῦν οἱ ἑπαρχοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ νὰ ἐξακολουθοῦν τὰς ἐργασίας των. Τοὺς ἔδιδα καὶ τὴν εἶδησιν ὅτι ἐκλέχθη μίαν ἐπιτροπὴ διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὸν τόπον, καὶ ὅτι θέλει λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ βαστάξῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐταξίαν εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίστασιν. Ἦλθαν οἱ προύχοντες τῆς πόλεως Τριπολιτσᾶς πρὶν νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὸ Ναύπλιον, καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι: «Τὶ νὰ γίνωμεν, ἐμεῖς φοβούμεθα νὰ μὴν πάθωμεν τίποτε, διότι ἡ πόλις μας εἶναι ἀνοικτὴ καὶ ξέφραγη». Τοὺς εἶπα νὰ βάλουν ντελάληδες καὶ νὰ διαβάσουν ὅσα ἔγραψα καὶ εἰς ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις. Αὐτοὶ μὲ ἐπαρκαλέσαν νὰ βάλουν ντελάληδες νὰ μαζωγοῦν οἱ πολῖται εἰς τὸ

σχολεῖον καὶ νὰ ὑπάγω ἐγὼ νὰ τοὺς ὀμιλήσω. Τὸ ἐδέχθηκα, ἐσυνάχθησαν οἱ πολῖται εἰς τὸ σχολεῖον, τοὺς ὀμίλησα διὰ μιὰν ὥραν ὀλόκληρον, τοὺς εἶπα ὅσα ἔπρεπε νὰ τοὺς εἰπῶ εἰς τέτοιας περιστάσεις.

Ἄφησα τὸ Σισινόπουλο μὲ 100 καθαλλαραίους διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, καὶ ἐγὼ ἐκίνησα, καὶ διὰ ἕξ ὥρας ἔφθασα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Εἶχα μαζί μου 150 καθαλλαραίους· ὁ λαὸς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ ἀνοῖξαν τὴν πόρταν καὶ ἐβγήκαν εἰς προϋπάντησίν μου, ἕως τὸν τόπον ὅπου ἐξεμπαρκαρίσθηκε ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ λαὸς ἀπεκεῖ μὲ ἐσυντρόφευσε ἕως τὸ σπίτι μου. Ἄλλοι ποῦ μὲ ἀπαντοῦσαν ἔκλαιγαν, ἄλλοι παραπονοῦντο καὶ ἐγὼ ἔλεγα εἰς ὅλον τὸν κόσμον: «Ἡσυχία.» Πηγαινάμενος εἰς τὸ σπίτι τοὺς εἶπα: «Ἕλληνες, πηγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, μὴ ἔχετε κανένα φόβον, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις θέλει τὰ οἰκονομήσῃ ὅλα.» Ἀπ' ἐκεῖ ἐπήγα ἐκεῖ ὅπου ἐκάθετο ὁ Αὐγουστίνος διὰ νὰ τὸν παρηγορήσω, πηγαινάμενος ἐκεῖ ἐπαρηγόρησε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ ἔπειτα μοῦ λέγει: «Εἰς τὸν λαὸν σου κρέμομαι καὶ ἐγὼ καὶ τὸ Ἔθνος, καὶ κάμε ὅτι σοῦ φανῆ εὐλογον.» Ἐγύρισσα εἰς τὸ σπίτι, ὀμίλησα τοῦ Ἀλμέδα ὅπου ἦτον φρούραρχος καὶ ἐπὶ κεφαλῆς εἰς τὰ στρατεύματα τὰ τακτικά, καὶ τοῦ εἶπα νὰ βάλῃ ντελάληδες νὰ καθήσῃ ἡσυχος καθένας εἰς τὸ σπίτι του καὶ νὰ βγάλῃ τὰ ὅπλα (διὰ τὴν ἦταν ὅλοι οἱ πολῖται ἀρματωμένοι), καὶ καθὼς ἐφέρθηκες ταῖς τόσαις ἡμέραις νὰ φερθῆς καὶ τώρα διὰ τὴν ἡσυχίαν. Τὸ τακτικὸν ἐστάθηκε πιστὸν εἰς τὸν ὄρκον του, καὶ ἐμπόδισε τὴν σφαγὴν καὶ τὴν φωτιά· τώρα νὰ κάμετε ὄρκον καὶ εἰς τὴν ἐπιτροπήν, ἕως νὰ ἰδοῦμεν ποῦ θὰ κατασταλάξῃ τὸ πρᾶγμα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐσυνάχθηκε ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμεν τὸν ὄρκον καὶ ἐπή-

ραμεν ταῖς ὑπόθεσαις τοῦ Κράτους ἐπάνω μας. Ὁ λαὸς ἐφώναζε διὰ τὸν φονέα Γεωργάκη: «Ἡ σκοτῶνετε τὸν φονέα, καὶ πιάνετε καὶ τοὺς συμβούλους, εἴτε μὴ θὰ κάμωμεν ἐκδίκησιν μοναχοί μας καὶ θὰ κάμωμεν ὅτι εἰμφορέσωμεν.» Τότε ἡμεῖς ἀπεφασίσαμεν στρατιωτικὸν δικαστήριον, τὸν ἔκρινε τὸν ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον, καὶ ἐκτελέσθη ἡ ἀπόφασις εἰς τὴν Πρόνοια. Οἱ δύο ὑπηρέται καὶ ὁ Κακλαμάνος ἐβάλλθησαν εἰς φυλακὴν, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν τὴν ἐταιρίαν ὅπου εἶχαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην· ἐβιάσαμεν τὸν Ζιεράρ νὰ κάμῃ τὴν παραίτησίν του, εἶδὲ μὴ ἠθέλαμεν τὸν κηρύξῃ ὡς ἕνα ἐπίβουλον. Ἐδωκε τὴν παραίτησίν του, ἐβάλλθη εἰς φυλακὴν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καλαμογδάρτη καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἐμαρτυρῶντο ἀπὸ τὸν ἄλλο. Πολλοὶ τρελλοὶ ἤρχοντο καὶ μὲ ἐφορτώνοντο καὶ μοῦ ἔλεγαν: «Κολοκοτρῶνη, ἐκδίκησιν κάμε, σκότωσε τοὺς φονεῖς.» Καὶ ἐγὼ τοὺς ἐμάλλωσα καὶ τοὺς ἐδίωξα ἀπὸ τὸ σπίτι λέγοντάς τους: «Πηγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, δὲν εἶναι ἐδική σας δουλειά.»

Εἰς τὴν Ὑδραν μόλις ἔμαθαν ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθη, ἐκίνησε ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ Παπαλεξόπουλος καὶ ἄλλοι, καὶ ἔτρεξαν εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ κάμουν ὅτι θέλουν, καὶ νὰ βάλουν εἰς ταραχὴν. Τοὺς ἐβιάσαμεν καὶ τοὺς ἐβάλαμεν εἰς τὸ Καστέλι· ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς τῆς Ὑδρας), ἔστειλαν ἀναφοραῖς, ἔκλαιον τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἀνεγνώριζαν καὶ τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, καὶ ἐγκωμιάζαν τὴν πράξιν τῆς Γερουσίας. Ἐστειλαν οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Ὑδραν μίαν ἐπιτροπὴν, δὲν τὴν ἐδεχθήκαμεν· ἴσως ἂν ἐφώταε τὴν Γερουσίαν ὁ Θεὸς καὶ ἔβαζε ἄλλον εἰς τὸν τόπον τοῦ Κωλέτη ἠθέλαμεν πάῃ καλῆτερα. Ἐ-

διοικήσαμεν ἕως τρεῖς μῆνας ἐκάμαμεν προκήρυξιν καὶ ἐπροσκαλέσαμεν τὸ Ἔθνος εἰς συνέλευσιν, νὰ συναχθῆ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐσυναχθήκε. Τότε ἦλθαν καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ διάβολος ἔνωσε καὶ τὸν Γρίβα ὁποῦ ἐτρώγετο μὲ τὸν Τσόγκα, καὶ ἦλθον μαζί ὄλοι.

Συνάζοντας ὄλο τὸ Ἔθνος, ἐγὼ ἐμέτρησα μὲ τὸ νοῦ μου, ὅτι ἐὰν καὶ κάμωμεν ἄλλην κυβέρνησιν οἱ ἔξω αὐλαῖς θέλει μᾶς πάρουν ὅτι εἶχαμεν ὄλοι συνομωσίαν διὰ τὸν σκοτωμὸ τοῦ Κυβερνήτη· διατὶ σκοτώνοντας τὸν Κυβερνήτη, καὶ ἀλλάζοντας τὴν κυβέρνησιν νὰ βάλωμεν ἄλλους, βέβαια ὁ κόσμος θὰ μᾶς ἔπαιρνε ὅτι εἴμεθα ὄλοι συνομῶταις, ἢ ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἦτον τύραννος· διατὶ ἐδοκιμάσαμεν τὰ ἀπερασμένα χρόνια τῶν πολλῶν τὴν κυβέρνησιν,—καὶ εἶπα ὅτι, ἄς ἔμπη ὁ Αὐγουστῖνος πρόεδρος μόνος, καὶ ἡ Συνέλευσις ἄς τοῦ βάλῃ Γερουσία νὰ ἀκούεται μὲ τὸν πρόεδρον, νὰ κυβερνήσῃ, ἕως ποῦ νὰ γραψῇ ῥεσταῖς Δυνάμεις νὰ μᾶς στείλουν βασιλέα· καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου εἰς τὴν Συνέλευση. Ἀκούοντας ὁ Κωλέτης ὅτι ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου καὶ θὰ ἔβγῃ καὶ ἐκεῖνος, καὶ ὅτι ἔκανε ὁ πρόεδρος θὰ ἦτον καλὰ γεναμένα, δὲν τοῦ ἄρесе, καὶ ἄρχισε καὶ διέκοψε τοὺς Ἀνατολικούς καὶ Δυτικοελλαδίτας καὶ τοὺς καπεταναίους διὰ ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐμεῖς ἐκάναμεν Συνέλευση καὶ τὰ κονάκια ὁποῦ εἶχαν οἱ πληρεξούσιοι καὶ οἱ καπεταναῖοι ἦταν ἀνακατωμένα μὲ τὸ κόμμα τοῦ Ἔθνους. Ἀρχίνησε καὶ τὰ καταμέριζε τὰ κονάκια, καὶ ἔβαλε τὸν Γρίβαν, ὡς τρελλὸν ὁποῦ ἦταν, καὶ ἔφτειανε ταμπούρια εἰς τὰ κονάκια· καὶ ἔτσι ἐπέρασε καὶ ἐκεῖνος καὶ ἐπῆγαν κατὰ μεριὰ ὄλη ἡ συντροφιά. Καὶ ἡ Συνέλευσις ἔβαλε φρουρὰ τὸν Κίτσο Τσαβέλα· καὶ εἶχαν γνώμη νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Συνέλευση διὰ νὰ

τὴν χαλάσουν, ἀλλὰ δὲν ἐκόταγαν νὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν φρουρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα.

Καὶ ἔτσι ἡμέρα τὴν ἡμέρα αὐξαναν τὰ πάθη, καὶ ἐμεῖς πάντοτε ἐκάναμε τὴν Συνέλευση. Τοὺς ἔστειλε ὁ Αὐγουστῖνος μιὰ καὶ δύο τὸν Κωλέττη: «Δὲν εἶναι καλὸ νὰ διαιρεθῇ τὸ Ἔθνος, μόνον ὁμόνοια καὶ εἰρήνη, καὶ ἡ Συνέλευσις νὰ κάμῃ τὰ ἔργα της». Μίαν ἡμέρα τοῦ λέγει: «Τί φτειάνει ὁ Γρίβας ταμπούρια ἔς τὸ σπίτι;» «Ἄμ' δὲν τὸν ἀφίνετε τὸν τρελλό; αὐτοὶ ἔχουν εἰς τὴν γνώμη τους νὰ σκοτώσουν μεγάλους καὶ ὄχι μικρούς· ἐμεῖς φυλαγόμαστε, ὅσοι ἔχομεν ὑποψία.» Μίαν ἡμέρα, νὰ κοντοσυλλαβίσω, ἀνοιξε τὸ τουφέκι ἀπὸ ἐκείνους εἰς τὸ παζάρι καὶ ἐβάρεσαν τὸν Τριαντάφυλλον Τσουρὰ καὶ τὸν Ρούκη. Ἔτσι ἀνοιξε τὸ τουφέκι, ἐκαταμερίσαμεν. Ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ Ἀποστόλης ποῦ ἔταν πολιτάρχης· καὶ ἔτσι ἐσηκώθηκε τὸ τουφέκι καὶ τοὺς ἐστενοχωρήσαμε εἰς ἓνα μαχαλα. Τότενες ἐσηκώθηκε ὁ Κώστας Μπότσαρης καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Αὐγουστῖνο, καὶ εἶπε: «Νὰ τοὺς ἀφίσωμε νὰ φύγουνε, καὶ ἐγὼ ὑπάγω μαζί τους εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἔρχομαι», καὶ ἄλλα ταξίματα. Τοὺς εἶχαμε πολὺ στενοχωρημένους, καὶ ἂν δὲν ἦτον αὐτὴ ἡ μεσιτεία θὰ τοὺς ἐχαλάγαμεν ὅλους· σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο πολλοί· καὶ ἔτσι μὲ αὐτὰ τὰ πάτα τοὺς ἔδωκε λόγον τιμῆς νὰ ἔβγουν, καὶ ἔτσι ἐβγήκαν. Τόσο ἐστάλθηκε ἀπὸ τοὺς πρέσβεις (Κάνιγγ) διὰ νὰ παύσῃ τὸ τουφέκι, καὶ ἔτσι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Ἄργος, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπέρασαν ἔς τὰ Μέγαρα καὶ ἄρχισαν ταῖς ῥαδιουργίαις των, καὶ ἔβγαλαν διπλώματα, ταγματάρχαις, καπεταναίους, — καὶ ἔβγαλε ἕως 5000 καὶ ὑπεγράφετο ὁ ἴδιος (ὁ Κωλέτης) ὡς κεφαλὴ. Καὶ ἡ Συνέλευσις τότε ἐσηκώθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ ἔκαμε γράμματα εἰς ταῖς Δυνάμεις διὰ νὰ

προφθάση μίαν ὥραν ἀρχήτερα Βασιλέας· ἔκαμε καὶ τὸ Σύνταγμα, καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐκεῖνοι ἔκαμαν ἕως 25 Μαρτίου εἰς τὰ Μέγαρα, καὶ ἦλθαν εἰς τὸ Λουτράκι. Ὁ Νικολὸς Τσαβέλας ἐχρεωστοῦσε 80 χιλιάδες γρόσια καὶ διὰ νὰ μὴ πληρώση, ἐπῆγε μὲ ἐκείνους. Τόσο καὶ ὁ Χατζῆ Χρήστος ἐπαράτησε τὸν ὄρκον ποῦ ἔχε κάμῃ σὲ τρεῖς μῆνες, καὶ ἐπῆρε τὴν καθαλλαρία καὶ ἐπῆγε ἔς τὸν Κωλέτην. Εἶχε τὸν Καλέργη ἢ κυβέρνησις σταλμένον μὲ τὴν καθαλλαρία καὶ τοὺς Κορθινοὺς, καὶ ἐστέκονταν ἀντικρὺ τῶν Συνταγματικῶν. Καὶ ὁ Κωλέτης ἦλθε εἰς τὸ Λουτράκι, καὶ τὸν ἐδυνάμωνε τὸ κόμμα ἀπὸ τὴν Ὑδρα, καὶ πανταχοῦ ὅσοι ἦταν σκανταλοποιοί, καὶ τὸ στράτευμα ὁποῦ εἶχε ὄλο μὲ διπλώματα καὶ ταξίματα. Καὶ ἔλεγε: «Ἄν βγάλωμε τὸν Αὐγουστίνου σας δίδω ἄμπλα ἀουτοριτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησο νὰ πάρετε τοὺς μισθοὺς σας, νὰ ἔχετε καὶ τοὺς βαθμοὺς σας.» Ἡ Συνέλευσις ἐτελείωσε, καὶ ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς ἔμειναν ἀσάλευτοι· μέρος νῆσοι δὲν ἄκουε τὴν μόνον, καὶ μέρος Ῥουμελιώταις. Τὸ λοιπὸν ἔθνος ἄκουε ταῖς διαταγαῖς τῆς κυβερνήσεως, — ἡ Πελοπόννησος ὅλη. Τόσο ἔγραψε καὶ ὁ Νικόλαος ἓνα γράμμα ὅταν ἤμεθα ἔς τὴν ἐπιτροπή: «Βαστάτε τὸ ἔθνος, νὰ ἦσαστε μονοιασμένοι καὶ θὰ στείλωμε βασιλέα». Τόσο καὶ ἀπὸ ταῖς ἀλλαις Αὐλαῖς.

Ἀπὸ ἡμέραις ἐγύρευα τὴν ἀδειαν ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου νὰ πάω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Κόρθο· ὁποῦ ἂν ἤθελε ὑπάγω δέκα ἢ πέντε ἡμέραις ἀρχήτερα δὲν ἤξευρα ἂν ἔμβαιναν μέσα (νὰ μὴ πᾶν ἀπάνω τους.) Μόνον ἄκουε ὁ κόσμος τὸ Σύνταγμα καὶ δὲν ἤξευρε πῶς εἶναι Σύντριμμα, καὶ εἰς ταῖς 25 τοῦ Μαρτίου ἐβγήκα νὰ πάω ἔς τὴν Κόρθο· καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁποῦ ἐβγήκα ἐγὼ, ὁ Νικήτας μὲ τὸν Καλέργη ἔκαμαν τὴν ἀστοχασίαν

καὶ ἔπῃξαν ἔς τὸ Λουτρᾶκι καὶ τοὺς πισοδρόμησαν ἐκεῖνοι. Τὸ στράτευμα τὸ δικό μας ἐσκορπίσαν καὶ ὁ κόσμος ἐκαρτέρει μετὰ τὸ Σύνταγμα. Καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐδείπνησα, καὶ ἀπάνω ποῦ ἤθελα νὰ καθαλλίω νὰ πάω ἔς τὴν Κόρθο, μὰς εἰδοποίησαν τὰ τρέχοντα· καὶ ὅτι οἱ Συνταγματικοὶ αὐριο ἔρχονται ἐδῶ· καὶ τότενες ἀφῆσα τὸν Σταυριανὸ Καπετανάκη, τὸν Γεώργη Μιχαλάκη, τὸν Ἀγαλόπουλο, τὸν Τσώκρη, τοὺς ἀφῆσα εἰς τὸ Ἄργος, νὰ ἰδοῦμε τί θέλει γείνη. Ἐγὼ ἐτραβήθηκα εἰς τὸ Σχοινοχώρι, μίαν ἡμισυ ὥρα μετὰ τὸν τσιπχανέ, καὶ μόνον μετὰ τοὺς ἀνθρώπους μου· καὶ τὴν αὐγὴν ἔφθασε τὸ Σύνταγμα εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐβγήκαν οἱ Ἀργίταις μετὰ τὰς δάφνας.

Ἀπ' ἐκεῖ ἐδοκίμασαν νὰ πᾶνε ἔς τὴν Ἀνάπλι. Καὶ τὰ στρατεύματα ποῦ ἔταν ἔς τὴν Σαλαμίνα τὰ δικά μας, ἐμβῆκαν εἰς τὴν Πρόνοιαν. Ἐγὼ ἐτραβήξα κατὰ τὴν Τριπολιτσά καὶ μετὰ 200 ἀνθρώπους ποῦ ἐκρατοῦσα τὸ Ἀινόρι, ποῦ ἦταν οἱ τοπικοὶ φευγάτοι. Καὶ ἔτσι ἦλθαν ἐκεῖ ὁποῦ ἤμουν ἐγὼ, καὶ τοὺς βώτησα, ἂν ἦναι πουθενὰ στρατεύματα.—«Ὁχι.»—Ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Κολιόπουλος ἦτον σταλμένοι ἔς τὴν Πάτρα καὶ ὁ Τσαβέλας μετὰ τὸ τάγμα του ἔς τὴν Πάτρα.

Καὶ ἐμβαίνοντας μέσα ἔρρηξαν τὴν Γερουσία, νὰ κάμουν κυβέρνησιν, ἐπιτροπὴν πέντε, καὶ ὁ ἕνας ἀπεφάσισαν καὶ ἐμένα· καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθηκα: «Δὲν εἶμαι ἄξιος.» Καὶ τότε ἀπεφάσισαν τὸν Κολιόπουλο, τὸν Ζαήμη, καὶ μοῦ ἔστειλαν τὰ γράμματα καὶ τοὺς τὰ ἔστειλα νὰ ἐλθοῦν τὸ γρηγορώτερο. Καὶ ἔκαμαν ἐπταμελῆ ἐπιτροπὴ τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κωλέτη, τὸν Μεταξά, τὸν Μπότσαρη, τὸν Κολιόπουλο, τὸν Κουντουριώτη καὶ Ζαήμη. Ἐγὼ εἶχα στείλῃ τὸν Γενναῖο ὁποῦ ἐσύναζε στρατεύματα διὰ τὴν Κόρθο, καὶ ἔφθασε μετὰ 1000 εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐγὼ ἐστάθηκα εἰς

τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐπρόσταξα νὰ πάη ἔς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ ἰδοῦμε τὸ Σύνταγμα τί θέλει κάμη. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Ζαήμης μὲ τὸν Κολιόπουλο ἀπὸ τὴν Πάτρα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐστάθησαν μίᾳ ὥρᾳ καὶ ὠμιλήσαμεν, καὶ μοῦ λέγει ὁ Ζαήμης: «Μὴ ἴπῃς τίποτε ὅσο νὰ ἴπαμε κάτω, νὰ μὴν γείνη κανένας ἐμφύλιος πόλεμος καὶ χαθοῦμε.» Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα ὅτι: «Σύρτε κάτω καὶ ἂν γείνη εὐταξία καὶ κάμη ἢ ἐπιτροπὴ εὐταξία ἀπὸ τ' Ἀνάπλι ἕως εἰς τὸ Ἄργος, ἐγὼ θέλω μείνη ἡσυχος καὶ τραβάω καὶ τὸν Γενναῖο καὶ πηγαίνω εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἡσυχάζω· εἴτε μὴ καὶ τὸ Σύνταγμα ἀπλωθῆ μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησο, ἐγὼ βέβαια διὰ τὴν πατρίδα ἔχω τόσα αἵματα καὶ κόπους, καὶ θὰ κάμω ὅτι δύνωμαι νὰ ἐμποδίσω τὸ κακό.»

Καὶ κατεβαίνοντας κάτω ἔσμιξε ἡ ἐπιτροπὴ ὅλη καὶ ἔκαναν συμβούλιο, ὅτι πῶς θὲ νὰ πληρώσουν τὸ στρατεύμα ὁποῦ ἦτον ἔς τὰ Μέγαρα τόσους μῆνες. Ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Μεταξῆς εἶχαν μίᾳ γνώμη, ὅμως οἱ ἄλλοι ἦταν τέσσεροι, καὶ πάντα οἱ τέσσεροι εἰς ταῖς γνώμαις ἐνικοῦσαν. Ἐβχλαν τὸν Ζωγράφου γραμματέα τῶν πολεμικῶν, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐγύρευαν λουφέδες, γιὰ τὴν τοῦ εἶχε ταμμένο ὁ Κώλέττης ὅτι, πηγαينάμενοι ἔς τ' Ἀνάπλι νὰ δώσῃ τοὺς λουφέδες, καὶ ἂν δὲν ἔχη νὰ εὐρῆ. Σὺν δὲν εἶχαν μὲ τί νὰ τοὺς πληρώσουν, τοὺς διεμοίρασε ἔς τὴν Πελοπόννησο νὰ πάρουν τοὺς λουφέδες μὲ ὅ,τι τρόπον ἤμπορέσουν. Ἐστειλαν τὸν Νότη Μπότσαρη νὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν Πάτρα τοὺς λουφέδες του, (καὶ νὰ στείλῃ τὸ Σύνταγμα), νὰ παραδώσῃ ὁ Τζαβέλας τὸ κάστρο. Καὶ ὁ Τζαβέλας δὲν ἐδέχθη τὸ κάστρο νὰ δώσῃ καὶ εἶπε: «Πατριώτης καὶ ἴγώ εἶμαι, καὶ φυλάττω τὸ κάστρο ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ βασιλέας μας». Δὲν ἐδέχθη οὔτε τὸν

Νότη. Τὸν Χριστόδουλο Χατζῆ Πέτρου τὸν ἔστειλαν εἰς Καλάβρυτα, Γριζιώτη καὶ ἄλλους ἔστην Κόρινθο, τὸν Κατσάκο μὲ τοὺς Μανιάτας ἔστη Μεσσηνία, τὸν Βαγγέλη Κοντογιάννη εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρο, τὸν Ντελῆ Γεώργη εἰς τὸν Μιστρά, τὸν Μακρυγιάννη (τοὺς στρατιώτας του), τὸν Ταφιλπούζη καὶ τὸν Χατζῆ Χρῆστο εἰς τὴν Τριπολιτσά, τὸν Διαμάντη Ζέρβα ἔστην Γαστούνη, καὶ εἰς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις ἔστειλαν στρατεύματα, ὄχι διὰ νὰ λάβουν τακτικὰ τοὺς μισθοὺς των, ἀλλὰ νὰ λεηλατήσουν ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις. Τὸ Ἄργος τὸ ἔδωσαν τοῦ Γρίβα, τὸν Ταφιλπούζη μὲ τὸ τάγμα του τὸν ἀπεφάσισαν νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Καρύταιναν καὶ νὰ ἴκῃ ἔστην Γαστούνη μὲ σημαία Ὀθωμανική, μὲ μπαντιέρας Ὀθωμανικαῖς, μὲ τὴν χέρα τοῦ Μωάμεθ.

Ἀκούοντας ἐγώ, ἔστειλα καὶ τὸν ἔβγαλα μὲ καταισχύνῃ, καὶ ἂν εἶχα τὴν ἔχθρα ποῦ ἔλαβα ἔπειτα θὰ τοὺς σκοτώναμε. Καὶ τοῦ ἔστειλα (τοῦ Ταφιλπούζη) καὶ ἐμαζώξε ταῖς μπαντιέρας, καὶ τοῦ εἶπα ἂν περάσῃ καμμία φορὰ μὲ ἀνοικταῖς μπαντιέρας, οἱ γυναῖκες οἱ χηρευόμεναις θὰ τὸν σκοτώσουν: Ποῦ ἀνοίγεις τὴν σημαία τὴν Τούρκικη εἰς τὰ χώματα τὰ Ἑλληνικά.» — «Τί φταῖμε ἐμεῖς; ὁ Κωλέτης μᾶς εἶπε: Δουλειὰ νὰ κάμετε, καὶ ὅτι σημαία θέλετε μᾶς ἔδωσεν ὀφίγια, ἐγέλασε Τούρκους καὶ Ῥωμαίους.» — «Ἐγραψα μερικῶς εἰς τὸν Ζαΐμη: «Τοῦτοι γυρεύουν ἐμφύλιο πόλεμο.» Τότενες διατάττουν τὸν Γρίβα νὰ περάσῃ Λεοντάρι, Μεσσηνία, Καρύταινα, Ἀρκαδία, καὶ Φανάρι. Ἀκούοντας οἱ ἐπαρχίαις, ἦλθαν οἱ πρόκριτοι καὶ καπιταναῖοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μοῦ λέγουν: «Τί κάνεις, μᾶς γλυτώσες μιὰ φορὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ μᾶς γλυτώσῃς καὶ τώρα — Εἶχαν τρομάξῃ

ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ Κόρινθο. — Νὰ πιάσωμεν τὰ ἄρματα, νὰ ἐμποδισθοῦν.»

Τότενες ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Βασιλέας τῆς Βαυαρίας ἐδέχθηκε νὰ στείλῃ τὸν υἱὸν του τὸν Ὀθωνα· ἦτον ἔβγα Ἰουνίου. Τότενες ἔκαμα διαμαρτύρησιν εἰς τὰς τρεῖς Δυνάμεις, νὰ μὴν κινήσῃ ὁ Γρίβας, νὰ τὸν ἐμποδίσουν· γιατί ἔρχοντας ὁ Γρίβας εἰς τὴν Τριπολιτσά θέλει ἀνοιχθῆ ἐμφύλιος πόλεμος. Καὶ δὲν μὲ ἄκουσαν εἰς αὐτὴν τὴν παρακάλεισιν· καὶ τότενες ἔγινε μία προκήρυξις ἀπὸ ἐμέ εἰς τὴν Γερουσίαν, ὅτι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπισθοῦμε τὴν τιμὴ μας καὶ ζωὴ μας καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν μας δὲν γνωρίζομε διὰ κυβέρνησιν τὴν τυραννικὴν.

Αὐτὴ ἡ διοίκησις εἶδε ὅτι ἀδύνατον νὰ βασταχθῆ καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς τρεῖς Ἀντιπρέσβεις διὰ νὰ ἔλθουν γαλλικὰ στρατεύματα νὰ πιάσουν τὸ Ἀνάπλι καὶ τὴν Πάτρα. Τέτοια κυβέρνησις ἦτον, νὰ δώσῃ τὰ ἔθνικα φρούρια εἰς ξένους νὰ τὰ φυλάττουν. Ἐπῆγε ὁ στρατηγὸς Γκενὲκ μὲ ἓνα σύνταγμα Γάλλων εἰς τὴν Πάτρα. Ὁ Κίτσου Τζαβέλας δὲν τοὺς ἐδέχθηκε, καὶ εἶπε ὅτι τὸ φρούριον θέλει τὸ παραδώσῃ ὅταν ἔλθῃ ὁ βασιλέας· καὶ τοὺς εἶπε ὅτι, ἂν θέλετε νὰ τὸ πάρετε μὲ βία θέλει ἔχουν πόλεμον, καὶ ἔβαλε σημαίαν. Ἀφοῦ εἶδε ὁ στρατηγὸς Γάλλος τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κίτσου, ἀνεχώρησαν· οἱ Γάλλοι ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ ἔβγαλαν τὸ τοπικὸν τάγμα, καὶ ἔτσι ἐκλείσθησαν μέσα καὶ ἐκάθοντο· ἂν δὲν ἐπροσκαλοῦσαν τοὺς Γάλλους, ὁ Κωλέτης ἤθελε καταφύγῃ εἰς τὸν τόπον του, τὰ Γιάννινα.

Τὰ στρατεύματα ὁποῦ ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Κίτσου Τζαβέλα ἐσυμφώνησαν, καὶ εἶπαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ νὰ στείλουν ἀπισταλμένους εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἀναπλιῦ, διὰ νὰ διορθώσουν τὰ

πράγματα. Αὐτοὶ ἀπέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ ἦτον ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Βαλτέτσι. "Ὅταν ἦλθαν τοὺς ἀντάμωσα εἰς ἓνα χωριό, ἐστέρχθηκα, εἶχα κάμη τὴν προκῆρυξιν καὶ ἦλθαν Ἀρκαδινοί, Φαναρίται, Καρυτινοί, καὶ ἀπὸ ἄλλαις ἐπαρχίαις καὶ ἔπιασαν ταῖς θέσεις διὰ νὰ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νὰ ἔμβουν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις καὶ νὰ ταῖς λεηλατήσουν. — καὶ ἐσυμφώνησαν καὶ μὲ αὐτά. Ἐπέρασαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσα, ὠμίλησαν μὲ τὸν Γρίβα καὶ μὲ τὸν Χατζῆ Χρηστοῦ ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι· ἐκεῖ ἐσυναζόντο διὰ νὰ κάμουν Συνέλευσιν, ἐτοίμασαν μία ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἔλθουν νὰ μᾶς μιλήσουν. "Ὅταν ὁ Γρίβας ἦλθε εἰς τὴν Τριπολιτσα, πολλὰ ὀλίγοι κάτοικοι ἔμειναν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, διατὶ ἐτρόμαξαν ἀφοῦ εἶδαν τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα ἔκαμαν εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον. Ἐστειλα ἓνα πεζὸν μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσα, διὰ νὰ ὀμιλήσῃ διὰ νὰ μὴ πολεμήσουν, καὶ ὁ Γρίβας τὸν πιάνει καὶ τὸν κόβει. Τότε ἐπῆγα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι. Εἶπα ὅτι αὐτοὶ ἔχουν σκοπὸ.

Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸ ὁ Βαγγέλης Κοντογιάννης πολεμεῖται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ ἓνα μέρος ἐπαρχίας Μιστραῶ καὶ ἐκινδύνευε νὰ τὸν χάσουν· εἶχε μαζί του ἕως τριακόσιους, μεταξὺ αὐτῶν ὀγδοήντα Τούρκοι. Ὁ Γενναῖος τὸ μαθαίνει αὐτό, πηγαίνει καὶ τὸν γλυτώνει καὶ τὸν ἐσυντρόφεισε ἕως τὸ Τσιβέρι, καὶ τὸν ἄφησε καὶ ἐβγήκε εἰς τὴν Ρούμελην. Ὁ Νικήτας ἐχάλασε τὸν Κατσάκο εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὸν ἐπολιόρκησε εἰς τὰ Φουρτζαλοκάμαρα, καὶ ἂν δὲν ἦρχοντο οἱ Φραντζέζοι τὸν ἐπικαὶναν ζωντανό· ἔτσι ἐπαστρεύθη καὶ αὐτὸ τὸ μέρος· τὸν Ἀποστόλη Κολοκοτρῶνη τὸν εἶχα στείλῃ εἰς τὴν Καντήλα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Καρατάσο. Ἐπῆγα εἰς τὸ Βαλτέτσι κα

ἔστειλα εἰς τὸν Γρίβαν ὅτι νὰ τραβηχθοῦν· καὶ αὐτοὶ ἀποκρίθησαν: «Ἐχομε πόλεμο.» Ἐδιόρισα τὸν Γενναῖο νὰ ὑπάγῃ εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, νὰ ἔβγουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά νὰ πολιορκήσουν τὸν Γενναῖον, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα διάφορα μέρη νὰ ἔμβουν οἱ ἐδικοί μας εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἐπῆγε ὁ Γενναῖος εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, βγαίνει ὁ Γρίβας ἐναντίον του, δίδω τὸ σημεῖον νὰ κτυπήσουν καὶ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Κτυπιοῦνται. Ἐνας Βούργαρης, Μανιάτης λεγόμενος, ἐστάλθηκε ἀπὸ τὸν Χατζῆ Χρῆστο καὶ ὠμίλησε τοῦ ἀγιουτάντε μου διὰ νὰ μοῦ ὀμιλήσῃ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἔβγουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Ἔτσι ἐδέχθηκα τὴν γνώμη του διὰ νὰ μὴ χαλασθῇ ἡ πόλις τῆς Τριπολιτσᾶς. Ὁμίλησα καὶ ἐγὼ προσωπικῶς μὲ τὸν Χατζῆ Χρῆστο. Διατί ἂν ἄφιναν νὰ ἔμβαιναν τὰ στρατεύματα μὲ τὸ σπαθί εἰς τὸ χέρι ἐχαλιοῦνταν τὰ σπίτια, ὅσον τάξῃ καὶ ἂν ἐφύλαγαν οἱ στρατιῶται. Τέλος πάντων ἔφυγε καὶ ὁ Γρίβας μὲ τὸν Χατζῆ Χρῆστο μὲ τὴν καθαλλαρία καὶ ἐκατέβηκαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ εἰς πέντε ἡμέραις ἐμαζεύθηκα ὅλαις οἱ διασκορπισμέναις οἰκογένειαις. Εἰς ὀλίγαις ἡμέραις ἦλθε καὶ ὁ Τσαβέλας· εἰς ὅλους τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ ἐσκοτώθηκαν ἕως πενήντα. Ἐσύναξα ὅλον τὸ στράτευμα, —ὅταν ἀνεχώρησαν οἱ Ρουμελιώταις ἕκαμα λόγον διὰ τὴν εὐταξίαν. Εἰς ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχα ἀνταπόκρισιν καθημερινὴν μὲ τὸν Ζαήμεν, Μεταξᾶ, καὶ Κολιόπουλο· ὁ Καλέργης, Τσώκρης, Ἀργεῖοι, Κατωναχαγιέταις ἦλθαν δύο ὥραις μακριὰ ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι.

Ἦλθε ἀπὸ τὸν Τρικούπη μία πρόσκληση τοῦ Γενναίου διὰ νὰ κάμῃ μέρος εἰς τὴν ἐπιτροπὴ ὅπου ἐστάλθηκε διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Βαυαρίαν, καὶ νὰ προσκα-

λέση τὸν Βασιλέα καὶ νὰ τὸν συντροφεύσῃ ἕως τὴν Ἑλλάδα. Ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ δεχθῶ νὰ ὑπάγῃ ὁ Γενναῖος ἀπὸ μίαν Κυβέρνησιν ὅπου δὲν ἀνεγνώριζα καὶ ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ ἰδῶ τί τρέχει δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος, ἔδωσα εἰδήσιν τοῦ Ῥικάρδου, μοῦ ἔστειλε μίαν φελοῦκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν φεργάδα του. Μόλις ἔφθασα ἐκεῖ καὶ τὸ βράδυ ἔρχεται ὁ Κολιοπούλος νὰ μοῦ πάρῃ τὴν ἄδεια διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ. Μοῦ εὔρηκε πρόφασιν δι' αὐτὴν τὴν βία, ὅτι τὸ καράβι τὸ Ἰγγλέζικο ὅπου ἤθελε νὰ πάρῃ τὴν ἐπιτροπὴν ἐβιάζετο νὰ φύγῃ τί νὰ κάμω ἐγὼ πλέον ; τοῦ εἶπα τοῦ Κολιοπούλου : « Πήγαινε εἰς τὸ καλό. »

Ἐστοχασθήκαμε ἔπειτα νὰ στείλωμε μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὸ ἔθνος ὅλο καὶ ἀπὸ τ' ἄρματα εἰς τὴν Βαυαρίαν, πλὴν αἱ περιστάσεις δὲν μᾶς τὸ ἐσυγχώρησαν· ἂν μὲ ἔλεγαν καθὼς ἦτον, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἦτον διωρισμένη ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν τὸν ἔστειλα τὸν Γενναῖο καὶ ἐπῆγαινε. Ἐχαιρέτησα καὶ τοὺς δύο Ναυάρχους, Ἄγγλον καὶ Γάλλον, μὲ εἶπαν διατί δὲν ἔστειλα τὸν υἱόν μου εἰς τὴν Βαυαρίαν, καὶ τοὺς ἔλεγα ὅτι : « Δὲν γνωρίζω τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ δεχθῶ τὴν ἀπόφασίν της. » Ἦλθε ὁ Ζαήμες καὶ Μεταξᾶς καὶ ὠμιλήσαμεν εἰς τὴν φεργάδα. Ὁ σκοπός μου ἦτον ἡ Γερουσία νὰ μείνῃ ἐλεύθερη καὶ νὰ ἐκλέξῃ μίαν κυβέρνησιν ἀπὸ διάφορα κόμματα κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Λόνδρας. Ἐπέστρεψα εἰς τὸ Ἄστρος, ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο, ἦλθε ὁ Τζαβέλας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ Ῥουμελιώταις τοῦ μέρους μᾶς. Ἐγραψάμεν συμφώνως εἰς τοὺς ὀπλαρχηγούς ὅπου ἦτον μὲ τὸ σύνταγμα, νὰ ἐλθοῦν νὰ ὀμιλήσωμεν εἰς τὸ Τσιβέρι. Ἦλθαν, ὠμιλήσαμεν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀπεφασίσαμεν ὡς ἐπιτροπὴ τῶν ἄρμάτων

νὰ ὀλιγοστέψουν τὰ κακὰ, καὶ ἐγράψαμεν εἰς τὸν Γρίβα—διὰ νὰ ἐβγῆ ἀπὸ τὸν Μωρέα.—ὁ Γρίβας ἐπῆγε εἰς τὸ Κουτσοπόδι καὶ ἔκαμνε μεγάλας καταχρήσεις. —'Εκεῖ ἀπεφασίσαμεν νὰ γίνῃ μία στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μαζεύσῃ ὅλας τὰς προσόδους καὶ νὰ τὰς μοιράσῃ εἰς ὅλους μὲ ἀναλογίαν καὶ μὲ τάξιν, καὶ νὰ ἐμποδίσωμεν ὅσον ἦτον δυνατὸν ταῖς μεγάλας καταχρήσεις ὅπου ἐγίνοντο· ὁ Ζωγράφος ἔγραψε εἰς αὐτοὺς νὰ βαστάξουν εὐταξίαν πλὴν ποῖος τὸν ἤκουγε.

Ὅταν ἤμεθα εἰς τὸ Ἄργος μὲ ἔγραψαν νὰ ἐβγῆ ἡ Γερουσία, καὶ ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Μεταξᾶς, νὰ ἐκλέξῃ καὶ ἓνα τρίτο μέλος καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ διοικήσῃ τὸν τόπο ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας μας· δὲν τὸ ἐδέχθηκα διατὶ ἦτον τόσοι ὀπλαρχηγοὶ ἐκεῖ καὶ δὲν ἤμεθα σύμφωνοι. Ἐπειτα ἐδιαμοιρασθήκαμεν, ἐγὼ καὶ ὁ Χατζῆ Χρήστος ἐπῆραμεν ἐπάνω μας τὴν Τριπολιτσα, Μιστρα, Λεοντάρι, ὅλην τὴν Μεσσηνίαν, Φανάρη, Καρύταινα· Γριζιώτης, Στράτος καὶ Τσώκρης ἔμειναν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις Ἁγίου Πέτρου, Ἄργους, Κατωναχγιέ, Κόρινθον, καὶ ὁ Τσαβέλας μὲ τὸν Νότη Μπότσαρη νὰ πάρουν Καλάβρυτα, Βοστίτσα, Πάτρα, Γαστούνη, Πύργο. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦτον στρατιώταις καὶ ἔκαναν μύριας καταχρήσεις, καὶ τὰ χρέη ἦτον αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς, νὰ συνάξουν ὅσους προσόδους ἔχουν νὰ δώσουν αἱ ἐπαρχίαι καὶ νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς ἀναλόγως μὲ ἐκεῖνα ὅπου ἔχον νὰ λάβουν καὶ νὰ μαζεύουν ζωοτροφία μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν εὐταξίαν εἰς τέτοιαις ἀναρχικαῖς περιστάσεις. Ἐπῆγαμεν λοιπὸν ὁ καθένας εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ Τσαβέλας καὶ Νότης ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτρα, ἐγὼ καὶ ὁ Χατζῆ Χρήστος ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσα καὶ οἱ λοιποὶ ἔμειναν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀπεφασίσθη νὰ ἔλθῃ ἓνα τάγμα Φραντσέζοι διὰ νὰ πιάσῃ

τὸ Ἄργος διὰ νὰ ἔβγῃ ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Μύλους. Ἐκίνησαν ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν, ἤλθαν εἰς τὴν Τριπολιτσά, τοὺς περιποιήθηκα καθ' ὅλους τοὺς τρόπους καὶ ἔπειτα κατέβηκαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ δὲν ἤξεύρω πῶς ἔκαμαν καὶ πιάνονται μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τσώρη καὶ Γριζιώτη, πολεμοῦν καὶ σκοτώνουν περισσότερον ἀπὸ 200 ψυχὰς ἀθώαις. Οἱ Φραντσέζοι ἔπιασαν τὸ παιδί μου ὡς ἐνέχυρον διὰ νὰ μὴν πᾶν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς κτυπήσουν. Ἔστειλε μίαν ἐπιτροπὴ ἢ Διοίκησις διὰ νὰ ἰδῆ ἂν εἶχα ἐγὼ εἰδῆσιν ἤλθαν, ἐξέτασαν αὐτά, ἔγραψα καὶ ἐγὼ εἰς τὸν Στρατηγὸν καὶ τοὺς ἔλεγα ὅτι ἂν εἶχα κανένα σκοπὸν νὰ βαρέσουν τοὺς Φραντσέζους δὲν τοὺς ἄφρινα νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, — τοὺς ἔκαρτέραγα εἰς τοῦ Λεονταριοῦ τὸ Δερβένι— καὶ δὲν ἔχω καμμία αἰτία διὰ νὰ ἤμαι ἐχθρὸς τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, καὶ τί ἔπιασαν τὸ παιδί μου ἐνέχυρον. Ἄν ἤξευρα ὅτι τὸ νὰ κτυπήσω ἤθελα ὠφελήσῃ τὴν Πατρίδα μου τὸ ἔκαμνα καὶ ἄς εἶχαν καὶ τὸ παιδί μου ἐνέχυρον καὶ ἔτσι ἐπληροφορήθηκα ὅτι δὲν εἶχα εἰδῆσιν οἱ Γάλλοι μὲ ἐνόμιζαν ἐχθρόν τους, ἐγὼ δὲν τοὺς εἶχα δώσῃ ποτὲ αἰτία. Ὁ Κωλέτης καὶ τὸ ἐναντίον κόμμα τοὺς ἐγίνωμισαν τὰ μυαλά, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἐναντίον τους καὶ ῥωσσολάτρης.

Εἰς δέκα ἡμέραις φθάνει ὁ στόλος ὁποῦ ἔφερε τὸν Βασιλέα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἄργους. Πρὶν ὅμως τοῦτο οἱ Φραντσέζοι ἔστειλαν καὶ ἔπιασαν τὸ σπίτι τοῦ Ἰσαμαδοῦ ὁποῦ ἦτον πρόεδρος τῆς Γερουσίας καὶ τὸν ἐκακομεταχειρίσθησαν. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς περιστάσεως, καὶ ἄλλαις βίαις ὁποῦ ἔκαμναν εἰς τοὺς Γερουσιαστὰς ἀπεφάσισαν νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι. Ἐγὼ εἶχα κατεβῆ εἰς τὸ Ἄστρος, διὰ νὰ ὁμιλήσω διὰ μίαν ὑπόθεσιν ὁποῦ ἔτρεχε. Μερικοὶ Γερουσιασταὶ

είχαν σχέδιον νὰ ἐβγοῦν εἰς τὸ "Ἄστρος, νὰ ἐκλέξουν μίαν νέαν διοίκηση συνθεμένοι ἀπὸ τρεῖς, νὰ προσκαλέσουν τὸν Ζαήμη καὶ Μεταξᾶ, καὶ νὰ κάμουν πρόεδρον προσωρινὸν τὸν 'Ρικάρδο, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ βασιλέας. "Ἐφυγε ἡ Γερουσία, καὶ ἔξαφνα μία αὐγὴ τοὺς βλέπω εἰς τὸ "Ἄστρος· δὲν ἐδέχθηκα τὴν πρότασίν τους, ὅμως εἶπα νὰ σταθῇ τὸ πρᾶγμα ἕως εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ Βασιλέως, καὶ ἡ Γερουσία ἐπῆγε εἰς τὰς Σπέτσαις καὶ ἔμεινε ἐκεῖ ἕως τὸν ἐρχομὸν τοῦ Βασιλέως.

"Ὅταν ἐβγήκε ἡ Γερουσία εἰς τὸ "Ἄστρος εἶχα στείλῃ τὸν Κωνσταντῖνον διὰ νὰ γείνη συμφωνία εἰς τὸ 'Ἀνάπλι· ἡ συμφωνία ἦτον νὰ βάλουν εἰς ὄλον τὸ κράτος τοὺς ἡμισυ ἐπάρχους ἀπὸ τοῦ μέρους μας ἀνθρώπους, νὰ ἐπικυρώσουν τοὺς λογαριασμοὺς ὄλων τῶν στρατιωτικῶν διὰ τοὺς μισθοὺς των καὶ ἄλλα· ὁ Κωλέτης ἦτον σύμφωνος· ἐκτὸς νὰ μὴ γνωρίσῃ τὴν Γερουσία, καὶ αὐτοῦ ἦτον ἡ δυσκολία· διότι δὲν ἤθελα νὰ δεχθῶ ὅλας τὰς προτάσεις ὅπου ἦτον ὠφέλιμοι δι' ἐμέ, καὶ νὰ ἀφήσω τοὺς συντρόφους μου Γερουσιαστὰς· αὐτοὶ ὅπου ἐζητοῦσαν νὰ γείνη μία Διοίκησις καὶ δὲν ἐπρόσμεναν ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, ἔλεγαν: α' ὅτι ὁ Βασιλέας θὰ ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρους μῆνας· β' ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ Βασιλέας θὰ εὔρη εἰς τὰ πράγματα τοὺς ἐναντίους, καὶ τότε θὰ λάβῃ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον πληροφορίας ὡς εὐρισκομένους εἰς τὰς θέσεις καὶ μὲ τοῦτο θὰ κρύψουν ὅλα των τὰ σφάλματα, ποῦ ἔκαψαν στόλους, ἀφάνισαν ἐπαρχίας, ἐσκότωσαν τὸν Κυβερνήτη, κτλ. ἐνῶ ἂν ἐγίνετο μία νέα διοίκηση ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε οἱ 'Ἀντιπρέσβεις καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἐνόμιζε ὡς νόμιμον, ἤθελε δώσῃ αὐτῇ ἡ νέα διοίκηση πληροφορίας διὰ τὰς πράξεις τῶν

έναντίων, και να τους γνωρίση τι άνθρωποι είναι, και αν και ο Κωλέτης με τους γραμματεῖς επέμενε να νομίζεται ως διοικήσεις, ο Βασιλέας να εὐρή δυο κυβερνήσεις, και να μὴν ἀκούση καμμιά, και να ἀκολουθήση ἐδικόν του δρόμον. Ποτὲ δὲν ἐφραντάζετο κανένας ἀπὸ τὸ λεγόμενον Κυβερνητικὸ ὅτι ὁ βασιλέας φθάνοντας δὲν θέλει τὸν ἐναγκαλιασθῆ ἢ τὸ πολὺ ὅτι ἤθελε ἀδιαφορήση, διότι ἐνόμισαν ὅτι ὁ βασιλέας δὲν θέλει ἐναγκαλιασθῆ, παρὰ ὅσοι ἐστάθησαν πιστοὶ εἰς τὴν μόνην τακτικὴν Κυβέρνησιν, ὅπου ἔλαβε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέτοιαις ιδέαις εἶχαν ὅλοι οἱ Γερουσιασταὶ και ἐν γένει ὅσοι ἦτον Κυβερνητικοί.

Εἰς τὴν Τριπολιτσά, ὅπου ἤμουν, ἀνταποκρίθηκα με τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς και Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, με ὅλην τὴν Πελοπόννησον, και με τὰ νησιά, και κατ' ἐξοχὴν με ταῖς Σπέτσαις και Τήνον, να ἐτοιμάσουν πληρεξουσίους διὰ να ἔλθουν να συγχαροῦν τὸν Βασιλέα μας εἰς τὸ φθάσιμόν του· ὁ σκοπός μου ἦτον να συναχθοῦν ὅλοι εἰς τὸ Ἄργος να δεχθῶμεν τὸν Βασιλέα, και ὁ κάθε ἀποσταλμένος να ἔχη και ἀπὸ μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν ὁποίαν να περιγράφωνται ὅσα κακὰ ἔγιναν ἐξ αἰτίας μερικῶν λεγομένων συνταγματικῶν. Ἀφοῦ ἐκτυπήθησαν οἱ Ἕλληνες με τοὺς Φραντσέζους εἰς τὸ Ἄργος ἄλλαξα σκοπόν, και ἤθελα κατεβῆ εἰς τοὺς Μύλους· δὲν ἤξευρα τὴν ἐποχὴν ὅπου θὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, και δι' αὐτὸ δὲν ἐβίασα τοὺς ἀποσταλμένους να μάζευθοῦν Ὁ Βασιλέας φθάνει εἰς τὸ Ἀνάπλι.

ΙΕ΄.

Τώρα είναι καιρός νὰ εἰπῶ μερικά πράγματα ὅπου ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἀδικὸν καταδρομὴν μου. Καὶ ὁ Θήρσιος καὶ ἄλλοι ξένοι ἐπαράστησαν εἰς τὴν Βαυαρίαν ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἀρχηγὸς Ῥωσικοῦ κόμματος, ὅτι εἶμαι ἀρχηγὸς μιᾶς φατρίας ποῦ δὲν θέλει τὸν Βασιλέα καὶ ἄλλα παρόμοια· αὐτοὶ ἦταν ξένοι ἄνθρωποι καὶ μολονότι ὁ Κολιόπουλος ἐπληροφόρησε τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν διὰ τὰ φρονήματά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τοὺς εἶπε ὅτι ἔμπορεῖ νὰ μείνῃ ἐνέχυρον εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἕως ὅτου νὰ φθάσῃ ὁ υἱὸς του εἰς τὴν Ἑλλάδα· μολοντοῦτο ἤρχοντο μὲ κάποιαν ὑποψία. Εἰς τὸ ἄγγλικὸ καράβι ὅπου ἐμβῆκε ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἴσως τὸν ἐπότισαν καὶ ἐκεῖ τίποτε· τὸ ἐμπόδιον ὅπου ἔγινε νὰ πάῃ ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Μόναχον τὸ παρεξήγησαν. Ἔρχεται ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Κορφοὺς, μαθαίνει ὅτι ἡ Γερουσία ἐβγήκε ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ ἐβγήκε μὲ κακοὺς σκοπούς· ἔρχεται ἕως ἀπέξω ἀπὸ τὴν Μάνην, καὶ μανθάνει ὅτι οἱ Φραντσέζοι ἐκτυπήθησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες ἦτον ἄνθρωποι τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ἤθελε νὰ ἀντισταθῇ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ ξεμπαρκάρισμα τοῦ Βασιλέως μὲ δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες· ἦλθαν λοιπὸν φουσκωμένα τὰ μυαλὰ ἐναντίον μου. Μὲ γράφουν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ μὲ εἰδοποίησαν τὰ πάντα. Ἐγὼ ἐλυπήθηκα νὰ ἰδῶ ὅτι αἱ ραδιουργίαι ἔφθασαν νὰ παραμορφώσουν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἄφησα εἰς τὸν καιρὸν διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ Βασιλέας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Ἔρχομαι εἰς τὴν φεργάτα τοῦ Ρικάρδου, ζητῶ νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Ἀντιβασιλείαν, στέλνω τὸν Κολιό-

πουλον, με ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν δέχεται ἐπισήμως ἀκόμη, καὶ νὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἤθελε ἔβγη ὁ Βασιλέας. Ὁ Ῥικάρδος ἔδωκε γεῦμα καὶ ἐσυμφάγαμεν με τὸν στρατηγὸν τῶν βαυαρικῶν στρατευματων καὶ με τὸν θεῖον τοῦ Βασιλέως καὶ Σμάλτς· τοὺς ἐκατάλαβα ὅτι ἦταν ὑποπτοι.

Ἦλθε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκβάσεως τοῦ Βασιλέως καὶ ἔβγηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἀνταμώθηκα με τὸν Κουντουριώτη, με τὸν Κωλέτη, Ζαήμη καὶ λοιπούς· ἐφιληθήκαμεν. Ἐβγήκε ὁ Βασιλέας· ἐκινήσαμεν καὶ ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐπαρουσιασθήκαμεν· κάθε ἡμέρα ἦρχοντο ἐπιτροπαί, ἀλλὰ ἄλλαξαν τὰ πράγματα καὶ δὲν ἔκαμαν οὔτε ἀναφοραῖς, οὔτε τίποτα. Ἐλεγε ὁ Βασιλέας ὅτι ἐφέρθησαν οἱ Ἕλληνες με ἀνδρείαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι ἀφήκε τοὺς γονεῖς του, τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν νέαν πατρίδα, νὰ συνεργασθῇ διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἄλλα τέτοια ὅπου συνειθίζουν οἱ Βασιλεῖς, καὶ ἔκαμε προκῆρυξιν εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιο. Ἐπέρασαν δύο τρεῖς ἡμέραις, διάλυσα τοὺς παλαιούς μου ἀξιωματικούς, στρατιώτας, ὑπασπιστάς μου, γραμματικούς μου, καὶ τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε εἰς τὸ καλό, καθήσετε εἰς τὰ σπίτια σας ἡσυχοὶ καὶ τώρα ὅπου ἦλθε ὁ Βασιλέας θέλει γνωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα τοῦ τόπου μας, καὶ θέλει ἀντχμεΐψῃ τὸν καθένα κατὰ τὰς πράξεις του καὶ κατὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του.» Ἐπειτα τοῦ παρρησίασα μίαν ἀναφορὰ καὶ τοῦ ἐπρόσφερα τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, τὸ ὅποῖον εἶχα φτειάσῃ με τὰ ἔξοδά μου. Ἐλεγα εἰς τὴν ἀναφορὰ μου, ὅτι τὸ κάστρο τὸ ἔφτειασα διὰ νὰ χρησιμεύσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος μας, τώρα δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον καὶ σῆς τὸ προσφέρω. Ὁ σκοπός μου ἦτον νὰ δώσω τὸ παράδειγμα, ὥστε ὅσοι εἶχαν φτειάσει καὶ ἄλλοι πύρ-

γους ἢ ὀχυρώματα ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων νὰ τὰ δώσουν. Ἐλαβα ἀπόκρισι εὐχαριστήριον καὶ ὅτι θέλει φυλαχθῆ ἡ ἰδιοκτησίᾳ μου. Ὅσον ἠμπόρεσα ἔκαμα τὸ χρέος μου εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγὼ καὶ ὅλη ἡ φαμελιά μου· εἶδα τὴν πατρίδα μου ἐλεύθερη, εἶδα ἐκεῖνο ὅπου ποθοῦσα καὶ ἐγὼ, καὶ ὁ πατέρας μου, καὶ ὁ πάππος μου καὶ ὅλη ἡ γενεά μου, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Ἕλλη-νες. Ἀπεφάσισα νὰ πάω εἰς ἓνα περιβόλι ὅπου εἶχα ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι· ἐπῆγα, ἐκάθησα καὶ ἀπερνοῦσα τὸν καιρὸν μου καλλιεργῶντας· καὶ εὐχαριστοῦμην νὰ βλέπω νὰ προοδεύουν τὰ μικρὰ δένδρα ὅπου ἐφύτευα. Εἰς ὀλίγον ἔστειλα ἓνα σπαθὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως ἠγεμόνος Παύλου Λουδοβίκου.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά διὰ νὰ περάσω ἓνα δύο μῆνες, διότι ἐφοβήθηκα νὰ μὴν ἀρρωστήσω ἀπὸ τὴν κάψα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἀποκεῖ ἐπῆγα εἰς ἓνα πανηγύρι τῆς ἀγίας Μονῆς, ὅπου ἐπήγαίνα κάθε χρόνο ὅτι εἶναι ἰδιοκτησίᾳ μου. Ὅπίσω εἰς τὸ Ἀναπλι οἱ ῥαδιοῦργοι δὲν ἔλειψαν νὰ παρασταίνουσι εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ὁ Κολοκοτρῶνης κάμνει συνελεύσεις καὶ ἄλλαισι παρόμοιαισι ψευ-τιαῖς. Ὁ Ζωγράφος ὅπου ἦτον νομάρχης τῆς Ἀρχαδίας, (τόσον καὶ ὁ Μάνος ὅπου ἦτον διευθυντής), καὶ ἂν ἦτον τίποτε ἔπρεπε νὰ τὸ ἠξέυρη αὐτός, ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀντιβασιλεία καὶ ἐπληροφόρησε, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦτον ψεύματα. Ἐγύρισα ὀπίσω εἰς τὸ Ἀνάπλι· ἐπῆγα ἐχαιρέτησα τὸν Βασιλέα, τὴν Ἀντιβασιλείαν, τοὺς εἶδα μουδιασμένους, πλὴν δὲν ἐκατάλαβα τίποτε· ἔμεινα εἰς τὸ περιβόλι μου. Ἐκεῖ ἦλθαν τὴν νύχτα εἰς τὰς 7 Σεπτεμβρίου, καὶ μὲ ἐπῆρε ὁ Κλεώπας μοί-ραρχος μὲ σαράντα χωροφύλακας καὶ μ' ἐπῆγε εἰς τὸν Ἴτσαλέ, καὶ μ' ἐπαράδωσε εἰς τὸν φρούραρχον καὶ μ' ἔβαλαν ἔξη μῆνες μυστικὴ φυλακὴν, χωρὶς νὰ ἰδῶ

άνθρωπον, ἐκτὸς τοῦ δεσμοφύλακα· δὲν ἤξευρα τί γίνεται διὰ ἕξι μῆνες, οὔτε ποιὸς ζῆ, οὔτε ποιὸς ἀπέθανε, οὔτε ποῖον ἔχουν εἰς τὴν φυλακὴν· διὰ τρεῖς ἡμέραις δὲν ἤξευρα πῶς ὑπάρχω, μοῦ ἐφαίνετο ὄνειρο, ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου ἂν ἤμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλος κανεῖς· δὲν ἐκαταλάβαινα διατὶ μὲ ἔχουν κλεισμένο.

Μὲ καιρὸν ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ὅτι ἴσως ἡ Κυβέρνησις βλέποντας τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχει ὁ λαὸς πρὸς ἐμένα, μὲ φυλακώνουν διὰ νὰ μοῦ κόψουν τὴν ἐπιρροήν, δὲν ἐπίστευσα ποτὲ, ὅτι θὰ φθάσουν εἰς αὐτὸν τὸν βαθμὸν, διὰ νὰ φκειαῖσουν ψευδομάρτυρες. Ἐπειτα ἀπὸ ἕξι μῆνες μὰς ἐκοινοποίησαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι τάχα ἐκάμναμεν ἀναφοραῖς πότε ἐναντίον ὅλης τῆς Ἀντιβασιλείας, πότε ἐναντίον τῶν δύο μελῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀρμανσπέργ· ὅτι ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι ἐβγάζαμε δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ ληστὰς, ὄλα ἄρατα θέματα. Σὰν μ' ἐκοινοποίησαν αὐτά, ἔβαλα ὑποψία εὐθύς ὅτι εἶναι χέρι τῆς Κυβερνήσεως καὶ θὰ μὰς χαλάσουν· μὰς ἔβαλαν εἰς τὸ δικαστήριον· ἐκεῖ ἐπαρρησιάζσθηκαν μερικοὶ ἄτιμοι μικροὶ ἄνθρωποι ψευδομάρτυρες, καὶ ἔλεγον πῶς εἶδαν ἀναφοραῖς καὶ ἄλλα ψέμματα· ἦλθαν ἀπ' ὄλα τὰ μέρη τίμιοι ἄνθρωποι, νοικοκυραῖοι, εἶπαν πῶς ὄλα αὐτὰ εἶναι ψέμματα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι κακῆς διαγωγῆς ἄνθρωποι· πλὴν ποῦ ἤκουαν αὐτούς; ἠθελαν τὸν σκοπὸν τους, καταδίκην· ἔξαφνα μανθάνω ὅτι βιάζει ὁ Σχινᾶς μινίστρος τῆς δικαιοσύνης τὸ δικαστήριον καὶ ὑποχρεώνει τὸν πρόεδρον Πολυζωῖδην καὶ Τερτσέτην νὰ ὑπογράψουν μὲ βαγιονέταις.

Μὰς κατέβασαν, μὰς ἐδιάβασαν τὴν ἀπόφασιν· εἶδα τόσας φοραῖς τὸν θάνατον, καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθηκα, οὔτε τότε· καλλίτερα εἶναι ὅπου σκοτώνομαι ἄδικα

παρὰ δίκαια. Τὸν Κολιόπουλο ἐλυπόμουνα διότι εἶχε φαρμακίᾳ μεγάλη· ἐφάγαμε τὸ βράδυ τὴν αὐγὴν ἐκάμαμε τὴν διαθήκη μας καὶ ἐπροσμέναμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Μετὰ δύο ὥρας ἐμάθαμε ὅτι ὁ Βασιλέας μᾶς ἔκαμε χάρη τὴν ζωὴν μας ἀπὸ τὸ ἄδικο. Μᾶς ἐπήγαν εἰς τὸ Παλαμῆδι εἰς σιγουρότερον μέρος. Ἐσταθήκαμε καὶ ἐκεῖ ἕνδεκα μῆνες. Ὁ Βασιλεὺς ὅταν ἀνέβηκε εἰς τὸν θρόνον ἔκαμε διαταγὴν καὶ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ αὐτὴν τὴν φυλακὴν τὴν τόσον ἄδικη. Ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι· ἡ ὑποδοχὴ ὅπου μοῦ ἔκαμεν ὁ λαός, μὲ ἔκαμε νὰ λησμονήσω ὅλαις ταῖς δυστυχίαις ὅπου ἐπέρασα· ἔβλεπα ἄλλους νὰ κλαίουσαν, ἄλλους νὰ γελοῦσαν, καὶ ὅλοι νὰ φωνάζουσιν ζήτω! ζήτω ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ Βασιλεὺς! Ἐκάθησα δύο τρεῖς ἡμέραις εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἔπειτα ἦλθα εἰς τὴν Ἀθήναν· ἐπρόσφερα τὸ σέβας μου καὶ τὴν εὐχαρίστησίν μου εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Ἀρμανσπέργ, καὶ ἔπειτα ἐκάθησα ἡσυχος ἕως τούτην τὴν ὥρα ὅπου διηγοῦμαι αὐτά.¹

¹ Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους 1836.

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΔΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

Γ. ΤΕΡΤΣΕΤΗ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Η

ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Κατὰ παράδοσιν.

Μερικά ὁ ἐκδότης ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἡ ὀνομασία γέρος τοῦ ἐγεννήθη, ἐπειδὴ ἦτο πολύζερος, ἔξυπνος, εἶχε πονη-
ρίαις· ὅθεν καὶ τὸ τραγούδι τοῦ παλαιοῦ γαλασμοῦ τῶν Κολοκο-
τρωναίων λέγει :

Ἄσπυρον ὁ Θεωράκης, πολὺ πονηρεμένος.

Ἐγλύτωσε ὁ καυμένος.

Εἰς τὰ ἔθνη ὅπου ἡ παιδεία δὲν εἶναι ἐξηπλωμένη καὶ ἡ ἐπι-
στήμη δὲν φωτίζει τοὺς νέους, οἱ γέροντες ἔχουν τὰ πρωτεῖα
τῆς γνώσεως· ὅποιος εἶδε πρωϊμώτερα τὸν ἥλιο, ἔχει καὶ πρῶτιν
περισσότερη τῆς ζωῆς.

Ἄπέδιδεν εἰς τρία αἷτια τὰς νίκας τοῦ Ἰμπρατί-
πασα: α' ὅτι ἡ Τριπολιτσα ἐσφζετο καὶ τὴν εἶχε κ'·
τρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐν
πίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ἄπέδιδεν εἰς τρία αἷτια τὰς νίκας τοῦ Ἰμπρατί-
πασα: α' ὅτι ἡ Τριπολιτσα ἐσφζετο καὶ τὴν εἶχε κ'·
τρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐν
πίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ἄπέδιδεν εἰς τρία αἷτια τὰς νίκας τοῦ Ἰμπρατί-
πασα: α' ὅτι ἡ Τριπολιτσα ἐσφζετο καὶ τὴν εἶχε κ'·
τρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐν
πίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

εἰς τὰ ἀκόλουθα : Οἱ ἀνδρειότεροι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐζοῦσαν πλέον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του. Ἡ εἰδησις ὅπου εἶχε τῶν τόπων διὰ τὴν περασμένην του κλέφτικὴν ζωὴν καὶ τέλος ἐγνώριζε καὶ ὠμιλοῦσε εἰς τοὺς ἐντοπίους τὴν γλῶσσάν των. Ἄν ἐζοῦσαν ἔλεγεν οἱ παλαιοί, ἠθέλαμεν κυριεύσῃ μὲ εὐκολίαν τὴν Πελοπόννησον τὸν πρῶτον χρόνον.

Ἐδιηγείτο πολλὰ θαύματα τῆς πλατομαντείας, καὶ ἐπίστευε κάποτε εἰς τὰ ὄνειράτα. Ὅταν ὠνειρεύετο ὅτι βλέπει συνοδίαν γάμου ἐξῆγα τὸ ὄνειρον ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ εἰ μὲν ἐπροχωροῦσαν, ἐσήμαινεν ὅτι δὲν ἔμελλαν νὰ πολεμήσουν, εἰ δὲ καὶ ἔσταναν καὶ ἐχόρευε μαζί τους παίζοντας τὰ ταβούλια ἐσήμαινεν ὅτι εἶχε πόλεμον, καὶ ἔκαμνε τὰς ἀναγκαίαις προετοιμασίας.

Ἐδιηγείτο μὲ πολλὴν χάριν τὸν ἀκόλουθον μῦθον. Ἐνας Σουλτάνος μίαν φορὰν ἠθέλησε νὰ περιηγηθῆ τὸ βασιλείον του, νὰ μάθῃ τὰ διάφορα ἦθη τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς διοικῆ ὅπως πρέπει. Οἱ ἀυλικοὶ του ἐναντιῶνοντο εἰς αὐτὴν του τὴν ἀπόφασιν παρασταίνοντές του ὅτι εἶναι ἄμαθος εἰς ταῖς κακοπάθειαις καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε. Τότε ἕνας γέρος Τοῦρκος, μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, εἶπε τοῦ Σουλτάνου: «Εἶναι τρόπος νὰ περιηγηθῆς καὶ νὰ μάθῃς τὰ ἦθη τῶν ὑπηκόων σου χωρὶς νὰ ταξειδεύσῃς· κάμε νὰ σοῦ φτειασούν τσατῆρια ὅπου ὅλα, ἀπὸ τὸ χῶμα ἕως τὰ ξύλα ὅπου ἔχουν νὰ τὸ σκεπάζουν, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς· κοιμᾶσαι ἔπειτα εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ μίαν

νύκτα καὶ εἰς τὸν ὕπνον σου θὰ σοῦ παρουσιασθῇ ὁ τόπος ἀπ' ὅπου εἶναι τὸ τσατήρι μὲ τοὺς κατοίκους του καὶ μὲ τὰ ἔργα ὅπου συνειθίζου, καὶ ἔτσι ἡμπορεῖς νὰ μάθῃς ὅτι ἐπιθυμεῖς, χωρὶς νὰ κακοπάθῃς ταξιδεύοντας. Ὁ Σουλτάνος ἐκαταπαίσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ γέρου, καὶ ἔκαμε καὶ τοῦ ἔφτιασαν τσατήρια ὅπως ὁ γέρος τοῦ εἶχε παραστήσῃ. Τοῦ ἔφτιασαν τσατήρια ἀπὸ κερεστὲ τῆς Ῥούμελης, ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλο ἀπὸ τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκοιμήθη μίαν νύκτα. Κοιμώμενος εἰς τὸ τσατήρι τῆς Ῥούμελης εἶδε πολέμους, ἄτια νὰ χλιμιντροῦνε. Ἐκαιμήθη εἰς τὸ τσατήρι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκοιμήθη γλυκὰ ὡσὰν νὰ πῆ ἀφιόνι. Ἐκοιμήθη εἰς ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶδε τὸ Νεῖλο νὰ χύνῃ πλημμύρα θησαυροῦ, ἀλλὰ πλούτη τυφλά. Ἐκοιμήθη καὶ εἰς τὸ τσατήρι τοῦ Μωρέως καὶ εἶδε τρεῖς χιλιάδες διαβόλους μὲ δαυλοὺς ἀναμμένους ἔς τὸ χέρι νὰ τρέχουν καὶ νὰ κάνουν ταραχὴ ἀνυπόφερτη.

Μοῦ ἔλεγεν ὁ Νικηταρᾶς ὅτι ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐρωτήθη μία φορὰ : ποῖος ἤξεύρει περισσότερα, ὁ διάβολος ἢ ὁ ἄνθρωπος ; Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη : ὁ ἄνθρωπος ἐπειδὴ ἂν καλολογαριάσῃς ζῆ (καὶ τὸ ἀπέδειχνε) μόνον εἴκοσι χρόνους καὶ ἤξεύρει τόσα, καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀπέθαντος (λέξις τοῦ Νικηταρᾶ). Ἡ ἀπάντησις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φανερώνη τὸ πλοῦτος τῶν κεφαλαίων τὰ ὅποια ἐπισωρεύει ἢ παράδοσις τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἶχον γράψῃ σάτυραν ἐναντίον

τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὴν ἐτοιχοκόλλησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἦτο Κυριακὴ καὶ ἐσυνάχθη κόσμος καὶ ἐδιάβαζεν. Ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐπήγαινε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ λειτουργηθῆ, καὶ ὅταν εἶδε τὸν κόσμον συμμαζωμένον, ἔστειλε τὸν Γραμματικόν του νὰ ἴδῃ τί τρέχει. Ὁ Γραμματικὸς ἐπέστρεψε καὶ ἐμούδιαζε νὰ τοῦ εἰπῆ. Ἐμαθε τέλος πάντων τί εἶναι. Τότε ἐπῆγε, τὴν ἐξεκόλλησε καὶ τὴν ἐπῆρε ἔς τὸ χέρι καὶ ὅταν ἀπόλυσε ἢ ἐκκλησίαι, τὴν ἔδωκε τοῦ παπαῦ καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ τὴν διχθάσῃ μεγαλοφώνως εἰς τὸν λαόν. Ἐπειτα, εἶπε: «Κρίνετε ἂν μὲ βρίζουν δίκαια» καὶ τινες λέγουν, ἐπρόσθεσε: «Ὁ κάλπικος παρῆς μένει ἔς τὸ νοικοκύρη του».

«Ὅταν ἤκουσεν ὅτι ὁ Σκούρτης ἐκλέχθη στρατάρχης εἶπε:] «Τώρα δὲν λείπει παρὰ νὰ διορίσουν καὶ τὸν Γέρο Νοταρᾶ ναύαρχον ἀντὶ τοῦ Μιαούλη.»

Τὸ ἂν, ἔλεγεν, ἐσπάρθη πολλαῖς φοραῖς ἀλλὰ δὲν ἐφύτρωσε.

Εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Μαρόκου θὰ πῆγαινα νὰ πολεμήσω, ὄχι ἀλλοῦ εἰς τόπον χριστιανικόν. Ὡς τὸν αἰτὸν ποῦ πάγει ψηλότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πουλιὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἀγναντεύει πάντοτε τὴν φωλιά του ἐκῦταζα καὶ ἐγὼ τὴν Πελοπόννησον.

Ἄνεγνωσα, ἔλεγε, τὸν βίον τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐσυλλογούμην τὰ ἔργα του· δὲν ἐκλείθη ποτὲ εἰς τὴν Κρόγια.

“Οσαις φοραῖς καὶ ἂν ἐγράφη εἰς ξένην στρατιω-
τικὴν ὑπηρεσίαν δὲν ἐκρέμασε ποτὲ φοῦντα εἰς τὸ
σπαθὶ του, ἐξηγῶν κατὰ γράμμα τοὺς στίχους τοῦ
πολεμιστηρίου ἄσματος τοῦ Ῥήγα

Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέννας νὰ χαθῆ,
ἢ νὰ κρεμάσῃ φοῦντα γιὰ ξένον ἐστὸ σπαθί.

Ἄλλοτε ἔλεγε, ἔδωσε τὴν ὑπογραφή του διὰ τὴν
ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὴν παίρνει ὀπίσω.

Εἰς ἀπεσταλμένον ἀπὸ φίλον του στρατιωτικὸν ἐπί-
σημον ὁ ὁποῖος τοῦ ἐμνηνοῦσε νὰ σκοτώσῃ τὸν Α. Δ.,
νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέση τὸν Ζαήμη, εἰτεμὴ τὸ γένος
δὲν βλέπει σωτηρίαν, ἔλεγε, ἀκούοντας τὴν παραγγε-
λίαν: «Οὐ! νὰ χαθῆ, θαρρεῖ πῶς εἶναι μύγες, εἶναι
ἄνθρωποι, ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὸ φύσημα τοῦ Θεοῦ.»

Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς ἕνας ἀξιωμα-
τικός του τοῦ λέγει φοβισμένος, τοῦ ἔδειχνε καὶ τὸ
μέρος, ὅτι βλέπει στράτευμα ἀρραδιασμένο, τί στρα-
τευμα εἶναι, ὑποπτο, τάχα φιλέλληνες τακτικοὶ ἢ
Τοῦρκοι; — Τηράει καλὰ ὁ στρατηγός, ἔπειτα λέγει
τοῦ ἀξιωματικοῦ: «Ὅρνεια εἶναι, βρὲ, ὄρνεια! ἀφοῦ
ἐφιλεύθησαν τὸν Χατζῆ Κουλελέ ἀναπαύονται ἀρρα-
διασμένα, ὡς εἶναι συνήθειο τους, νὰ τὸν χωνεύσουν.»
(Ὁ Χατζῆ Κουλελές Τοῦρκος πολεμικὸς σκοτωμένος).

Πηγαινάμενος μίαν φορὰν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ

Ἄνάπλι, ὅταν ἐρωτήθη τί νεώτερα εἶδεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶπε: «Εἶδα πρᾶγμα ὅπου δὲν τὸ εἶδα ἄλλη φορὰ τόσων χρονῶν ὅπου εἶμαι, ἡ γυναῖκες ὡς τῶρα ἤξευρα πῶς ἐφούσκωναν ἀπ' ὀμπρός, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶδα ὅτι φουσκώνουν ἀπὸ πίσω». Ἀπέβλεπεν ὁ λόγος του τὸ ἀδιάντροπον τῶν τότε γυναικείων φορεμάτων.

Εἰς τὸν Μιστρά, ἂν δὲν σφάλω, τοῦ ἐκατάδωκαν δύο γυναῖκας ἀτίμου διαγωγῆς, αἱ ὅποια ἐξέκλιναν τοὺς στρατιώτας του. Ἐκαμε καὶ τοῦ ταῖς ἔφεραν καὶ βλέποντας ἓνα χωράφι μὲ τσουκνίδες ἔκαμε καὶ ταῖς ἐγύμνωσαν καὶ ταῖς ἐκύλισαν εἰς ταῖς τσουκνίδαῖς.

Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅταν ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸν πύργον τοῦ θείου του, ἔλεγε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη: «Κρίμας ὅπου δὲν εἶσαι Τοῦρκος· μέγας ἀφέντης θὰ γίνουσουν.» — «Ἄν γένω Τοῦρκος θὰ μὲ σουνετεύσουν.» — «Βέβαια.» — «Ἐμᾶς ὅταν μᾶς βαπτίζουν μᾶς κόβουν ἀπὸ τὰ μαλιὰ τῆς κεφαλῆς μᾶς τρίχες καὶ ταῖς βάζουν εἰς τὸ εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν γίνω Τοῦρκος, εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ μὲ τραβοῦν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν.... καὶ δὲν θέλω νὰ βάλω εἰς παρόμοια διαφορὰ δύο τέτοιους προφητάδες.»

Ὅταν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὸν ἐπήγαιναν εἰς τὴν Ὑδρα, εἰς τὸν δρόμον τὸν ἀπήντησε ἓνας καὶ τὸν ὕβριζε καὶ ἔπτυε. Στρεφόμενος τότε πρὸς τοὺς στρατιώτας οἱ ὅποιοι ἦσαν τριγύρω του καὶ εἰς τὸν κόσμον εἶπε: «Κρίνατε σεῖς ἂν μοῦ πρέπει τοιαύτη κτζαι-

σχύνη». Οί στρατιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ἐδίωξαν τὸν ὑβριστὴν κακὴν κακῶς.

«Ὅταν σαράντα χωροφύλακες μὲ τὸν Μοίραρχον ἐπῆγαν, νύκτα, νὰ τὸν πάρουν ἀπὸ τὸ περιβόλι του, εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπὶ Ἀντιβασιλείας, εἶπε: «Ἐφθανε νὰ μοῦ στείλουν ἓνα σκυλί μαλιαρὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου κάθουν θελήματτα, μὲ ἓνα γράμμα νὰ πᾶω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ μὲ ἓνα φανάρι εἰς τὸ στόμα του νὰ μᾶς φέγγῃ καὶ τῶν δυωνῶν μας.»

«Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταδίκην του τοῦ ἐδόθη εἰδησις ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν καὶ μόνον τὸν ἀφίνει εἴκοσι χρόνους φυλακῆ εἶπε: «Θὰ γελᾶσω τὸν Βασιλέα δὲν θὰ ζήσω τόσους».

Εὐρισκόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔβγαλε εἰς τὰ ὀπίσθια ἓνα σπειρί. Διὰ νὰ μάθῃ πόσον ἦτο μεγάλο ἔκραξεν ἓναν νὰ τοῦ τὸ ἰδῆ, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη, εἶναι σὰν ῥεβίθι· κράζει ἄλλον ἔπειτα τὸν ῥωτᾷ, καὶ τοῦ λέγει εἶναι σὰν καρύδι· κράζει τρίτον, καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν αὐγό. «Περίεργον, ἐστράφη τότε καὶ εἶπε, ἀπὸ τὸ κεφάλι μου ὡς τὸν κ..... μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ μάθω τὴν ἀλήθειαν.»

Εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅταν ἀπέθανεν ἡ γυναῖκά του, εἰς τὸ μνημόσυνόν της ἐπῆρε εἰς τὸ κεφάλι του τὸν δίσκον μὲ τὰ κόλυβα ἀπὸ τὸ σπίτι του ἕως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σημεῖον τῆς ἀγάπης του.

Ἐσυνείθιζε καὶ ἔπαιρνε τὸν Κουλιτῖνον μικρὸν τὴν ἡλικίαν καὶ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Παναγίαν τοῦ Πικρίδου τὸν δρόμον τοῦ κάστρου, εἰς Ζάκυνθον, τοῦ ἔδειχνε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ βουνά της καὶ τοῦ ἔλεγε: «Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ προπάτορές μας, τώρα ἡ γῆ ἐκείνη στενάζει εἰς τὸν ζυγὸν κτλ.

Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον ὑβριζόμενος ἀπὸ συντοπίτισαίς του, ἐνῶ συνέτρωγε μὲ ἄλλους φίλους εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐθύμωσε καὶ ταῖς ἐκτύπησε μὲ τὸ σπαθί. Δὲν ἐπαρηγορεῖτο ἔπειτα διὰ τὸ ἀγενὲς ἔργον του.

Γέλωτα ἄσβεστον τοῦ ἐπροξενούσεν ἡ ἐνθύμησις τῆς ἐπιστολῆς φίλου τινὸς ὅστις τοῦ ἔγραφεν ἀπὸ τὴν Κύρῳπην: «Ἡ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν, ἢ νὰ χαθῆτε».

Ἡ φιλοσοφία εἶναι παρατήρησις, τὸν ἤκουσα νὰ λέγῃ.

Διὰ νὰ δείξῃ τὸ φιλοπαλλήκαρον τῶν Τούρκων ἀνέφερε μίαν φορὰν, ὅτι ἀφ' οὗ ἐσκοτώθη ὁ ἀνδρεῖος Ζαχαρίας καὶ τοῦ εἶχαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἓνας Τοῦρκος διὰ περίγελων τὸ ἐστόλισε μὲ ἓνα τριαντάφυλλον, καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι ἐκεῖ παρόντες, ἔδειραν κακῶς τὸν χωρατατζῆ.

Πλαγιαζόντας μίαν φορὰν εἰς ἓνα ὄντ᾽ αὐτὸ μὲ τὸν Κύριον Ν. Πονηρόπουλον τὸν ὁποῖον φιλικῶς πως ἔλεγε Πονηρόν, ἐδασκάλευσε τὸ μικρὸν τοῦ ἐγγόνου, ὅταν θὰ

ἔλεγε τὸ Πάτερ ἡμῶν, φθάνοντας εἰς τό, ἀλλὰ βῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, μεταξὺ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ Ἄμῆν νὰ εἰπῇ Νικολάκη· οὕτω καὶ ἔγεινε, καὶ ἐγένεσαν πολὺ καὶ οἱ δύο.

Ἐνας ἔτυχε διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Ῥώσσου Ναυάρχου Ῥικόρδου καὶ τοῦ Γέρου Κολοκοτρῶνη, καὶ ἐπειδὴ ἦλθε λόγος διὰ τὸ κάψιμον τῆς φεργάδας εἰς Πόρον εἶπεν ὁ Κολοκοτρῶνης, τὸ φταιξιμον τὸ ἔχει ὁ γκενεράλ Κουτουζόφ, καὶ ὄχι ἄλλος. Ὁ Ῥεκόρδος μὲ ἀπορίαν εἶπε, τί ἔχει νὰ κάμη ἐδῶ ὁ Κουτουζόφ· ἔχαμογελοῦσεν ὁ Γέρος ποῦ σὰν καὶ ἔβλεπε νὰ πειράζεται ὁ Ῥικόρδος· ὁ διερμηνεὺς τότε ἐξήγησεν εἰς τὸν Ῥικόρδον, ὅτι παίζει μὲ τὴν λέξιν Κουτουζ-ω-φ μὴ θεωρῶντας τὴν πρᾶξιν τοῦ Μιαούλη πρᾶξιν ἀνθρώπου γνωστικοῦ καίοντος τὸ σπίτι του.

Εἰς τὴν θαντὴν τοῦ μακαρίτου Α. Ζαίμη, ἀκολουθῶντας τὸ λείψανον ἔκλαιγεν ἀπαρηγόρητα. Ὁ Κύριος Τ. Ζηλωτῆς νὰ ἀκούσῃ τὴν καρδίαν, τοῦ λέγει· «Δὲν ἐνθυμεῖσαι ταῖς διχόνοιαῖς σας;» ἀπεκρίθη· «Ἐσταθήκαμεν συχνὰ ἐχθροὶ ἀνάμεσόν μας, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμίσησα ποτέ»· δείχνοντάς του συγχρόνως ἄλλον ἐξοχὸν ἀγωνιστὴν τῆς πατρίδος τοῦ εἶπεν· «Ἐσταθήκαμεν συχνὰ φίλοι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἠγάπησα ποτέ.»

Ἐθωμανὸς Πελοποννήσιος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1836. Ἐφερε καὶ ἓνα ἄτι, δῶρον τοῦ Κολοκοτρῶνη ἀπὸ τοὺς Συχνετζιμπέδες. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἐφιλοξένησε τὸν Τοῦρκον συντοπίτην του· εἰς τὸ γεῦμα ἤκουσα νὰ τοῦ λέγῃ· «Νὰ

εὐρης ἀράδα καὶ νὰ εἰπῆς εἰς τὸν Ἱμπραῆμ Πασα, νὰ ἔχη χάριν πῶς ἐγὼ καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου εἴμεθα φυλακισμένοι, εἰτεμὴ πιθαμὴ γῆς δὲν ἐκέρδιζεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.» Μὲ τὴσιν πεποίθησιν ὠμιλοῦσεν, ὅπου ἴσως καὶ ἔλεγεν ἀλήθειαν, καὶ ἀνάθεμα ταῖς διχόνοιαις. Ἦλθε καὶ ἔπνεε τὰ λούσθια ἢ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία ὅταν ὁ Ἱμπραῆμης ἀλώνιζε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔπεφτε τὸ Μεσολόγγι πολεμούμενον ἀπὸ τοὺς δύο στρατάρχας. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαιζὼν ἔσωσαν τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ πόσον ἐκατέβη ἡ ἀξία της!

Ὅμιλῶντας διὰ τὸν Ναπολέοντα ἔλεγεν, «Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου.»

Ἐδιάβαζεν ὁ Κολοκοτρῶνης, ὄντας εἰς Ζάκυνθον, τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὴν ἔκδοσιν τὴν ἀγγλικήν, τὴν ἐμποδισμένην ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐτυχε παρῶν ὁ Δικαῖος Φλέσσας, τότε νέος καὶ ἀναγνώστης. «Μὴν διαβάζης, τοῦ λέγει, δὲν πρέπει, ἔχει ἀφορισμὸν ὁ Πατριάρχης· ἐσύ ποῦ διαβάζεις εἶσαι καταραμένος, ὠργισμένος ἀπὸ τὸν Θεόν,» τοῦ τὸ δευτεροεῖπε. Ἄναψεν ὁ γέρος· σοῦ ἀρπάζει τὸν Δικαῖον ἀπὸ τὰ μαῦρα περισσια μαλλιά του, τὸν βάνει κάτω, καὶ ἐτρόμαξαν οἱ φίλοι νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὰ χέρια του.

Ὁ Κολοκοτρῶνης, μοῦ φαίνεται, ἐνθυμήθη τὸ Πατριαρχικὸ ἀφοριστικὸ τοῦ ἔτους 1804, μὲ τὸ ὅποιο βέβαια δὲν ἦτον εἰς ἀρμονίαν. Ὁ νέος ἀναγνώστης ἔσυρεν ἀθέλητα τὸ δοξάρι του σὲ χορδὴν μεστήν ἀπὸ παλαιαῖς λύπαις τῆς καρδίας του· οἱ δοξαριαὶς τοῦ ἐπόνεσαν διότι ἐνθυμήθη τὸ αἷμα τῶν συντρόφων, καὶ τὸ παπαδίστικο Συνοδικό. Καὶ ἴσως ἀκόμη αὐτὰ τοῦ

έβασάνιζαν τὸν νοῦν, ὅταν 30 ἔτη ἔπειτα εἰς τὸ φρεινότερο φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ Δημοσθένους, μὲ δύναμιν ἢ ὀργὴν Δημοσθενικὴν ἐδημοσίευσεν τὴν τρομερὰν ἀπόφασιν. «Αὐτὸς (ὁ Πατριάρχης) ἔκανε ὅτι τοῦ ἔλεγεν ὁ Σουλτάνος».

Τὴν ἐορτὴν τῶν ἀγίων Ἀσωμάτων ἐξεφώνησεν ὁ Κολοκοτρῶνης τὸν λόγον, ὅπου σώζεται ἡ ἐκφραστικὴ του φράσις. Ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηνῶν ὑποπτη, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τί θὰ εἶπῃ, ἀκούοντας ὅτι μέλλει νὰ βάλῃ λόγον, ἀπόλυσε τοὺς χωροφύλακας διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ μιλήσῃ. Ὁ Κολοκοτρῶνης εἶχε τελειώσῃ, καὶ ἐκατέβαινε. Εἰς τὸν πλάτανον τοῦ παζαριοῦ εἶδε τοὺς χωροφύλακας νὰ τρέχουν. «Μὴν πάτε, τοὺς φώναξε, τὰ εἶπα· δὲν μ' εὐρίσκετε πλέον ἐκεῖ». — Ἡ δὲ κατηγορία ἐκείνη μὲ τόσον φυσικὸ, εἰς τὴν θαυμαστὴν Πινύκα, ἀπὸ Ἑλληνα πολεμιστὴν στεφανοφόρον τὰ ἄθλα τῆς νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἦτον ὡς μία νεκρανάστασις τοῦ ἄμβωνος τοῦ Δημοσθένους· καὶ τί φρεινότερον φῶς ἐλευθερίας;

«Κτύπα τὸ ποδάρι σου, εἶσαι Βασιλέας», λέγουν ὅτι εἶπε μία φορὰ εἰς τὸν Βασιλέα. — Μὲ αὐτὸν τὸν λόγον ἔδιδε πιστοποιητικὸ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς θεσμοθεσίας (τῆς βασιλικῆς) εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κάνει ὅσο καλὸ θέλει, ἂν θέλῃ.

Προγνώστης τοῦ θανάτου του καὶ ἄνθρωπος ἀγάπης καὶ χριστιανικῆ ψυχῆ ἐσυγχωριώτανε μὲ ὅσους εἶχε πειραχθῆ ἢ ἐχθρευθῆ εἰς τὴν ζωὴν του· ὅθεν καὶ ἐταξείδευεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ὑδραν τὸ ἔτος 1839

διὰ τὴν ἀνταμώσῃ τὸν γέροντα ὡς αὐτόν, Λάζαρον Κουντουριώτην τὸν ὁποῖον ὑπολήπτετο πολὺ διὰ τὰς θυσίας του εἰς τὸν ἀγῶνα. Οὕτως ἔπραξε καὶ μὲ ἀλλοὺς φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐσυγχώρησε καὶ τὸν Σχινῶν, ὡς μὲ εἶπεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς κατὰ τὸ 1849 ὁ ἴδιος Σχινῶς.

Ὅταν ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος ἐνυμφεῖθῃ τὴν ἐγγονὴν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Καρατζᾶ εἶπε, «ἐσυμπεθέρευσε καὶ κάπα μὲ τὴν γοῦνα».

Ἐγένετο λόγος εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους νὰ καταργηθῇ ἡ γκιλοτῖνα : «Ὁχι, δὲν θέλω ! εἶπε γελῶντας· ἀλλὰ νὰ δοκιμάσετε καὶ ἐσεῖς πρῶτα τὴν τρομάρα της.» Ἐγέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι συνάδελφοί του.

Ὄντας κουρσᾶρος μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ, εἰς τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων ἔβαλε κατὰ μέρος κατὰ ὅπου τοῦ ἤρесе. Ὁ καπετὰν Ἀλεξανδρῆς τὸ ἐνόησε καὶ τοῦ εἶπε. «Μὴν χαλᾶς τὴν τιμὴν, τὸ ἴσιο τῆς τέχνης, θέλοντας προνόμια.» Τὸ ἐδιηγείτο ὁ ἴδιος.

Ἐδιηγείτο ἀκόμη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν ὅτι ἔδανε ἴσθη ἀπὸ φίλον του ποσότητα χρημάτων χάριν φιλίας καὶ τοῦ τὰ ἀπέδωκε μὲ τὸ κεφάλαιον καὶ ποσὸν ἀνώτερον τοῦ μεγαλειτέρου τοκοῦ· τοῦ ἔδωκε τὴν ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τοῦ κεφαλαίου.

«Ὁμπρὸς εἶμαι γέροντας, ὀπίσω νεούτσικος, βρέφος σὰν τὸ πουλί τῆς Ἀθηνᾶς — σοβαρό, γέριχο ὀμπρὸς,

ὀπίσω ὡρὰ μικρῇ, ἀσκόπουλο.» Τὰ ἔλεγεν εἰς Ἀθήνας ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐλογάριαζε παίζοντας τοὺς μὴνάς του, ὡς νὰ εἶχε γεννηθῆ ὅταν ἐξεφυλακίσθη ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι.

Ὅταν εἰς τὸ Βουλευτικὸν (δικαστήριον) τοῦ ἀνεγνώσθη ἡ ἀπόφασις θανάτου (τῶν τριῶν) εἶπε: «Μνήσθητί μου Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Τὸ εἶπε μὲ φωνὴν ἄτρεμην, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἐπῆρε μίαν πρέζαν ταμπάκο.

Εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Κυβερνήτου ἔπλασεν ἡ ἐνθυμῆθη, ἃν σώζεται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, τὸν μῦθον τοῦ σαμαρτζῆ. Ἡ ἔννοιά του εἶναι αὕτη. Τὰ γαδούρια ἔκαμαν συνομωσίαν καὶ ἐσκότωσαν τὸν ἐπιτήδειον σαμαρτζῆ τους καὶ ἐχοροπηδοῦσαν. Ἐνας γέρος γαῖδαρος τὰ ἐμάλλωσε λέγοντάς τα. «Μὴ χαίρεσθε, θὰ εἶδετε τί μας ἀξίζει, ὅταν τὰ σαμάρια τῶν ἄλλων θὰ μας πληγώνουν τὴν ῥάχην.»

Εἰς τὸ 1821 Ἰουλίου 20 συνέτρωγαν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῶν δένδρων τοῦ Ἄστρους τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅπου ὁ Ὑψηλάντης εἶχε φθάσῃ. Γίδα ψητὴ στρωμένη εἰς φύλλα, ἀσκι μὲ ῥετσινόκρασο, μισὸ φλασκι διὰ ποτήρι καὶ ψωμί ὄχι πρώτης ποιότητος, ἦτον ἡ ἐτοιμασία τοῦ γεύματος. Ὅταν ἐκάθισαν, κόβοντας ὁ Κολοκοτρῶνης τὸ ψητὸ μὲ τὰ χέρια του εἶπε εἰς τὸν Ὑψηλάντην. «Αὐτὰ εἶναι τὰ χρυσὰ πηρούνια καὶ τὰ χρυσὰ μαχαίρια τῆς Ἑλλάδος, καὶ αὐτὸ τὸ ῥητσινόκρασο τὰ πολῦτιμα κρασιά της.» Ἄρесе εἰς τὸν φιλόπατριν

Ἵψηλάντην τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπειδὴ ἐννόησε τὸ πνεῦμά του. Ἦθελε νὰ τὸν προλάβῃ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ μάθημα, αὐτὸν ἀναθρεμμένον μὲ ὄλην τὴν πολυτέλειαν τῆς εὐζωίας, καὶ νὰ τοῦ εἰκονίσῃ τὰς δεινοπαθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὅτι μὲ τὰ μέσα τοῦ τόπου, ἂν καὶ ἀτελῆ, πρέπει νὰ γενναιοψυχοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Καπετὰν Γ. Χελιώτης Κορίνθιος μὲ διηγήθη κατὰ τὸ 1847, ὅτι ἐδιατάχθη ἐπὶ Κυβερνήτου ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κολοκοτρώνη νὰ καταδιώξῃ μερικοὺς κλέπτας· ὑπῆγε πρὸς καταδιωξιν, συναπαντήθη μὲ αὐτούς καὶ τοῦ ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσουν ζητῶντες ἀσφαλείας τινάς. Ὁ Χελιώτης ἀντάμωσε τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Αὐτὸς τοῦ ἀπήντησε «Σύρε νὰ τοὺς κυνηγήσῃς, καθὼς εἶναι τὸ χρέος σου, καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν κάνει πάτα (1) μὲ ληστὰς, εἴτε μὴ δὲν εἶναι Κυβέρνησις». Ὁ Χελιώτης ὑπῆγεν, ἄλλους ἔπιασεν, ἄλλους ἐσκότωσεν. Ὁ λόγος τοῦ γέρου Κολοκοτρώνη περιέχει ἀξιοσημεῖωτα τὸν ἔλεγχον κατὰ τοῦ Χελιώτη, ὅτι ἔστερξεν εἰς τοιοῦτου εἶδους συνομιλίας, τὴν προσωποποίησιν τῆς Κυβερνήσεως ἢ τοῦ Κράτους ὡς δύναμιν ἠθικότητος, δικαιοσύνης καὶ αὐστηρότητος, καὶ ὅτι Ἐξουσία ὅπου συνθηκολογεῖ παρόμοια πάτα, δὲν εἶναι Κυβέρνησις.

Ἦκουσα ὅτι εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Καραϊσκάκη μαυθάνοντάς τον ἐμοιφολόγησε ὡς ἂν γυναῖκα.

(1) Συμβάσεις.

“Ενας παπᾶς ἀσπρογένης εἰς τὸ Σαραβάλι (1844), δείχνοντας μὲ τὸ δάκτυλό του, μᾶς ἔλεγε (εἴμεθα δι-
 ἀφοροι φίλοι), «ἐκεῖ ἔβανε ὁ γέρο Κολοκοτρώνης κᾶτι
 λόγους ὅπου ἔκαναν τρομάρα». Καὶ ὁ Κυριος Α. Λου-
 κόπουλος μοῦ ἐξήγησε πολλάκις τὴν μεγάλην ἐντύ-
 πωσιν ὅπου τοῦ ἔκαμεν ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθὸς εἰς
 μίαν πέτραν, βάνοντας λόγον πρὸς ἐμφύχωσιν τότε
 εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη. “Αν δὲν λανθάνωμαι
 μοῦ ἔχει εἰπῆ, ὅτι ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ὀμιλίαν τοῦ
 Γέρου ἐπρόσφερε τοὺς 1200 μαχμουτιέδαις. — “Ὅταν
 κατὰ πρώτην φορὰν συναπαντήθη ὁ Α. Ζαίμης μὲ τὸν
 Κολοκοτρώνη τόσο ἐγλυκάνθη καὶ αἰχμαλωτίσθη
 ἀπὸ τὴν ὀμιλίαν του, ὅπου ἐκήρυττε νὰ τὸν κάμουν
 στρατάρχη ἀνεξέταστον, κτλ.

Εἶπε μίαν φορὰν εἰς τὸν Κυβερνήτην. «Μοῦ χάλα-
 σες τὴν Ἑλλάδα. — Γιατί; τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. —
 Γιατί ἔπρεπε νὰ τὸ κάμης πέντε φράγκικο καὶ 15 νὰ
 τὸ ἀφήσης τούρκικο, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κάμης
 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσης 10 τούρκικο, καὶ πάλιν
 μετὰ 20 νὰ τὸ κάμης 15 φράγκικο καὶ νὰ τὸ
 ἀφήσης 5 Τούρκικο, ὥστε μετὰ 20 ἄλλους τόσους
 χρόνους νὰ γένη ὅλο φράγκικο.»

Νέος πολὺ, καὶ σπουδαστὴς τῆς μαθηματικῆς ὁ
 κύριος Σ. Π. (συσχολίτης του ἦτον, καὶ ὁ μακαρί-
 τῆς Πᾶνος Κολοκοτρώνης), ἐνθυμεῖται ὅτι ἐπῆγε, ὁ
 τότε μαγιστὸς Κολοκοτρώνης πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ
 ἀξιοτίμου διδασκάλου Νικολάου Καλύβα, ἐκάθισε καὶ
 ἀκροάζετο τὴν παράδοσιν. «Τί εἶναι τοῦτα, λέγει μὲ
 μιᾶς, ποῦ διδάσκεις τὰ παιδιὰ τώρα, — τοῦτο νὰ τὰ

φωτίσης*, — και έχύθη μὲ γελούμενο πρόσωπο νὰ σχίσῃ ἓνα Βόλφιον ἰν φόλιο, μεγάλο βιβλίον, νὰ δείξῃ πῶς φτειάνουν τὰ φυσέκια. Ὁ διδάσκαλος διὰ νὰ σώσῃ τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον ἔπεσε μὲ τὰ στήθη του εἰς τὸ in folio — Τὰ παιδιὰ ἐγελοῦσαν καὶ ἐκεῖνα, ὡς εἶδαν πιασμένους καθηγητὴν καὶ γέρον Κολοκοτρῶνην — ὁ ἓνας νὰ φυλάξῃ τὸ βιβλίον του ὁ ἄλλος νὰ τὸ κάμῃ φυσέκια.

Ὁ ἰατρὸς Καλύβας ἦτον θερμὸς ἐταιριστὴς καὶ αἱ κίνδυνοι τοῦ in folio τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1820.

Τὴν ἀρχιχρονιά τοῦ ἔτους 1843, ἔτους τοῦ θανάτου του, ὁ γέρον Κολοκοτρῶνης ἀνέβηκε εἰς τὸ κορυφώτερον μέρος τῆς νεοκτισμένης κατοικίας του, νὰ ἀποφύγῃ τοὺς πολλοὺς χαιρετεσμοὺς τῆς ἡμέρας — ἀπὸ τὰ γερατεῖα, καὶ τὰς ἀσθενείας ἐπεθύμει ἀναπαυσιν ἀγνάντευε ἀπὸ τὰ παράθυρα, καὶ τὴν πρασιναῖα τῶν ἐληῶν, καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ στενοὶ του γνώριμοι ὁμῶς ἀνέβαιναν καὶ ἐκεῖ νὰ τοῦ εὐχνηθοῦν τὴν καλὴν χρονιά. Ὁ Κύριος Σ. Π. θεατὴς ἄλλοτε εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν τῶν κινδύνων τοῦ Βολφίου ἐπῆγε πρὸς χαιρετισμόν· εἶχε μαζί του καὶ νέον νεοφερμένον ἀπὸ ταῖς ἀκαδημαίαις τῆς Γερμανίας. Κατὰ πῶς ἄρχισεν ὁ φίλος τὴν εὐχὴν τοῦ ἔτους, καὶ ὁμιλίαν διὰ τὸν σπουδασμένον νέον, κατὰ τύχην ἐπερνοῦσαν λείψανον νεκροῦ ἀπὸ τὸν δρόμον. Ἡ ψαλμωδία τοὺς ἔσυρε εἰς τὰ παράθυρα. Εἶπε τότε ὁ γέρον. *Ἄν εἶχαμεν ἐδῶ τὸν Περσιάνον φιλόσοφον, θὰ μᾶς ἔλεγε ἂν πάγῃ εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὴν Παραδεισον. — Εἶναι κημμία ἱστορία; εἶπεν ὁ φίλος. — Εἶναι, ἀπεκρίθη ὁ γέρον. — Θὰ μᾶς τὴν εἰπῆς; — Μετὰ χαρᾶς. Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦλθεν ἐδῶ εἰς

τὰς Ἀθήνας ἕνας περιηγητὴς φιλόσοφος τῆς Περσίας, τὸν συναναστρέφοντο οἱ ἐκλεκτοὶ Ἀθηναῖοι, ἀγαποῦσε τὴν συντροφίαν τους, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐδικήν του. Μία φορὰ καθήμενοι εἰς τὰ μεντέρια τους, ἐπέ-
ρασε λείψανο, καθὼς τώρα — μακριὰ ἀπὸ σῆς ποῦ εἴσθε νέοι, καὶ ἐγὼ ἔφαγα τὸ ψωμί μου — καὶ ὡς ἐδιά-
βαινε ἀκόμη ὁ νεκρὸς, κτυπάει ταῖς παλάμαις του ὁ περιηγητὴς φιλόσοφος, ἔρχεται ὁ γραμματικὸς του·
πήγαινε τοῦ εἶπε, νὰ ἰδῆς, ἂν ὁ ἀποθαμμένος πηγαί-
νει εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὴν παράδεισον· ἐπῆγε ὁ
γραμματικὸς, ἐπέστρεψε. — Πάει, κύριέ μου, εἶπε, εἰς
τὴν κόλασιν. — Ἐπῆγες ἕως εἰς τὸ κοιμητήριον; —
Ἐπῆγα. — Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ φύσει περιέργοι πολὺ,
πλὴν διὰ νὰ μὴν προδώσουν ἀμάθειαν εἰς ἕνα βάρβα-
ρον, ὡς φιλότιμοι ἐφύλαξαν σιωπὴν, καὶ δὲν ἐρώτη-
σαν τὸν φιλόσοφον, πῶς πηλὸς τῆς γῆς ἀκόμη, καὶ
ξένος τῶν Ἀθηναίων μαντεύει τὰ κρύφια, καὶ ἀδηλα-
ῶς φρόνιμοι ἀπέδιδαν εἰς τὴν σοφίαν του, ὄχι τοῦ
ψυχογυιοῦ του, τὴν δύναμιν τῆς προγνώσεως. Ἐπειτα
ἀπὸ καιρὸν τυχαίνοντας πάλι μαζὶ οἱ ἴδιοι φίλοι,
καὶ περνῶντας λείψανο, ὁ Περσιάνος μὲ τὰ παλαμά-
κια ἐφώναζε τὸν γραμματικὸν, τὸν ἔστειλε νὰ μάθῃ
τὴν πορείαν τοῦ νεκροῦ. Ἐπῆγε, ἐπιστρέφει, τοῦ λέ-
γει: Παγαίνει εἰς τὴν παράδεισον. — Καλὸ φθάσιμο,
εἶπε, μὲ πρόσωπο χαρούμενον καὶ σοβαρὸ ὁ φιλόσο-
φος. — Οἱ Ἀθηναῖοι ἐστενοχωρήθησαν τότε ἀπὸ τὴν
περιέργειαν, καὶ τὸν εἶπαν, Δὲν σ' ἐρωτήσαμεν τὴν
πρώτην φορὰν, σ' ἐρωτοῦμεν τώρα, πῶς ἐσὺ μαντεύ-
εις τὴν τύχην, διαβάζεις τὸ γραπτὸ τῆς ἀθανασίας
τοῦ καθενός; ποῖον μυστικὸν γνῶρισμα, ποῖον τηλε-
σκόπιον χαρίζεις εἰς τὸν ὑποτακτικόν σου; — Τὸ
πρᾶγμα εἶναι ἀπλό, ἀπεκρίθη ἡ ὀργὴ τοῦ κόσμου, ἡ
κατάρκω τῶν συμπολιτῶν συνοδεύει εἰς τὴν θανάτην τους

τούς κακούς ανθρώπους, πρόδρομος τὰ ἀναθέματα τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οἱ εὐλογίαις τῶν ἀνθρώπων συνοδεύουν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, καθένος διηγείται μὲ δάκρυα τὰ ἀγαθοεργήματά τους, καὶ ῥήγναι μὲ τρέμουσαν παλάμην χῶμα εἰς τὸν τάφιν τους.»

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΩΝ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

(Ἐκ τῆς προσεχῶς ἐκδοθησομένης Συλλογῆς τῶν ὁμηωδῶν
ᾄσμάτων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου).

THE

THE

ROYAL CANADIAN MOUNTED POLICE

THE

1780

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου)

- Πολὺ σκοτίδισα' ὁ οὐρανὸς πάλι νὰ βρέξῃ θέλει.
 Σκοτίδισαε ἡ Μαυρομηλιά καὶ τῆς Μηλιᾶς ὁ κάμπος·
 Ἐσύρανε τὰ ῥέματα, ἐσύραν τὰ λαγκάδια,
 Κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
- 5 Ποῦ 'κεῖ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημοπιστόλαις.
 Κινῶν καὶ πᾶν ἔστην ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτρουγηθοῦνε·
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ τῆς ἀσημοπαλάσκαις.
 Σύντας ξελειτρουγήσανε καὶ βγῆκαν ἔστη κουβέντα
- 10 Πετᾶχθη ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Παναγιώτη:
 «Τούτη ἡ χαρὰ ὀπώχουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ».
 Πετᾶχθη ὁ Παναγιώταρος τοῦ Κωσταντῆ καὶ λέει:
 «Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουβεντιάζεις
 Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιᾶς ὁ πύργος,
- 15 Οὐδὲ ὁ Τοῦρκος πάτησε, μαῖδὲ καὶ ὁ Ἀλλαμᾶνος»
 Κι' ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐζῶσαν.
 Καὶ τὰ σπαθιά τραβήξανε οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μέσα γιουροῦσι κάνανε καὶ τῶν Τουρκῶν ἐφύγαν.

Σημείωσις. Βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 6 κέ'. — Ὁ ἐν τῷ ᾄσματι μνημονευόμενος Κωσταντῆς εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

2

ΑΛΛΟ

1780

(Passow, Carmina popularia Græciæ rec. Lips. 1860 σ. 176—177 ἀρ. 230 ἐκ τούτου: Ἀφροδίτη Φιλομειδῆς ἔκδ. Γ. Ἀθ. 1876, σ. 141.)

Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται ἔπ' τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 Ὅταν πᾶνε ἔς τὴν ἐκκλησιά, νὰ πᾶν νὰ προσκυνήσουν,
 Μὲ τὰ σπαθιά τους τὰ χρυσᾶ, τὰ πόσια τὰσημένια.
 Νὰ κι' ὁ Γιαννάκης μίλησε καὶ τοῦ Γεωργάκη λέγει:

5 «Τοῦτα τὰ ζεύγια πῶχομε σὲ λύπη θὰ μᾶς ἔρθη».

— Τ' εἶναι Γιαννάκη, αὐτὰ ποῦ λές καὶ τεῖν' αὐτὰ ποῦ κραίνεις;

Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκεν ὁ πύργος τῆς Λαρίσσης,
 Γιατ' ἔχει ἀντρας δυνατοὺς καὶ πολλ' ἀντρειωμένους.»

Μιλεῖ τὸ κκραοῦλί τους καὶ λέει τῶν ἄλλωνῶνε·

10 «Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται κάτω ἔς τὸ μέγα λάκκο,
 παιδιὰ χαζιρευθήκετε, πιάστε τὰ μετερίζια.

Τί σήμερὰ εἶναι πόλεμος, σήμερα θὰ χαθοῦμε».

Σημείωσις. Ἀναφέρεται, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον καὶ τὰ ἐπόμενα δύο, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ τοῦ Παναγιώταρου ἐν τῷ πύργῳ τῆς Καστάνιτσας, ὅστις κατὰ παραφθορὰν λέγεται τῆς Λαρίσσης. Ἐν στ. 7. οἱ δύο διαλεγόμενοι, ὁ Γιαννάκης καὶ ὁ Γεωργάκης, εἶναι οἱ θεῖοι τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὧν οὗτος μὲν ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἔξοδον, ἐκεῖνος δὲ μετ' ὀλίγον ἐν Ἀνδρούσῃ. Ὁ Passow ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὡς χρόνον καθ' ὃν ἐγένοντο ταῦτα τὸ 1822.

Παραλλαγὰὶ 1 φαίνετ' ἀπ' Ρ.

3

ΑΛΛΟ

1780

(Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης. Ἄθ. 1851, σ. 261—262.—Σ. Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Κερκύρα, 1852 σ. 706 — 707 ἀρ. 143. — Passow, Germ. popul. σ. 179—180 ἀρ. 243.)

- Ἐμαραθῆκαν τὰ βουνά, μαράθθηκαν κ' οἱ κάμποι,
 Μαράθθηκεν ἡ Καστανιά, ὁ πύργος τῆς Καστανίας,
 Ποῦ ἔχε τοὺς κλέφτας τοὺς πολλοὺς τοὺς Κολοκοτρωνάιους,
 Ποῦ πήγαιναν ἔς τὴν ἐκκλησιὰ τ' ἀσήμι φορτωμένοι,
 5 Τ' ἀσήμι καὶ τὸ μάλαμα καὶ τὰ σπαθιά ζωσμένα,
 Κ' ἐβγαίναν κ' ἐκουβέντιαζαν ἔς τῆς ἐκκλησίας τὴν πόρτα.
 Κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς ἔλεγε, κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς λέγει:
 «Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ ἔχομε ἔμεῖς, θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη.
 Ἀπόψε εἶδα ἔς τὸν ὕπνο μου, ἔς τὸν ὕπνο ποῦ κοιμούμουν,
 10 Κ' ἐκάηκε τὸ πόσι μου, ἡ φουῖντα τοῦ σπαθιοῦ μου·
 τὸ πόσι μου ἡ γυναῖκά μου, κ' ἡ φουῖντα τὰ παιδιὰ μου.
 Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ ἔχομε ἔμεῖς θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη».
 Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος καὶ τὸν τσακᾶν τὰ γέλοια.
 «Τὶ λὲς κουμπάρε Κωσταντῆ, καὶ σὺ Κολοκοτρώνη;
 15 Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκεν ὁ πύργος τῆς Καστανίας,
 Μάϊτε πρωτὰ, μάϊτε στερνά, μάϊτε τῶρα πατιέται»

Μὸν βγάλτε τὰ μπαράκια σας καὶ στήστε τα ἔς τὸν πύργο.
 Νὰ βλέπ' ὁ Καπετάμπασας μὲ τοὺς Γιανιτσαράιους.»

Σημειώσεις. Καὶ εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο ἐσφαλμένην χρονολογίαν θέτει: ὁ Passow (1822—1826;)

Παραλλαγί. Στ. 6 τῆς ἐκκλησιᾶς στὴν πόρτα. (Γερ. Κολ.) 8 πῶχος μ'εῖς (Z. P.) — 9 κοιμώμουν (P.) 11. Τὸ πόσι μ', ἡ γυναῖκά μου, τὰ μαῦρα τὰ παιδιὰ μου (Z. P.) Ἐν τῇ ἀνατυπώσει τοῦ ἄσματος ὁ Ζαμπέλιος (καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πάσσωβ), παρανοήσας τὸν στίχον μετέβαλε τὴν στίξιν καὶ ἀντικατέστησεν ἀθαιρέτως λέξεις αὐτοῦ νομίζων ὅτι οὕτως εὐδοῦται ἡ ἔννοια. Ἄλλ' ἡ ἔννοια εἶναι οὐχὶ ὅτι εἶδεν ἐν ὄνειρῳ ὁ Κολοκοτρώνης καίόμενα τὰ τέκνα καὶ τὴν σύζυγόν του, ἀλλ' ὅτι δηλοῦσι καίόμενα τὸ μὲν πόσι τὴν ἀπώλειαν τῆς συζύγου, ἡ δὲ φούντα τῶν τέκνων.

4

ΑΛΛΟ

1780

Γορτυνία.

('Ανέκδοτον. Πιρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασιμάτῃ).

Πολὺ σκοτίδιασ' ὁ οὐρανὸς πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
 Κατάκλεισε μαύρη Μηλιὰ νὰ βρέξῃ νὰ χιονίση·
 Καὶ βγήκανε τὰ ῥέματα καὶ φέρνουν τὸ λαγκάδια
 Καὶ κόπηκε τὸ πέρασμα καὶ κόπη τὸ γιοφύρι,
 5 Ὅπου περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μὲ τοῖς ἀσημοτράμπουλαις, τὰ πόσια φορεμένα.
 Καὶ ἡ κλεφτουριά ἐπέρασε κ' οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
 Ὁ Γιάννης δὲν ἐπέρασε κι' ὁ Γεῶργος ὁ ἀδερφός του.
 Καὶ οἱ Τοῦρκοι οὐλοὶ ἐγάρηκαν ὅπου σκοτώθη ὁ Γιάννης.

Σημείωσις. Ὁ Γιάννης καὶ ὁ Γεῶργος θεῖοι τοῦ Θεοδώρου
 Κολοκοτρώνη.—Οἱ πρῶτοι 5 στίχοι ἐπανλαμβάνονται μετ' ἀ-
 σσημάτων παραλλαγῶν καὶ ἐν τῷ 1 ᾄσματι.

6

ΑΛΛΟ

(Μ. Σ. Λελέκου, ἐπιδόρπιον Ἀθῆναι 1888 σ. 61—82)

Γέμ, τρίζει ἢ ἀνε-, τρίζει ἀνεμοδοῦρά σου,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, τὸ λέει σὰν ἀηδόνι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —

γέμ γιὰ πᾶψ' τῆνε, γιὰ πᾶψ' τὴν τὴ μαγκοῦφά σου,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 μὴν τὸ λέει σὰν ἀηδόνι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —

Γέμ ποιὸς ἔλατος, ποιὸς ἔλατος βαστάει δροσιά,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, καὶ ποιὰ κορφὴ τὸ χιόνι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —

γέμ, ποιὰ μάννα κά-, ποιὰ μάννα κάνει τὸ παιδί,
 μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, καὶ δὲν τὴν τρῶν' οἱ πόνοι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —

Μῶρ Γεωργοῦλα, τ' ἄ-, Γεωργοῦλα, τί ἄργησες νάρθῃς,
 — Γεωργοῦλα —
 γέμ νάρθῃς ἀπὸ τῆ βρούσι,
 διαμαντένιο κυπαρίσσι;

Γέμ μὴν ἦτανε μὴν ἦτανε πολλή μπασιά,
 — Γεωργοῦλα, —
 μὼρ μὴν εἶν' πολλὰ βαρέλια,
 τοῦ Δελέκου τὰ κοπέλια;

Γέμ δὲν ἦτανε δὲν ἦτανε πολλή μπασιά,
 καλέ μου
 γέμ δὲν εἶν' πολλὰ βαρέλια,
 τοῦ Δελέκου τὰ κοπέλια.

Μὼρ Γεωργοῦλα, δό-, Γεωργοῦλα δός μου μιὰ φωτιά,
 — Γεωργοῦλα, —
 γιὰ ν' ἀνάψω τὸ ψιψί μου
 γιὰ νὰ δροσισθῇ ἡ ψυχὴ μου.

Γεωργοῦλα, δό-, Γεωργοῦλα, δός μου μιὰ φωτιά,
 — Γεωργοῦλα —
 γιὰ ν' ἀνάψω τὸ τσιγάρο
 καὶ γυναῖκα νὰ σὲ πάρω.

7

ΤΟΥ ΓΕΡΟ ΚΟΛΙΑ

1804;

Γορτυνία.

(*Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου).

- Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφή, στέλνουν τοῦ Γέρο Κόλια
 «Σὲ σέν' Κολιὰ παπόπαση, ζαπίτη τῆς Λιοδώρας,
 Κόλια, γιατί ἐζουρλάθηκες ἐσὺ καὶ τὰ παιδιὰ σου
 Καὶ μᾶς γυρεύεις πόλεμο γιὰ νὰ μᾶς πολεμήσης;
- 5 Ταχιὰ πασσιὰδες θὰ ἐρθοῦν, Κόλια, θὰ σὲ χαλάσουν.
 — Οὔτε πασσιὰδες σκιάζουμε, οὔτε Τούρκους φοβᾶμαι.
 Θελὰ σᾶς κάμω πόλεμο, γιὰ νὰ σᾶς πολεμήσω.
 Κολοκοτρώνης ἔρχεται 'ς τὸ Ζάκυνθο ὅπου'ταν
 Νὰ ἰδῆτε, βρὲ βρωμόσκυλα, ἐσεῖς παλημουρτάταις
- 10 Νὰ ἰδῆτε τοῖς χανούμισαῖς μ' οὔλους τοὺς φερεντζέδες
 Νὰ ἰδῆτε πῶς τοῖς κάνουμε ἐμεῖς οἱ Παλουμπαῖοι».

Σημ. Ἴσως τὸ ἄσμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν τῇ Διηγῆσει τ. Α'. σ. 14—15 ἱστορούμενα γεγονότα, καίτοι ἀγνωστον εἶναι ἂν ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μεταβῆ εἰς Ζάκυνθον πρὸ τοῦ 1805.

8

ΤΟΥ ΚΟΥΝΤΑΝΗ

1804 ;

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν «Ραμπαγᾶ» 1882 ἀρ. 419).

Σὲ γάμο τοῖς ἀποκριαῖς ἐγλένταγε ὁ Κουντάνης,
 Κι' ἀντίκρου του τραγοῦδαγαν ὁ Γιωργακλῆς κι' ὁ Γιάννης.
 Τοὺς κράζουν μιά, τοὺς κράζουν δυό, κανένα δὲν ἀκοῦνε
 Κ' οἱ Τοῦρκοι ἐκοντεύανε μέσ' 'ς τὸ χωριὸ νὰ μποῦνε.
 5 Ὁ Θεοδωράκης τό βλεπε κι' ὀλό πινε φαρμάκι,
 Στάθη καὶ συλλογίστηκε καὶ λέει τ' Ἀντωνάκη :
 «Σύρε βρ' Ἀντώνη σκότωσ' τους καὶ πάρ' τους τὸ κεφάλι,
 Νὰ μὴν τοὺς πιάσουν ζωντανοὺς κ' εἶνε ἔντροπὴ μεγάλη.»

Σημείωσις. Τοῦ ἄσματος τούτου ἠλλείπουσιν, ὡς ἐβεβαίωσεν ἡμῖν ὁ κ. Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης, οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι, ἀφηγούμενοι τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν νίκην τῶν περιχθλωθέντων αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν Τούρκων Κολοκοτρωναίων, ὧν τὴν ἐπαίσχυντον σύλληψιν φοβούμενος ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἔδωκε τὴν ἐν στ. 7—8 διαταγὴν.

9

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

1806

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασσιμάτη).

Οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ προύχοντες τοῦ τόπου
 Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ ἔς τὸ βασιλιά ἔς τὴν Πόλι :
 «Σὲ σέν', ἀφέντη βασιλιά, σὲ 'σένανε βεζίρη·
 Οἱ κλέφταις ποῦ εἶναι ἔς τὸ Μωριά εἶνε καὶ βασιλιάδες.
 5 Ὁ Θεωδωρῆς εἶν' βασιλιάς κι' ὁ Γιάννης εἶν' βεζίρης
 Κι' ὁ Γεωργος ἀπὸ τὸν Ἀητὸ εἶνε κατῆς καὶ κρένει».
 Ὁ βασιλιάς 'σάν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη·
 Εὐθὺς φερμάνι ἔβγαλε καὶ ἔς τὸ Μωριά τὸ στέλνει,
 Τοὺς κλέφταις νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωνάιους.

10

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν Ραμπαγᾶ 1882 ἀρ. 420).

Ἐνα μεγάλο σύγνεφο κι' ἕνα κομματ' ἀκόμα
 Ἐστὸς κάμπους ῥήχνει τὰ νερὰ καὶ ἔς τὰ βουνὰ τὰ χιόνια.
 Δὲν εἶνε χιόνια καὶ νερὰ μόν' εἶναι δάκρυα μαῦρα,
 Ποῦ χύνει ὄλος ὁ Μωριάς γιὰ τὸ φερμάνι ποῦ ῥθε!
 5 «Τοῦρκοι, Ῥωμαῖοι, ἔς τὰ ἄρματα τοὺς κλέφταις νὰ σκοτώστε!
 Τοὺς κλέφταις, τοὺς ἀρματωλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους».

11

ΛΛΛΟ

1806

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 139—140 ἀρ. 1. —
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 21—22.)

Τὸ μάθατε τ' ἐγένηκε τὸ φετεινὸ χειμῶνα ;
δὲν ἐγένη 'ςτὸν αἰῶνα.

Πιάνουν καὶ κάνουν μιὰ γραφὴ παπάδες καὶ γερῶντοι
μέσ' 'ςτὸν βασιλιά 'ςτὴν Πόλι.

5 «'Αδικ', ἀφέντη βασιλιά, ἀπ' τὸν Κολοκοτρώνη
τὸ ζορμπά, ποῦ μάς σκοτώνει».

Κι' ὁ βασιλιάς, ποῦ τᾶκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη,
κ' εὐτὺς φερμάνι βγάνει.

10 «Σ' ἐσᾶς, πασσάδες τοῦ Μωρισᾶ, ραγιαῖδες Μωραΐται,
Οὔλοι 'ς τᾶρματα νὰ βγῆτε,

Τοὺς κλέφταις γιὰ νὰ πιάσετε, τοὺς Κολοκοτρωναίους,
καὶ τοὺς τρεῖς καπεταναίους».

Κ' οἱ κλέφταις ποῦ τ' ἀκούσανε, τοὺς πῆγαν τὰ μαντάτα
τότε βάλανε μπαϊράκια.

15 Κάτω 'ςτοὺς κάμπους πῆγανε, 'ςτοὺς κάμπους κατεβαίνουν,
μὲ τὰ τούμπανα χορεύουν.

Ἄ Γεῶργος πάει 'ςτὴν Αἰμουαλὼ κι' ὁ Γιάννος πάει 'ςτὴν Πιάνα,
'ςτὴν παλαιὰ του φιλενάδα,

20 Κι' ὁ Θεοδωράκης ὁ ζορμπὰς σὲ βάρκα πάει καὶ μπαίνει
καὶ 'ςτὴ Ζάκυνθο παγαίνει.

12

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 140—141 ἀρ. 2. —
Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιδόρπιον σ. 22.)

Τ' ἀκοῦς τί λέει τὸ πουλί, τί μολογᾷε τᾷηδόνι,
— Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη; —

Ἐγράψανε οἱ προεστοί, ἐγράψαν οἱ ἀγάδες,
τῆς Μωριζῆς οἱ βοῦθοντάδες,
5 ἀπάνω ἔς τὸ ντιβάνι —

Πρωτοσύγκελλος τὰ κάνει. —

« Ἄδικ', ἀφέντη βασιλιά, ἀπ' τὸν Κολοκοτρώνη,
τὸ ζορμπᾶ, ποῦ μᾶς σκοτώνει ».

Κι' ὁ βασιλιζῆς, ποῦ τ' ἀκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη,
10 δεκοχτῶ τατάρους βγάνει.

« Θέλω τὸ Γεῶργο ζωντανό, κι' αὐτὸν τὸ Θεοδωράκι,
τὸν Κολοκοτρωνάκι ».

Παραλλαγαί. Ἄλλο γύρισμα τοῦ πρώτου στίχου.

Ἄκοῦς τί λέει τὸ πουλί,
— Κολοκοτρώνη Θεοδωρῆ —
Τί κελαιδεῖ τᾷηδόνι;
— Θεοδωρῆ Κολοκοτρώνη;

13

ΑΛΛΟ

1806

Πελοπόννησος

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Α. Δ. Μπενέκου, δημοδιδασκάλου ἐν Χαλκίῳ τῆς Νάξου καὶ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρι, δημοδιδασκάλου ἐν Λάσπῃ τῆς Γόρτυνος.)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, λάμπει καὶ 'ς τὰ λαγκάδια,
 Λάμπει καὶ 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα 'ς τὸ δόλιο Λιμποθίσι.
 Ποῦ 'κεῖ εἶν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις,
 5 Τοῖς πέντ' ἀράδες τὰ κουμπιά, τοῖς ἔξῃ τὰ τσαπράζια.
 Κεῖνοι δὲν καταδέχονται τῇ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
 Καβάλλα πᾶν 'ς τὴν Ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυᾶνε,
 Καβάλλα παίρν' ἄ ντίδερο ἅπ' τοῦ παπαῦ τὸ χέρι.
 Καβάλλα πῆγαν στάθηκαν 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 10 Κι' ὁ Θεοδωράκης μίλησε, κι' ὁ Θεοδωράκης λέει :
 «Τούτ' οἱ χαραῖς ποῦ κάνουμε 'σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν'
 Ἄποψε εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ 'ς τ' ὄνειρό μου
 Θελὸ ποτάμι πέραγα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα,
 Καὶ μοῦ πεσε τὸ πόσι μου κ' ἡ φούντα τοῦ φεσιοῦ μου.
 15 Ἡ φούντα εἶν' τὸ κεφάλι μου, τὸ πόσι εἶν' τὸ κορμί μου.
 Ἐλᾶτε νὰ σκουρπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε
 Σύρε, Γεῶργό μ', 'ς τὸν τόπο σου, Νικήτα 'ς τὸ Λοντάρι.

Ἐγὼ πάου ἔστην Καρύταινα, πάω ἔστους ἐδικούς μου.
 Ν' ἀφήκω τὴ διαθήκη μου καὶ ταῖς παραγκολαῖς μου.
 20 Τί θὰ περάσω θάλασσα ἔστὴ Ζάκυνθο θὰ πάω».

Παραλλαγὰι στ. 3. Ἀπὸ τοὺς κλέφταις τοὺς πολλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους (Ν. Λάσκ.). — *Στ. 7.* πᾶνε νὰ προσκυνήσουν. (Ν. Λ.) 8 παίρνουν ἀντ. (Μπ.) ἔπο τοῦ παπᾶ (Ν. Λ.) 9. ἔς τὴν ἐκκλησιά ἔστην πόρτα. (Μπ.) 11 Τούταις οἱ χαραῖς (Μπ.) 14 μῶπεσε (Ν. Λ.).

Σημείωσις. Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1806, ὅτε ἐγνώσθη ἡ ἔκδοσις τοῦ φερμανίου καὶ τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου περὶ καταδιώξεως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης προέτεινεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς Ζάκυνθον, ὅπως σωθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης αὐστηροτάτης καταδιώξεως. Μὴ γενομένου δὲ τούτου δεκτοῦ συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ χωρισθῶσιν εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀποφύγῃσι τοὺς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως κινδύνους (βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 18). Ὁ ἐν στ. 17 ἀναφερόμενος Γιωῆργος εἶναι ὁ πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη, Νικήτας δ' ὁ ἀνεψιός του Σταματελόπουλος, ὁ Νικήταρᾶς.

14

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν «Ραμπαγᾶ» ἀρ. 419 τοῦ 1882)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'στὰ βουνά, λάμπει καὶ 'στὰ λαγκαθία,
 Λάμπει καὶ 'στ' Ἀρκουδόρρεμα, 'στὸ ἔρμο Λιμποθίσι,
 Ὅπου εἶν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημοκουμπούραις
 5 Τοῖς πέντ' ἀράδες τὰ κουμπιά 'στὰ τριτιροτσαπράζια.
 Ποῦχουν τὰ δημησιαῖα σπαθιά, τ' ἀλάθευτα ντουφέκια,
 Τὰ γιαταγάνια τὰ μπηκτά, ποῦ στάζουν ὄλο αἶμα.
 Ποῦχουν τοῦ λιονταριοῦ καρδιά καὶ τοῦ ἀητοῦ τὸ μάτι,
 Ὅπου δὲν καταδέχονται 'στὴ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν.
 10 Καβάλλα πᾶν 'στὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε
 Καβάλλα τὸ σταυρὸ φιλοῦν καὶ τοῦ παππᾶ τὸ χέρι.
 Ἐαπέζεψαν ἀπ' τάτια τους καὶ μπήκαν ἕνας ἕνας.
 Γιὰ δὲς πῶς λάμπ' ἡ ἐκκλησιά, πῶς λάμπουν τὰ στασίδια
 Μ' ἀπάνου 'στὸ λειτούργημα ποῦ λέγαν τὸ βαγγέλιο
 15 Ἡ παγανιά τοὺς πλάκωσε, οἱ Τούρκοι μὲ βαγιαδες
 Κι' ὁ Θεωράκης φώναξε, κι' ὁ Θεωράκης λέει:
 «Ποῦ εἰσθε τάνίψια μου τὰ δυό, Νικήτα κι' Ἀποστόλη!
 Γιὰ πεταχτήτε κ' ἔφθασα νὰ κάμω τὸ σταυρὸ μου.
 Καὶ σύ, παπᾶ νὰ μὴ σκιακτῆς, γιὰτ' εἶναι ἀμαρτία.
 20 Κ' ἐγὼ θεὸς νὰ ἔγω μιὰ στιγμὴ καὶ πάλι θὰ γυρίσω».
 Πρὶν τελειώσ' ἡ ἐκκλησιά ἐτσάκισαν τοὺς Τούρκους.

Σημείωσις. Οἱ στίχοι 7. 8. 18—21, ἂν μὴ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ 14ου μέχρι τοῦ τελευταίου, δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ δημοτικὸν ἄσμα, παρεμβληθέντες ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

15

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv, Athen, 1880 σ. 142 ἀρ. 4.
Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιδόρπιον. Λθ. 1888 τ. Α' σ. 23.)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'στὰ βουνά, λάμπει καὶ 'στὰ λαγκάδια,
 Λάμπει καὶ 'στ' Ἀρκουδόρρεμα, 'στὰ κλέφτικα λημέρια,
 "Οπου 'ν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλὰ, ταῖς ἀσημένιαις πάλαις,
 5 Ταῖς πέντ' ἀράδαις τὰ κουμπιά, ταῖς ἕξ τὰ πανωκούμπια,
 "Οπου δὲν καταδέχονται, 'στὴ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν.
 Καβάλλα πᾶν 'στὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε,
 Καβάλλα πέρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπαῦ τὸ χέρι.
 Καβάλλα βγῆκαν κ' ἕκατσαν σὲ μαρμαρένιο ἀλώνι,
 10 Κ' ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἓνας τὸν ἄλλον λέει.
 « Ἀπόψ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ 'στ' ὄνειρό μου,
 Θολὸ ποτάμι πέρασα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα,
 Μοῦ πεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 Ξήγα τ', Ἀντώνη, τ' ὄνειρο, τ' ὄνειρο ποῦ εἶδ' ἀπόψε »
 15 « Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου κ' ἡ φοῦντα τὸ κορμί σου,
 καὶ τὸ ποτάμι τὸ θολὸ τὸ αἶμα τοῦ κορμιοῦ σου ».

Παραλλαγαί. 3. κ' ὄλ' οἱ καπεταναῖοι ('Ἐπιδ.). 12. 16
 θελό. ('Ἐπιδ.).

16

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Λελέκου, Δημοσική ἀνθολογία Ἀθ. 1868 σ. 21—22
 ἀρ. 1. — ὁ αὐτὸς ἐν Deffner's Archiv Athen, 1880 σ. 148
 ἀρ. 5. — Ν. Μιχλοπούλου, Ποιητ. Ἀνθολογία. Ἀθ. 1885
 σ. 107.)

Λάμπουν τὰ χιόνια ἔς τὰ βουνὰ καὶ τὰ νερὰ ἔς τοὺς κάμπους,
 Λάμπουν καὶ τάλκφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων.

Ἐφόντας πᾶνε ἔς τὴν ἐκκλησιά, πᾶνε νὰ προσκυνήσουν
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ, ταῖς ἀσημένιαις πάλαις:

5 Φλωριά ῥήχνουν ἔς τὴν Παναγιά, φλωριά ῥήχνουν ἔς τοὺς ἁγίους
 Καὶ ἔς τὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ ταῖς ἀσημένιαις πάλαις:

«Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια,
 Νὰ λευτερώσωμ' τὸ ντουιὰ π' τὰ τούρκικα τὰ χέρια».

Βγαίνουν καὶ πιάνουν τὸ χορὸ ἔς τῆς ἐκκλησιάς τ' ἀλώνι,

10 Μὰ ἔκει τοὺς ἦρθε μιὰ γραφὴ σὲ τρεῖς μεριαῖς καί μένη,

«Κολοκοτρώνη μ' ἀρχηγέ, πάρε τὰ παλληκάρια

Κ' ἔλα νὰ πολεμήσουμε τοὺς σκύλους τοὺς Περσιάνους»

Καὶ ἄλλα ἄλλα κάμανε καὶ πᾶν' νὰ πολεμήσουν.

Μὰ πῆγαν καὶ τ' ἀνοίξανε τὸ κλέφτικο τουφέκι,

15 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης

Κ' οἱ ῥεματιαῖς γιομίσανε αἷματα καὶ κουφάρια.

Μὰ σκούζουν καὶ φωνάζουνε τὰ τούρκικα τὰ λέσια:

«Φευγάτε γιὰ νὰ φύγωμε, μᾶς φάγαν τὰ λεμπέσια!»

Μὰ κάναν γιὰ νὰ φύγουνε, καὶ κάναν ἴσια πέρα,
 20 Μὰ 'κεῖ μπροστά τους βγήκανε τοὺς σφάζαν σὰν τὰ γίδια

Σημ. Τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ ποιήματος τούτου δὲν εἶναι γνήσιον· οἱ στίχοι 11—20, ἴσως δὲ καὶ ὁ 8, παρενεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

Παραλλαγαί. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδότῃ (ἐν τῇ Δημοτ. ἀνθολογίᾳ) προτάσσονται οἱ ἐπόμενοι δύο στίχοι.

Τίποτα δὲν ἐζήλεψα μέσ' ἔσθ' ἄπάνω κόσμῳ,
 παρὰ τὸ κλέφτικον σπαθί, τὸ κλέφτικον τουφέκι.

17

ΑΛΛΟ

1806

Θεσσαλία

(Αθ. Κ. Οικονομίδου. Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου Ἀθ. 1881
σ 58—59 ἀρ. 77)

- Πῶς λάμπ' ὁ ἥλιος τὸ πρωί, πῶς λάμπ' τὸ μεσημέρι,
Ἔτσι λάμπει κ' ἡ κλεφτουριά καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
Πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλὰ, ταῖς ἀσημέναις πάλαις.
Ποτὲς δὲν καταδέχονται ἔστην γῆς νὰ περπατήσουν.
- 5 Νύχτα σελλώνουν τάλογα, νύχτα τὰ καλλιγώνουν,
Βάζουν ἰσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια.
Καβάλλα πᾶν ἔστην ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνοῦνε,
Καβάλλα παίρν' ἀντίδωρο, ἀπ' τὸ παπᾶ τὸ χέρι.
Καβάλλα βγῆκαν κ' ἔκατσαν σὲ μαρμαρένιο ἀλώνι,
- 10 Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέγει:
«Ἐφές, εἶδα ἔστην ὕπνο μου, εἶδα καὶ ἔστ' ὄνειρό μου,
Θουλό ποτάμι διάβαινα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα,
Μ' ἔπεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
Ἐήγα το, Γεῶργο μ', ξήγα το, νὰ ἰδοῦμε τί θὰ δείξη»

18

ΑΛΛΟ

1806

(M. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 141 ἀρ. 3.)

- Τί πίκρα πῶχουν τὰ βουνά, καὶ τί χαρὰ οἱ κάμποι !
 Τί πίκρα πῶχει ἓνα βουνό, ψηλὸ σὰν τοῦ Βουλκάνου!
 Πῶχει τοὺς κλέφταις τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς καπεταναίους·
 Ποῦ πάγαιναν ἔστην ἐκκλησιὰ μὲ τὰσημόσπαθά τους,
 5 Μὲ ταῖς ἀσημοτραχηλιαῖς, πιστόλαις πέρα πέρα.
 Κ' ἐκεῖ τοὺς ἦρθε μιὰ γραφὴ μπολιμοβουλωμένη.
 Τοῦ Σταματέλου μίλησε καὶ τοῦ γραμματικοῦ του.
 «Βρὲ Σταματέλο γιὰ 'λα 'δώ, καὶ σύ, γραμματικέ μου,
 Νὰ μοῦ διαβάστε μιὰ γραφὴ μπολιμοβουλωμένη,
 10 Νὰ ἰδοῦμε, τί μὰς γράφουνε τῆς Μώρας οἱ ἀρχόντοι».
 Παιζογελῶντας πήγαιναν, κλαίοντας τὴ διαβάζουν.
 «Συχωρεθῆτε, βρὲ παιδιᾶ, καὶ σεῖς, καπετανατοί,
 Τοῦτος ὁ χρόνος πῶρχεται, δὲ μοιάζει μὲ τοὺς ἄλλους.
 Γιατ' ὁ Σουλτάνος ἔγραψε κι' ὁ Πατριάρχης λέει:
 15 «Θέλω τοὺς κλέφταις ζωντανούς, τοὺς θέλω σκοτωμένους.»
 Καὶ τρεῖς χιλιάδες κίνησαν, ὅλο Τουρκαρβανίταις,
 Καὶ ταῖς καμπάναις βάρεσαν χωριὰ καὶ βιλαέτια,
 Τοὺς χριστιανοὺς ἀφώρισαν, τοὺς κλέφτας νὰ προδώσουν
 «Δὲ θέλει ὁ τόπος κλεφτουριά, γιατί ζωὴ λυπάται».
 20 Καὶ κεῖθε μοιραστήκανε, ἔστα Κόκκαλα νὰ σμιξουν,
 Ὅπου συμβούλιο κάνανε καὶ δὲν ἐσυμφωνῆσαν.
 Κολοκοτρώνης ἔφυγε ἔστη Ζάκυνθο παγαίνει,
 Κ' ἐκεῖ στρατιώτης ἔγεινε μὲ περικεφαλαία.

- Ὁ Γεώργιος μόνος ἔμεινε, τὸν πόλεμο βαστάει,
25 Καὶ ἔς τοὺς Ληνοὺς σκοτώθηκε μὲ τοὺς εἰκοσιδύο.
Τοὺς ἔφαγαν χίλια σπαθιά καὶ τρεῖς χιλιάδες βόλια·
Τὰ κόκκαλα εἰμείνανε καὶ γράφουν ἱστορία,
Καὶ ὅποιος θέλει λευτεριά, ἐκείθε ἄς τὴν πάρῃ.

Σημείωσις. Καὶ ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ ὁ ἐκδότης παρενέβαλε στίχους ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντας, οἷοι ὁ 23 καὶ οἱ τρεῖς τελευταῖοι.

19

ΑΛΛΟ

1806

(Θεοδώρου Γενναίου Κολοκοτρώνη, Ὀλίγα τινὰ περὶ στρατιωτ. ἀνατροφῆς. Ἐκδόσις Β'. ἐν Ἀθήναις 1875. σ. 59. — Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγᾷ 1882 ἀρ. 420).

Δώδεκα χρόνους ἕκαμα ἄρματωλὸς καὶ κλέφτης,
τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστον τὸ μῆνα.
Κι' ὁ Θεωδωράκης τὸν ἀκούει τὸν Αὐγουστον τῇ νύκτα.
τῶν ἀλλουνοῶνε φώναξε τῶν Κολοκοτρωναίων.

- 5 «Ὀλοι, παιδιὰ, νάρθητ' ἐδῶ, ὄλ' οἱ καπεταναῖοι,
νὰ σᾶς εἰπῶ τί ἄκουσα ἀπόψε 'ποῦ κοιμώμουν.
Λάλησ' ὁ κοῦκκος δυνατά, κι' Αὐγουστος εἶν' ὁ μῆνας
καὶ μοιρολόγι ἔλεγε πῶς οἱ ἀητοί, τὰ ὄρνια
θὰ 'φᾶν κεφάλια διαλεχτὰ κι' ἄρματωλῶν κουφάρια.
10 Ἐλᾶτε γὰ χωρίσωμε, νὰ γίνωμε μπουλούκια.
Ἐγὼ θὰ πάω 'ς τὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὸ μονοπάτι,
καὶ σεῖς κινᾶτε σκορπιστοὶ κι' ἀπὸ κοντὰ νάρθητες.

Σημείωσις. Οἱ στ. 8—9 εἶναι παρεμβεβλημένοι.

Παραλλαγαί. στ. 1. ἕκαμα 'ς τὰ ἔλατ' ἀπὸ κάτω (Στρ. ἀνατρ.)

20

ΑΛΛΟ

1806

"Αργος

(Δ. Κ. Βαρδουνιώτης ἐν Χλόη. Πάτριαι 1889 σ. 282)

Δώδεκα χρόνους ἔκμα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης,
 τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὔγουστο τῆ νύχτα.
 Κι' ὁ Θεωρακῆς τὸν ἀκούει τὸν Αὔγουστο τῆ νύχτα.
 Καὶ τοῦ συντρόφων μίλησε καὶ τῶν παλληκαριῶνε.

5 «Παιδιά μ', ὁ κοῦκκός σου(;) λαλεῖ τὸν Αὔγουστο τῆ νύχτα.

δείχνει σημάδια τῶν κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων.
 Ἐλᾶτε νὰ χωρίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.

Σύρε, Γιῶργο, ἔστους φίλους σου, Νικήτα ἔστο Λοντάρη,
 κ' ἐγὼ πάω τὴν Καρύταινα, πάω ἔστους ἐδικούς μου,

10 πάω γιὰ νὰ συχωρεθῶ καὶ τὴν ὑγεῖά νὰ φήσω.

Τί θὰ περάσω θάλασσα καὶ φοβερὸ λιμάνη,
 θὰ πάγω εἰς τὴ Ζάκυνθο νὰ σμιζῶ μὲ τοὺς Φράγκους»

21

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 144—145 ἀρ. 9.—
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον. 1888 σ. 23.)

Δώδεκα χρόνους ἔκαμα ἔστους κλέφταις καπετάνιος,
Τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστο τῆ νύχτα,
Καὶ ὁ Θεωδωράκης τὸν ἀκούει τὸν Αὐγουστο τῆ νύχτα.
Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει.

- 5 Ψιλὴ φωνίτσα ν ἔβανε, ὅσο κί ἄν ἐδυναστή,
Καὶ τῶ συντρόφῳ μίλησε καὶ τῶ συντρόφῳ λέει:
«Τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστο τῆ νύχτα
Κᾶνε οἱ κλέφταις θὰ χαθοῦν, κᾶν οἱ καπεταναῖοι.
—Μηδὲ οἱ κλέφταις θὰ χαθοῦν, μηδ' οἱ καπεταναῖοι
Παρὰ ὁ Γεῶργος θὰ χαθῆ μ' οὔλα τὰ παλληκάρια».

Παραλλαγαί. 8 κᾶν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι (Deffn.). 10 μ' ὅλα. (D.)

22

ΑΛΛΟ

1806

Καρυαῖς Κορινθίας.

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου.)

• Παιδιά μ' ἦρθ' ὁ χινόπωρος, παιδιά μ' ἦρθ' ὁ χειμῶνας,
 Καὶ ποῦ θὰ ξεχειμάσουμε τὸν φετεινὸ χειμῶνα;
 Καὶ οἱ κάππαις μας ἐλειώσανε καὶ δὲν βαστᾶνε χιόνια,
 Καὶ οἱ παφανιαῖς μᾶς ἐζώσαν καὶ θέλουν νὰ μᾶς πιάσουν.
 5 Ἄϊστε, παιδιά, νὰ φύγουμε, 'ς ἄλλον κόσμον νὰ πᾶμε,
 Νὰ πᾶμε 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, 'ς τοὺς Ἀρκουδορρεμίταις,
 Πῶχω τοὺς φίλους τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς καλοὺς κουμπάρους·
 Πῶχω καὶ μιὰ ἀγαπητικιά, τὴ λένε Παναγιώτα. »

23

ΑΛΛΟ

1806

Ἡπειρος

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Δ. Κρυστάλλη Ἡπειρώτου).

Προφῆς τὸ βράδῳ πέρανα ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Πιάνας
 πῶχουν τὰ πεῦκα τὰ πολλὰ καὶ τὰ πολλὰ λιμέρια,
 πῶχουν τεὺς κλέφταις τοὺς πολλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωνίους.

5 Κι' ἀκού' τὸ γέρο Θεοδωρὴ νὰ λέη 'ς τὰ παλληκάρια.

«Παιδιά μ', ἦρθε ὁ χινόπωρος, παιδιά μ' ἦρθε ὁ χειμῶνας·
 ἐχιονισθῆκαν οἱ κορφαῖς, κρουστάλλιασαν οἱ βρύσαις.

πέσαν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαργιά, ξισκιώσαν τὰ λιμέρια.

Παιδιά μου νὰ χωρίσωμε, νὰ γίνωμε μπουλούκια.

10 Σὺς τ' ἄλλοι 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, κι' ἄλλοι κατὰ τὸν κάμπο,
 νὰ ἔρῃτε φίλους μας παληοὺς, νὰ βρῃτε καὶ κουμπάρους.

Κ' ἐγὼ θὰ πάω 'ς τὴ Ζάκυνθο, νὰ σμιξω μὲ τοὺς Φράγκους,
 ὅσο νὰ ξεπεράσωμε τὸν φειτεινὸ χειμῶνα.

Κ' ἐπὲ σὰν πάρη ἡ ἀνοιξὶς καὶ λειώσουνε τὰ χιόνια,

15 κι' ἀνοιξὴ ὁ γράβος κ' ἡ ὀξυὰ, κ' ἰσκιώσουν τὰ λιμέρια,
 ἰδῶ νὰ ξανασμιξώμε...

24

ΑΛΛΟ

1806

Ἡπειρος

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Δ. Κρυστάλλη Ἡπειρώτου)

- Μ' ἐγέλασε ὁ αὐγερινὸς τῆς νύχτας τὸ φεγγάρι,
 κ' ἐβγήκ' ἀπάνω 'ς τὰ βουνὰ προτοῦ νὰ ξημερώσῃ,
 κι' ἀκού' τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ ταῖς ὄξυαῖς νὰ τρίζουν,
 κ' οἱ πέρδικες νὰ μὴ λαλοῦν, νὰ μὴ λαλοῦν τάηδόνια.
- 5 Βρίσκω λιμέρια ἀπάτητα, κι' ὅλα χορταργιασμένα,
 καὶ κάθομαι καὶ τὰ ῥωτῶ, κάθομαι καὶ τοὺς λέγω:
 «Βουνὰ ψηλά τοῦ Λιονταριοῦ μετὰ πολλὰ λιμέρια,
 τοὺς κλέφταις τί τοὺς κάματαν, τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλὰ καὶ τὰ χρυσὰ γελέκια;
- 10 Οὐδέ 'ς τὴν Πιάνα φάνηκαν, οὐδέ καὶ 'ς τὸ Βαλτέτσι.
 Μὰς τό 'πανε σὰν ψέματα, μὰς τό 'παν σὰν ἀλήθεια,
 μὰς τό 'παν πῶς ἀρρώστησεν ὁ γέρο καπετάνιος,
 καὶ τὰ μπουλούκια σκόρπισαν καὶ πῆραν ἄλλους δρόμους.»
-

25

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητριάδι κ. Κ. Κασιμάτη).

« Παιδιά μου, μὴ μᾶς δέρνετε καὶ μὴ μᾶς τουραχνᾶτε
 κ' ἑμεῖς νὰ μαρτυρήσουμε τοὺς κλέφταις ποῦθε πᾶνε,
 τοὺς κλέφταις, τοὺς ἀρματωλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους.
 Ἐφ' ἑ προφ' ἑ περᾶσανε ἀπ' τὴ δική μας στάνη »

- 5 Μᾶς πῆραν πέντε πρόβατα, πέντε μουνούχια κριάρια,
 πῆραν τὴν στεφοκαλεσιὰ, τὴν στεφοπροβατίνα,
 ποῦ εἶχε τὴν χάντρα ἔς τὸ λαιμό, ποῦ εἶχε τὴν κρατητῆρα.
 Μᾶς πῆραν καὶ μιὰ νιόνυφη, τριῶν ἡμερῶν νυφοῦλα.
 Μπροστὰ τὴν πᾶν δὲν περπατεῖ καὶ πίσω δὲν πηγαίνει. »

Σημείωσις Ἀναφέρεται εἰς ἐπεισόδιόν τι τῆς καταδιώξεως τῶν Κολοκοτρωναίων, πιθανῶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν γυναικῶν ἐκ τοῦ χωρίου Ἀνεμοδούρι· (βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 21.)

26

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

(Ἄνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασσιμάτη).

Σύντας ἐβάλαν τὴν βουλή

οἱ κλέφταις κ' οἱ ἄρματωλοί,

Μέσ' ἔς τοῦ Τζιαλτί ἐσμίζανε μὲ τὰ σπαθιά ἔς στὰ χέρια,

—φλετουρᾶν σὰν περιστέρια—

5 • Παιδιά μου θὰ χωρίσουμε, μπουλούκια θὰ γενοῦμε,

γιατ' ὅλοι θὰ χαθοῦμε. »

Ὁ Γιάννης πάει ἔς τῆς Αἰμουαλοῦς,

—Καῦμένη Γιάννη, δὲν μ' ἀκοῦς.—

κι' ὁ Γεώργος πάει ἔς τὴν Πιάνα,

10 ἔς τὴν παληὰ του παραμάννα,

Κι' ὁ Θεωράκης πονηρὸς

πάει Πυργάκι Γαρζενίκο,

παίρνει καὶ τὸν μπάρμπα Μῆτρο.

Σημείωσις Πρβλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 11 στίχ. 17 κε'.

27

ΑΛΛΟ

1806

(M. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880, σ. 145, ἀρ. 10).

- Θέ μου καὶ τί νὰ γένηκαν οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μῆτε σὲ γάμους φαίνονται μῆτε σὲ πανηγύρια·
 Μὰς εἶπαν πέραν πέρασαν, ἔστὰ Βέρβενα παγαίνουν,
 Στέλνουν τὸν Πάλιο πάει μπροστὰ νὰ πιᾶσῃ τὰ κονάκια.
- 5 Ἐ τὸν ὄχτο βγῆκε κ' ἔκατσε καὶ ῥήγνει δυὸ τουφέκια.
 « Ἀκούστε, Βερβενιώτισσαις καὶ Βερβενιωτοπούλαις,
 Στρώστε κονάκια τῶν κλεφτῶν τῶν Κολοκοτρωναίων,
 Κ' ἔνα κονάκι ξέχωρο, ξεχωριστὸ ἀπὸ τᾶλλα,
 Νά ἔναι κονάκι ἡσυχο καὶ νὰ μὴν ἔχη ἀντάραις,
- 10 Τὶ θὰ κονέψῃ ὁ Θεοδωρῆς, ὁ κύρ Κολοκοτρώνης ».

Σημ. Βλ. Διήγησιν τ. Α', σ. 19.

28

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806 ;

(Μ. Σ. Λελέκου. Δημοτική Ἀνθολογία σ. 24—25, ἀρ. 4).

Κινήσαν τὰ κλεφτόπουλα,
 Τὰ Κολοκοτρωνόπουλα.
 Καὶ πᾶν τὸν πέρα μαγαλά,
 Ποῦ εἶν' τὰ κοράσια τὰ πολλὰ.
 5 Μὰ κεῖ τὰ πιάνει μιὰ βροχὴ
 Καὶ μιὰ κακὴ ταραμονή,
 Καὶ βράχησαν τὰ τσιάμικα,
 Φτοῦν' τὰ πλατιά πουκάμισα.
 «Μάζω, Μαρούκω μ', χάχαλα,
 10 Να στεγνωθοῦν τὰ τσιάμικα·
 Κούνα, Μαρούκω μ', τὰ φλωριά,
 Καὶ ὁ Θοδωρῆς τὰ τσιάμικα».

29

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑΚΛΗ

1806

Γορτυνία

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης κλπ.
 Ἐν Πάτραις, 1887 σ. 69. ἀρ. 15.)

- Ψηλὸ τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ῥοβολάει
 Μὰ ἦταν θελό, μὰ ἦταν πυκνό, ἴς τὴ μέση ματωμένο,
 Ἄπ' τῶν κλεφτῶν τὰ κλάμματα κι' ἀπὸ τοὺς λαβωμένους,
 Τρεῖς λυγεραῖς τ' ἀκούσανε καὶ ἔπανε γιὰ νὰ πλύνουν.
 5 Ἢ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, γὴ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
 Καὶ τοῦ Γιωργάκ' ἡ ἀδερφή μοιρολογάει καὶ λέει:
 « Σηκῶς' ἀπάνω Γιωργακλῆ καὶ σὺ μωρὲ Γιωργάκη,
 Τὶ σοῦ ἤφεραν τριὰ γράμματα ἴς τρεῖς μεριαῖς καϊμένα,
 Τό 'να τὸ στέλν' ἡ μάinna σου καὶ τ' ἄλλο γὴ ἀδερφή σου,
 10 Τὸ τρίτο τὸ πικρότερον ἡ ἀγαπητικὴ σου.
 — Σηκῶστέ με νὰ σηκωθῶ, καθῆστέ με νὰ κάτσω,
 Καὶ φέρτε μου τὰ γράμματα κοντὰ νὰ τὰ διαβάσω. »
 Τῆς μάinnaς τ' ἐπρωτάνοιξε κι' ἄρχισε νὰ δακρῶζῃ.

30

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Κασσιμάτη).

Ψῆλὸ τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ῥοβολᾷ.

Μά ἦταν στενὸ, μά ἦταν πλατὺ, ἔστη μέση ματωμένο,

'Οχ τῶν κλεφτῶν τὰ αἵματα, τῶν Κολοκοτρωναίων.

Σκοτώσανε τὸ Γιωργακλῆ τὸν πρῶτο καπετάνιο,

5 Ποῦ ἤτονα τριαντάφυλλο τῶν Κολοκοτρωναίων.

Τρεῖς λυγεραῖς τὸν κλαίγανε σὰν νά 'σαν κι' ἀδερφάδες·

'Ἡ μιὰ κλαίει τοὺς ἄρρωστους, κ' ἡ ἄλλη τοὺς λαθωμένους,

Καὶ ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη μοιρολογεῖ καὶ λέει :

«Γιὰ σήκω ἀπάνω, Γιωργακλῆ, καὶ μὴ βαρεῖὰ κοιμᾶσαι·

10 Τὶ σοῦ ῥθανε τριά γράμματα σὲ τρεῖς μεριαῖς καϊμένα.»

31

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 60.—
Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγῶ, 1882 ἀρ. 421.)

Ἄπὸ βουνὸ πολὺ ἕψηλο ποτάμι ῥοβολάει.

Ἦταν πλατύ, ἦταν βαθύ, ἔστῃ μέση ἕματωμένο.

Καὶ ἔστὸν ἀφρὸ τοῦ ποταμιοῦ τρία κοράσια πλέναν·

Τὸ ἕνα πλένει τοὺς ἀρρωστούς, τᾶλλο τοὺς λαβωμένους·

5 Κ' ἡ ἀδερφή τοῦ Γιωργακλή πλένει κι' ἀναστενάζει :

«Γιὰ σὲκ' ἀπάνω, Γιωργακλή, καὶ μὴ βαρυκοιμάσαι·

Σοῦ γράφουν τὰ ἕξαδέρφια σου, σοῦ γράφει ὁ Θεοδωράκης.

Σοῦ γράφ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, σὲ θέλει ἡ ἀδερφή σου.

— Μὰ δὲ ἔμπορῶ νὰ σηκωθῶ, οὔτε νὰ περπατήσω».



32

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀντροφῆς σ. 60.—
 Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγῶ 1832, ἀρ. 421).

Ὁ Γιωργακλῆς μὲ τᾶτι του δὲν συλλογιέται βράχους·
 ἴς τοὺς κάμπους μοιάζει ἀστραπή, δελφίνι ἴς τὰ ποτάμια
 Κοντὰ ἴς τὸ Σαπολείβαδο, ἴδωθ' ἀπὸ τὸ γεφύρι,
 ἄκουσε ποῦ τοῦ φώναζε Νεραΐδ' ἀπὸ τὸ βράχο:

5 «Γύρισε πίσω Γιωργακλῆ τί σοῦ χουνε καρτέρι·
 — Νεραΐδα τώρα κίνησα, ντρέπουμαι νὰ γυρίσω».
 Καὶ ἴς τὸ καρτέρι ρίχτηκε μὲ τὸ σπαθί ἴς τὸ χέρι·
 Τὸ σκρόπισε κι' ἀπέρχσε στρίβοντας τὸ μουστάκι
 μὰ κεῖ τὸν ἐσημάδεψεν ἓνας ποῦ ἔταν κρυμμένος,
 10 καὶ τᾶτι του γλιμίτρισε κ' ἔπεσε σκοτωμένο.

Ὁ Γιωργακλῆς ἴς τὰ γόνατα ἀκόμα πολεμαίει·
 μὰ τοῦ τσακίσθη τὸ σπαθί, τοῦ σκασε τὸ τουφέκι,
 κ' ἐκόπη καὶ τοῦ Γιωργακλῆ τὰ δράχτι τῆς ζωῆς του.

Σημ. Ὀλόκληρον τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι προδήλως νόθον καὶ παντελῶς
 ἀλλότριον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Περί τοῦ Γιωργακλῆ ὁ ἐκδότης ἢ
 μᾶλλον ὁ ποιητὴς τοῦ ἄσματος σημειοῖ ταῦτα· «Ὁ Γιωργακλῆς, πρῶτος
 ἐξάδελφος τοῦ Γέρω Κολοκοτρώνη ἦτο περίφημος ἱππεύς. Ὅτε κατὰ τὸ
 1808 εἰ ἀρματωλοὶ καταδιωκόμενοι πανταχόθεν διηρέθησαν ὅπως σω-
 θῶσιν, εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα, ὁ Γιωργακλῆς μετὰ τεσσάρων ἄλλων Κο-
 λοκοτρωναίων, ἀπάντων ἐπίππων, προδοθεὶς ὅτε διέβαινε θέσιν τινὰ Σαπο-
 λείβαδο ἢ Γεφύρι τῆς Μαρμαριᾶς, ἐφρονέυθη ἐξ ἐνέδρας. Ἀπ' αὐτὸν ἤρχισε
 τότε τὸ φοβερὸν μάτωμα τῶν Κολοκοτρωναίων, καὶ ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἐκ
 32 ἐσύθησαν ἑπτὰ μόνοι εἰς Ζάκυνθον».

33

ΤΟΥ ΚΟΥΝΤΑΝΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 61.—
 Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγῶ 1882, ἀρ. 421)

Τὰ κυπαρίσια γύρανε καὶ πέφτουν πικραμένα,
 κ' οἱ λεύκαις μέσ' ἑταῖς ρεματιαῖς πῶς ἄγρια βοῖζουν!
 καὶ τὰ κλαριά φορτώματα βωτᾶνε ποῦ τὰ πᾶνε·
 Σὰν τί μαντάτο θλιβερό ποῦ φέρνει ὁ ἀέρας!

- 5 Ἐχάθηκε ἡ λεβεντεῖά, σκοτώθηκε ὁ Κουντάνης.
 «Κουντάνη, δόσε τᾶρματα, πασσα γιὰ νὰ σὲ κάνουν.
 — Εἶναι γιομαῖτα τᾶρματα· ἐλάτε νὰ τὰ πάρτε».
 Βάλαν φωτιά, τὸν ἔκαψαν, κι' ἀκόμα τὸν φοβοῦνται.

Σημείωσις. Καὶ τὸ ἄσμα τοῦτο φαίνεται νόθον, ποιηθὲν πιθανῶς ὑπὸ
 τοῦ ἐκδότου.

Παραλλαγαί. Ὁ 5 στίχος ἐν τῇ β' ἐκδόσει φέρεται οὕτω:

Κάψανε κλέφτη ξακουστό, ἕναν Κολοκοτρώνη.

34

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 60—61.
Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγᾷ 1882 ἀρ. 421.)

- «Θοδώρα, νὰ μὴ μ' ἀρνηθῆς, νὰ μὴ μὲ λησμονήσης.
— Πείσμως τὸν πατέρα μου, ποῦ μ' ἄρπαξες, Κουντάνη,
καὶ θὰ σηκώσῃ τὸ χωριὸ 'ςτὸ πόδι νὰ σέ πιάσουν,
ἐπάτησες καὶ τὸ ψωμί καὶ τὸ μουσαφιρλίκι.
- 5 Σύρε με πίσω, σύρε με.» Περνοῦσαν δυὸ διαβάταις·
«Βρωμοραγιαῖδες, πάρτε την, καὶ 'πέστε τοῦ Βελέντζα·
Θὰ σφάξω ὅλο τὸ χωριὸ, ἂν τὴν παντρέψῃ μ' ἄλλον.»
"Αἶμα ἐμπῆκαν 'ςτὸ χωριὸ, τὸν πρόδοσαν 'ςτοὺς Τούρκους.
Τρακόσιοι Τούρκοι κίνησαν, τὸν πῆραν τοῦ κυνήγου.
- 10 Ἀπόστασε κ' ἐκλείσθηκε 'ςτὸ Χρυσοβίτο' ἀπ' ἔξω.
Τρεῖς μέραις ἐπολέμησε, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύκτες,
τὴν ἄλλη 'ςτὸ ξημέρωμα οἱ Τούρκοι ἀπελπισθῆκαν
γιὰ νὰ τὸν πιάσουν ζωντανό, νὰ πάρουνε μπαξίσια.
Μαζώχθησαν σὲ σύναξι καὶ κάνανε κουβέντα.
- 15 «Μάστε κλαριά καὶ ρίχτετα 'ς τὴν πόρτα τῆς καλύβας».
Κόψαν κλαριά καὶ ἔλατα, ποῦ βόγγησεν ὁ λόγγος,
Καὶ τὰ ῥηξάν ὀλόγυρα, ὄξ' ἀπὸ τὴν καλύβα.
βάλαν φωτιά, κ' ἡ φλόγα τῆς 'ς τὸν οὐρανὸ παγαίνει,
καὶ τοῦ Κουντάνη ἡ ψυχὴ κοντὰ τῆς ἀνεβαίνει.

Σημ. Πλὴν τῶν τεσσάρων πρώτων στίχων ἴσως, καὶ τὸ ἄσμα τοῦτο δὲν

είναι δημοτικόν. Περὶ τοῦ Κουντάνη ἀφηγεῖται ὁ ἐκδότης τὰ ἐπόμενα: «Κουντάνης ἀδελφός Γιωργακλῆ, ἀνὴρ ὠραιότατος. Ἦγάπα τὴν Θεοδώραν, κόρην κοτζάμπασῆ τινος ἐν Νεμνίτση, χωρίῳ τῆς Γορτυνίας, καλουμένου Βελέντζα, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου ἐξενίζοντο συχνάκις οἱ ἀρματωλοί. Ὅτε κατὰ τὸ 1808 διεσχορπίσθησαν, ἐπῆγε μὲ ἄλλους δύο Κολοκοτρωναίους τὴν νύκτα εἰς Νεμνίτσαν καὶ ἤρπασε τὴν Θεοδώραν. Ἐξώθεν τοῦ χωρίου γονατίσας ἐξήγαγε τὸ κεμέρι του καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐνεχειρίσεν εἰς τὴν Θεοδώραν, χωρὶς νὰ τὴν ἐγγίξῃ, τῆς εἶπε νὰ τοῦ ὀρκισθῆ ὅτι θὰ μείνῃ πιστὴ ἐκείνῃ δ' ἔκλαιε καὶ τῷ ἀπαντᾷ. Δὲν θὰ γλυτώσῃς. Τὸν ἔξέρω τὸν πατέρα μου. Γύρισέ με εἰς τὸ σπίτι. Ὁ Κουντάνης κατὰ τὴν χαραυγὴν ἐκράτησε δύο διαβάτας καὶ παραδότας εἰς αὐτοὺς τὴν Θεοδώραν, παρήγγειλεν εἰς τὸν Βελέντζαν, ὅτι θὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ λεπίδι ὄλο τὸ χωριό, ἂν τὴν ἴπανδρέψῃ μ' ἄλλον. Οἱ συνοδοὶ μόλις φθάσαντες εἰς Νεμνίτσαν τὸν ἐπρόδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες μετὰ ῥαγιάδων τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἔκλεισαν ἐντός τινος καλύβης ἔξω τοῦ χωρίου Χρυσοβίτσι τῆς Γορτυνίας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπολέμησαν. Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Τούρκοι νὰ τὸν συλλάβουν, ὡς ἐπεθύμουν ζῶντα, συνέλεξαν δέματα ξύλων καὶ κλάδους, οὓς ἔρριψαν κατὰ σωρούς ἔξωθεν τῆς καλύβης καὶ ἔθηκαν πῦρ»

Παραλλαγαί. Μεταξὺ τοῦ 7 καὶ 8 στίχου ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἄσματος παρενεβλήθη καὶ ὁ ἐπομενος:

φεύγουν κ: ἀκόμη φεύγουνε μαζί μὲ τῇ Θεοδώρα!....

35

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 63.—
 Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπλαῖ, 1882 ἀριθ. 423).

« Ἀπόψε ποῦ κοιμώμουνα, ξαφνίστηκα ἔστον ὕπνο,
 γιὰτ' ὄνειρ' ὄνειρευέτηκα, ποῦ ἴναι κακὸ γιὰ μένα·
 Θολὸ ποτάμι πέρναγα, καὶ πέρα δὲν ἐβγήκα·
 καὶ μοῦ πεσε τὸ φέσι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 5 Ἐήγα τ', Ἀντώνη, ξήγα το, ξήγα το, ἀδελφούλη.
 — Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου, κ' ἡ φοῦντα τὸ κορμί σου,
 καὶ τὸ ποτάμι τὸ θολό, ὁ δρόμος ποῦ θὰ πάρης».

Σημ. Ὁ Γιώργος ἦν ἐξάδελφος τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἀδελφὸς
 δὲ τοῦ σωθέντος κατὰ τὴν καταδίωξιν Ἀντωνίου. Ἐπροεῦθη καὶ οὗτος
 μετὰ τοῦ Γιάννη τοῦ Ζορμπᾶ παρὰ τὴν μονὴν τῶν Αἰμαυαλῶν.

36

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

1806

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον Παρὰ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρη, δημοδιδασκάλου ἐν Λάστῃ)

- Καλόγερος ἐκλάδευε, ἔστους Αἰμιαλοὺς ἔς τὰμπέλι·
 γλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορεμένους·
 Ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κ' ἀπὸ μακρὰ τοῦ λένε·
 «Γιὰ κρύψε μας, καλόγερε, κρύψε μας, μπουραζέρη·
 5 Ψωμί, κρασί γιὰ φέρε μας, τ' εἴμαστε πεινασμένοι.
 — Ἐλάτε, ἔμπᾶτε ἔστὸ ληνό, νὰ κάμετε λιμέρι.
 — Τήρα καλά, καλόγερε νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης·
 σοῦ κόβει ὁ Γιῶργος τὰ μαλλιά, κ' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
 Καὶ τὸν ἀνήφορό καμε, ἔστὴ Δημητσάνα πάει,
 10 κ' εὐθύς τελέλλη ἔβαλε, σὲ τρεῖς μεριαῖς ἔστὴ χώρα.
 «Μέσ' ἔς τὸ ληνὸ γιὰτάκιασα τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 μικροὶ μεγάλοι ἔτᾶρματα, τοὺς κλέφταις νὰ σκοτώστε».
 Τρεῖς παγανιαῖς ἐβγήκανε, καὶ πᾶνε νὰ τοὺς πιάσουν.
 ἀπὸ μακρὰ τοὺς ἔζωσαν, κ' ἀπὸ μακρὰ τοὺς λένε:
 15 «Ἐβγα, Γιάννη, προσκύνησε, μ' οὔλη τὴ συντροφιά σου,
 νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωή, καὶ σὲ καὶ ἔς τὰ παιδιὰ σου».
 — Πῶς μὲ περνᾷς, μπουλούμπαση, γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω;
 ἔπο' ἔγω εἶμ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, κ' ἂν θέλῃς πλησιάζεις».
 Δὲν κόταγαν νὰ πᾶν κοντὰ τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι·
 20 ῥῆξαν φωτιὰ μέσ' ἔστὸ ληνό, κουβάρια τειαφοκέρι,
 πιάσαν οἱ κληματόβεργαις, κ' ὁ Γιάννης τραγουδάει.

- «Τώρα νὰ ἰδῆς Μπουλούμπαση, νὰ ἰδῆς πῶς προσκυνᾶνε. Δὲν εἶνε μιὰ δὲν εἶνε δυό, ποῦ σ' ἔκαμ' ἄνω κάτω, ποῦ σ' ἔκαμα σὰν τὸ λαγὸ Μπουλούμπαση νὰ τρέμης»
- 25 Καὶ τὸ ντουφέκι τ' ἀδειασε, κ' ἔκαμ' ἓνα γιουρούσι, τρεῖς παταριαῖς τὸ ρήξανε, καὶ πέφτει λαβωμένος, καὶ ἡ φωτιά τὸν ἔζωσε καὶ τάρματα δὲν πιάνουν· τοῦ ρήχνουν ἄλλη παταριά καὶ μούγκρισε σὰ λύκος.
«Ἀφίνω ἔγειά συντρόφοι μου, μ' ἔφαγαν οἱ μουρτάταις».
- 30 Κι' ὁ Θεόδωρὸς ἀγνάντευε ψηλ' ἀπὸ τὴν Κλεινίτζα:
«Σήκω, Φόρτο (;) νὰ φύγουμε, 'ςτὴ Ζάκυθο νὰ πάμε·
τί μας ἐζῶσαν τὰ σκυλιά, οἱ ἄπιστοι μουρτάταις.»

Σημείωσις. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκτίθησι διὰ βραχέων ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης ἐν τῇ Διηγήσει (τ. Α', σ. 22), λεπτομερέστερον δ' ὁ Θεόδωρος Γενν. Κολοκοτρώνης ἐν τοῖς ἐξῆς: «Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ Γέρω Κολοκοτρώνη, μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν κατὰ τὸ 1808 κατέφυγε μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Γεώργα καὶ ἄλλων πέντε συγγενῶν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Αἰμιαλοῦς, κείμενον εἰς τὰς φάραγγας, μίαν ὥραν ἔξωθεν τῆς Δημισσάνης. Καλόγηρός τις κλαδεύων, ἅμα τοὺς εἶδε καὶ ἔμαθε τὸν σκοπὸν των, τοῖς ἔφερε τρῶφιμα καὶ τοὺς ἔκρυπεν εἰς ληνόν, εἰς δὲν ἦσαν συσσωρευμένοι αἱ κλαδευθεῖται κληματόβεργες εἰς δέματα. Εὐθύς δὲ μεταβὰς εἰς Δημισσάνην ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὴν ἀρχήν, ἣτις ἐξεκίνησε Τούρκους καὶ ραγιαδάς. Ἄμα ἡ περιπολία ἐπλησίασεν εἰς τὸν ληνόν, ἐπροσποιήθη ὅτι διέβαινε τυχαίως, καὶ ἀφησασα ἀρκετοὺς κεκρυμμένους ἔστρεψε πρὸς τὸ ρεῦμα, ὅπως τοὺς ἀποκλείσωσι. Ὁ Γιάννης ἦτο ἀμέριμος, ἀλλ' ἅμα τοὺς εἶδε, τὸ ἐνόησε, καὶ ἐπυροβόλησαν ὅλοι ὁμοθυμαδὸν πρῶτοι. Καθεὶς ἐπῆρε τὴν μερίδα τοῦ, καὶ μετὰξὺ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ ὁ προδότης καλόγηρος, πληγωθεὶς κατὰ σύμπτωσιν εἰς τὸ στόμα. Ἦνοιξε τὸ τουφέκι, ἀλλ' ἦτο ὀλέθριον εἰς τοὺς ἔξω· ὅθεν μακρυνθέντες ἀπέστειλαν εἰς Δημισσάνην καὶ ἔφεραν ὅσον θειαφοκέρι ὑπῆρχεν ἑτοιμον πρὸς πώλησιν εἰς τὰ μαγαζεῖα. Ἐκαμαν κουδάρια τὸ θειαφοκέρι, καὶ ἀνάψαντες αὐτά, τὰ ἔρριψαν ἐπὶ τῶν κλημάτων τοῦ ληνοῦ. Ἡ ἀποφορά τοῦ θείου καὶ τὸ πῦρ ἠνάγκασαν τοὺς φυλασσομένους ἐν αὐτῷ νὰ ἐξέλθουν ἀλλ' ἐπώλησαν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των.» (Ὀλίγα τινὰ περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς. Ἄθ. 1876 σ. 62.—Πρβλ. Ῥαμπαγᾶν 1882 ἀρ. 422.)

37

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑ

1806

(Θ. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 62—
63.—'Ο αὐτὸς ἐν 'Ραμπαγῶ 1882 ἀρ. 422).

- Καλόγερος ἐκλάδευε τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλια.
 Βλέπ' ἀπὸ πέρα κ' ἔρχονται τὸν Γιώργα καὶ τὸν Γιάννη,
 Κι' ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε·
 «Γιὰ κρύψε μας, καλόγερε, κρύψεμας, μπουραζέρη.»
 5 Ἐπῆγε καὶ τοὺς ἔκρυψε 'ς ἓνα ληνὸ 'ς τὰμπέλια,
 ποῦ 'ταν γιομαῖτο κλήματα ἀπὸ τὰ κλαδεμένα.
 «Τήρα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μάς μαρτυρήσης.
 Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά, ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι.»
 Τοὺς ἄφησεν ἀξένοιαστους, καὶ πάει νὰ τοὺς προδώσῃ·
 10 Ἐστὴ Δημητσάνα ἔφθασε κ' εὐθὺς τελαλή βγάζει·
 «ἔχω κρυμμένους 'ς τὸ ληνὸ τοὺς Κολοκοτρωνιάους.»
 Τρεῖς παγανιαῖς ἐβγήκανε καὶ πᾶνε νὰ τοὺς πιάσουν.
 Ἀπὸ μακριὰ τοὺς ἔζωσαν κι' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λένε:
 «Ἐβγα Ζορμπᾶ, προσκύνησε μ' ὅλη τὴ συντροφιά σου,
 15 Νὰ σοῦ χάρισω τὴν ζωὴ μὲ ὅλα τὰ παιδιὰ σου.
 — Πῶς μὲ περνας, μπουλούμπαση, γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω;
 Ἐγὼμ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, κι' ἂν σοῦ βραστή ζύγω.»
 Δὲν κότταγαν νὰ πᾶν κοντὰ· τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι·
 Ῥῆξαν φωτιά μέσ' 'ς τὸ ληνὸ κουβάρια θειαφοκέρι.
 20 Πιάσαν οἱ κληματόβεργαις, κι' ὁ Γιάννης τραγουδάει.
 «Τώρα νὰ ἰδῆς, μπουλούμπαση, νὰ ἰδῆς πῶς προσκυνᾶνε,
 Δὲν εἶνε μιά, δὲν εἶνε δύο, ποῦ σ' ἔκαμα κάθνου του,

- Ποῦ σ' ἔκαμα, μπουλούμπαση, σὰν τὸ λαγὸ νὰ τρέμης·
 Χίλιας φοραὶς τὰ γιόμισες, πάλι θὰ τὰ γιομίσης.»
- 25 Καὶ τὸ τουφέκι τ' ἄδειασε κ' ἔκαμ' ἓνα γιουρούσι·
 Τρεῖς μπαταριαὶς τοῦ ῥήξανε καὶ πέφτει λαβωμένος,
 Καὶ ἡ φωτιὰ τὸν ἔζωσε καὶ τάρματα δὲν πιάνουν·
 Τοῦ ῥήχνουν ἄλλη μπαταριὰ καὶ μούγκριζε σὰν λύκος.
 Ἄφίνω ἄγεια, συντρόφοι μου, μ' ἔφαγαν οἱ μουρτάταις.»

Παραλλαγαὶ Στ. 14 Ἐβγα Γιάννη. (Στ. ἀνατρ.) 22 ποῦ σοῦκαμα
 λαχτήρα (Ραμπαγ.).

38

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(M. Λελέκος ἐν Deffners, Archiv 1880 σ. 142—143.—
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 22—23).

- Καλόγερος ἐκλάδευε ἔς τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλι,
 Βλέπει δυὸ ἀνθρώπους κ' ἔρχονται, δύο λεροφορεμένους,
 Κ' οἱ δυὸ ντυμένοι ἔς τὸ φλωρί, καὶ ἔς τὸ μαργαριτάρι,
 Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε:
- 5 «ὦρα καλή, καλόγερε.—Καλὸ ἔς τὰ παλληκάρια»
 — Καλόγερε, δός μας ψωμί νὰ φῶμε καὶ νὰ πιοῦμε.
 — Ἄιντέστε κάτω ἔς τὸ ληνό, νὰ φῶτε καὶ νὰ πιῆτε,
 Ποῦ εἶν' ὁ τόπος ἀπόμερος κι' ἀλάργα ἀπὸ τῆ στρατά».
 Πετιέται ὁ Γιώργος καὶ τοῦ λένε, ὁ Γιάννης τοῦ μιλάει:
- 10 «Τῆρα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης,
 Σοῦ κόθει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά, κι' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
 Κ' ἐκεῖνος πείσμα τό ἔκανε, πολὺ τοῦ κακοφάνη,
 Ἐν τῇ Δημητσάνα διάβηκε κ' εὐτύς τελάλη βάνει:
 «Τοὺς κλέφταις ἔχω ἔς τὸ ληνό, ἔς τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλι,
- 15 Μικροὶ μεγάλοι ἔς τᾶρματα νὰ πᾶτε νὰ τοὺς πιάσετε».
 Μὰ πῆγαν καὶ τοὺς μπλέξανε μέσ' ἔς τὸ ληνό ἔς τὰμπέλι,
 Κ' οἱ προεστοὶ τοὺς μίλησαν, γιὰ τὰ προαδοθοῦνε.
 Κ' ἐκεῖνοι δὲν τ' ἀγροίκησαν τῶν προεστῶν τὰ λόγια.
 Τραβάει ὁ Γιώργης τὸ σπαθί, κι' ὁ Γιάννης τὸ τουφέκι,
- 20 Κ' εὐτύς γιουρούσι ἐκάνανε ἔς τῇ μέσῃ μεσ' ἔς τὰσκέρι.
 Μιὰ μπαταριά τοὺς δόσανε τῇ μιᾷ μεριά, τὴν ἄλλη,
 Τὸ στόμα τς αἷμα γιόμισεν κ' ἡ μύτη τους φαρμάκι.

Παραλλαγὰι στ. 16 μπλάζανε (Deffn.) κὴ ὁ προεστῶς (Ἐπιδ.) 18 τοῦ
 προεστοῦ (Ἐπιδ.).

39

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

Καρυαῖς Κορινθίας

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου).

Καλόγερος ἐκλάδευε ἔς τοῦ Δαμνιανοῦ τὰμπέλια.
 Βλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δύο λεροφορεμένους,
 Κι' ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε:
 «ὦρα καλή, καλόγερε. — Καλὸ ἔς τὰ παλληκάρια.

- 5 — Καλόγερε, φέρε ψωμί, νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια.
 — Ψωμί δὲν ἔχω ἄδῶ, παιδιά, νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια.
 Καθῆστε λίγο, βρὲ παιδιά, νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω.
 — Τήρα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης!
 Σοῦ κόβει ὁ Γιῶργος τὰ μαλλιά κι' ὁ Ἀντώνης τὸ κεφάλι.»
- 1) Μὰ κείνος δὲν τ' ἀγροίκησε τὰ λόγια ποῦ τοῦ λένε
 Ἐπῆγε καὶ τοὺς πρόδωκε, πάει τοὺς μαρτυράει,
 Καὶ ἡ παγανιὰ τοὺς ἔκλεισε μεσ' ἔς τοὺς ληνοὺς, ἔς τὰμπέλια.

40

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Ἀνέκδοτον. Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Καλόγερος ἐκλάθει μεσ' ἔς τὸ μεγάλο ἀμπέλι·
 βλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορέμενους,
 κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένει:

- «ὦρα καλή, καλόγερε.—Καλὸ ἔς τὰ παλληκάρια.
 5 — Τὸ ποῦ θὰ βροῦμε ἀπόμερο νὰ κάνουμε λιμέρι;
 Κοπιάστε ἀπάνω ἔς τὸ βουνὸ νὰ κάνετε λιμέρι.
 — Τήρα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μορτυρήσης.
 — Ἐγὼ θὰ πάω γιὰ τὸ ψωμί, κρασί νὰ πιοῦμε βράδου.
 — Ἐμεῖς ψωμί δὲν θέλουμε μῆτε κρασί νὰ πιοῦμε,
 10 μὸν τὰ φουσέκια σώσαμε νὰ πᾶς γιὰ νὰ μᾶς φέρης.
 Κύττα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μορτυρήσης.
 Σοῦ κόβει ὁ Γιάννης τὰ μαλλιά, κι' ὁ Γιώργος τὸ κεφάλι.»
 Κ' ἐκεῖνος ὅταν ἔφτασε ἔς τοῦ δῆμορχου παγχίνει.
 «Δῆμαρχε, σέλλωσ' τᾶλογο, φόρεσ' καὶ τᾶρματὰ σου.
 15 Τοὺς κλέφταις ἀποτόπιασα, νὰ πᾶς νὰ τοὺς σκοτώσης.»
 Κ' εὐθὺς ντελάλην ἔβαλε ἔς ὄλην τὴν πολιτείαν.
 «Παιδιά, σελλώστε τᾶλογα, κ' εὐθὺς ἀρματωθῆτε.
 Γιὰ πάρτε τειάφιν ἀρκετό, νὰ πάμετε ἔς τὸ ἀμπέλι,
 ποῦ κεῖ ἔν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, ὁ Γιώργος μὲ τὸ Γιάννη,
 20 νὰ τοὺς ἐβάλλωμε φωτιά, μέσκα γιὰ νὰ κχοῦνε.
 Γιὰ ζῶστε τὸ λιμέρι του, τὸ τειάφι ρῆχτε κάτου,
 κ' εὐτὺς φωτίτσα βάλετε καὶ μὴ χσσομεράτε.»
 Κι' ἀμέσως ἐσυννέφιασε ἀπ' τὴν πολλὴ τὴ λούρα.

Ψιλὴ φωνίτσα ἔβλε, πικρὴ, φαρμακωμένη,
 25 «Παιδιά μου, συχωρέστε με, κ' εἶστε συχωρεμένοι,
 κ' ἔτσι μᾶς ἦτανε γραφτὸ γιὰ νὰ γενοῦμε θύμα.»

ΚΟΙΛΑ ΜΗΝ ΔΙΔΑΣ

Σημείωσις. Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶνε περιεγότατον παράδειγμα τῆς βαθμιαίας τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων παραφθοᾶς. Τὸ ἄσμα ἐπιζῆ πολλάκις τῆς μνήμης τῶν δι' αὐτοῦ ἐξυμνουμένων ἀνδρῶν, ἀμιδρὰ δὲ καὶ ἐξίτηλα καθίστανται τὰ ἐξιστρούμενα ἐν αὐτῷ γεγονότα καὶ ἀδύνατος ἀποβαίνει ἢ ἐξακρίβωσις των, ἂν μὴ σφύζονται ἀρχαιότεροι τοῦ αὐτοῦ ἄσματος παραλλαγαί. Οὕτως ἐν τῷ προκειμένῳ τῶν μὲν τόπων τὰ ἐνόματα παντελῶς ἐλησησμένηθησαν, τὸν δὲ Τοῦρκον πασσᾶν ἀντικατέστησεν ὁ Ἕλληγν δῆμαρχος καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι μετεβλήθησαν εἰς κοινούς συγχρόνους ληστὰς. Οὐδὲν ἦττον, πλὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν κλεφτῶν, διεσώθη χαρακτηριστικὴ τις λεπτομέρεια, ἡ τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῶν κλεφτῶν διὰ θειαφίου, καὶ «εἰς τὸ μεγάλο ἄμπέλι.» τοῦ 1ου στίχου εὐκόλως διαφαίνεται ἐκ παρετυμολογίας παραφθρὲν «τῆς Αἰμιαλοῦς τᾰμπέλι».

41

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv, 1880 σελ. 143 ἄρ. 6).

- Ἄπο τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ῥοβολάει,
 Μά εἶναι θολό, μά εἶναι μουντό, μά εἶναι καὶ ματωμένο,
 Κᾶν ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, κᾶν ἀπὸ ταῖς βροχάδαις.
 Μάϊδ' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, μάϊδ' ἀπὸ ταῖς βροχάδας,
 5 Μόν' πλένουνε τρεῖς λιγεραῖς 'ς τὴν ἄκρη 'ς τὸ ποτάμι,
 Ἡ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, κ' ἡ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
 Ἡ τρίτη ἢ καλλίτερη μοιρολογάει καὶ λέει:
 «Νά ἦταν ὁ Γιώργης γνωστικός, νᾶχε κι' ὁ Γιάννης γνῶσι,
 Δὲν ἐμεινέσκαν 'ς τὸ Μωριά τὸν πολυφοβισμένο·
 10 Μόν' μείνανε καὶ κλείστηκαν μέσα 'ς τὸ μοναστήρι.
 Τοὺς γέλασεν ὁ γούμενος μ' ὄλους τοὺς καλογέρους·
 «Κάτσε, Γιάννη, μὴ σκιάζεσαι, καὶ Γιώργη, μὴ φοβᾶσαι.
 Ἐδῶ κάνεις δὲν ἔρχεται 'ς αὐτὸ τὸ μοναστήρι,
 Γιατ' εἶν' ὁ τόπος δυνατὸς κ' οἱ πόρταις σιδερένιας,
 15 Εἶναι κανόνια μπρούζινα, κανόνια ξακουσμένα».
 Πάνω τὸ λόγο λέγανε κ' ἡ συντυχιὰ κρατιέται.
 Τὰ τάγματα συνάχθησαν τῇ μιᾷ μεριά, τὴν ἄλλη,
 Τὸ Γεώργη τὸν λαβῶσανε, τὸν Γιάννη τὸν ἐπιάσαν.»

Σημ. Ἡ ἀρχὴ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ὑπ' ἄρ. 29—31 τοῦ Γιωργακλή.

42

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σελ. 143—144, ἄρ. 7.—
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον 1888 σ. 24.)

- Σήκω πουλάκι μ', τὴν αὐγὴ καὶ κάτσε σὲ κλαράκι,
Καὶ τίναξ' τὰ φτερούλια σου νὰ πέσουν οἱ δροσούλαις,
Καὶ μὴ λαλῆς παράκαιρα, παράκαιρα τὴν νύχτα,
Γιατ' ἡ λαλιά σου ἡ πικρὴ κ' ἡ παραπονεμένη
- 5 Δεῖχνει σημάδια τῶν κλεφτῶν τῶν Κολοκοτρωναίω.
Δὲν ἔχουν τόπο νὰ σταθοῦν, λιμέρι γιὰ νὰ κάνουν,
Μόν' πᾶνε μέσα τῇ Φραγκιά, κί' ὁ Φράγκος δὲν τοὺς θέλει.
Καὶ πάλι πίσω γύρισαν μέσ' ἔς τὰ παλαιὰ λιμέρια.
Βρίσκουν λιμέρια ἔρημα, πολὺ χορταριασμένα.
- 10 Λιμέρια, ποῦ εἶν' ἡ κλεφτουριά, ὁ Γιώργης μὲ τὸ Γιάννη;
«Νὰ ἦταν ὁ Γιώργης γνωστικός, νάχε κί' ὁ Γιάννης γινῶσι,
Πηγαίνανε ἔς τὴ Ζάκυνθο, ποῦ πάει κί' ὁ Θεωράκης,
Μόν' πῆγαν καὶ ἀποκλείστηκαν μέσ' ἔς τὸ μοναστηράκι,
Ποῦ εἶχαν φίλο τὸ γούμενο, πιστοὺς τοὺς καλογέρους.
- 15 Κ' ἐκεῖνοι τοὺς ἐπρόδωσαν πέρα ἔς τὴ Δημητσάνα
Καὶ πῆγαν καὶ τοὺς σκότωσαν καὶ πᾶνε σκοτωμένοι».

Παραλλαγί. 5 τῶν Κολοκοτρωναίων (Ἐπιδ.) 12 Ἐπάγειναν (Ἐπιδ.)
ποῦ πῆγ κή ὁ Θ. (Ἐπιδ.)

43

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Μ. Σ. Λελέκου. Δημοτική Ἀνθολογία 1863 σ. 24 ἄρ. 3.—
 Ὁ αὐτὸς ἐν Deffner's Archiv σ. 144 ἄρ. 8.—Ν. Μιχαλοπούλου, Παιητ.
 Ἀνθολογία σ. 108 — 109.)

- Ὁ Θεωράκης κάθεται ἐστὴ Ζάκυνθο ἐστὸ κάστρο.
 Ῥήχνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, τοὺς κάμπους κι' ἀγναντεύει·
 Λέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνὰ γεράνια,
 Καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν πολὺ σκοτιδιασμένα,
 5 Καὶ τοῦ ῥθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
 Καὶ ὁ Μακρυγιάννης τὸν ῥωτάει, καὶ ὁ Μακρυγιάννης λέει:
 «Τί ἔχεις, Θεωράκη μου, ποῦ χύνεις μαῦρα δάκρυα;
 — Γιαννιό μου, σὰ μ' ἐρώτησες νὰ σοῦ τὸ μολογήσω.
 Γιαννιό μου, πᾶν τὰδέρφια μου, ὁ Γεώργης μὲ τὸ Γιάννη.
 10 Νὰ ἦταν ὁ Γιάννης πονηρός, νὰ εἶχε ὁ Γιάννης γινῶσι,
 Ἐρχότανε ἐστὴ Ζάκυνθο ποῦ ἦταν καὶ τᾶλλ' ἀδέρφια.
 Μόν' πῆγε καὶ ἀποκλείσθηκε μὲς' ἐστὸ ληνὸ ἐστάμπέλι,
 Καὶ ἐκεῖ τὸν ζῶν' ἠ παγανιὰ βουρκόλοι καὶ πο.μένες,
 Κ' οἱ προεστοὶ τοῦ μίλησαν, κ' οἱ προεστοὶ τοῦ λένε:
 —Γιὰ ἔγα, Γεῶργο, προσκύνησε καὶ ῥῆξε τᾶρματὰ σου.
 Τιγάρες εἶμαι νεόνυφη νὰ ἔγω νὰ προσκυνήσω;
 Ἐτὰ δόντια βαίνει τὸ σπαθί, ἔτὰ χέρια τὸ τουφέκι,
 Πικρὸ γιουρούσι ἔκαμε σὰν ἀξιο παλληκάρι.
 Μιὰ μπαταριά τοῦ δόσανε τὴ μιὰ μεριά τὴν ἄλλη,
 20 Τὸ στόμα τ' αἶμα γιόμισε, κ' ἠ μύτη του φαρμάκι.»

Παραλλαγαί. Στ. 1 Κολοκοτρώνης κάθ. (D.) 2 Παίρνει τὸ κ. (D.) 8,9
 Γιάννη μου (D.) 19 Καὶ ὁ πασιᾶς τοῦ μίλησε καὶ ὁ πασιᾶς τοῦ λέει, (Δ.
 ἀνθ.) 15 Ἐβγα Γιῶργι (Def.)-19· 20 Ἐλλείπουσιν (Δημ. ἀνθ. καὶ Ν. Μ.)

44

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806—1807

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Ν. Λίσκηρη, δημοδιδασκάλου ἐν Λίστῃ τοῦ Δήμου Μυλάοντος).

- Ὁ Θοδωράκης κάθεται ἔς τῆς Ζάκυνθος τὸ κάστρο
 βγάνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, καὶ τὸ Μωριά ἀγναντεύει.
 Γλέπει τὴ θάλασσα πλατειά, καὶ τὸ Μωριά μέγαλον,
 Γλέπει τῆς Μάνης τὰ βουνά, γλέπει τὰ Πέντ' ἀλώνια,
 5 Γλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὴν ἀπάνω Χρέπα,
 Καὶ τὰ λιμέρια τῶν κλεφτῶν πολὺ χορταριασμένα
 Καὶ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει,
 Καὶ τοῦ Θανάση μίλησε καὶ τοῦ Θανάση λέει :
- «Θανάση, ποῦ εἶν' τὰ δέρφια μας, ὁ Γιῶργος κι' ὁ Κουντάνης,
 10 Κι' ὁ Γιῶργος ἀπ' τὸν Ἀητό, οἱ τρεῖς καπεταναῖοι;
 μαῖτὲ ἔς τὴ Μάνη φαίνονται, μαῖτὲ ἔς τὰ Πέντ' ἀλώνια,
 μαῖτὲ ἔς τὴν Ἀλωνίσταινα, ποῦ εἶχαν τὸ γύρισμά τους».

45

ΠΡΩΤΟ ΤΟΜΟΣ ΑΛΛΟ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1806—1807

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασιμάτη γυμνασιάρχου).

Ὁ Θεωδώρακης κάθεται ἔς τὴ Ζάκυνθο τὸ κάστρο·
 Βάνει τὸ κιάλι καὶ τηρᾷ καὶ τὸν Μωρι' ἀγναντεύει.
 Βλέπει τὴ θάλασσα πλατειά καὶ τὴ στεριά μεγάλη,
 Βλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα, τὸ δόλιο Λυμποβίτσι·

5 Τὸν πῆρε τὸ παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει·

Καὶ τοῦ Γιωργάκη μίλησε, καὶ τοῦ Γιωργάκη λέει :

«Γιωργάκη, ποῦ εἶν' τὰ δέρφια μας, ὁ Γιάννης κι' ὁ Κουντάνης;
 Νά ἦταν ὁ Γιάννης γνωστικός, νά εἶχε ὁ Κουντάνης γνῶσι
 Περνάγανε τὸ Ζάκυνθο ἄν τ' ἄλλα παλληκάρια,

10 Παρὰ ποῦ τοὺς ἐκάψανε ἔς τῆς Ἀμιαλοῦς τ' ἀμπέλια».

46

ΑΛΛΟ

1806—1807

Καρυαῖς Κορινθίας.

(Ἄνεκδοτον, παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου).

Ὁ Θεόδωρὸς καθότανε ψηλὰ ἔστα κορφοβούνια,
 Καὶ μὲ τὸ κιάλι ἀγνάντευε καὶ μὲ τὸ κιάλι γλέπει.
 Γλέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνά εἶναι μαῦρα
 Καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν πολ' εἶν' χορταριασμένα.

5 Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει.

«Ποῦ νά βρω ἄ γὼ γραμματικό, νά εἶναι παραπονιαρῆς,
 Νὰ φτειάσω μιὰ πικρὴ γραφὴ σὲ τρεῖς μεριαῖς καϊμένη,
 Νὰ μοῦχουν ἔγνοια τὸ παιδί, τὸ δόλιο τὸ Λαμπράκι
 Τ' εἶναι μικρὸς κι' ἀνήλικος κι' ἀπὸ κλεψιαῖς δὲν ξέρει.
 Οἱ κλέφταις θέλουν ταπεινά, θέλουν ταπεινοσύνη.
 Θέλουν λαγοῦ περβατησιὰ ἀητοῦ γληγοροσύνη.»

47

ΑΛΛΟ

1806—1807

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 63—64
 Ὁ αὐτός, ἐν Ῥαμπαγᾷ 1882 φύλλ. 425).

- Ὁ Θεοδωράκης κάθεται ἔς τῆς Ζάκυνθο τὸ κάστρο
 Βάνει τὸ κιάλι καὶ τηράει καὶ τὸ Μωριὰ ἀγναντεύει.
 Βλέπει τὴν θάλασσα πλατειά καὶ τὸ Μωρι' ἀπ' ἀλάργα,
 Βλέπει τῆς Μάνης τὰ βουνά, βλέπει τὰ Πέντ' ἀλώνια
 5 Βλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα βλέπει τὸ Λιμπούσι·
 Βλέπει καὶ τὰ λιμέρια τους πολὺ χορταριασμένα·
 Καὶ τοῦρθε σὰν παράπονο, καὶ τοῦρθε σὰν νὰ κλάψῃ.
 Καὶ τοῦ Γιαννάκη ἔμιλησε, καὶ τοῦ Γιαννάκη λέγει·
 «Γιαννάκη, ποῦν' τὰ δέρφια μας, ὁ Γιάννης κι' ὁ Κουντάνης;
 10 Γιαννάκη, ποῦν ὁ Γιωργακλῆς μὲ τᾶτι του καβάλλα;
 Τὸν Γιάννη τὸν ἐσκότωσαν ἔς τῆς Αἰμουαλοῦς τ' ἀμπέλια
 Καὶ ἀπὸ τ' ἀδέρφια μου τὰ δυὸ τῶνα ἔς τὸ Χρυσοβίτσι,
 Τᾶλλο ἔς τὸ Σαπολείβαδο μὲ τᾶτι του ἔς τὸ πλάγι.»

Σημ. Ὁ ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ μνημονεύμενος Γιαννάκης Κολοκοτρώνης ἦτο εἰς τῶν ἐπτὰ σωθέντων εἰς Ζάκυνθον Κολοκοτρωναίων, πρῶτος ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Γέρο Κολοκοτρώνη, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κουντάνη καὶ τοῦ Γιωργακλῆ.

Παραλλαγαί. Ἐν τῇ Β' ἐκδόσει τοῦ ἄσματος ἐν τῇ Ἐφημερίδι Ῥαμπαγᾷ μεταξὺ τοῦ 8 καὶ τοῦ 9 στίχου παρεμβάλλεται καὶ ὁ ἐξῆς.

Γιαννάκη τί γενήκανε ἓνα σωρὸ συντρόφοι.

Ἐν τέλει δὲ προστίθενται οἱ ἐξῆς δύο νόθοι στίχοι.

Μὸν κεῖνοι πᾶν, ἐπέθαναν καὶ δὲ ματαγουρίζουν

Καὶ τήρα μεῖς νὰ ζήσουμε γιατί ὁ Μωριάς διψάει.

48

ΑΛΛΟ

1806—1807

Πελοπόννησος

(Ἄνεκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Α. Δ. Μπενέκου, δημοδιδασκάλου
ἐν Χαλκίῳ τῆς Νάξου)

Ὁ Θεωράκης κάθεται ἔς τὴ Ζάκυνθο ἔς τὴ ράχη,
Καὶ μὲ τὸ κιάλι ἀγνάντευε καὶ μὲ τὸ κιάλι λέπει.
Λέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνὰ γαλάζια,
Λέπει τὴν Ἄλωνίσταινα πολὺ σκοτιδιασμένη·

- 5 Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει :
«Θέ μου καὶ τί νὰ γίνηκαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι·
Μαυρίσαν τὰ γιατάκια τους κ' εἶνε χορταριασμένα».
-

49

ΑΛΛΟ

1807

Μακεδονία. Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Θεοχάρου Χ. Γερογιάννη ἰατροῦ).

Πανάθεμά σε, Κότσημανη, κῆ σὺ κῆ τοῦ καλό σου,
 μὲ τοῦ συμβούλιου ποῦβαλης, τούτου τοῦ καλοκαίρι,
 νὰ πᾶ πατήσης τὰ νησιά, τὴν ἔρημη τὴν Ὑδρα.

Σὰν πχιάστηκαν ἔστον πόλεμον, καὶ ἔστου βαρὺ τοῦ τζέγκι,
 5 πέφτουν τουφέκια σὰν βροχή, κορσιούμια σὰν χαλάζι,
 πέφτουν τὰ τουρκοκέφαλα, σὰν φύλλ' ἀπὸ τὰ δένδρα.

Κουλουκουτρῶνης φώναζη, κί ὁ καπετάνος λέγει :

«Πάψτε, πηδιά μ', τὸν πόλιμου, πάψτε κῆ τὰ τουφέκια,
 νὰ κατακάτῃ ἡ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ γῆ ἀντάρα,
 10 νὰ μετρηθῇ τὰ σκέρι μας, νὰ διοῦμε πόσνοι λείπουν.»
 Μιτροῦντ' οἱ Τούρκοι τρεῖς φοραῖς, κῆ λείπουν τρεῖς χιλιάδες,
 Μιτροῦνται τὰ Τσιαμόπουλα, κῆ λείπουν τρεῖς νομάτοι.

Γύρισμα ἐκάστου στίχου :

Γυιέ μ', κί σὺ κί τοῦ καλότου.—Βάρτε, παλληκάρια μ', βάρτε.

τῶν δὲ δύο τελευταίων : — Γειά σας λιβιντάδες μ' γειά σας.

Σημείωσις. Τὸ ἀνωτέρω ἄσμα ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1807, ὅτε ὁ Κολοκοτρῶνης ἐμάχητο κατὰ θάλασσαν πρὸς τοὺς Τούρκους μετὰ τοῦ Νικοτσάρα καὶ ἄλλων καπετανίων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας (βλ. Διήγησιν τ. Α', σ. 32) Ὁ ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ μνημονευόμενος Κότσημανης, ἄγνωστος ἡμῖν ἄλλοθεν, ἦτο πιθανῶς ὁ πλοίαρχος τοῦ καταδρομικοῦ, ἐν ᾧ εὕρισκετο ὁ Κολοκοτρῶνης, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ 7ου στίχου. Ἡ δ' ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ ἀορίστως ἀναφερομένη ἀπόφασις περὶ ἐπιδρομῆς εἰς Ὑδραν ἴσως δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ κατ' ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν χρόνον συμβῆσαν στάσιν τῶν ῥωσσοφρόνων κατὰ τοῦ διοικητοῦ Γ. Βούλγαρη.

50

ΤΟΥ ΑΛΗ ΦΑΡΜΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1808

(Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης σ. 262.—Ζαμπελίου, Ἕσματα δημ. τῆς Ἑλλάδος, Κέρκυρα 1852 σ. 707.—Passow, σ. 64 ἀρ. 76.)

Σάββατο πλιὰ 'ς τὸν πόλεμο
 Μέσ' 'ς τὸ μοναστηράκι,
 — Βάστα μωρ' Ἀλῆ Φαρμάκη
 Μὲ τὸ Κολοκοτρωνάκι !
 5 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή,
 — Κολοκοτρώνη Θεοδωρῆ,
 Πολεμοῦ καὶ πολεμάνε,
 Καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς νικάνε
 Ὁ Θεοδωράκης βάνει μιὰ φωνὴν (ἀτελὲς)

Παραλλαγαί. 7 πολεμοῦν (Z. P.) Ἐλλεῖπει παρὰ Z. καὶ P.

Σημείωσις. Βλ. Διήγησιν τ. Α' σ, 42 κ. ε.—Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου φέρεται καὶ τὸ ἐπόμενον ἀλβανικὸν ᾄσμα·

Γκίθ(ε) μπόττα λε τα θόν,
 ου(ν) σε γιαπ Κολοκοτρών.
 Γιαμ Ἀλῆ Φαρμάκη, ου
 κι εσπιὲ γκιάκν(ε) γκερ(ν)τε γλιου

ἦτοι : Ὅλος ὁ κόσμος νὰ τὸ εἰπῆ, ἐγὼ δὲν δίδω τὸν Κολοκοτρώνη. Εἶμαι ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, ἐγὼ ὅπου πάγω, τὸ αἷμα ὡς τὸ γόνα.

51

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1821

(Passow, σ. 204 ἄρ. 269.—'Αθ. Κ. Οικονομίδου, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου.
'Αθ. 1881 σ. 53—54 ἄρ. 70.—'Αφροδίτη ἡ φιλομειδῆς. 'Αθ. 1876 σ. 129.)

Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθί
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Τοῦρκος σὰν τὸ διῆ, λιγώνει
Καὶ τὸ αἷμα του παγώνει.
5 Πολεμοῦν 'ς τὰ Δολιανά,
Κλαίν' οἱ καδένας τὰ παιδιὰ,
Πολεμοῦνε 'ς τὸ Βαλτέτσι,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰν λελέκοι,
Πολεμοῦνε καὶ 'ς τοῦ Λάλα
10 Τοῦρκοι λέγαν "Αλα "Αλα.

Παραλλαγί. 1 Τῆς Λεονίδας P. 3 καὶ τὸ δγῆ P.
9 'ς τὴν Λάλα P. 10 φωνάζουσι οἱ Τοῦρκοι 'Αλλάχ 'Αλλάχ.
P. — Ὁ Οἰκονομίδης ἀντέγραψε κατὰ γράμμα τὸ ᾄσμα ἐκ τοῦ
Passow.

Σημείωσις. Βλ. τὴν ὑπὸ τὸ ἐπόμενον ᾄσμα σημείωσιν.

52

ΑΛΛΟ

1821

(Μ. Δελέκος, Δημ. Ἀνθολογία σ. 25—26 ἄρ. 5. — Ν. Μιχαλοπούλου
Ποιητ. Ἀνθολογία. 1885 σ. 103—104).

- Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθί
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Τοῦρκος ἂν τὸ ἴδῃ λαβῶνει
Καὶ τὸ αἷμά του παγώνει.
- 5 "Ὅσοι Τοῦρκοι τὸ εἶδαν
Στὰ μαῦρα ἐντυθήκανε.
· Τοῦρκοι δόστε τᾶρματά σας
Νὰ γλυτῶστε τὰ παιδιὰ σας.
—Τᾶρματα δὲν τὰ δίνουμε,
- 10 Τὸ αἷμά μας τὸ χύνουμε.
—Θὰ τὰ δόστε, θὰ τὰ δόστε,
'Π' τὸ σπαθί 'μ' δὲ θὰ γλυτῶστε.»
Πόλεμος μέσ' 'ς τὸ Βαλτέτσι,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰ λελέτσοι.
- 15 Πόλεμος μέσ' 'ς τὰ ταμπούρια,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰ γαϊδούρια·
Πόλεμος μέσ' 'ς τὸ Λεβίδι,
Πέφτουν Τοῦρκοι χάμου χίλιοι.
Πόλεμος 'ς τὰ Δολιανά,
- 20 Σκούζουν μάνναις γιὰ παιδιὰ.
'Ὁ Καπετὰν Νικηταρᾶς,
Πολεμάει σὰν προυτσαρᾶς.

- Μέσ' ἔς τοὺς κάμπους πάει κοιμάται,
Καὶ κἀνέναν δὲν φοβάται.
- 25 Ὁ καπετὰν Δαγρῆς Δαγρῆς
Μέσ' ἔς τὸν πόλεμο χαραῖς,
Καὶ ὁ καπετὰν Γιατράκος
Καθ' ἡμέρα κάνει τράκους·
Κολοκοτρώνης μίλησε καὶ λέει τοῦ Γιατράκου.
«Ρεσάλτα νὰ τῶν κάνουμε, γιὰτ' ἔπιασ' ὁ χειμῶνας.»

Σημειώσεις. Τοῦ ἄσματος τούτου, καθὼς καὶ τοῦ προηγουμένου τοὺς πλείστους στίχους παρέλαβεν ὁ λαὸς ἐκ τῶν τοῦ Τσοπανάκου, διορθώσας αὐτούς·

Οἱ στίχοι 1—4 τῶν δύο ἄσμάτων ἔχουσι παρὰ Τσοπανάκῳ οὕτως:

Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθὶ
Νικητηρᾶς θὰ τὸ φορῆ.
Τοῦρκος νὰ τὸ δῆ λαθῶναι
θ' ἀποθάνη, δὲ γλυτώνει.

Οἱ στίχοι 7—10 τοῦ προηγουμένου καὶ 14—15 τοῦ παρόντος ἔχουσι παρὰ Τσοπανάκῳ οὕτως·

Πόλεμος μέσ' ἔς τὸ Βαλτέτσι
ποῦ πέφτ' ἄμετρο τουφέκι...
Πόλεμος ἦτον ἔς τοῦ Λάλα,
Τοῦρκοι λέγαν *Ἄλα *Ἄλλα.

Οἱ στίχοι 7—10 τοῦ παρόντος παρὰ Τσοπανάκῳ 319—322· στ. 21—22 παρὰ Τσοπανάκῳ 293—274.

Ὁ καπετὰν Νικηταρᾶς
καὶ καπετ' Ἀναγνώσταρᾶς.

Οἱ στ. 25—26 παρὰ Τσοπανάκῳ στ. 297—298

Κι' ὁ καπετὰν, λέγω, Νταγρῆς,
ἔς τὸν πόλεμο κάνει φθοραῖς.

53

ΑΛΛΟ

1821

Γορτυνία

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης κλπ.
Πάτρ. 1887 σ. 84, ἀρ. 40).

«Τοῦ καῦμακάμη τὸ σπαθὶ
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Καὶ 'ς τὴ μέση του τὸ βάνει
Πάρα πῆρε σάλτο κάνει.

5 «Ἕλληνες τὰ τουφέκια σας
Τοῦρκοι τὰ τομπελέκια σας,
Δόστε τα, Τοῦρκοι τάρματα,
Νὰ μὴ γενῆτε κάρματα.

—Τὸ αἷμά μας τὸ χύνομε

10 Τάρματα δὲν τὰ δίνομε.

—Θὰ τὰ δόστε, θὰ τὰ δόστε,
Ταῖς καντούλαις νὰ γλυτώστε».

54

ΑΛΛΟ

1821

Κορινθία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Χ. Σ. Παπανικολάου, ἐκ Στομίου· διὰ τοῦ κ. Δ. Χ. Δουκίκη, καθηγητοῦ).

Κολοκοτρώνης πολεμαίε 'ς τὰ Τρίκορφα 'ς τὴν ῥάχην,

— πάει τὸ αἶμα σὰν αὐλάκι

Κολοκοτρώνης φώναξε,

— κι' οὐλος ὁ κόσμος τρόμαξε

5 «Ποῦ εἶσαι, καπετὰν Γιατράκο,
κάθε ἡμέρα κάνεις τράκο!

Ποῦ εἶσαι καὶ σὺ Νικηταρᾶ,

'πῶχουν τὰ πόδια σου φτερά·

μέσ' 'ς τοὺς κάμπους πᾶς κοιμᾶσαι

καὶ ἀγάδες δὲν φοβᾶσαι.»

Γύρισμα. Κολοκοτρῶ—βρ' ἀμάν, ἀμάν, Κολοκοτρώνεις πολεμαίε, βίαι!

Σημ. Τοὺς στίχους 5—9 παρέλαβεν ὁ λαός, ἐκ τῶν ἀσμάτων τοῦ Τσοπανάκου, παρ' ᾧ κεῖνται οὕτω·

Γεῖά σου, καπετὰν Γιατράκο,

ἄλ' ἡμέρα κάνεις τράκο... (στ. 299—300)

Ἦρωα Νικηταρᾶ,

σὰν αἰτὸς μὲ τὰ πτερά (στ. 657—658).

Μέσ' 'ς τοὺς κάμπους ἐχωνόταν,

καὶ ἀτλήν δὲν εφοβόταν (στ. 303—304).

55

ΑΛΛΟ

1821

Σωποτόν Κκαλαβρύτων

(Ἀνέκδοτον. Παρά τοῦ κ. Α. Κ. Κωνσταντινοπούλου, δημοδιδασκάλου)

«Δὲν εἶμαι ὁ Παλαιῶν Πατρῶν, δὲν εἶμαι κι' ὁ Ζαίμης·
 Ἐμὲ μὲ λένε Θοδωρή, μὲ λέν Κολοκστρώνη,
 Πῶχω τάσκέρι διαλεχτὸ καὶ τοὺς καπεταναίους.
 Ποῦ 'μαι γιὰ τὴν Τροπολιτσά, νὰ πᾶ' νὰ πολεμήσω,
 5 Νὰ πάρω σκλάβους περισσοὺς, μάνναις μὲ τὰ παιδιὰ τους,
 Νὰ πάρω τὸν Κιαμίλμπεη σείζη τ' ἄλογοῦ μου».

56

ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

Γορτυνία

(* Δνέκδοτον. Παρά τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασιμάτη, γυμνασιάρχου.)

Τί ἔχεις καϊμένη κόρακα ποῦ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
 Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἷματα νὰ μὴ πεινᾷς γιὰ λέσια;
 Ῥοβόλα κά' ῥ τὰ Τρίκορφα κι' ἀγνάντια ῥ τὸ Βαλτέτσι.
 Ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ αἷματα καὶ ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ λέσια,
 5 Πῶς πολεμᾶν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς στραβαραπάδες.
 Κολοκοτρώνης φώναζε τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα:
 «Κόλια γιὰ σύχνα τὸν στρατὸ κι' οὐλα τὰ παλλικάρια
 Νὰ πάρουμ' τὴν Τρομπολιτσᾶ τὴν ξακουσμένη χώρα».

Σημείωσις. * Ἀμφίβολον ἂν τὸ ᾄσμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἢ εἰς τινὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, κατεχομένης ὑπὸ τοῦ Ἰμβραῆμ πασσᾶ, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ 5 στίχου.

57

ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

Fauriel, Chants popul. de la Grèce. P. 1824 τ. II, ἀριθ. 58.—Ἄσματα διαφ. ποιητῶν Ναυπλ. 1835 σ. 37. — Ἄντ. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα. Ἐν Κερκύρα, 1850, τ. Α' σ. 168—169.—Ζαμπελίου, Ἄσμ. δημ. σ. 636.—Passow, Carm. popul. σ. 172—173 ἀρ. 233.—Ἄθ. Κ. Οἰκονομίδου, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου Ἄθ. 1881, σ. 35—36 ἀρ. 44. — Ἄφροδίτη ἡ φιλομειδῆς. Ἐκδ. Ι', Ἄθ. 1876 σ. 114—115. — Ν. Μιχαλοπούλου, Ποιητ. ἀνθολογία Ἄθ. 1885σ. 402—403.

- Ἦταν ἡμέρα βροχερὴ καὶ νύχτα χιονισμένη,
 Ὅταν γιὰ τὴν Τριπολιτσά ξεκίνησ' ὁ Κιαμίλης:
 Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει
 Καὶ μέσ' ἔς τὸν δρόμο τὸν Θεὸ παρακαλεῖ καὶ λέγει:
- 5 «Θεέ μ' ἐκεῖ τοὺς προεστούς, ἐκεῖ τοὺς δεσποτάδες
 Νὰ εὕρω, ἔς τὸ κεφάλι τους νὰ πάρουν τοὺς ῥαγιαδες,
 Νὰ μὴ σηκώσουν ἄρματα καὶ πάγουν μὲ τοὺς κλέφταις».
 Σὰν ἔφτας' εἶχαν οἱ Γραικοὶ τὸ κάστρο πλακωμένο,
 Τοὺς Τούρκους κλείσανε στενά, βαριά τοὺς πολεμοῦσαν·
- 10 Κολοκοτρώνης φώναζεν ἀπὸ τὸ μετερίζι:
 «Προσκύνησε Κιαμίλμπεη ἔς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 Νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ, ἐσὲ καὶ τὰ παιδιὰ σου,
 Ἐσὲ καὶ τὰ χαρέμια σου κι' ὅλη τὴ γενεὰ σου.
 —Μετὰ χαρᾶς σας Ἕλληνες καὶ σεῖς καπεταναῖοι,
- 15 Εὐθύς νὰ προσκυνήσωμε ἔς τοὺς Κολοκοτρωναίους».
 Μπουλούκμπασης ἐφώναζεν ἀπάνου πὸ τὴν τάμπια·
 «Δὲν προσκυνοῦμεν ἄπιστοι σὲ σὰς βρωμοραγιαδες·
 Ἐχομε κάστρα δυνατὰ καὶ βασιλιὰ ἔς τὴν πόλι,

- Ἔχομ' ἀσκέρι ξακουστὸ καὶ Τούρκους παλληκάρια·
 20 Ποῦ τρῶνε πέντε 'ς τὸ σπαθὶ καὶ δέκα 'ς τὸ τουφέκι,
 Καὶ δεκαπέντε 'ς τᾶλογο, διπλοὺς 'ς τὸ μετερίζι.
 — Τώρα νὰ διῆτε, φώναξε τότε ὁ Κολοκοτρώνης,
 Νὰ διῆτε ἑλληνικὰ σπαθιά καὶ κλέφτικα τουφέκια.
 Πῶς πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες, πῶς πελεκοῦν τοὺς Τούρκους».
- 25 Τρίτη, τετράδη θλιβερή, πέφτη φαρμακωμένη,
 Παρασκευὴ ξημέρωσε, ποτὲ νὰ μ' εἶχε φέξη,
 Ἐβάκλαν οἱ Γραικοὶ βουλή τὸ κάστρο νὰ πατήσουν.
 Σὰν ἀετοὶ πηδήσανε καὶ μπῆκαν σὰν πετρίταις,
 Κι' ἀδειασαν τὰ τουφέκια τους, τὴν λιανομπαταρίαν.
- 30 Κολοκοτρώνης φώναξεν ἀπ' τ' Ἄι Γιωργίου τὴν πόρτα·
 «Μολᾶτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας·
 Βάλετε τὴν Τουρκιὰ μπροστὰ σὰν πρόβατα 'ς τὴν μάντρα»
 Τοὺς πῆγαν καὶ τοὺς ἔκλεισαν εἰς τὴν μεγάλην τάμπια·
 Ἄπολογᾶτ' ὁ Κεχαγιᾶς πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη·
- 35 «Κάμε νισάφι 'ς τὴν Τουρκιὰ, κόψε, μόν' ἄψε κι' ὄλας.
 — Τὶ τσαμπουνᾶς βρωμότουρκε; τί λὲς παλιομουρτάτη;
 Νισάφι ἔκαμες ἐσὺ 'ς τὴν ἔρημη Βοστίτσα,
 Ὅπῳσφαξες τ' ἀδέρφια μας κι' ὄλους τοὺς ἐδικούς μας;»

Παραλλαγί. Στ. 1. Ἦτανε μέρα. Ρ. 4. Καὶ εἰς τὸν δρ. F. Μαν. 6
 Νὰ βρῶ, μὴ 'ς τὸ κεφάλι τους πάρουνε τοὺς ραϊτάδικαις. Ζ. Ρ. — 8. Σὰν
 ἔφτ. καὶ οἱ Γραικοὶ ἐπλάκωσαν τὸ κάστρο. F. Μαν. 12. Νὰ σὲ γ. F.
 Μαν. Ρ. 16. Μπουλούκμπασας Μαν. 19. Ἔχομ' ἀνδρεῖο στράτευμα. F.
 Μαν. 20. Τρώγουνε F. Μαν. Ρ. 24. Νὰ ἰδῆτε, σὰν τὸ θέλετε τὸ φίδι
 θὰ σᾶς φάγη Ζ. 32. Ἐμπρός. Μαν. 33. 'ς τὴν τάμπια τὴ μεγάλη.
 Ζ. Ρ. 34. Ἀπιλογᾶται. Μαν. 35, 37. ἰσάφι F. Μαν. Ρ. 35. πλὴν
 ἄψε. Μαν. 36. Τὶ φλουαρεῖς. F. Μαν. 38. 'ς τὴν πικρὴ τὴ Βοστίτσα.
 F. Μαν. Ζ. Ρ.

58

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

(Μ. Δελέκου, 'Επιδόρπιον 'Αθ. 1888 σ. 38—39).

- Ἦταν ἡ ἡμέρα βροχερὴ καὶ ἡ νύχτα πουντιασμένη
 ποῦ κίνησ' ὁ Κιαμίλμπεης 'ς τὴν Τροπολτσὰ νὰ πάη.
 Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει·
 βαιν' ἀσημένα πέταλα, καρφιά μαλαματένια,
 5 βαίνει καὶ τὰ σκαλόλουρα μὲ τὸ φιλι πλεμένα.
 'Σ τὸ δρόμον ὅπου πάγαινε 'ς τὸ θιὸ περικαλιέται·
 «Θέ μου, νὰ ἔβῳ τοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς κοτζαμπασίδες
 νὰ πάρω τὰ κεφάλια τους 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω».
 Ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστεκε, ἀκόμ' ὁ λόγος στέκει,
 10 κλείσαν οἱ στραταῖς τοῦ Μωριά, κλείσαν καὶ τὰ δερβένια,
 κλείσαν καὶ τὸν Κιαμίλμπεη μέσ' 'ς τὴν Ταραμπολίτσα(;)·
 δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως κἀνα μεντάτι.
 Κολοκοτρώνης μίλησ' ἀπόξ' ἀπὸ τὴν τάπια·
 «Ἐβγα, Κιαμίλ, προσκυνήσε 'ς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 15 νὰ σοῦ χάρισω τὴ ζωὴ σένα καὶ τῶν παιδιῶν σου.
 —Τίγαρης εἶμαι νιόνυφη νὰ ἔβῳ νὰ προσκυνήσω·
 Εἶμ' ὁ Κιαμίλ ὁ ξακουστός, 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένος·
 ἤμουν κολώνα 'ς τὸ Μωριά καὶ φλάμπουρο 'ς τὴν Κόρθω»·
 «Κολοκοτρώνη Θεοδωρή, πρῶτέ μου καπετάνιε,
 20 μὴν ξεπατώνης τὴν Τουρκιά, τοὺς μπέηδες σκοτώνης·
 πές μας ἂν θέλῃς καὶ χασνέ, νὰ στείλωμ' ὅσα θέλῃς.
 —Δὲ θέλω γὼ τ'ἀσήμια σας, μηδὲ τὸ μάλαμά σας,
 μὸν θέλω τὰ κεφάλια σας 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω.
 Ποῦ εἶσαι, βρέ Κιαμίλμπεη καὶ σύ, μπέη Κορθιώτη·
 25 γιὰ πᾶρ' τὰ παλληκάρια σου καὶ οὐλό σου τ'ἀσκέρι
 κ' ἔβγα νὰ πολεμήσωμε, ἂν εἶσαι παλληκάρι,
 νὰ ἰδῆς τοῦ Πάνου τὸ σπαθί, Γενναίου τὸ τουφέκι,
 πῶς πολεμαεὶ κατάκαμπα δίχως κἀνα μεντάτι».

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

Θεσσαλία. "Άγιος Γεώργιος Νηλείας.

(Άνέκδοτον. Παρά τοῦ κ. Ν. Ῥηματισίδου, σχολάρχου)

- Τοῦ μάρτητι τί γίνηκε φέτος τοῦ καλοκαίρι ;
 Γίνηκι ἕνας πόλιμους κ' ἕνα κακὸ σιφέρι.
 Κλείσαν οἱ στρατίς τοῦ Μουργιᾶ, κ' οἱ στρατίς 'ς τὰ τερθένια,
 Κλαίγουν χουριά γιά ἄλουγα κὴ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες,
 5 Κλαίει κὴ μιὰ χανούμισα, κλαίει γιά τὸν ὑγιό της,
 Ποῦ 'ταν 'ς τὴν Πόλι φλάμπουρο κ' εἰς τοῦ Μουριά κουλῶνα
 Κὴ μέσα 'ς τὴν Τριπουλιτσιὰ πύργους θεμελιωμένους·
 Κὴ μέσα τοὺν ἠκλείσανι 'ς τῆς Τριπουλτσιᾶς τοῦ κάστρου,
 Δίχους ψωμί, δίχους νιρό, δίχους κᾶνα ἱμντάτι.
 10 Κουλουκουτρώνης φώναξι, Κουλουκουτρώνης λέγει :
 « Προσκύνα, βρέ Κιαμίμπη, προσκύνα, βρέ Κιαμίλη.
 — Δὲν προσκυνῶ ἰσᾶς πηδιά, σένα Κουλουκουτρώνη ».
 Κουλουκουτρών'ς 'σάν ἄκουσε πολὺ τοὺν βαρουφάν'κη.
 « Κάτσι κὴ φκειάσι μιὰ γραφή, βρέ ἀδελφὲ Γιουργάκη,
 15 Νὰ στείλου τοῦ Κιαμίμπη αὐτόνε τοὺν Κιαμίλη.
 'Σάν δὲν τοὺν πιάσω ζουντανὸν κουμμάτια νὰ τοὺν κᾶνω! »
 Τὰ μπαϊράκια βγαίνουνι τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.
 Τῶνα εἶνι τ' Κουλουκουτρών', τοῦ ἄλλου τοῦ Γιουργάκη,
 Τοῦ τρίτου τοῦ μικρότερου ἦτανε τοῦ Κουστάκη·
 20 Κὴ πᾶνε κὴ σταθήκανε 'ς τῆς Τριπουλτσιᾶς τοῦ κάστρου·

- «Προσκύνα, βρέ Κιαμίλμπεη, προσκύνα, βρέ Κιαμίλη.
 —Δέν προσκυνῶ βρέ σᾶς πηδιά, σᾶς τοὺς παλληραγιάδες,
 Ἐχου ἄρματα διαλεχτά, κὴ Τοῦρκοι παλληκαράδες,
 Ποῦ θέλουν δέκα ἔς τοῦ σπαθι κὴ πέντε ἔς τὸ ντουφέκι.»
- 25 Κουλουκουτρῶνης γιούρντηξι τοῦ γιού του τὸν ἀρπάχνει:
 «Περικαλῶ σας, βρέ πηδιά, σένα Κουλουκοτρῶνη,
 Αὐτόνε τὸν Χασάνη μου μὴν τότε τυραγνᾶτι.
 Θέλεις γρόσια σοῦ δίνου ἴγώ, φλωριά μὲ τοῦ βιδούρι.
 —Τί νὰ τὰ κάμω τὰ φλουριά, τί νὰ τὰ κάμω τᾶσπρα,
- 30 Μᾶς ἦρθε γράμμ' ἀπ' τὴ Φραγκιά, κὴ γράμμ' ἀπ' τὴ Ῥουσία
 Νὰ πάρουμι τὸν τόπου μας κὴ τὴν παληὰ πατρίδα,
 Νὰ ἴμπῃ παπᾶς μὲς ἔς τᾶγια, παπᾶς νὰ λειτουργήση.»
-

60

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

(Ώδαί ἠρωϊκαὶ καὶ ἐρωτικαὶ ὑπὸ Ἡλία Χριστοφίδου ἐν Πειραιεῖ, 1838 σ.
7—9.—Legrand, Chanson populaires grecques. P. 1874 σ. 136.)

- «Κολοκοτρῶνη Θεοδωρή, πρῶτέ μου καπετάνιε,
μὴν ξεπατώνης τὴν Τουρκιά, τοὺς μπέηδες σκοτώνης
Πές μας ἂν θέλῃς χαζινὲ νὰ στείλωμ' ὅσα θέλεις».
Καὶ πίσω γράμματά στέλνε καὶ πίσω γράμμα στέλνει.
- 5 «Δὲν θέλω γὼ τὸν χαζινὲ, μηδὲ τὸ μάλαμά σας,
μόν' θέλω τὰ κεφάλια σας 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω.
— Βάστα καίμενε Θεοδωρή, καὶ σὺ Κολοκοτρῶνη,
πελτά κ' ἔλθ' ὁ Ῥεσίτ πασσιῶς, κί' αὐτὸς ὁ Ὁμερβεργιώνης,
μεντάτι νὰ μοῦ κάμουνε νὰ 'βγῶ νὰ πολεμήσω.
- 10 — Βρὲ ποῦ εἶσαι βρὲ Κιαμίλμπεη, καὶ σὺ μπέη Κορθιώτη,
Γιὰ πᾶρ' τὰ παλληκάρια σου καὶ οὐλό σου τᾶσκέρι,
κ' ἔβγα νὰ πολεμήσωμε μέσ' 'ς τ' Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα,
νὰ 'δῆς τοῦ Πάνου τὸ σπαθί, Γενναίου τὸ ντουφέκι,
πῶς πολεμάει κατάκαμπα δίχως κἀνὲν μεντάτι.»
- 15 Τρεῖς τουρκοπούλαις κάθονται εἰς τὴν ἐπάνω τάπια
ἐκλαίγανε τὸν πόνο τους καὶ τὸ παράπονό τους,
Κλαίνε τᾶχούρια γι' ἄλογα κ' οἱ δεμοσιᾶς γιὰ Τούρκους,
κλαίει κ' ἡ μαζύρ' ἡ μπέγηνα γιὰ τὸν Κιαμίλ ἐφέντη.

Παραλλαγί. 8 κί' αὐτὸς Ὁμὲρ βριώνης L. 10. Ποῦ εἶσαι, βρὲ K.
L. 12. μέσ' τ' Ἀ. Χρ. L. 15. τάμπια L. 16 πόνον τους L. παράπο-
νόν τους L. 18 μπέγηνα L.

61

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

('Ανέκδοτον. Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

- Κλαῖνε τ' ἀχούρικ' γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες,
 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισα τὸν μπέη τὸν Κορφιώτη,
 ποῦ'ταν κολῶνα 'ς τὸμ Μωριά, καὶ φλάμπουρο 'ς τὴν Πόλι.
 Μέσ' 'ς τὴ μαύρη Τρομπολτσὰ ἐκεῖ τὸν ἀποκλείσαν,
 5 δίχως ψωμί, δίχως κρασί, δίχως κανὰ μιντάτι,
 τοῦ γέρο Γιώργου τὰ παιδιὰ, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
 Κολοκοτρώνης τοῦ μιλᾷ, καὶ λέει : « Προσκύνα, μπέη,
 νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ ἐσέ καὶ τῶν παιδιῶν σου.
 — Μηγάρις εἶμαι νιόνυφη, γαμπρὸς νὰ προσκυνήσω ;
 10 Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γκεμίλ μπης, ὁ πολυζακουσμένος.
 Θελὰ βασιτάξω πόλεμο τῶρα πεντέξη μέραις,
 ὅσο νὰ μοῦ ῥτη τὸ ψωμί, νὰ μοῦ ῥτη τὸ μιντάτι.
 Τότε νὰ ἰδῆτε πόλεμο, νὰ ἰδῆτε καὶ σεφέρι. »
 Πέφτουν τὰ βόλια σὰν βροχή, κ' οἱ μπόμπαις σὰ χαλάζι,
 15 κι' αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα 'σὰν ἀστραπὴ μεγάλη.
 « Δὲν σ' τοῦπα, βρὲ παληότουρκα, μωρὲ παληομουρτάτη,
 νὰ προσκυνήσης μὲ καλό, μ' ὅλη τὴν ἡσυχία,
 νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ ἐσέ καὶ τῶν παιδιῶν σου ; »
 Καὶ τὸ σπαθὶ του τράβηξε, τοῦ πήρε τὸ κεφάλι.

Σημείωσις. Στ. 2 Κορφιώτη ἐσφαλμένον ἀντὶ τοῦ Κορσιώτη (Κορίνθιον)· ἐννοεῖ δὲ τὸν Κιαμίλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ παρεφθάρη εἰς Γκεμίλ. Στ. 6 Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν διατί οἱ Κολοκοτρωναῖοι ἀποκαλοῦνται ἐντεῦθα παιδιὰ τοῦ γέρο Γιώργου.

62

ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝ ΝΤΑΓΡΕ

22 'Ιουλίου 1821

Γορτυνία

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου.)

- Θέλτε ν' ἀκοῦστε κλάιματα δάκρυα καὶ μοιριολόγια ;
 Περάστε ἀπὸ τὰ Τσιπιανά, 'ς τῆς Μαρουδίας τὴν τροῦπα,
 Νὰ ἰδῆτε τὸν μαῦρο Νταγρὲ, ὦχ τὸν Βλαχοκαρυώτη,
 Πῶς κλαίει καὶ πῶς χλίβεται καὶ χύνει μαῦρο δάκρυ.
- 5 Καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ μιλάγανε, καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ φωνάζουν:
 « Ἐλα Νταγρὲ προσκύνησε καὶ δὸς καὶ τᾶρματά σου,
 Νὰ περπατῆς ἐλεύθερος, Τοῦρκοι μὴ σὲ πειράζουν.
 — Μουρτάτη πῶς μ' ἐπέρασες νὰ ῥθῶ νὰ προσκυνήσω ;
 Εἶμαι Νταγρὲς περίφημος, εἶμαι καὶ παλληκᾶρι.
- 10 Κ' ἐγὼ μιντάτι ἀκαρτερῶ ἀπ' τὸν Κολοκοτρῶνη
 Μαζὶ μὲ τὸ Κολιόπουλο, γιὰ νὰ μὲ λευθερώσουν. »
 Κολοκοτρῶνης ἔφτασε 'ς τὸ Μύτικα, 'ς τὴ ῥάχη
 « Βάστα Νταγρὲ τὸν πόλεμο, βάστα καὶ τὸ ντουφέκι. »
 Ἐμπρὸς γιροῦσι ἔκανε τοὺς Τοῦρκους νὰ τσακίσῃ
 Τοὺς Τοῦρκους τοὺς ἐτσάκισαν 'ς τὸ Ἄργος τοὺς ἐδιάκαν.

Σημείωσις. Τὸ ᾄσμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τοῦρκων τῆς Τριπόλεως πολιορκίαν τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ὁ Δαγρὲς, καὶ εἰς τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀκολουθήσαν μάχην τῆς Γράνας. Τὴν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων τούτων βλ. ἐν Διηγῆσει τ. Α' σ. 76 κ. ἐ. καὶ ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Φωτάκου σ. 160 κ. ἐ.

63

THE MONEBASIAS

1821

(Kind, Eunomia, 1827 τ. III ἄρ. 20. — Voutier, Lettres τ. 199. —
 Marcellus, Chants du peuple en Grèce P. 1851 τ. I ἀριθ 266.
 Passow, Carm. pop. 1860 σ. 170 ἄρ. 229.)

- Διαβᾶτ' ἀπ' τῆ Μονεμβασιά, ἀπ' τὸ παλιοκαστρίτσι,
 Ἐκεῖ νὰ διῆτε αἵματα, ἐκεῖ νὰ διῆτε λέσια·
 Ποῦ βγῆκ' ὁ Κεχαγιᾶ μπεης μ' ὄλους τοὺς Ἀρβανίταις,
 Κ' οἱ κλέφταις ὅταν τό μαθαν πολὺ τοὺς κακοφάνη·
 5 Βάνουνε βίγλαις καὶ βιγλοῦν, βάνουν καὶ καραούλια.
 Ἦ κάτω βίγλα φώναζε, τὸ κάτω καραούλι:
 «Πιάστε τὸν τόπο δυνατὰ καὶ φτειάστε τὰ ταμπούρια,
 Ὁ Κεχαγιᾶς μᾶς πλάκωσε μ' ὄλους τοὺς Ἀρβανίταις»
 Πρώτη μπατάλια ποῦ πεσε τὴν ῥήχνηι ὁ Κυριακούλης,
 10 Βαρεῖ τὸν μπαῖρακτάραγα κι' αὐτὸν τὸν σιλιχτάρη,
 Παίρνει μουλάρια μὲ φλωρί, μουλάρια μὲ χρυσάφι.
 «Ποῦ 'σαι καϊμένε Θόδωρε καὶ σὺ Κολοκοτρώνη;
 Ποῦ ξεπατώνεις τὴν Τουρκιὰ καὶ τοὺς παλιούς ἀγάδες.
 —Τὶ λὲς σκυλι Κιαμίλ μπεη καὶ σὺ μπρὲ Κιμουρτάτη;
 15 Θὰ πιάσω σκλάβους μπέηδες καὶ σκλάβους βεζιράδες,
 Θὰ πιάσω τὰ ῥετσάλια σου κι' ὄλα σου τὰ χαρέμια »
 Πιάνουν χαρέμια δεκοχτῶ καὶ μπέηδες δεκαπέντε.

64

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΔΗ

Ἰούλιος 1822

(M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 145—146 ἀρ. 1).

Τρίτη, Τετράδη χλιθερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
 Ποῦ βάλαν οἱ Τοῦρκοι τὴ βουλή μέσ' ἔς τὸ Μωριά νὰ πᾶνε.
 Κολοκοτρώνης μίλησε, Κολοκοτρώνης λέει:

- Ποῦ πᾶς, μουρτάτη Δράμαλη καὶ μπουνταλᾶ Κονιάρη;
 5 — Πάω νὰ πατήσω τὸ Μωριά καὶ νὰ τὸν κύνω ζάπι.
 — Δὲν εἶν' τῆς Κόρθως ὁ ῥαγιᾶς, τοῦ Μπέλεσι τὰ γίδια,
 Ἐδῶ τὸ λένε Μαντσαβρᾶ, ὄλο Καρυτινάκια,
 Ἐστὰ δόντια σούρνουν τὸ σπαθί, ἔς τὰ χέρια τὸ τουφέκι.»
 Πρῶτο τουφέκι π' ἀνοιζαν καὶ πιάστη τὸ σεφέρι,
 10 Ἐσπασε τὸ τουφέκι του, τὴν πάλαι του τραβᾶει.
 Πρῶτο γιουρούσι πῶκαμε, ἐκόπη ὁ καπεζές τῆς·
 Τὸν Ἀναγνώστη λάβωσαν, τὸν ἔβαλαν ἔς τὰ χέρια
 Καὶ τὸ κεφάλι τ' ἔπηραν, ἔς τὸ Δράμαλη τὸ πᾶνε·
 Κολοκοτρώνης μίλησε μέσ' ἔς τὸ ταμποῦρι ποῦ ἦταν·
 15 «Τώρα νὰ ἰδῆς, βρωμόσκυλο, πῶς παίρνουνε κεφάλια,
 Πῶς παίρνουνε τούρκικα ἄρματα, πῶς παίρνουνε πασσάδες.»
 Κ' εὐτύς γιουρούσι κάμανε, κ' εὐτύς γιουρούσι κάνουν,
 Καὶ τοὺς ἐβάλανε μπροστὰ σὰν τὰ παλαιογελάδια.

Σημ. Ὁ ἐν στ. 12 μνημονεύμενος Ἀναγνώστης εἶναι ὁ ἐν τῇ μάχῃ
 ἐκείνῃ φονευθεὶς Ἀναγνώστης Πετιμεζᾶς περὶ οὗ ἴδε Διήγησιν τ. Α',
 σ. 113.

65

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

Μ. Λελέκου. Δημοτικὴ ἀνθολογία σ. 23—24 ἀρ. 2. (Ν. Μιχαλοπούλου. Ποιητ. Ἀνθολογία σ. 108). Μ. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv. 146, ἀρ. 2

- Τρίτη Τετράδῃ χλιθερῇ, Πέμπτῃ φαρμακωμένη,
 Ποῦ βάλαν οἱ Τοῦρκοι τῇ βουλή, 'ς τοῦ Κιάτου γιὰ νὰ πᾶνε
 Τὸν κάμπο πᾶει ἡ καθαλλαριὰ, τῇ ρίζα γῆ ἀπεζούρα,
 'Στὴ μέση πᾶει ὁ Δράμαλης μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες.
- 5 Ὁ Θεωράκης τό μαθε—κάποιος φίλος τοῦ τό εἶπε.—
 Καὶ τὴν αὐγὴ σηκώνεται μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο,
 Παίρνει νερὸ καὶ νίβεται, μαντήλι καὶ σφογγιέται,
 Παίρνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, τῇ Βόχα κι' ἀγναντεύει·
 Λέπει τῇ Βόχα κόκκινη καὶ τὸ γιालὸ λευκᾶτο
- 10 Λέπει μαυρίλα κι' ἔρχεται, μαύρη σὰν καλιακούδα,
 Κι' ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετάει κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει:
 «Ποῦ πᾶς, ρὲ Βοῦδοδράμαλη, κονιαροπατημένε,
 Ποῦ σὲ πατάει ἡ Κονιαριὰ, ποῦ σὲ πατᾶν οἱ κλέφταις;
 — Πά' νὰ μαζώξω ζαερέ, νὰ διώξω καὶ τοὺς κλέφταις.
- 15 — Τώρα νὰ ἰδῆς τὸν πόλεμο, τὸ κλέφτικο τουφέκι,
 Πῶς πολεμάει ὁ Πετμεζᾶς κι' ὁ καπετὰν Γκολφίνος.»
 Πικρὸ γιουρούσιν ἔκαμαν, πικρὸ, φαρμακωμένο,
 Μπροστὰ τοὺς πᾶν σὰν πρόβατα, σὰν τὰ παληογελάδια.

66

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

(M. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 146—147 ἀρ. 3).

- Οἱ ἄρματωλοὶ τῆς Ῥούμελης καὶ τ' Ἀναπλιῶν οἱ ἀγάδες
 Στὸν ἅγιο Σώστη κείτονται, κορμιὰ δίχως κεφάλια.
 Ἔχουν πέτραις προσκέφαλο, τὴ μαύρη γῆς στρωσίδι:
 Καὶ τ' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριῦ τὴ λάμψι·
- 5 Κατούλαις τοὺς ἐγράφανε ἔπο μὲς ἀπὸ τ' Ἀνάπλι.
 «Βάστα, Κιοτάγια, δυνατά, βάστα τὸν ἅγιο Σώστη.
 Πῶς νὰ βαστάξω μοναχὸς χειμῶν' καὶ καλοκαίρι;»
 Μπροστὰ πιάνει ὁ Νικηταρᾶς μὲ αὐτοῦνο τὸ Γενναῖο
 Κι' ἀπὸ ζερβιά ὁ Κολιόπουλος μὲ ὄλο του τ' ἀσκέρι.
- 10 Γενναῖος ἐξεσπάθωσε μὲ τὸ σπαθὶ ἔς τὸ χέρι,
 Ἔκοψε Τούρκους ἀρκετούς, τοῦ μούδιασε τὸ χέρι·
 Κι' ὁ Χατζῆ Χρήστος πρόβανε ἀπὸ τὸν Ἁγιαντώνη,
 Φέρνει Βουργάρους διαλεχτούς ὡς δεκοχτὼ νομάτους,
 Στὴ λάκκα ἐξάπέξεψαν καὶ παιζοῦν τᾶλογά τους·
- 15 Τοῦ Καραχάλιου μίλησε, τοῦ μπαραχτάρη λέει·
 «Ποῦ εἶσαι, Γεώργη μ' ἀδερφέ, καὶ σύ, βρέ μπαραχτάρη;
 Τοὺς λέπεις κείνους τοὺς Τούρκους ὀπώχουν τὸ μπαριακι;
 Θέλω νὰ πᾶς μὲ τ' ἄτι μου, ἐδῶ νὰ μοῦ τὸ φέρης,
 Καὶ θὰ σὲ κάμω ἀδερφό, παιδί μου θὰ σὲ κάμω.
- 20 —Μετὰ χαρᾶς σου, ἀφέντη μου, καὶ σύ, βρέ καπετάνιε.»
 Καὶ τᾶλογο καθάλλησε καὶ τὰ μαλλιά του δένει·

Πρῶτο γιουρούσι πῶκανε, πῆγε 'ς τὸ μπαραχτάρη,
 Μιὰ κουμπουριά τοῦ τράβηξε, τοῦ παίρνει τὸ μπαριάκι,
 'Στὴ λάκκα πῆγε τό στησε, 'ς τὴ λάκκα πάει τὸ σταίνει
 25 Τοῦ 'Ρήγα τοῦ τὸ δώσανε, τοῦ 'Ρήγα Παλαμῆδη.
 Βάλαν οἱ Τοῦρκοι μιὰ φωνή, ἀλαλαγμὸ μεγάλο,
 Περικαλιῶνται 'ς τὸ Θεό, 'ς τὴν πίστι τους οἱ καϊμένοι
 Για τὸ κακὸ ποῦ πάθανε μέσα 'ς τὸν "Ἄγιο Σώστη.

Σημ. Ἄμφιβολος φαίνεται ἡμῖν ἡ γνησιότης τῶν τελευταίων στίχων
 τοῦ ᾄσματος τούτου. Στ. 15 Ἄγιαντώνη ἐρημοκλήσιον παρὰ τὸν Ἄγιον
 Σώστην.

67

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

(Μ. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 147 ἀρ. 4.—Τοῦ αὐτοῦ,
Ἐπιδόρπιον σελ. 39).

Οἱ μπέηδες τῆς Ρούμελης, τοῦ Δράμαλη οἱ πασσάδες,
Ἐστὸ Δερβενάκι κείτονται κορμιὰ δίχως κεφάλια.
Στρωμά ἔχουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο μιὰ πέτρα
Καὶ ἀπανωσκεπάσματα τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια.

5 Κολοκοτρώνης πέρασε μὲ τοὺς καπεταναίους
Καὶ τὰ κεφάλια τήραε καὶ τὰ κορμιὰ τηράει,
Καὶ ὁ Νικήτας ἔλεγε καὶ ὁ Νικήτας λέει·
«Κορμιὰ, ποῦν' τὰ κεφάλια σας καὶ ποῦνε τᾶρματά σας;»
Καὶ τὰ κορμιὰ ἐτρέμανε καὶ τὰ κεφάλια λένε·

10 «Τί νὰ σοῦ εἶποῦμε, στρατηγέ, καὶ σέ, Νικηταροῦ μας.
Τὸ κρῖμα νᾶχη ὁ Δράμαλης, τᾶνάθεμα ὁ Σουλτάνος,
Μᾶς ἔστειλε μὲς' ἔς τὸ Μωριά, τοὺς κλέφταις νὰ βαρῶμε.
Ἐδῶ κλέφτες δὲν ἠῦραμε, εὐρήκαμε λιοντάρια,
Ἐστὰ δόντια σούρνουν τὸ σπαθί, ἔς τὰ χέρια τὸ τουφέκι».

15 Κ' ἕνας πασσᾶς τοὺς μίλησε καὶ τοὺς περικαλάει.
«Κάντε νισάφι, στρατηγέ, καὶ σεῖς, καπεταναῖοι».

Σημ. Οἱ στίχοι 9—14 εἶναι παρεμβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

68

ΤΟΥ ΜΠΡΑΙΜΗ

1825

(Μ. Σ. Λελέκου, 'Επιδόρπιον σ. 41—42).

Ἦταν' ἡμέρα βροχερὴ καὶ ἡ νύχτα πουντιασμένη,
 ποῦ κίνησ' ὁ Μπραΐμπασιας 'ς τὸ Νιόκαστρο νὰ πάη.

Κολοκτορώνης τ' ἄκουσε κὴ ἀπὸ μακριὰ τοῦ λέει:

«Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, Μπραΐμπασια καὶ σὺ ρὲ σερασκέρη;

5 ἐδῶ 'ρθε καὶ ὁ Δράμαλης μ' ἐξήντα δυὸ χιλιάδες,
 κανέννας δὲν ἀπόμεινε μὲ ὅλους τοὺς ἀγάδες.

— 'Εγὼ δὲν εἶμ' ὁ Δράμαλης νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω·
 μίνα μὲ λὲν Μπραΐμπασια, ἦρθα νὰ πολεμήσω.

'Ρὲ Χατζῆ Χρηστο βούργαρη, μὴν πᾶς μὲ τοὺς ῥαγιαδες·

10 ἔλα κ' ἐδῶ προσκύνησε νὰ πᾶς μὲ τοὺς ἀγάδες.

— 'Εγὼ δὲν εἶμαι νιόνυφη νὰ 'ρθῶ νὰ προσκυνήσω,
 μὴν μ' ἔστειλε τὸ ἔθνος μου γιὰ νὰ σὲ πολεμήσω »

69

ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΠΟΥΤΑ

1833—1834

Dan. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen. Mannheim, 1844
 σ. 14. ἀρ. 13.—Marcellus, Chants du peuple en Grèce. P. 1851
 τ. I. σ. 262. — Passow, σ. 201 ἀρ. 270

- *Γιαννάκη τί είσαι κίτρινος καί τί είσαι μαραμμένος ;
 — Παιδιά σάν μ' έρωτήσετε, νά σάς τò μολογήσω
 'Απόψ' είδα 'ς τόν ύπνο μου, είδα 'ς τò όνειρό μου,
 Είδ' ότι σκόρπισ' ό ταϊφας καί μώφυγε τ' άσκέρι,
 5 Καί πώς με πιάνουν ζωντανò αύτοίν' οί Βαρβαρέζοι.
 Χίλιοι: τόν πán άπό μπροστά καί δυò χιλιάδες πίσω·
 Κ' οί πρόκριτοι του λέγανε, κ' οί πρόκριτοι του λένε·
 «Μαρτύρα τόν Κολιοόπουλο καί τόν Κολοκοτρώνη»·
 Παιδιά πώς μ' έπεράσετε νά ψευδομαρτυρήσω;
 10 Μονάχος μου τò σήκωσα με τήν παλθοκαπότα·
 Ξήντα παράδες τò σφαχτό, δυò γρόσια τò μοσκάρι
 Καί τρία γρόσια τ'άλογο, ποιός θιός τò ύποφέρει;»

Σημείωσις. Τίς ό Γιαννάκης ούτος, λέγει ό πρώτος έκδότης του άσμα-
 τος Δανιήλ Σάνδερς, ήγγόει νά μοι είπη ό μονοτόνως τραγωδήσας μοι τò
 άσμα "Ελλην.—Κατά τόν κόμητα Μάρκελλον (σ. 265) ό Γιαννάκης ήτο
 ύπασπιστής του Κολοκοτρώνη καί του Πλαπούτα (Κολιοπούλου). "Αν
 τουτο είνε άκριβές ήδύνατό τις νά εικάση ότι τò άσμα άναφέρεται είς τόν
 έκ Λαγκαδίων τής Γόρτυνος Γιάννην Θεοφιλόπουλον Τσακαλόγερην, περί
 ου μάρτυρές τινες τής κατηγορίας κατά τήν δίχην του Κολοκοτρώνη κα-
 τέθεσαν ότι παρεκίνηει πολλούς είς στάσιν κατά των καθεστώτων.

'Η χρονολογία του άσματος έσφαλμένως παρά Passow όρίζεται (1832
 — 1833).

70

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

Γορτυνία

(*Ανέκδοτον. Παρά τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου).

Δὲν κλαῖτε χῶραις καὶ χωριά, χῶραις καὶ βιλαέτια,
 Δὲν κλαῖτε τὸ Κολιόπουλο μὲ τὸν Κολοκοτρῶνῃ!
 Οὐδὲ σὲ γάμους φαίνονται μαῖδὲ καὶ 'ς τοῦ Παλούμπα,
 Μαῖδὲ 'ς τὸ 'Αρκουδόρρεμα, 'ς τὸ δόλιο Λυμποβίτσι.

5 Μᾶς εἶπαν εἶναι φυλακὴ, γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν·

Καὶ οὔλοι ὑπογράψανε γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν·

'Ο πρόεδρος δὲν ἔγραφε γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν.

Κ' ἓνας στρατιώτης Κρητικὸς μὲ λόγχη τὸν τρουπάει·

«Υπόγραψε, βρὲ πρόεδρε, γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν.

10 —Δὲν ὑπογράφω, κερατά, γιὰ νὰ θανατωθοῦνε,

Τί ἐλευθερώσαν τὸν ντουνιαῖ καὶ οὔλους τοὺς βαγιάδες.»

Καὶ γλύτωσαν οἱ στρατηγοὶ καὶ δὲν τοὺς θανατώσαν.

Σημείωσις. *Αναφέρεται εἰς τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρῶνῃ καὶ τοῦ Πλαπούτα καὶ τὴν ἄρνησιν τοῦ προέδρου τοῦ δικαστηρίου Πολυζωΐδου καὶ τοῦ δικαστοῦ Τερτζέτη νὰ συνυπογράψωσι τὴν ἀπόφασιν· τὰ ἐν στ. 8 κ. ἐ. περὶ ἐκχιάσεως τοῦ Προέδρου ἐπλάσθησαν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἀρνηθέντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν ἀπόφασιν δύο δικασταὶ ἐξηναγκάσθησαν διὰ τῆς λόγξης τῶν χωροφυλάκων νὰ καταλάβωσιν τὴν ἔδραν των καὶ νὰ μετὰσχωσι τῆς συνεδριάσεως τοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης ὑπὸ τοῦ γραμματέως. (Βλ. Δίκην τοῦ αἰοιδίμου Θ. Κολοκοτρῶνῃ καὶ Δ. Πλαπούτα. Ἄθ. 1843 σ. 378).

71

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

(Μ. Σ. Λελέκου, 'Επιδόρπιον σ. 65 — 66).

- Ἐνα πουλάκι ἐξέβγαينه μέσα ν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι
καὶ πάει χαμπέρια 'ς τοῖς Φραγκιαῖς, 'ς τὸ δόλιονε τὸν Παῖκο
κι' ὁ κῦρ Κωλέτης τὸ ῥωτάει, κι' ὁ κῦρ Κωλέτης λέει :
- « Πές μας, πές μας, πουλάκι μου, κάνα καλὸ χαμπέρι.
5 — Τί νὰ σᾶς 'πῶ, μαῦρα παιδιά, τί νὰ σᾶς μολογήσιω;
'Εχτὲς προχτὲς ἐπέρασα μέσα ν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι,
κι' ἄκουσα τὸ μουσαβερὲ καὶ μιὰ κρυφὴ κουβέντα
τὸ γέρο νὰ χαλάσωμε, 'φτοῦν τὸν Κολοκοτρῶνη.
Καὶ κλείσανε τὰ μαγαζεῖα καὶ σήμαιναν οἱ καμπάναις,
10 κι' ὁ πρόεδρος δὲν ἔγραφε γιὰ νὰ τότε χαλάσουν.»
-

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

(Χρυσάλλης 'Αθ. 1864 τ. Β' σ. 668)

Ἐνα πουλάκι ἐξέβγηκε ἔπο μέσα ἀπὸ τ' Ἀνάπλι
καὶ πάει τὴν Καρύταινα, καὶ πάει τὴν Λιοδώρα,
πάει τὰ χαιρετίσματα ἔς τοὺς καπεταναραίους,
ἔς τοὺς κλέφταις, ἔς τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ ἔς τοὺς καλοὺς λεβέν-

5 Κολιόνυφη τὸ καρτερεὶ καὶ τὸ καλωρωτάει: [ταις.

«Πουλάκι, ποῦθες ἔρχεσαι καὶ ποῦ θὲ νὰ πηγαίνης;
πές μας, πές μας, πουλάκι μου, κάνὰ καλὸ χαμπέρι.

Γιὰ πές μας γιὰ τοὺς Ἀρχηγούς, τοὺς δυὸ φυλακωμένους.

—Τὶ νὰ σᾶς πῶ, Κολιόνυφη, τὶ νὰ σᾶς μολογήσω;

10 Ἐψὲς τὸ βράδου ἐκίνησα ἀποξ' ἀπὸ τὸ Κιόσκι,
βουὴ ἔστ' Ἀνάπλι γίνονταν καὶ ταραχὴ μεγάλη,
γυναῖκες καὶ ἄνδρες κλαίγανε, μικροὶ μεγάλοι ἐσκούζαν,
τὸ τί κακὸ ποῦ γίνεται ἔς τοὺς δυὸ τοὺς ἀρχηγούς μας.
Οἱ Βαυαροὶ τοὺς δίκασαν θέλουνε νὰ τοὺς κόψουν·

15 στρατεύματ' ἄρματώσανε, ταῖς πόρταις ταῖς ἐκλείσαν,
ταῖς τάπιας ταῖς ἐπιάσανε, μιὰ διαταγὴ ἐβγήκε:
ἂν ἔλθῃ κανένας νὰ μπῆ ἔστ' Ἀνάπλι, νὰ ἑαρέσουν,
καὶ ἂν ἦναι καὶ μικρὸ παιδί πίσω νὰ τὸ γυρίσουν.
Ὁ οὐρανὸς συννέφιασε, ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη,

20 τ' Ἀνάπλι πηγαινόρχουνταν, τὴν καρμανιόλαν στήσαν.
Οἱ δύο κριταὶ ποῦ τ' ἄκουσαν πολὺ τοὺς κακοφάνη·

πιάνουν και γράφουνε γραφή, τοῦ Μάσονα τὴν στείλαν'
 Ἦ εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται μέσ' ἔστο τζαμί, ἔστην κρίσι,
 δικάσανε τοὺς Ἀρχηγούς ἄδικα νὰ τοὺς κόψουν!

25 Ἐμεῖς δὲν ὑπογράφουμε τὸ κρίμα ἔστο λαιμό σας,
 κεφάλια χέρια κόψτε μας τὸ ἄδικο δικό σας.

— Πουλᾶκι μου, πίσω νὰ πᾶς καὶ πάλι νὰ γυρίσης,
 νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα κι' ἂν ζοῦν νὰ τοὺς φιλήσης'
 κι' ἂν ἴσως καὶ τοὺς ἔκοψαν τὰ μνήματα νὰ φτιάσης,

30 νὰ φαίνωνται ἢ Ἄκοβα, Δερβένια καὶ Χαρθάτι.»

Σημείωσις. Ὁ ἐν στ. 22 ἀναφερόμενος Μάσονας εἶναι ὁ κατὰ τὴν
 δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα ὑποστηρίξας τὴν κατηγορίαν
 Ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας (Εἰσαγγελεὺς) παρὰ τῶ ἐν Ναυπλίῳ δικαστη-
 ρίῳ Ἐδουάρδος Μάσων.

Παραλλαγαί. 4 κλέφτας—λεβέντας 5. 9. Κολιόνυμφη.

73

ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

4 Φεβρουαρίου 1843

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς. σ. 64).

Ἐνα πουλάκι ἐξέβγαينه μέσ' ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Νύχτα καὶ μέρα περπατεῖ, πετᾷει μέρα νύχτα·

Ἐ τὴν Κόρινθο γευματίσε καὶ ἔς τ' Ἄργος δειλινίζει,

καὶ μέσα ἔς τὴν Τρομπολιτσά, ἔς τὴ μέση τῆς πλατείας,

5 τὰ γράμματα ἐδιάβαζαν κ' οἱ ἡμερίδες λένε·

Κολοκοτρώνης πέθανε ἔς τὸ γάμο τοῦ Κολίνου.

Τὸ βράδυ ἐτρωγόπινε ἔς τοῦ βασιλιᾶ τὸν μπάλο.

Τὸ θάνατό του γνώρισε, ποῦ θελε ν' ἀποθάνη,

καὶ τοῦ Γενναίου μίλησε, καὶ τοῦ Κολίνου λέγει :

10 «Ποῦ εἶσαι, Γενναῖε στρατηγέ, Κολίνο σπουδασμένε!

Ἐλάτε, πάρτε τὴν εὐχή, μὲ τριγυρίζει ὁ Χάρος.

—Σώπα, πατέρα, μὴν τὸ λές, μὴ λές πῶς θὰ πεθάνης,

κ' ἔχουμ' ὄχθροὺς καὶ χαίρονται καὶ φίλους καὶ λυπᾶνται.

—Ἐλάτε, πάρτε τὴν εὐχή, καὶ νὰ εἰσθε μονοιασμένοι.

15 Φιλήστε καὶ τάγγόνια μου, ποῦ νὰ ἔχουν τὴν εὐχή μου!»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α'.

Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς σελ. 1

ΤΟΜΟΣ Β'.

Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς » 1
Ῥητὰ τοῦ Γέρο Κολοκοτρώνη » 87
Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων » 107



ΤΟ "ΤΑΞΙΔΙ," ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν γνωμικῶν, ὅσα ἀπεθ-
σαύρισεν ἡ σοφία τῶν ἔθνῶν, οὐδὲν γνωρίζομεν
μᾶλλον ἀρμόζον εἰς τίμιον ἄνθρωπον τοῦ τῶν
γάλλων ἱπποτῶν: «Fais ce que dois, advien-
ne que pourra,» «κάμνε ὅ,τι πρέπει καὶ ὅ,τι
θέλει ἄς γίνη.» Αὐτὸ τοῦτο παρήγγελλε καὶ ὁ
Σωκράτης εἰς τὸν Κρίτωνα, διδάσκων αὐτὸν νὰ
περιφρονῇ αὐτὴν γνώμην τῶν πολλῶν.» Ἡ τοι-
αύτη περιφρόνησις τῆς πλειονοψηφίας φαίνεται
οὔσα ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντὸς ὀρεγομένου
τελείας εἰρήνης πρὸς τὴν συνείδησίν του ἢ ἐπι-
θυμοῦντος ν' ἀφίση μικρὸν τι ἢ μέγα καλὸν ὡς
ἴχνος τῆς διαβάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ κόσμου τού-
του. Ὅσα τῶ ὄντι ἐπράχθησαν πράγματι εὐερ-
γετικῶς ὀφείλονται, οὐχὶ εἰς τοὺς κυνηγοὺς δημο-
τικότητος, ἀλλ' εἰς τοὺς μὴ θεωροῦντας μέγα
δυστύχημα τὸ νὰ θεωρηθῶσιν, ἐπὶ τινα τοῦλά-
χιστον καιρὸν, ἄφρονες παρὰ τῶν μωρῶν, μύω-
πες παρὰ τῶν τυφλῶν, ἀπειρόκαλοι παρὰ τῶν

ἀγροίκων καὶ ἀμαθιῶς παρὰ τῶν ἀγραμμάτων. Τοιοῦτου τινὸς ἀφιλοκερδοῦς αἰσθήματος προῖον εἶναι βεβαίως τὸ εἰς χεῖρας ἡμῶν τελευταῖον ἔργον τοῦ κ. Ψυχάρη. Ὅπως ἐν τῷ προλόγῳ καὶ πολλαχοῦ τοῦ ἔργου του ῥητῶς καὶ σαφῶς ἐξηγεῖται, ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐβόσκητο ἐλπίδος ὅτι δύναται ἢ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» ν' ἀρέσῃ εἰς τοὺς σήμερον Ἀθηναίους ἢ νὰ εὕρῃ παρ' αὐτοῖς ὑπερμάχους. Ἀπ' ἐναντίας ἦτο ἐξ ἴσου πεπεισμένος ὅτι θέλει ἀποδοκιμασθῆ καὶ χλευασθῆ παρὰ τῶν ἡμετέρων δημοσιογράφων, ὅσον εἶναι βέβαιοι καὶ οἱ ἱεραπόστολοι, οἱ πρῶτοι ἀποβαίνοντες εἰς ἀπάτητόν τινα νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ ὅτι, ἀντὶ νὰ χριστιανίσωσι τοὺς ἰθαγενεῖς, θέλουσιν ἀφεύκτως φαγωθῆ ὑπ' αὐτῶν. Ἐλατήριον τῆς αὐτοθυσίας των εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐλπίς ἀμέστου ἐπιτυχίας, ἀλλὰ μόνη ἡ πεποίθησις εἰς τὸ σωτήριον τοῦ κηρύγματος καὶ τὸν βέβαιον τελικὸν θρίαμβόν τῆς ἀληθείας. Ὁμοίαν πεποίθησιν πιστεύει καὶ ὁ κ. Ψυχάρης ὅτι δικαιοῦται νὰ στηρίξῃ εἰς τὸ ἀπαραβάτον τῶν νόμων, οἷτινες διέπουσι πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλίαν καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πολυχρονίου μελέτης τῆς νεοελληνικῆς. Ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πιστὴ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἀπεταμίσειεν ἐντὸς

τῶν δεκαπέντε καθαρῶς ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, ὧν ὁ κατάλογος κοσμεῖ τὸ ἐξώφυλλον τοῦ βιβλίου. Πρὸς δὲ ἐκτίμησιν τοῦ κύρους τῶν κανόνων τούτων δὲν εἶναι ἴσως περιττὸν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι οὐδ' ἴχνος ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς αὐθαιρεσίας. Ὅπως τῷ ὄντι μετὰ τὴν τελείαν ἐκλειψιν τῶν ἀλχημιστῶν καὶ ἀστρολόγων ἀνυψώθησαν ἡ χημεία καὶ ἀστρονομία εἰς θετικὰς ἐπιστήμας, οὕτω καὶ ἡ Γραμματικὴ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν λογιωτάτων ἀνῆλθεν ἀπὸ ἰκανοῦ ἤδη χρόνου εἰς τὰς τῶν ἐπιστημόνων. Ἔργον δὲ τούτων, ὅσάκις πρόκειται περὶ γλώσσης ζωντανῆς, δὲν εἶναι ἡ διὰ χρησμῶν ἀπόφανσις περὶ τῆς δοκιμότητος ἢ τῆς μοχθηρίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τύπου, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀναζήτησις τῶν ἐπικρατεστέρων εἰς τὴν λαλιὰν τοῦ λαοῦ ἐν δεδομένη ἐποχῇ καὶ χώρᾳ καὶ τῶν μόνων ἐκ τούτου ἀναμφισβητήτως καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὀρθῶν.

Πασιγνώστα εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀξιούτων ὅτι μόνοι ἡμεῖς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν ὡς ὁμιλοῦμεν, διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ τύποι τῆς λαλουμένης εἶναι προῖόν ἀμαθείας καὶ φθορᾶς, διότι διαφέρουσιν ἀλλήλων μέχρις ἀκαταληψίας ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν, πρὸ πάντων ὅμως διότι ἡ γλῶσσα τῶν σήμερον Ἑλλήνων δὲν εἶναι ὡς αἱ ῥω-

μανικαὶ θυγάτηρ τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ δεκτικὴ ἐπανορθώσεως διαφθορὰ τῆς ἀρχαίας, καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα μυριάκις ἀναμασσηθέντα. Ἐξ ἀκριβεστέρας ἐν τούτοις τοῦ πράγματος μελέτης ἐπίεσθημεν ἀδιστακτικῶς ὅτι, πολὺ μᾶλλον τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀνωτέρω μύθους, συνετέλεσεν ἄλλο τι εἰς τὸν θρίαμβον τῆς διγλωσσίας· εἶναι δὲ τοῦτο ἢ ἀνεκαθὲν ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν ἡμετέρων λογίων σύγχυσις καὶ συνταύτισις δύο πραγμάτων ὅπως διαφόρων, τῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς Ῥητορικῆς, τῆς ἐπιστήμης δηλ. τῶν φθόγγων καὶ τῶν τύπων πρὸς τὴν ὅπως ἄσχετον αὐτῇ τέχνην τῆς ἐκφράσεως μετ' ἀκριβείας καὶ χάριτος τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ πολὺ ὑπερέβησαν οἱ Ἀττικοὶ τοὺς ἔπειτα συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν χάριν, ἔφθασαν οἱ διορθωταὶ εἰς τὸ ἀπίστευτον συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τοσοῦτον εἶναι καὶ οἱ Ἀττικοὶ τύποι ἀκριβέστεροι καὶ χαριέστεροι τῶν μετὰ ταῦτα. Τοῦτο εἶναι περίπου τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ἐσύγχιζον τὴν βοτανικὴν μετὰ τῆς συμπλοκῆς ἀνθοδεσμῶν ἢ τὴν ζωγραφικὴν μετὰ τῆς χρωματολογίας. Ἐπὶ τοιαύτης ἐν τούτοις συγχύσεως στηρίζονται ὅσα ἀπὸ ὑπερεκατὸν ἤδη ἐτῶν γνωμοδοτοῦνται περὶ γλώσσης καὶ ὁ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ζώντων διὰ νεκρῶν

τύπων ἔχαρις ἀγών. Τὸ δὲ ἀληθῶς ἀξιοθρήνη-
τον εἶναι ὅτι τόσον βαθέως ἐρριζοβόλησεν ἡ πρό-
ληψις αὕτη, ὥστε ὀλίγιστοι σήμερον Ἕλληνες,
ὅσον καὶ ἂν εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ὄξυδερκεῖς,
φαίνονται ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν ὡς δύο χωριστὰ
καὶ ὅλως ἄσχετα πράγματα τοὺς τύπους καὶ
τὸ ὕφος. Οὕτω ἐν τῇ μόνῃ ἀξίᾳ λόγου ἐκ τῶν
ἐπικρίσεων, ὅσαι ἐγράφησαν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ
κ. Ψυχάρη, τῇ τῆς «Νέας Ἡμέρας,» μεταξὺ
πλείστων ἔλλων ὀρθῶν, (*) ἀνεγνώσαμεν μετ' ἀ-
διηγῆτου ἡμῶν ἀπορίας καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἡ γαλ-
λικὴ γλῶσσα ἀνῆλθε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἰς
δυσέφικτον βαθμὸν τελειότητος καὶ ἔκτοτε ὑπέ-
στη ἀληθῆ ἀναστάτῳσιν. Δύο στίχοι τοῦ Βί-
κτωρος Οὐγὼ διακρίνονται εὐθύς ἀπὸ δύο στί-
χων τοῦ Ῥακίνα . . . τὸ δὲ ὕφος τοῦ Ῥενάν,
τοῦ δοκιμωτάτου πεζογράφου τῆς συγχρόνου
Γαλλίας, ἀπέχει πολὺ τοῦ ὕφους τοῦ Βολταίρου.
Ἄφ' οὗ δὲ οἱ Γάλλοι δὲν προσηλοῦνται ἀκίνητοι
εἰς τὴν τριχάπτου λεπτοτέραν γλῶσσαν, ἣν ἔπλα-
σαν ἐξοχοὶ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ἔθνος φιλό-
δοξον καὶ φιλοπρόδον οἷον τὸ ἐλληνικὸν δὲν
ἦτο δυνατόν ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὸ πενιχρὸν καὶ ἀ-

(*) Τοιοῦτο εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῶν
τύπων τῆς δημώδους οὐδόλως δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὸ
ποσὸν τοῦ ἀναποδράστου ξενισμοῦ.

κανόνιστον ἰδίωμα τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. » Πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς τελείας ἀπὸ τοῦ Ῥακίνα μέχρις ἡμῶν ἀνακαινίσεως τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀνεπαρκείας εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ προδεδυμένου Ἑλληνοῦ τοῦ ἰδιώματος τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων εἶναι μὲν ἀληθέστατα, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ κράτιστον τῶν ἐπιχειρημάτων ὅσα ἠδύνατο νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ κ. Ψυχάρης. Ὅπως πεισθῆ τις περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῆ ὅτι ἀπὸ Λουδοβίκου ιδ' τὸ γαλλικὸν λεξικὸν ὑπερεδιπλασιάσθη, ἡ σύνταξις ἀπέβη ἀσυγκρίτως ἐλαστικώτερα καὶ αὐτὴ ἡ σημασιολογία ἱκανῶς μετεβλήθη, χωρὶς οὔτε κατὰ ἓν στοιχεῖον οὔτε κατὰ ἓνα τόνον νὰ τροποποιηθῶσιν οἱ γραμματικοὶ τύποι*, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἔπρεπε νὰ διπλασιασθῆ ἢ καὶ νὰ δεκαπλασιασθῆ τὸ λεξικὸν καὶ νὰ διαμορφωθῆ ἡ σύνταξις καὶ τὸ ὕφος τῆς δημοτικῆς γλώσσης κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀνάγκης, χωρὶς νὰ ἐγγιχθῶσι τὸ παράπαν οἱ πανελλήνιοι αὐτῆς τύποι. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου, κατὰ μόνης τῆς χυδαιότητος τῶν τύπων ἐξέσπασεν ἡ

(*) Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ οἱ διὰ τοῦ αἰ, τοῦ ἐν τέλει λέξεων τινων καὶ διὰ τοῦ s καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτο, οὐδὲ καὶ ὀρθογραφικαὶ μεταβολαὶ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τυπογραφικαί.

ὀργή τῶν λογιστάτων. Οὐδαμοῦ ἐν τούτοις οὐδέποτε ἠκούσθη, ὅτι δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ τύποι οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τὴν χάριν, τὸ ὕψος ἢ τὴν χυδαιότητα τοῦ λόγου. Οἱ ἀπόστολοι τῆς διγλωσσίας φαίνονται ἐντελῶς λησμονοῦντες ὅτι ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Τοσκάνῃ, Ἰσπανίᾳ, Ῥωσσίᾳ καὶ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πανταχοῦ οἱ τύποι τῶν λεμβούχων καὶ ἄχθοφόρων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τοῦ Γαίτε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Πούσκιν καὶ τοῦ Λαμαρτίνου, ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ παρ' ἀρχαίοις τοὺς αὐτοὺς μεταχειρίζοντο τύπους τὰ πρόσωπα τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφοῦντα καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοφάνους βωμολοχοῦντα. Διαφορὰ τύπων δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατ' ἐπαρχίας ἢ καὶ πόλεις τοῦ αὐτοῦ κράτους, ἀλλὰ κατ' εἶδη λόγου οὐδέποτε κάμμία. Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον ἄδειαν νὰ πλουτίζωσι τὸ λεξικόν, νὰ συμπλέκωσιν ὅπως θέλουσι τὰς λέξεις, νὰ ἐκτείνωσιν ἢ νὰ συστέλλωσι τὴν σημασίαν ἐκάστης, νὰ ἐφευρίσκωσι νέας καὶ ἀπροσδοκῆτους οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων συζεύξεις, ν' ἀλλάσσωσιν ἐνίοτε καὶ τῶν ῥημάτων τὰς διαθέσεις καὶ πᾶν ἄλλο τοιοῦτο νὰ τολμῶσι, χάριν ζωηροτέρας παραστάσεως τοῦ νοήματος ἢ καὶ ἀπλῆς ἐπιδιώξεως πρωτοτυπίας. Εἰς οὐδενὸς ὅμως ἐπεφοίτησέ ποτε τὸν

νοῦν ἢ ἀλλόκοτος ἰδέα, ὅτι δύναται νὰ πορισθῇ οἰονδήποτε κέρδος, διαφέρων κατὰ τοὺς τύπους ἀπὸ τοῦ χυδαίου. Ἡ σεμνότης τοῦ μέσου ἀορίστου, ἢ χάρις τῶν εἰς μι ῥημάτων καὶ ἢ εὐγένεια τῶν συνηρημένων εἶναι εὐρήματα ἀκραιφνῶς νεοελληνικά· τοιοῦτο δὲ βεβαίως καὶ ἢ ἀξιώσις τῶν γραμματικῶν ν' ἀποφαίνωνται περὶ χάριτος καὶ σεμνότητος τοῦ λόγου, ἐνῶ τὸ ἔργον αὐτῶν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν συλλογὴν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν τύπων, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον συλλέγουσι καὶ κατατάσσουσιν οἱ φυσιοδίφαι τὰ βότανα τῶν ἀγρῶν καὶ τὰ ὄστρακα τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' οὐδεὶς ἀκόμη παρ' ἡμῖν φαίνεται θέλων νὰ πεισθῇ, ὅτι μόνη τῶν λέξεων ἢ πλοκὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐλευθέρας καὶ ἐχούσης συνειδήσιν ἑαυτῆς ἐνεργείας τῶν γραφόντων, ἐνῶ οἱ τύποι εἶναι προϊόντα τῆς ἀσυνειδήτου ἐργασίας ὀλοκλήρου ἔθνους καὶ ὡς τοιαῦτα μόνον ἐρεῦνης καὶ μελέτης, οὐχὶ ὅμως καὶ αὐθαϊρέτου διορθώσεως δεκτικά. Πᾶσα τῶ ὄντι ἀσυνειδήτως ἐκτελουμένη ἐργασία πρέπει νὰ ὑποταθῇ καὶ ἀλάμβαστος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς πλάνας, τὸν κάματον, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἀλλ' εἶναι ἀμεσωτέρα τις ἐκδήλωσις τῆς απανταχοῦ παρούσης καὶ τὰ πάντα

πληρούσης» δυνάμειος, εἴτε φύσις, εἴτε ἔνστικτον, εἴτε ἀσυνείδητον, εἴτε Πρόνοια, εἴτε Θεός ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομασθῆ. Ἡ διαφωνία τῶ ὄντι περιορίζεται εἰς μόνον τὸ ὄνομα, ἐνῶ οὐδεμία ὑπάρχει περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν προϊόντων οἷας δῆποτε αὐτομάτου ἐργασίας. Ἐλαττώματα τεκτονικῆς δύνανται ν' ἀνευρεθῶσιν ἐν ἔργῳ τοῦ Ἰκτινοῦ ἢ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου, ἀλλ' αὐτόχρημα μωρία θὰ ἦτο ν' ἀναζητήσῃ τις τοιαῦτα εἰς θόλον οἰκοδομηθέντα ὑπὸ καπτόρων, εἰς φωλεὰν χελιδόνος ἢ κυψέλην μελισσῶν. Ἡ δὲ μόνη μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἀσυνείδητως ἐκτελουμένων ἀνθρωπίνων ἔργων διαφορά εἶναι, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα μένουσιν ἀμετάβλητα, οὐδενὸς ὑπάρχοντος λόγου μεταβολῆς, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα συμμεταβάλλονται μετὰ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν πρόκειται ἐκάστοτε νὰ ἐπαρκέσωσιν. Οὐδέποτε ὅμως συντελεῖται ἡ μεταβολὴ ἐκ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ πάντοτε ἀνεπιγνώστως κατ' ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς νόμους οὐχ ἦττον σταθεροῦς καὶ ἀπαραβάτους τῶν διεπόντων ὅσα μελετᾷ ὁ γεωλόγος καὶ ὁ βοτανικός. Οἱ δὲ διεπόντες πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλίαν νόμοι εἶναι κυρίως δύο, ὁ τῆς Ἐμφάσεως, ἧτοι τῆς ἐναργοῦς παραστάσεως τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ καὶ ὁ τοῦ Ἐλάσσονος κόπου, ἧτοι τῆς χρήσεως μόνου

τοῦ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίου πρὸς ἐνάργειαν προσοῦ ἐνάρθρου ἤχου. Οὐχ ἦττον δὲ ἀναμφισβητήτως ἀπεδείχθη, ὅτι ἐφ' ὅσον ἠλικιοῦνται αἱ γλῶσσαι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοσοῦτον ἀποβαίνουσιν οἱ τύποι αὐτῶν προσφορώτεροι εἰς συνδυασμὸν μεγαλειτέρας ἐναργείας μετ' ὀλιγωτέρου φωνητικοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἀδιάλειπτος αὕτη βελτίωσις τοῦ τυπικοῦ εἶναι ὅλως ἀσχετος πρὸς τὸ ἐκ παντοίων ἄλλων περιστάσεων ἐξαρτώμενον ποιὸν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας. Ἀπόδειξις δὲ τούτου πειστικωτάτη εἶναι ὅτι, ἐνῶν ὑπὸ πάντῃ διαφόρους περιστάσεις ἐβίωσαν κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέρους χρόνους τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, οἱ Ἕλληνες, Λατῖνοι, Κέλται, Γερμανοὶ καὶ Σλάβοι, οἱ μὲν ταχέως πολιτιζόμενοι οἱ δὲ ἐπὶ μακρὸν χρόνον σχεδὸν ἀκίνητοῦντες, οἱ μὲν ἐλεύθεροι οἱ δὲ κύπτοντες ὑπὸ βαρῶν ζυγῶν, ἄλλοι ἔχοντες ἐθνικὴν φιλολογίαν καὶ ἄλλοι στερούμενοι τοιαύτης, πάντων ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα, οἱ τύποι δηλ αὐτῆς, τὰς αὐτὰς περίπου παριστῶσι μεταβολὰς ἢ μᾶλλον βελτιώσεις. Δικαιούμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν βελτιώσεις, ἀφοῦ παρὰ πάντων σήμερον ὁμολογεῖται ὅτι μόνον ῥητορικῶς πλεονεκτοῦσιν αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι ἢ μᾶλλον οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς, ἐνῶν γραμματικῶς εἶναι κατὰ πολὺ κατώτεροι πάσης σημε-

ρινῆς. Πλείσται τῷ ὄντι σχέσεις χρόνου, διαθέσεως, πιθανότητος καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας διακρίνει σήμερον ἀκόπως δι' ἐνός θά, ἐνός werden ἢ ἐνός may ὁ τυχῶν Ἑγγλος, Γερμανός ἢ Ἑλλην χοιροβοσκός, ἀδύνατον εἶναι νά διακριθῶσιν ἄνευ μακρᾶς περιφράσεως διὰ τῶν τύπων τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον ὁ ἀμφισβητῶν ὅτι αἱ ἀνωμαλίας, οἱ ἀναδιπλασιασμοί, αἱ διπλαῖ αὐξήσεις, ἡ περίσσεια πτώσεων, χρόνων, ἐγκλίσεων, συζυγιῶν καὶ τὰ λοιπὰ βάρη τοῦ λόγου δὲν εἶναι πλεονεκτήματα τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ κοινὰ ἑλλαττώματα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τείνουσι ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτομάτως διὰ τῆς ἀποβολῆς παντός περιττεύοντος καὶ τῆς ἰσοπεδώσεως πάσης ἀνωμαλίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ἡ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ζημία τῆς νεοελληνικῆς περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπώλειαν πλείστων ἀναγκαίων λέξεων, ἐνῶ κέρδος αὐτῆς ἦτο ἡ ἀπαλλαγή ἀπὸ τύπων περιττῶν. Οὐδεμία λοιπὸν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀντικαταστάσεως τοῦ βελτιωθέντος τυπικοῦ, ἀλλὰ μόνον συμπληρώσεως τοῦ πτωχεύσαντος λεξικοῦ, ἥτις ἔπρεπε νά γείνη καθ' ὃν τρόπον ἔγεινε πανταχοῦ, νά ἐνδυσθῶσι δηλ. τὴν στολὴν τῶν ζώντων αἱ ἀνακαλούμεναι εἰς τὸν

βίον νεκραὶ λέξεις, ἀντὶ νὰ περιτυλιχθῶσιν εἰς ἀττικὸν σάβανον αἱ ζωνταναί.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ ἰκανοῦ χρόνου ἀναντίλεκτοι κοινοὶ τόποι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν θ' ἀπηρτεῖτο νὰ γράψῃ τις ὀλόκληρον τόμον ὅπως τὰ καταστήσῃ ψηλαφῆτα. Μέχρις οὐ δὲ γραφῆ ὁ τόμος οὗτος, πᾶσα πρὸς ἀρχαῖστὰς περὶ γλώσσης συζήτησις καταντᾷ ἐξ ἴσου ματαία, ὡς ἂν ἐπεχειρεῖ τις νὰ συζητήσῃ περὶ μαθηματικῆς πρὸς τοὺς ἰκανοὺς ν' ἀμφισβητήσωσι τὸ κῦρος τῶν πρώτων ἀξιωματίων τῆς γεωμετρίας. Τί τῶ ὄντι ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς ἀνθρώπους ἐπιμένοντας νὰ ἀντιτάσσωσιν εἰς τὴν ἀθλιότητα τῶν τύπων, οὓς ἀγωνίζονται ν' ἀναστήσωσι, τὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν; Τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῶσι τῶν σήμερον ἐν χρήσει ὀξυτέρων ἐργαλείων αἱ σμίλαι, τὰ γλύφανα καὶ οἱ κοπεῖς τῶν ἀρχαίων ἐρμογλύφων, διὰ τὸν λόγον ὅτι τελειότερα τῶν σημερινῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος καὶ Πραξιτέλους. Ἡ τοιαύτη τῶν τύπων τοῦ Σοφοκλέους λατρεία πρὸς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ παραβληθῆ ἢ τὴν παρά τινων μονομανῶν προσκύνησιν τῆς βράβδου τοῦ Βολταίρου, τῆς ταμβακοθήκης τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, τῆς φενάκης τοῦ Νεύτωνος,

τοῦ ὑποδήματος τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ τοῦ
σκούφου τοῦ Ρουσώ. Ἀντὶ λοιπὸν ἀγόνου συζη-
τήσεως πρὸς τοιοῦτους προσκυνητάς, πρακτικώ-
τερον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς καρποὺς
τοῦ κηρύγματος αὐτῶν καὶ τίς ἡ σημερινὴ κατά-
στασις τῆς λεγομένης καθαρευούσης. Πρὸ παν-
τὸς ἄλλου ἐθεωρήθη κατεπείγουσα «ἡ ἀπόσει-
σις τοῦ ζυγοῦ τοῦ Κοραῆ» τοῦ διδασκοντος τοὺς
Ἕλληνας νὰ γράψωσι πάντες μίαν μόνην εὐ-
ληπτον καὶ ὁμαλήν γλῶσσαν, ἐνῶ ἡ σαφήνεια
καὶ ἡ ὁμαλότης πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἀρ-
μόζουσαι εἰς μόνους τοὺς χυδαίους, παρὰ δὲ
τῶν λογιωτέρων νὰ ἐπιδιώκεται μόνη ἡ χάρις
καὶ τὸ ὕψος. Οὐδ' εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιτύχη
ἀμφοτέρω ταῦτα ὁ ταυτίζων τὴν ῥητορικὴν καὶ
τὴν γραμματικὴν, ἀφοῦ ἔχει προχείρους φύσει
χαρίεντας καὶ σεμνοὺς τύπους, ἀπαρέμφρατα,
ἀπλοῦς μέλλοντας, μέσους ἀορίστους, ἀνώμαλα
δισαύξητα καὶ παντοῖα ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια,
ὧν ἡ θαψιλῆς χρῆσις ἀρκεῖ ὅπως μεταδώσῃ εἰς
τὸν λόγον καὶ τοῦ πεζοτάτου ἀνθρώπου ξενο-
φώντειον χάριν καὶ ὑπερνέφελον ὕψος. Πρὸς δὲ
ἐκτίμησιν τοῦ ποιῶ τοῦ μόνου σήμερον ἀρμό-
ζοντος εἰς ἐπιστήμονας καὶ σπουδαίους ἄνδρας
ὕψηλῳ καὶ χαρίεντος ὕψους ἀρκούμεθα εἰς τὴν
κατωτέρω περικοπὴν : «Μετὰ τὸσαῦτα ἔτη ἐξ-

εστιν, νομίζω, μάλιστα ἐπιτάσσεται τὸ ἐξενεγκεῖν τὸν αὐτὸν λόγον, ἂν ὁ πρῶτος ἀνεμῶλιος ἔβη καταπνιγείς ἐν τῷ τυφῶνι τῶν πολιτικῶν ἀγῶνων... — Τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος θεωρητέον ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον πολίτου χρηστοῦ, τὸ δὲ Πανεπιστήμιον ὡς παρασκευάζον τὴν νεότητα εἰς τὸ ἔμπρακτον ἀποδείξει τὴν ἑαυτῆς χρηστότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τακτέον ὑπόλογον εἰς τὸ ἐξευρεῖν καὶ προσιτὰ καταστῆσαι τὰ μέσα τῆς εὐρωστίας.» Πού δὲ ἀντηχοῦσι τὰ τοιαῦτα φωνήματα;

Est-ce chez les Hurons ou les Topinambous ?

Οὔτε παρὰ τοῖς Οὐρόνοις οὔτ' ἐν Τοπιναμπού, ἀλλ' ἐν μέσαις Ἀθήναις, ἀπὸ βήματος πανεπιστημιακοῦ, ἐκ χειλέων Πρυτάνεως ἐξερευγομένου ἀπαρέμφρατα αἰεὶ τὸ ἔμπρακτον ἀποδείξει» ἑαυτὸν ἄξιον ἀπόγονον οὐ μόνον τοῦ Θεοφράστου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὀμηγύρεως, χαπτούσης ταῦτα ὡς πυθόχρηστα, ἐνῶ αἰτρίζον ἐκ τῆς χαρᾶς εἰς τὸν τάφον τὰ κόκκαλα τοῦ Ἐξαρχοπούλου.» (*)

Πιθανὸν νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι δὲν πταίει διὰ ταῦτα ἢ καθαρεύουσα, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἐκ

(*) Βλ. Ψευδαττ. Ἔλεγχ. σ. 156.

τύφου καὶ πτωχαλαζονείας εἰσάγοντες εἰς αὐ-
τὴν ἀπαρέμφατα καὶ ἄλλας ἀκαθαρσίας· οὐχ
ἦττον ὅμως βέβαιον ἀπομένει, ὅτι ἀδύνατος
εἶναι ἢ προφύλαξις αὐτῆς ἀπὸ τοιούτων ἐπι-
δρομῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει εὐδιάκριτός τις
καὶ ἀσάλευτος φραγμός, χωρίζων τὸν ἀνεκτὸν
ἐλληνισμὸν ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου Ἀττικισμοῦ, τοὺς
ἐξ ἀνάγκης ὑποτασσομένους νὰ γράψωσι τὴν ἐ-
πικρατήσασαν γλῶσσαν ἀπὸ τῶν ἐκ προαιρέσεως
ἐντρυφώντων εἰς συγκολλήσεις τοῦ θὰ μετὰ τοῦ
μέσου ἀορίστου. Ποῦ ὅμως καὶ παρά τίνος δύ-
ναται νὰ ἐγερθῇ ὁ μυριοπόθητος οὗτος φραγμός;
Ἐφ' ὅσον δὲ μένει ἄφρακτον τὸ πεδῖον, τίς δύ-
ναται τοῦλάχιστον νὰ ἐγγυηθῇ εἰς ἡμᾶς ὅτι θὰ
σταματήσῃ τὸ κακὸν εἰς τὸ παρὸν σημεῖον, καὶ
μετὰ τὴν ἀπαρεμφατικὴν, τὴν ἀπλομελλοντι-
κὴν, καὶ τὴν μεσαοριστικὴν μανίαν δὲν θὰ ἐπι-
σκήψῃ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ ἄλλη τις
φοβερωτέρα τούτων ἐπιζωοτία; Ὅτι ὡς εὐρέθη
ὁ διατάσσωσι τοῦθ' σήμερον Ἕλληνας νὰ γρά-
ψωσι «θὰ ποιήσωμαι» καὶ ἀνὰ πρόσχωσιν δὲν
θὰ εὐρεθῇ αὖριον καὶ ὁ προτρέπων αὐτοὺς εἰς
τὴν ἀνάστασιν τοῦ δυϊκοῦ καὶ ὑπουργός τῆς
Παιδείας ἰκανός νὰ στήσῃ τὸν ἄμβωνα τοῦ
τοιούτου κηρύγματος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς
συμπλήρωμα τοῦ κοντείου; Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς

αὐτοὶ τί δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀνεπίδεκτον ἀντιλογίας εἰς τοὺς ἔχοντας τὸ θράσος νὰ κηρύττωσιν, ὅτι τὸ χαρακτηρίζον τὴν γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν εἶναι ἡ παρεχομένη εἰς ἕκαστον ἄδεια νὰ παραλαμβάνη πᾶν ὃ τι ὀρέγεται ἐκ τῆς ἀρχαίας, καὶ ν' ἀναμιγνύη ὅπως ἀγαπᾷ τοὺς τύπους τῆς λαλουμένης μετὰ τῶν ξενοφωντείων; Οὐδὲ φαίνεται εὐλογωτέρα ἡ ἐλπίς ὅτι δύναται νὰ περιορίσῃ σπουδαίως τὴν τοιαύτην αὐθαιρεσίαν ἡ ἐξέγερσις τοῦ στομάχου τῶν σήμερον Ἑλλήνων. Πῶς τῷ ὄντι νὰ ἐλπίζη τις τοιοῦτό τι, ἐνῶ ἀδύνατον εἶναι νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας ἐφημερίδα, ἔστι καὶ συντασσομένην παρ' ἀνθρώπων καυχωμένων ὅτι πλύνουσι τὰς χεῖρας των, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς δέκα τοῦλάχιστον κατὰ στήλην ἀντικαταστάσεις τοῦ «ἤλθε» διὰ τοῦ «ἀφίκετο», τοῦ «εἰζήτησε» διὰ τοῦ «ἤτήσατο» καὶ τοῦ «ἀπέβλεπε» διὰ τοῦ «ἀφεώρα»; Καὶ τὸ «ἤλθε» ἐν τούτοις καὶ τὸ «ἀπέβλεπε» οὐ μόνον ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ἄττικώτατα καὶ πλατωνικώτατα εἶναι, τῆς δὲ προγραφῆς αὐτῶν οὐδεμίαν δύναται τις ν' ἀνεύρῃ ἄλλην αἰτίαν παρὰ μόνον ὅτι δὲν ἀρκούμεθα πλέον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἀττικῆς, ὅποια ἦτο παρ' ἀρχαίοις, ἀλλὰ θέλομεν γλῶσσαν ἄττικὴν ἐντελῶς καθαρισθεῖσαν ἀπὸ πᾶσαν

λέξιν καὶ τύπον, ὅστις ἔτυχε νὰ διασωθῆ καὶ ἐπομένως ν' ἀτιμασθῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλλη-
νικοῦ λαοῦ. Ἐλάττωμα τοῦ ἀπτικωτάτου ἀῆλ-
θεν» εἶναι κατὰ τὸν κ. Κόντον (Γλωσ. Παρ. σ.
452) ὅτι κατήντησε ἀκαθημαζευμένον» καὶ ὡς
ἐκ τούτου ἀῆκιστα ψέγει» τὴν ἀντικατάστασιν
αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀφίκετο» παρὰ τῶν ἀσπουδα-
ζόντων περὶ τὰ χαριέστερα καὶ παιδείας **Ἡμ-
μένωνων.**» Τί δὲ ἄλλο δύναται τις καὶ ἐκ τῆς
χρήσεως τοῦ τύπου **Ἡμμένοι** νὰ συμπεράνη παρὰ
μόνον ὅτι, πλὴν τῆς ἀνυπαρξίας εἰς τὸ στόμα
τοῦ λαοῦ, ἕτερον προσὸν χάριτος καὶ εὐγενείας
εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται ἡ λέξις νὰ ἐννοηθῆ ἄνευ
προηγουμένης τεχνολογικῆς ἀνατομῆς; Ἡ δι-
καιοσύνη ἐν τούτοις ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐν-
θυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Κόντος, πρὸς ὑποστήριξιν
τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ νὰ διδάσκη τοιαῦτα
ἀπὸ τῆς ἑδρας του, ἐφρόντισε νὰ δηλώσῃ ὅτι
θεωρεῖ τὸ Πανεπιστήμιον ὡς ἀενδιαίτημα πά-
σης μωρίας» (Γλωσ. Παρ. σ. 190). Ἄν ὑποθέ-
σωμεν καὶ τοῦτο ἀληθεῦον, ἡ μόνη τότε μεταξὺ
Πανεπιστημίου καὶ Φρενοκομείου διαφορά θὰ
ἦτο, ὅτι τὰ μὲν Φρενοκομεῖα ἰδρύονται πρὸς θε-
ραπείαν τὰ δὲ Πανεπιστήμια πρὸς μετάδοσιν
τῆς μωρίας. Οὐδὲ δύναται τις ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὑπὸ
γλωσσικὴν ἐποψιν εἰργάσθη πρὸς τοῦτο δραστη-

ρίως καὶ τελεσφόρως. Ὁ ἐγκυλισμὸς μάλιστα πλείστων τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς ἔρωτας μεσαοριστικούς ὑπερέβη, πιστεύομεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Κόντου τὰς χρηστοτάτας ἐλπίδας, ἀφοῦ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ παρ' ἀρχαίοις μέσα, ηὔξησαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν διὰ τοῦ «ἐπεμελήσατο, ἐφιλοτιμήσατο, ἐπωλήσατο» καὶ πλείστων ἄλλων νεοχαράκτων, ὃ δὲ «Αἰὼν» μετέδιδεν ἢ μᾶλλον «ἐγνώριζε» πέρυσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας του, οὐχὶ ὡς συμφορὰν ἄλλ' ὡς καλὴν εἶδησιν, «ὅτι ἡ σταφὶς ἀπεκτήσατο ἤδη ὄλον αὐτῆς τὸ σάκχαρι.» Εἰς ταῦτα ἀποβλέπων πιστεύω ἀδιστακτικῶς ὅτι, εὐθύς ἅμα εὐρεθῆ ὁ ὀρεγόμενος καὶ πέρα τούτων νὰ χωρήσῃ, θ' ἀξιωθῶμεν πρῶϊαν τινὰ νὰ θαυμάσωμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ θυϊκοὺς παραπλεύρους τῶν μέσων ἀορίστων. Ὅπως τὰ «ἀφίκετο» καὶ τὰ «ἠτήσατο» οὕτω καὶ τὰ «ἐτίματον» καὶ «ἐμισθούσθην» θ' ἀξιωθῶσιν προθύμου ἀποδοχῆς παρὰ πλείστων δημοσιογράφων, οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως ἔστω καὶ ἐσφαλμένης ἢ κατόπιν οἰασδῆποτε τοῦ πράγματος ἐξετάσεως καὶ μελέτης, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ φόβου μὴ φανῶσιν ὀλιγώτερον ἄλλου τινὸς ἐνήμεροι, φιλόκαινοι καὶ προοδευτικοί. Ἔργον ἔχοντες τὴν μετάδοσιν τῶν νέων συμπεριλαμβάνουσι μετὰ τούτων καὶ τοὺς νεοφανεῖς τύπους, ὀγκοῦντες τὰς περιόδους αὐ-

τῶν δι' ἄττικισμῶν, διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον, δι' ὃν καὶ πᾶσα κομψὴ δέσποινα θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ὄγκωσιν τῶν κάτωθεν τῆς ῥάχεως διὰ πούφῃ ἢ κρινολίνας, διὰ πυγοκόσμου δηλ. ἢ ὑποτοναίου, κατὰ τὴν σεμνοτέραν ἐξελλήνισιν τοῦ κ. Λιβαδᾶ. Ἄφροῦ δὲ βλέπομεν τὸ κράτος τοῦ συρμοῦ ἱκανὸν νὰ κατισχύσῃ καὶ κῦτῆς τῆς φιλαρεσκείας τῆς γυναικὸς καὶ ἄγον ξανθᾶς νὰ θυσιάζωσι τὸ χρῶμά των, φοροῦσαι κίτρινα καὶ εὐτραφεῖς νὰ πυγοκοσμῶνται, οὐδ' ὅπως δικαιούμεθα ν' ἀπορῶμεν ἂν τὸ παντοδύναμον τοῦτο ρεῦμα παρασύρῃ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς πᾶσαν ἀλογίαν. Τὸ μόνον ἄξιον ἀπορίας εἶναι ὅτι οὐδεὶς φαίνεται ἀκόμη ἐννοήσας, ὅτι οἱ τύποι τῆς γλώσσης ὀλοκλήρου ἔθνους δὲν εἶναι κτῆμα εὐαρίθμου δμάδος, δικαιουμένης νὰ μεταπλάττῃ τούτους αὐθαιρέτως καὶ ἀκατακύστως. Ὁ δὲ πρὸς δικαιολογίαν τῆς τοιαύτης αὐθαιρεσίας ἀναμασσώμενος ἀκαταπαύστως ἰσχυρισμός· «ὅτι ἡ γραφομένη ἡμῶν γλῶσσα δὲν εἶναι φυσικὴ, ἀλλὰ τεχνητὴ» καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαιούται ἕκαστος νὰ φιλοτεχνῇ τύπους τῆς ἀρεσκείας του, κατὰ τὰ χαριτωμένα ἀνὰ ποιήσῃται» καὶ «ἀνὰ τιθῆται» ἀρκεῖ μόνον πρὸς ἀνέκκλητον τοιοῦτου καθεστῶτος καταδίκην. Ἡ θεωρία αὕτη γραπτοῦ λόγου ἀνυποτάκτου εἰ

πάντα κανόνα ένθυμίζει τήν περί πολιτεύματος του Saint Just, του κηρύξαντος ότι εργάζεται προς Ίδρυσιν : « πολιτείας οπου ουτε νόμοι θα ήσαν αναγκαίοι ουτε ποιναι κατά των παραβατών, αλλά τά μέν άδικήματα ήθελε προλαμβάνει ή άρετή των πολιτών, του δέ ίκανου να άδικήση έπαρκής τιμωρία θα ήτο ή αίτιχύνη τής πράξεως και τής συνειδήσεως ή τύψις. » Κατά τον αυτόν περίπου τρόπον όνειρεύονται και οι πιστεύοντες έπαρκή χαλιόν πάσης γλωσσικής παρεκτροπής τήν φιλοκαλίαν και τήν κρίσιν πάντος γράφοντος νεοελληνιστί. Και τά δύο ταυτα συστήματα φαίνονται έχοντα κοινόν έλάττωμα τό εξής, ότι τό μέν του Saint Just υποθέτει δυνατήν πολιτείαν συνισταμένην εκ Σωκρατών και Κατώνων, τό δέ άλλο πλειονοψηφίαν τουλάχιστον λογογράφων, οιοι ό Άν. Βιζάντιος και ό Βερναρδάκης. Το άληθές όμως είναι ότι τήν πλειονοψηφίαν αποτελοῦσιν άπανταχοῦ και πάντοτε οι ίκανοί, ουχι να διακρίνωσιν άφ' έαυτών ή καν να προτιμήσωσι τά υπ' άλλων υποδεικνυόμενα όρθά, αλλά μόνον να υποταχθῶσιν εις σαφείς και άναντιλέκτους διατάξεις ρήτου νόμου. Η συζήτησις, ή πειθώ, ή ισχύς του παραδείγματος κατ' ουδένα τρόπον δύνανται ν' άναπληρωτώπι τοιοῦτον νόμον ή να χρησιμεύσωσι προς

σωφρονισμόν τῶν ἀναισθήτων ἢ τῶν ἐκμεταλλευομένων τὴν τύφλωσιν τοῦ πλήθους, τοῦ προθύμου πάντοτε νὰ προτιμήσῃ τοῦ Ἰησοῦ τὸν Βραβᾶν. Τὸ νὰ πειραθῇ τις νὰ πείσῃ διὰ συζητήσεως Κόντους ἢ Κοντοπούλους περὶ τοῦ σεβασμοῦ ὅστις ὀφείλεται εἰς τὴν πρὸ αἰώνων γλῶσσαν ὀλοκλήρου ἔθνους, εἰς τὴν συνήθειαν τῶν λογίων, εἰς τὴν σαφήνειαν, τὴν εὐχρηστίαν, τὴν εὐφωνίαν καὶ τὴν ἀνάγκην μονογλωσσίας εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν συνεζήτετε πρὸς Νταβέλην τινὰ ἢ Λεύκοβικ περὶ τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν πολιτῶν σεβασμοῦ. Ὅπως πρὸς τούτους, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς ἱκανοὺς νὰ γράψωσι «θὰ ποιήσωμαι ἢ αἶμι» ἀντὶ ἔρχομαι, συζητήσεις δὲν χωρεῖ, ἀλλὰ μόνον παραπομπὴ εἰς τὸ οἰκεῖον ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ ἢ τοῦ γραμματικοῦ νόμου.

Τοιοῦτός τις νόμος οὐδέποτε ἔπαυσεν ἰσχύων καὶ διέπων πάντων πλὴν ἡμῶν τῶν ἔθνῶν τὰς γλώσσας, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὸ ὅτι ἀπόλυτος πρέπει νὰ ᾗναι ἡ ταυτότης τῶν τύπων τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου. Πλὴν τῆς τοιαύτης ταυτότητος ἀδύνατον εἶναι νὰ στηθῇ ἄλλο πάγιον καὶ ἀσφαλές παράπηγμα κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Ἡ μόλυνσις τῷ ὄντι τοῦ στόματος εἶναι μόνον μέχρι

τινός βαθμοῦ δυνατῆ καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀσυγκρίτως δυσχερεστέρα τῆς τοῦ ὑπομονητικοῦ χαρτίου. Τόσον δὲ ἀληθές εἶναι τοῦτο, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ εἰσηγηταὶ τῶν τεράτων νομίζουσι πρέπον νὰ εἰδοποιήσωσιν, ὅτι παρ' οὐδενός ἀπαιτούσι νὰ ἐκστομίζῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ γράφῃ ἀτιτικισμούς. Πρὸς ἀπαλλαγὴν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀτιτικῆς μάστιγος, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἀπαιτούμενον ἢ νὰ ἰσχύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πανταχοῦ κρατοῦσα μεταξὺ στόματος καὶ καλάμου συμφωνία. Αὐτὸ τοῦτο ζητεῖ καὶ ὁ κ. Ψυχάρης, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι δύναται νὰ εὐρεθῇ μεταξὺ τῶν σωφρονούντων ὁ ἀρνούμενος ὅτι ἡ ἀπαιτήσις αὐτοῦ εἶναι εὐλογος καὶ δικαία. Τὸ μόνον μετὰ ταῦτα ἀπομένον πρὸς ἐξέτασιν εἶναι, ἂν τῶ ὄντι καὶ κατὰ πόσον ταυτίζεται ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» πρὸς τὴν σημερινὴν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο θέλομεν πειραθῆ νὰ ἐξακριβώσωμεν κατωτέρω. Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, πλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ πλατωνικοῦ «Κρίτωνος» ὑπὸ τοῦ Βηλαρᾶ, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἔργον δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ τοῦ κ. Ψυχάρη κατὰ τὴν ἀκριβῆ προσήλωσιν εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀμιγροῦς δημώδους. Οἱ δημοτικοὶ πεζογράφοι εἶναι ὡς γνωστὸν ὀλίγιστοι, ἀλλ' ἔτι ὀλιγώτεροι εἶναι παρ'

αὐτοῖς αἱ σελίδες, αἱ τελείως καθαρεύουσαι ἀπὸ σχηματισμῶν οὐδὲν ἐχόντων κοινὸν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Τοιοῦτους δύναται τις νὰ συλλέξη ὅσους θέλει ἐκ παντὸς πεζογραφήματος τοῦ Χριστοπούλου, τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Κονομένου καὶ παντὸς ἄλλου ὑπερμάχου τῆς δημῶδους. Τὸ δὲ ἀληθῶς περιέργον εἶναι, ὅτι ἀρχαίων τύπων βρῖθουσι μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὰ ἔργα τοῦ Δ. Κανταρτζῆ, τοῦ κατ' ἐπικρατήσαν προληψιν, ἣν μετὰ πολλῆς ἀπορίας βλέπομεν ἀσπαζομένους καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν γλωσσολογοῦντας, θεωρουμένου ὡς σχολάρχου τοῦ ἀκράτου χυδαϊσμοῦ. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς καὶ παρ' αὐτῷ ἀμιξίας τῆς δημῶδους ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐν μιᾷ μόνῃ πρὸς τὸν Λάμπρον Φωτιάδην τετρασελίδῳ ἐπιστολῇ του, ἐσημειώσαμεν ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἀπελεκήτους ἐλληνισμούς, οἷον: «διοχλῶ, χειρόν, εἰς τὸ συγγράφειν, βελτιοῦται, παραπεπηγμένα» καὶ ἄλλους ἴσους τὸ πάχος. Ὁ ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ παραβλέπων τὴν ὀλιγοσέλιδον μετάφρασιν τοῦ Βηλαρά, οὐδόπως εὐρίσκει ὑπερβολικὴν τὴν ἀξίωσιν τοῦ κ. Ψυχάρη, ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ πεζογραφήσῃ κατ' ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς τὴν γραμματικὴν τοῦ λαοῦ. Τὸ «Ταξίδι» ἀποτελεῖται ἐκ διακοσίων ἐβδομηκοντα ὄλων σελίδων, καὶ οὐ μόνον οὐδένα εὐ-

ρίσκει τις ἐν αὐτῷ τύπον μὴ δημοτικόν(*), ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐπροτίμησεν ὁ συγγραφεὺς ἓνα ἐκ πλειόνων ὑπαρχόντων, ἐπιμένει εἰς τοῦτον ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους πολυσελίδου βιβλίου, κατορθώσας οὕτω νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ ὕφος του ἐνότητα καὶ ὁμαλότητα παρ' ἡμῖν πρωτοφανῆ. Τοῦτο εἶναι πρὸ παντῶν ἄξιον σημειώσεως διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἀνάγκην τάξεως καὶ ὁμαλότητος προτιμῶσι παντὸς ἄλλου ἐπιχειρήματος οἱ ἀρνούμενοι ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἡ δημώδης. Οὐδεὶς ἐν τούτοις ὑπαρχει μεταξὺ τῶν ὑπερμάχων τούτων τῆς ὁμαλότητος ὁ δικαιούμενος νὰ καυχηθῆ, ὡς ὁ κ. Ψυχάρης, ὅτι κατώρθωσέ ποτε νὰ ἐφαρμόσῃ οἰονδήποτε παρ' αὐτοῦ προτιμηθέντα τύπον ἢ κανόνα κλίσεως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους συγγραφῆς τοῦ τινος ἀπαρχαίως. Τὸ φοβερώτερον ὄπλον ἀνθυβριζομένων διδασκάλων εἶναι νὰ συλλέγῃ ἕκαστος ἀνά πλήρεις δράκας τῶν φυλλάδων τοῦ ἀντιπάλου του καὶ νὰ σφενδονίζῃ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ παντοίας ἀντιφάσεις καὶ παραβά-

(*) Τοὺς σκώψαντας τὸ Παρθενὸς πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας τὰ παρ' ἀρχαίοις κευθμῶν καὶ κευθμός, δρυμῶν καὶ δρυμός καὶ τὰ ἀνάλογα τῆς δημώδους ἄρχοντας καὶ ἄρχος, δράκοντας καὶ δράκος καὶ τὰ ὅμοια τούτοις.

σεις τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἰσχυρίζεται ὅτι ἀκολουθεῖ γράφων. «Διατί πικραίνει τὴν ριῖνά σου τὸ ἰδικόν μου καταλιμπάνω, ἐνῶ τὸ εὕρισκες ἄσμον ὅταν ὁ ἴδιος τὸ ἔγραφες ἀνωτέρω, καὶ διατί κατηγορεῖς παρ' ἐμοὶ τὸ ἔφερα ὡς χυδαῖον ἢ τὸ ἤνεγκον ὡς σχολαστικόν, ἐνῶ ἀμφοτέρα καὶ σὺ εἰς τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα σελίδα μετεχειρίσθης;»

Εἰς τοιαῦτα πετροβολήματα περιορίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ πρὸς σύμπηξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς γραφομένης ἀγῶνες τῶν ἐλληνοιστῶν, ἐνῶ οἱ οὐδὲν πλέον ἐλπίζοντες παρ' αὐτῶν ἀναμένουσι τὴν διακόσμησιν τοῦ χάους παρὰ μόνου τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Καὶ τούτων ὅμως τὴν αἰσιοδοξίαν δύσκολον εἶναι νὰ συμμερισθῇ ὁ ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Κοραῆ μέχρις ἡμῶν παρῆλθον ἤδη ὑπὲρ τὰ τρία τέταρτα αἰῶνος, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν ἐλύθη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῶν ἐκκρεμῶν περὶ αὐξήσεως, ἀναδιπλασιασμοῦ καὶ ἄλλων ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ ἠύξησεν ἡ διάστασις, ἐκορυφώθη ἡ σύγχυσις καὶ προφανῆς ἀπέβη ἡ ἀνικανότης τῶν ἐριζόντων πρὸς ὑπαγωγὴν τῆς γραφομένης ὑπὸ τὸν ζυγὸν οἰουδήποτε κανόνος. Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Sayce καὶ τὸν Μαξ Μύλλερ, ὑπάρχουσι ἀκόμη παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ὁρενόκου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς φυλαὶ τινες ἀγρίων, ἕκαστος τῶν

ὁποίων ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου του κατ' ἰδίους ἰκανῶς διαφέροντας τοῦ γείτονος αὐτοῦ τύπους. Εἰς τοιοῦτου τινὸς συστήματος τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν φαίνονται καταλήξαντες οἱ πρὸς καθαρισμὸν τῆς γλώσσης πεισματώδεις ἀγῶνες τῶν ἡμετέρων λογίων, διεκδικούντων ἤδη τὸ δικαίωμα νὰ γράψωσιν, ὡς λαλοῦσιν οἱ Ἄλγογχινοὶ καὶ οἱ Βοσχεμάνοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος γραμματικὴν, διαφέρουσαν οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς ἄλλον λόγιον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν καὶ σελίδα. Οὐδόλως δικαιούμεθα μετὰ ταῦτα ν' ἀπορῶμεν ἂν ἀπεδείχθη ἡ καθαρεύουσα ἀξία νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων μὲ τὰς διαλέκτους τῶν ἀγριανθρώπων. Πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ ἀμυθῆτου αὐτῆς πλοῦτου ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι πλεῖστα ῥήματα κατήντησαν νὰ ἔχωσι τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀορίστους καὶ ἰσαριθμούς ἢ πλείονας τῆς ὑποτακτικῆς τύπου: *ἀγαψα, ἦγαψα, ἀγῆψα* — *ἐδάγκασα, ἔδηξα, ἔδακον* — *ἐπρόσειξα, προσεῖξα, προσέσχοι*, — *ἐπρόφερα, πρόφερα, προήνεγκον, προήνεγκάμην* — *ἐπρόσθεσα, προσέθεσα, προσέθηκα, προσεθέμην* — *νὰ θέτεται, νὰ θέτηται, νὰ τίθεται, νὰ τίθηται, νὰ τιθῆται* — *ν' ἀπλόνεται, ν' ἀπλόνηται, ν' ἀπλοῦται, ν' ἀπλῶται* καὶ

οὕτω καθεξῆς ἀνά τριάδας καὶ τετράδας. Τὸ δὲ ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πάντα ταῦτα ἀποθησαυρίσαντες ἀρκοῦνται ἡμιλοῦντες εἰς ἓνα μόνον καὶ τὸν αὐτὸν τύπον. Πάντες ἀνεξαίρετως καὶ ἀμεταβλήτως λέγουσι μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνάψα, ἐδάγκασα, ἐπρόσεξα, κτλ. καὶ μόνον γράφοντες θεωροῦσιν ὑποχρεωτικὴν τὴν παρδαλότητα καὶ τὴν διάκρισιν ἀπὸ τῶν χυδαίων. Τοῦτο καὶ ἐν ἑλλείψει παντὸς ἄλλου ἤθελεν ἀρκέσει πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀναστάσις τοῦ τυπικοῦ, κατὰ τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον καὶ ὅν συνετελέσθη, οὔτε ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπεβάλλετο οὔτε ὑπηγορεύετο ὑπὸ ζήλου γλωσσικῆς ἐνότητος πραγματικοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ ἀλόγου τυπολατρίας. Τῆς δὲ σημερινῆς κορυφώσεως τοῦ κακοῦ οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἄλλην αἰτίαν, πλὴν μόνου τοῦ πόθου ἀνθρώπων τινῶν νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἀνικανότητος αὐτῶν νὰ κατορθώσωσι τοῦτο ἄλλως ἢ διὰ τῆς χρήσεως τύπων ἀσυνήθων. Ὡς οἱ Ἐπίσκοποι τοὺς ἀρχιερατικούς αὐτῶν μανθῶας διὰ κωδωνίσκων, οὕτω καὶ οἱ «περὶ τὰ χαριέστερα σπουδάζοντες» ἐφιλοτιμήθησαν νὰ κοσμήσωσι τὸν λόγον των διὰ φωνημάτων ὀγκηρῶν καὶ πρωτακούστων. Ὁ καθαρισμὸς τῆς γλώσσης μετέπεσεν οὕτω εἰς ἀπλὴν ἀμιλλαν

άνευρέσεως τοῦ ἡχηροτάτου κροτάλου, καθ' ἣν φαίνεται θριαμβεύσας δέφευρών τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἀρτεῖλον διὰ τοῦ ἀρτεφθεγξάμην καὶ τοῦ ἐπρόφερα διὰ τοῦ προηγεγάμην. Κατὰ τῶν εὐρημάτων τούτων μίαν μόνην ἔχομεν ἔνστασιν, ὅτι τὸ προηγεγάμην ἐνδέχεται μὲν νὰ ἦτο πρὸ εἴκοσιν αἰώνων φωνὴ ἀττικωτάτη, σήμερον ὅμως οὔτε ἑλληνικὴ εἶναι οὔτε καν ἄνθρωπινή, ἀλλ' αὐτόχρομα ὀγκηθμὸς, ἀρμόζων εἰς στόμα, οὐχὶ καθηγητοῦ διδασκοντος ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἑδρας φιλομαθεῖς νέους, ἀλλὰ μπεχλιθάνη διασκεδάζοντος ἐν πανηγύρει τοὺς ἀγρότας διὰ τῆς μιμήσεως τῆς φωνῆς παντοίων ὀρνέων καὶ τετραπόδων.

Τὰ ὄργια τῶν Ἀττικιστῶν ἐπόμενον ἦτο οὐ μόνον νὰ προκαλέσωσιν ἀντίδρασιν ἀνάλογον τῆς ἀκοσμίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ πτερώσωσι τὰς ἐλπίδας τῶν μὴ θεωρούντων ἀνέκκλητον τὴν πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καταδίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς διγλωσσίαν. Τὰ ἔκτοτε τῶ ὄντι συμβάνητα ἦσαν ἱκανὰ νὰ κλονήσωσι καὶ τῶν μάλλον σκληροτραχήλων ἑλληνιστῶν τὰς πεποιθήσεις. Ἀφ' ἐνός μὲν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀπεδείκνυε μετὰ μαθηματικῆς ἐναργείας ἀδυνάτους τὰς νεκραναστάσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐναυάγουσιν οἰκτρῶς οἱ πρὸς σύμπηξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς κα-

θαρευούσης ἀγῶνες τῶν ἡμετέρων λογίων. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ἄλλως νά συμβῆ, ἀφοῦ οὔτε ὀλοκληρον τήν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἡδυνάμεθα νά παραδεχθῶμεν οὔτε ἦσαν δεκτικαὶ ὀρισμοῦ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, αἱ δόσεις κατ' ἄς ἔπρεπε ν' ἀναμιχθῶσιν οἱ ζῶντες μετὰ τῶν νεκρῶν τύπων. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἄνευ ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ τῆς ποσότητος ἐκάστου τῶν ἐνουμένων σωμάτων, ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποτελέσῃ ταῦτα ὁμοιόμορφον καὶ μόνιμον κρᾶμα, ἀλλὰ μόνον ἀσταθὲς μίγμα, τοῦ ὁποῦ τοῦτα συστατικὰ τείνουσιν ἄδιαλείπτως ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀλλήλων. Ἀληθές εἶναι ὅτι τὸ μίγμα ἀπεδείχθη ἱκανὸν νά ἐπαρκέσῃ ὅπως δήποτε εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἡ οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσα εἰμὴ ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν, ἐκ μόνου τοῦ ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐξαρτωμένης, εἶναι ἄσχετος πρὸς πᾶσαν ἄλλην τῆς γλώσσης ἀρετήν. Πρὸς συζήτησιν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν, οἱ τύποι τοῦ Ἀριστοτέλους κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦνται τῶν τύπων τοῦ Βηλαρᾶ, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδὲν πλεονεκτοῦσι τούτων· προφανῆς δὲ παραλογισμὸς θά ἦτο νά εἴπη τις, ὅτι δύναται νά κερδήσῃ τι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια διὰ τῆς

ἀντικαταστάσεως τοῦ χρυσόνω διὰ τοῦ χρυσώ, τοῦ δίδω διὰ τοῦ δίδωμι ἢ τοῦ ἔφρα διὰ τοῦ ἠγεγκάμην. Ἡ τοιαύτη, ὅμως πρὸς τοὺς τύπους ἀδιαφορία περιορίζεται, δυστυχῶς, εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην, ἐνῶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην τεχνικωτέραν τοῦ λόγου χρῆσιν δὲν ἀρκεῖ ἢ ἀκρίβεια, ἀλλὰ συναπαιτεῖται δύναμις, συντομία καὶ εὐφωνία. Αὐτὰ δηλ. ἐκεῖνα τὰ προσόντα, τὰ ὅποια μᾶλλον πάσης ἄλλης ἐκόσμου τὴν δημοτικὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὧν ἐστέρησεν αὐτὴν ὁ ἀσυνεῖδητος ἐγωϊσμός τῶν διορθωτῶν, ἀπαξιούντων νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι πιθανὸν ἦτο νὰ ἔχωσιν ἄλλοι ἀπόλυτον τῶν ἀρετῶν τούτων ἀνάγκην, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς ἐπουσιώδεις. Τὴν ἀναπόδραστον καὶ κοινὴν εἰς πασας τὰς γλώσσας περικοπὴν διὰ τοῦ χρόνου τῶν πολυσυλλάβων λέξεων ἐθεώρησαν οὗτοι ὡς ἰδιαιτέρον πάθημα τῆς νεοελληνικῆς, τὸ ὅποιον ἐφιλοτιμήθησαν νὰ θεραπεύσωσι, κολλῶντες εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἐκάστης λόφου ἢ οὐρανὸν καὶ ἀνάξιον προσοχῆς νομίζοντες ἂν ἀπέβαιεν οὕτω δυσκίνητος, δυσπρόφορος καὶ ἄχρηστος εἰς πάντα ἄλλον πλὴν αὐτῶν ἢ λέξις. Αἱ συσκοπαί, αἱ συνιζήσεις καὶ τὰ λοιπὰ πάθη τῶν λέξεων, δι' ὧν τοσαύτη μεταδίδεται εἰς τὴν δημοτικὴν γοργότης καὶ εὐφωνία, ἐθεωρήθησαν κά-

κεῖναι ὡς πονηρὰ ἔλκη, τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἡ ἐπούλωσις διὰ τῆς καταδίκης τῶν ἑλλήνων εἰς ἀφόρητον ὀλογραφίαν. (*) Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης τῶν λογίων ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ πρωτοφανὴς ἐν τῇ λεγομένῃ καθαρευούσῃ συνένωσις τῆς διεπούσης τὰς νεωτέρας γλώσσας ἀναλύσεως μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὰς ἀρχαίας μήκους τῶν λέξεων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἡ μόνη οὐδὲ δυστυχῶς ἡ μεγίστη ἐκ τῆς διορθώσεως ζημία, πολὺ δὲ ταύτης φοβερωτέρα ἄλλη τις, περὶ τῆς ὁποίας νομίζομεν καλὸν νὰ εἴπωμεν πλείονά τινα, ὡς ἀποτελοῦσης περιεργὸν γλωσσικὸν νόσημα, ὑπ' οὐδενός, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρι τοῦδε περιγραφέν. Τοῦτο εἶναι ἡ διχοτόμησις τοῦ λεξικοῦ ἡμῶν εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας λέξεων, μὴ δυναμένας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς, ἐπῆλθε δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς περίπου τρόπον. Οὔτε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε αὐτοὶ οἱ λογιώτεροι ἑστερξάν ποτε νὰ μεταβάλλωσι κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν διορθωτῶν τοὺς τύπους τῶν

(*) Τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ὀλογραφίας ἀχρησίαν τῆς καθαρευούσης εἰς ποιητικὸν λόγον μόνος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων ἠσθάνθη καὶ κατέδειξεν ὁ κ. Κουμανούδης, ἐν διατριβῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ γ' τόμῳ τοῦ «Φιλίστορος».

λέξεων τῆς καθημερινῆς χρήσεως, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν τροφήν, τὸ ἔνδυμα, τὸν ὕπνον, τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τὴν διασκέδασιν καὶ τὰ τοιαῦτα· πλὴν δὲ τούτων φύσει ἀδύνατον ἦτο νὰ τροποποιηθῶσι κατὰ ἕν ἰῶτα οἱ τύποι τῶν σχετιζομένων πρὸς πᾶσαν ἄλλην κατάστασιν τῆς ψυχῆς πλὴν τῆς ἐντελοῦς ἀταραξίας. Δύσκολον τῷ ὄντι εἶναι νὰ φαντασθῇ τις ἄνθρωπον ὠργισμένον, γελῶντα, δακρύνοντα, θωπεύοντα, ὑβρίζοντα, ξυλοκοπούμενον ἢ ξυλοκοποῦντα καὶ συγχρόνως μὴ λησμονοῦντα νὰ στολίζῃ μὲ ἀττικὰ χαρχάλια καὶ καθαρευούσας ἀλογουράς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, αἵτινες ἀνέρχονται εἰς τὰ χεῖλη του ἐν τῇ ἐξαψει τοῦ πάθους. Ὀργὴ καὶ ἀναδιπλασιασμός, γέλως καὶ δοτική, θρῆνος καὶ περιττοσύλλαβον εἶναι πράγματα, τῶν ὁποίων οὐδεὶς ποτε ἐπίστευσε τὴν σύζευξιν δυνατὴν Ἄλλ' οὐδ' εὐκολώτερον ἦτο νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, ἀγνισθείσας ἀπὸ παντὸς ἐπιγείου πάθους, ἢ ἀπόλυτος ἐκείνη ἡρεμία ἧς ἀπολαύουσιν αἱ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βούδα ἐν τῷ Νιρβανᾷ. Ἐκ τούτου προῆλθεν, ὅτι αἱ συνηθέσταται τῶν λέξεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὅσαι σχετίζονται πρὸς τὴν συγκίνησιν καὶ τὸ πάθος οὐδέποτε ὑπετάχθησαν οὐδὲ δύνανται νὰ ὑποταχθῶσιν

εις τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὸν ζυγόν. Τοῦτο δημο-
λογοῦσιν ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀττικισταί, συνευ-
δοκοῦντος καὶ τοῦ κ. Κόντου νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ
τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἀπεπατημένων» ῥημάτων
ἀπὸ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ. Οὐδὲ πιστεύομεν
ὅτι δὲν ἐννοεῖ συναπηλλαγμένα ἀπὸ τῆς ἀρ-
χαίας κλίσεως καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις ἀπεπα-
τημένα» ὀνόματα, θεωρῶν τοὺς τύπους : ατῶ
τηγανίσματι, τοῖς μαλώμασι, τοῖς φουσκώμασι,
τοῖς βουτήμασι, τοῖς καμώμασιν» κτλ. ὡς μᾶλλον
ἀνεκτοῦς τοῦ ατετηγανισμένος, μεμαλωμένος,
βεβουτημένος» κτλ. Οὐ μόνον δὲ δοτικῆς ἀλλὰ
καὶ ὀνομαστικῆς ἀρχαίας φαίνονται ἀνεπίδεκτα
πλείστα τῶν συνηθεστάτων ὀνομάτων. Δύσκο-
λον τῷ ὄντι εἶναι ν' ἀποφασίσῃ τις νὰ εἴπῃ :
«ἀνοστία, ἀπλακωσία, ὄμματία, ἀναποθία» ἢ
καὶ «ἀγόριον, παλληκάριον, ῥεπάνιον, κουκκίον,
παππίον» καὶ τὰ ἀπειράριθμα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀντίθετον τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν ἄλλην κα-
τηγορίαν λέξεων, τὰς ἀναγομένας εἰς τὰ γράμ-
ματα, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν
ἐπιστήμην, αἵτινες μεταπεισοῦσαι εἰς ἀχρηστίαν
κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ἐξετάφησαν καὶ
εἰσήχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπαράλλακτοι.
ὅπως ἦσαν πρὸ δισχιλίων ἐτῶν. Τούτων ἡ χρῆ-
σις εἶναι ἐλαχίστη μὲν ἐν τῷ συνήθει διαλόγῳ,

ἐπὶ δὲ τοῦ χάρτου ἐσυνειθίσαμεν ἐξ ἀρχῆς νὰ βλέπωμεν αὐτὰς ἐν ἀττικῇ περιβολῇ. Οὐδόλως λοιπὸν ἔμπορον εἶναι ἂν ξενίζη ἡμᾶς ὡς ἀλλόκοτος μετένδυσις πᾶς μεταπλασμός τούτων κατὰ τοὺς τυπούς τῆς λαλουμένης. Οὕτω συνέβη νὰ διαιρεθῇ τὸ λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς, ἐνθεν μὲν εἰς λέξεις ὧν ὁμολογεῖται ἀδύνατος ὁ ἐξαπτικισμός, ἐνθεν δὲ εἰς ἄλλας τῶν ὁμοίων ἢ ἐκφορὰ κατὰ τὸν δημῶδη τύπον ἐξαφρίζει ἡμᾶς ὡς τολμηρότατος νεωτερισμός. Ἡ τοιαύτη ἐκ τοῦ ἀσυνήθους ἐκπότησις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι τὸ μόνον ἔχον ὑπόστασιν πραγματικὴν ἐπιχείρημα τῶν περιφρονητῶν τῆς δημῶδους, τῶν ἀκαταπαύστως ἀναμασσόντων, ὅτι αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ν' ἀρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ὅτι καταγέλαστοι ἀπεδείχθησαν πάντες οἱ πειραθέντες νὰ φιλοσοφήσωσι χυδαῖστί· ὅτι δὲν δύνανται τὰ ὑψηλὰ νοήματα νὰ διατυπωθῶσι εἰς γλῶσσαν (γρ. τύπους) τῆς ταβέρνας· ὅτι μόνον πρὸς ἐρωτικὰ καὶ βακχικὰ ἄσμάτια εἶναι ἡ δημῶδης ἐπαρκής· ὅτι οὐχὶ βακενδῦται ἀλλ' εὐπαρυφοὶ πρέπει νὰ εἰσέρχωνται εἰς τῆς φιλοσοφίας τὰ ἀνάκτορα τῶν μουσῶν οἱ θιασῶται, καὶ τ' ἄλλα τοιαῦτα σεμνολογήματα, τὰ ὅποια ἀπολύτως οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσι, παρὰ μόνον ὅτι ὁ ὀφθαλμός ἡμῶν ἐσυνειθίσεν ἀπὸ ὄγ-

δοήκοντα ἤδη ἐτῶν νὰ βλέπη ὠρισμένην τινὰ κατηγορίαν λέξεων νὰ κλίνωνται κατὰ τὸ ἀρχαῖον τυπικὸν καὶ οὐδέποτε ἄλλως.

Καὶ εἰς τοῦτο ὁμως περιορίζοντες τὴν σημασίαν τῆς ἐνστασεως, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ν' ἀρνηθῶμεν τὴν βαρύτητα αὐτῆς, ἣτις εἶναι δυστυχῶς ἀναμφισβήτητος καὶ μεγάλη. Πιστεῦομεν ὁμως ὅτι εἰς τοὺς θριαμβευτικῶς ἐπίσειοντας ταύτην καὶ προκχλοῦντας τὸν κ. Ψυχάρην ἀνὰ μεταφράση εἰς τὴν δημώδη ἐδάφιον τῆς πολιτικῆς Δικονομίας, » δικαιούται οὗτος ν' ἀντιτάξῃ τὸ νομικὸν ἀξιωμα : «Nullus propriam turpitudinem allegans auditur,» ὅτι δηλ. οὐδεὶς δικαιούται νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ ἴδιον αἶσχος. Ἡ διχοτόμησις τῶ ὄντι τῶν ἐλληνικῶν λέξεων εἰς δύο κατῆγορίας, μὴ δυναμένας νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν δύο, εἶναι τὸ ὀλεθριώτατον σφάλμα καὶ θανάσιμον ἀμάρτημα τῶν λογιστῶν τῆς παρελθούσης γενεᾶς. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο νὰ σκεφθῶσιν, ὅτε εἰσῆγον εἰς τὴν γλῶσσαν λέξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅτι εὐκολον μὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς νὰ μεταπλάσσωσι ταύτας κατὰ τοὺς τύπους τῆς ζωῆς λαλιᾶς τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀπολύτως δὲ ἀδύνατον οὐ μόνον εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν,

ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λογιωτέρους νὰ μεταβάλωσι τὴν κλίσιν τῶν μητροδιδάκτων λέξεων, ὅπως συμφωνήσωσι πρὸς τὰς ἀττικὰς. Τόσον δὲ μᾶλλον ἀδύνατον ἦτο τοῦτο, καθ' ὅσον ἀσυγκρίτως ἑμαλώτεροι, συντομώτεροι καὶ εὐφωνότεροι τῶν ἀρχαίων ἦσαν τῆς ζώσης λαλιᾶς οἱ τύποι. Οὐδὲ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς εἰσβιάσαντας εἰς τὴν γλώσσαν τὰς ἀρχαίας λέξεις ἀξίστους καὶ ἀψαλιδίστους ὁ μέγας ὄγκος τῶν ὅσα ἔπρεπε νὰ δανεισθῶμεν ἐκ τῆς προγονικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκρικινῶν δημότικῶν λέξεων εἶναι ἐν πάσῃ γλώσσῃ κατὰ πολὺ κατώτερος τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῶν λογίων, ἀλλ' οὐδαμῶς ἔθεωρήθη τοῦτο ὡς ἐπιτρέπον τὴν ἐλαχίστην παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ τυπικοῦ τῆς λαλουμένης, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι, ἂν δὲν ὑπέτασσον οἱ ἐπιστήμονες τὸ λεξικὸν αὐτῶν εἰς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς τοῦ λαοῦ, ἀφευκτον τῆς τοιαύτης ἀνυποταξίας ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἡ διγλωσσία.

Μόνοι τοῦ ἐλληνικοῦ λεξικοῦ οἱ συμπληρωταί, ἀντὶ νὰ πορευθῶσιν ὡς ὁ Μωάμεθ πρὸς τὸ ὄρος, ἐπίστευσαν ὅτι ἠδύνατο νὰ κινηθῆ πρὸς αὐτοὺς τὸ ὄρος. Καὶ τὴν μὲν πλάνην ταύτην διέλυσε ὁ καιρὸς· ἐπόμενον ὅμως ἦτο νὰ στερευθῆ διὰ τῆς ἐξεως τῆς διγλωσσίας τὸ κράτος. Αὕτη

ἀκμάζει ἤδη, ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστάτην αὐτῆς μορφὴν οὐχὶ ὡς διαφορά γλώσσης κατὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδεῖαν ἐκάστου, ἀλλὰ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα ἔχει νὰ εἶπῃ· ἀρχαῖοι τύποι, ἂν ἦναι ταῦτα σπουδαῖα καὶ ὑψηλά, καὶ ἄδεια παραλείψεως τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, ἂν πρόκειται περὶ ταπεινῶν ἢ ἂν ἔχη ἀνάγκην νὰ κλαύσῃ ἢ ὀρεξῆν νὰ γελάσῃ. Τοῦτο ἐνδέχεται νὰ φαίνεται εἰς τοὺς λογιωτάτους ἐλάχιστον κακόν· τὸν ἀληθῆ ὁμῶς συγγραφεὰ ἀναγκάζει νὰ συντρίψῃ τὸν κάλαμον αὐτοῦ. Ὅσον τῷ ὄντι καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὑψηλὸν τὸ θέμα τὸ ὁποῖον πραγματεύεται, καὶ πάλιν ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καὶ τῶν ταπεινοτάτων λέξεων ὡς ὕλης τοῦλάχιστον παρεμοιωσεων καὶ μεταφορῶν. Ἄλλ' οὔτε κωμῳδία ὑπάρχει ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους κωμική, οὔτε ἀπηξίωσεν ὁ ἀγέλκστος Αἰσχύλος νὰ παραβάλῃ ἐν τῷ φοβερωτάτῳ τῶν δραμάτων του τὸν Δῆμιον πρὸς πετεινὸν κηρυκτικὸν «θηλείας πέλας». Ὁ Ὅμηρος περιγράφει ἥρωας οὐ μόνον εὐωχομένους ἀλλὰ καὶ μαγειρεύοντας τοῦ συμποσίου τὰ φαγητά, καὶ ὁ Δάντης δαίμονας μεταχειριζομένους τὰ ὀπίσθια ὡς σάλπιγγας πολεμικάς. * Ὅλος δὲ

* Facean del loro cul trompetta.

περιττόν νομιζόμεν νά ἐνθυμίσωμεν τοῦ Σαιξ-
πείρου τὴν ἀδιάκοπον μετάπτωσιν ἀπὸ τοῦ λυ-
ρικοῦ ὕψους εἰς τὴν βωμολοχίαν καὶ τοῦ Γαί-
του ἀπὸ τῶν ὑπερβατικῶν φιλοσοφημάτων εἰς
τὰ παρατράγωδα τοῦ Πρωκτοφαντασμίτου.
Πάντες ὅμως οὗτοι, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος πάσης
ἐποχῆς καὶ πάσης χώρας ποιητῆς ἢ συγγραφεύς,
τοὺς αὐτοὺς μετεχειρίσθησαν καὶ μεταχειρίζον-
ται τύπους εἴτε περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἡμιλοῦν-
τες, εἴτε περὶ ὀπτήσεως τρυγόνων, καὶ δύναν-
ται ἐκ τούτου νά μεταβαίνωσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς
εἰς τὴν ἄλλην ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καί, χρείας
τυχούσης, ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ. Πῶς ὅμως νά
κατορθώσῃ τοῦτο ἄνευ ἀφορήτου τιναγμοῦ ὁ
γράφων νεοελληνιστὴ καὶ ὑποχρεούμενος νά με-
ταπηδήσῃ συγχρόνως καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην
γραμματικὴν, ἀφοῦ ἐκ τῶν λέξεων τῶν ὁποίων
ἔχει ἀνάγκην τὰς μὲν σχετιζομένας πρὸς τὴν
ἀθανασίαν πρέπει νά κλινῇ κατὰ τοὺς ἀρχαίους,
τὰς δὲ πρὸς ταπεινὰ πράγματα κατὰ τοὺς τύ-
πους τῆς δημοτικῆς; Καὶ ἂν μὲν ἐπιχειρήσῃ καὶ
ταύτας νά ἐξαρχαίσῃ, στερεῖται ὁ λόγος του
πάσης ζωηρότητος καὶ χροιᾶς, ἂν δὲ πειραθῇ
νά ὑποτάξῃ εἰς τοὺς τύπους τῆς δημώδους τὰς
ὑψηλάς, προσκρούει κατὰ τῆς συνηθείας τοῦ ὀ-
φθαλμοῦ. Ἄν πάλιν ζητήσῃ νά ὠρεληθῇ ἐκ

τῆς μακροθυμίας τῶν ἐξαιρεσάντων τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὰ « πεπατημένα » καὶ παρατάξη ἐγγύς ἀλλήλων ἀπτικᾶς καὶ δημῶδεις καταλήξεις, πολὺ μεγαλειότεραν τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐννοιῶν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστης ἐντύπωσιν ἢ καρδαλότης τῶν τύπων. Ἄν ὁ πολυμαθέστατος κ. Κόντος εἶχε φροντίση νὰ διδαχθῆ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης, θὰ ἐμάνθανε παρὰ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρμοδίων, ὅτι οὐδεμὶς μὲν γλῶσσα στέργει ν' ἀναμίξη μετὰ τῶν ἰδίων τοὺς τύπους ἄλλης γλώσσης ἢ ἄλλης ἐποχῆς, τὸ δὲ χαρακτηρίζον τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων, εἶναι ὅτι μᾶλλον πάσης ἄλλης βδελύσσεται τὰς τοιαύτας μίξεις, προθύμως μὲν φιλοξενοῦσα τὰς ἀλλοφύλους λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσα αὐταῖς ἀδυσωπήτως τῆς ἰδίας κλίσεως τὴν σφραγίδα. Τὸ ἑλληνικὸν ὠτίον, τὸ ἐξ ἀκατανικήτου ἀποστροφῆς πρὸς τὴν καρδαλοτυπίαν ἀπαιτῆσαν νὰ ἐξελληνίσωμεν καὶ αὐτῶν τῶν τουρκικῶν λέξεων τὴν κλίσιν, καὶ νὰ λέγωμεν ὁ Ἄγᾶς, τοῦ Ἄγᾶ, οἱ Ἄγάδες καὶ ὄχι οἱ Ἀγαλάρ, ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποφέρῃ ἐγγύς ἀλλήλων τύπους ἀσυμφίλους. Ἐντελῶς δὲ ἀδιάφορον εἶναι ἂν ἐλήφθησαν οὗτοι ἐκ τῆς Ἄτ-

τικῆς ἢ τῆς Σκυθικῆς, καὶ κατ'οὐδὲν ὀλιγοστεύει τὴν ἀηδίαν ἢ εὐγένεια τῆς καταγωγῆς. Τὴν δὲ ἐλπίδα ὅτι δύναται νὰ κατισχύσῃ ἡ εἷξις τῆς λεπτότητος τῆς ἀκοῆς τοῦ Ἑλλήνος ἀποδεικνύει ματαίαν, οὐ μόνον ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ ὑπερεκκτοντοῦτις ἤδη πείρα. Οἱ ἀρεσκόμενοι ν' ἀντιτάσσωσιν εἰς πᾶν λογικὸν ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ ἐπικράτησις τῶν τύπων τῆς καθαρευούσης εἶνε ἤδη γεγονός, φαίνονται λησμονοῦντες ὅτι αὕτη περιορίζεται εἰς τὸ ἡμισυ μόνον τοῦ λεξικοῦ, καὶ ἐξ ἴσου ἀναντίλεκτον γεγονός εἶνε τοῦ ἄλλου ἡμίσεος ἡ ἀνυποταξία, ἀμφοτέρων δὲ τούτων οὐχ ἧττον ἀναντίλεκτον ἀποτέλεσμα ἡ σημερινὴ ἡμῶν ἀγλωσσία. Οὔτε ἀρκοῦσι τῶ ὄντι εἰς τὸν συγγραφικὸν μόνον αἱ ἀρχαῖαι λέξεις, οὔτε εἶναι παρ' αὐταῖς ἀνεκτὴ ἡ χρῆσις τῶν ἀνυποτάκτων εἰς τὴν ἀρχαίαν κλίσιν· ὁ δὲ μόνος καρπὸς τῆς ἐργασίας τριῶν γενεῶν λογίων ἦτο ἡ διαστροφή ἐκείνη τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν αἰσθήματος ἢ μᾶλλον τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐξ ἧς ἀποβάνει σήμερον δυσχερεστάτη ἡ περικοχὴ τῆς μόνης ὀρθῆς λύσεως, διὰ τὸν λόγον ὅτι προξενεῖ ἡμῖν δυσάρεστον αἰσθησιν ὁ κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημῶδους μεταπλασμὸς λέξεων, τὰς ὁποίας ἀπὸ πολ-

λοῦ ἤδη ἐσυνειθίσαμεν νὰ βλέπωμεν ἀμετα-
πλαστούς.

Τὴν διαστροφὴν ταύτην κάλλιστα ἐγνώριζε
καὶ οὐδ' ὀλως ὑπετίμα ὁ κ. Ψυχάρης. Καὶ οὕτω
ὁμως ἐδίκχιούτε νὰ ὑποθέσῃ τοὺς ἀνεγνώστας
κ' αὐτοῦ ἰκανωτέρους νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἄνευ ἀ-
γῶνος πρὸς ἴασιν τοῦ ποιούτου ἡμῶν παθήμα-
τος, οὔτε γλῶσσαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν οὔτε
φιλολογίαν. Οὐδὲ δίκαιότερον εἶναι νὰ μεμφθῇ
τις αὐτὸν ὅτι ὑπέθετε τοὺς λογιωτέρους τοῦλά-
χιστον ἐκ τῶν ἐπικριτῶν του μὴ ἀγνοοῦντας,
ὅτι ἂν πρό τινων Ὀλυμπιάδων ἠδύνατο νὰ γίνῃ
συζήτησις περὶ τοῦ ἂν πρέπει ἡσύχως νὰ βα-
δίσωμεν ἢ διὰ μιᾶς νὰ πηδήσωμεν εἰς τὴν
γλῶσσαν τοῦλάχιστον τοῦ Πλουτάρχου, τὸ μό-
νον ὑφιστάμενον σήμερον γλωσσικὸν ζήτημα πε-
ριοριζέται εἰς τὸ ἂν ἦναι δυνατὴ καὶ κατὰ πόσον
δυνατὴ ἢ ἀπολύμανσις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λό-
γου ἀπὸ τῶν βαρβαρισμῶν, τοὺς ὁποίους εἰσε-
βίασκν εἰς αὐτὸν οἱ λογιώτατοι τῆς παρελθού-
σης γενεᾶς καὶ οἱ Ἀττικισταὶ τῆς παρούσης.
Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐπελθούσης εἰς τὰς γνώμας
μεταβολῆς ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Χα-
τζιδάκης δις καὶ τρίς ἐκήρυξεν, ὅτι θὰ ἐθεώρει
μέγιστον δυστυχίαν τὴν ἀναδρομὴν τοῦ γρα-
πτοῦ ἡμῶν λόγου μέχρι τῆς Ἀττικῆς ἢ καὶ

τῆς ἔπειτα ἀρχαίας χρυσοῦν δὲ ὄνειρον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν τολμᾶ νὰ ἐντρυφήσῃ, εἶναι ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς τύπους οὐχὶ τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλὰ τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Τοιαύτη περίπου εἶναι ἡ γνώμη καὶ τοῦ κ. Κουμανούδη, καὶ τοῦ κ. Βερναρδάκη καὶ τοῦ κ. Πανταζίδη καὶ ἄλλων διακεκριμένων λογίων, ἀναμετρούντων μετ' ἀδημονίας τὸ μῆκος τῆς στραβῆς ὁδοῦ, ἣν διέτρεξεν ἡ γλῶσσα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς στροφῆς πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸς ἀνέυρεσιν τῆς ἀγούσης εἰς σωτηρίαν. Περὶ τούτων ὁμως οὐδεμίαν φαίνονται ἔχοντες εἶδησιν οἱ προτιμήσαντες ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὸν κ. Ψυχάρην τὰ ληρωδήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Φωτιάδη, φθορᾶς τῆς νεοελληνικῆς, στενοτέραν τῆς τῶν λατινογενῶν συγγενεῖαν αὐτῆς πρὸς τὴν μητέρα, διαιρέσεις εἰς διαλέκτους, ἀναρμοστίαν δουλικῆς γλώσσης εἰς ἐλεύθερον ἔθνος, πρὸ πάντων ὁμως τελείαν ἀνικανότητα νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι αἱ οἶαι δῆποτε ἔθνικαὶ περιπέτειαὶ σχετίζονται πρὸς μόνον τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, πρὸς τὸν ἀριθμὸν δηλ. καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραφέων, ἐπὶ δὲ τῶν τύπων τῆς γλώσσης τὴν μόνην ἔχουσιν αἱ ἔθνικαὶ περιπέτειαὶ ἐπίδρασιν ὅσην καὶ ἐπὶ τῶν πράσων καὶ γογγυ-

λίαν. * Ἄλλ' ἂν πρὸς πλήρη ἐκτίμησιν τῆς ἀστειότητος τῶν ἀνωτέρω ἐνστάσεων δὲν εἶναι ὄλως περιτταὶ στοιχειώδεις τινες γλωσσολογικαὶ γνώσεις, οὐδεμιᾶς τοιαύτης ἔχει τις ἀνάγκην ὅπως θαυμάσῃ ὄλην τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ κατωτέρω ἰσχυρισμοῦ: ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γένηται ἀσπαστὴ εἰς ἔθνος δεόμενον τῶν καλαισθητικῶν ἀπὸ τῆς καλλιλογίας ἀπολαύσεων. »

* Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ ἢ φόβου συγκρούσεως πρὸς τὰ πράγματα, δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὸν κ. Α. Γ. Η. ὅτι ἀληθὲς εἶναι μόνον τὸ ἀκριβῶς ἐναντίον· ὁ μόνος δηλ. λόγος δι' ὃν ἀνέχονται ἀκόμη οἱ Ἕλληνες τὴν καθαρεύουσαν εἶναι, ὅτι ὁ πόθος αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως δὲν εἶναι ἀκόμη παρ' αὐτοῖς οὔτε τόσον κοινὸς οὔτε ἀρκούντως ζωνρὸς, ὥστε νὰ θεωρήσωσι κατεπείγουσαν τὴν διὰ πάσης θυσίας ἀπαλλαγὴν ἀπὸ γλώσσης τελείως ἀχρήστου πρὸς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ. Αἱ μὲν ἀνώτεραι τάξεις ἐντροφῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Musset καὶ τοῦ Daudet, ὁ δὲ λαὸς ἀρκεῖται εἰς ἐρωτικὰ δίστιχα καὶ τὰς Πανουργίας τοῦ Μπερτοδούλου.

* Τῶν ἐξόχων συγγραφέων ἡ ἐπίδρασις περιορίζεται εἰς τὸ ν' ἀποθῇ ἐπὶ τινα χρόνον βραδύτερον τὸ ρεῦμα τῆς μεταβολῆς τῶν γλωσσῶν.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι καὶ ἔπη καὶ δράματα καὶ κωμῳδίαι καὶ ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις καὶ παντοῖα ἄλλα ἔργα δημοσιεύονται κατ' ἔτος πολλὰ ἐν γλώσῃ καθαρευούσῃ· πάντα ὁμῶς φέροντα ἐπὶ κεφαλῆς ὡς ἐπιτύμβιον τὴν πένθιμον ἀγγελίαν, ὅτι παρὰ μόνον τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἐλπίζει ὁ συγγραφεὺς νὰ δικαιοθῇ. Τὰ οὕτω προκηδευόμενα ἔργα εἶναι μὲν ἐν συνόλῳ ἄξια τῆς τύχης των, ἀλλ' ἂν ἐγκύψῃ τις ἐπ' αὐτὰ ἀναζητῶν τὸ αἷτιον τῆς γενικῆς ἀποτυχίας, πείθεται ἀδιστακτως, οὐχὶ ὅτι εἰς οὐδέναι τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων ἠδῶκεν ὁ Θεὸς νὰ χαρίσῃ κόκκον εὐφυΐας, εὐρετικότητος, κρίσεως ἢ φιλοκαλίας, ἀλλὰ μόνον ὅτι οὐδεμία τῶν χαρισμάτων τούτων δόσις εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστήσῃ τὴν καθαρεύουσαν χρήσιμον εἰς ποιητὴν ἢ συγγραφεῖα. Ὡς ἐπειράθημεν νὰ ἐξηγήσωμεν ἀνωτέρω, ἡ τέχνη τῶν διορθωτῶν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ στερήσῃ τὴν γραπτὴν γλῶσσαν τῆς συντομίας, τῆς γοργότητος καὶ τῆς εὐφωνίας τῆς δημῶδους. Καὶ πάντα ὁμῶς τὰ προσόντα ταῦτα ἂν εἶχεν ἡ καθαρεύουσα, ἀδύνατον καὶ πάλιν θὰ ἦτο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς καλλιτέχνην, διὰ τὸν λόγον ὅτι μόνης τῆς λαλουμένης τὰς λέξεις ἐσυνειθίσκαμεν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ νὰ συνδέωμεν μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα

ἐρμηνεύουσι· μετὰ πείνης, δίψης, φόβου, χαρᾶς, ἀποστροφῆς, ὀρέξεως, ἀηθίας, νυσταγμοῦ, ὄνειρων, γέλωτος καὶ δακρύων, μετὰ τῆς εὐχῆς θνήσκοντες πατρός, μετὰ μητρικῶν καὶ ἄλλων ἔπειτα φιλημάτων. Ἐκαστον αἶσθημα ἀποτελεῖ οὕτω μετὰ τῆς παραστατικῆς αὐτοῦ λέξεως ἀδιάσπαστον ζεύγος, καὶ μόνον αὕτη δύναται νὰ ἐξεγείρῃ τὸ αἶσθημα αὐτομάτως καὶ ἀκαριαίως ὡς ἤχος κώδωνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπυνεύθισαμεν νὰ ὑπακούωμεν ἅμα γεννηθέντες. Πᾶσα δὲ τοῦ ἤχου τούτου ἀλλοίωσις προσπίπτει εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῖν ὡς παράκρουσις καὶ πάντοτε ὡς τοιαύτη. Κατὰ τῶν τύπων τῶν νηπιόθεν συνήθων ἡμῖν λέξεων οὔτε διδάσκαλοι ἰσχύουσιν οὔτε βιβλία, οὐδ' ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἀπαλλαγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ μητροδιδάκτου ἀχυδαΐσμου» παρὰ νὰ ὑποβάλη ὁ κ. Κόντος τὰς μητέρας καὶ τὰς τροφούς εἰς ἐντρίψεις ἀττικισμοῦ, ὡς ὑποβάλλουσιν αὐτὰς οἱ ἰατροὶ εἰς ἐντρίψεις ὑδραργύρου πρὸς ἐξάλειψιν ἄλλου τινὸς ἰοῦ. Μέχρις οὐ ὅμως κατορθώσωσιν οἱ ἀρχαῖσται, εἴτε διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὑποδειχθέντος εἴτε δι' ἄλλου τρόπου, νὰ ἐξαττικίσωσι καὶ τῶν νηπίων τὰ ψελλίσματα, πᾶσα ἐκφορὰ λέξεως νηπιόθεν συνήθους κατὰ τύπον διάφορον τοῦ μητροδιδάκτου, θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἤχῃ ὡς βάρ-

βαρος εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν. Τοῦτο ἐπόμενον ἦτο νὰ αἰσθανθῶσι πρὸ παντός ἄλλου οἱ ποιηταὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Εἰς δὲ τοὺς μὴ πειθόμενους ὅτι καλῶς ἔπραξαν ἀπολακτίζοντες τὴν καθαρῆσαν ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν πειστικώτερόν τι τῆς συγκρίσεως τῶν λυρικῶν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ «Ἕμνου» τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν «Βλαχάβαν» καὶ τὴν «Τουρκομάχον Ἑλλάδα», ὧν ἡ διάφορος ἀξία δύνανται ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀνισότητά ποιητικῶν χαρισμάτων, στίχους δηλ. τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ γράψαντος καὶ καθαρῶν καὶ δημῶδεις. Ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τις στροφάς τινας τοῦ «Στομίου τῆς Πρεβέζης» τῆς «Κλεισόβης» τοῦ «Μεσολογγίου» ἢ ἄλλου καθαρῶντος ἔργου τοῦ μακκρίτου Ζαλακώστα ἂς παραβάλλῃ ταύτας πρὸς τοὺς κατωτέρω στίχους :

Στοῦ σπιτιοῦ μου τῆ στέγη ἐβογγούσε
Ὁ βορειᾶς καὶ ψιλὸ ἔπεφτε χιόνι.....
Μιὰ μητέρα ἀπὸ πόνους γεμάτη
Στοῦ παιδιοῦ τῆς τὴν κούνια σκυμμένη
Δέκα νύχτες δὲν ἔκλεισε μάτι.....

Τὸ γιατρὸ καθὼς εἶδε, ἐσηκώθη
Σὰν τρελλή. Ὅλοι γύρω ἐσωπαῖναν.

Φλογεροί τῆς ψυχῆς της οἱ πόθοι
Μὲ τὰ λόγια ἀπ' τὸ στόμα της βγαῖναν.

«ὦ κακὸ ποῦ μ' εὗρῆκε μεγάλο !
Τὸ παιδί μου, Γιατρέ, τὸ παιδί μου.
Ἔνα τῶγω, δὲν μ' ἔμεινεν ἄλλο·
Σῶσέ μου το καὶ πάρ' τὴν ψυχὴ μου.

Κι' ὁ γιατρὸς μὲ τὰ μάτια σκυμμένα
Πολλὴν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων—ἄχ, λόγια χαμένα—
Μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα.

Κ' ἐκαμώθη πῶς θέλει νὰ σκύψη
Στὸ παιδί, καὶ νὰ ἰδῆ τὸ σφυγμὸ του.
Ἔνα δάκρυ ἐπροσπάθει νὰ κρύψη
Ποῦ κατέβ' εἰς τ' ὠχρὸ πρόσωπό του.

Στοῦ σπιτιοῦ μου τὴ στέγη ἐβογγόισε κτλ.

Τοῦ ἀνωτέρω ποιηματίου ἡ ὑπόθεσις οὐδὲν
ἄλλο εἶναι ἢ κοινὸς τόπος, καὶ οὔτε μεταφορὰ
τις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ οὔτε εἰκὼν καμμία, μόνον
δὲ ποιητικὸν τέχνασμα ἢ ἐπιδόξ αὐτοῦ σπη-

τιοῦ μου τῆ στέγη ἐβογγοῦσεν» ἢ ἀντηχοῦσα κατὰ τακτικὰ διαλαίμματα ὡς κρούσμα κώδωνος ἐπιθανατίου. Ποῦ λοιπὸν ἐγκείται τοῦ ἀκαλλωπίστου, τοῦ γυμνοῦ τούτου καλλιτεχνήματος ἢ μαγείας; Εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας ἐκφράζεται ἐν αὐτῷ αἶσθημα ἀληθές διὰ τῶν λέξεων, αἵτινες θ' ἀνήρχοντο αὐτομάτως εἰς τὰ χεῖλη τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τούτου. Πρὸς ἔκφρασιν αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ χρησιμεύσωσιν ἄλλαι ἢ ν' ἀλλοιωθῶσιν οἱ τύποι τῶν χρησίμων διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς γράμματος ἢ τῆς μετακινήσεως ἑνὸς τόνου. Πῶς τῷ ὄντι νὰ φαντασθῇ τις μητέρα ἀπηλπισμένην, ὀρμῶσαν πρὸς τὸν γειτρὸν καὶ κράζουσαν: «Τὸ παιδίΟΝ μου, ἰΑτρέ, τό, παιδίΟΝ μου;» Συγκίνησις καὶ κατανάλωσις ἤχου περιττοῦ εἶναι πράγματα ἀνεπίδεκτα συμβιβασμοῦ καὶ πᾶσα περιττεύουσα συλλαβὴ ἤχει εἰς τὴν ἀκοὴν ὡς ἀφόρητος βαρεῖαρισμός. Τί ἄλλο ὅμως κατώρθωσαν τῆς γλώσσης οἱ διορθωταί, κολλῶντες νεκρὰς συλλαβὰς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, παρὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν περιττόφωνον, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νὰ περιβληθῇ οἷον δήποτε αἶσθημα ἔνδυμα ἀκριβῶς ἀρμόζον, ἀλλὰ μόνον νὰ τυλιχθῇ εἰς πλατύτερον τοῦ δέοντος, πολύπτυ-

χον καὶ κακόμορφον σάκκον. Τοῦτον ἀπετίναξαν ἤδη χάριτι θείᾳ οἱ ποιηταί. Τίς ὅμως δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι εἶναι τὸ αἶσθημα εἰς πᾶν εἶδος πεζογραφίας περιττὸν ἢ ὅτι δὲν πρέπει καὶ τὴν ιδέαν νὰ περισφίγγῃ τὸ ἤχηρὸν αὐτῆς ἔνδυμα τόσον ἀκριβῶς καὶ ἀπερίττως, ὥστε νὰ νομίζωμεν ὅτι θαμβούμεθα ὑπὸ τοῦ γυμνοῦ αὐτῆς κάλλους; Εἰς δὲ τοὺς προτιμῶντας τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ γεγονότα ἀρκούμεθα νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι οἱ μὲν στιχουργήσαντες εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὁ Βηλαράς, ὁ Χριστόπουλος, ὁ Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Ζαλοκώστας καὶ ὁ Παράσχος κατώρθωσαν πλειστάκις νὰ μεταδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν αἰσθητικὴν διὰ ποιηματίων, δυναμένων νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ κκλά τοιαῦτα, ἐνῶ ἐκ τῶν χιλιάδων τόμων τῶν ἀπὸ αἰῶνος πεζογραφούντων λογίων οὔτε μία δύναται ν' ἀποκοπῆ σελίς, ἀξία συγκρίσεως πρὸς σελίδα τοῦ Θεοφίλου Γωτιέ, τοῦ Ρενάν, τοῦ Ἐδγάρδου Ροε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Ἄϊνε, τοῦ Schopenhauer ἢ καὶ μετριωτέρων λογογράφων. Τοῦτο δὲ διὰ τὸν λόγον, ὅτι οὐχ ἥττον τοῦ ποιητοῦ ἔχει ἀνάγκην καὶ ὁ συγγραφεὺς παραστάσεως ζωηρᾶς, ἥτις δένειναι ἄλλως δυνατῆ ἢ διὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους πρῶτους συνεζεύξαμεν

μέ ἀντιλήψεις καὶ συγκινήσεις πραγματικές. Καὶ ἀληθές μὲν εἶναι ὅτι διὰ γλώσσης τεχνητῆς κατορθοῦσιν οἱ Ἕλληνες νὰ συνεννοῶνται ὅπως δὴ ποτε μεταξυ αὐτῶν καὶ νὰ συντάσσωσι αἰνεσίμους διατριβάς, καταστατικά ἑταιριῶν, ἄρθρα ἡμερηίδων, κατασχετήρια, ἱεράς ἱστορίας, ἁσκήσεις πεζικοῦ, λογοδοσίας καὶ περιλήψεις πλειστηριασμῶν, δύσκολον ὅμως καταντᾶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς ταῦτα ἀπέβλεπε καὶ περιορίζετο ἡ φιλοδοξία τῶν περιφρονησάντων τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἐν ὀνόματι τῆς καλλιπειίας τοῦ Πλάτωνος, τῆς χάριτος τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους. Ἀπορεῖ δέ τις ἀληθῶς ἂν νὰ θαυμάση πρέπει ἢ νὰ γελάσῃ, βλέπων ἑκατονταετίς ὑπὲρ καλλιλογίας ἀγῶνας καταλήξαντας εἰς δημοურγίαν γλώσσης μόνον τῶν διδασκάλων καὶ τῶν δικαστικῶν κλητῆρων δυναμένης νὰ πληρῶσῃ τὰς εὐχάς. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ν' ἀπολήξῃ εἰς ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ ἀθέτησις τῶν θεμελιωδῶν νόμων, καθ' οὓς διεμορφώθησαν πάντων τῶν ἀνθρώπων αἱ γλῶσσαι. Ἐνῶ πάσης ἄλλης τὸ μὲν ὑλικόν, ἦτοι τοὺς τύπους, κατέβαλεν ὁ λαός, τὴν δὲ χρῆσιν αὐτοῦ ἐκανόνισεν ὁ συγγραφεὺς, εἰς μόνους ἡμᾶς ἐπεφύλαξεν ἡ ἀστοργία τῆς Μοίρας τὴν ἀντικατάστασιν ἀμφοτέρων διὰ διδασκά-

λων. Μόνον οὔτοι ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὸ εὐαγγελικόν: « Οὐκ ἐν ἄρτω μόνον ζήσεται ὁ ἄνθρωπος » καὶ νὰ καταδικάσωσι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς ξηροφυχίαν. Ἐν ἐποχῇ δὲ καθ' ἣν ἡ ἐπίδρασις τῆς Τέχνης, καὶ μάλιστα τῆς τέχνης τοῦ λόγου, δημολογεῖται καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας συντελεστικωτέρα πρὸς ἐξαρσιν τοῦ πνεύματος καὶ ἡμέρωσιν τῆς ψυχῆς, μόνοι μεταξὺ τῶν ἔθνων οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Φειδίου ἠγωνίσθησαν καὶ κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἄχρηστον εἰς τὸν τεχνίτην. Εἰς γλῶσσαν ὅμως ἄχρηστον εἰς τοῦτον οὐδὲν ἄλλο ἀρμόζει ὄνομα πλὴν τῆς βαρβάρου. Ἡ μόνη τῷ ἔντι μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἡμέρων λαῶν διαφορά εἶναι, ὅτι τῆς μὲν πρώτης ὁ σκοπὸς περιορίζεται εἰς τὴν συνεννόησιν, ἡ δὲ ἄλλη χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανον ἀπολάυσεως αἰσθητικῆς. Ταύτης ὁ πόθος ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ θερμανῇ ἡμέραν τινὰ καὶ τοῦ Ἑλληνος τὰ στήθη, καὶ ἀδύνατος ἐκ τούτου φαίνεται ἡμῖν ἡ ὀριστικὴ ἐπικράτησις γλώσσης μὴ δυναμένης νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν τοιοῦτον πόθον.

Ὅσα ἀνωτέρω ἐμικρηγορήσαμεν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτόχρομα ἀφόρητον κατήντησε τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν καθεστὸς, ἐπιτρέπουσιν ἤδη

νά ἐκφράσωμεν δι' ὀλίγων καὶ σαφῶν λέξεων τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τοῦ συστήματος τοῦ κ. Ψυχάρη. Κατὰ τῆς παρ' αὐτοῦ προτεινομένης λύσεως, ἣτις συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν μετάπλασιν κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημώδους τῶν λέξεων ὅσας παρελάβομεν ἀναλλοιωτοὺς ἐκ τῆς ἀρχαίας, οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει βásiμος ἐνστάσις παρὰ μόνον ὁ ἐξαφρισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἡ βαρύτερη ἡμολογοῦμεν καὶ πάλιν ὅτι εἶνε μεγίστη, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἐξεχειρόμενοι κατὰ τῆς ἀηδίας τῶν νεοχαράκτων ἀπτικισμῶν, πρόκειται νὰ προξενήσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀνάλογον αἴσθημα, διὰ τῆς ἀλλοιώσεως λέξεων ἀπὸ πολλοῦ συνήθων ὑπ' ἄλλον τύπον. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν λέξεων τούτων εἶναι χρήσιμοι εἰς μόνους τοὺς λόγιους, οἵτινες δύνανται νὰ ὑποθεθῶσιν ἱκανοὶ νὰ ἐκτιμήσωσι τὰ ἐκ τῆς διγλωσσίας δευνὰ καὶ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν πρόσκαιρον καὶ ἀπαιτήτως ἀναγκαῖον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῆς ἐξαφρισμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ· ἐνῶ ἀδύνατον εἶνε εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν νὰ μεταβάλῃ τοὺς τύπους τῶν συνήθων λέξεων, τὰς ὁποίας καὶ αὐτοὶ οἱ λόγιοι μεταχειρίζονται ἀμεταπλάστους ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ καὶ ἀποφεύγουσι κατὰ

τὸ δυνατόν ἐν τῷ γραπτῷ. Ὅσον λοιπὸν καὶ ἂν φαίνεται δυσχερὲς ἢ λύσις, ἣν προτείνει ὁ κ. Ψύχαρης, ἔχει τοῦτο τοῦλάχιστον ὑπὲρ αὐτῆς, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη κάμμια. Ἡ διγλωσσοὶ καὶ ἄγλωσσοὶ πρέπει νὰ μείνωμεν εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα ἢ νὰ πράξωμεν σήμερον, παλαιόντες κατ' ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρων δυσχερειῶν, ὅσα ἔπρεπε νὰπραχθῶσι καὶ δὲν ἐπράχθησαν πρὸ ἐκατονταετίας. Τοῦτο δὲν τὸ νομίζομεν ἀδύνατον, εὐθύς ἅμα αἰσθανθῆ ἡ πλειονοψηφία τῶν γραφόντων, ὅτι πολὺ μεγαλειτέρα τοῦ κόπου καὶ τῶν θυσιῶν, αἷτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς διγλωσσίας εἶνε ἢ ἐκ ταύτης ζημία. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ αἰσθανόμενοι τοῦτο εἶνε, δυστυχῶς, ὀλίγιστοι καὶ οὐδ' οὗτοι πιστεύουσι δυνατόν τὴν διὰ μιᾶς ἐπάνοδον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἀναλογιζόμενοι ὅτι πάντοτε μὲν δύσκολα εἶνε τὰ μεγάλα πηδῆματα καὶ ἔτι δυσκολώτερα πρὸς τὰ ὀπίσω. Οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰς ταῦτα νὰ προσθέσωμεν παρὰ μόνον, ὅτι ἡ δημοτικὴ γλώσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» ὁμοιάζει κατὰ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμιξίαν πρὸς τὰς ἐν τοῖς χημείοις διαφανεῖς ἐκείνας ἀποκρυσταλλώσεις οὐσιῶν, τὰς ὁποίας οὐδέποτε τις ἅπαντ' ἐν φυσικῇ καταστάσει οὕτω ἀσπίλους καὶ ἀμιάντους. Ἡ ἅπανταχοῦ τῆς

Ἑλλάδος λαλουμένη σήμερον γλῶσσα φέρει, δυστυχῶς, σαφῆ ἴχνη τῆς ἀπ' αἰώνων ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Τὸν τοιοῦτον, τὸν οὐχὶ μὲν σπουδαῖον ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀναίσθητον μολυσμὸν τοῦ προφορικοῦ λόγου, πρέπει ἄρα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γεγονός, καὶ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τοῦτο, ἢ νὰ μεταχειριζώμεθα γράφοντες γλῶσσαν ἱκανῶς δημοτικωτέραν τῆς λαλουμένης; Πολὺ ἀρμοδιώτερον ἡμῶν νομίζοντες τὸν κ. Ψυχάρην πρὸς λύσιν τοῦ περιέργου τούτου γλωσσικοῦ ζητήματος τὸ ὑποβάλλομεν εἰς αὐτόν, οὐχὶ ὡς ἔνστασιν, ἀλλ' ὡς ἀπλῆν ἀπορίαν, περιοριζόμενοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ «Ταξιδίου» δὲν θὰ ἐγράφομεν ἀκριβῶς ὡς ὁμιλοῦμεν.

Κάλλιστα γνωρίζοντες ὅτι ὁ κ. Ψυχάρης, ὡς πάντες οἱ ἐλαυνόμενοι ὑπὸ πεποιθήσεως εἰλικρινοῦς, περὶ μόνης τῆς ἐπιτυχίας τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ μεριμνᾷ ἐνομίσκαμεν ὅτι πολὺ περισσότερον εὐχαριστοῦμεν αὐτόν, ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἔχει δίκαιον γλωσσικῶς ἢ ἐνδιατρίβοντες περὶ πάσαν ἄλλην τοῦ βιβλίου του ἀρετήν. Εὐχάριστον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὡς συγγραφεὺς τοῦλάχιστον ἐξετιμῆθη δεόντως παρὰ τῶν ἱκανῶν «ἀπολαύσεως αἰσθητικῆς». Τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῶν ἀνεκοίνωσαν εἰς ἡμᾶς τινες

τούτων ὡς ἐξῆς : «Κρίμα νὰ γραφοῦν τόσα ὠ-
ραῖα πράγματα εἰς γλῶσσαν τῆς ταβέρνας.
Ὁ ἔπαινος οὗτος δὲν εἶναι βεβαίως μικρός· πολὺ
ὁμῶς μεγαλείτερον θεωροῦμεν ἡμεῖς τὸ νὰ εἴπω-
μεν ὅτι καὶ εἰς τὴν καθαρεύουσιν ἂν μετεφρά-
ζετο τὸ «Γαξίδι» καὶ πάλιν θ' ἀπέμενεν αὐτῷ
ικανὴ ἀξία. Αὕτη ἐγκρατεῖται πρὸ πάντων εἰς τὴν
ἀβρότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τὸν ἄκρον καλ-
λωπισμὸν τοῦ ὕφους, ἐξ ὧν τὸ βιβλίον του ἐν-
θυμίζει συγχρόνως τὴν «Αἰσθηματικὴν περιήγη-
σιν» τοῦ Sterne καὶ τὰ «Πεζὰ ποιημάτια» τοῦ
Baudelaire, συγγραφέων οἵτινες φημίζονται ὡς
κατορθώσαντες νὰ ἐκφράσωσι πράγματα ἰκα-
νῶς δυσέκφραστα μετὰ θαυμαστῆς ἐναργείας.
Ἄλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκούμενος ὁ κ. Ψυχάρης
ἐπεχείρησεν ἐν κεφαλαίῳ ἐπιγραφομένῳ «Ἄ-
γάπη» νὰ προσφέρῃ ἡμῖν ἀπόγευμα τῆς θεωρίας
ἐκείνης τῶν πανθειστῶν, δι' ἧς συνδιαλλάσσον-
ται καὶ σχεδὸν ταυτίζονται ἐν τῇ ἀγάπῃ ὁ
θάνατος μετὰ τῆς ἀθανασίας· κατάρθωσε δὲ καὶ
τοῦτο διὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων δι' ὧν
ἐκφράζει ὁ αἰγοβοσκὸς τὴν ἰδικὴν του ἀγάπην
εἰς τὴν πληγώσασαν τὴν καρδίαν του Ἀμα-
ρυλλίδα. Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκπλησώμεθα διὰ
τοῦτο. Ὅσον τῷ ὄντι μᾶλλον πολὺπλοκον,
δύσληπτον, μεταφορικὸν καὶ νεφελῶδες εἶναι τὸ

νόημα, τὸ ὁποῖον ἀγωνίζεται τις νὰ μεταδώσῃ, κατὰ τοσοῦτον πρέπει νὰ ᾖναι ἐκφραστικώτε-
ραι καὶ δημοτικώτεραι αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας
μεταχειρίζεται πρὸς τοῦτο, ὡς κάλλιστα ἐνό-
ησεν ὁ Schopenhauer, ὁ Πενάν, ὁ Ταινε καὶ ὅ-
σοι ἄλλοι τῶν φιλοσοφούντων ηὐτύχησαν νὰ ᾖ-
ναι καὶ συγγραφεῖς. Ὁλόκληρον ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ
«Ταξίδι» εἶναι πειστικωτάτη ἀναίρεσις τῆς
πλάνης τῶν συγχεόντων τὸ ὕψος μετὰ τῆς
γλώσσης, τῶν διακίρουντων εἰς ταπεινοὺς καὶ
ὑψηλοὺς, εἰς χαρίεντας καὶ ἀγροίκους, οὐχὶ τοὺς
συγγραφεῖς, ἀλλὰ τοὺς γραμματικoὺς τύπους.
Κατὰ τῆς πλάνης ταύτης εἶχομεν ἤδη ν' ἀντι-
τάξωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σκκιότης, ἡ ἀγροϊ-
κία, ἡ στειρώσις τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐνδεια
κίσθησεως καὶ νοῦ ἀπεδείχθησαν πάντοτε ἀκρι-
βῶς ἀναλογοὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ὄγκου τῶν
ἐπτικισμῶν, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται ἕκα-
στος τῶν περ' ἡμῖν γραφόντων. Τὴν ἀπόδει-
ξιν καθιστᾷ ἤδη ἀρτίκιν ἡ παρά τοῦ κ. Ψυχά-
ρη σύζευξις τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων τοῦ γε-
ωργοῦ καὶ τοῦ λεμβούχου πρὸς τὰ ὑψηλότατα
τῶν νοημάτων καὶ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιτε-
χνήσεως τοῦ ὕψους.

Ἄφου συγχαρῶμεν τὸν συγγραφεῖα διὰ τὸ
βιβλίον του καὶ ἐτι μᾶλλον διὰ τὴν τόλμην του,

νομιζομεν καθήκον ἡμῶν νὰ κύψωμεν εἰς τὸ ὠτίον του καὶ νὰ ψιθυρίσωμεν μετ' ἀδελφικοῦ θερμοῦς τὰ ὀλίγα ταῦτα : «Ὡς ἐπιστήμων ἔχεις πληρέστατε δικαίον γράφων ὅπως γράφεις· πᾶς ὅμως ἀναμορφωτῆς πρέπει, πλὴν τοῦ ἀπολύτως ὀρθοῦ, νὰ λαμβάνη ἐκάστοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἀποφεύγων πρὸ πάντων νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς κατηχομένους πᾶσαν ἄσκησιν μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίαν πρὸς σωτηρίαν. Ἡ ὄρασις ἡμῶν, ὡς ἤδη εἶπομεν, διστράφη *Τὰ ἀφτός, καφκίεσαι, Ἐβρώπη*, ὁ τύπος τὸν *ἐμαφτότης*, ἢ *ρόδα* ἀντὶ τοῦ δημοτικωτάτου τροχὸς καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, καίτοι ἐπιστημονικῶς ὀρθά, οὔτε ἀπαραίτητα εἶναι οὔτε φαίνεται ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια ἀνάλογος τῆς δυσκολίας τῆς κατεπέσεως. Στέρξει λοιπὸν πικρὰ χωρήσεις τινάς, τοῦλάχιστον ὀρθογραφικάς, αἵτινες εἶναι ὅλως ἀζήμιοι. Τὸ ὑπερήφανον «*Fais ce que dois*» τῶν ἱπποτῶν πρέπει νὰ συγκιρναῖ μέχρι τινὸς ὁ θέλων νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ ἀδ' σκοπὸς δικαιοῦναι τὰ μέσκα» τοῦ *Λογιόλα. β*

Οὐδ' ὅλως ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω ὑπὲρ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης θὰ προ-

καλέσωσι καὶ πάλιν τὰς ἐρωτήσεις: «Διατί λοιπὸν δὲν τὴν γράφεις ἀμιγῆ, καὶ εἰς τί χρησιμεύει ἡ ἀνύμνησις αὐτῆς καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς καθαρειούτης;» Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐρωτήσεων ἐδικαιούμεθα ἴσως ν' ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἐνδέχεται ν' ἀπεθάρρυνεν ἡμᾶς ὁ τρόπος δι' οὗ ὑπεδέχθησαν οἱ ἐρωτῶντες τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη: ἀνευδμως τῆς ἐλαχίστης εἰρωνείας ἀπαντῶμεν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν δευτέραν, ὅτι πολὺ ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσαν τὴν ἀντιπάθειαν κατὰ τῆς τεχνητῆς γλώσσης. Ἡ καθαρειούτα ὁμοιάζει τὸ διεστραμμένα ἐκεῖνα καὶ κακότεροπα γύναια τὰ ὁποῖα, εὐχὴ ὁ ἀγαπῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ περιφρονῶν δύναται νὰ καθυποτάξῃ καὶ νὰ περιορίσῃ διὰ τῆς μάστιγος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπείας. Πρῶτος λοιπὸν καὶ ἀπαραίτητος ὅρος ὅπως γράψῃ τις ὑποφειρτικῶς τὴν λαγομένην καθαρειούσαν εἶναι ἡ πεποιθήσις ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτε. Τὸν δὲ ἀμφιβάλλοντα περὶ τούτου παρεκκαλοῦμεν νὰ συγκρίνῃ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων διδασκάλων τὰ ἔργα τοῦ κ. Βερναρδάκη ἢ πρὸς τὰ τῶν συναδέλφων του τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Γαβριηλίδη. Μόνοι οἱ πιστεύοντες ὅτι, ὅσα ἀπὸ τοῦ Σοφιανοῦ μέχρις ἡμῶν εἰσήχθησαν εἰς τὴν λαλουμένην ἀλλότρια

αὐτῆς στοιχεῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ βαρ-
βαρισμοί, κατορθοῦσι νὰ περιορίσωσιν εἰς τὸν
ἐλάχιστον ὄρον τὴν ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν
ἀηδίαν.





ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

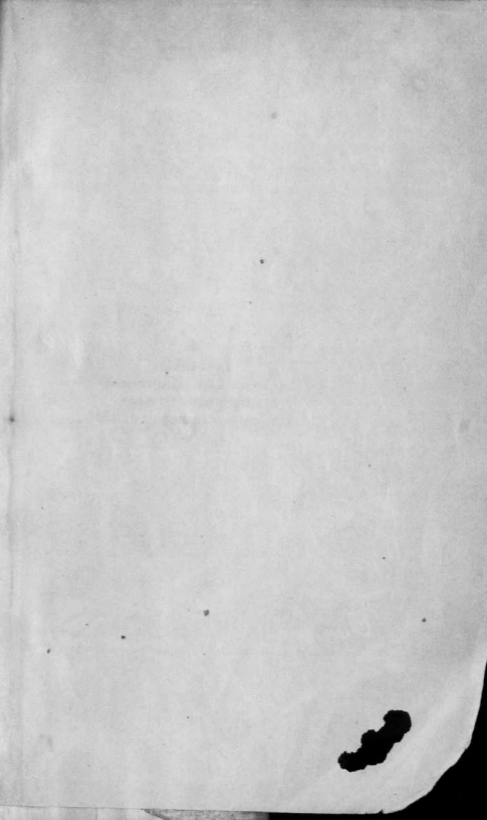
ΕΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΝΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΝ ΤΟΥ 1888

Ἄριθ. 1483.







2 Κ Σ

Σαββατο ωρὰς ἕως ἡμερῶν
Μετ' ἃ τὸ νοσοκομεῖον,
Βασίλειον τῆς Ἀγγλοφρονῆ
Μετ' ἃ Κορονοφρονῆ!
Πέτρων τὰ Βασιλῆα Βροχῆ,
Κορονοφρονῆ Θεοφρονῆ,
Ποσειδῶν καὶ ἡμερῶν,
Καὶ τῶν Τούρκων τῶν καὶ
Ὁ Θεοφρονῆς Βασίλειον καὶ γυνῆ
(ἀρχαῖα)